

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

İstanbul'da Bazı Mîm. Cami, İç
Bez. Pro. Ger. Evr.

Doktora Tezi

Beyhan Erçağ

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

İSTANBUL'DAKİ BAZI MİMAR SİNAN CAMİLERİNDE

İÇ BEZEME PROGRAMININ GEÇİRDİĞİ EVRELER

(Şehzade Mehmet, Sinan Paşa, Süleymaniye, Rüstem Paşa, Sokollu Mehmet Paşa,
Piyale Paşa, Kılıç Ali Paşa ve Ramazan Efendi Camileri)

I

Yük.Mimar Beyhan ERÇAĞ

Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı Rölöve

Restorasyon Programında Hazırlanan

DOKTORA TEZİ

Tez Danışmanı : Prof.Dr.R. Özden SÜSLÜ

İstanbul, 1996

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
KÜTÜPHANE VE DOKÜMANTASYON
DAİRE BAŞKANLIĞI

Yer No (DDC) : R151
676

Kayıt No:....54135.....

Geldiği Yer :..FEN.BİL.ENS.....

Tarih :.....24.10.1997.....

Fiyat :.....1.876.000.....

Fatura No:.....

Ayniyat No:....1-1.....

Ek :..1.ad.harita.2.ad.plan....

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

KÜTÜPHANE DOK. DAL. BAŞKANLIĞI

İSTANBUL'DAKİ BAZI MİMAR SİNAN CAMİLERİNDE

İÇ BEZEME PROGRAMININ GEÇİRDİĞİ EVRELER

(Şehzade Mehmet, Sinan Paşa, Süleymaniye, Rüstem Paşa, Sokollu Mehmet Paşa,
Piyale Paşa, Kılıç Ali Paşa ve Ramazan Efendi Camileri)

I

Yük. Mimar Beyhan ERÇAĞ

Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı Rölöve

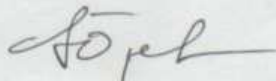
Restorasyon Programında Hazırlanan

DOKTORA TEZİ

Tez Danışmanı : Prof.Dr.R. Özden SÜSLÜ

İstanbul, 1996

Prof. Dr. Semra Ögel

Prof. Dr. Filiz Özer

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	I-II
ÖZET	III
SUMMARY	IV
AMAÇ VE KAPSAM	V
KATALOG FOTOĞRAF DİZİNİ	VI-XXIII
KATALOG PLAN DİZİNİ	XXII-XXIV
KATALOG KESİT DİZİNİ	XXIV
KATALOG GÖRÜNÜŞ DİZİNİ	XXIV-XXV
GİRİŞ	1-5
1. KATALOG	6
1.1. Şehzade Mehmet Camisi	7-111
1.2. Sinan Paşa Camisi	112-134
1.3. Süleymaniye Camisi	135-199
1.4. Rüstem Paşa Camisi	200-325
1.5. Sokollu Mehmet Paşa Camisi	326-379
1.6. Piyale Paşa Camisi	380-408
1.7. Kılıç Ali Paşa Camisi	409-450
1.8. Ramazan Efendi Camisi	451-469
2. DEĞERLENDİRME	470-475
2.1. Ana Kubbeler	470
2.2. Pandantifler	471
2.3. Askı Kemerleri	471
2.4. Yarım Kubbeler	471
2.5. Eksedralar	472
2.6. Köşe Kubbeleri	472
2.7. Filayakları	472
2.8. Mihrap Duvarları	473
2.8.1. Minberler	473
2.8.2. Hünkâr Mahfelleri	474
2.9. Doğu ve Batı Duvarları	474

2.10. Kuzey Duvarları	474
2.10.1. Müezzîn Mahfelleri	475
2.11.Son Cemaat Yeri Revakları	475
3. KARŞILAŞTIRMA	476
SONUÇ	484-494
KAYNAKÇA	495-501
ÖZGEÇMİŞ	

ÖNSÖZ

Doktora tez konum Mimar Sinan'ın İstanbul'da farklı plan tipindeki 8 camisini incelemiştim. Şehzade Mehmet, Sinan Paşa, Süleymaniye, Rıdvan Paşa, Sokollu Mehmet Paşa, Piyale Paşa, Küçük Ağa Paşa ve Kanlıca İrfanî Camileri'ndeki beşeme düzenlerini yeni içindeki yerleşimi ele alıp incelemiştim.

1981 yılında Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nde görevi başlayarak Eminönü İlçe Müftülüğü'nde eski camilerin bakımı ve onarımı konularını sorumluluğuma almada 14 yıl boyunca uygulamalara bürünerek açılan yaklaşımlara çalıştım. Onların yıllarca maruz kaldıkları en büyük problemleri belirledikten sonra dedim. Yani eskiden kurgun İstanbul'un yollarında maruz kaldıkları ilk sorun obuse girecekleri savaştıran. Bu önemli kurguya ilave olarak, malzeme açısından yapılmış gerekliliğe, bilhassa "koruma" olarak isimlendirilen bütün yapıya yaklaşım çağda da yapılabileceğine inandım ve gerçekleştirdim. 1986 yılında Süleymaniye'deki Muhlis Çelebi Türbe restorasyonunda kurgun önünde yola çıkarak çalışarak yaparak bu önemli görevi başlattım. Ardından 1989 yılında hazırladığım Şehzade Camii'nin ihale dosyasına tüm kurgun detayları ile ilgili ayrıntılı ekler ekledim. 1990 yılından itibaren Şehzade Camii'nde, Laleli Camii'nde, Rıdvan Paşa Camii'nde, Süleymaniye Kâhî Medresesi'nde, Küçük Ayasofya Medresesi'nde, III. Ahmed Çarşısı'nda, Nuruosmaniye İsmâkî Kâhî'de kurgun kaplamayı yenileterek daha sonra konunun önemi öncelikle restorasyonun grup çalışmalarıyla kavramı dayandı. Mimar Sinan'ın çalıştığı Şehzade Mehmet Camii'ni bir yandan da Küçük Ağa Paşa Camii'ni restorasyonla bir arada yönetmek. Sinan'a olan hayranlığına inanıyorum. Ayrıca Rıdvan Paşa Camii'ndeki İsmâkî Çelebi restorasyon ve konservasyonu da aynı konservasyonu Vakıflar Genel Müdürlüğü'nde bugüne kadar gerçekleştiren ilk uygulamalarıdır. Diğer diğer eserlerinde de devam edilebilir.

Tez konuları bir restorasyon mimarı olarak "Mimar Sinan Camileri"nde İç Mimar Rıdvan Çelebi'ni de daha iyi yaklaşımları için seçtim ve yazdım.

Bu konunun seçiminde ve çalışmalarında, izliği ile emle araştırmasında islenen konuma geyişilmesinde değerli deşerini esirgetmeyen sayın hocam ve tez danışmanlar Prof.Dr. H. elen Saadettin, Y.T.D. Mimarlık Tarihi Anabilim Dalı ağretim elemanı Dr. Nuri Kaya Pıllıyazma'ya, Dr. Nuri Dışahoğlu'na, Türk Hat Sanatları Müzesi Müdürü Dr. Cihan emayınar'a, İTÜ Mimarlık Fakültesi araştırmacıları Y.Mimar Arın Nefiye, Mimar ural Sazır'a ve beni hanevi olarak etleklileyen baharı Prof.Dr. L.Sami Akar'a ve eğim Dr. Mahmut Bağağ'a teşekkflerimi sunarım.

ÖNSÖZ

Doktora tez konum Mimar Sinan'ın İstanbul'da farklı plan tipindeki 8 camisini kapsamıştır. şehzade Mehmet, Sinan Paşa, Süleymaniye, Rüstem Paşa, Sokollu Mehmet Paşa, Piyale Paşa, Kılıç Ali Paşa ve Ramazan Efendi Camileri'ndeki bezeme düzeninin yapı içindeki yerleşimi ele alınıp incelenmiştir.

1983 yılında Vakıflar Blęe Müdürlüğü'nde göreve başlayarak Eminönü İesi kapsamındaki eski eserlerin bakım ve onarım çalışmaları sorumluluğu altında 14 yıl süreyle uygulamalara bilimsel açıdan yaklaşmaya çalıştım. Onların yıllarca önemsenmeyen st örtü problemini idarecilerimize ilettim. Yani eskiyen kurşun örtünün yenilenmesinin restorasyonda ilk adım olması gerektiğini savundum. Bu önemli konuya ilave olarak malzeme analizlerinin yapılması gerekliliğine, bilhassa "horasani" olarak tanımlanan özgün sıvanın yaşadığımız çağda da yapılabileceğine inandım ve gerçekleştirdim. 1986 yılında Süleymaniye'deki Muhittin Çelebi Türbesi restorasyonunda kurşun örtünün yenilenmesi talimatını vererek bu tarihi görevi başlattım. Ardından 1989 yılında hazırladığım şehzade Camisi'nin ihale dosyasına tüm kurşun örtünün değiştirilmesi için metrajları düzenledim. 1990 yılından itibaren şehzade Camisi'nde, Laleli Camisi'nde, Rüstem Paşa Camisi'nde, Süleymaniye Rabi Medresesi'nde, Küçük Ayasofya Medresesi'nde, III. Ahmet eşmesi'nde, Nuruosmaniye Hünkâr Kasrı'nda kurşun kaplamayı yenileterek daha sonra konunun önemini öncelikle restoratrlerin görüp tekrarlamalarıyla kıvanç duydum. Mimar Sinan'ın ıraklık eseri şehzade Mehmet Cami'si ile inileri ile nl Rüstem Paşa Cami'si restorasyonlarını bizzat yönetmek, Sinan'a olan hayranlığımı arttırmıştır. Ayrıca Rüstem Paşa Camisi'ndeki İznik inileri restorasyon ve konservasyonu ile sıva konservasyonu Vakıflar Genel Müdürlüğü'nde bugüne kadar gerçekleştirilen ilk uygulamalardır. Dileğim diğer eserlerinde de devam edebilmesidir.

Tez konumu bir restoratör mimar olarak "Mimar Sinan Camileri'nde İç Mekan Bezeme Düzeni"ne daha iyi yaklaşabilmek için seçtim ve araştırdım.

Bu konunun seçiminde ve çalışmalarımda, çizdiği sistemle araştırmamın istenilen konuma getirilmesinde değerli desteğini esirgemeyen sayın hocam ve tez danışmanım Prof.Dr. R.Özden Süslü'ye, YTÜ Mimarlık Tarihi Anabilim Dalı öğretim elemanı Dr. Nuran Kara Pilehvarian'a, Dr. Nur Urfalıoğlu'na, Türk Hat Sanatları Müzesi Müdürü Dr. Cihan Özsayiner'e, İTÜ Mimarlık Fakültesi araştırmacısı Y.Mimar Aras Neftçi'ye, Mimar Ünal Sezer'e ve beni manevi olarak destekleyen babam Prof.Dr. L.Sami Akalın'a ve eşim Dr. Mehmet Erçağ'a teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

Onaltıncı yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'nun bilimde ve sanatta çok başarılı ve değerli eserler verdiği bir çağdır. Bu nedenle bilimsel araştırmalar açısından büyük bir önem taşır.

Bu yüzyılın Mimarbaşı Sinan, şöhretiyle ülke dışında da "Mimarların En Büyüğü" diye nitelenmektedir. Sinan'ın İstanbul'da inşa ettiği farklı yapı planlarına dayanan sekiz cami, iç-bezeme programı ile incelenip değerlendirildiğinde, örtü sisteminde, duvarlarda ve son cemaat mahallinde, önce dekorasyon prensipleri ortaya çıkmaktadır. Bunun yanı sıra, yapıların büyüklüğü ve yaptıranın zenginliği de açıkça belirtilmektedir. Bu camilerdeki kalem işleri, alçı işleri, mermer oymacılığı, çini bezemeler, ahşap işleri, taş işleri, metal işleri ve yazı sanatının eşsiz örnekleri kendi türlerinin şaheserleri sayılır. Bezemelerde ortak yönler görülmektedir. Aynı ilkeler yapılar için de tekrarlanmıştır. Bezeme programı dönemin modasına da uygun düşürülmüş, önceki örneklerden de alıntılara gidilmiştir. Bezeme programları genellikle mimari çözümlerle geliştirilen bir düzenleme sayılabilir.

AMAC VE KAPSAM

SUMMARY

The sixteenth century is an important part of historical period for Ottoman Empire because of the many great buccesses in arts and sciences. On account of this value, it has a great importance for scientific and artistical researches for today.

The Chief-Architect of Ottoman Empire, SİNAN the GREAT (1489-1490) had gained a fame all over the world in the first part of his centiry.

The subject-matter of my study is the eight mosques in İstanbul which had been constructed by SİNAN in differented or sepatadet plans of construction.

When we study on these mosques, first of all, we find the deocrative principles of the architect which connetted with interior ornaments, roof-systems, wall-decorations, plaster-works, marble-paving, wooden, metalic or stone decorations and calligraphies.

There are many resemblances on these ornaments, so the decorative principles are conformable to the fashion of the century. The systems of decorations had been developped by architectural solutions in general.

Bu arzin kitapçığında Mimar Sinan'ın 1445 tarihli çıraklık eseri olan Şehzade Mehmet Camii, 1555 tarihli Ağca Pazar Camii, 1557 tarihli Süleymaniye Camii, 1561 tarihli Rüstem Paşa Camii, 1572 tarihli Kanıkeşi Sokulu Camii, 1577 tarihli Piyale Paşa Camii ve 1585 tarihli Ravanra Elini Camii incelenmiştir. Bu yapıların içlerindeki ve son cemaat mekânındaki beşerîyetinden kalıncı, çini, zira ve ahşapın planında kendinde deşbu izantılarla beşerîyetini, inceliklerden çıkan sinag değerlendirmiş. Bu arzuına Mimar Sinan'ın diğer eserleri ile genişletilecek ayrı bir çalışma konusu niteğindedir. Sekiz yapıdaki zayıflamadan öle, Sinan Camileri'nde bir beşerîyet programının olduğu görülmüştür. Halka arzıdır, mimarın yapmış bu kısıya da yukarıda kontrol edilmiş, yapıların izlek ve hırsızların da ilikere alınmış ve sinag.

KATALOG FOTOĞRAF DİZİNİ

1.1. Şehzade Mehmet Camisi

F.1. Şehzade Camisi genel görünüşü

F.2. Ön girişi detayları

F.3. Duvanlarda pencere detayları

F.4. Ana katlıca kapı detayları

F.5. Piyale Paşa Camisi

AMAÇ VE KAPSAM

Bu doktora tezinin konusunun seçimindeki amaç Osmanlı mimarı bezemesi ile doğrudan doğruya ilgili toplu araştırma veya kaynakların hemen hemen yok dencek kadar az olması, bilhassa 16. yüzyıl gibi sanatımızın en değerli örneklerinin ortaya konulduğu devrin incelenmesidir. Konu daha çok dağınık çalışmalar halinde veya genel yayınlarda dolaylı olarak ele alınmıştır.

Türk Bezeme Sanatları'nı topluca ele alan ilk ve en geniş ölçüdeki eser, Celal Esad Arseven'in 1952 yılında Fransızca olarak yayınlanan kitabıdır. Kitapta motifler, kompozisyon çeşitleri ayrı bölümler halinde incelenmekte, teknik ve malzemeye göre gruplandırılarak bezeme çeşitleri genel şekilde tanıtılmaktadır. Daha sonraki yıllarda dikkati çeken yayınlar yapılmıştır. Ancak mimariyle bağlantılı araştırma azdır.

Ayrıca, yapıların 16.yüzyıldan bu yana geçirmiş oldukları restorasyonlarda bilhassa kalemişi üzerinde devrin modasına uygun müdahaleler yapılmıştır. Şehzade ve Rüstem Paşa Camileri gibi iki anıtsal yapıdaki kapsamlı restorasyonlarımız esnasında somut delillerle karşılaşılmıştır. Bu deliller ancak iskele üzerinde gerçekleştirilen araştırmalarla elde edilebilmişlerdir. Araştırmalar yapıların "orijinal bezeme düzenlerinin", "mevcut bezeme"nin altında kaldığını bize kanıtlamıştır.

Bu tezin kapsamında Mimar Sinan'ın 1548 tarihli çiraklık eseri olan Şehzade Mehmet Camisi, 1555 tarihli Sinan Paşa Camisi, 1557 tarihli Süleymaniye Camisi, 1561 tarihli Rüstem Paşa Camisi, 1572 tarihli Kadirga Sokollu Camisi, 1577 tarihli Piyale Paşa Camisi ve 1586 tarihli Ramazan Efendi Camisi incelenmiştir. Bu yapıların içlerindeki ve son cemaat mahallindeki bezemelerinden kalemişi, yazı, çini, alçı ve ahşabın planda, kesitlerde dağılımı lejantlarla belirlenmiştir. İncelemeden çıkan sonuç değerlendirilmiştir. Bu araştırma Mimar Sinan'ın bütün camileri ile genişletilebilecek ayrı bir çalışma konusu niteliğindedir. Sekiz yapısındaki çalışmamızdan bile, Sinan Camileri'nde bir bezeme programının olduğu görülebilmektedir. Hatta kendisinin, mimarının yanısıra bu konuyu da yakından kontrol ettiği, yaptırانların istek ve fermanlarının da dikkate alındığı tesbit edilmiştir.

F.11. Şehzade Camisi ana girişi ve içi

KATALOG FOTOĞRAF DİZİNİ

1.1. Şehzade Mehmet Camisi

- F.1 Şehzade Camisi genel görünüşü
- F.2 Üst örtü bütünlüğü
- F.3 Duvarlarda pencere üstlerindeki rezanatörler
- F.4 Ana kubbe kasnağı pencereleri
- F.5 Mihrap duvarı pencereleri
- F.6 Ana kubbedeki kalemişleri
- F.7 Ana kubbe genel görünüşü
- F.8 Ana kubbe kasnağı ve kuzey yarım kubbe
- F.9 Pandantiflerden biri
- F.10 Pandantif bordürü
- F.11 Pandantif bordüründen detay
- F.12 Pandantif genel görünüşü
- F.13 Pandantif köşeleri barok bezemesi
- F.14 Askı kemerlerinden ikisinin görünüşü
- F.15 Kuzey yarım kubbesi
- F.16 Yarım kubbe ortasından detay
- F.17 Yarım kubbe pencerelerinin alınlığı
- F.18 Yarım kubbe pencereleri genel görünüşü
- F.19 Yarım kubbe pandantiflerinden biri
- F.20 Yarım kubbe eksedralarından ikisi
- F.21 Eksedralardaki kör pencerelerden biri ve yazı levhası
- F.22 Malakârî kabralardan biri
- F.23 Mihrap yanındaki köşe kubbe içindeki Barok bezeme
- F.24 Güneybatı köşe kubbe göbeği kalemişi kompozisyonu
- F.25 Güneybatı köşe kubbe kasnağı iç görünüşü
- F.26 Hünkâr mahfeli üstü köşe kubbesi
- F.27 Hünkâr mahfeli üstü köşe kubbesi ortasındaki kalemişi kompozisyon
- F.28 Kubbe eteğindeki bezeme
- F.29 Filayaklarından birinin görünüşü
- F.30 Ayaklardan biri üzerindeki yazı
- F.31 Mihrap duvarının genel görünüşü
- F.32 Mihrap duvarı üst örtü sistemi
- F.33 Mihrap üstü tepe pencereleri düzeni
- F.34 Sülüs hatlı orta pencere ve iki yanındaki küçük alçı içlik pencere

- F.35 Mihrap üzerindeki alçı içlikler
- F.36 Mihrap üstü tepe pencereleri arasındaki yüzeyi kaplayan son devir kalemişi panolardan detay
- F.37 Mihrap pencerelerinin tümü
- F.38 Mihrap duvarındaki birinci pencere alınlığı
- F.39 Mihrap duvarındaki ikinci pencere alınlığı
- F.40 Mihrap duvarındaki üçüncü pencere alınlığı
- F.41 Mihrap duvarındaki dördüncü pencere alınlığı
- F.42 Mihrap duvarındaki beşinci pencere alınlığı
- F.43 Mihrap duvarındaki altıncı pencere alınlığı
- F.44 Mihraptan detay
- F.45 Mihrabın alınlığı ve mermer alemleri
- F.46 Mihrap kavsarasının görünüşü
- F.47 Mermer minberin görünüşü
- F.48 Minberden detay
- F.49 Minber köşkünün alt tavanı
- F.50 Minberde köşe üçgen bezemesi
- F.51 Minber köşkünün görünüşü
- F.52 Minber köşkünün tavanı
- F.53 Minber kapısı üstü
- F.54 Minber merdiveni alttan görünüşü
- F.55 Ahşap korkuluktan detay
- F.56 Ahşap korkuluktan detay
- F.57 Hünkar mahfeli duvarındaki yazılı pencere aynası
- F.58 Daire şeklinde istiflenmiş İhlas Suresi
- F.59 Hünkür mahfelindeki yüzeysel mihrap
- F.60 Yan duvarlardaki kapılardan biri
- F.61 Kapı üstü kemer üçgenlerindeki malakâriler
- F.62 Kapı üstü kemer üçgenlerindeki malakâriler
- F.63 Yan duvar kapı üstü pencere sistemi
- F.64 Zemin kotundaki pencerelere ahşap künde-kârî kepenklerinden biri
- F.65 Kuzey duvarı ve kadınlar mahfeli
- F.66 Küçük yarım kubbe ortası malakârî bezemesi
- F.67 Kufî maşallahlardan biri
- F.68 Eyvanların sivri kemerleri köşe üçgenlerinden biri
- F.69 Ahşap cümle kapısı kanatlarından detay

- F.70 Cümle kapısı kanatlarından detay
- F.71 Cümle kapısı önündeki kubbenin görünüşü
- F.72 Cümle kapısı genel görünüşü
- F.73 Kapıdaki kum saati sütunçelerden detay
- F.74 Son cemaatteki mihrabiye kavsarası
- F.75 Son cemaat duvarındaki pencere sistemi
- F.76 İskele kurma çalışmaları
- F.78 Ana kubbe iskelesi kurma çalışmaları
- F.79 Ana kubbe desenleri 1/1 kopyalama çalışmaları
- F.80 Ana kubbedeki akustik rezenatörlerinden biri
- F.81 Pandantiflerde bulunan kalemişi bezemeler
- F.82 Pandantif bordürlerindeki karanfil ve şakayıklar
- F.83 Pandantif madalyon yazıları raspadan sonra
- F.84 Pandantif üçgenlerinde ve çevresindeki buluntular
- F.85 Pandantifte demir gergi ve iki havalandırma rezenatörü (Restorasyon öncesi)
- F.86 Havalandırma rezenatöründen detay
- F.87 Yarım kubbelerde sıva raspası altında malakâri bezeme
- F.88 Malakâri bezemeden detay
- F.89 Yarım kubbe ve eksedra pencere çevrelerindeki raspalar ve bulunanlar
- F.90 Cümle kapısı üzerindeki malakâri merkezi kompozisyon
- F.91 Hünkâr mahfeli kubbesindeki iki dönem bezeme
- F.92 Hünkâr mahfeli kubbesi klasik göbek bezemesi
- F.93 Hünkâr mahfeli duvarındaki pencere alınlığı
- F.94 Hünkâr mahfelindeki pencere alınlığı
- F.95 Hünkâr mahfeli pencere alınlığı
- F.96 Hünkâr mahfeli pencere alınlığı
- F.97 Hünkâr mahfeli duvarında bulunan kalemişi kompozisyonlu pano
- F.98 Taş üzerinde yazılmış dairesel yazı
- F.99 Hünkâr mahfeli mihrap kandilleri
- F.100 Mihrap duvarı pencereleri çevresindeki bezeme
- F.101 Son cemaat kemer gergileri üzerinde boya altından çıkarılan motifler
- F.102 Ana kubbenin restitüsyon çalışması
- F.103 Pandantifin restitüsyon çalışması
- F.104 Güney yarım kubbesinde kurşun döşenmesi
- F.105 Şadırvan avlusunda kurşun döşenmesi
- F.106 Ana kubbe kurşunları ve kasnak dışlıkları

- F.107 Ana kubbe çimento sıvası raspası
- F.108 Ana kubbe çimento sıvası raspası
- F.109 Ana kubbenin görünüşü
- F.110 Ana kubbedeki akustik rezonatörü
- F.111 Ana kubbe bezemesi ve yazıları işleme çalışmaları
- F.112 Ana kubbe bezemesi ve yazıları işleme çalışmaları
- F.113 Ana kubbede korunan eski bezeme örnekleri
- F.114 Ana kubbede korunan eski rozetlerden biri
- F.115 Ana kubbe ortası restorasyon sonrası
- F.116 Ana kubbe yazılarından detay
- F.117 Gezinti altı korniş
- F.118 Gezinti altı korniş
- F.119 Pandantiflerde beton sıvanın sökölüşü
- F.120 Mevcut sıvaya yapıştırıcı enjeksiyon
- F.121 Mevcut sıvayı harç enjeksiyonu
- F.122 Pandantiflerden birinin görünüşü
- F.123 Pandantiflerden detay
- F.124 Pandantiflerden detay
- F.125 Barok ve klasik bezemelerin korunması
- F.126 Pandantiflerden birinin restorasyon öncesi
- F.127 Pandantiflerden birinin restorasyon sonrası
- F.128 Askı kemerlerindeki çatlakların çelik takviyelerle güçlendirilmesi
- F.129 Askı kemerlerinin restorasyon sonrası görünüşü
- F.130 Askı kemerlerinden detay
- F.131 Mukarnasların restorasyon çalışmaları
- F.132 “ “
- F.133 Eksedraların restorasyon sonrası
- F.134 Cümle kapısı üstü yarım kubbesinin restorasyon sonrası
- F.135 Altın varakları yapılan bakır alemelerin kubbeye çıkarılış çalışmaları
- F.136 Köşe kubbeleri alemlerinyerine takıldıktan sonra
- F.137 Vaaz kürsüsü restorasyon öncesi
- F.138 Vaaz kürsüsü restorasyon sonrası
- F.139 Pencere kepenklerinden birinin restorasyon sonrası
- F.140 Pencere kepenklerinden biri
- F.141 “ “
- F.142 Kündekari kepenklerin madeni aksamı

F.143 " " eski ve yeni madeni aksamı

F.144 Şadırvanın görünüşü

F.145 " " "

F.146 Fıskiyeli göbek çanağını etrafındaki betondan arındırma çalışmaları

F.147 Şadırvanın görünüşü

F.148 Şadırvan avlusu sütun bileziği

F.149 " " "

F.150 Şadırvan avlusu pencere alınlığı

F.151 " " "

1.2. Sinan Paşa Camisi

F.152 Sinan Paşa Camisi mihrap cephesinden görünüş

F.153 " " medrese ile bütünleşmesi

F.154 Cami içi bezemelerin genel görünüşü

F.155 Ana kubbe ortasındaki yazı

F.156 Ana kubbe ortası ve rozetleri

F.157 Ana kubbe ve kasnağı görünüşü

F.158 Üçgenler arasındaki küçük kubbeler

F.159 Hünkar mahfeli üstü kubbesi

F.160 Yan sahnılardaki kubbeler

F.161 Taşıyıcı ayaklardan biri

F.162 Mihrap nişi ve kavsarasının görünüş

F.163 Mihrabın genel görünüşü

F.164 Pencerelerin yazılı alınlıklarından biri

F.165 Duvardaki ayak üzerinde kalemişi bezemeler

F.166 Ayak üzerindeki mukarnas bezeme

F.167 Mermer minber

F.168 Mihrap duvarı bezemesi

F.169 Cümle kapısı ve çevresindeki kalemişi bezeme

F.170 Kuzeydeki geniş kemer ve aynası

F.171 Geniş kemerin iç yüzü

F.172 Duvardaki bezeme

F.173 Son cemaat ortasındaki aynalı tonoz

F.174 Son cemat kubbelerinden biri

F.175 Cümle kapısı üstü bezemesi

F.176 Müezzin mahfeli

1.3. Süleymaniye Camisi

- F.177 Süleymaniye Camisi dıştan genel görünüşü
 F.178 Revaklı iç avlunun görünüşü
 F.179 İç mekanın görünüşü
 F.180 Cümle kapısı ve üstteki küçük kubbe
 F.181 İs odasının menfezleri
 F.182 Ana kubbede Fatıha Suresi
 F.183 Ana kubbe bezemesinden detay
 F.184 Ana kubbe pandantiflerinden biri
 F.185 Gezinti altı taş kornişi
 F.186 Yarım kubbenin genel görünüşü
 F.187 Eksedranın görünüşü
 F.188 Taş silmeden detay
 F.189 Güneydoğu köşe kubbesi
 F.190 “ “
 F.191 Kemer içi bezemesi
 F.192 Güneybatı köşe kubbesi
 F.193 Kuzeybatı köşe kubbesi
 F.194 “ “
 F.195 Kuzeybatı yarım kubbesi
 F.196 Filayaklarındaki mukarnas kavsaralı nişlerden biri
 F.197 Filayakları üzerinedeki yazı levhalardan biri
 F.198 Mihrap duvarı genel görünüşü
 F.199 Mihrap üstü alçı pencereler
 F.200 Alçı içliklerden biri
 F.201 Mihrap nişi ve çevresi
 F.202 Mihrap üstü görünüşü
 F.203 Mihrap üstü kitabesi
 F.204 Mihrap üstü yazısı
 F.205 Mihrap çinilerinden biri
 F.206 Mermer mihrabın üstündeki çiniler
 F.207 Mihrabın sağındaki çiniler
 F.208 Mihrabın solundaki çiniler
 F.209 Çini madalyon yazı
 F.210 “ “
 F.211 Mihrap duvarındaki çini pencere alınlıklarından biri
 F.212 Minberin yandan görünüşü

- F.213 Minber köşkü taşlı kapısı
F.214 Minberden detay
F.215 Yan neflerdeki kubbe sistemi
F.216 “ “
F.217 Askı kemeri aynası içindeki pencere sistemi
F.218 Kemerin genel görünüşü
F.219 Yan mahfel duvarından detay
F.220 Yan galeriler
F.221 Zemin kotundaki pencere tavanları
F.222 Zemin kotundaki pencere döşemesi
F.223 Pencere döşemesindeki moaiklerden bir diğeri
F.224 Ahşap kanatlı pencerelerden biri
F.225 Pencere kündekari kepenklerinden biri
F.226 Hünkar mahfeline çıkış kapısı
F.227 Ahşap kündekari vaaz kürsüsü
F.228 Vaaz kürsüsünden detay
F.229 Vaaz kürsüsü yan görünüşü
F.230 Vaaz kürsüsünden detay
F.231 Hünkar mahfeli görünüşü
F.232 Mahfel altı tavanından detay
F.233 Müezzin mahfeli görünüşü
F.234 Mahfeli çıkış kapısı
F.235 Mermer vaaz kürsüsü
F.236 “ “
F.237 “ “
F.238 Cami Cümle kapısı kanatlarından biri
F.239 Cümle kapısı kanadı ve üst panodaki yazı
F.240 Kapıdan detay
F.241 Metal rozetlerden biri
F.242 Alt panonun yakından görünüşü
F.243 Kapı binisinin görünüşü
F.244 Son cemaat kubbeleri
F.245 Kapı önü kubbesi
F.246 Kubbeden detay
F.247 Revak kubbeleri iç görünüşü
F.248 Cümle kapısının avludan görünüşü

- F.249 Kapı üstü mukarnashlı yaşmağı
 F.250 Kapı üstü kitabesi
 F.251 Kapı içi sağ kitabe
 F.252 Kapı içi sol kitabe
 F.253 Son cemaat duvarı çini pencere alınlığı
 F.254 “ “ “
 F.255 “ “ “
 F.256 “ “ “
 F.257 “ “ “
 F.258 “ “ “
 F.259 “ “ “
 F.260 “ “ “
 F.261 “ “ “
 F.262 “ “ “
 F.263 Mihrabiyedeki üç nokta
 F.264 Kum terazisi sütunçesi alt kaidesi
 F.265 Son cemaat sütun başlığındaki motifler
1.4. Rüstem Paşa Camisi
 F.266 Rüstem Paşa Camisi genel görünüşü
 F.267 Mekan içerisindeki serbest ayaklar
 F.268 Duvarlardaki taşıyıcı ayaklar
 F.269 Ana kubbenin dairesel kasnağa oturuşu
 F.270 Yan galeri tavanı
 F.271 Mahfelden görünüş
 F.272 Beş kubbeli son cemaat revakı
 F.273 Tek eğimli geniş son cemaat önü saçağı
 F.274 Dört sağır yarım kubbeden biri ve aynalı kemerlerden ikisinin görünüşü
 F.275 Cami mekanındaki dört fil ayaktan ikisinin zemine oturuşu
 F.276 Yan galerilerin ayaklar hizasına kadar gelişi
 F.277 Mahfellerin dıştaki kapısı
 F.278 Müezzin mahfeli
 F.279 Cami içerisinde pencere sistemi
 F.280 Ana kubbe ortasındaki yazı ve kalemişi kompozisyon
 F.281 Ana kubbe ortası ve çevresindeki rozetler
 F.282 Ana kubbe bütünündeki kalemişi bezemeler
 F.283 Ana kubbedeki 48 adet rozetten biri

- F.284 Kasnak pencereleri
- F.285 Kasnak altı gezinti silmesi
- F.286 Pandantiften biri
- F.287 Pandantif yazısından bir detay
- F.288 Askı kemerlerinin bir diğ er g r n    
- F.289 Askı kemerinden detay
- F.290 Sağır yarım kubbelerden biri
- F.291 Mahfel tonozları yan kemerleri
- F.292 Aynalı tonozun malakari aynası
- F.293 Aynalı tonoz genel g r n    
- F.294 Filayaklar tamamen  ini kaplıdır
- F.295 Filayaklarında metal üzerine işlenmiş kalem    bezeme
- F.296 Filayaklarındaki  iniler
- F.297 Mihrap duvarı genel g r n    
- F.298 Son onarıma ait bezemeler
- F.299 Mihrap nişi
- F.300 Mihrap  st   ini kitabesi
- F.301 Mihrabı çevreleyen geniş  ini bordür
- F.302 Mihraptan bir g r n    
- F.303 Mihrap kavsarası ve mukarnaslar
- F.304 Konservasyon  ncesi mihrap nişi içerisindeki  ini bezeme
- F.305 Mihrabın sağında pencere üstü yazısı
- F.306 Mihrabın solundaki pencere üstü yazısı
- F.307 Duvardaki ayakların yan yüzlerinden detay
- F.308 Mozaik döşeme kaplaması
- F.309 Mozaik döşeme kaplaması
- F.310 Değı ik kompozisyonda mozaik pano
- F.311 Mozaik panolardan detay
- F.312 Minberin genel g r n    
- F.313 Minber k    ne çıkış kapısı
- F.314 Minber k    ne çıkan merdiven
- F.315 Minberin yandan g r n    
- F.316 Minber k     yan bezeme detayı
- F.317 Minberden detay
- F.318 Minber k    ndeki  ini pano
- F.319 Batı askı kemeri aynası

-

- F.392 Kündekari kanat temizlendikten sonra
- F.393 Son cemaat mahalli orta kubbesi kalemişi kompozisyonun restitüsyonu
- F.394 Ana kubbe kurşunları değiştirilirken
- F.395 Kasnak kurşunu kaplanırken
- F.396 Kubbe kurşunları yenilendikten sonraki görünüşü
- F.397 Minare külahı kurşun işleri yapılırken
- F.398 Reçinenin yüzeye fırça ile uygulaması
- F.399 Hasarlı yüzeye tülbent bezi serilmesi
- F.400 Kubbedeki sıva altına enjeksiyon tatbikatı
- F.401 Sulu boya ile resimsel tamamlama
- F.402 Ana kubbe merkezi kompozisyonu ve rozetleri
- F.403 Ana kubbe merkezi kompozisyonu konservasyon çalışmalarından sonra
- F.404 Ana kubbe üst sıra rozeti
- F.405 Ana kubbe alt sıra rozeti
- F.406 Kasnak üstü ve pencere çevresi restorasyondan sonra
- F.407 Pencere çevreleri ve yan yüzleri restorasyondan sonra
- F.408 Yarım kubbe ve kemerlerin rutubet tahribatı
- F.409 Yarım kubbe ve kemerleri
- F.410 Pandantif çinilerinden semboller
- F.411 Pandantif çinilerinden motifler
- F.412 Hasarlı alçı içlik
- F.413 Yeniden imal edilen alçı içlik
- F.414 Mihrap duvarı restorasyon sonrası
- F.415 Yan duvarlar restorasyon sonrası
- F.416 Mihrap restorasyon sonrası
- F.417 Mihrap nişi çinileri konservasyon sonrası
- F.418 Taş konsol ve kapı kemeri restorasyon sonrası
- F.419 Cümle kapısı kemerleri ve çinileri restorasyon sonrası
- F.420 Minberin restorasyon sonrası görünüşü
- F.421 Minber ve çinilerin restorasyon sonrası
- F.422 Cümle kapısı kanatları restorasyon sonrası
- F.423 Pencere kepenkleri restorasyon sonrası
- F.424 Mahfel tonozları restorasyon sonrası
- F.425 Son cemaat kapı üstü kubbesi restorasyon sonrası
- F.426 Cümle kapısı duvarları restorasyon sonrası
- F.427 Ana kubbe kasnağı restorasyon öncesi

- F.428 Ana kubbe restorasyon sonrası
- F.429 Müezzin mahfeli restorasyon öncesi
- F.430 Müezzin mahfeli restorasyon sonrası
- F.431 Pencere kepengi restorasyon sonrası
- F.432 Pencere ve çevresi restorasyon sonrası
- F.433 Mihraptaki çiniler konservasyondan sonra
- F.434 Pandantiften detay konservasyondan sonra
- F.435 Cümle kapısı üstü konsol altı çinileri konservasyondan sonra
- F.436 Cümle kapısı üstü kemer içi çinileri konservasyondan sonra
- F.437 Pandantiflerden detay konservasyondan sonra
- F.438 Pandantiflerden detay konservasyondan sonra

1.5. Sokollu Mehmet Paşa Camisi

- F.439 Son cemaat yeri ve avlusu genel görünüşü
- F.440 Caminin dıştan genel görünüşü
- F.441 Cami iç mekanı genel görünüşü
- F.442 Ana kubbe merkezi kompozisyonu
- F.443 Ana kubbe kasnağı
- F.444 Gezinti altı korniş üzerindeki bezeme
- F.445 Ana kubbe ve altı adet pandantifinin görünüşü
- F.446 Yarım kubbelerden biri
- F.447 Yarım kubbe altındaki mukarnaslar
- F.448 Mihrapta ve çevresinde çini bezemenin dengeli dağılımı
- F.449 Kemer aynası içindeki üç alçı içlik pencere
- F.450 Mihrap duvarındaki alçı içlik pencerelerden biri
- F.451 Mihrap ve çevresindeki çiniler
- F.452 Mihrap çinilerinden detay
- F.453 “ ”
- F.454 Mihrap solundaki çini yazılardan detay
- F.455 Çini yazılardan birinin merkezi kompozisyonu
- F.456 Ana kubbe yazısının merkezi kompozisyonu
- F.457 Mihraptaki yazı düzeni
- F.458 Mihrabın solundaki çini pano
- F.459 Mihraptaki çini panoların alt kısmı
- F.460 Mihrap yanındaki çinilerden detay
- F.461 Mihrap üstü üçgen alınlık ve çevresindeki çiniler
- F.462 Mihrap üstü kitabesi

- F.463 Mihrap kavsarasının önden görünüşü
- F.464 Mihrap kavsarasının alttan görünüşü
- F.465 Mihrap duvarı üstü yazı düzeni genel görünüşü
- F.466 Mahfel kotundaki çini yazılı pencere alınlığı
- F.467 Çini yazılı pencere alınlığı
- F.468 Değişik motifli diğer bir pano bordürü
- F.469 Minber kitabesi ve kapı üstü tacı
- F.470 Minberin mermer şebekelerinden detay
- F.471 Çini kaplı minber külahı
- F.472 Çini kaplı külahın tanburu
- F.473 Çini minber külahından detay
- F.474 Doğu duvarı genel görünüşü
- F.475 Ayaklardan birinin üst bağlantısından detay
- F.476 Tepe pencereleri arasındaki çini madalyon yazılardan biri
- F.477 Zemin kotu pencereleri ve çini alınlıkları
- F.478 Mahfel altı mermer sütun ve kemerleri
- F.479 Galerilerin kemerlerinden ortadaki küçük kemer ve üstündeki yazı
- F.480 Galeri tavanının görünüşü
- F.481 Tavandan detay
- F.482 Çini pencere alınlıklarından biri
- F.483 Kuzey kapı üstü kemeri
- F.484 Kemer içi kalemişi bezemesi
- F.485 Kapı üstü mermer kitabelerinden biri
- F.486 Kuzeydoğu köşe ve kapı üstü kemeri genel görünüşü
- F.487 Mahfellerin üzerindeki küçük kubbelerden biri
- F.488 “ “ “
- F.489 Mahfel önündeki taş çıkma ve bezemeleri
- F.490 Taş çıkma ve konsolları
- F.491 Taş üzerine işlenmiş kalemişi bezeme
- F.492 Tam ortadaki kalemişi kompozisyon
- F.493 Cümle kapısı üstü taş tavanı
- F.494 Taş tavan üzeri kalemişi bezemesi
- F.495 Müezzin mahfeli
- F.496 Müezzin mahfeli ahşap tavanı
- F.497 Ahşap tavandan detay
- F.498 “ “ “

- F.534 Alçı içliklerdeki yazılar
- F.535 Alçı içlik yazılarından detay
- F.536 Zemin kotundaki ve tepedeki pencereler
- F.537 Pencere alınlığı kalemişleri
- F.538 Mermer minberin yandan görünüşü
- F.539 Minber köşkü ahşap külahı
- F.540 Ahşap minber külahı ve üzerindeki bezemeleri
- F.541 Mihrap kapısı üstü detayı
- F.542 Mihrap kapısı arkası görünüşü
- F.543 Doğu duvarı ve kuzeydoğu köşesi
- F.544 Mahfellerin bir bölümü
- F.545 Mahfel altı kemerlerinden biri
- F.546 Kuzeybatı köşesi ve mahfeller
- F.547 İçeriden minarenin yükselişi
- F.548 Giriş kapılarından biri
- F.549 Pencere çevresindeki kalemişi bordür
- F.550 Kalemişi bordürden detay
- F.551 Son cemaat revakının görünüşü

1.7.Kılıç Ali Paşa

- F.552 Caminin genel görünüşü
- F.553 Mihrap cephesi görünüşü
- F.554 Cami içi genel görünüşü
- F.555 Ana kubbenin genel görünüşü
- F.556 Merkezden kasnağa uzanan kalemişi bezeme
- F.557 Yarım kubbenin görünüşü
- F.558 Eksedranın görünüşü
- F.559 Silindirik filayağının mekandaki konumu
- F.560 Güneydoğu köşe kubbesi ortası
- F.561 Güneydoğu köşe kubbesi kalemişi bezemesi
- F.562 Güneydoğu köşe kubbesi pendentifi
- F.563 Güneydoğu köşe kubbesi altı pencere sistemi
- F.564 Güneybatı köşe kubbesi göbek kompozisyonu
- F.565 Filayaktan detay
- F.566 Mihrap üstü yarım kubbesi
- F.567 Mihrap hücresi üstü kemeri
- F.568 Mihrap hücresi yan duvarı

- F.569 Mihrap nişi ve çevre bezemesi
 F.570 Mihrap duvarı genel görünüşü
 F.571 Fatıha Suresinin yazılı olduğu çini panolardan biri
 F.572 Mihraptaki çinilerden detay
 F.573 “ “
 F.574 Mermer minberin görünüşü
 F.575 Minberden detay
 F.576 Minber külâhı ve alemi
 F.577 Müezzin mahfeli tavanı
 F.578 Müezzin tavanından detay
 F.579 Yan galerilerin görünüşü
 F.580 Yan galeri tonozlarından biri
 F.581 Galerilerdeki pencere sistemi
 F.582 Galeri tonozlarını destekleyen mermer sütunlar
 F.583 Mermer şebekeli pencereler
 F.584 Mermer şebekeli pencereden detay
 F.585 Sultan Abdülmecid'e ait yazı levhaları
 F.586 Alt galerilerin görünüşü
 F.587 Mahfel altı galerileri
 F.588 Galerilerin pencere sistemi
 F.589 Cümle kapısı aralığı
 F.590 Cümle kapısı üstünden detay
 F.591 Kündekari cümle kapısı kanadı üst panosu
 F.592 Cümle kapısı kanadı orta panosu
 F.593 Son cemaat kubbeleri
 F.594 Son cemaat orta kubbe içi
 F.595 Son cemaat mahalli kubbelerinden biri
 F.596 Cami cümle kapısı kitabesi
 F.597 Son cemaat mahalli çini pencere alınlıklarından en baştaki
 F.598 Çini pencere alınlığı
 F.599 “ “
 F.600 Pencere çini alınlığı
1.8. Ramazan Efendi Camisi
 F.601 Caminin genel görünüşü
 F.602 Cami duvarındaki mermer yazıt
 F.603 Caminin ahşap tavanı ve orta göbeği

- F.604 Çıtalı ahşap tavandan diğer bir görünüş
- F.605 Pencere çevresindeki çiniler
- F.606 Duvarlardaki çini panolardan biri
- F.607 Çini pencere alınlığı
- F.608 “ “ “
- F.609 Mermer mihrabın görünüşü
- F.610 Mihrap üstü detayı
- F.611 Mihrap ve yan duvarlarının çini bezemesi
- F.612 Çini pencere alınlıkları
- F.613 Minber yanlıkları ve korkuluğu
- F.614 Mermer şebekeden detay
- F.615 Mermer minber
- F.616 Çini kaplı minber köşkü duvarı
- F.617 Doğu duvarı çinileri
- F.618 Doğu duvarı pencereleri
- F.619 Cümle kapısı üstü ve mahfel çıkması
- F.620 Mahfel çıkması altı ahşap göbeği
- F.621 Mahfel ve duvarlar
- F.622 Minare kapısı ve kuzey duvarı köşesi
- F.623 Cümle kapısı basık kemeri ve kitabesi
- F.624 Son cemaat mahalli duvarı

KATALOG PLAN DİZİNİ

- Plan.1. Şehzade Camisi planı
- Plan.2. Şehzade Camisi planda bezeme düzeni
- Plan.3. Sinan Paşa Camisi planı
- Plan.4. Sinan Paşa Camisi planda bezeme düzeni
- Plan.5. Süleymaniye Camisi planı
- Plan.6. Süleymaniye Camisi planda bezeme düzeni
- Plan.7. Rüstem Paşa Camisi planı
- Plan.8. Rüstem Paşa Camisi birinci kademe planda bezeme düzeni
- Plan.9. Rüstem Paşa Camisi ikinci kademe planda bezeme düzeni
- Plan.10. Sokollu Mehmet Paşa Camisi planı
- Plan.11. Sokollu Mehmet Paşa Camisi birinci kademe planda bezeme düzeni
- Plan.12. Sokollu Mehmet Paşa Camisi ikinci kademe planda bezeme düzeni

- Plan.13. Piyale Paşa Camisi planı
 Plan.14. Piyale Paşa Camisi planda bezeme düzeni
 Plan.15. Kılıç Ali Paşa Camisi Planı
 Plan.16. Kılıç Ali Paşa Camisi birinci kademe planda bezeme düzeni
 Plan.17. Kılıç Ali Paşa Camisi ikinci kademe planda bezeme düzeni
 Plan.18. Ramazan Efendi Camisi planı
 Plan.19. Ramazan Efendi Camisi planda bezeme düzeni

KATALOG KESİT DİZİNİ

- Kesit.1. Şehzade Camisi kesitte bezeme düzeni
 Kesit.2. Sinan Paşa Camisi kesitte bezeme düzeni
 Kesit.3. Sinan Paşa Camisi kesitte bezeme düzeni
 Kesit.4. Süleymaniye Camisi kesitte bezeme düzeni
 Kesit.5. Süleymaniye Camisi kesitte bezeme düzeni
 Kesit.6. Süleymaniye Camisi kesitte bezeme düzeni
 Kesit.7. Rüstem Paşa Camisi kesitte bezeme düzeni
 Kesit.8. Sokollu Mehmet Paşa kesitte bezeme düzeni
 Kesit.9. Piyale Paşa Camisi kesitte bezeme düzeni
 Kesit.10. Piyale Paşa Camisi kesitte bezeme düzeni
 Kesit.11. Kılıç Ali Paşa Camisi kesitte bezeme düzeni
 Kesit.12. Kılıç Ali Paşa Camisi kesitte bezeme düzeni
 Kesit.13. Kılıç Ali Paşa Camisi kesitte bezeme düzeni
 Kesit.14. Ramazan Efendi Camisi kesitte bezeme düzeni

KATALOG GÖRÜNÜŞ DİZİNİ

- Görünüş.1. Şehzade Camisi mihrap duvarı bezeme düzeni
 Görünüş.2. Şehzade Camisi kuzey duvarı bezeme düzeni
 Görünüş.3. Şehzade Camisi son cemaat duvarı bezeme düzeni
 Görünüş.4. Sinan Paşa Camisi mihrap duvarı bezeme düzeni
 Görünüş.5. Sinan Paşa Camisi son cemaat duvarı bezeme düzeni
 Görünüş.6. Süleymaniye Camisi mihrap duvarı bezeme düzeni
 Görünüş.7. Süleymaniye Camisi son cemaat duvarı bezeme düzeni
 Görünüş.8. Rüstem Paşa Camisi mihrap duvarı bezeme düzeni
 Görünüş.9. Rüstem Paşa Camisi kuzey duvarı bezeme düzeni

GİRİŞ

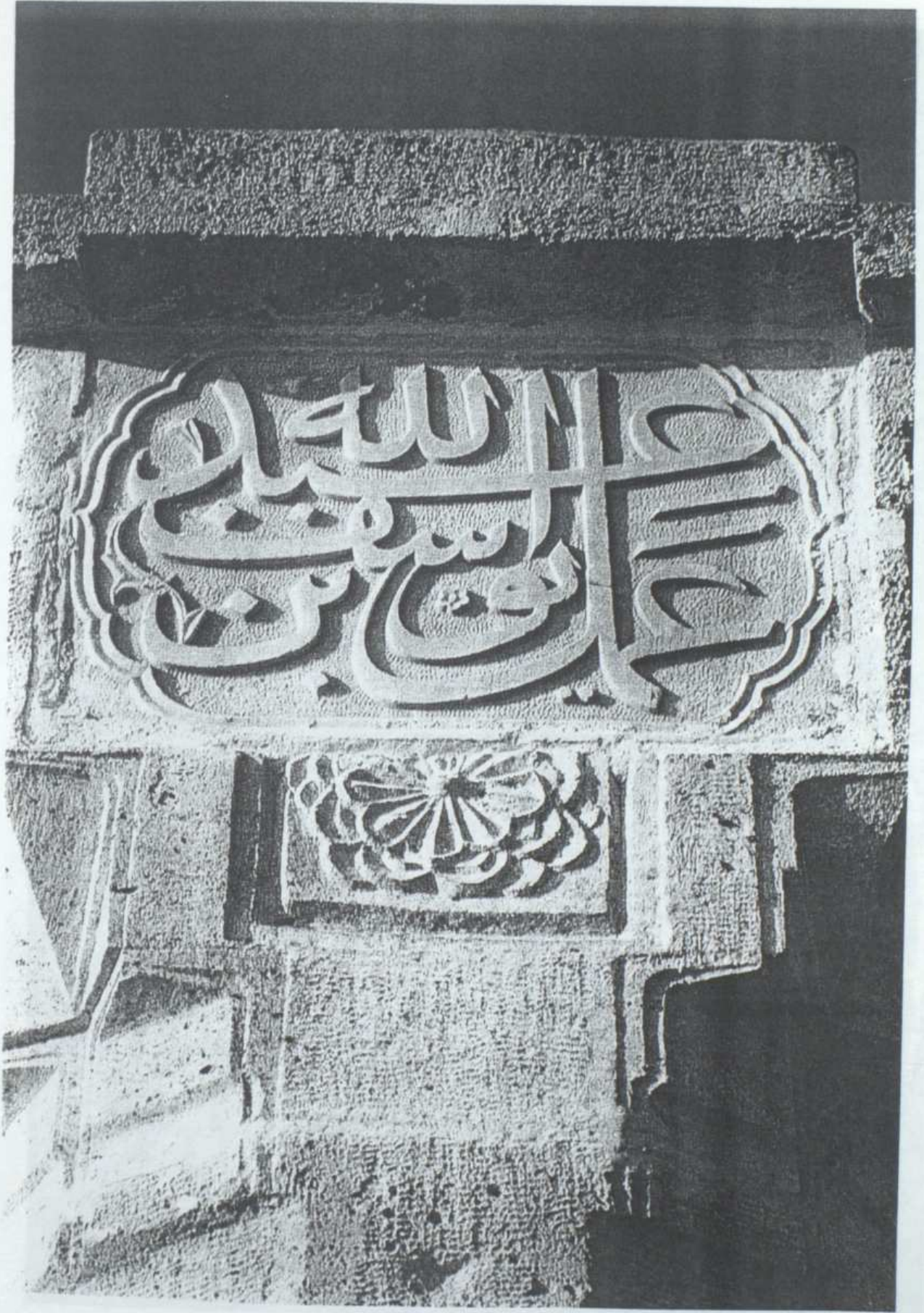
Dini yapılarda iç bezeme, tarih öncesinden kült odaları ya da “küçük tapınaklar”da da vardı (*Madra, 1975, s.444*). Tek tanrılı dinlerden hristiyanların, kiliselerinin bezemeli olduğu bilinmektedir. İslam Sanatı’nda 706 tarihli Şam Emeviye Camisi revak cephesinde yoğun bezeme yer alır. Burada mozaik bezeme çok geniş alanları kaplamıştır (*Grobar, 1988, s.87*). Tunus’da Kayravan Seydi Ukba Camisi’nin çinili mihrabı ilk çinili örnektir. 879 tarihli Kahire Tolunoğlu Camisi alçı ve ahşap bezemeler ile önemli bir yapıdır (*Yetkin, 1970, s.137*). Anadolu’da Sivas, Kayseri ve Malatya’da Danişmendli’ler (1092-1178), Mardin ve Diyarbakır’da Artuklular (1098-12347, Erzurum’da Saltuklular (1092-1202) Erzincan ve Divriği’de Mengüçükler (1118,1252) önemli mimari eserleri meydana getirmişlerdir. Malatya Ulu Cami’ndeki beyaz, siyah, lacivert, firuze, yeşil renkli çini mozaikleri, Konya’daki Sırçalı medrese, Karatay Medresesi ile Sivas’daki Gök Medrese ve Erzurum’daki Çifte Minare’de de buluruz. Divriği Ulu Cami’nin mihrabında bitkisel bezemeli kuşak ve abanoz ağacından yapılmış minber oymacılık şahaseridir. Konya Alaaddin Camisi’nde mihrapta ve kubbeye geçiş üçgenlerinde mozaik bezemeler bulunur (*Aslanapa, 1984, s.103; Yetkin, 1970, s.37,57*).

Sırçalı Mescid’in mozaik çini bezemesi, Harput’da Alaca Mescid’in çini mihrabı ve çini bezemeleri benzer özellikler taşır (*Aslanapa, 1984, s.131*). Beylikler Devri’nde, Selçuklu bezeme sanatlarına bir takım yenilikler getirilmiştir. Portallerin sadeleşmesi, mermerin kullanılması gibi. Bezemede sadeleşmeyi yeni bir sanat anlayışının doğmasına yormak gerekir, Firuz Bey ve İsa Bey Cami’leri bu anlayışın ilk örnekleridir (*Yetkin, 1970, s.158*). Erken Osmanlı Mimarisi’nin İznik, Bursa ve Edirne camilerinde bezeme programının belirlendiği kanıtlanmıştır. Çini’nin, kalemişinin ve yazının dengeli kullanımı Bursa Ulu Cami’nde, Yeşil Cami’de, Edirne Eski Cami’de, Üç Şerefeli’de iyi gözlenmektedir. İstanbul’un alınışı ile Fatih Devri’nde Mahmut Paşa Cami’si (1462) ve Murad Paşa Cami’sinde (1471), geleneksel bezeme anlayışı devam ettirilmiştir (*Kuran, 1964, s.36,50; Aslanapa, 1984, s.220-242; Sezgin, 1984, s.122-140*).

Klasik döneme gelinceye kadar kubbe yapıyı zenginleştirmiş bezeme gereksinimini oluşturmuştur. Böylece yükselen yapıda duvar yüzeyleri genişlemiştir. Duvarları da tek düzelikten kurtarmak için Osmanlı Sarayı’nın mimarları ve sanatçıları hünerlerini bu yapılarda başarı ile göstermişlerdir.

Evrensel bir mimarlık üslubuna doğru ilk adımlar Fatih ve Bayezid Cami'leri ile atılmıştır. Klasik üslubun olgunlaşma süreci XVI. yüzyılda görkemli yapıları Mimar Sinan gerçekleştirmiş, devrindeki sanatçılar ise onunla bütünleşmişlerdir.

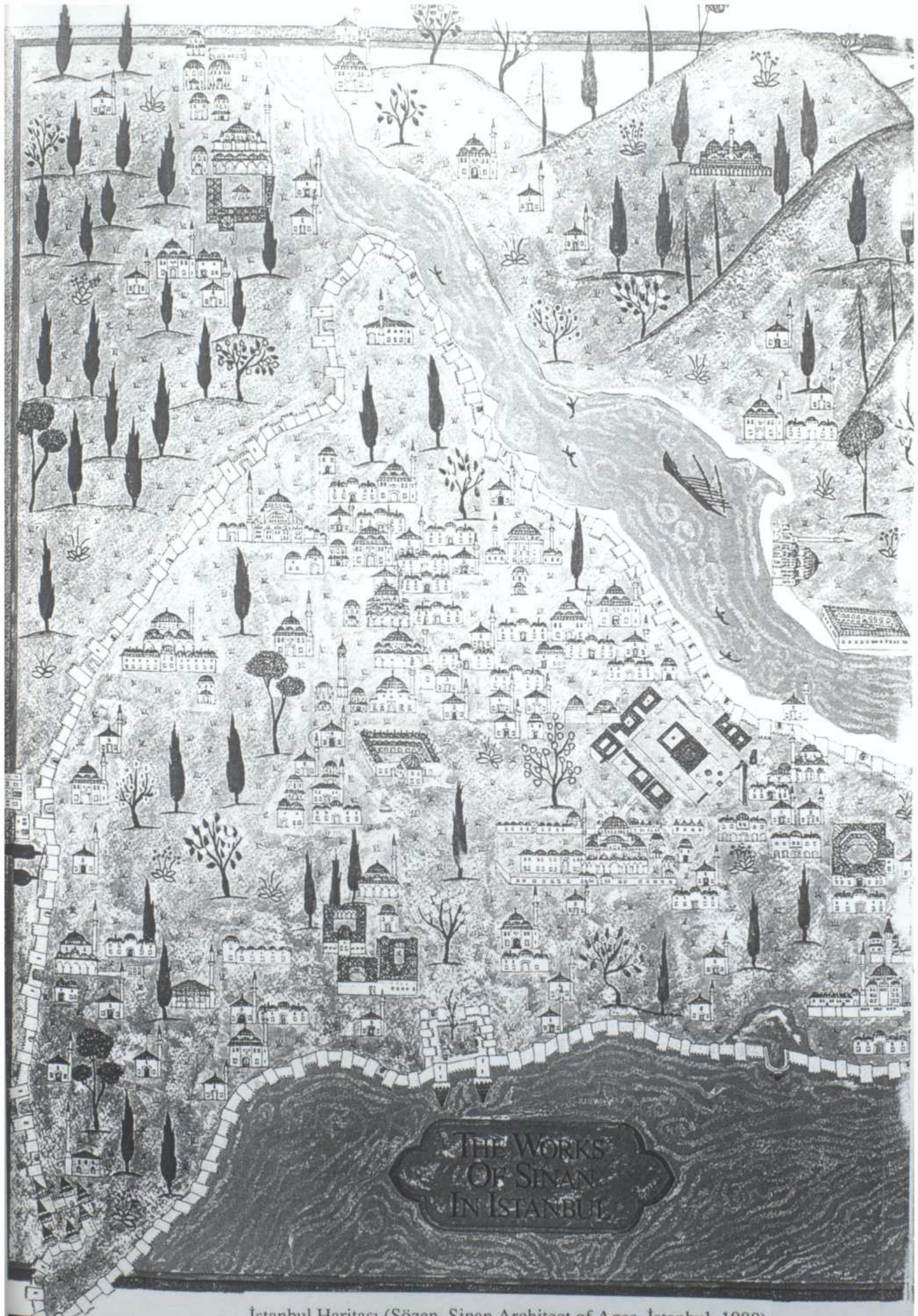
Mimar Sinan'ın Büyük Çekmece Köprüsü'ndeki İmzası
(Sözen, Sinan Architect of Ages, İstanbul, 1988)

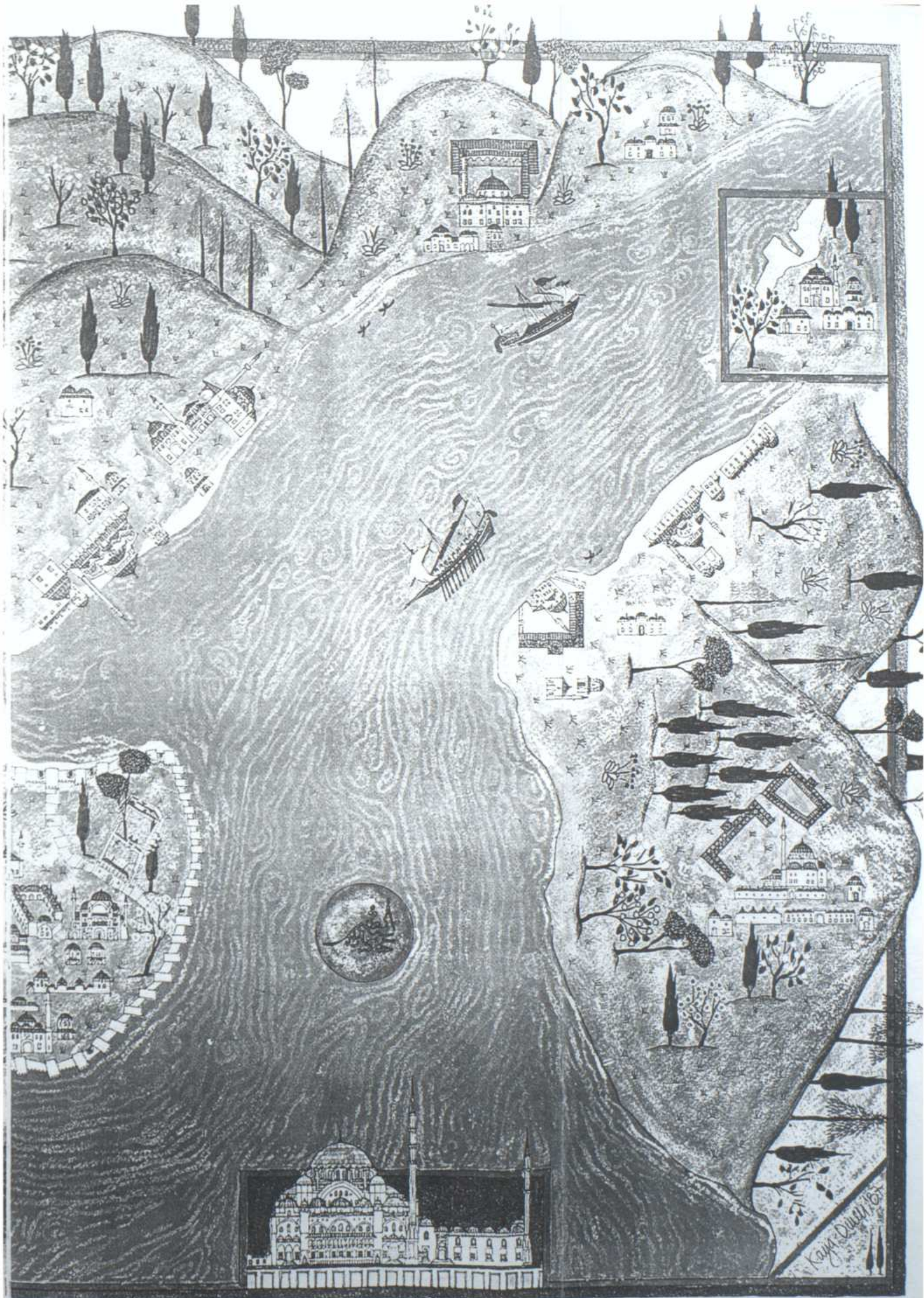

İstanbul Haritası (Sözen, Sinan Architect of Ages, İstanbul, 1988)

THE WORKS
OF SINAN
IN ISTANBUL

1.1.ŞEHZADE MEHMET CAMİSİ

1544 -1548 (H.950 955)

TARİHÇE

Kanuni Sultan Süleyman'ın Şehzadesi Mehmet Saruhan Valisi iken 1543'de vefat etmiş, Kanuni de "Şehzade-i Muazzez ve Mükerrrem ruhu şerifleri için cami-i şerif, imaret, tabhane, medrese ve mektepten oluşan bir külliye ile türbenin inşaa'sı'nı Mimar Sinan'a sipariş etmiştir. Alan olarak Eski Odalar civarı da hükümdarca uygun görülmüştür (*Arseven, Fas 5, s.321-Aslanapa, 1986, s.182, Öz, 1987, C.I, s.138*).

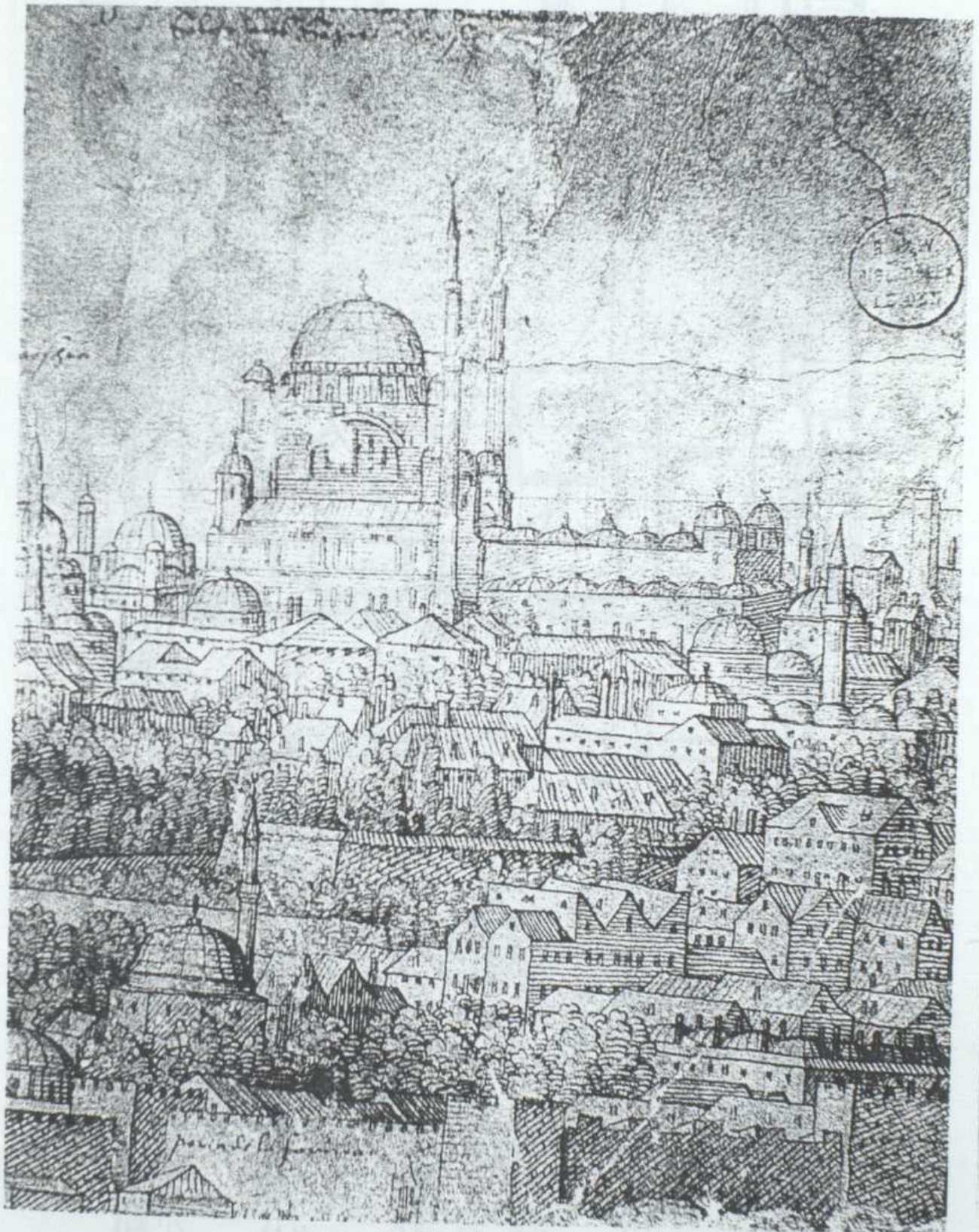
O devrin tarihçileri Celâlzâde ile Ali, "caminin yapımına Şehzade'nin defninden sonra başlandığını" yazarlar (*Erçağ, 1988, s.3*). Ser Mimar-ı Hassa Koca Sinan da cami inşaatına Şehzade'nin ölümünden sonra başlanıldığını ifade etmiştir. İnşaata dokuzyüzelli yılının Rebi'ülevveli'nde başlanılmış, dokuzyüzellibeş yılının Recebin'de namaz kılınmış, "Güvenilir Elçinin Mabedi" ile tarih düşürülmüştür. Hicri Rebi'ülevvel 950, Miladi 4 Haziran-3 Temmuz 1443 tarihine karşılıktır. İnşaat gideri yüzellibir yük akçedir (*Sözen Saatçi, 1989, s.61-63*). Evliya Çelebi 100 yıl sonra yazdığı Siyahatname'sinde Şehzade Camisi'nden övgü ile söz etmiştir (*Danışman, 1971, s.168-171*) (Gravür 1).

PLAN

Osmanlı Dini Mimarisi'nin merkezi simetrik plân şeması Şehzade Camisi'nde denenmiştir (*Sözen, 1975, s.167, Erçağ, 1988, s.5*). Ana kubbenin dört yönüne yarım kubbeler oturtulmuştur (*Göknıl, 1987, s.23, Sezgin, 1984, s.143*). Yarım kubbeler ikişer eksedra ile taşınmıştır (*Aslanapa, 1985, s.183, Kuban, 1958, s.37*). Kare planın köşelerindeki küçük kubbeler dört tromp ile desteklenmişlerdir. Caminin kapalı ibadet mekânı ile yine kare planlı, dört kenarı revaklı 16 kubbeli iç avlusu doğu ve batıda iki minare ile adeta bağlanmışlardır. İç avlu ortasında şadırvanı bulunur. Mihrap aksındaki cümle kapısından başka doğu ve batı da birer kapı daha vardır. Cami ve avlu alanlarının eşit ölçüde olması, Beyazıt Camisi'ne bağlanabilir (*Kuban, 1958, s.37*) (Plan1, Fotoğraf 1).

Gravür 1: Sözen, *From Architect of Asia*, İstanbul, 1988.

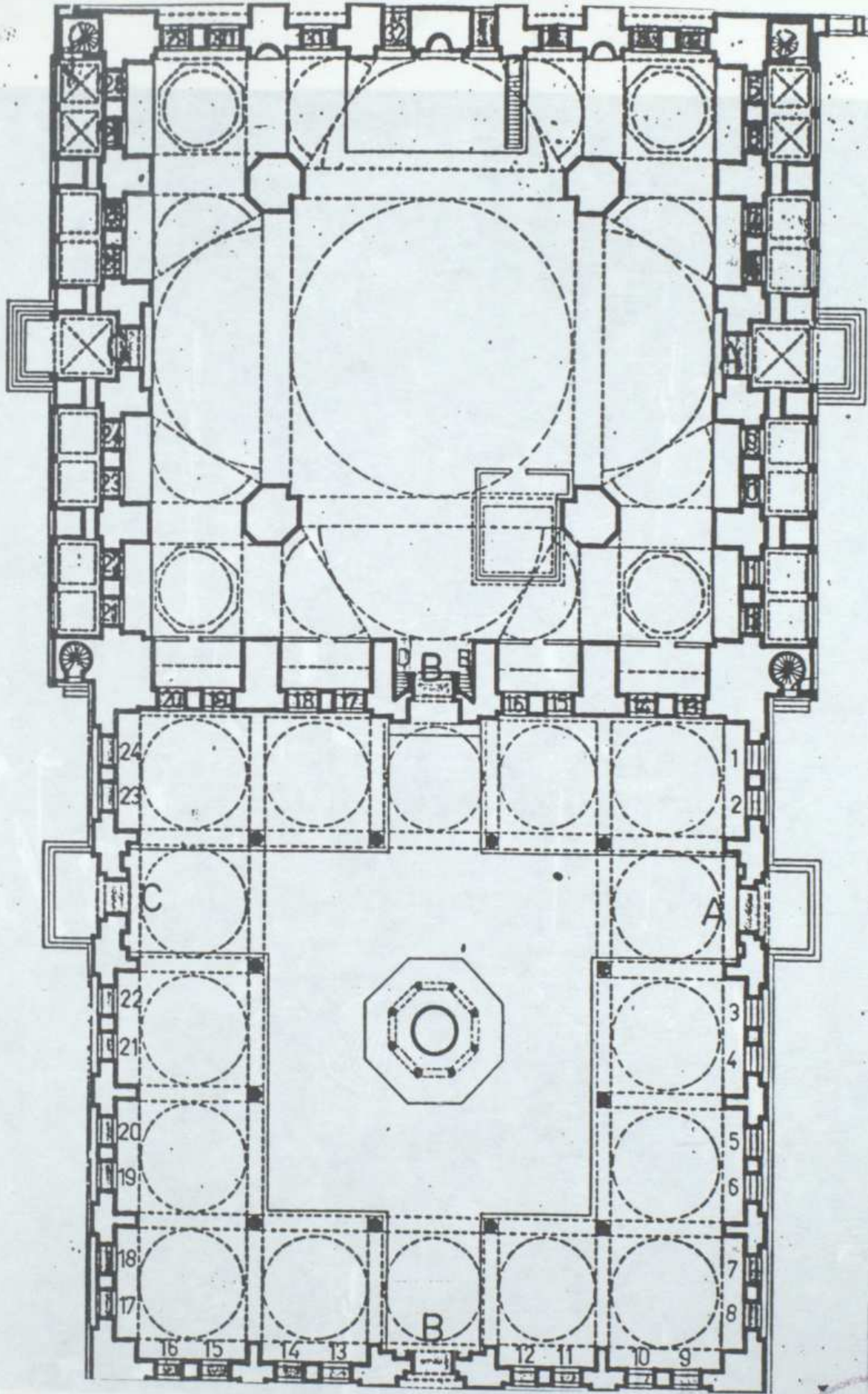

*The Şehzade Mosque, as seen today and
in the 16 century panorama of Melchior
Lorichs.*

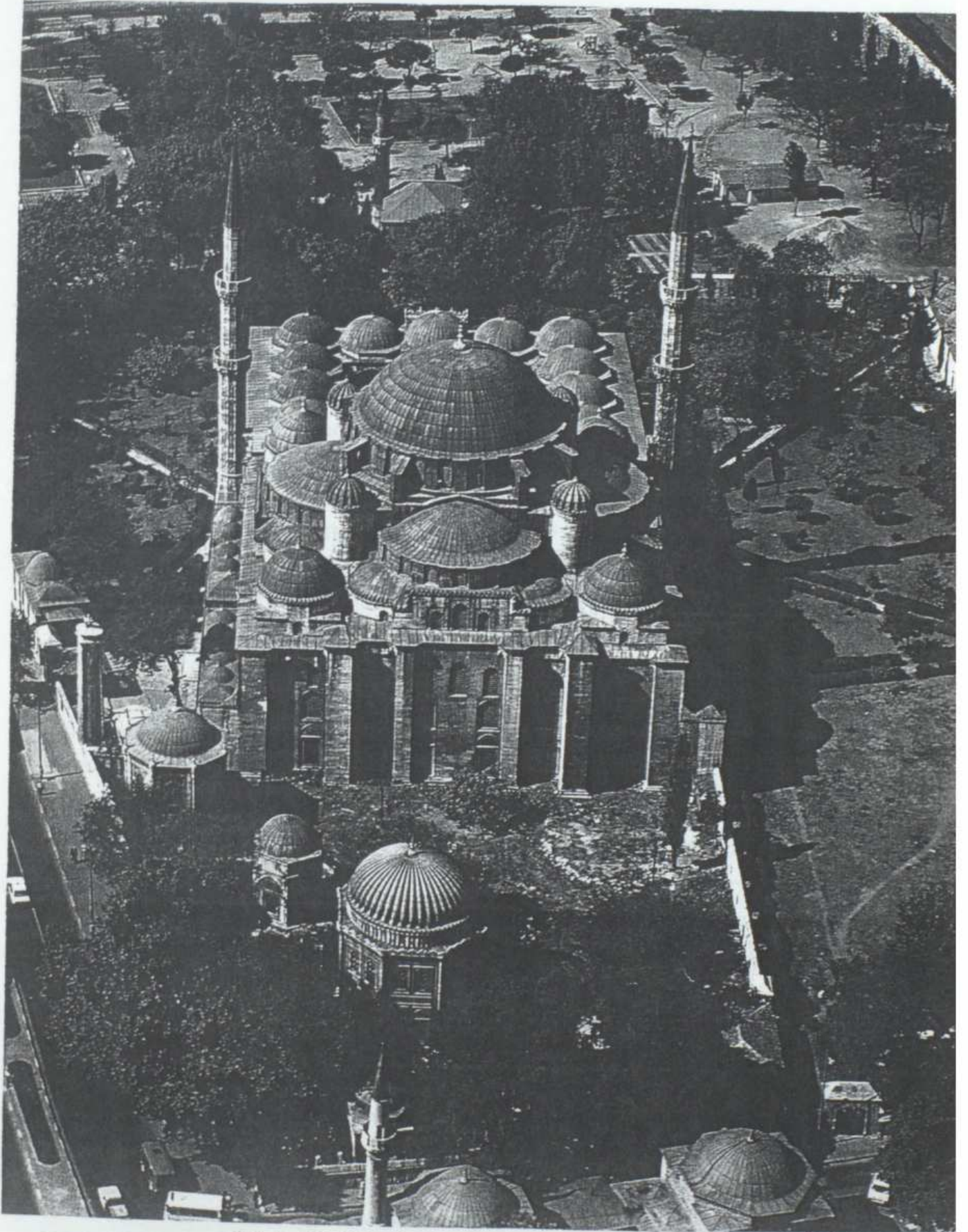
Gravür.1. Sözen, Sinan Architect of Ages, İstanbul, 1988.

Plan.1. Şehzade Camisi Planı

Fotoğraf.1. Şehzade Camisi Genel Görünüşü

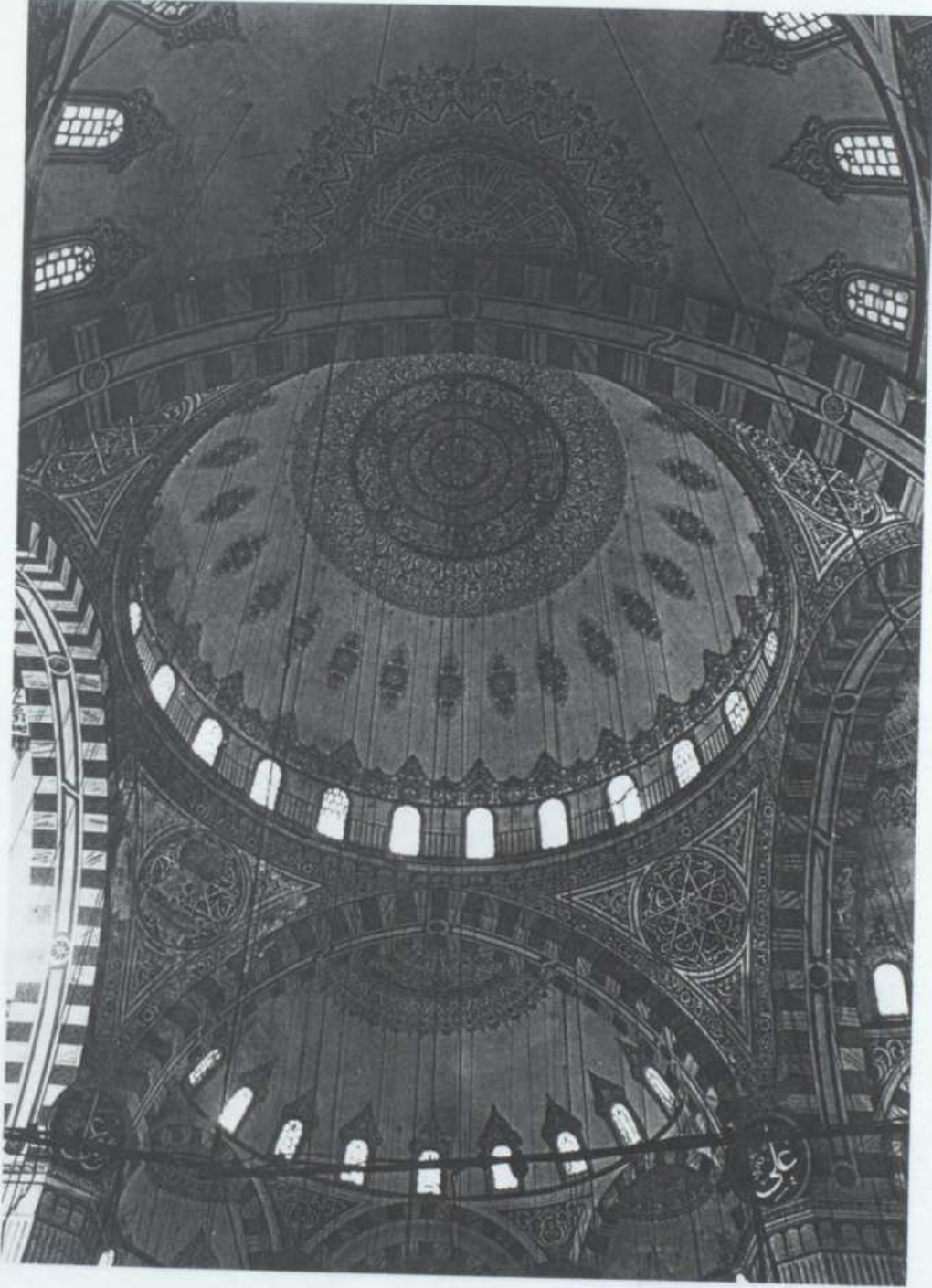
ÖLÇÜLERİ

Kare plan 40.00m eninde (*Aslanapa, 1986, s.183, Sezgin, 1984, s.145*). 40.45m (*Koçu, 1966, s.36*) 40.00m boyundadır (*Aslanapa, 1986, s.183, Koçu, 1966, s.36*). Kubbe Çapı: 19.00m (*Arseven, Fak.5, s.321, Koçu, 1966, s.36*) 19.20m (*Aslanapa, 1986, s.183, Sezgin, 1984, s.145*).

Kubbe Yüksekliği : 37.00 (*Arseven, Fak.5, s.321*), (*Aslanapa, 1986, s.183*), (*Koçu, 1966, s.36, Sezgin 1984, s.145*).

İÇ MEKÂN ÖZELLİKLERİ

Eserin dış görünüşü, Süleymaniye örneğindeki gibi iç mekânı çok iyi bir şekilde aksettirmektedir. Cümle kapısından içeri girildiğinde caminin kare zemini üzerinde serbest duran payeler ve üst örtü bütünlüğü algılanır (*Göknil, 1987, s.23*) (Fotoğraf 2). “Şehzade Camisi içerisinde mekâna ölçü veren eleman çoktur, nişler, mihrap, pencereler, dekorasyon insana göre ölçü verme yarışındadırlar” (*Kuban, 1958, s.39*). Halbuki “ana kubbe bütün mekânın proporsiyonu ve şekillenmesi için esas ölçüdür” (*Göknil, 1953, s.23*). Şehzade Camisi’nde havalandırma ve akustik sistemlerinin ideal bir şekilde çözüldüğü restorasyon çalışmalarımız sırasında tesbit edilmiştir, ayrıca duvarlarda da bu sistemin elemanları bilinmekteydi. Özellikle beden duvarları diğer camilere oranla daha az hareketli ve daha büyük düz yüzüylere sahip olan Şehzade Camisi’nin bu duvarlarında boşluklu rezonatörler mevcuttur (*Kayılı, 1989, s.273*) (Fotoğraf 3). Ana kubbe kasnağında yirmidört adet pencere sıralanmıştır (Fotoğraf 4). Yarım kubbelerde dokuz eksedralarda üç, eksedralar arasındaki kemer içlerinde üç, mihrap cephesinde yirmibeş, doğu ve batı cephelerinde yirmiüç, kuzey cephesinde onaltı, köşe kubbelerde birer pencere vardır. Beş sıralı pencerelerle cami içinde ışığın yayılışı oldukça iyidir (Fotoğraf 5). İçeride ışık yer hizasında, kubbedekinden daha fazladır (*Erçağ, 1988, s. 6*). Sinan bu doğal aydınlanma konusunda Osmanlı Geleneğini sürdürmüştür. Ayrıca mekan sınırları bu eserde yeni görünümündedirler. Kubbe ve yarım kubbelerden duvarlara geçişte mimari elemanlar adeta kaynaşmışlardır (*Göknil, 1987, s.24*). Bu eserde de örtü sistemi elemanları kimlikleriyle tanımlanmışlardır. Taç kapı ve yarım kubbelerin aksındaki yan kapılar mekanın kullanımını belirlemişlerdir. İç mekan düzenlemesi ve örtü sistemi açılarından, “hiyerarşik merkezi kubbe” sistemi Sinan ile “Şehzade Camisi’nde” başlamıştır. Doğrudan iç mekâna yansıyan bu hiyerarşi Şehzade Camisi’nde kusursuz bütünlüğe ulaşarak, eseri çok önemli kılmıştır (*Erzen, 1991, s.18*). Mihrabın solunda köşede hünkâr mahfeli, cümle kapısının sağında filayağma bitişik müezzin mahfeli ve yine cümle kapısının üzerinde kadınlar mahfeli yer alır.

Fotoğraf.2. Üst Örtü Bütünlüğü

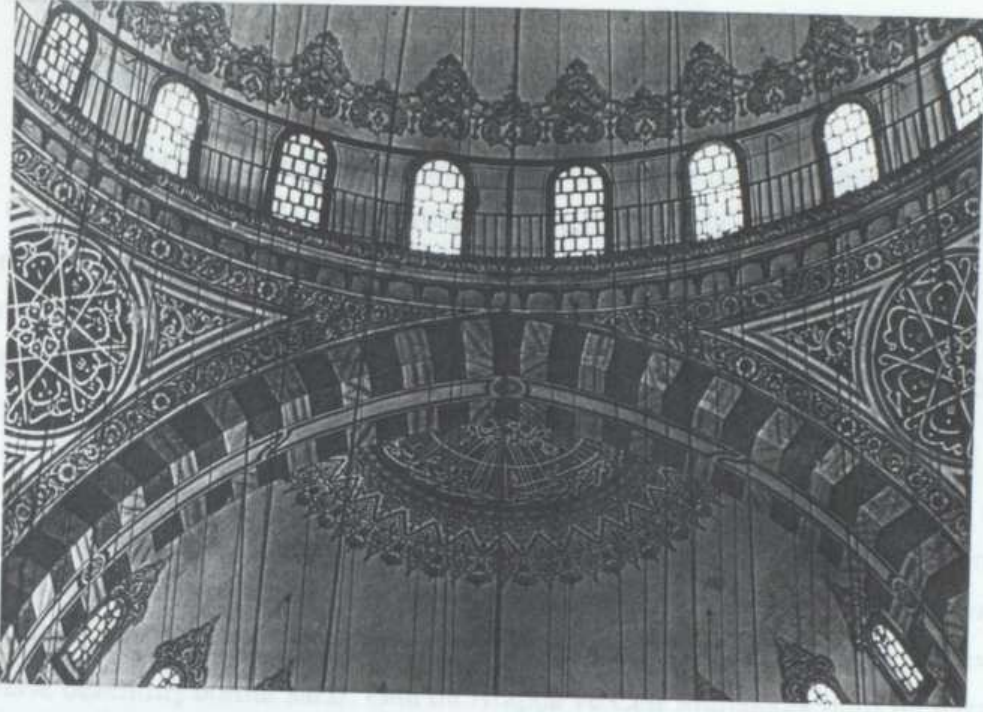

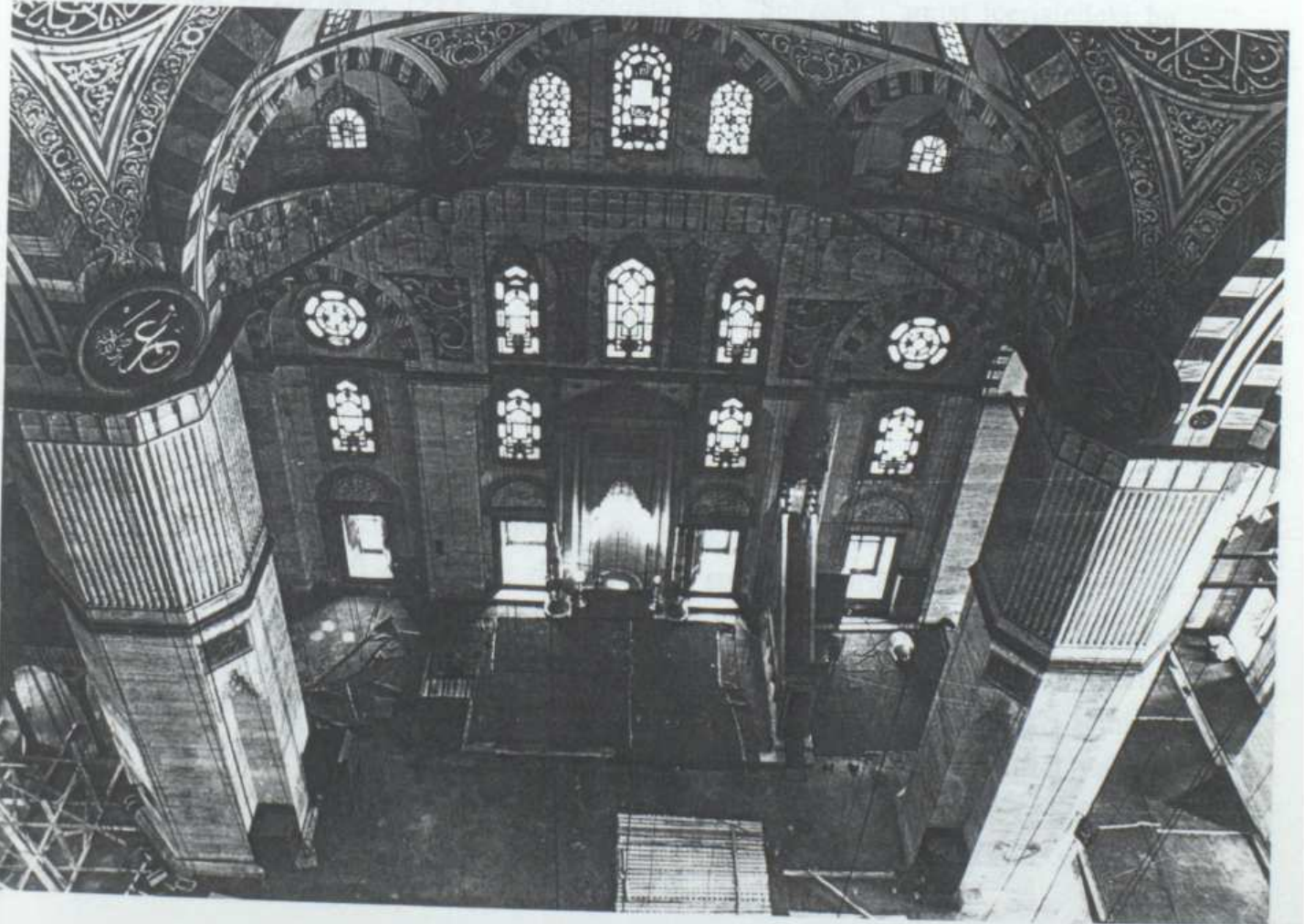
Fotoğraf.3. Duvarlarda Pencere Üstlerindeki Rozanatörler

Fotoğraf.5. Mibrap Duvarı Penceresi

Fotoğraf.4. Ana Kubbe Kasağı Pencereleeri

Fotoğraf.5. Mihrap Duvarı Pencereleeri

BEZEME PROGRAMI (Plan 2, Kesit 1)

Cami içerisinde, örtü sisteminin üzerinde sıvaya işlenmiş kalemîşi bezeme yer alır. Geç dönem onarımlarında duvarların belirli boşluklarına da kalemîşi panolar işlenmiştir. Yazı sanatının güzel örnekleri de içeride yerini almıştır. Alçı ile yapılmış bezeme oldukça yoğun kullanılmış, malakârî sanatının güzel örnekleri, bu eserde günümüze kadar yine de iyi sayılabilecek durumda ulaşmıştır. Taş ve mermer oymacılığı ile ahşap künde-kârî sanatının örnekleri mimari öğeler üzerinde yerini almıştır.

Ana Kubbe : Tam ortada avize askısının çevresinde, ışınsal simetrik yerleştirilmiş kalemîşi kompozisyonu bulunur. Daire içerisindeki kırmızı zemin üzerine işlenmiş desenleri mavi zemine Arapça Celi Muhakkak hattı olan bir yazı çevreler. Bu yazıyı tekrar yeşil zemine işlenmiş nar çiçeği goncaları, hançer yaprakları ile kıvrık dallı çiçeklerle bezenmiş bordür sarar. Onu da Arapça ve Celi Muhakkak hattı ile yazılmış altı adet yazı kartuşu çevreler, iç sıradaki yazıdan daha geniş alana yazılmıştır ve El İsrâ Ayeti'dir (Özsayiner, 1993, s.42) (Fotoğraf 6). "Şehzade Camisi içerisindeki bu yazılar yüzyıllar içerisindeki onarımlar sırasında aslını korumuşlar, ancak bozularak günümüze gelebilmişlerdir" (Derman, 1989, s.289). Bu yazının da çevresinde 1901 tarihli kalemîşi bezeme bulunur. Bu kubbe ortası kompozisyonun dışında tek sıra halinde 24 adet rozet dizilmiştir. Kubbe eteğinde, kasnak pencereleri üzerinde çepeçevre dolaşan kalemîşi bezeme de eserin yapıldığı devre ait değildir (1901) (Fotoğraf 7). Kasnaktaki 24 adet pencere çevresinde desenler yoktur. Sadece renkli flatolarla belirlenmişlerdir. Kasnak seviyesindeki gezinti yolu altındaki taş silme üzerine de kalemîşi desenler işlenmiştir. Onun da hemen altında kubbe çevresi boyunca tekrarlanan alçı süsleme görülmektedir (Fotoğraf 8).

Pendantifler : Cami ana kubbesinin dört köşesindeki 4 pendantifin yüzeyi kalemîşi bezelidir (1901.M) (Fotoğraf 9). Üçgeni oluşturan geniş bordür, kemer yüzeyinden 15cm yükseltilmiş ve alçı korniş ile sınırları belirlenmiştir (Fotoğraf 10). Bordür üzerinde oldukça baştan savma fırça darbeleri farkedilmektedir. 1901 tarihinde yeşil zemine beyaz ve kırmızı renkler kullanılarak işlenen bezeme o tarihte motiflerin oldukça bozulduğunun delilidir (Fotoğraf 11). Pendantiflerin ortasında mavi zemine dairevi kompozisyon içerisinde, beyaz hat ile celi sülüs ve Arapça, Allah'ın güzel isimleri yer alır. Ön sağ pendantifte "Ya Hannan, Ya Mennan", arka sol pendantifte "Ya Sübhan", ön sol pendantifte "Ya Deyyan", Ya Gufran", arka sağ pendantifte "Ya Fettah" yazılıdır (Özsayiner, 1993, s.45-46) (Fotoğraf 12).

Pendantif madalyonlarının üç köşesinde oluşan üçgen alanlar da kırmızı zemine beyaz ve mavi ile işlenmiş barok üsluplu kalemişi bezeme yer alır (Fotoğraf 13).

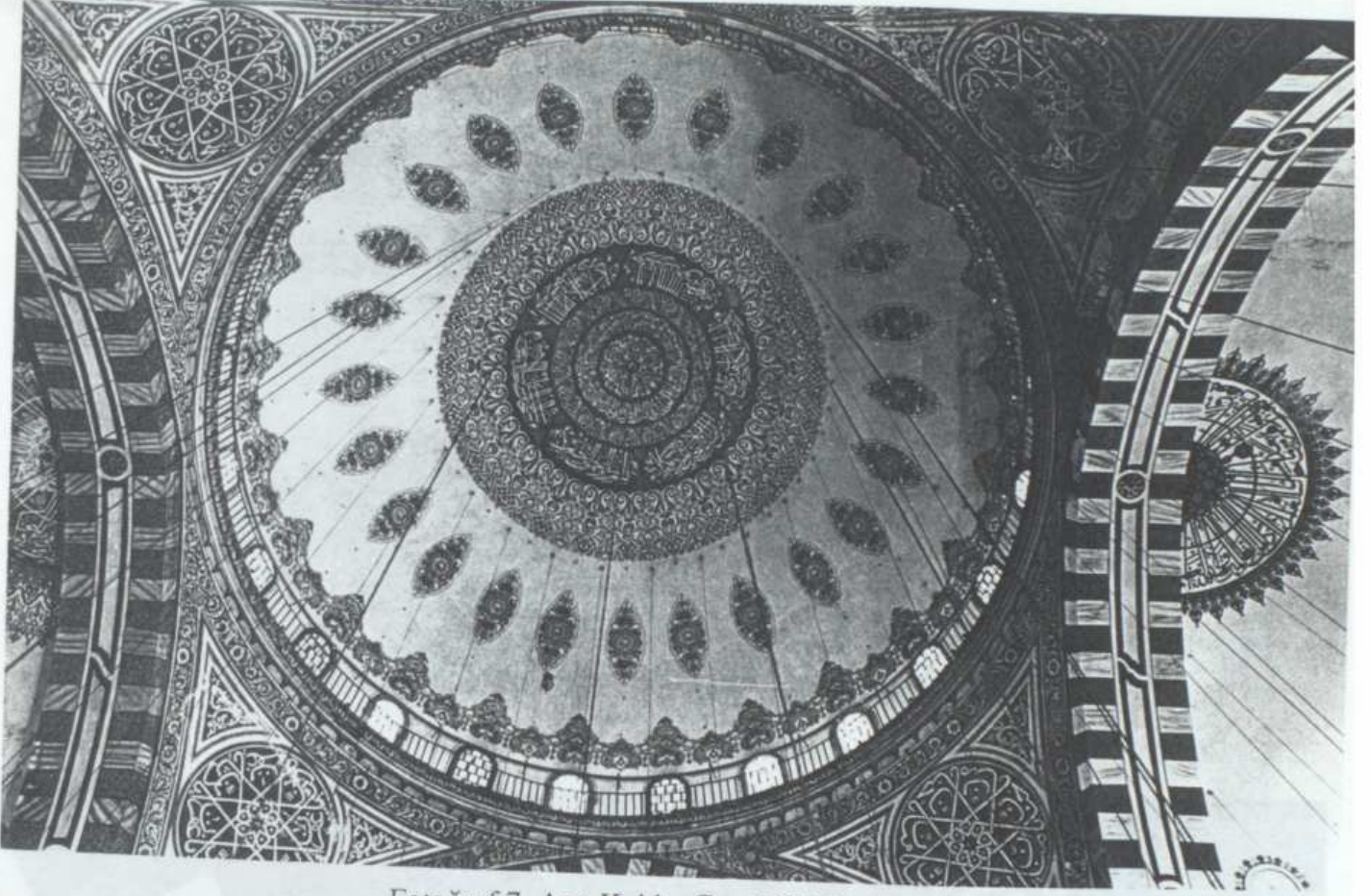
Askı Kemerleri : Yapı içerisinde dört fil ayak üzerinden, dört askı kemeri yükselir. Küfeki taşı üzerine horasani sıvalı kemerler “somaki taklidi” kalemişi ile bezenmişlerdir. Kemerlerin iç yüzündeki iki kemer sırası arasında, beyaz zemine işlenmiş “diktörtgen dizisi” bulunur. Tam ortada bir rozet, sağ ve sola doğru uzayan iki dikdörtgenden sonra tekrar birer rozetle bezenmiştir. En altta yine birer rozet kompozisyonu tamamlar (Fotoğraf 14).

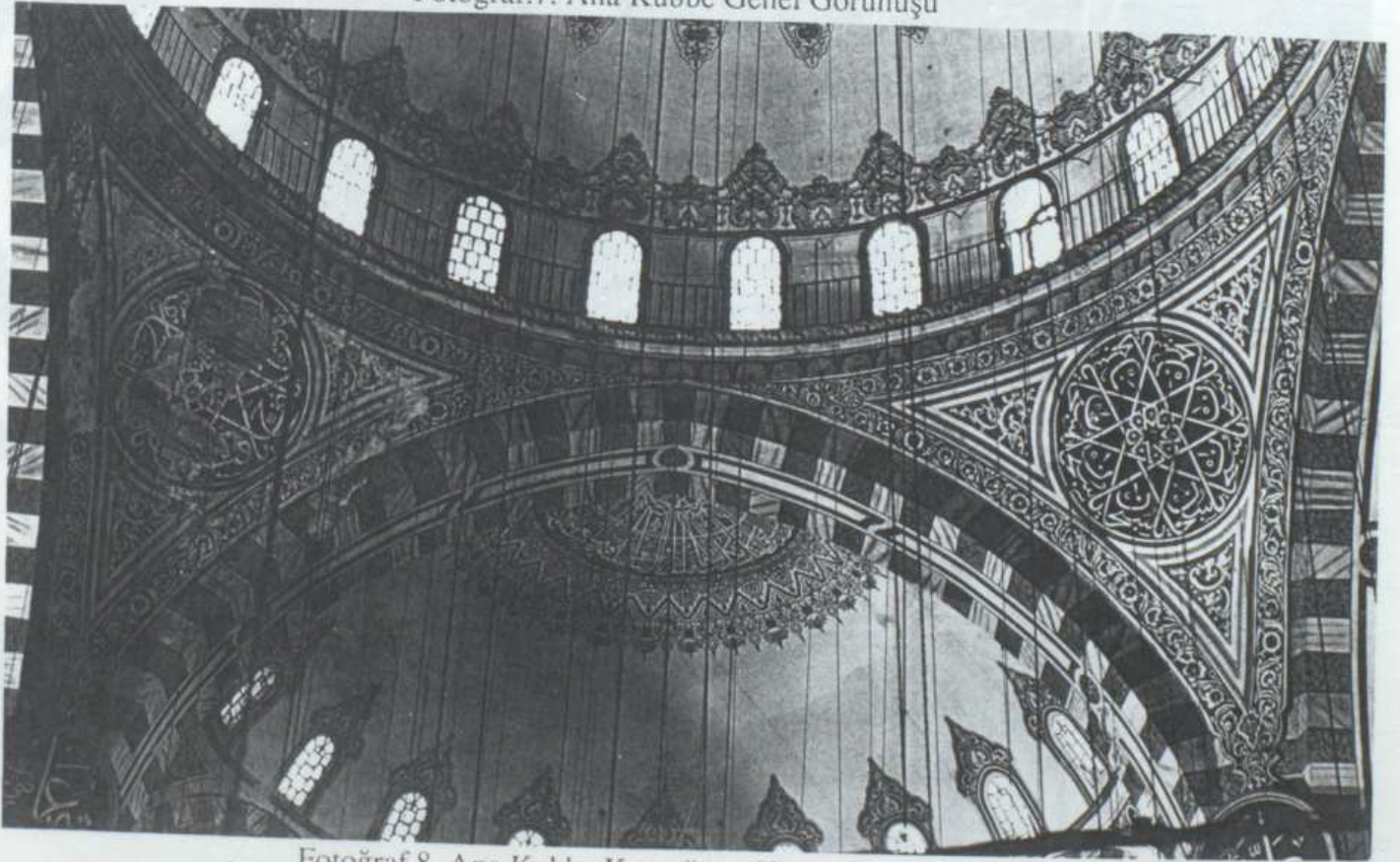
Fotoğraf.6. Ana Kubbe'deki Kalemişleri (1901.M)

Ana Kubbe Kalemşeleri ve Kutsal Yarım Kubbe

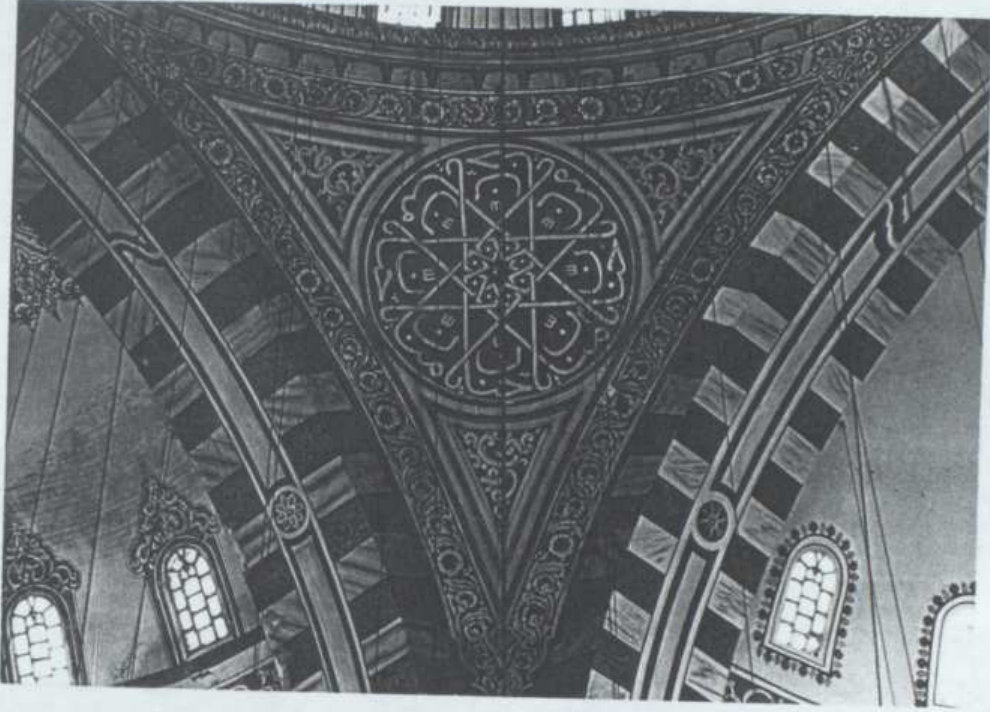

Fotoğraf.7. Ana Kubbe Genel Görünüşü

Fotoğraf.8. Ana Kubbe Kasnağı ve Kuzey Yarım Kubbe

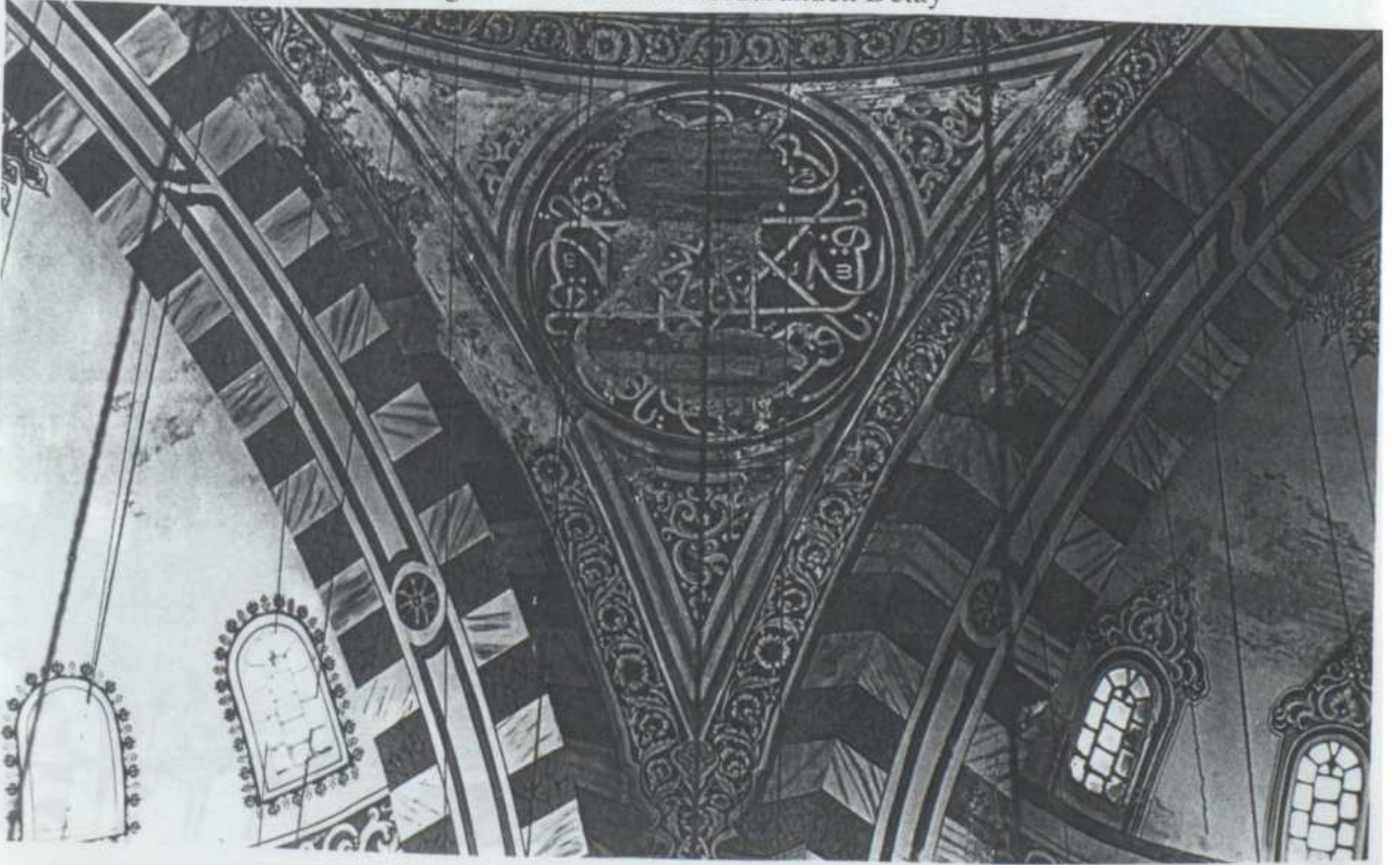
Fotoğraf.9. Pendentiflerden Biri

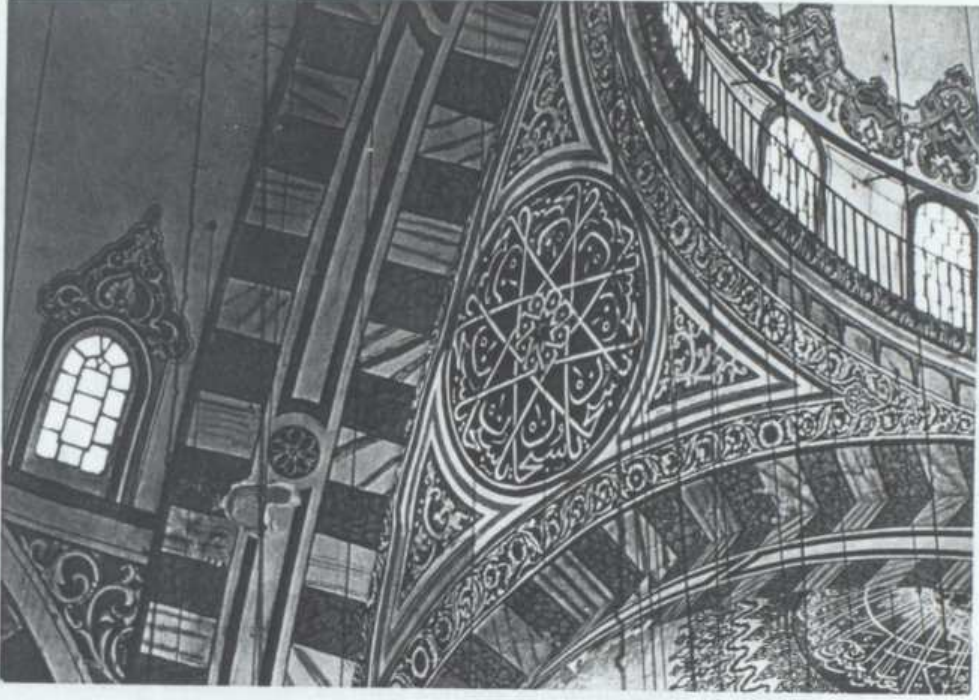
Fotoğraf.10. Pendentif Bordürü

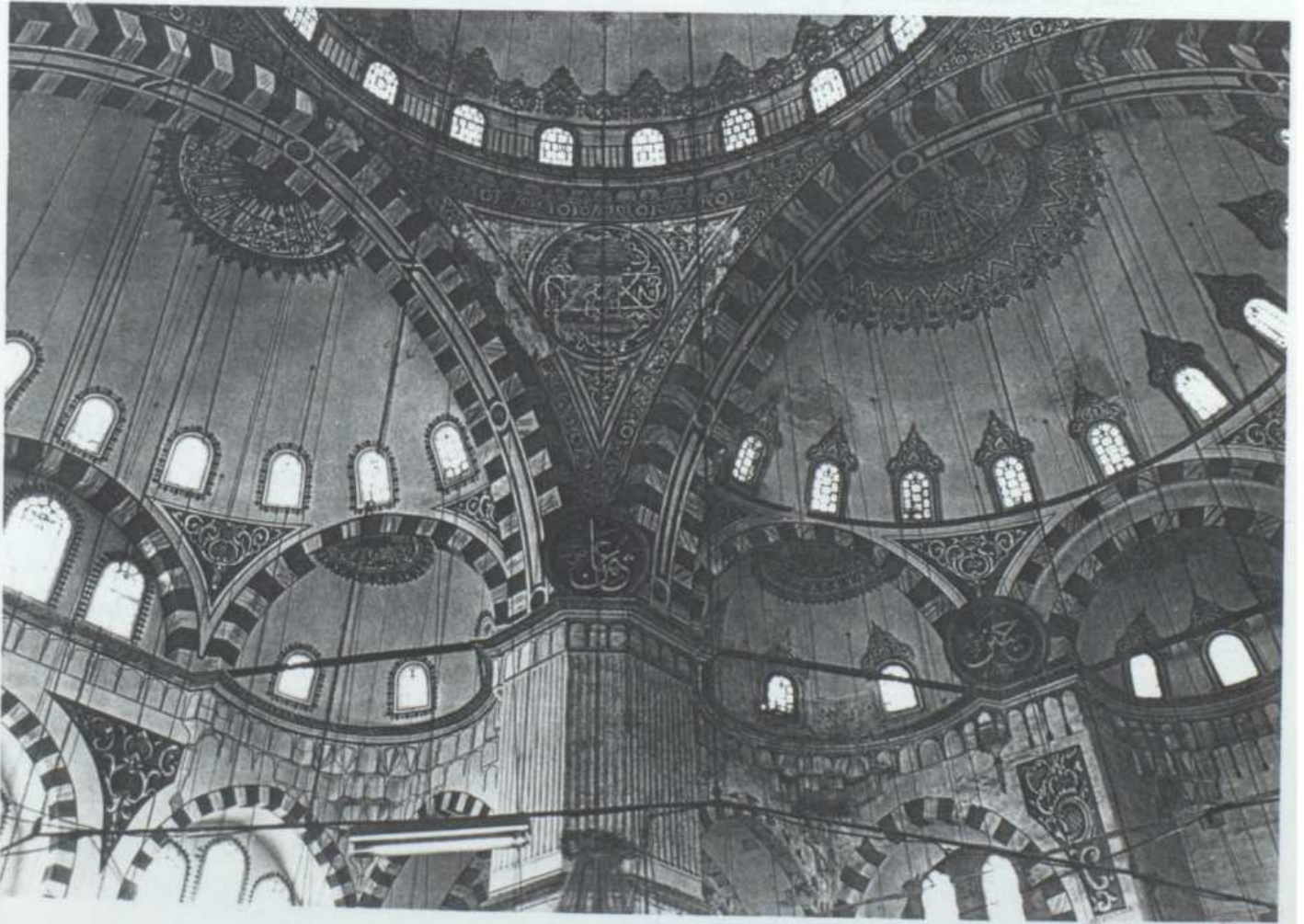
Fotoğraf.11. Pendentif Bordüründen Detay

Fotoğraf.12. Pendentif Genel Görünüşü

Fotoğraf.13. Pendentif Köşeleri Barok Bezemesi

Fotoğraf.14. Askı Kemerlerinden İkisinin Görünüşü

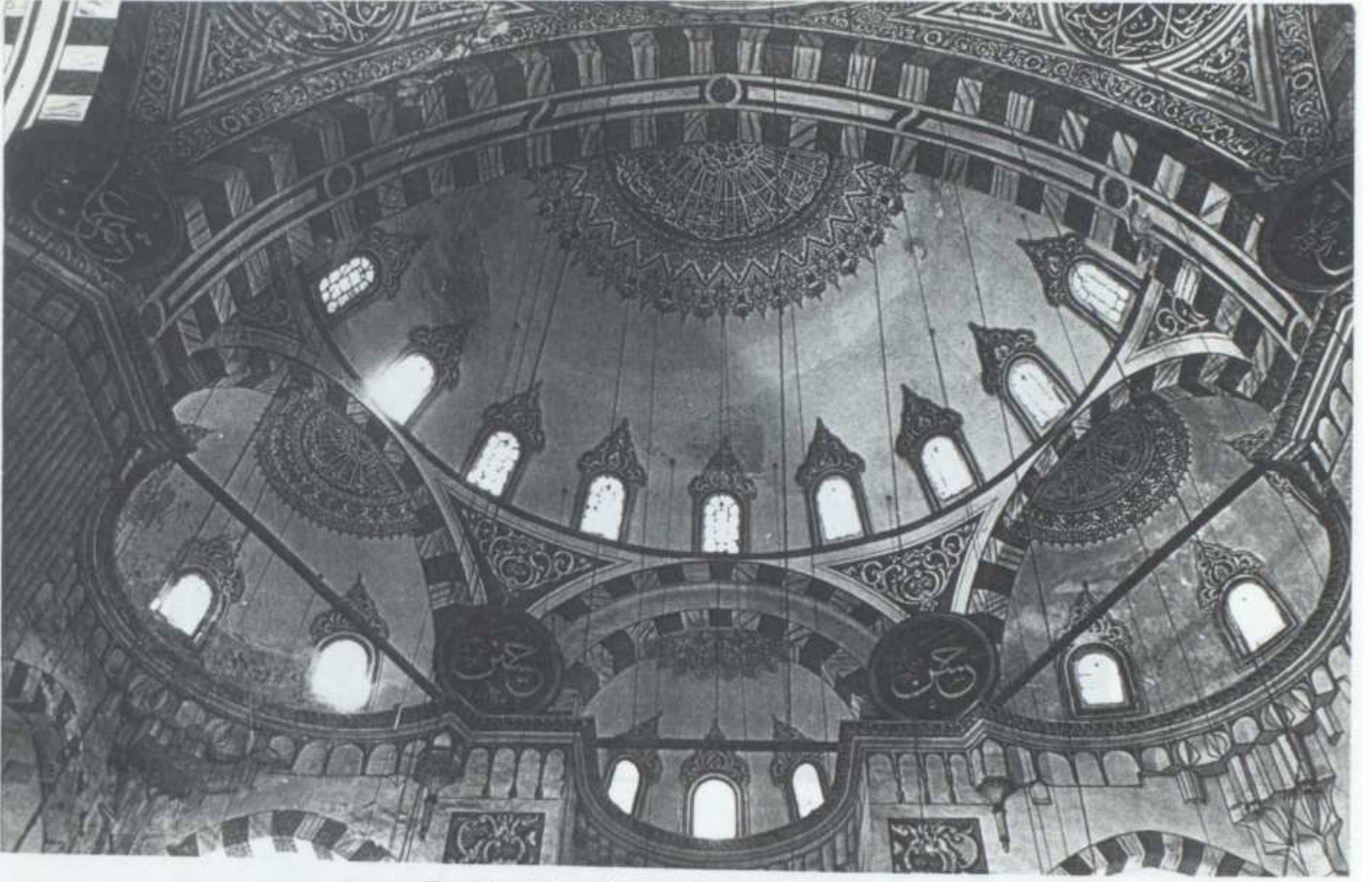

Yarım Kubbeler : Yapının önemini vurgulayan “dört yarım kubbe” içerisinde de kalemişi bezemeleri görüyoruz. Ortalarında yarım daireler içerisinde mavi zemine beyaz hat ile yazılmış Celi Sülüs yazılar yer alır. Mihrap üstü yarım kubbesinde Besmele ile başlayan ve diğer yarım kubbelerde devam eden yazı Bakara Suresi’nin 144. ve 145. ayetleridir (*Özsayiner, 1993, s.43*) (Fotoğraf 15).

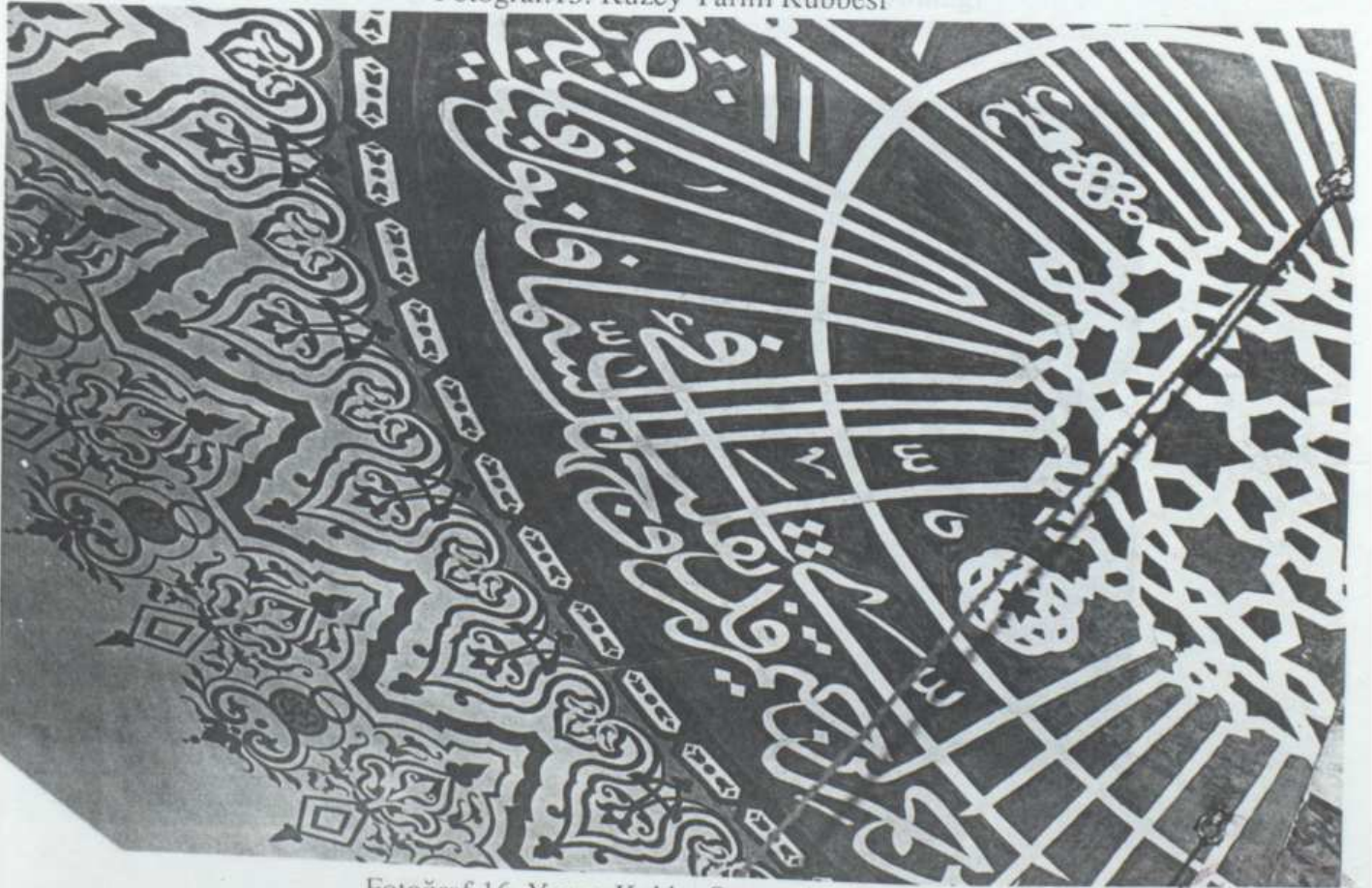
Yazıların üstünde ortada, yarım daire içerisinde geometrik bir bezeme oluşturulmuştur. Yazı çevresinde dışta ise kırmızı renkle işlenmiş, onarım yıllarına (1901) ait üslupta ve teknikte kalemişi tığlar dizilidir (Fotoğraf 16). Yarım kubbelerde dokuzar adet pencere görülmektedir. Yuvarlak kemerli pencerelerin üzerindeki alınlıklar kırmızı ve mavi renkte kalemişi bezelidirler (Fotoğraf 17). Pencerelerin sağ ve sol kenarlarına kırmızı, mavi ve beyaz renkle flatolar işlenmiştir (Fotoğraf 18). Eksedralara geçişte oluşan küresel üçgenler de yine pencere üstlerindeki kompozisyonların üslup ve tekniğinde kalemişi bezelidirler kırmızı zemine işlenmişlerdir (Fotoğraf 19).

Eksedralar : Dört yarım kubbenin her birinin ikişer eksedraları da yarım kubbelerle aynı karakterde bezelidir. Eksedraların da ortalarında yarım daire içerisinde mavi zemine beyaz hat ile yazılmış Celi Sülüs yazılar vardır. Bunlar Bakara suresinin 285-286 ayetleridir (*Özsayiner, 1993, s.44*) (Fotoğraf 20). Üçer pencereden birisi kör penceredir. Her biri yine yarım kubbe pencereleriyle aynı karakterde bezelidir. Kör pencerelere ise açık mavi zemine beyaz kayıtlar oluşturularak, alçı pencere görünümü kazandırılmıştır. Eksedraların üzengi taşı seviyesinde taş silme yer alır. Bu silme camiye çepeçevre kuşatmıştır. Üzerinde kalemişi bezeme yer alır. Bu taş korniş seviyesinde sekiz adet daire şeklinde ahşap çerçeve ile çevrelenmiş levhalar bulunmaktadır. 19.y.y da Abdülfettah Efendi (1815-1856) tarafından altın varakla yazılmışlardır. Bunlar Allah, Hz.Muhammed, Hz.Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’in isimleridir (*Derman, 1989, s.290*) (Fotoğraf 21). Eksedraların altı beş sıralı mukarnas dizisi ile bezelidir. Bu dizilerin en üst sırası camiye çepeçevre dolaşarak süreklilik oluşturulmuştur. Eksedraların altındaki bu dizilerde bademler ve kabaralar vardır. Kabaralar malakâridir (Fotoğraf 22).

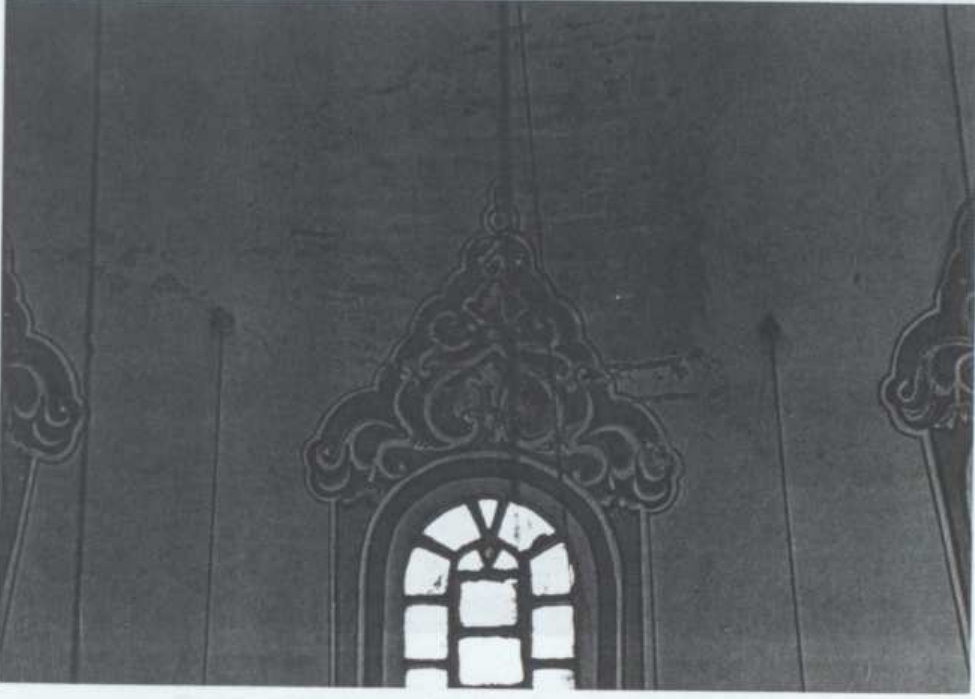

Fotoğraf.15. Kuzey Yarım Kubbesi

Fotoğraf.16. Yarım Kubbe Ortasından Detay

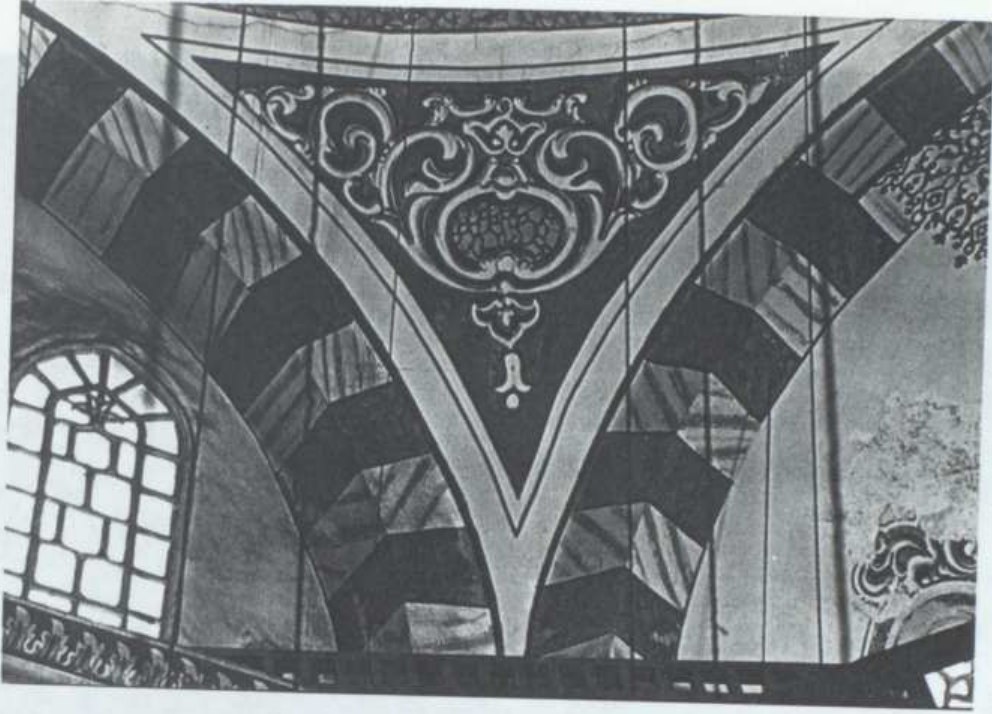
Fotoğraf.16. Yarım Kubbe Penceresi Herhangi Bir

Fotoğraf.17. Yarım Kubbe Pencelerinin Alınlığı

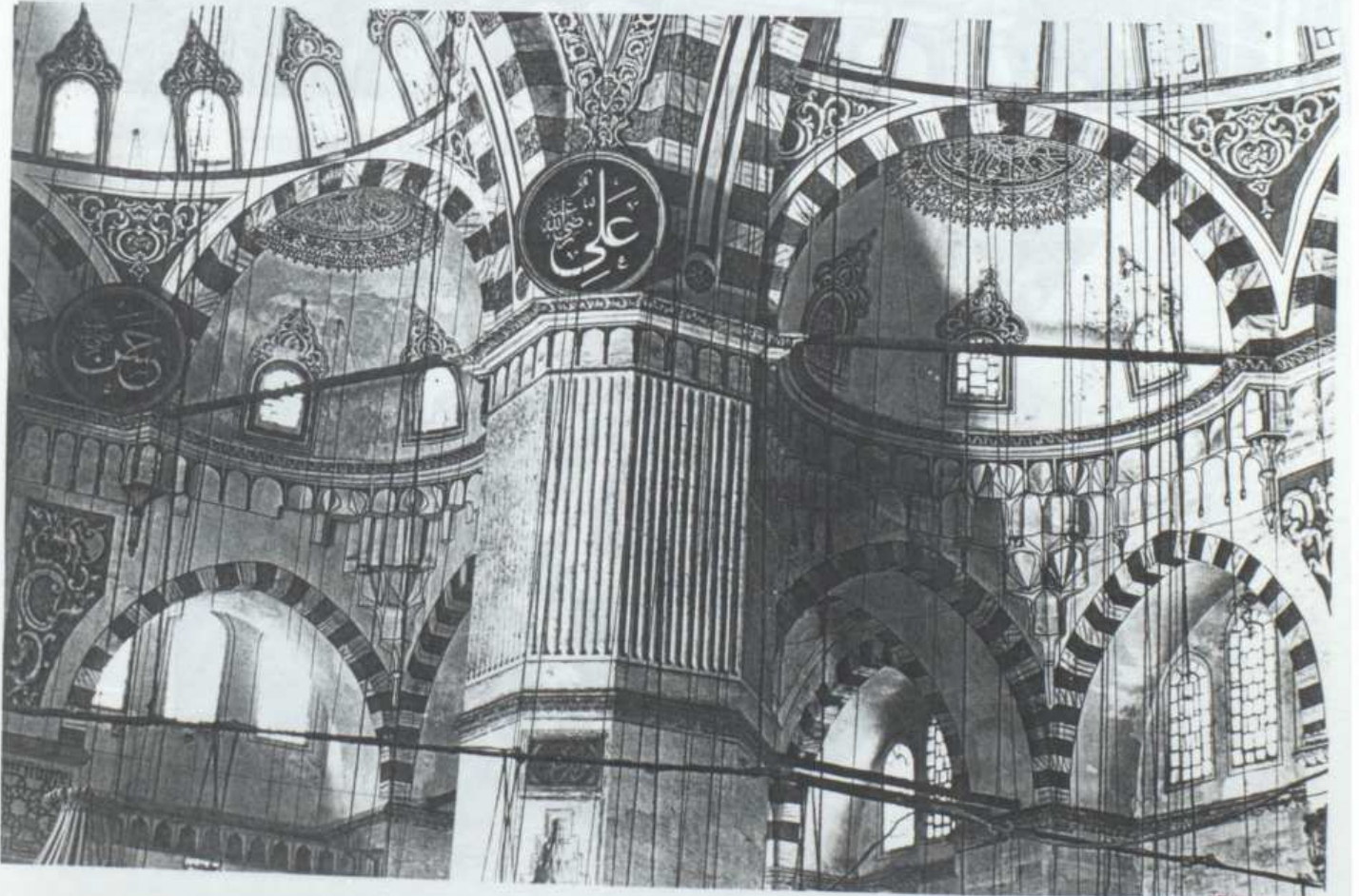

Fotoğraf.18. Yarım Kubbe Penceleri Genel Görünüşü

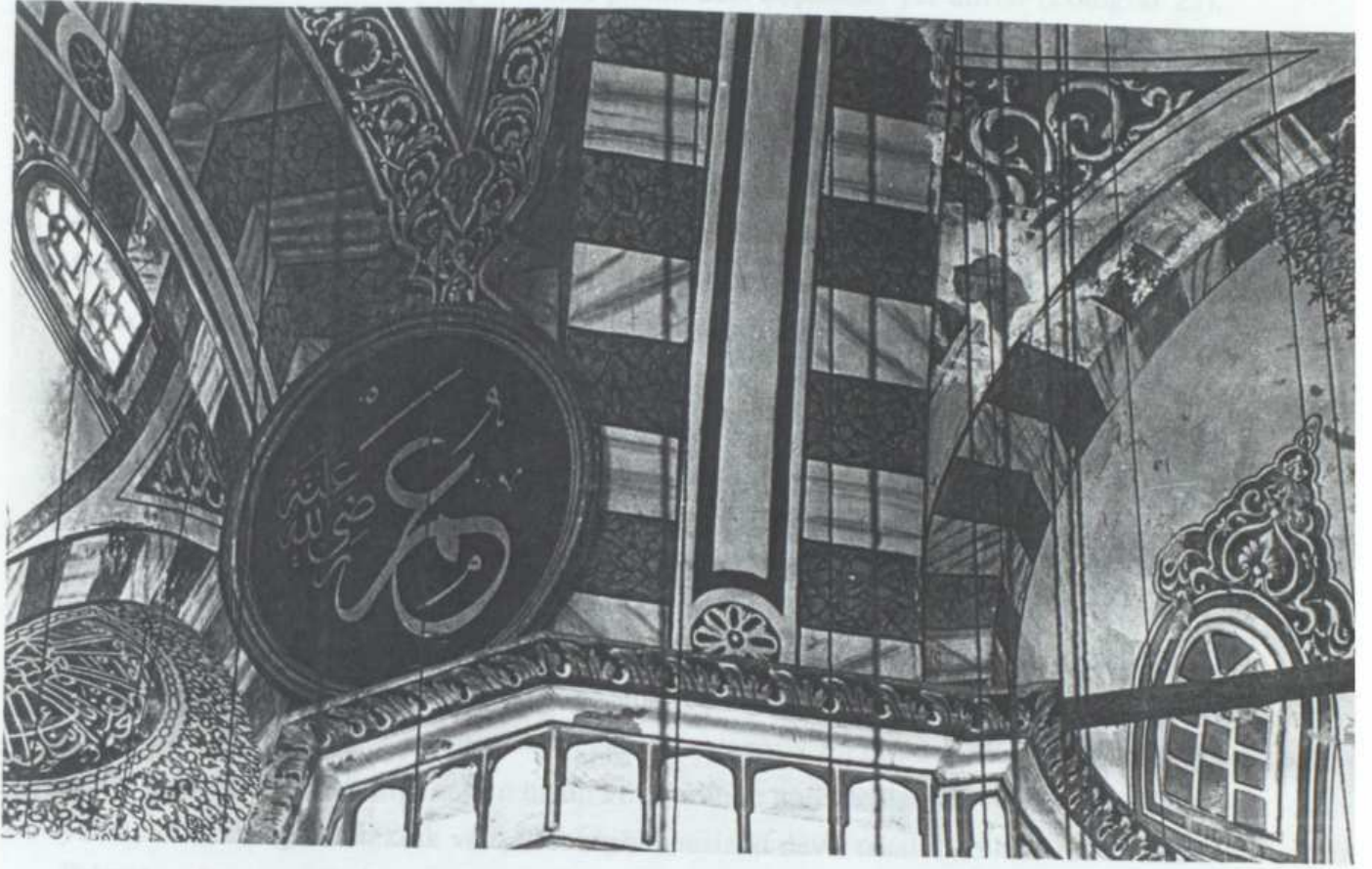

Fotoğraf 19. Yarım Kubbe Pandantiflerinden Biri

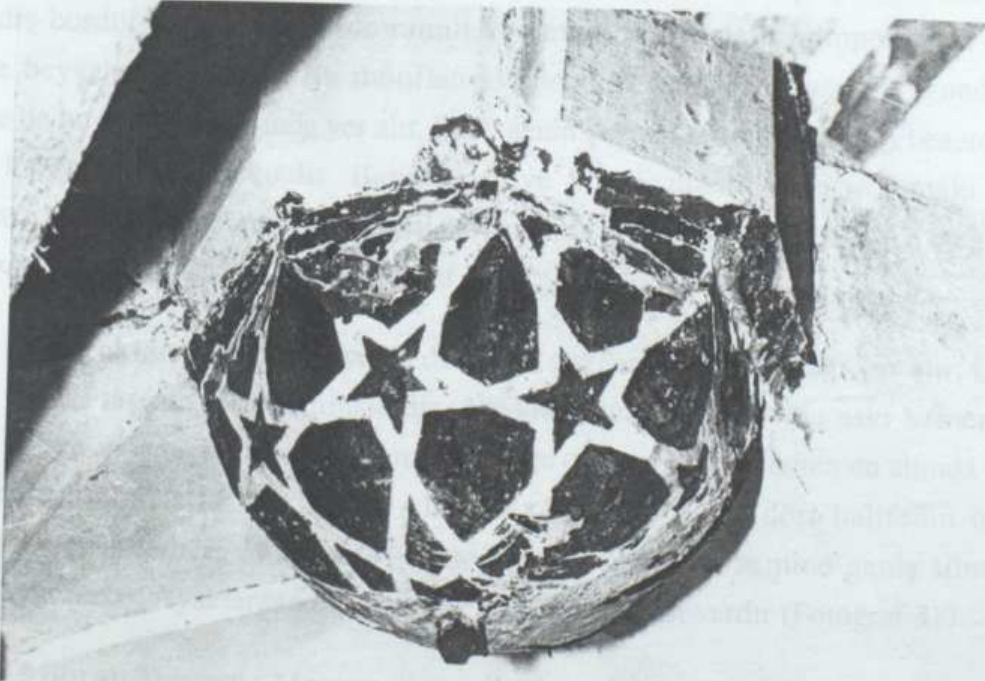

Fotoğraf.20. Yarım Kubbe Eksedralarından İkiisi

Fotoğraf 21. Eksedralardaki Kör Pencereleden Biri ve Yazı Levhası

Fotoğraf.22. Malakâri Kabaralardan Biri

Köşe Kubbeler : Yapının kare planının dört köşesinde yer alırlar (Fotoğraf 23). Her biri köşelerinde dört tromp ve dört kemerle desteklenirler. Kubbelerin kasnaklarının dört yüzünde pencereler yerleştirilmiştir. İkişi açık ikisi kör penceredir. Kubbelerden sadece mihrabın solundakinin kalemişleri diğerlerinden farklıdır. Hünkâr Mahfeli üstü olduğundan daha özenli bezenmiştir. Diğer üç kubbe dekorasyonu birbirinin aynıdır. Bunların kubbe ortalarında sekizgen form içerisinde kalemişi kompozisyon bulunur. İşlendiği devrin tekniğinde ve üslubundadır (1901) (Fotoğraf 24). Kubbe eteklerinde çepeçevre dönen kalemişleri, sekiz küçük pendentifinde de tekrarlanmıştır. Köşelerdeki sivri kemerli dört tromp içlerinde perde motifi vardır (Fotoğraf 25). Sağ ve sol da da ikişer püskül işlidir. Sivri kemerlerin alt uçlarında ve tromp ortasında mukarnas süsleme yerini almıştır. Mukarnas bademleri üzeri kalemişi bezelidir. İkişer kör pencere de yine perde motifi işlenmiştir (Fotoğraf 26). Alt kademedeki taşıyıcı kemerler somali taklidi kalemişlidir.

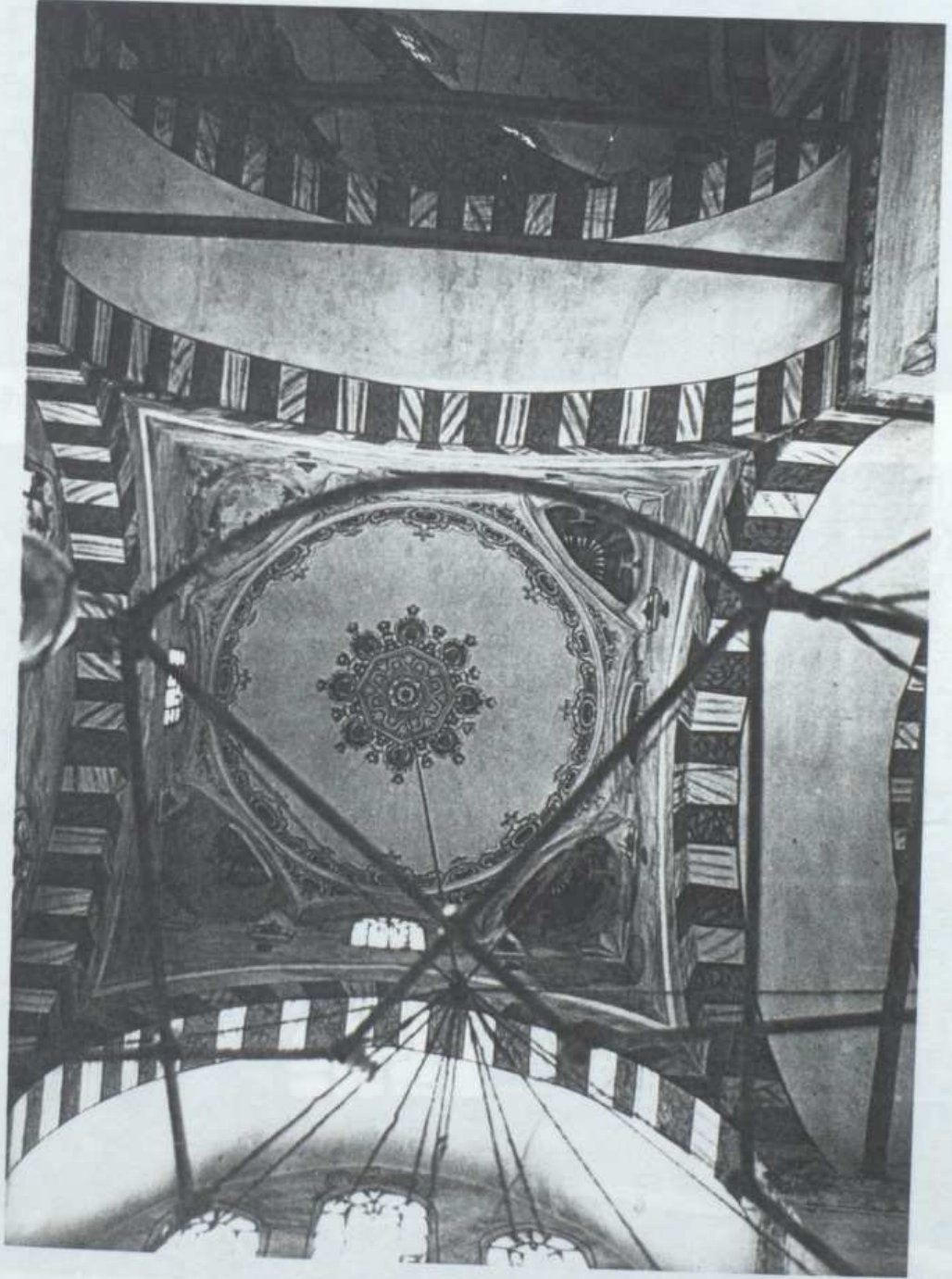
Hünkâr Mahfeli'nin, üzerindeki köşe kubbesinin kalemişi kompozisyonu ayrıcalığını vurgularcasına daha görkemlidir (Fotoğraf 27). Ortada sekizgen çerçeve içerisinde siyah zemine kırmızı ve beyaz ile işlenmiş merkezi kompozisyon 1901 tarihli dir. Motifler işlendiği devrin üslup ve tekniğine göre değiştirilmiştir. Oldukça yakından bakıldığında teknik ve işçilik hiç şüphesiz ki devir ustalarına has özelliktedir. Palmet ve Lotus şeklinde tertiplenmiştir, ancak işlendiği devirde bu motiflerin ne ölçüde bozulduğu açıkça görülmektedir. Sekizgen kompozisyonun kalın çerçevesinin etrafında geniş dış bordür vardır. Bordürde rumili ve hataili kıvrık dallı kompozisyon kırmızı zemine beyazla işlenmiştir. Bu motifler de işlendiği devrin modasına uygundur. Bir çerçeve de bu bordürün dışında yer alır. Sekizgenin çevresini saran kalemişi bezemede ise barok karakter görülmektedir. Baroğun C ve S'leri, madalyonları, somaki taklidi dolguları, sekizgenin çevresinde dekoru tamamlamıştır (Fotoğraf 28). Kubbe eteğinde de yine aynı üslupta bezeme vardır (Fotoğraf 29).

Filayakları : Yapı içerisinde dört adet çokgen kesitli filayağı yer alır. Düzgün kesme küfeki taşı ile inşa edilmişlerdir. Ayaklar üzerinde yükselen askı kemerlerinin üzeni seviyesinde bir taş silme mekanı çepeçevre dolaşır. Silmenin hemen altında bir sıra mukarnas süslemelerin üzerine de Allah, Hz. Muhammet ve dört halifenin isimleri yazılmıştır (*Özsayiner, 1993, s.46*) (Fotoğraf 30). Ayaklar zemine geniş silmeli taş kaide ile otururlar. Ayaklardan biri üzerinde geç devir yazısı vardır (Fotoğraf 31).

Mihrap Duvarı : Mermer olan mihrabı, minberi, Hünkâr Mahfeliyle ayrıca; pencere ve bezeme düzeni ile bu duvarın önemi vurgulanmıştır (Fotoğraf 32). Üst yarının

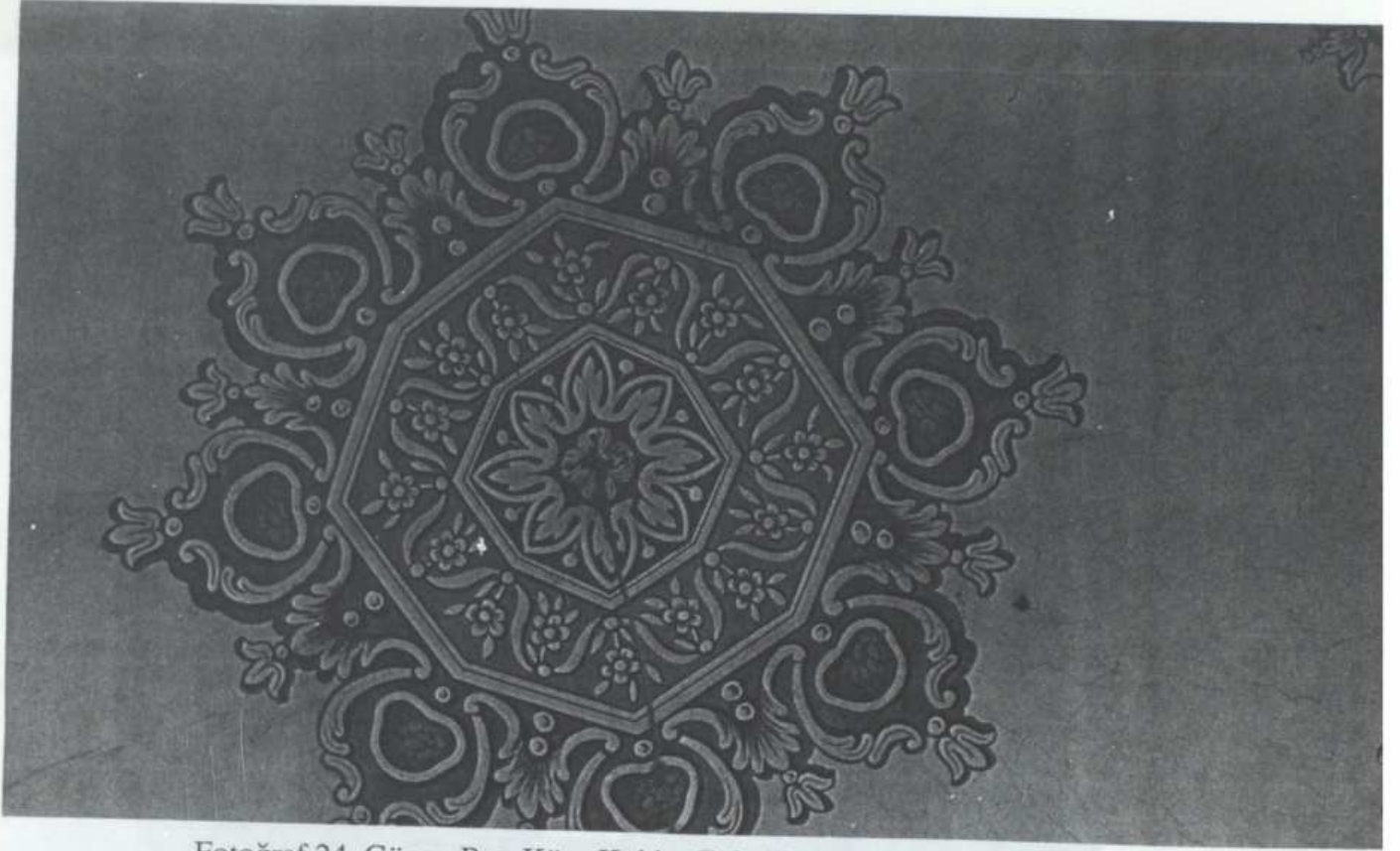

kubbenin alt kademesinde, eksedraların ortasındaki kemer içine üç pencere açılmıştır (Fotoğraf 33) (Görünüş 1).

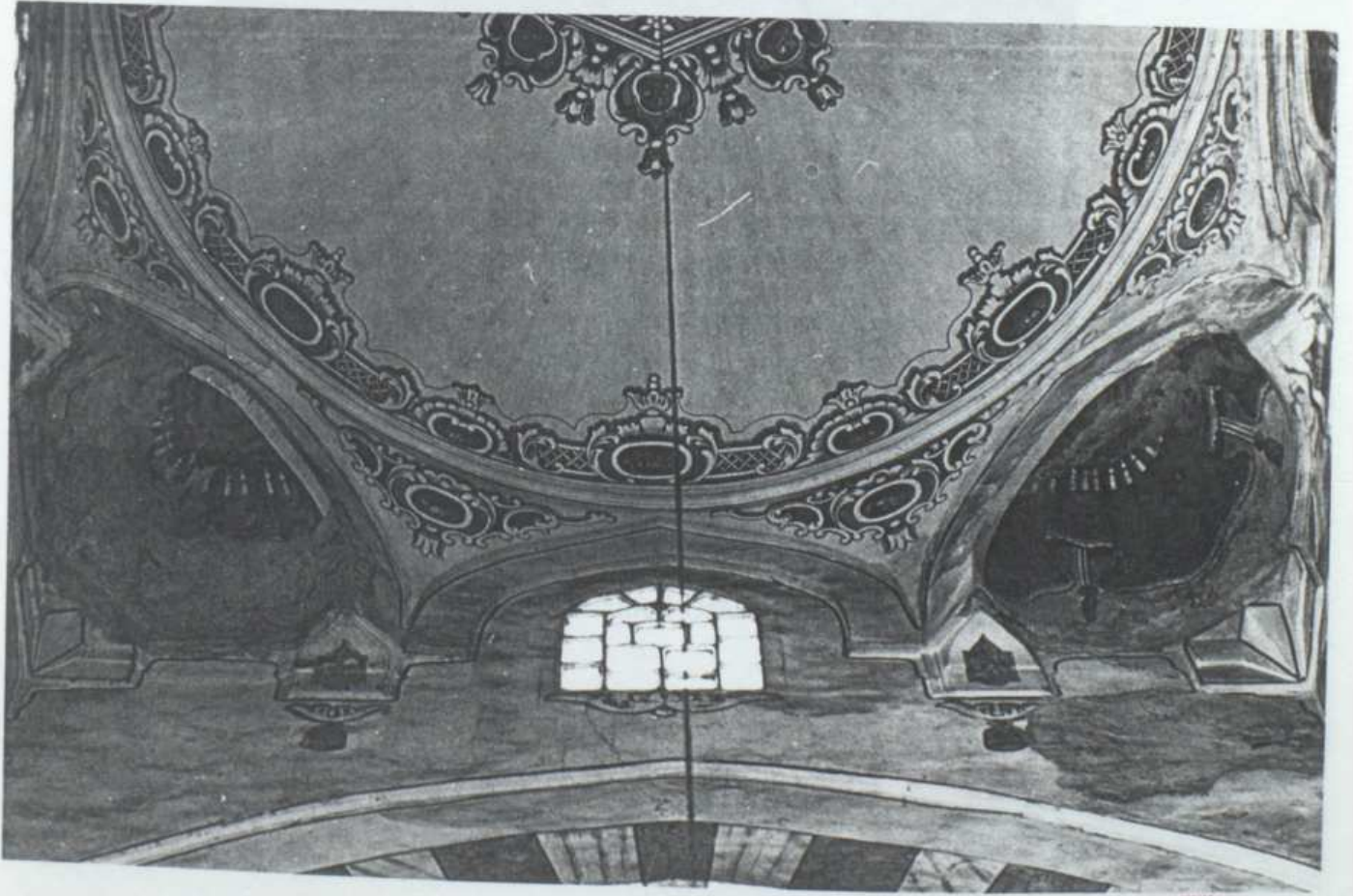

Fotoğraf.23. Mihrap Yanındaki Köşe Kubbe İçindeki Barok Bezeme

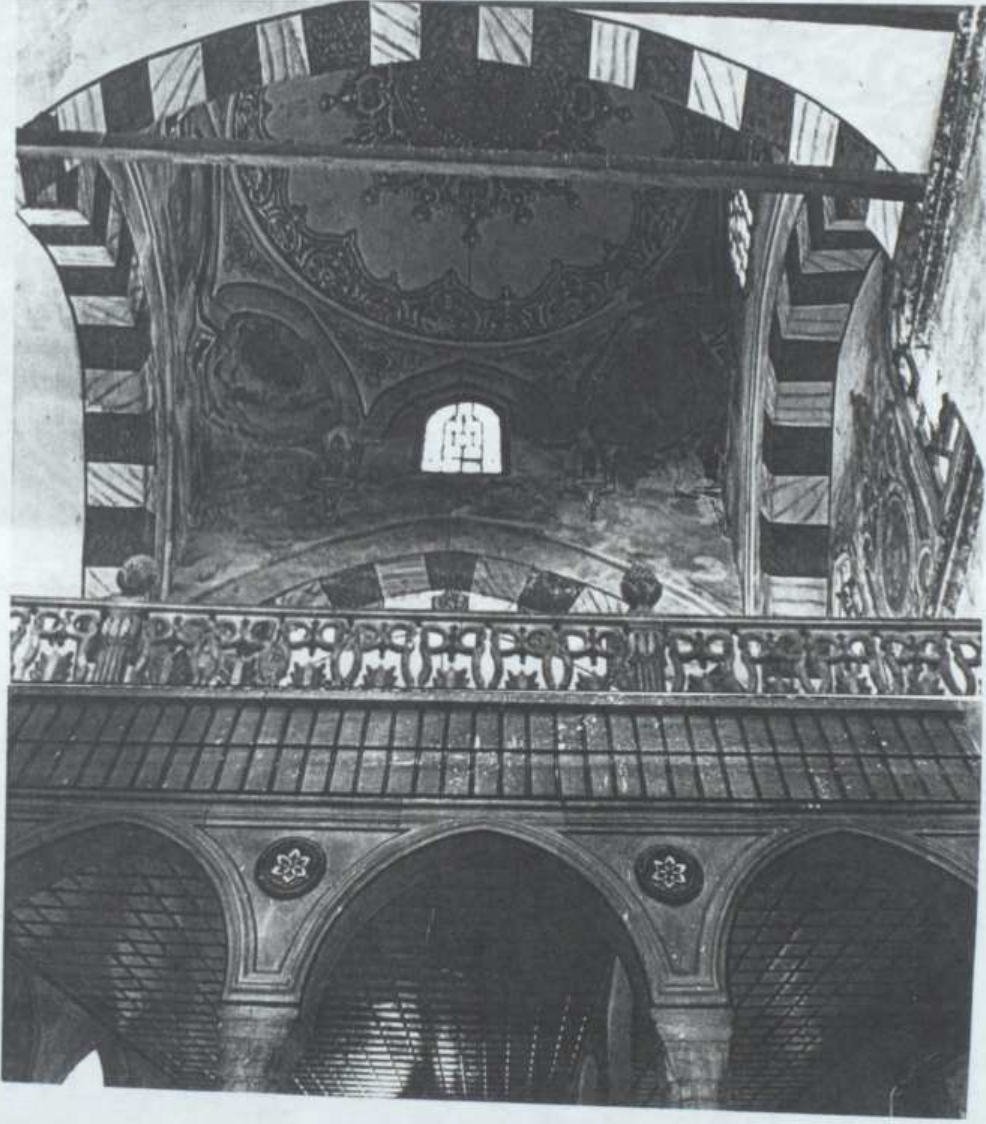

Fotoğraf.24. Güney Batı Köşe Kubbe Göbeği Kalemişi Kompozisyonu

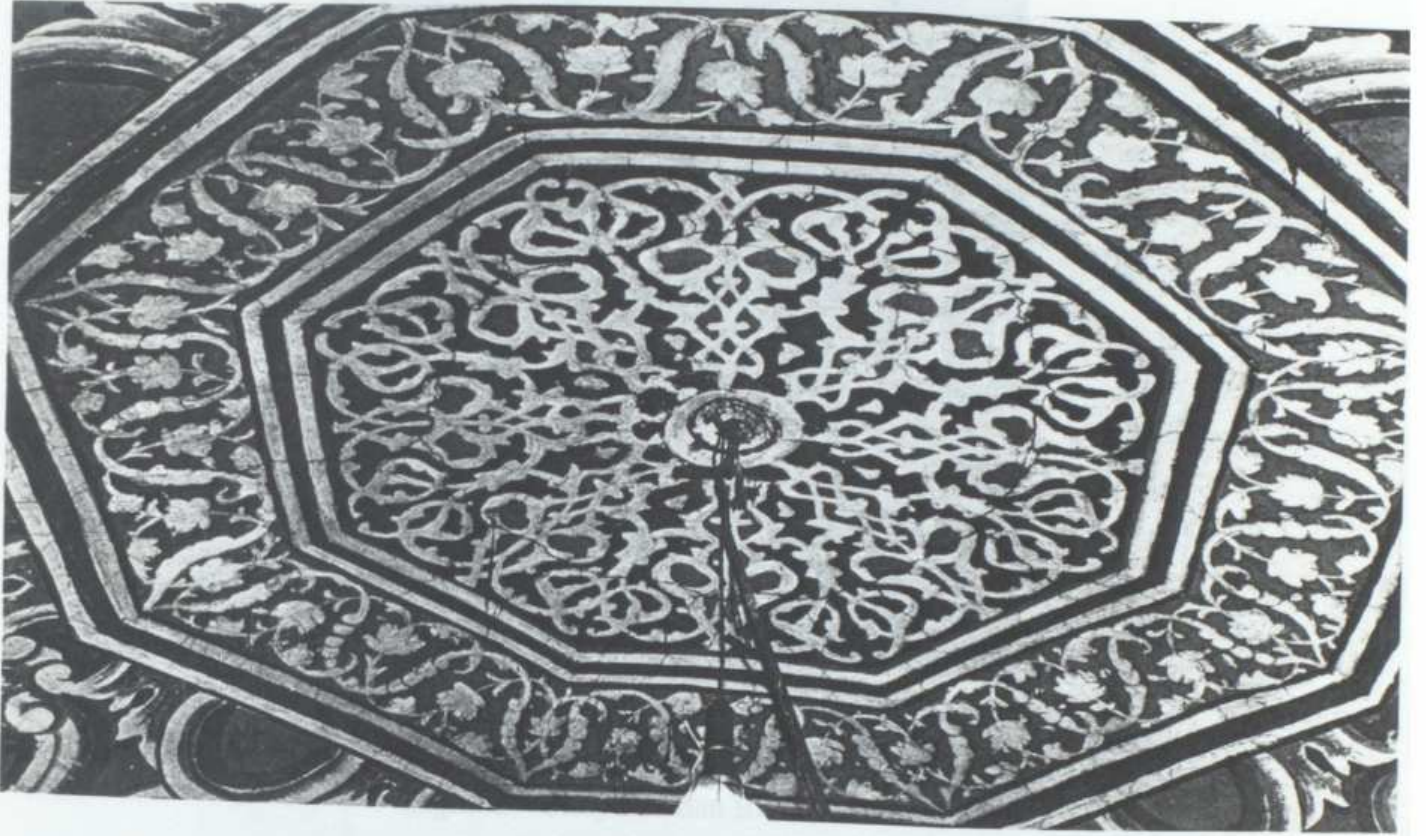
Fotoğraf.25. Güney Batı Köşe Kubbe Kasmağı İç Görünüşü

Fotoğraf.26. Hünkâr Mahfeli Üstü Köşe Kubbesi

Fotoğraf.27. Hünkar Mahfeli Üstü Köşe Kubbesi Ortasındaki Kalemîşi Kompozisyon

Fotoğraf.28. Kubbe Eteğindeki Bezeme

Fotoğraf.29. Filayaklardan Birinin Görünüşü

Fotoğraf.30. Ayaklardan Biri Üzerindeki Yazı

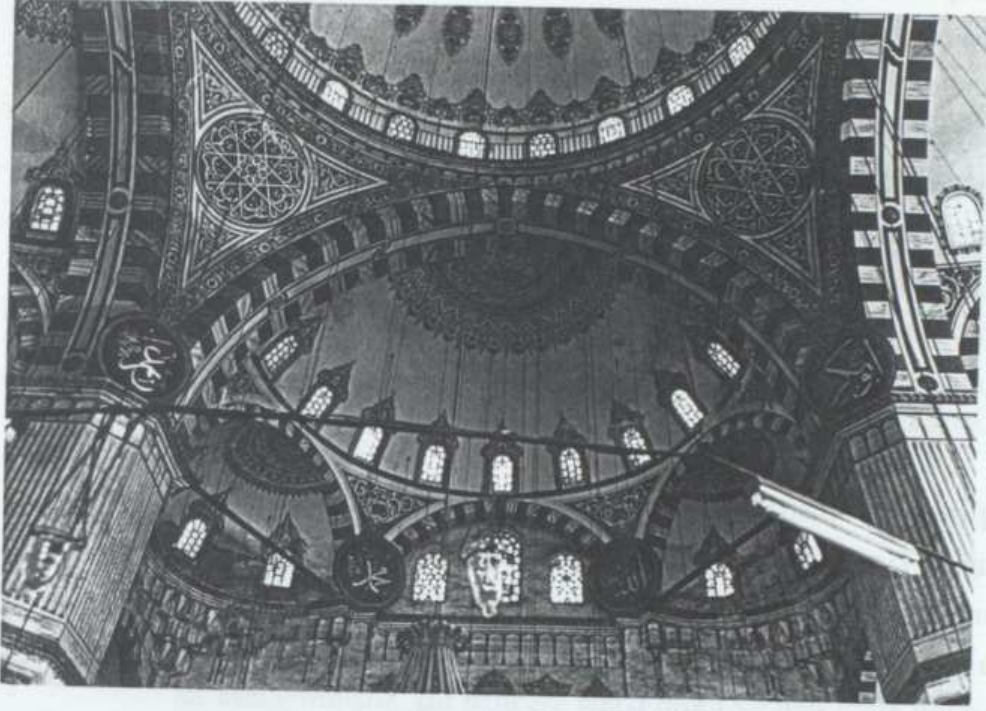

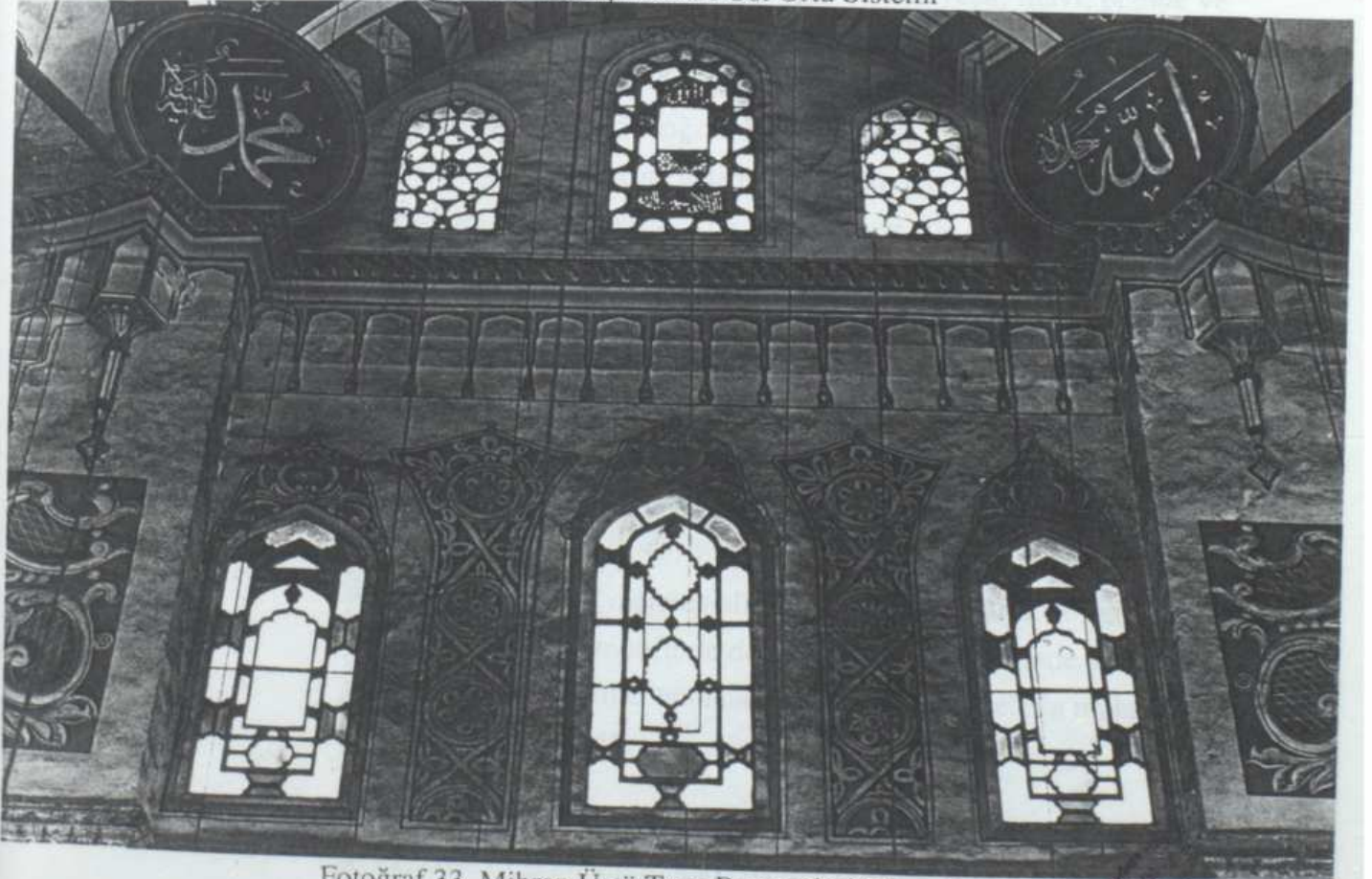
Fotoğraf.31. Mihrap Duvarının Genel Görünüşü

Fotoğraf 31. Mihrap Duvarı Tepe Polikistikli Dışarı

Fotoğraf.32. Mihrap Duvarı Üst Örtü Sistemi

Fotoğraf.33. Mihrap Üstü Tepe Pencere Düzene

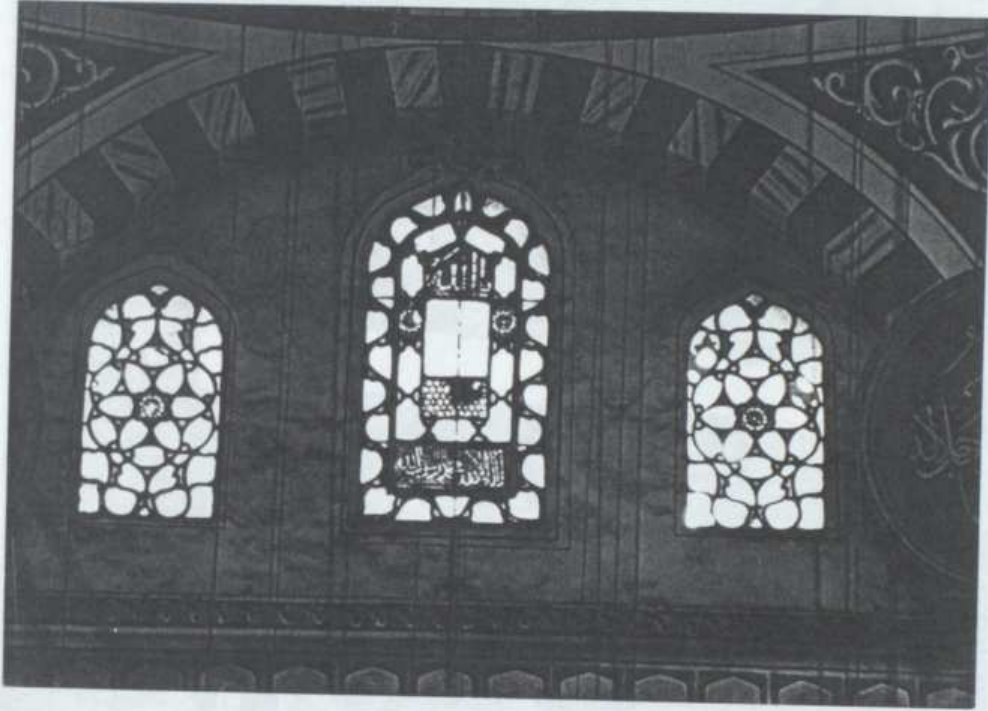

Ortadaki boyutça daha büyük, iki yandakiler daha küçüktür. Renkli camlı alçı içlikleri, yapıldığı devre ait değildir (Fotoğraf 34). Büyük alçı içlikte fonu sarı cam olan yazı vardır. Sülüs yazıların üstte olanı "Ya Allah", alttaki "Lailahe İllallah, Muhammeden Resulallah"dır (Özsayiner, 1993, s.49) (Fotoğraf 35). Bu pencere sisteminin bir alt sırasında yine üç pencere yer alır. Bunların da yine ortadaki daha büyük, iki yandakiler daha küçük ebatlardadır. Alçı içlikleri mavi, sarı, pembe ve beyaz camlardan yapılmıştır. Bu pencerelerin üstleri ve aralarındaki panolar 20.y.y. başına ait kalemişleri ile bezelidir. Bu panolar içeriden bakıldığında cephenin orijinal mimarisini olumsuz yönde etkilerler (Fotoğraf 36). Bu pencere sisteminin iki yanında tam daire formunda birer pencere daha vardır.

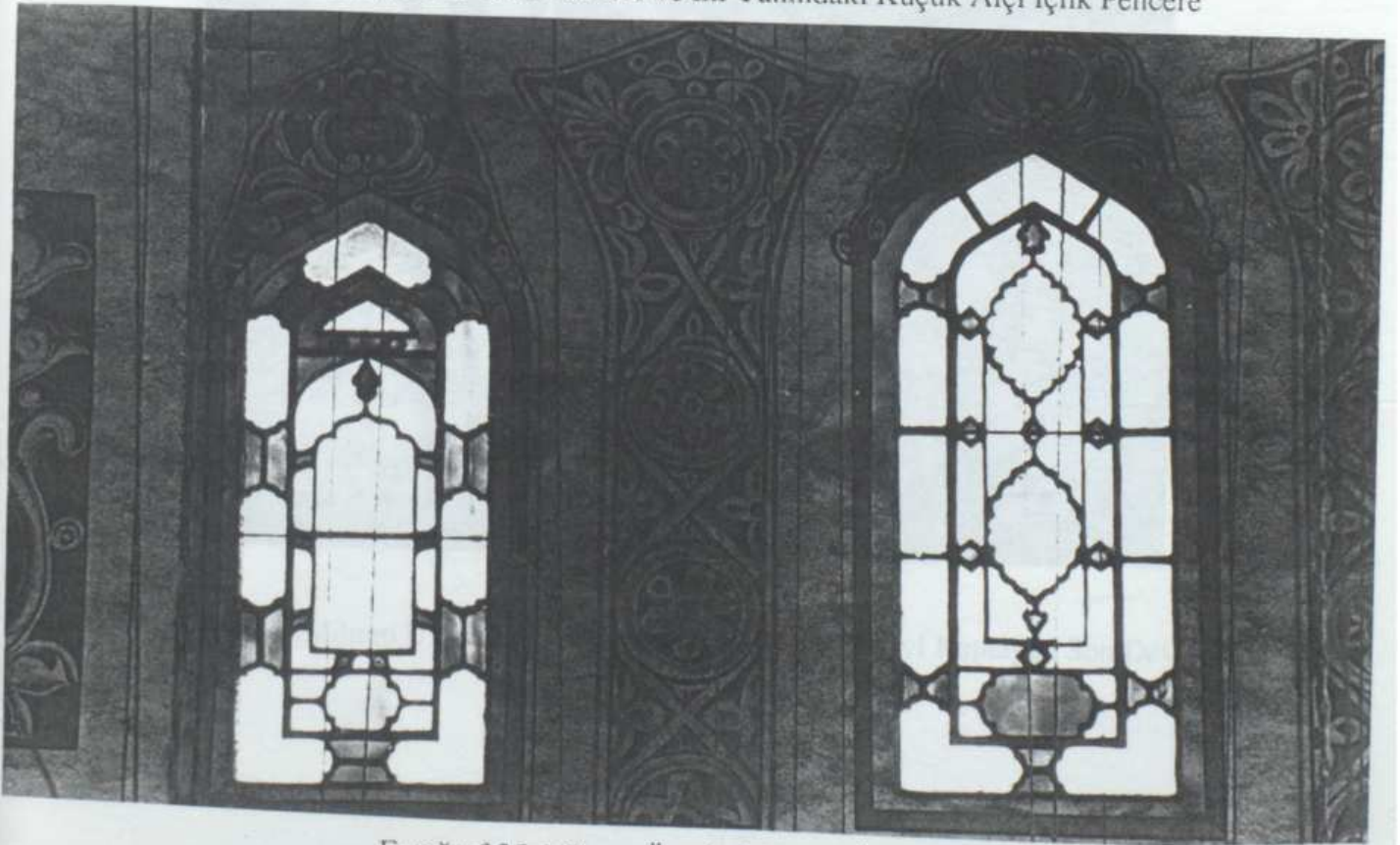
Kalemişi panolar bu pencerelerle diğer üçlü grup arasında da yer almıştır. Bu panolar kırmızı zemine mavi ve beyaz renkler kullanılarak işlenmişlerdir (Fotoğraf 37). Tam daire formundaki iki pencere üstünde de (20.y.y. başı) kalemişi başlıklar işlenmiştir. Üstlerindeki sivri kemerler de somaki taklidi. Bu pencerelerin alçı içliklerinde de sarı, mavi ve beyaz camlar kullanılmıştır. Bu pencere sırası doğu ve batı yöne doğru (köşe kubbeleri altında) devam eder. Bir alt sıra pencere sistemi ise yalnız mihrap cephesine özeldir. Bunlar dört adettir ve ölçüleri eşittir. Alçı içliklerinde yeşil, mavi, pembe ve beyaz cam kullanılmıştır. En alt sıra pencereler dikdörtgen formunda ve mermer sövelidirler. Sekiz adet pencerenin her birinin üzerinde malakâri aynalar vardır. Bunlar eserin en özgün bezeme öğeleridirler (Fotoğraf 38). Bir çeşit kakma tekniği olan bu örneklerde, alçı ile sıvanmış bir yüzeyin, belirlenen kompozisyona göre oyulması, cukurda kalan bölümlerin renklendirilmiş alçı ile doldurulması ile tamamlandığı tesbit edilmiştir (Demiriz, 1988, s.473). Aynalarda soldan sağa Fetih Suresi'nin ilk dört ayeti yer alır (Özsayiner, 1993, s.47) (Fotoğraf 39, 40, 41). Yazılar beyaz zemine kırmızı ile yazılmıştır. Sivri kemerin içerisindeki yazıları çepeçevre bir bordür sarar. Beyaz zemine lacivert ile işlenmiştir. Bu bordür rumilerle dolgulanmıştır. Onun da dışında alçı bir silme çerçeve görevi görmektedir. Mihrap mermerdir. Niş üzerinde mukarnaslı kavsara bulunur. Kavsara'nın hemen üstünde mermere oyularak sülüs hattı ile yazılmış Ali İmran Suresi, 37. ayeti yerini almıştır (Özsayiner, 1993, s.46) (Fotoğraf 42, 43, 44). Mihrabın üçgen mermer alınlığı da yine oyularak süslenmiştir. Eserin yapıldığı 16.y.y.'na ait bitkisel motiflerle dolgulanmıştır. Çevresinde palmet ve lotus firizi, iki köşesinde ise mermer alemler bulunur. Bu alemler sütunçelerin mukarnaslı başlığı üzerini süslemişlerdir (Fotoğraf 45, Görünüş 1).

Minber ; mermer işçiliğinin çok güzel bir örneğidir. Külâhı ahşaptır. Merdiven korkuluğu mermer şebekelidir. Üçgenin ortasındaki daire içerisinde işinsal sonsuz şebeke

rozetler, köşe üçgenlerde rumilerle dolgulanmışlardır (Fotoğraf 46, 47, 48, 49). Minber köşkünün tavanında, kapısında klasik motifler işlidir (Fotoğraf 50, 51, 52, 53, 54).

Fotoğraf.34. Sülüs Hatlı Orta Pencere ve İki Yanındaki Küçük Alçı İçlik Pencere

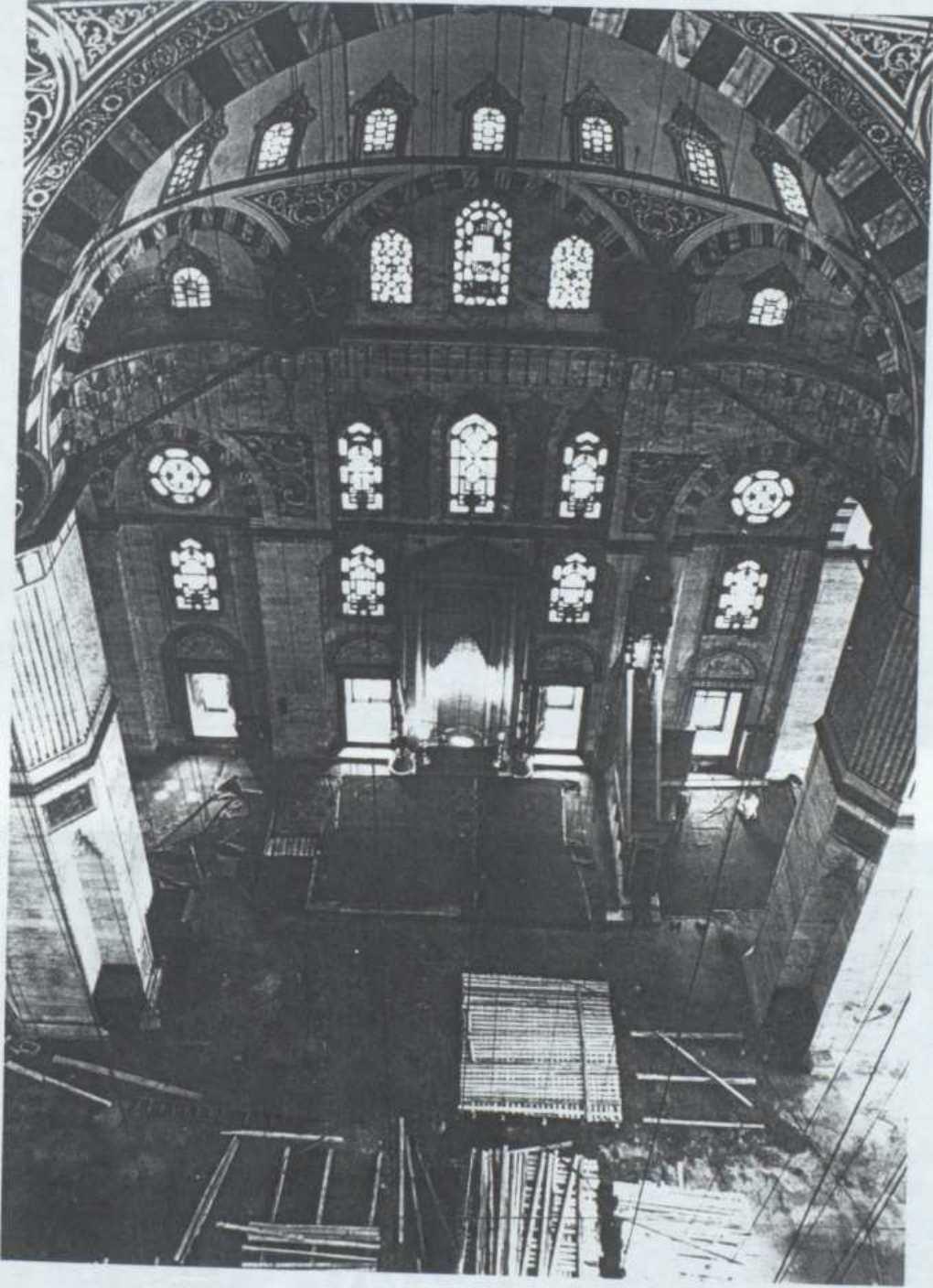

Fotoğraf.35. Mihrap Üzerindeki Alçı İçlikler

Fotoğraf.36.Mihrap Üstü Tepe Pencereleeri arasındaki Yüzeyi Kaplayan Son Devir
Kalemişi Panolardan Detay

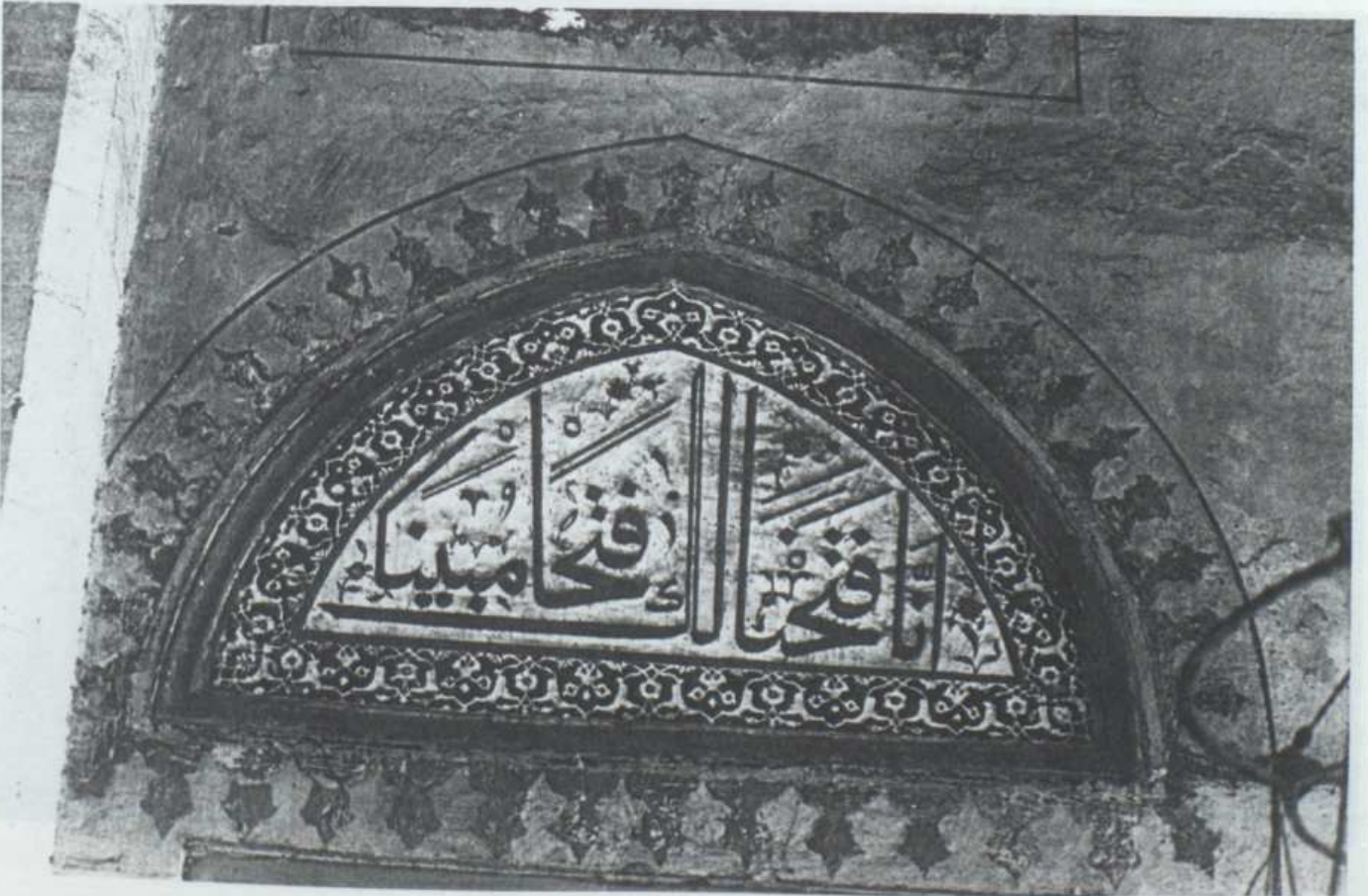

Fotoğraf.37. Mihrap Pencerelerinin Tümü

Fotoğraf.38. Mihrap Duvarındaki Birinci Pencere Alınlığı

Fotoğraf.39. Mihrap Duvarındaki İkinci Pencere Alınlığı

Fotoğraf.40. Mihrap Duvarındaki Üçüncü Pencere Alınlığı

Fotoğraf.41. Mihrap Duvarındaki Dördüncü Pencere Alınlığı

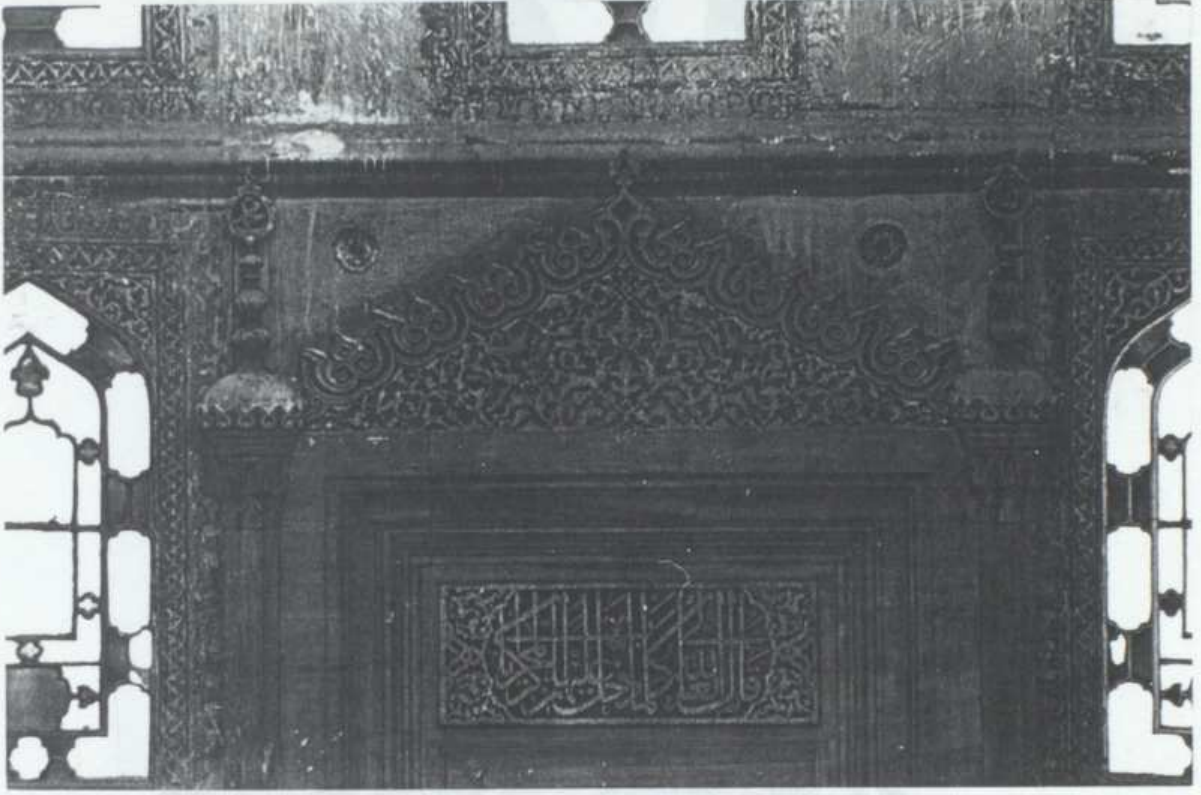

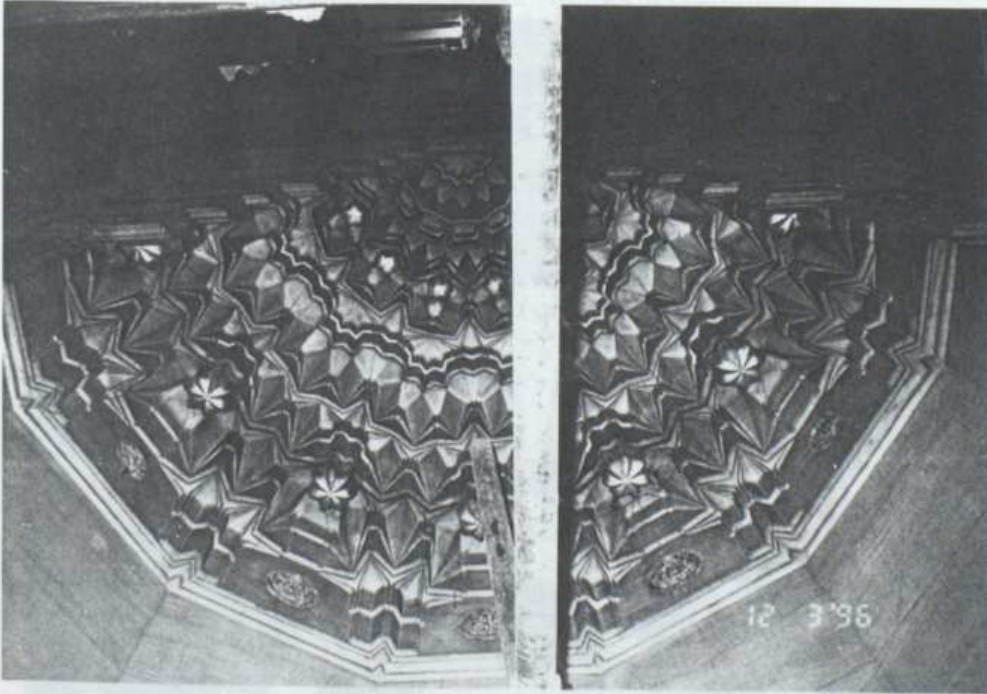
Fotoğraf.42. Mihrap Duvarındaki Beşinci Pencere Alınlığı

Fotoğraf.43. Mihrap Duvarındaki Altıncı Pencere Alınlığı

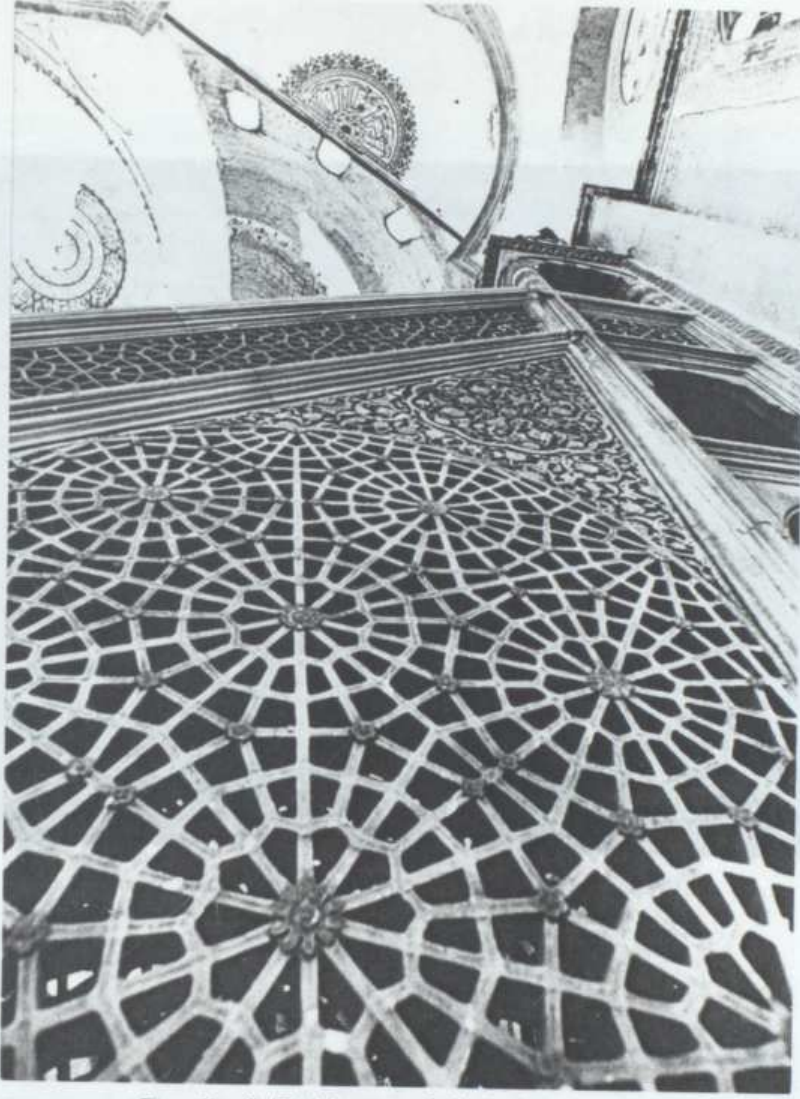

Fotoğraf.45. Mihrabın Alınlığı ve Mermer Alemleri

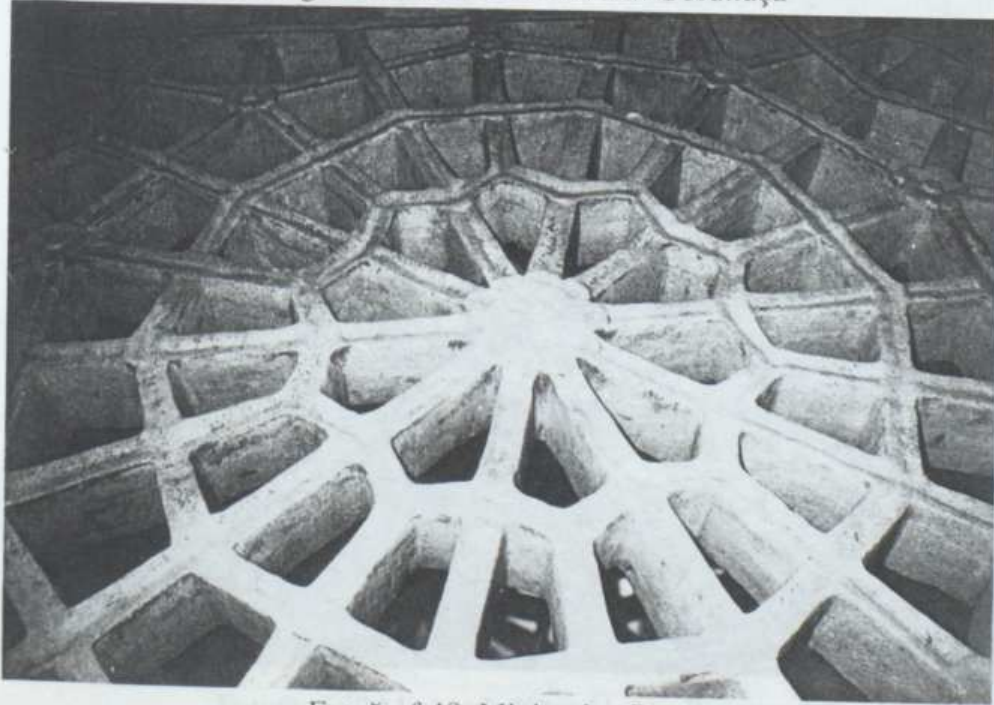

Fotoğraf.46. Mihrap Kavsarasının Görünüşü

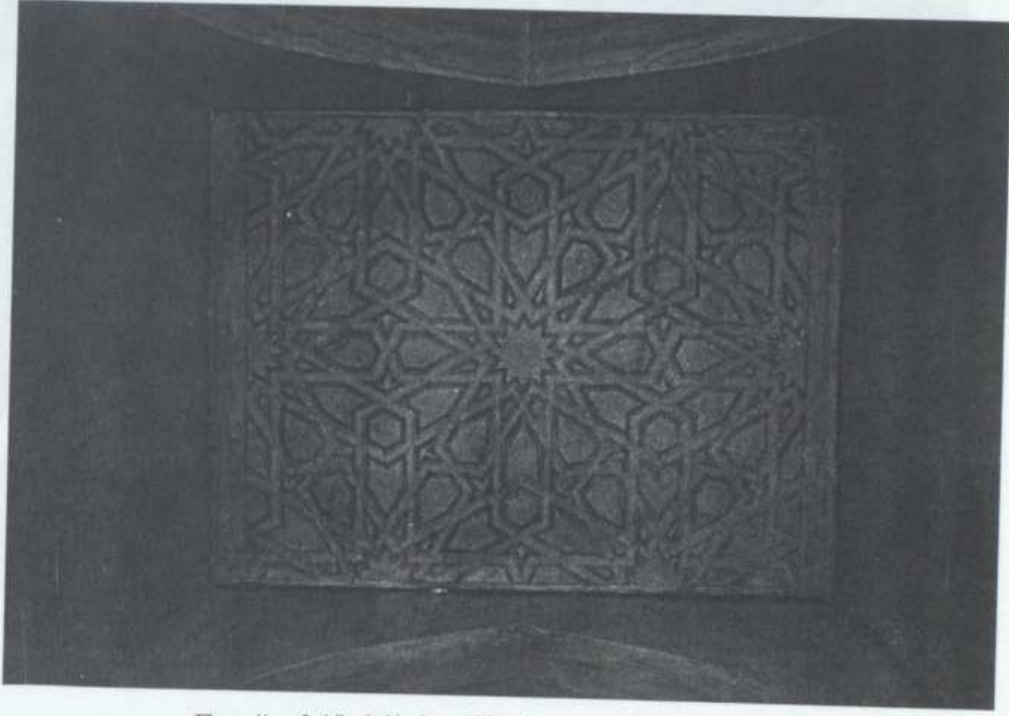

Fotoğraf.47. Mermer Minberin Görünüşü

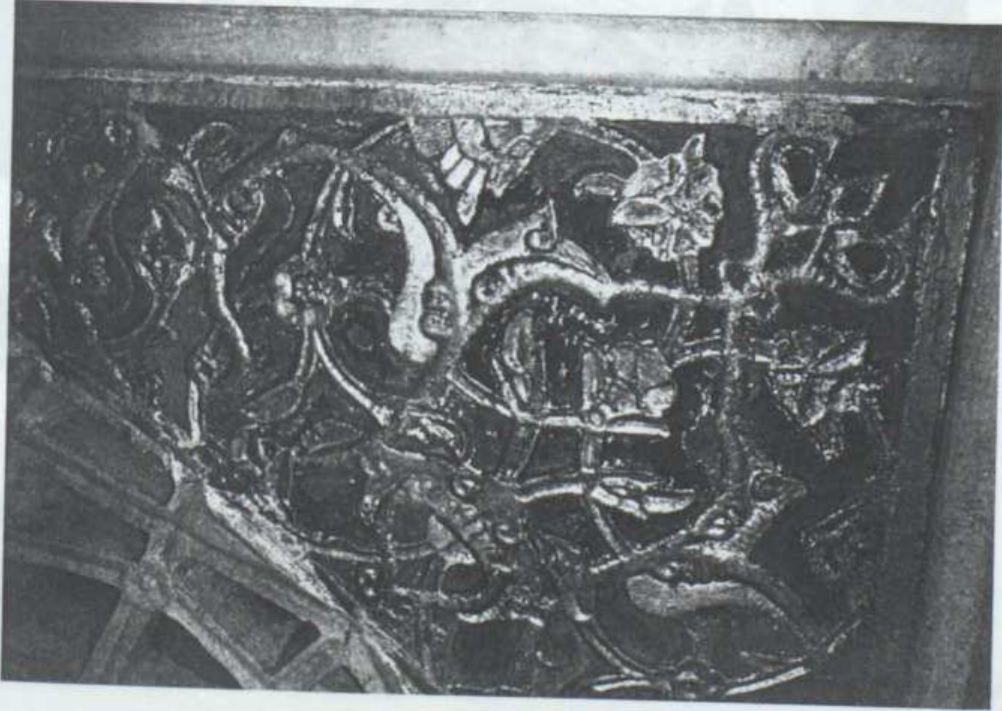

Fotoğraf.48. Minberden Detay

Fotoğraf.49. Minber Köşkünün Alt Tavanı

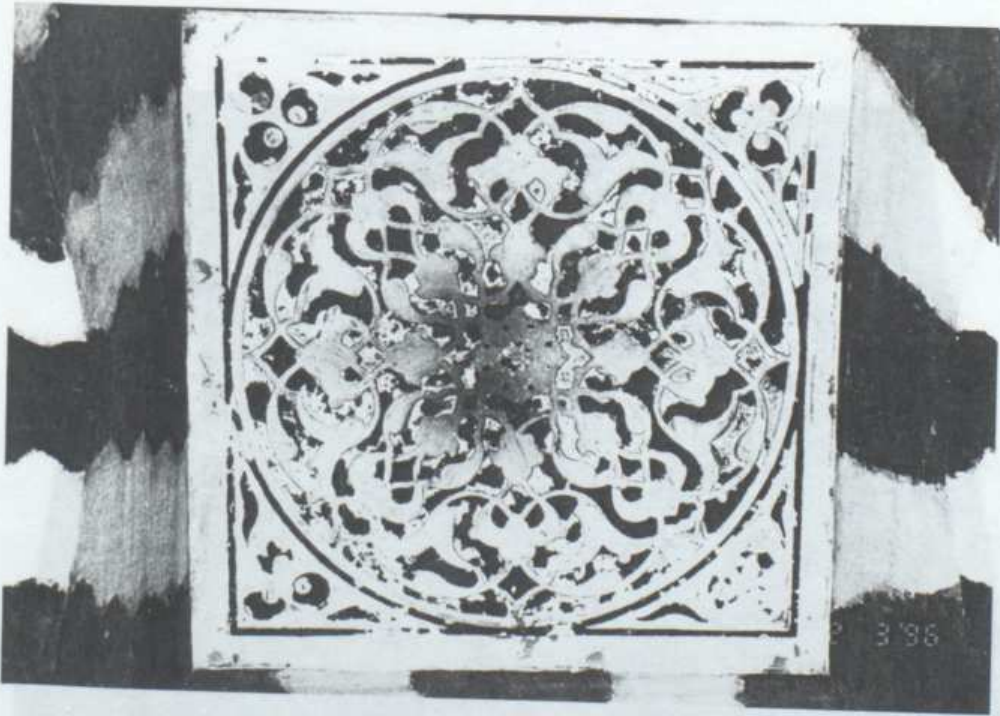

Fotoğraf.50.Minberde Köşe Üçgen Bezemesi

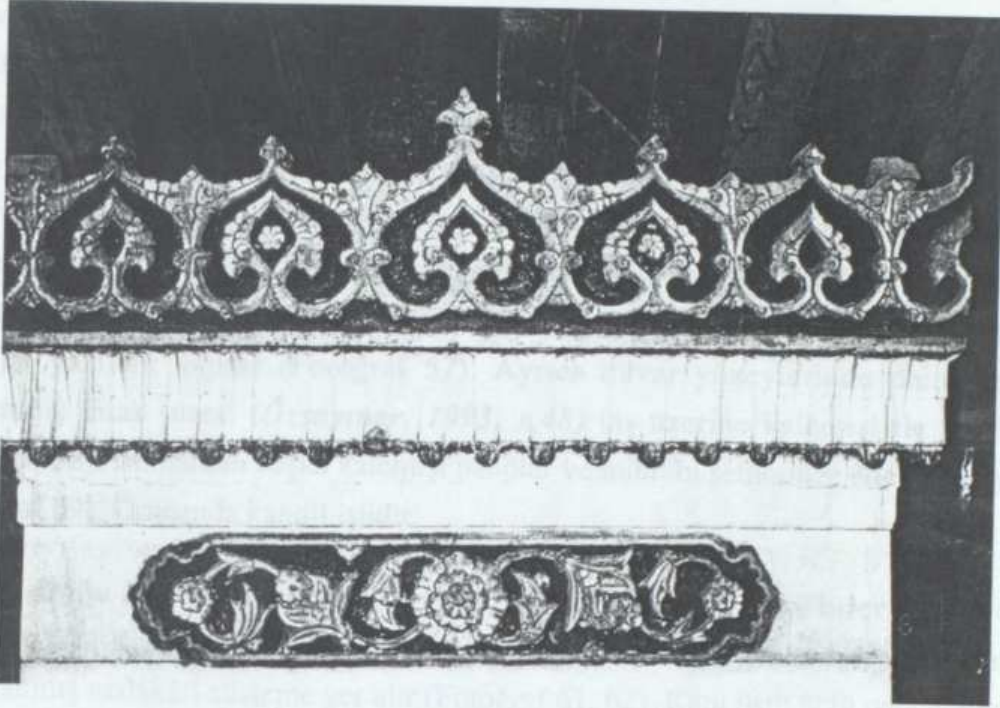

Fotoğraf.51. Minber Köşkü'nün Görünüşü

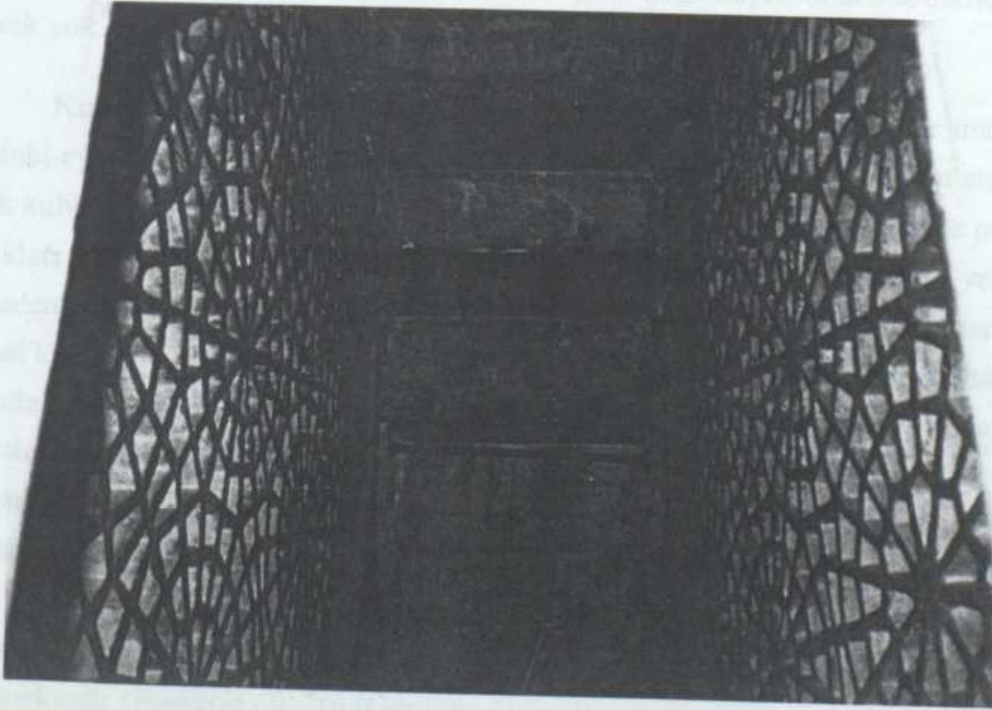

Fotoğraf.52. Minber Köşkü'nün Tavanı

Fotoğraf.53. Minber Kapısı Üstü

Fotoğraf.54. Minber Merdiveni Altın Görünüşü

Hünkâr Mahfeli ; devrine ait değildir. 22 Ağustos 1718 yangınında ve 1782 yangınında olmak üzere iki defa tamamen yanmıştır (*Cezar, 1963, s.344-364*). Bu günkü mahfelin bu yangınlardan sonra yeniden inşa edildiğide bir gerçektir. Dört mermer sütuna oturan mahfelin döşemesi ve alt tavan kaplaması ahşaptır. Ayrıca yine dört adet de ahşap dikme ile takviyelidir. Mermer sütunların başlıkları mukarnalıdır. Sivri kemerlerin aralarında rozetler yer alır (bkz. Fotoğraf 26). Mermer korkuluk üzerinde bir de ahşap korkuluk vardır (Fotoğraf 55, 56). Sadece duvarlarında mahfelin önemine özel bezeme programı yapıldığı devri aksettirmektedir. Dört adet pencere aynasında yazı vardır, sülüs hattı ile yazılanı kapsar (Fotoğraf 57). Ayrıca duvar yüzeylerinde daire şeklinde istiflenmiş ihlas suresi (*Özsayiner, 1993, s.48*) taş üzerine kalemişi ile yazılmıştır (Fotoğraf 58). Bunlardan başka kalemişi panolar ve mihrabı sembolize eden pano yer alır (Fotoğraf 59). Ortasında kandil işlidir.

Doğu ve Batı Duvarı : Yan duvarların orta aksında birer kapı bulunur (Fotoğraf 60). Kapı üzerinde sivri kemerin sağ ve solundaki üçgenler içerisinde rumilerle dolgulanmış malakâri süsleme yer alır (Fotoğraf 61, 62). Kapı üstü üçlü pencere ile onun sağ ve solundaki üçlü pencerelerin üstlerinde kalemişi bezemeler vardır. Pencere sistemleri arasında sağ ve sol da düz yüzeyde pendantif hissi uyandırarak özgün mimari dengesini bozan son devir kalemişi panolar yer alır (Fotoğraf 63). En alt pencerelerin ahşap künde-kârî pencere kepenkleri orijinal cevizdir (Fotoğraf 64).

Ancak 18.y.y'da çıkan yangınlardan orijinal doğu kapısı olumsuz etkilenmiş ve yanarak yok olmuştur. Mevcut kapı oldukça kalitesiz ve bozuk durumdadır.

Kuzey Duvarı : Cümle kapısının bulunduğu bu duvar, kadınlar mahfeli ve altındaki eyvanlarla önem taşımaktadır (Fotoğraf 65). Yanyana üç bölümün arasındaki küçük kubbe ortasında malakâri bezeme yer almaktadır (Fotoğraf 66). Üç tepe penceresi alınlıkları 1901 tarihli bezemeli bu kubbe altında dört sıra mukarnas süsleme yer alıyor. Alt kademe kemerleri köşelerinde barok üsluptaki kalemişi panolar onların hemen altında orijinal kufî maşallahlar bulunmaktadır (Fotoğraf 67). Mahfel korkulukları Bursa kemeri şeklinde tekrarlanarak sıralanmışlardır. Cümle kapısı üzerinde iki adet ve eyvanların sivri kemerleri üzerinde de ikişer adet malakâri bezemeyi görürüz (Fotoğraf 68). Bunlar kırmızı zemine beyazla palmet ve lotus motifleriyle dolgulanmışlardır. Cümle kapısı ahşap künde-kârî ve orijinaldir. Simetrik iki kanatlı ve üçer panoludur. Üst ve alt panolar kareye yakın yatay dikdörtgen, orta panolar ise daha büyük ve düşey dikdörtgendir. Panolar hem bezeme hem de hakiki künde-kârî tekniği ile meydana getirilmişlerdir. Üst panolarda yazı görülmektedir (Fotoğraf 69, 70) (Görünüş 2).

Fotoğraf.55. Ahşap Korkuluktan Detay

Fotoğraf.56. Ahşap Korkuluktan Detay

Fotoğraf.57. Hünkâr Mahfeli Duvarındaki Yazılı Pencere Aynası

Fotoğraf.58. Daire Şeklinde İstiflenmiş İhlas Suresi

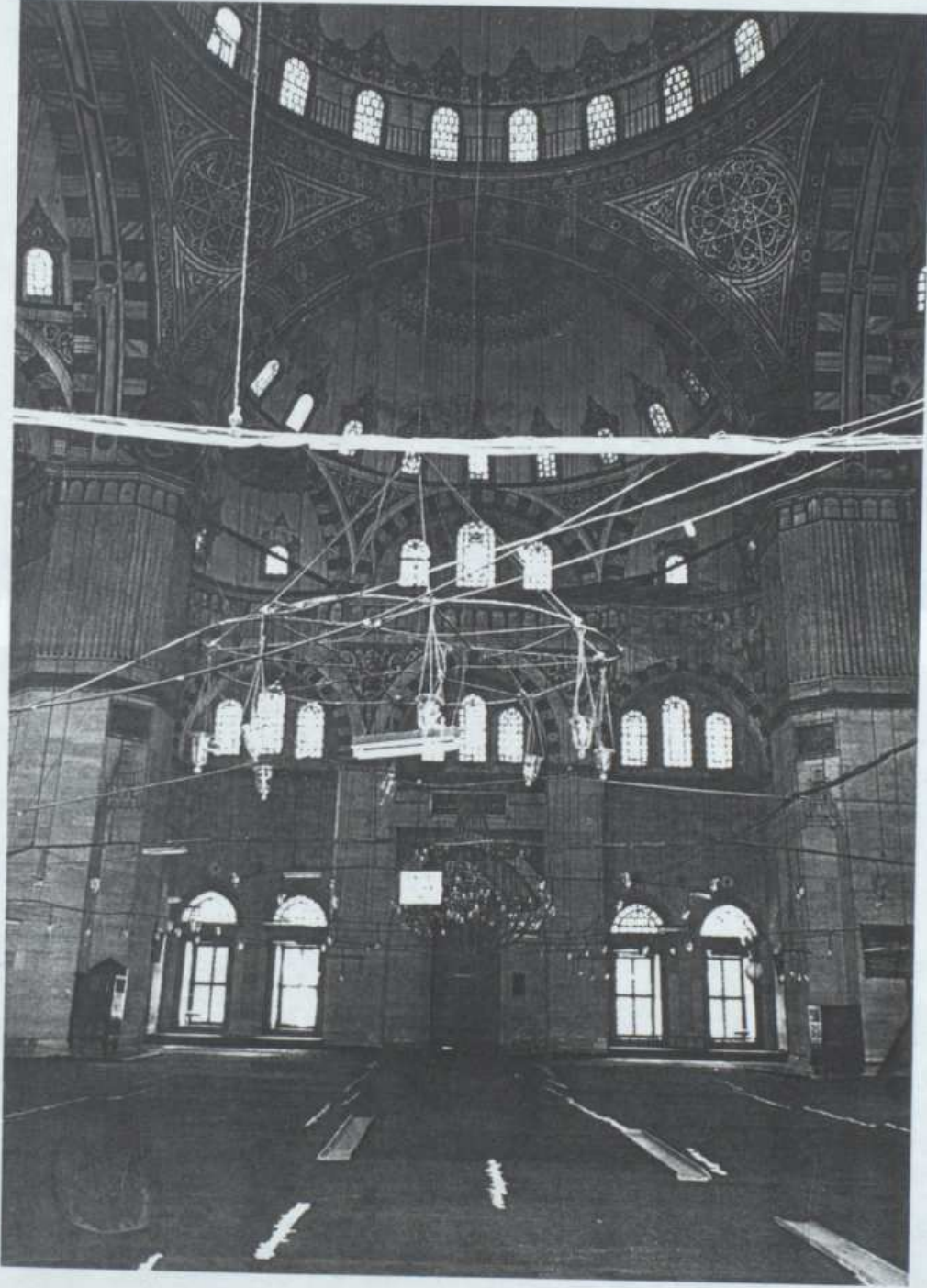

Fotoğraf.59. Hünkâr Mahfeli'ndeki Yüzeysel Mihrap

Fotoğraf 59. Hünkâr Mahfeli'ndeki Yüzeysel Mihrap

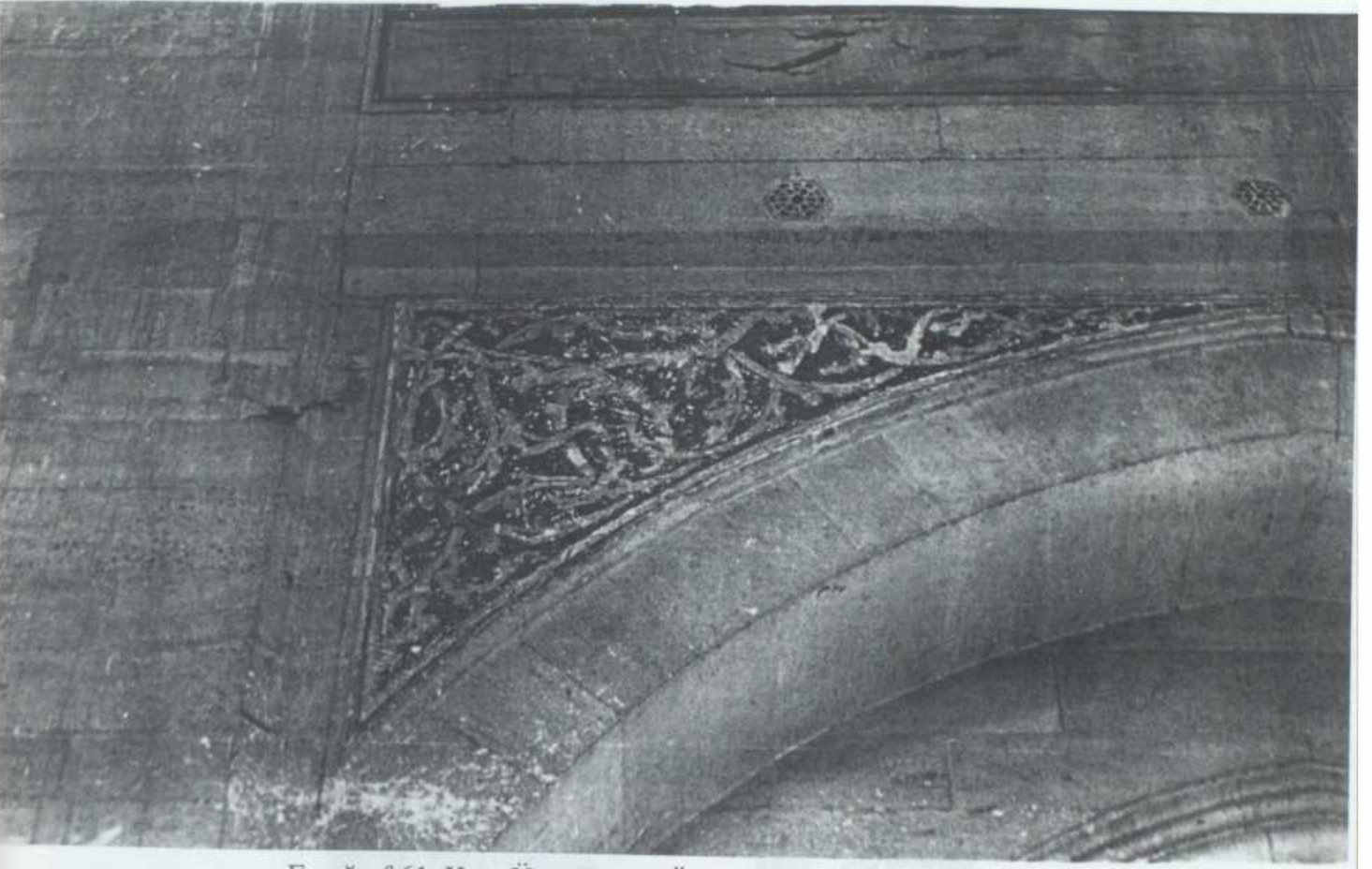

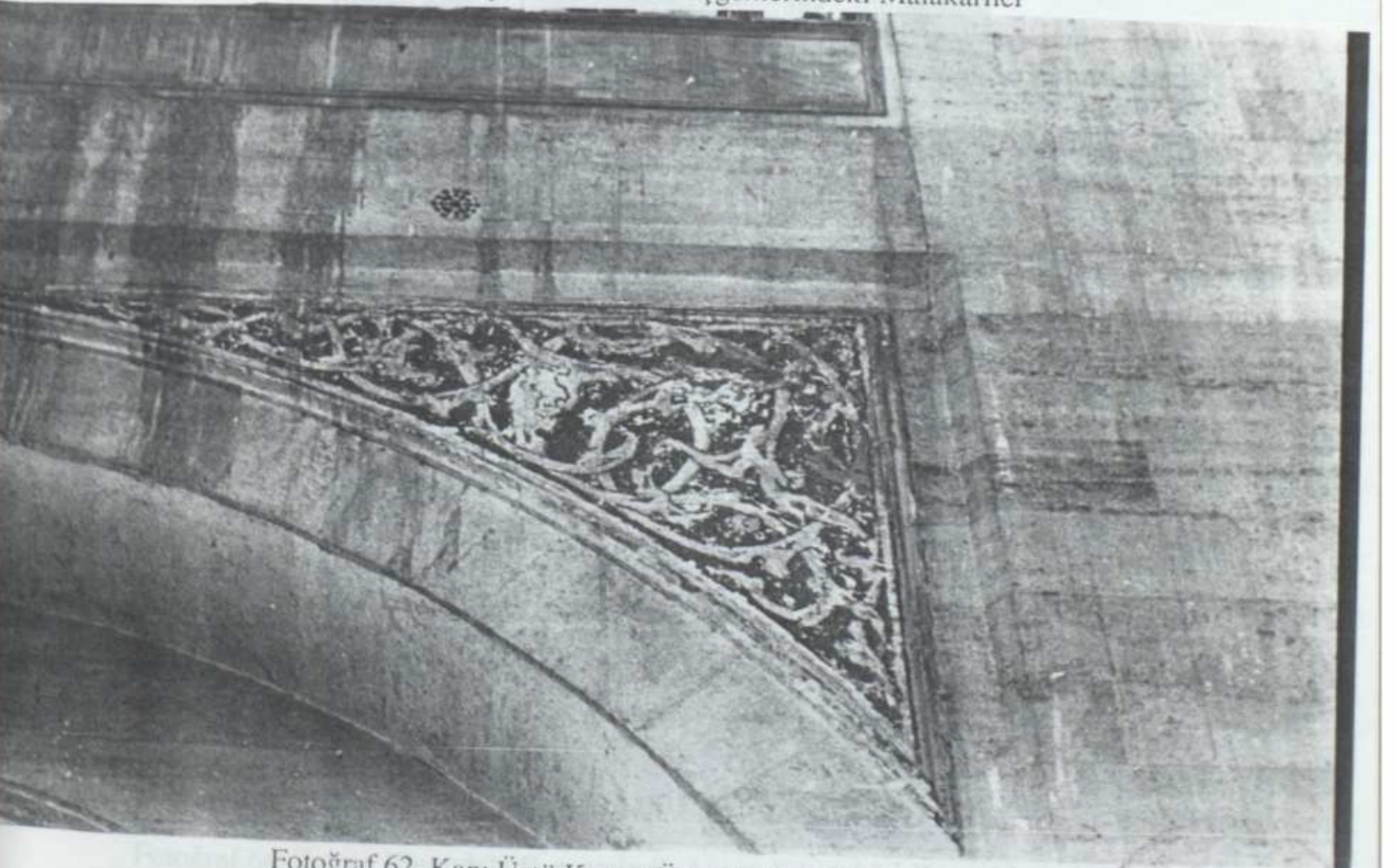
Fotoğraf.60. Yan Duvarlardaki Kapılardan Biri

Fotoğraf.61. Kapı Üstü Kuvvetli Döşemelerin İçerisi

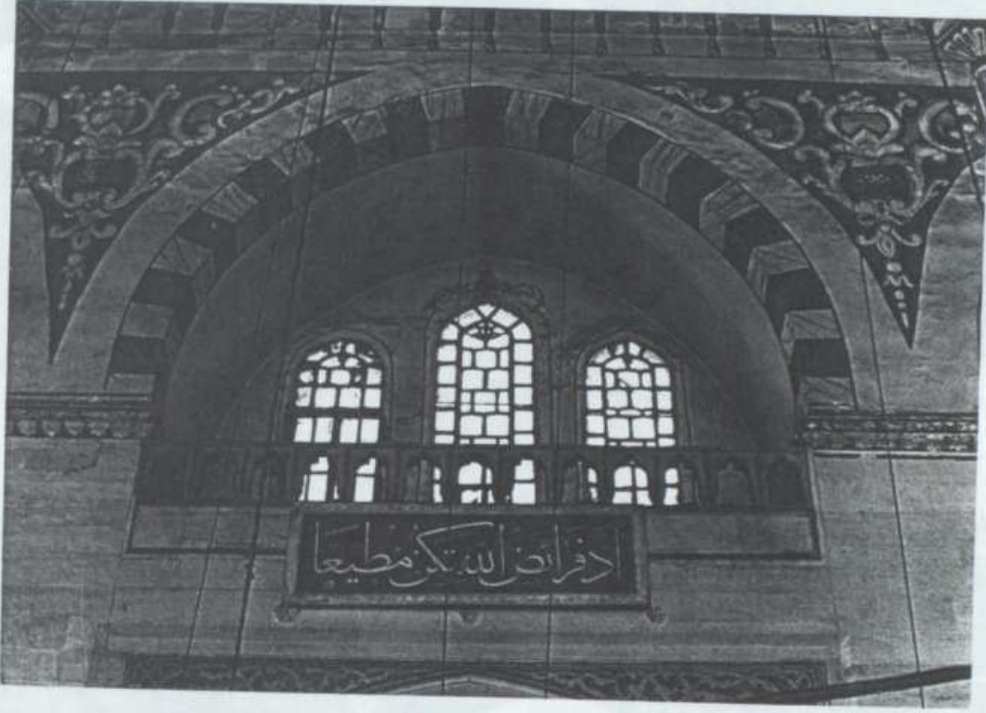

Fotoğraf.61. Kapı Üstü Kemer Üçgenlerindeki Malakârîler

Fotoğraf.62. Kapı Üstü Kemer Üçgenlerindeki Malakârîler

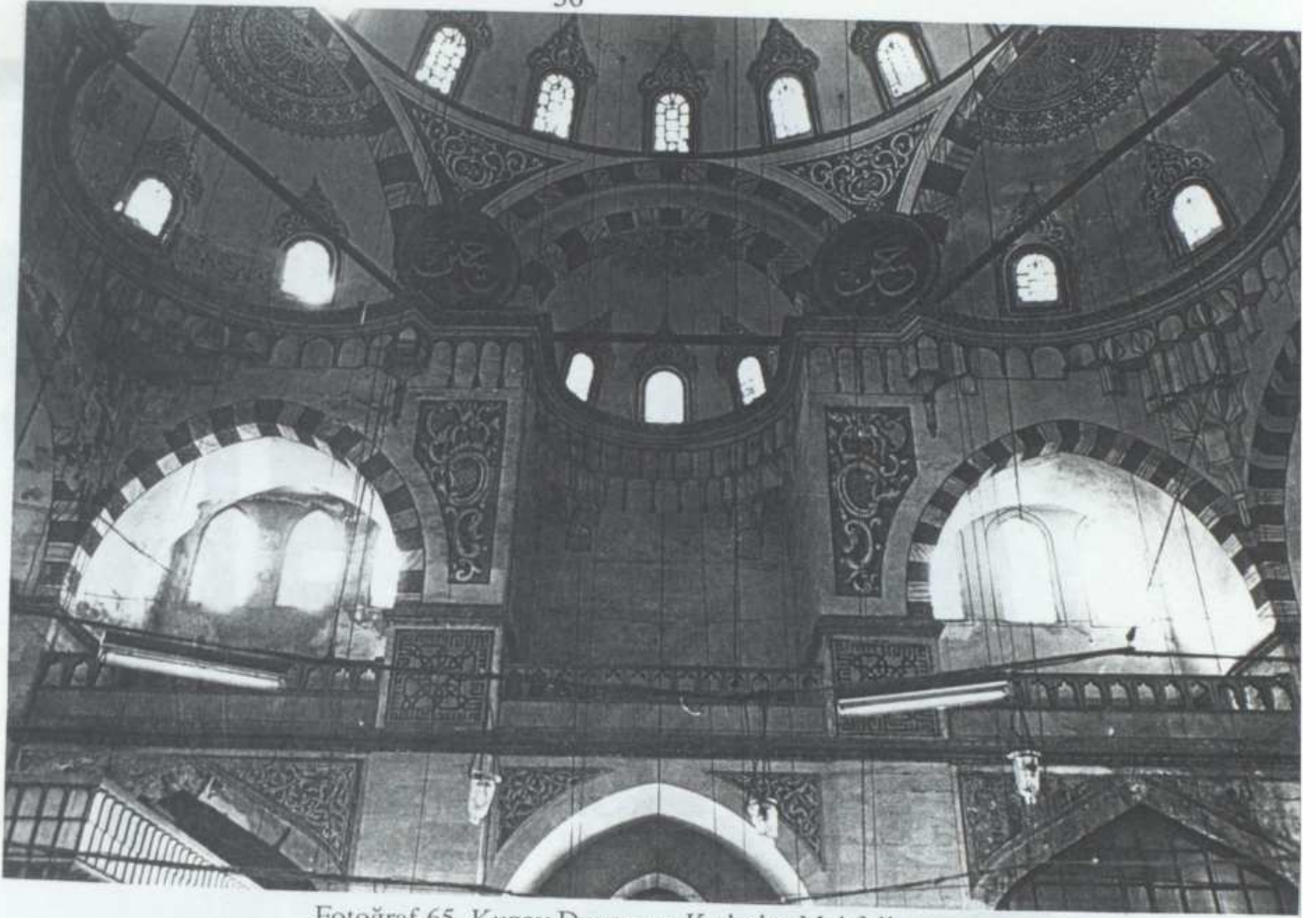

Fotoğraf.63. Yan Duvar Kapı Üstü Pencere Sistemi

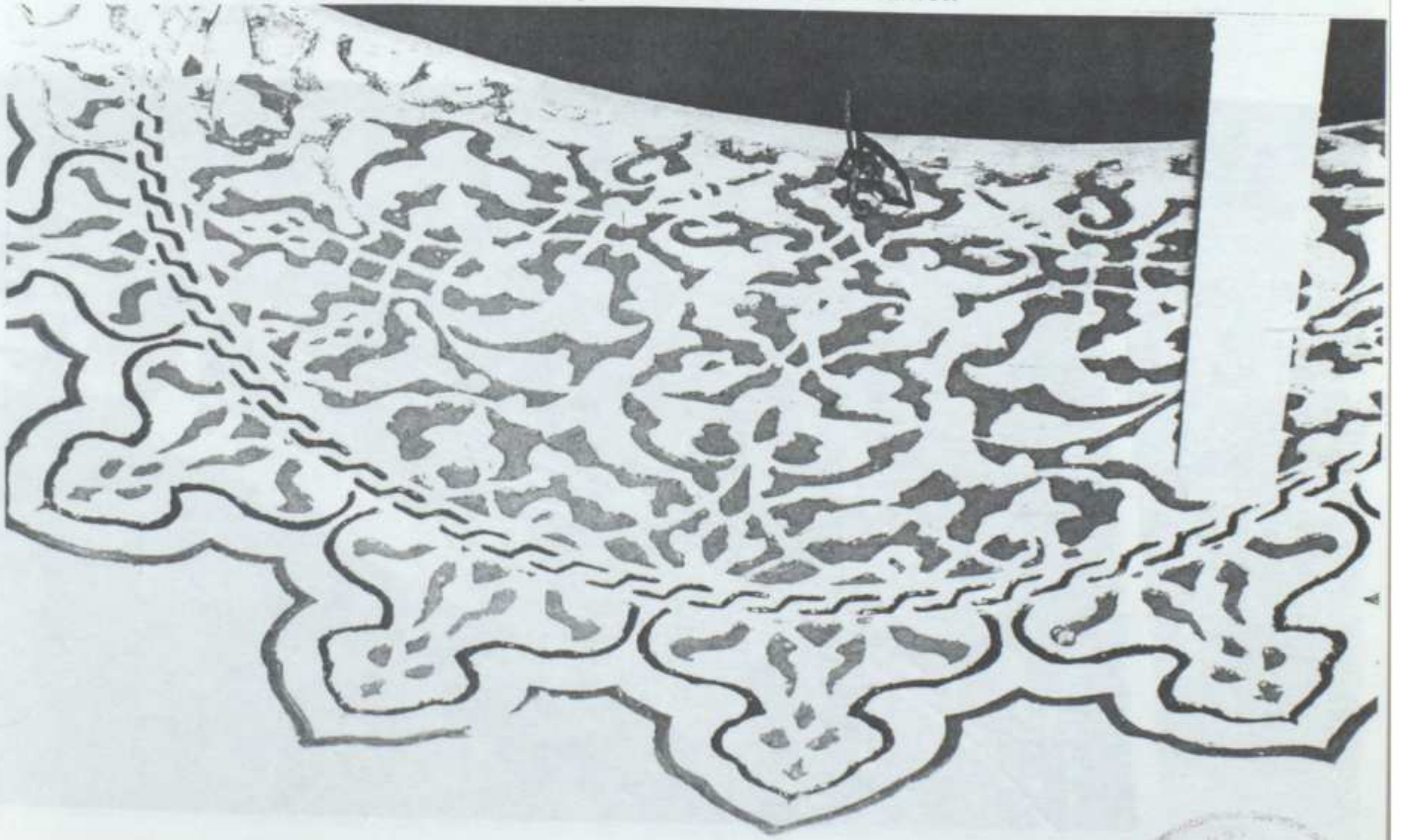

Fotoğraf.64. Zemin Kotundaki Pencereilerin Ahşap Kündekâri Kepenklerinden Biri

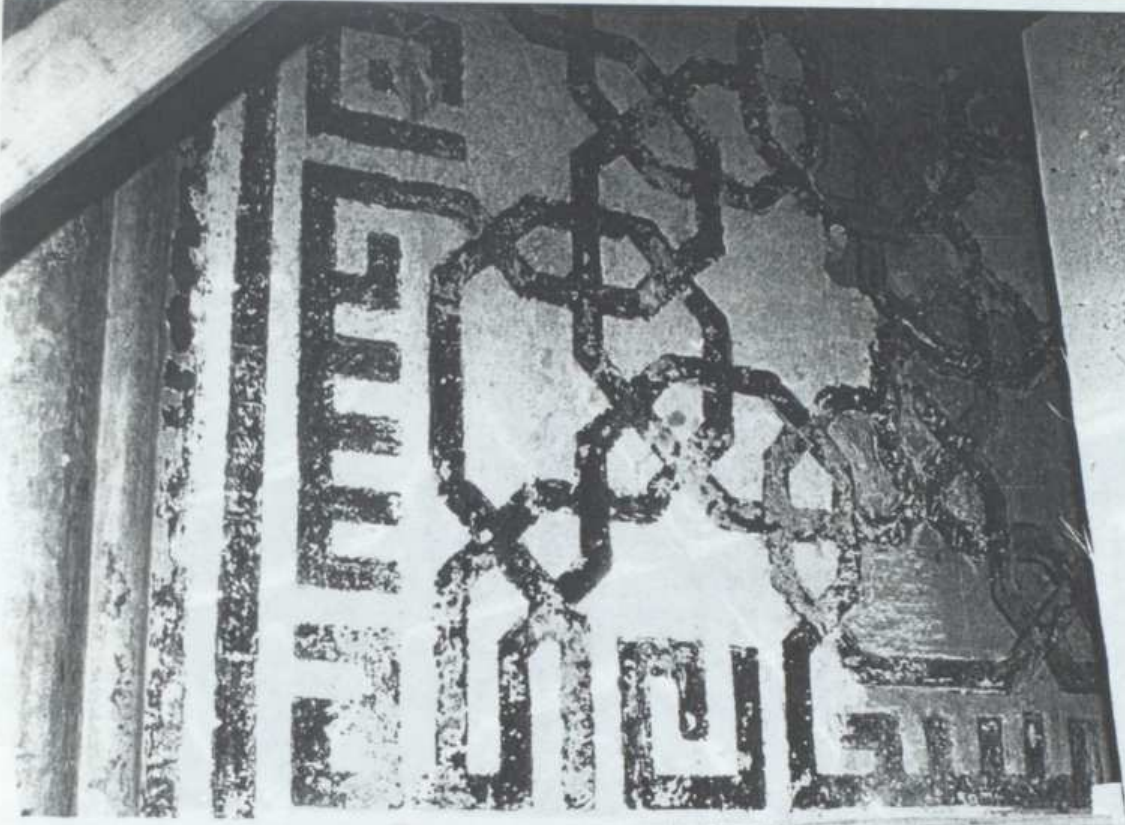

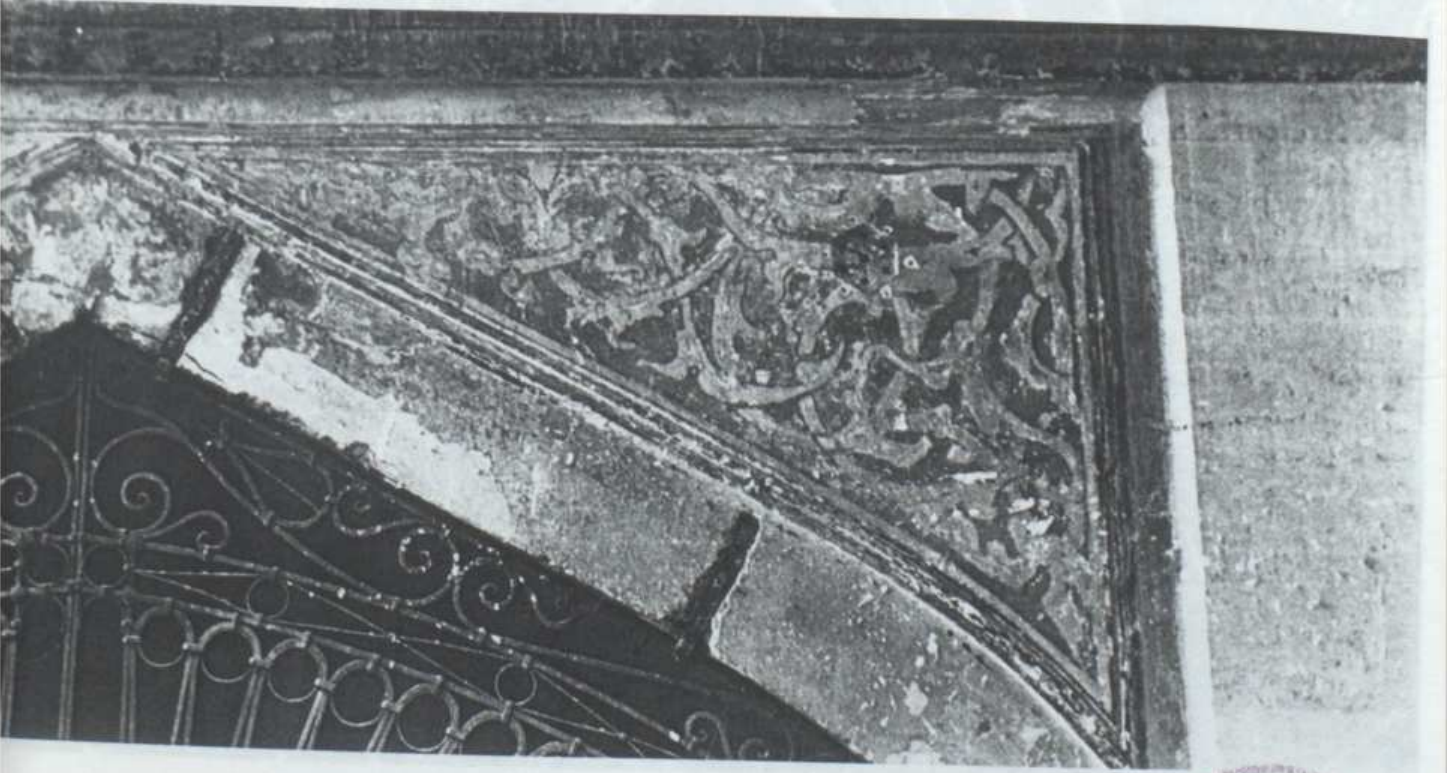
Fotoğraf.65. Kuzey Duvarı ve Kadınlr Mahfeli

Fotoğraf.66. Küçük Yarım Kubbe Ortası Malakâri Bezemesi

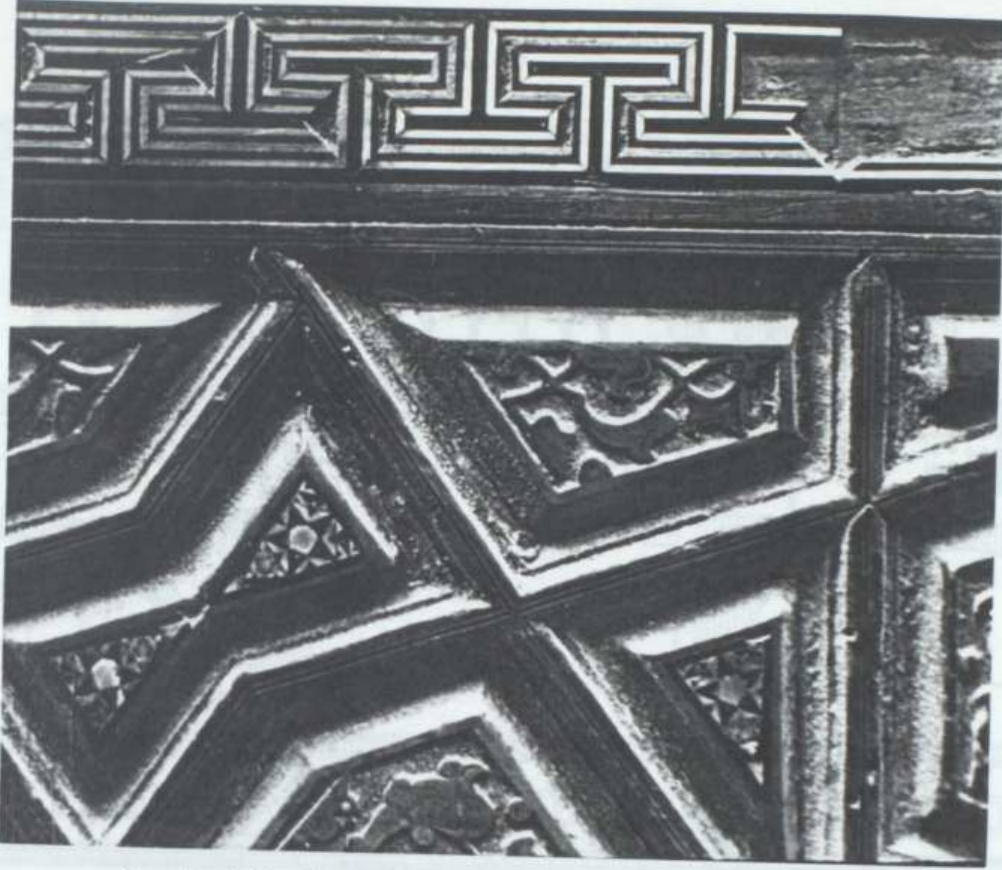

Fotoğraf.67. Kufi Maşallahlardan Biri

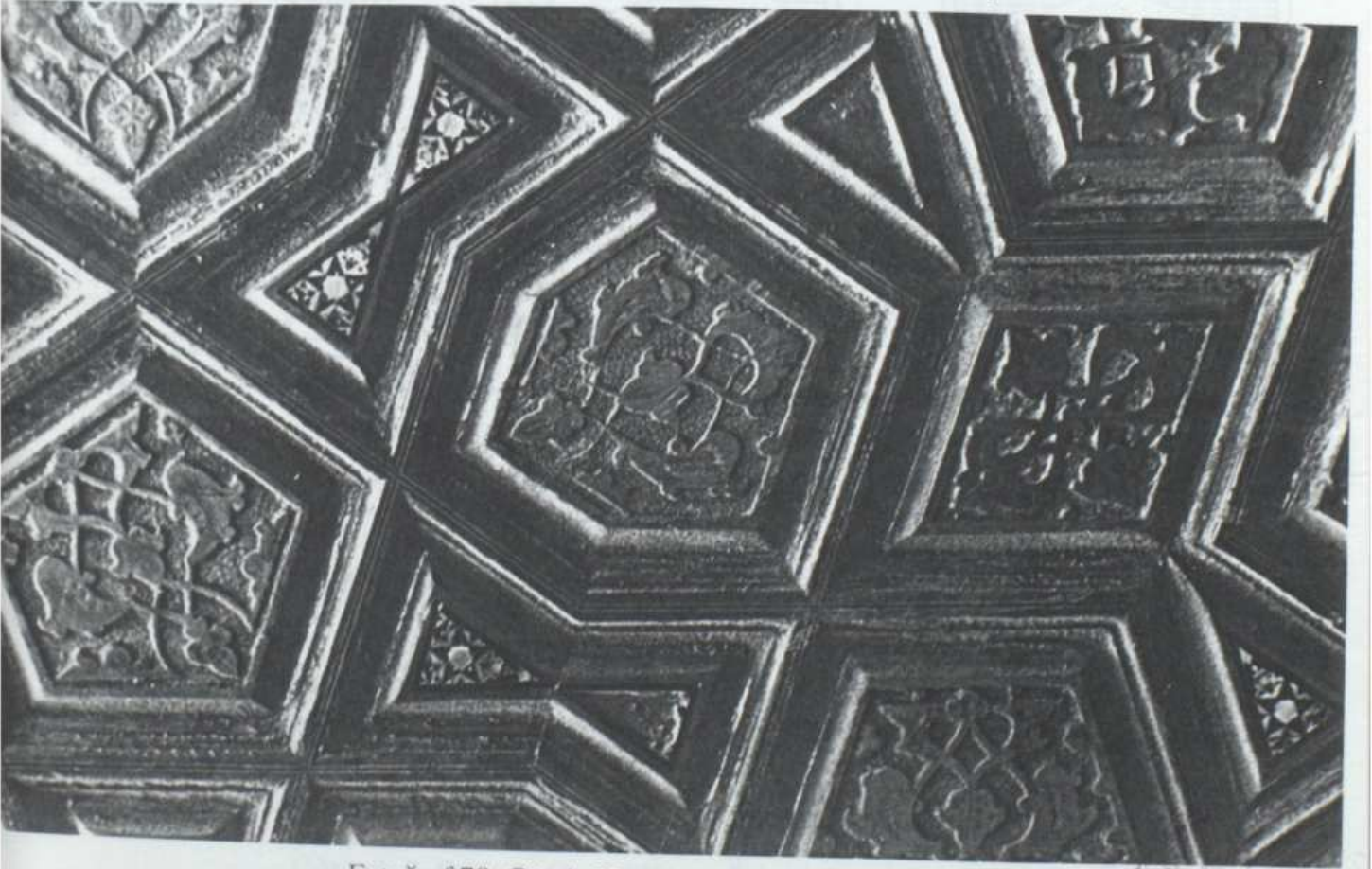

Fotoğraf.68. Eyvanların Sivri Kemerleri Köşe Üçgenlerinden Biri

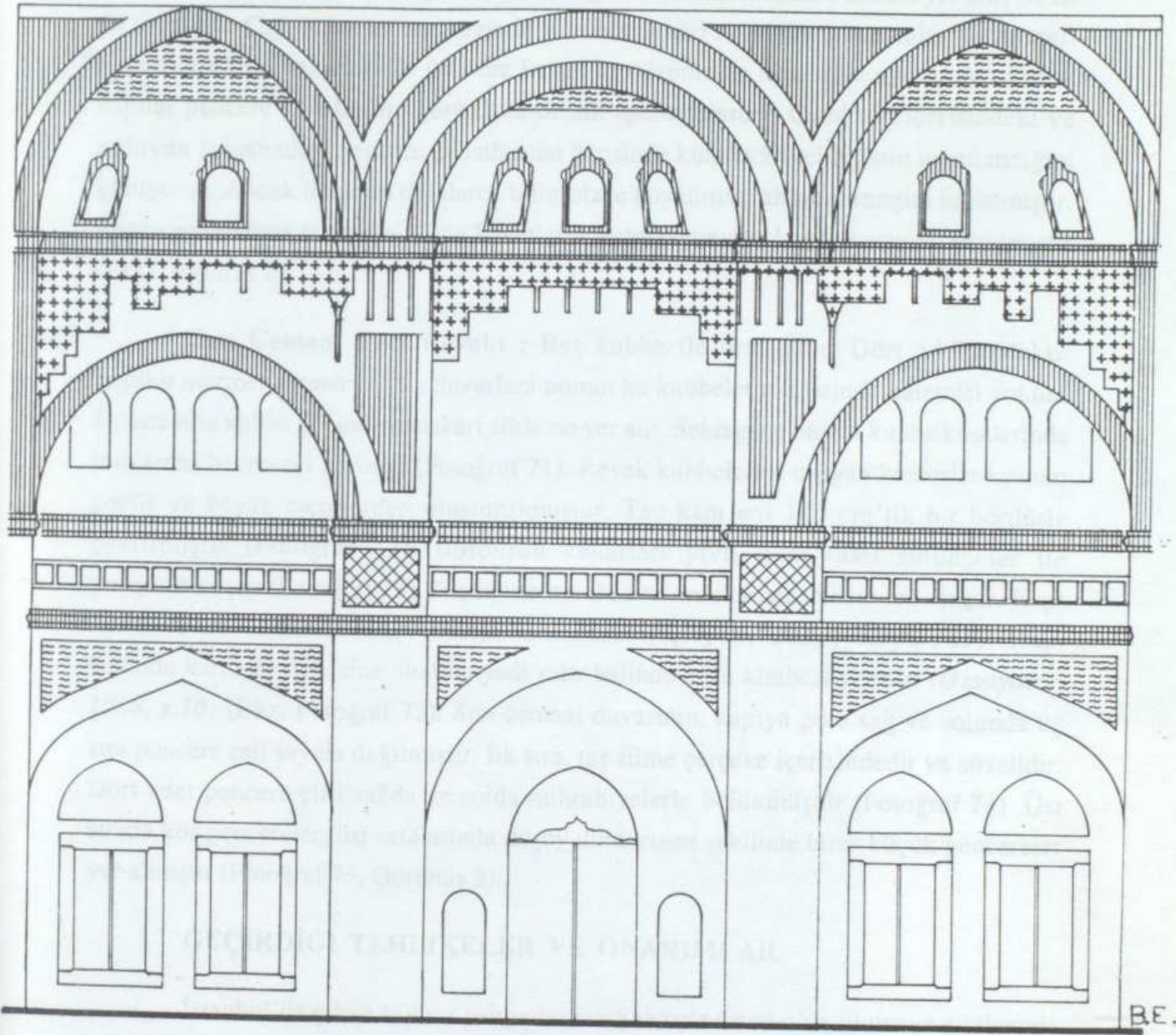

Fotoğraf.69. Ahşap Cümle Kapısı Kanatlarından Detay

Fotoğraf.70. Cümle Kapısı Kanatlarından Detay

ŞEHZADE MEHMET CAMİİ

LEJANT

Görünüş.2. Şehzade Camisi Kuzey Duvarı Bezeme Düzeni

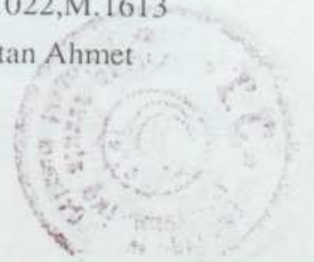

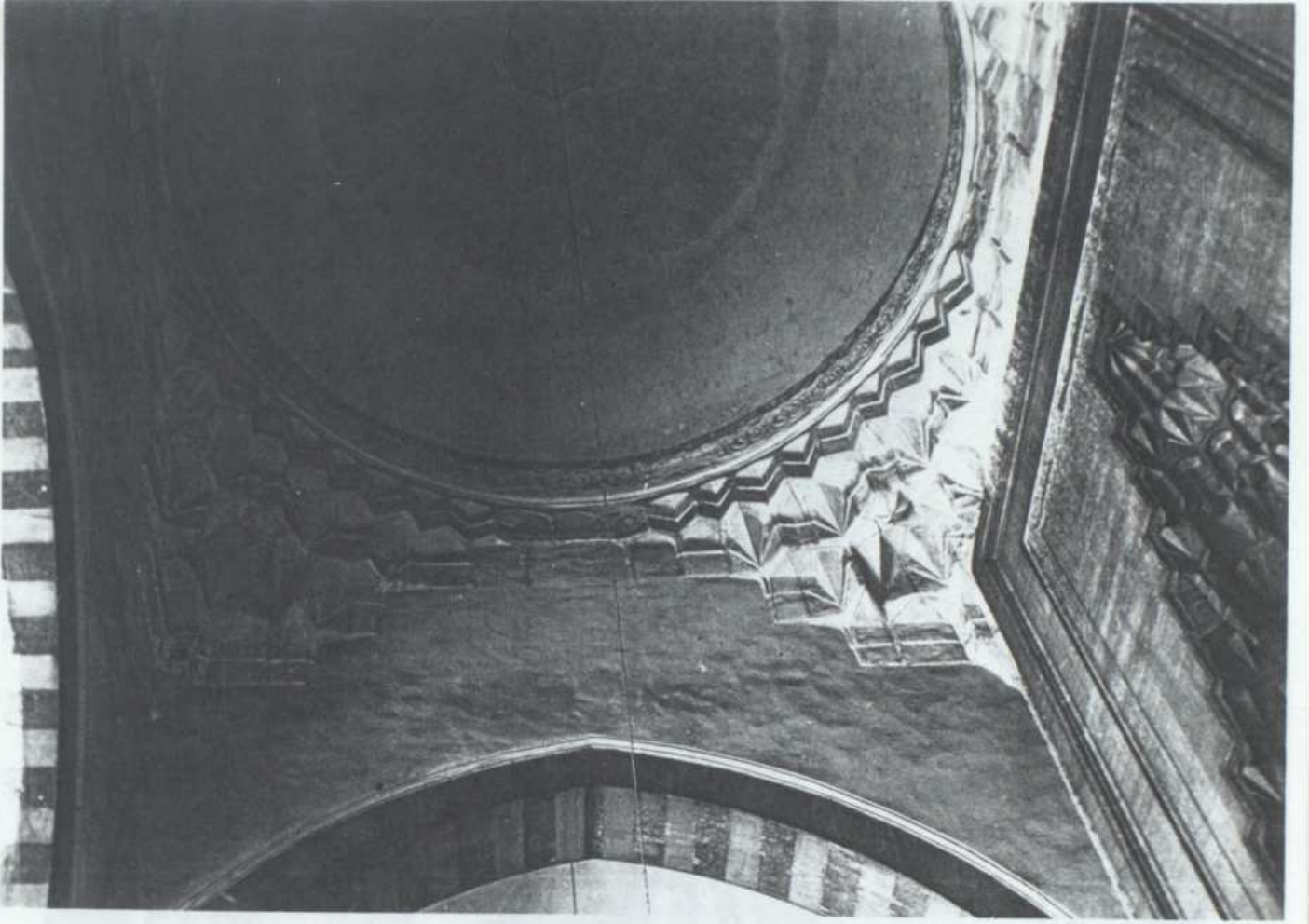
Kayıtlar enli tutulmuştur ve yatay kayıtlar üzerinde madeni aksam yer alır. Birisi de bezelidir. Orta panonun merkezinde yine künde-kârî tekniğinde kabalarar mevcuttur. Künde-kârî kapı kanatları ile pencere kanatları düzenleme açısından aynıdırlar. Ancak kapılar pencere kanatlarına göre daha özenli işlenmişlerdir. Cami'nin içerisindeki ve şadırvan avlusundaki pencere kanatlarının hepsinde künde-kârî tekniğinin uygulandığını görüyoruz. Ancak bunların defalarca bilinçsizce boyanması ahşabın rengini kapatmıştır. Restorasyonumuz sırasında bütün kanatların restorasyonu ve konservasyonu yapılmıştır (Ek) (Görünüş 2)

Son Cemaat Yeri Revakı : Beş kubbe ile örtülüdür. Dört adet stalaktit başlıklı mermer sütuna ve yan duvarlara oturan bu kubbelerin içlerinde kalemişi yoktur. Sadece orta kubbe göbekte malakârî süsleme yer alır. Sekizgene oturan kubbe köşelerinde mukarnas bezemeyi görürüz (Fotoğraf 71). Revak kubbelerini taşıyan kemerler kırmızı porfir ve beyaz mermerden oluşturulmuştur. Taç kapı eni 185 cm'lik bir bordürle çevrilmiştir (Fotoğraf 72). Bordürün kenarları yivli kum saati sütunçeler ile yuvarlatılmıştır (Fotoğraf 73). Niş kavsarası iki sıralı mukarnas dizisinden oluşur. Kapı 224x413cm ebatlarındadır, basık kemerlidir (*İşleyen, 1995, s.120-121*). Kapı üstünde kartuşlar içerisine alınmış yedi satır halinde tarih kitabesi yer alır (*Özsayiner, 1988, s.10*) (Bkz. Fotoğraf 72). Son cemaat duvarının, kapıya göre sağ ve solunda üç sıra pencere eşit sayıda dağılmıştır. İlk sıra, taş silme çerçeve içerisinde ve sövelidir. Dört adet pencere çifti sağda ve solda mihrabiyelerle bölünmüştür (Fotoğraf 74). Üst sırada kör pencereler, üst ortalarında düşey dikdörtgen şeklinde birer küçük pencereler yer almıştır (Fotoğraf 75, Görünüş 3).

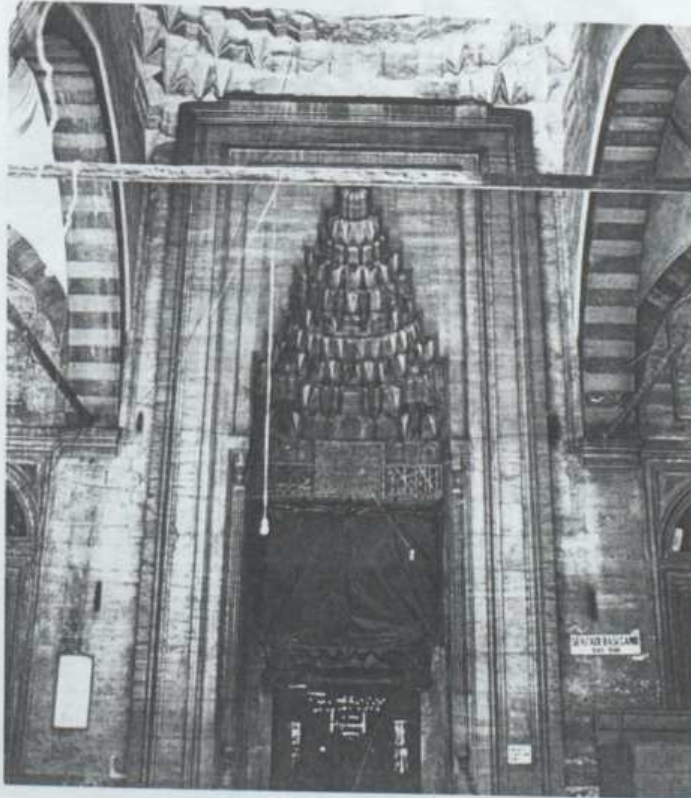
GEÇİRDİĞİ TEHLİKELER VE ONARIMLAR

İstanbul'da çıkan sayısız yangınlardan Şehzade Camisi'de olumsuz etkilenmiş büyük tehlikeler atlatmıştır (*Erçağ, 1988, s.5*). 1718 yangınında minare külahları, cami döşemesi ve camiye sığınan halkın eşyası yanmıştır. 1782 yangınında ise yine minare külahları, hünkâr mahfeli, halı ve kilimler yanarak, camiye sığınan 600 kişi de dumandan boğulmuştur (*Cezar, 1963, s.365*). Cami'nin şadırvan avlusundaki sütun bileziklerinde devrinin ünlü hakkâklarının önemli hadiseleri kazımış olduğu dikkati çeker. Cümle kapısının sol tarafındaki bilezikte şu satırları okuruz : "Azim ateş göründü. Hava yüzünde. Kadir gecesi Fi yevm-i yeksen bih, sene 1022"; (M.1613). Başka bir sütunda da Osman Çelebi imzalı şu fırka okunmuştur : "Altın oluk işlendi, sene 1021 ve camii şerif meremmet oldu. 15 Recep, Sene 1025 (M/616). Bu kitabeler bize H.1022,M.1613 yılında İstanbul'da iki defa yangın çıktığını ve H.1021-M.1612 yılında I. Sultan Ahmet

Fotoğraf.71. Cümle Kapısı Önündeki Kubbenin Görünüşü

Fotoğraf.72. Cümle Kapısı Genel Görünüşü

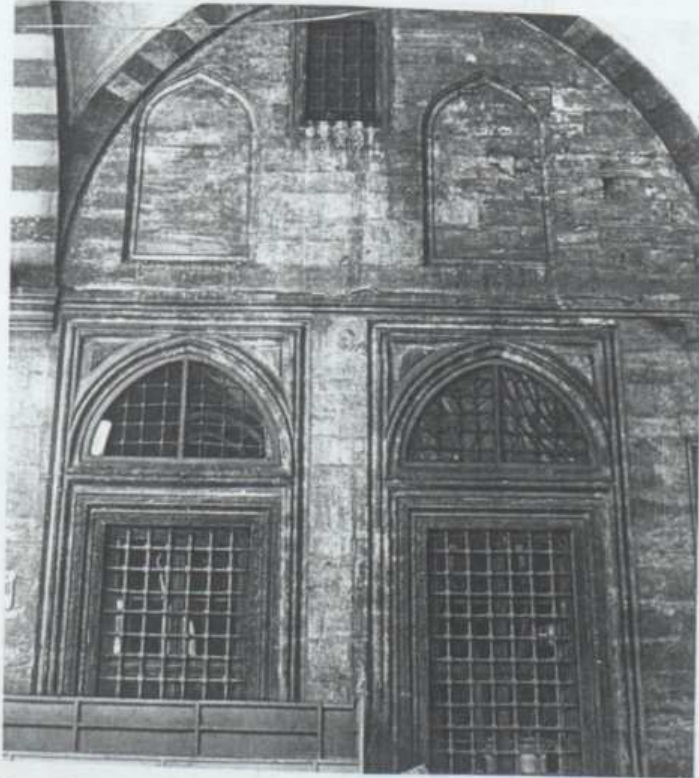

Fotoğraf.73. Kapıdaki Kum Saatinden Detay

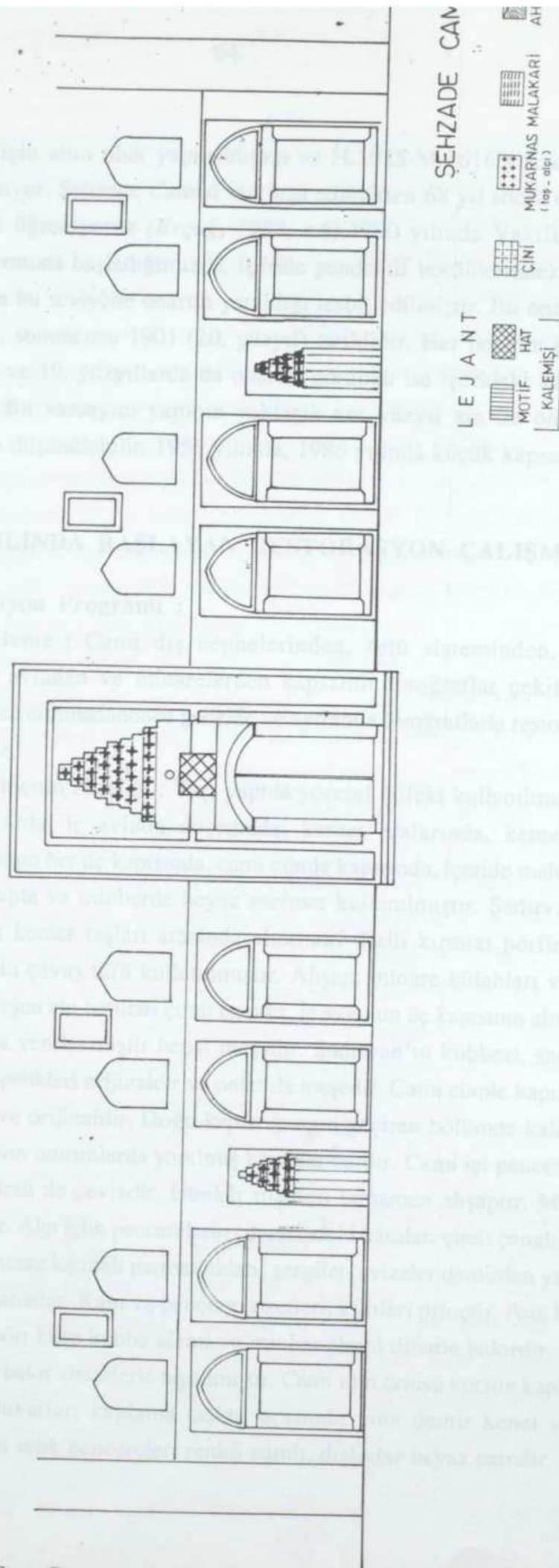

Fotoğraf.74. Son Cemaatteki Mihrabiye Kavsarası

Fotoğraf.75. Son Cemaat Duvarındaki Pencere Sistemi

Görünüş 3 Son Cemaat Yeri Revakı bezeme düzeni.

tarafından kâbe için altın oluk yaptırıldığını ve H.1025-M.1616 yılında ise caminin onarıldığını anlatıyor. Şehzade Camisi'nin inşa edildikten 68 yıl sonra onarıldığını bu önemli belgeden öğreniyoruz (*Erçağ, 1988, s.5*).1990 yılında Vakıflar İdaresi'nce yapının restorasyonuna başladığımızda, içeride pendentif bordürlerindeki belli-belirsiz izlerden dört defa bu seviyede onarım yapıldığı tesbit edilmiştir. Bu onarımlardan ilki 1616 (17.yüzyıl), sonuncusu 1901 (20. yüzyıl) tarihlidir. Her ikisinin belgesi vardır, ancak 18. yüzyıl ve 19. yüzyıllarda da onarım gördüğü ise içerideki kalemlerinden anlaşılmaktadır. Bu varsayım yapının yaklaşık her yüzyıl ara ile onarıma ihtiyaç gösterdiğine göre düşünülebilir. 1956 yılında, 1986 yılında küçük kapsamlı onarımlar görmüştür.

1990 YILINDA BAŞLAYAN RESTORASYON ÇALIŞMALARI

Restorasyon Programı :

1- Belgeleme : Cami dış cephelerinden, örtü sisteminden, son cemaat mahallinden, dış avludan ve minarelerden kapsamlı fotoğraflar çekilmiştir. Cami içerisinde de iskele kurulmadan önce genelde ve ayrıntıda fotoğraflarla restorasyon öncesi durum saptanmıştır.

2- Malzemenin Niteliği : Taş; yapıda yöresel küfeki kullanılmıştır. Mermer; sövelerde, sütunlarda, iç avluda döşemede, kemer aralarında, kemer taşlarında, şadırvanda, iç avlunun her üç kapısında, cami cümle kapısında, içeride mahfellerde, kapı sövelerinde, mihrapta ve minberde beyaz mermer kullanılmıştır. Şadırvan avlusu (iç avlu)'nda mermer kemer taşları arasında alternatif dizili kırmızı porfir, küfeki taşı kemerlerde ise şirin çavuş tüfü kullanılmıştır. Ahşap; minare külahları ve kubbelerin saçak hattındaki kurşun altı hatılları çıralı çamdır. İç avlunun üç kapısının altı kanadı 1956 yılında Vakıflar'ca yenilenmiştir hepsi meşedir. Şadırvan'ın kubbesi, saçakları çıralı çamdır. Pencere kepenkleri orijinaldir ve onlar da meşedir. Cami cümle kapısı, batı kapısı kanatları cevizdir ve orijinaldir. Doğu kapısı yangın geçiren bölümde kaldığı için yok olmuştur, yerinde son onarımlarda yapılmış kanatlar vardır. Cami içi pencere kepenkleri bir dolap ve üç kürsü de cevizdir. Hünkâr mahfeli tamamen ahşaptır. Minber külahı cevizden yapılmıştır. Alçı içlik pencerelerin çevresindeki kasaları çıralı çamdır.

Metal; pencere lokmalı parmaklıkları, gergiler, avizeler demirden yapılmışlardır, sütun bilezikleri bronzdur. Kapı ve pencere rozetleri, kilitleri prinçtir. Ana kubbe alemleri, iki minare alemleri, dört köşe kubbe alemleri ve minber alemleri dövme bakırdır. Üstleri altın varaklıdır. Avizeler bakır zincirlerle taşınmıştır. Cami tüm örtüsü kurşun kaplıdır. Minare taşları ve beden duvarları kaplama taşları arasında yine demir kenet ve zıvanalar kullanılmıştır. Cami içlik pencereleri renkli camlı, dışlıklar beyaz camdır. Aydınlatma

elemanlarından fanuslar ve kandiller camdır. **Sıva**; cami örtü sisteminin içi tamamen sıvalıdır. Duvarlar belirli yükseklikten sonra sıva kaplıdır. **Boya**, sıva üzerindeki nakışlar oksit boyadır. Hünkâr mahfelinde ahşap korkuluklar boyalıdır. Şadırvan avlusunda demir gergiler oksit boya ile işlenmiştir. Demir lokmalı parmaklıklar boyalıdır. **Alçı**; içlik pencereler, kornişler, mukarnaslar, pencere aynalarındaki malakârilere alçıdır.

3- Malzemedeki hasar tesbiti, nedenleri : Kaplama taşlarının yapısal özelliklerini iklimsel etkilerle atmosferik kirlenmeler bozmuştur. Bu bozulmalar kabuklanma, deformasyon, yüzey birikintileri, çatlama, leke, patina, tuzlanma-çiçeklenme, erozyon, oyuk oluşumu, boşluk-eksiklik olarak sınıflandırılmıştır (Ek 1-taş yüzeylerde bozulma nedenleri grafiği). Kaplama taşlarının boşluklarına, gözeneklerine suyun girmesi, donması büyük hasarlar yapmıştır. Nemin havadaki gazlarla birleşmesi sonucu asit etkisi yaratması yüzeyde kabuklanmalara sebep olmuştur. Mermer malzemedeki bu etki pürüzlü bir yüzeyin oluşmasına neden olmuştur, mermer sövelerde demir parmaklıkların oluşturduğu hasarlar da önemli ölçüdedir. Biyolojik esaslı etkiler de taşlarda likenlerin, mantarların oluşmasıdır. Ayrıca kapılarite, su emme ve diğer nem olaylarının neden olduğu, malzeme dağılımı, donma çiçeklenme veya eriyebilen tuzların açığa çıkması, rutubetin meydana getirdiği şekil deformasyonları, kondansasyon türleri bozulmalara neden olmuştur. Caminin doğu minaresi yangın geçirdiğinden çekirdekte, dış kaplamada, şerefelerde tipik hasarlar vardır (Ek 2, rapor). Cami içerisinde ana kubbe askı kemerlerinde kaplama taşlarındaki çatlaklar sıva raspasından sonra görülmüştür. 448 yıllık yük taşıyıcıları kemerler ancak böyle bir yıpranma göstermişlerdir.

Ahşap; tüm ahşap malzemedeki rutubete bağlı bozulmalar ve yanlış tatbik edilmiş boyaların tahribatı görülmüştür (Ek 3 Rapor). **Metal**; kapı ve pencere kanatlarının aksesuarlarında, bakır alemlerde oksidasyon tesbit edilmiştir. İklimsel etkilerle nem olumsuz etken olmuştur. Örtü sistemi üzerindeki kurşun kaplama fiziksel bozukluğa uğrayarak incelmış, bir çok yerinden delinmiştir. Aydınlatma elemanlarını taşıyan bakır zincirler çürüyerek mukavemetlerini kaybetmişlerdir.

Cam; tepe pencerelerinin camları % 80 oranında çatlaktır. Kandiller ve fanuslarda çatlaklar ve eksiklikler vardır.

Sıva; mevcut sıvanın % 70 oranının bağlayıcı özelliğini yitirdiği, duvarlardan ve kubbelerden ayrıldığı, bir kısmının dökülmüş olduğu tesbit edilmiştir. En önemli olumsuz etken nem olmuştur. Horasani sıvanın yanısıra geç dönem onarımlarında yapılmış çimento katkılı sıvalarda çatlama, kalkma ve dökülme şeklinde bozulmalar vardır. Çimentolu olduğundan çiçeklenme ve yüzeyin kabuklanması tezyinatı da etkilenmiştir.

Boya; rutubetin bağlayıcılığını olumsuz yönde etkilediği boyalarda bozulma, çiçeklenme, çatlama ve dökülmeler tesbit edilmiştir. **Alçı**; yine yoğun nemin alçı

malzemede kırılma, çatlama ve ayrışmalara neden olduğu görülmüştür. İçliklerde demir donatının oksitlenmesi alçı malzemeyi tamamen bozmuştur.

4- Öncelikli müdahaleler : Yapının bünyesindeki tüm malzemede rutubetin hasarları tesbit edildiğinden, öncelik nemin kesilmesine verilecektir. Caminin tüm örtü sistemindeki kurşun kaplama hasarlı olduğundan değiştirilmesi ilk adım olacaktır. ikinci rutubet etkisinin zeminden geldiği tarafımdan tesbit edilmiştir. Şadırvan avlusunun alt galerisine mermer döşeme hizasındaki delikten girilmektedir. 2,5m aşağıdaki yeraltı galerisinde insanın yürüyebileceği kadar bir genişlik (60cm) mevcuttur. Şadırvan altı galerisi doğuya doğru yönelerek dış avluda devam etmektedir. Şadırvana suyun gelişinin yanısıra drenaj kanalı görevini de yapan bu galerilerin tıkanmış olduğu görülmüştür. İkinci öncelikli çalışma "drenaj sisteminin" tamamen temizliği olacaktır. Cami beden duvarlarına, minarelere, şadırvan avlusu revaklarına iskeleler kurulacaktır. Kaplama taşlarını temizliği, sağlamlaştırılması ve korunması, dışlık pencerelerin yenilenmesi, kurşun hatıllarının değiştirilmesi ile yapının dışarıdan aldığı nemin kesilmesine çalışılacaktır.

5- İskele kurulacak alanların belirlenmesi : Öncelik dışarıda kurulacak iskelelere verilecek sıra ile içeride yarım kubbeler ve ana kubbeye ulaşan iş iskeleri kurulacaktır.

6- Temizlik : Cami içerisinde belgeleme (rölöve, fotoğraf) çalışmalarının yapılabilmesi için halılar belirli bir düzende kaldırılıp ilaçlandı ve istiflendi. Yoğun pireye karşı da ayrıca ilaçlama yapıldı. Eskimiş, karmakarışık elektirik tesisatı iptal edilip kablolar ve ışık elemanları indirildi. Restorasyon için gerekli aydınlatma yeni ve sağlam kablolarla sağlandı.

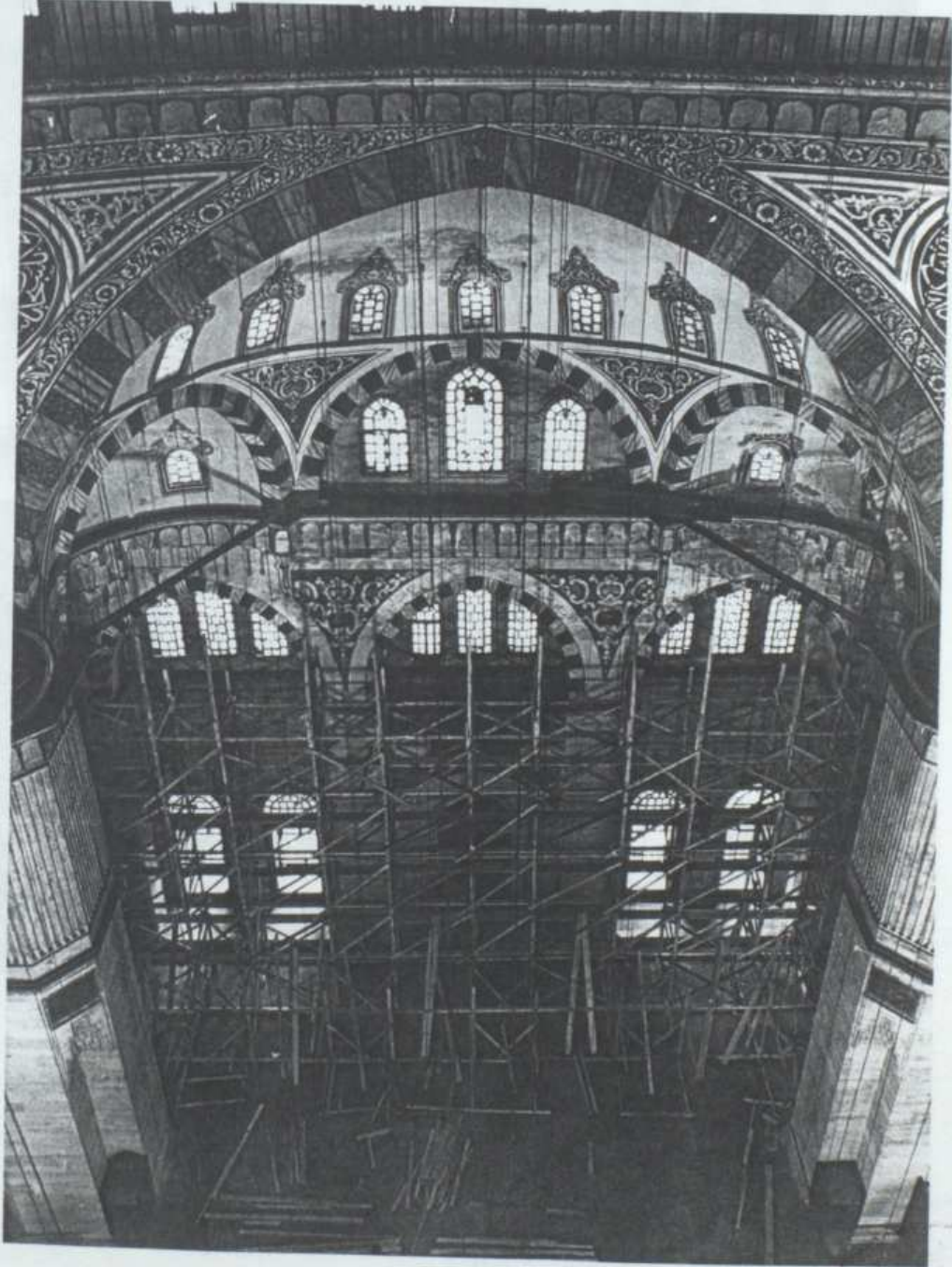
7- Gerekli ayrıntıların korunması : Ahşap; kapı kanatları, pencere kepenkleri, dolap kapakları numaralanarak yerinden alındı, itinalı bir şekilde ahşap atölyesinde istiflendi. Mermer mihrap ve minber tahta perde ile korumaya alındı.

8- İskelenin kurulması : Ana kubbeye kadar ulaşan 35m yüksekliğindeki iskele kurulmuştur. İskeleye çıkış ve çalışma platformları çok güvenli bir biçimde çözüldü. İbadet mekanının sağ yarım kubbe altı dışında tüm alanlara genişletildi. Cami dışında şadırvan avlusu revak altlarına, doğu ve batı cephelerine, mihrap cephesine de kurulmuştu (Fotoğraf 76, 77, 78).

9- Araştırma, analiz ve restitüsyon çalışmaları : Ana mekânda, iskele üzerinde, örtü sistemi içindeki sıva ve bezemesinin yakın fotoğrafları çekilerek mevcut desenler 1/1 kopya edilmiştir (Fotoğraf 79). Çeşitli alanlardan sıva numuneleri alındıktan sonra laboratuvarında mikroskop analizleri yapılmıştır (Ek 4 Rapor). Bölge Kurulu'nun kararı doğrultusunda mevcut kalemişi bezemede ince raspalar sistemli bir şekilde

başlatılmış olup örtü sistemi kubbeleri numaralandırılmıştır. Kubbelerdeki hasarlar tesbit edilmiştir. (Erçağ, 1992, s.18). Ana kubbedeki çimento haçlı sıva üzerindeki kalemişi bezemenin tek kat olduğu anlaşılmaktadır. Akustik rezonatörleri yakından incelenerek sekiz sıra merkezden kasmağa doğru olmak üzere her sırada da 18 adet rezonatör olduğu görülmektedir. (Ek 5, Fotoğraf 80). Bu rezonatörlerden biri içerisinde eski yazılı kağıt belge bulunmuştur (Ek 6). Belgede ana kubbe sıvasının 1901 yılında tamamen yenilendiği yazmaktadır. Dört adet pandantif üzerinde hasar tesbit çalışmaları, sıva cinsleri, rölöveleri yapılarak, belirlenmiştir (Ek 7).

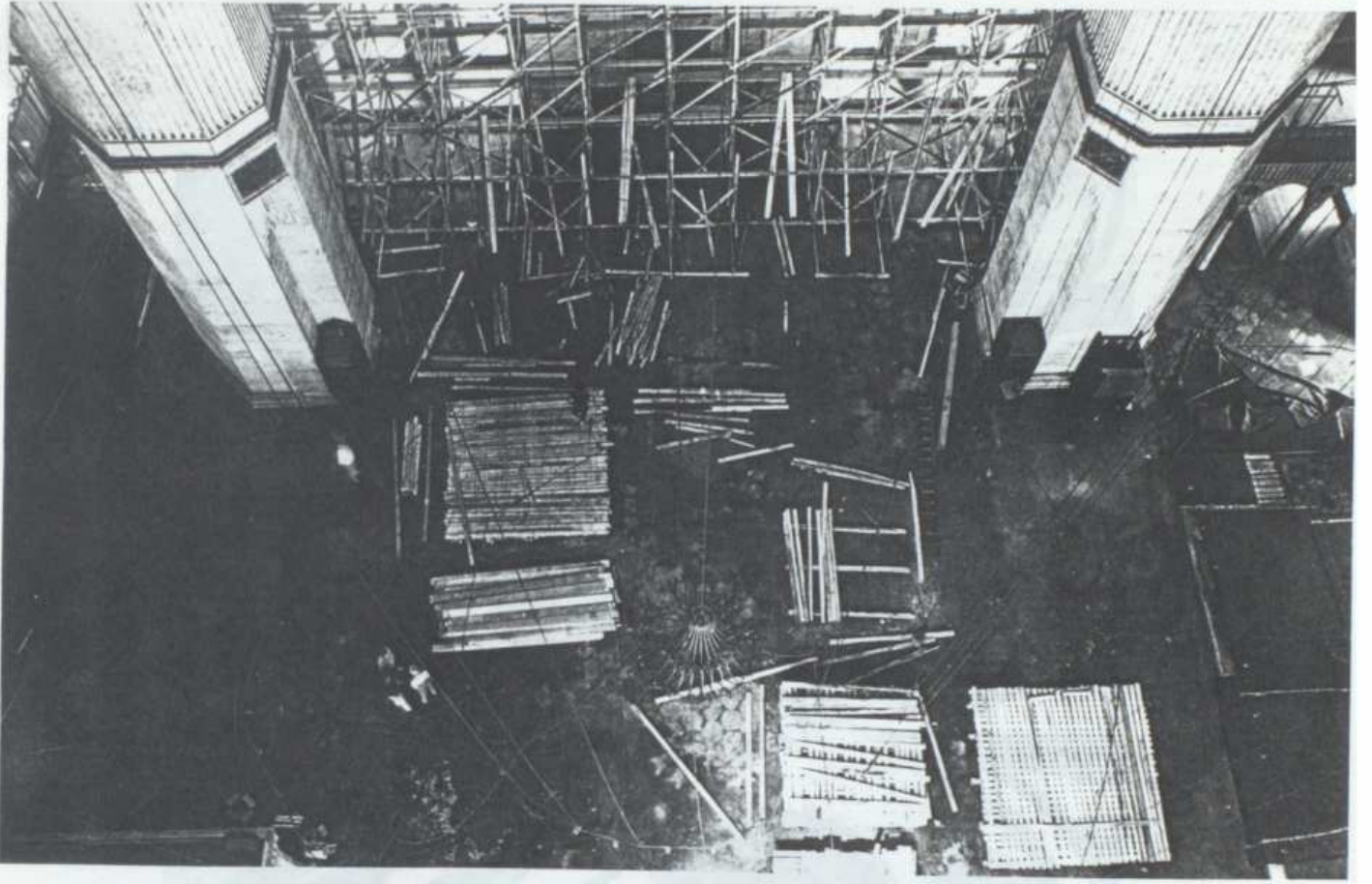
Fotoğraf.76. Doğu Yarım Kubbesine İskelenin Kuruluşu

Fotoğraf.77. İskele Kurma Çalışmaları

Fotoğraf 79. Anadoluhisari Köprüsü'nün Çalışmaları

Fotoğraf.78. Anakubbe İskelesi Kurma Çalışmaları

Fotoğraf.79. Anakubbe Desenleri 1/1 Kopyalama Çalışmaları

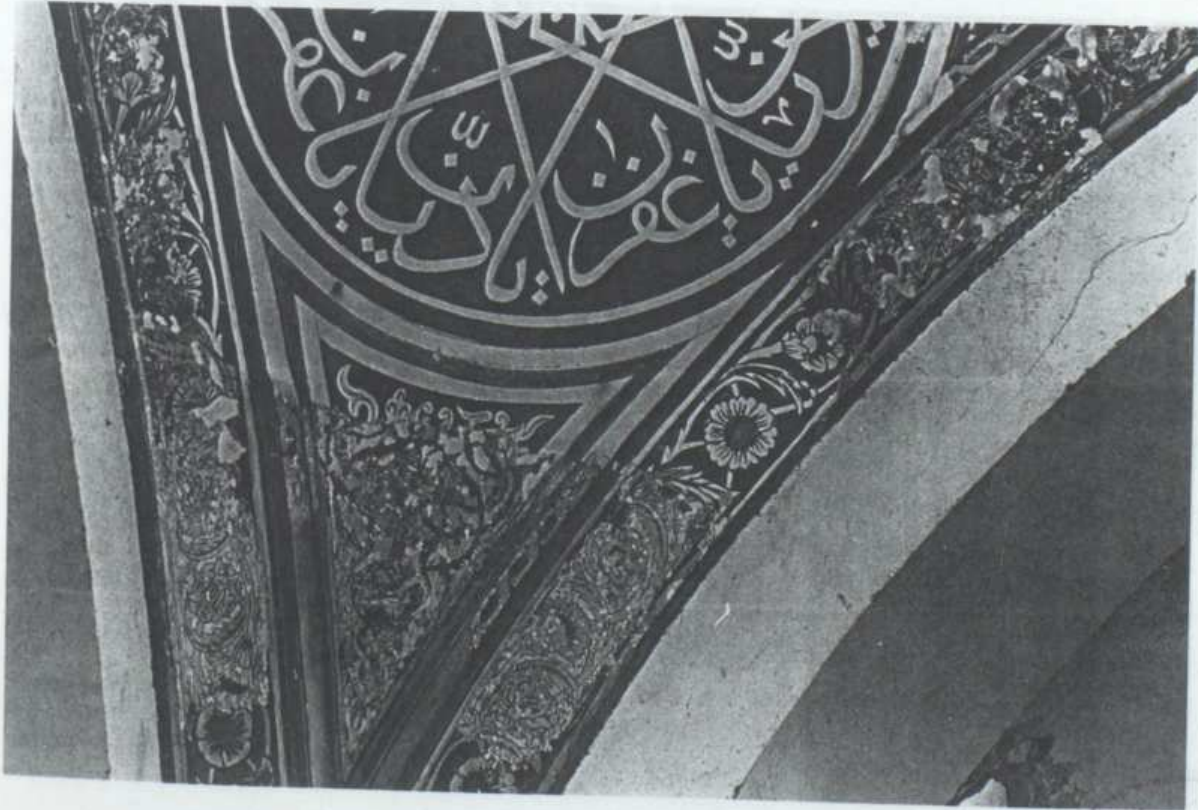
Fotoğraf.80. Anakubbe Akustik Rezonatörlerinden Biri

Pendantif bordürleri üzerindeki badana ve badana üzerindeki mevcut kalemişi bezeme ince bistürilerle kaldırıldığında alta dört badana katının daha mevcut olduğu görülmektedir (Fotoğraf 81). Rutubetin belki de geç ulaştığı bu alanlar belgelerin daha sağlıklı korunabildiği yerler olmuştur. En altta klasik dönem teshiplerinde, çini desenlerinde ve mermer minberlerde gördüğümüz şakayıkların ve karanfillerin aynısı itinalı araştırma teknikleri ile ortaya çıkarılmıştır (Fotoğraf 82). Yaklaşık yüzyıl ara ile bu kademeye ulaşan restoratörler, kendilerinden bir öncekilerin uygulamasını tekrarlamış ancak kendilerinden ve devir modasından birçok şey katmışlardır. Pendantiflerde sadece, ortada madalyon içindeki yazı onarımlar sırasında bozulmamış, aynısı itina ile tekrarlanmıştır. (Fotoğraf 83,84). Cami içerisinde hem mimarisi, hem teknolojisi, hem bezemesi ile en kayda değer öğelerin pendantifler olduğu araştırmalarımızla anlaşılmıştır. Pendantifin sıvasının bir kısmı tahrip olmuş bir kısmı çimento harçlı sıvalarla sonradan sıvanmıştır. Bu itibarla sıvaya müdahalemiz gayet temkinli ve sistemli yapılmıştır. Her bir pendantifin rölövesi üzerinde bozulan sıvası ile iyi durumdakiler ayrılarak çizimlerle anlatılmıştır (Ek 8). Üçgen binginin en üstünde 30 cm genişliğinde bir taş hatıl 62,5 cm altında 12,5 cm genişliğinde çift demir gergi, onun hemen altında 22 cm genişliğinde ikinci taş hatıl, 83 cm altında 17 cm genişliğinde üçüncü taş hatıl, 80 cm altında 5 cm'lik tek demir gergi, onun 28 cm altında dördüncü taş hatıl 17 cm genişliğinde olmak üzere taşıyıcılığın teknolojisi belirlenmiştir (Ek 9). Diğer kısımlar tuğla örülmüş kavisli bir yüzey ile pendantiflerin her birinde altışar delik oluşturulmuştur. Bunlardan dördünde ana kubbedeki keramik künkler yer almıştır. 20 cm çapındaki künkler yatık bir biçimde ağız pendantif yüzü ile hem yüz olacak şekilde yerleştirilmiş 40 cm uzunluğunda silindir şeklindedirler. Künkler muntazam örülmüş kare şeklindeki 100 cm uzunluğa kadar devam eden galeri içine yerleştirilmiştir. Künkün arkasında devam eden bu galeri, pendantifin üstünden başlayan ve fil ayak içindeki boşluğa kadar uzanan adeta bir bacaya açılmaktadır (Ek 10). İçeride yanan yağ kandillerinin isinin toplama teknolojisi olduğunu tesbit ettiğimiz bu araştırmamız aşağıda da devam etmiştir. Caminin doğu ve batı dış galerilerinin hemen altındaki iki odada duvarların ve tavanın isli oluşu, bu odalara isin yukarıda açıklanan şekilde ulaştığını belirlemektedir (Fotoğraf 85,86).

Caminin yarım kubbeleri ortasındaki kalemişi kompozisyonlar üzerindeki badana ve boya tabakası altından göbekte terst malakari bezeme bulunmuştur (Fotoğraf 87,88) Eksedralarda da aynı izlere rastlanmıştır. Yarım kubbe ve eksedra pencereleri çevresinde klasik döneme ait bezemeler vardır (Fotoğraf 89). Cümle kapısı üzerindeki küçük kubbe içerisinde yine malakâri bezeme ortaya çıkarılmıştır (Fotoğraf 90). Hünkâr mahfeli kubbesi içerisinde iki kat klasik bezeme görülmüştür (Fotoğraf 91,92). Yine hünkâr mahfelindeki pencere aynalarında siyah ile boyanmış alanın altından mihrap

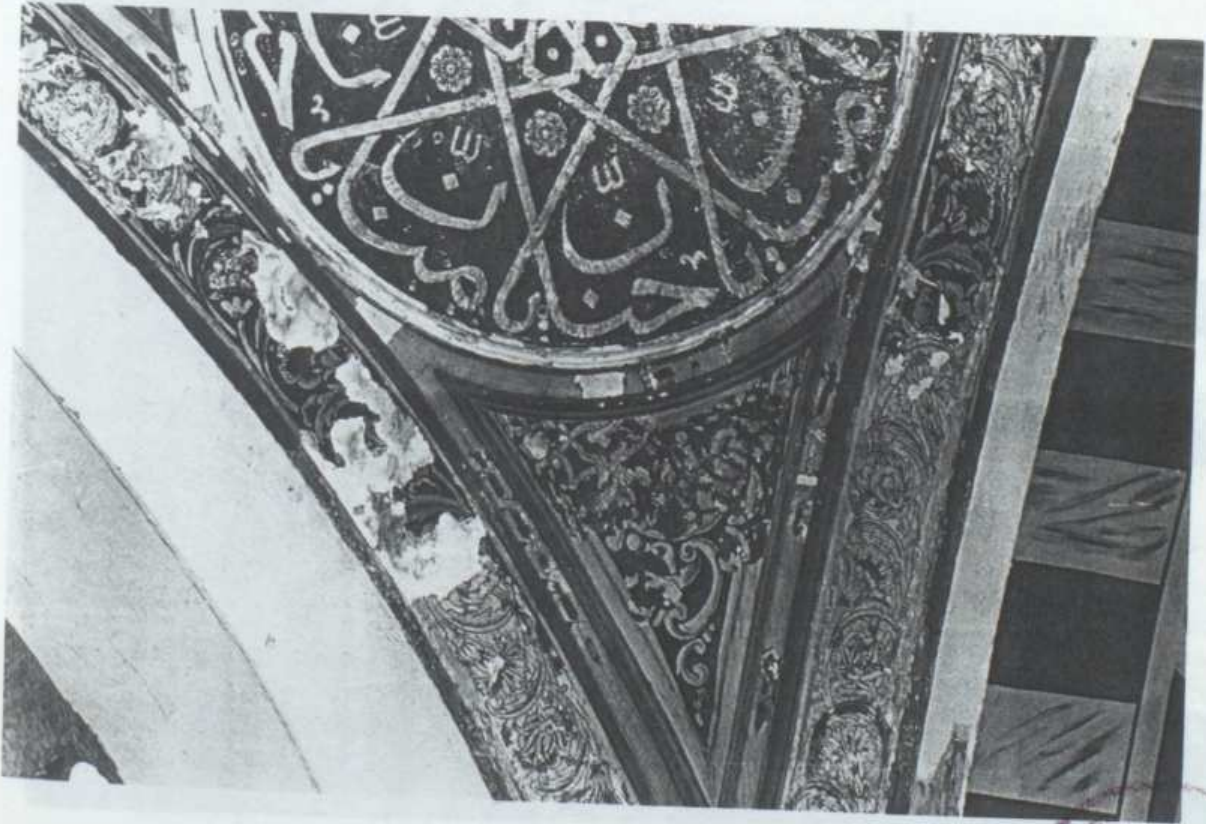
cephesindekilerin aynısı olan malakâri yazılar bulunmuştur (Fotoğraf 93, 94, 95, 96). Duvarında kalemişi kompozisyon ile yine taş üzerine yazılmış dairesel yazılar görülmüştür (Fotoğraf 97, 98). Sathı nişli mihrapta ise siyah ile işlenmiş kandil motifi vardır (Fotoğraf 99). Mihrap cephesinde pencere çevrelerinde klasik dönem rumileri ve köşelikleri bulunmuştur (Fotoğraf 100). Ayrıca son cemaat revaklarındaki demir gergiler üzerinde motifler vardır. (Fotoğraf 101). Cami örtü sisteminde ve duvarlarında yapılan araştırmaların sayısal analizleri yapılmıştır. Ana kubbe, yarım kubbeler, eksedralar, köşe kubbeleri, mihrap cephesi, doğu cephesi-batı cephesi, kuzey cephesi şemalarından anlaşıldığına göre klasik dönem bezemesinin cami içerisinde de fazla yüzeyde bulunabildiği anlaşılmıştır (Ek 11 7 Adet). Ana kubbedeki kalemişi kompozisyon korunarak sadece motifler değiştirilmiş 20. yüzyıl modasının bezemesi işlenmiştir. Renkler de bu devre aittir. Ancak pendentifler ana kubbenin ilk bezemesinin de mahiyeti hakkında bizi araştırmaya sevk etmiştir. Bu çalışmalarımız bizi üç adet restitüsyon hazırlamaya itmiştir. Ayrıca mevcut bezeme de çizilerek dört öneri Bölge Kurulu'na sunulmuştur. Araştırma, analiz ve restitüsyonlar çizimlerle, raporlarla, şemalarla ve fotoğrafların desteği ile kurulda görüşülmüş, birinci restitüsyon önerisi ana kubbe için kabul edilmiştir (Fotoğraf 102, 103).

Fotoğraf.81. Pendentiflerde Bulunan Kalemişi Bezemeler

Fotoğraf.82. Pendentif Bordürlerindeki Karanfil ve Şakayıklar

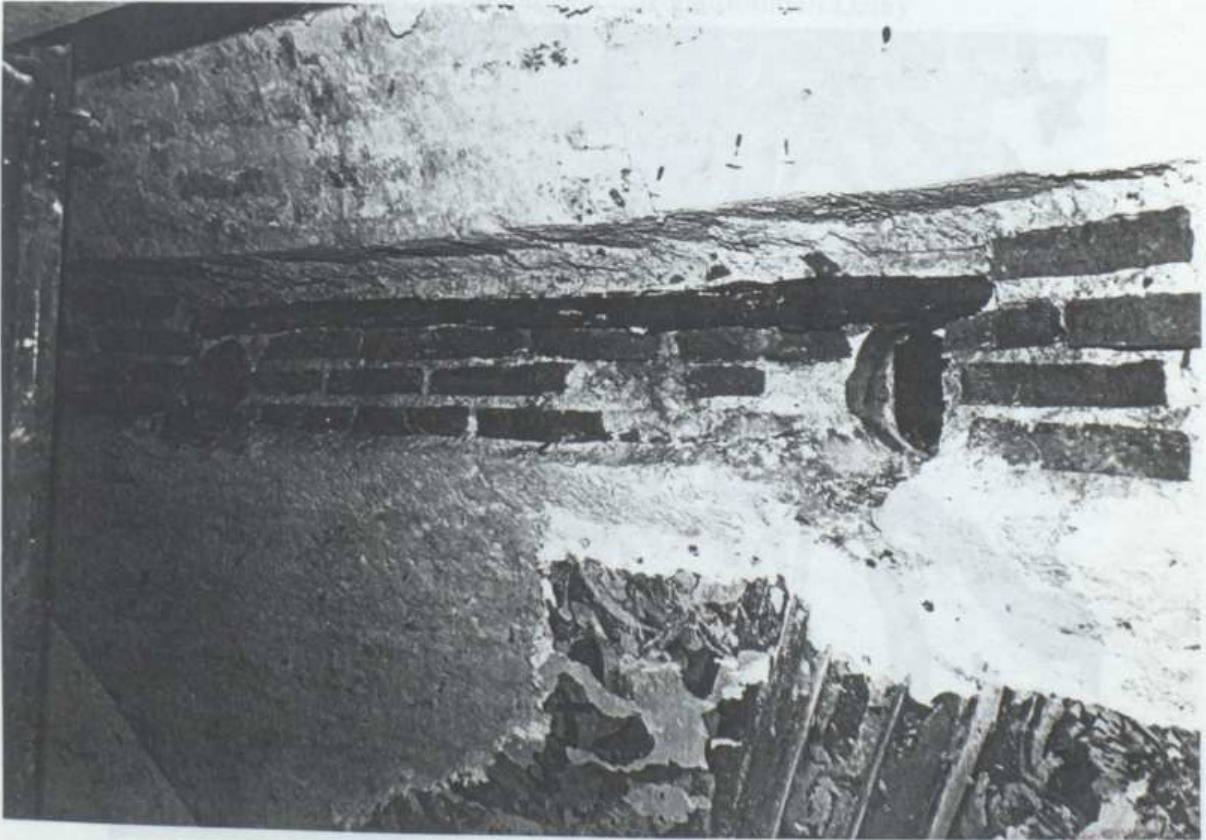

Fotoğraf.83. Pendentif Madalyon Yazılar Raspadan Sonra

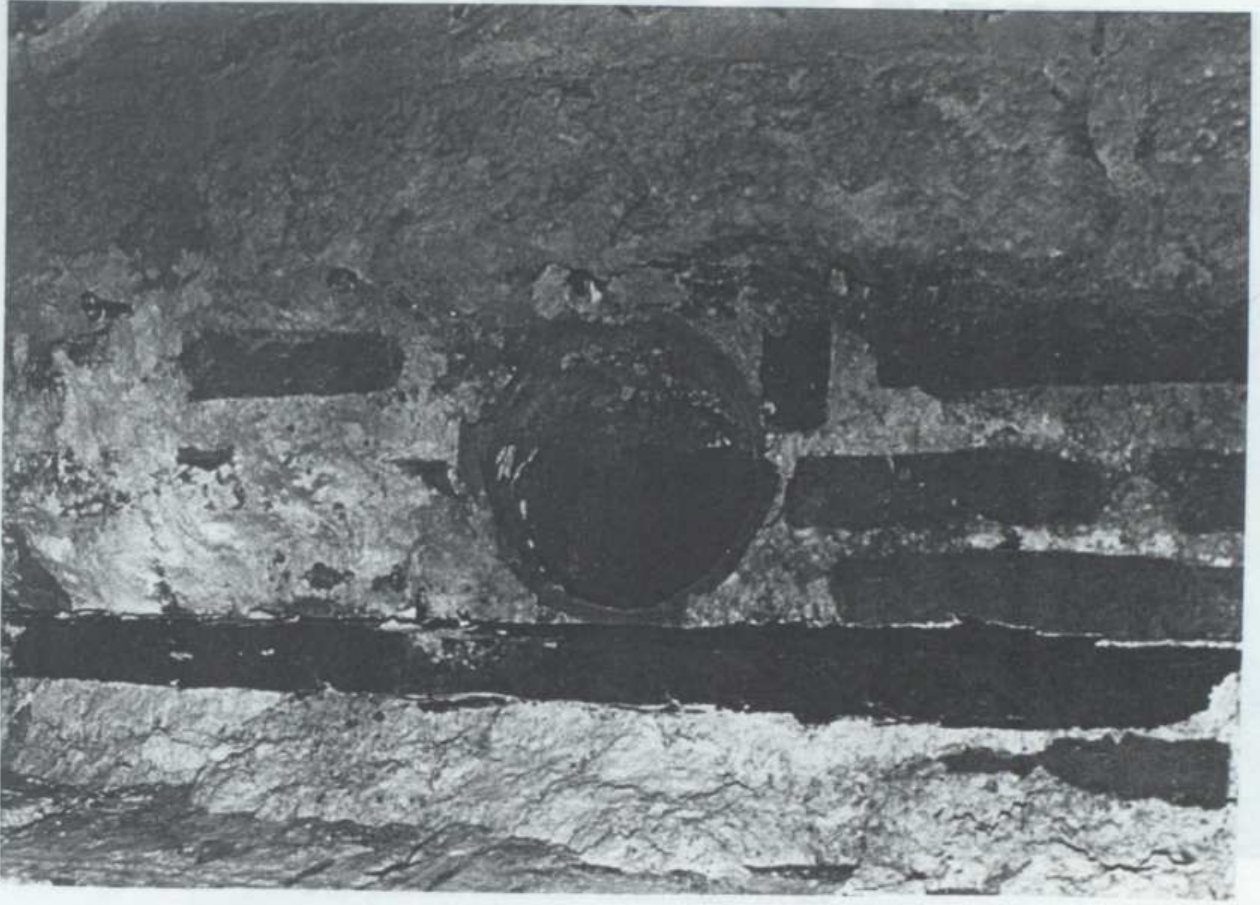

Fotoğraf.84. Pandantif Üçgenlerinde ve Çevresindeki Buluntular

Fotoğraf.85. Pandantifte Demir Gergi ve İki Havalandırma Rezonatörü
(Restorasyon Öncesi)

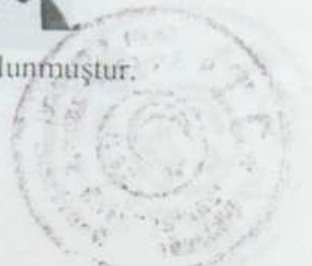

Fotoğraf.86. Havalandırma Rezonatöründen Detay

Fotoğraf.87. Yarım Kubbelerde Siva Raspası Altından Malakâri Bezeme Bulunmuştur.

Fotoğraf.88. Malakâri Bezemededen Detay

Fotoğraf.89. Yarım Kubbe ve Eksedra Pencere Çevrelerindeki Raspalar ve Bulunmaları

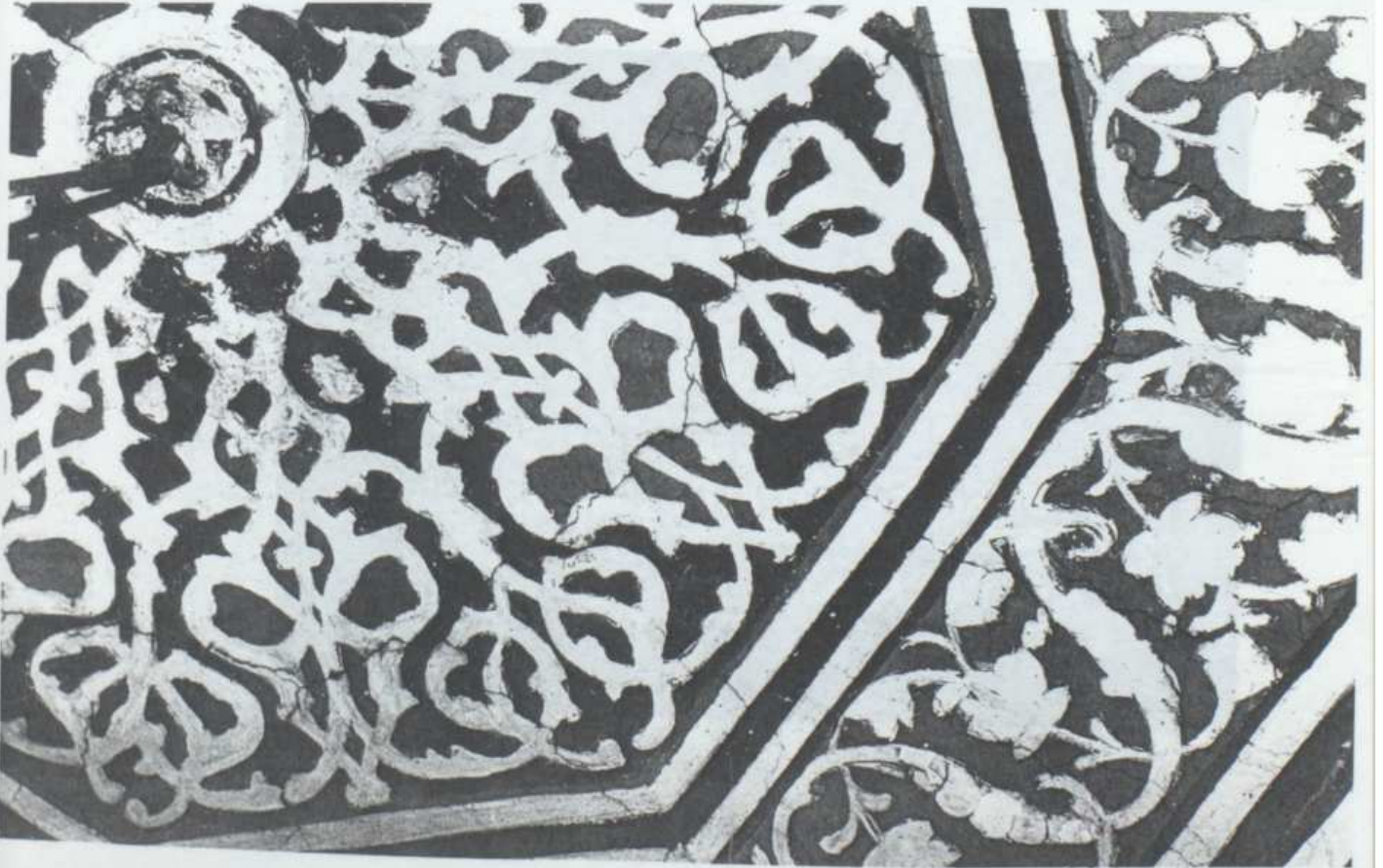

Fotoğraf.90. Cümle Kapısı Üzerinde Bulunan Malakâri Merkezi Kompozisyon

Fotoğraf.91. Hünkâr Mahfeli Kubbesindeki İki Dönem Bezeme

Fotoğraf.92. Hünkâr Mahfeli Kubbesi Klasik Göbek Bezemesi

Fotoğraf.93. Hünkâr Mahfeli Duvarındaki Pencere Alınlığı Raspa Öncesi

Fotoğraf.94. Hünkâr Mahfelindeki Pencere Alınlığı Raspa Sonrası

Fotoğraf.95. Hünkâr Mahfeli Pencere Alınlığı Raspa Öncesi

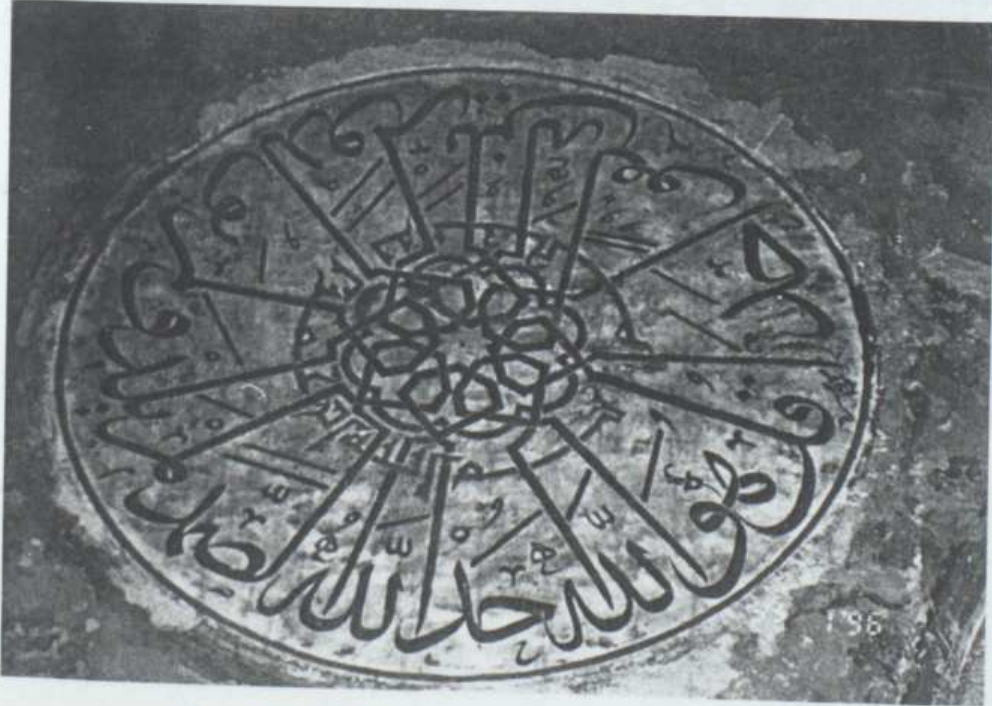

Fotoğraf.96. Hünkâr Mahfeli Pencere Alınlığı Raspa Sonrası

Fotoğraf.97. Hünkâr Mahfeli Duvarında Bulunan Kalemîşi Kompozisyonlu Pano

Fotoğraf.98. Taş Üzerine Yazılmış Dairesel Yazı Badana Altında Bulunmaktadır

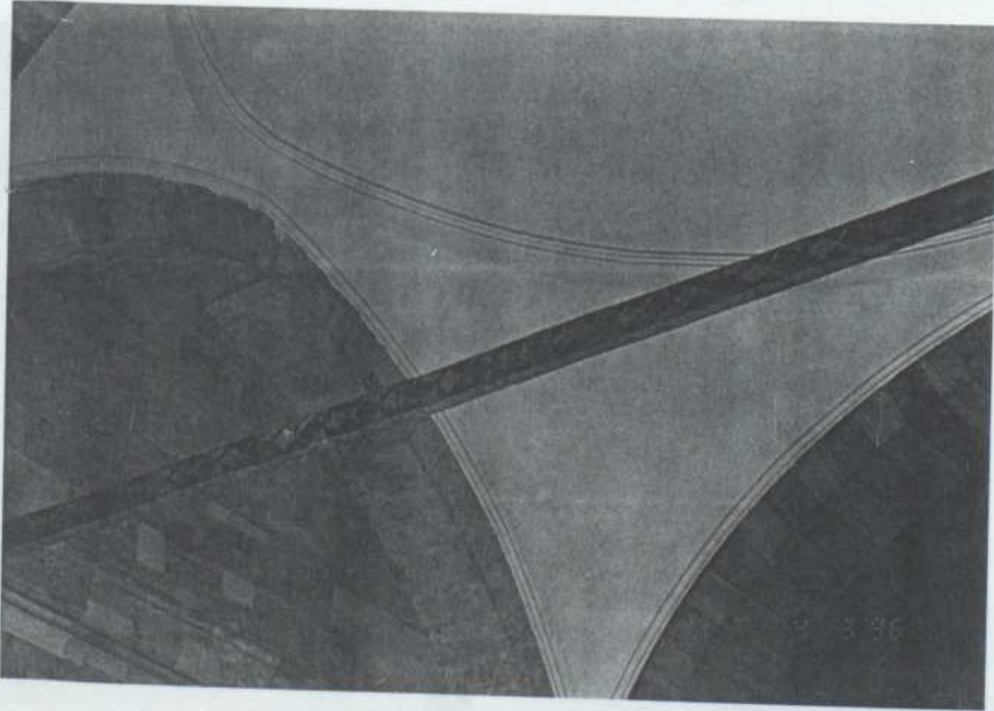
Fotoğraf.99. Hünkâr Mahfeli Mihrap Kandilleri

Fotoğraf.101. Sanatçı Kâfir Çelgisi Üzerinde İyâ Ahmedî Çelgisi

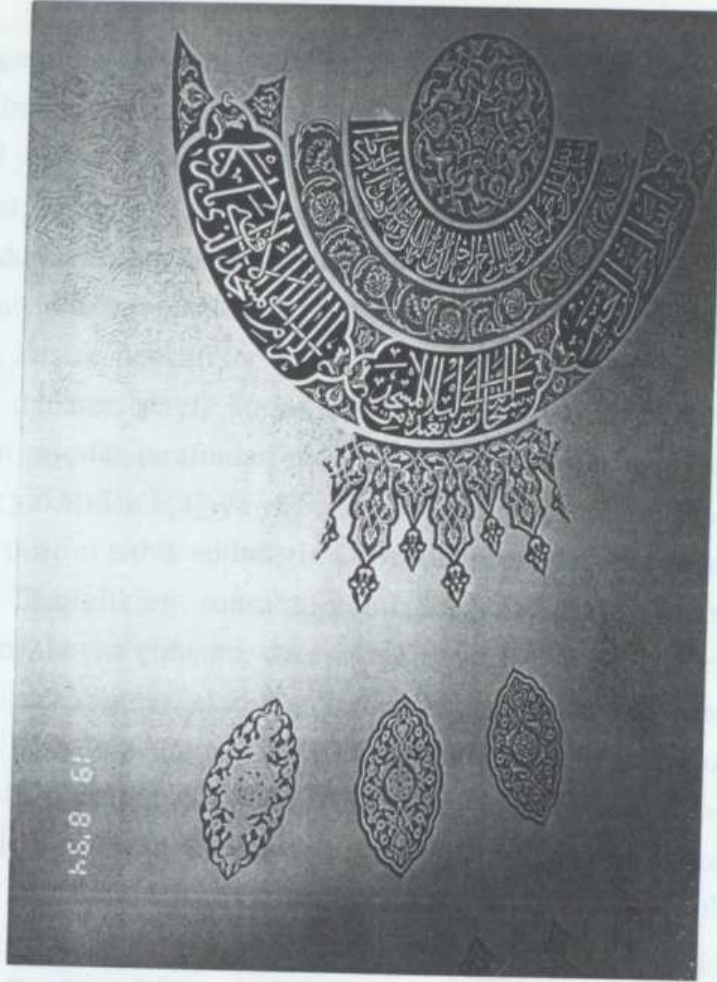

Fotoğraf.100. Mihrap Duvarı Pencerelelerinin Çevresinde Bulunan Klasik Bezeme

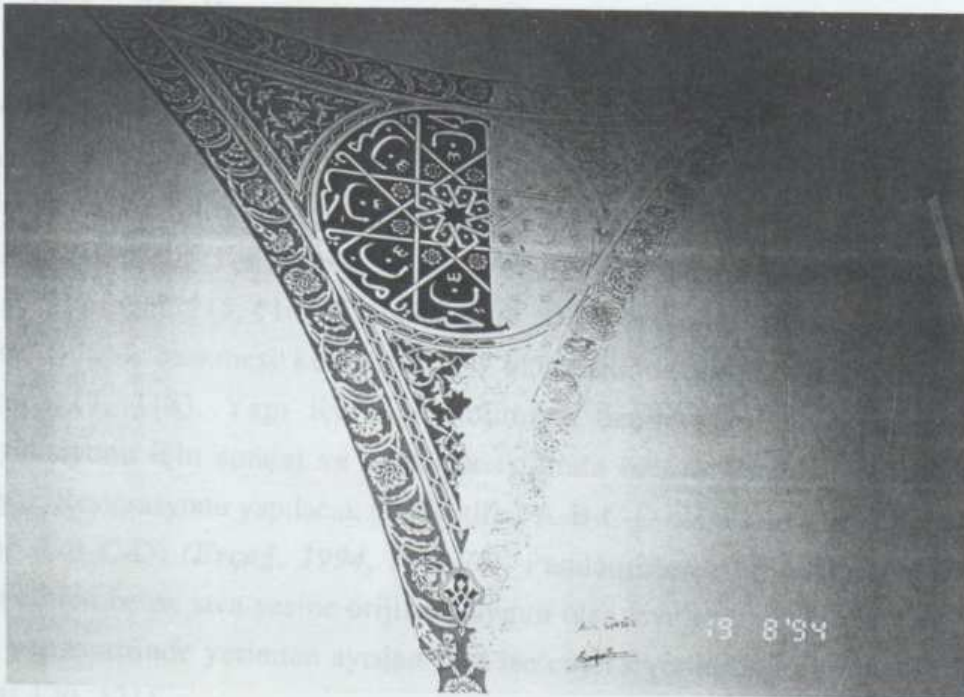

Fotoğraf.101. Son Cemaat Kemer Gergileri Üzerinde Boya Altundan Çıkarılan Motifler

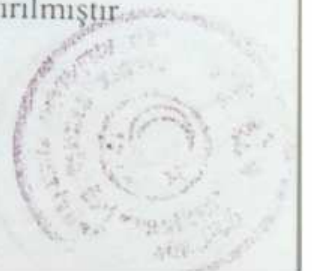
Fotoğraf.102. Ana Kubbenin Restitüsyon Çalışması

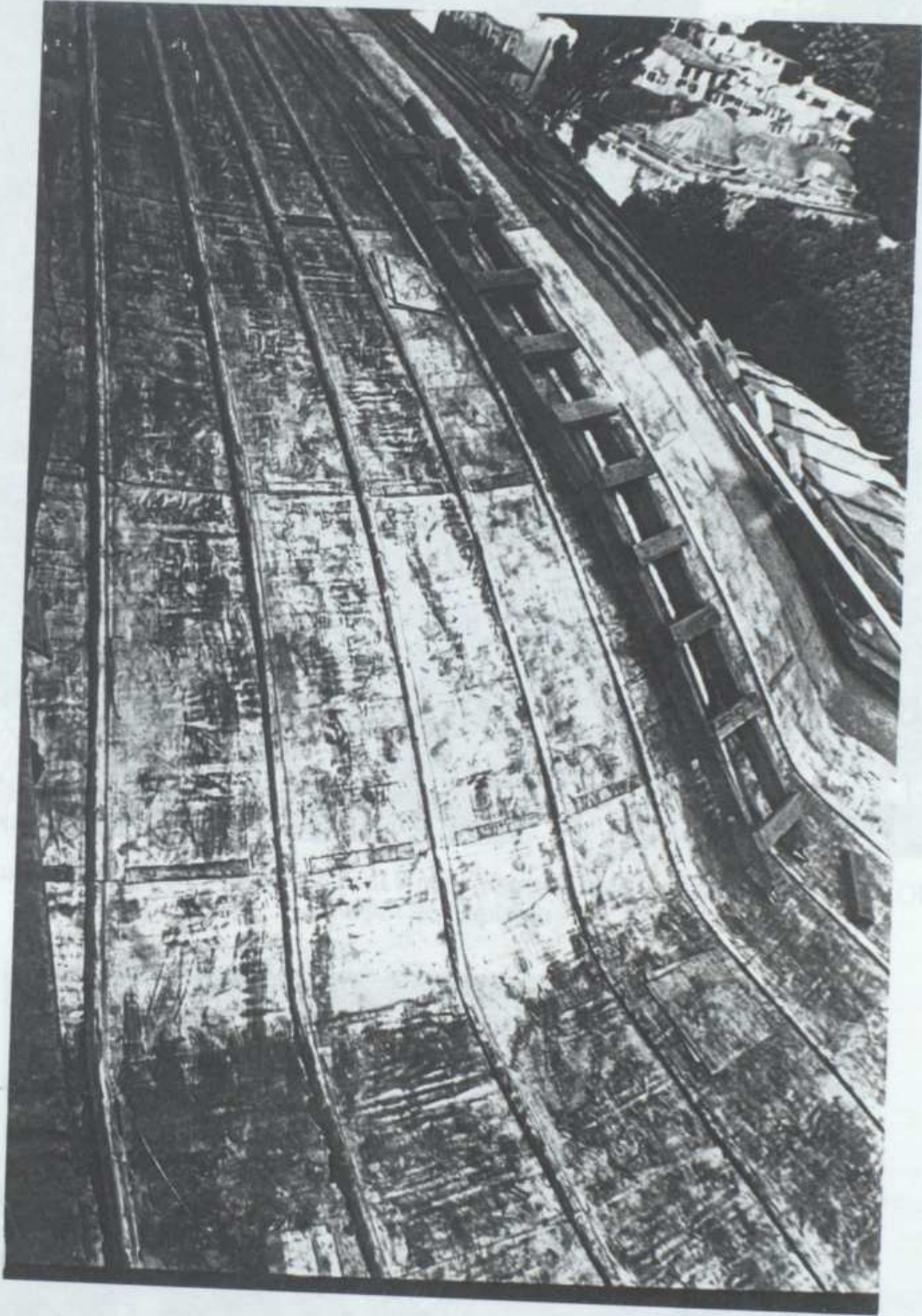

Fotoğraf.103. Pendentifin Restitüsyon Çalışması

10- Restorasyon Çalışmaları : Yapıda konservasyon ağırlıklı bir restorasyon yapılması hedeflenmiştir. Bu nedenle taşıyıcı sisteminden en ince ayrıntısına kadar geleneksel yapının korunması, aslına yugun malzeme kullanılarak yine geleneksel teknoloji ile onarılıp sağlamlaştırılması kararlaştırılmıştır. Ana kubbeden başlayarak piramidin altına doğru kurşun örtü yenilenmiştir (Fotoğraf 104). Şadırvan avlusunun yedi kubbesinde kurşun taklidi şap kaldırılarak özgün malzemesi olan kurşun ile kaplanmıştır (Fotoğraf 105). Dışlık pencereler yenilenerek (Fotoğraf 106), örtüdeki taş işleri yapılmıştır. Batı minaresi şerefe korkulukları birer iyi durumdaki numune korunarak, diğerleri yeniden taşçılar tarafından monoblok travertenden imal edilmiştir. Minare gövdesinde önce yukarıdan aşağıya yüzeysel temizlik yapılmıştır. Taş yüzeylerde oyuk kısımlara plastik onarım tatbik edilmiştir. Gövdedeki rölyeflerin korunması, yaştırılması hedeflenmiştir. Temizlikten sonra tamamlama yapılmıştır. İmitasyon harcında söndürülmüş kireç, beyaz çimento, dere kumu ve küfeki tozunun çeşitli numaralarda elenmiş (1-6 mm. elek) agrega, akrilik reçine emilsiyonu, su azaltıcı, hava sürükleyici ve su kullanılmıştır. Minare peteğinde üstten iki sıra taş değiştirilmiş, metal donatılar da orijinal ölçülere sadık kalınmış, montajda zıvana ile birlikte kenet de kullanılmıştır. Taş, metal birleşiminde kurşundan yararlanılmıştır. Külâh sökülmüş, serendeki çatlaklar ve boşluklar tutkallı macun ile doldurulmuş ve iki kat koruyucu cila sürülmüştür. Külâhın gönderleri monte edilmiş, üzerlerine kaplama tahtaları çakılmış, tüm ahşap çürümeye karşı emprenye edilmiştir. Oluşan külâha keçe serilerek üzeri kurşun ile kaplanmıştır. külâhtaki dövme bakırdan yapılmış alem, restore edilerek altın varağı uygulanmıştır (Erçağ, 1992, s.20). Kurşun ve taş işleri yapıldıktan sonra, iç mekândaki işlere hız verildi (Fotoğraf 107, 108). Ana kubbe sıvasında çatlama, dökülme ve kabuklanma olduğundan raspa edilerek (Fotoğraf 109, 110), uzman raporu doğrultusunda orijinal sıvası hazırlanarak tatbik edilmiştir. İnce alçı sıva üzerine 1/1 restitüsyon kompozisyonu tozlandı ve renklendirilmesi yapılmıştır (Fotoğraf 111, 112). XX. yüzyıl bezemesi 1/24 oranında korunmuştur (Fotoğraf 113, 114). Yazılar hattat tarafından düzeltilerek, yerine yazılmıştır (Fotoğraf 115, 116). Kasnaktaki 24 adet alçı içlik yenilenmiştir. Gezinti altı taş kornişi klasik bezemesi korunarak, bir bant halinde önceki motifler işlenmiştir (Fotoğraf 117, 118). Yapı içerisinde oldukça özellik arz eden pendentiflerde rökonstrüksiyonu için sondaj ve analizler ışığında ömürünü uzatacak uygulamalar yapılmıştır. Restorasyonu yapılacak pendentifler A-B-C-D olarak tanımlanmıştır (Ek -12. Çizimler A-B-C-D) (Erçağ, 1994, s.83-90). Pendentiflerin bir bölümünde bulunan ve raspa edilen beton sıva yerine orijinale uygun olan sıvaları uygulanmıştır (Fotoğraf 119). A pendentifinde yerinden ayrılan sıva ise enjeksiyonlarla yerine yapıştırılmıştır (Fotoğraf 120, 121).

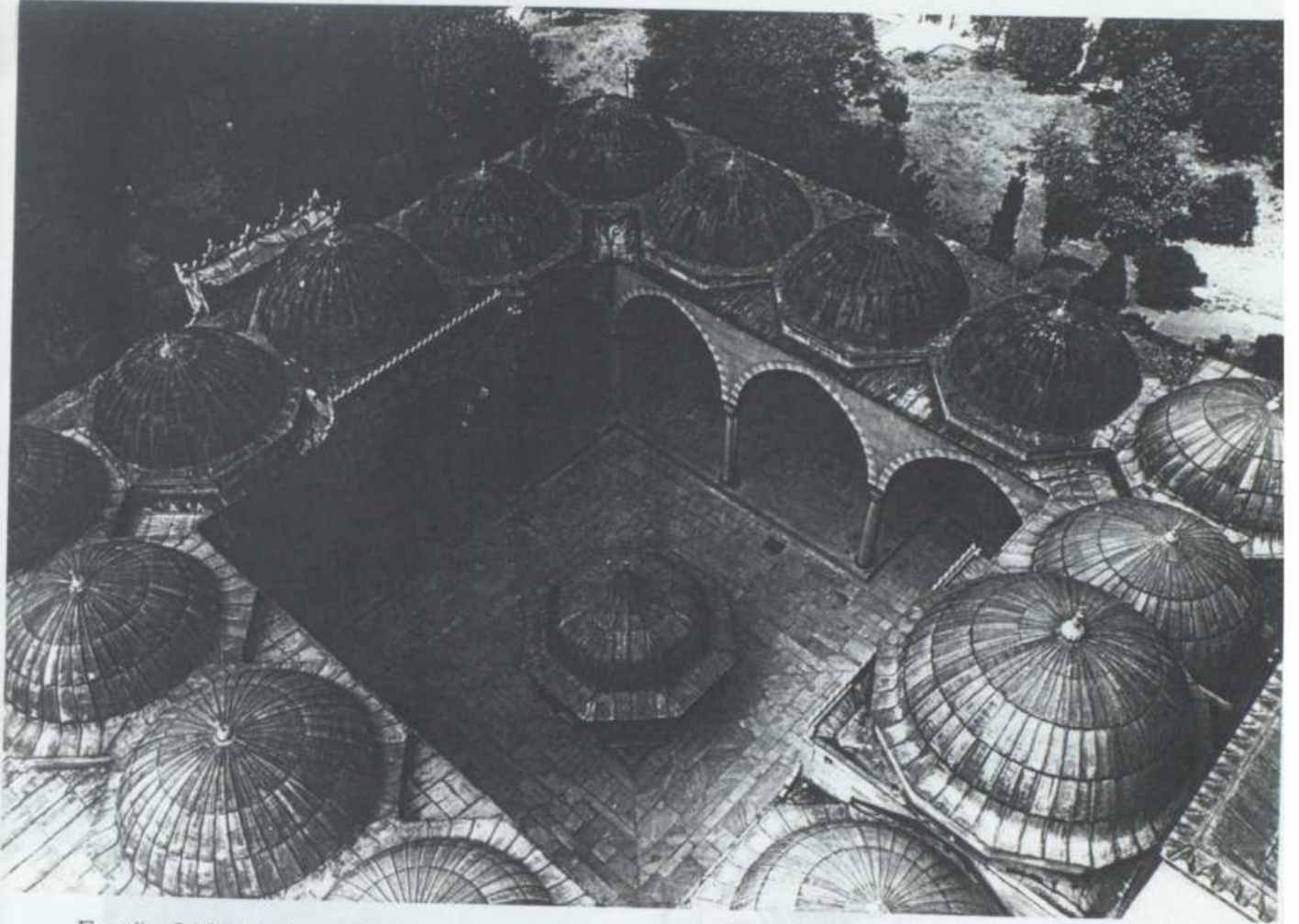

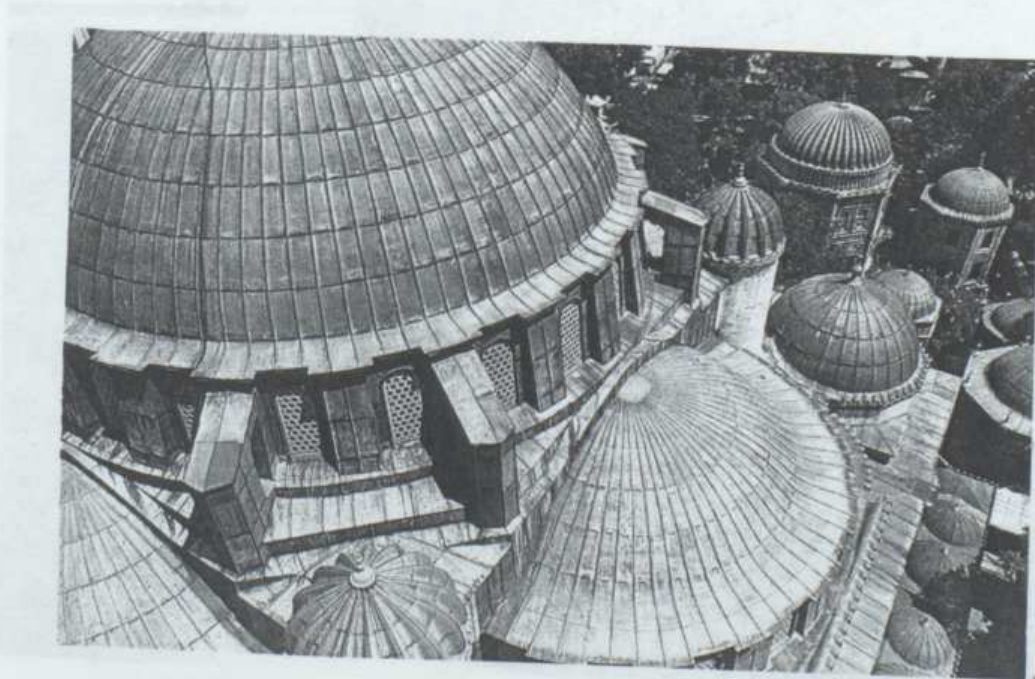
Fotoğraf.104. Güney Yarım Kubbesinde Kurşun Döşenmesi

Fotoğraf.105. Ana Kuvvet Kuvvetleri ve Kurşun Döşenmesi

Fotoğraf.105. Şadırvan Avlusunda Yedi Kubbe Kurşunsuzdu ve Özgün Malzemesi Olan Kurşun ile Kaplandı

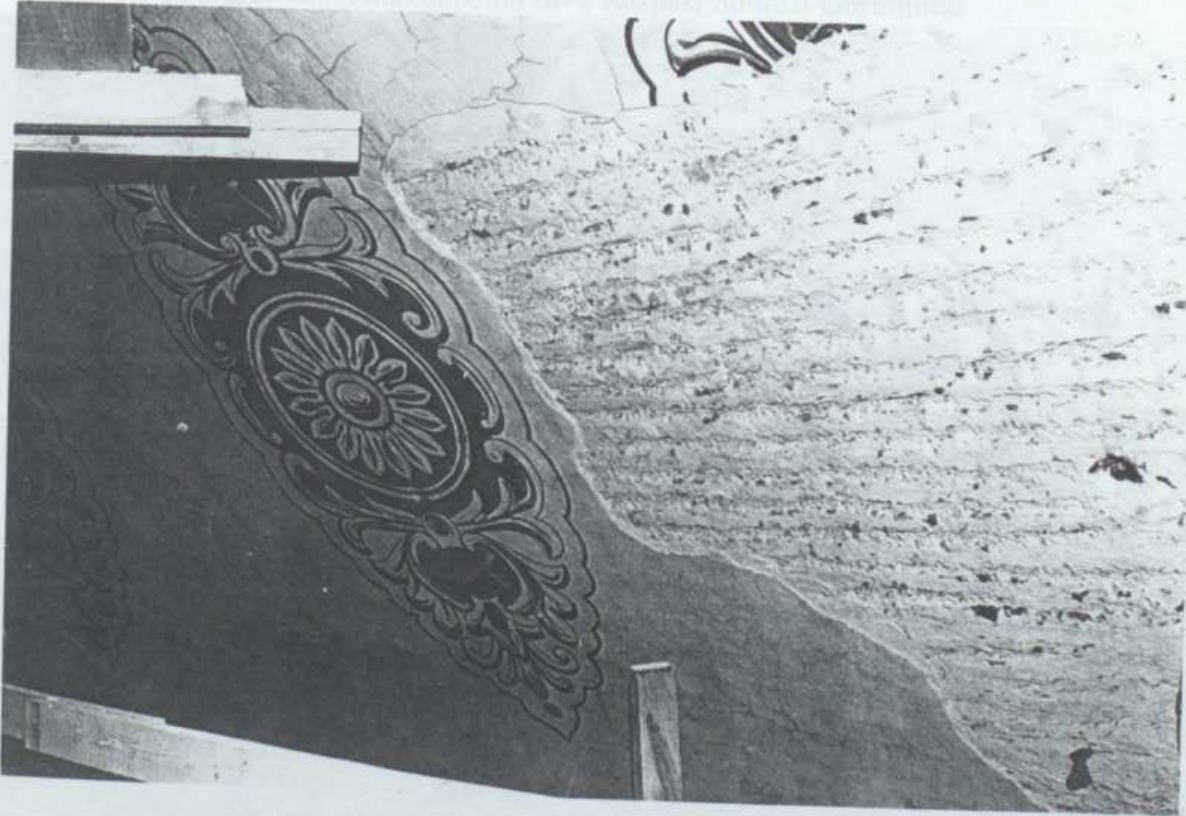

Fotoğraf.106. Ana Kubbe Kurşunları ve Kasnak Dışlıkları Yenilenmiştir

Fotoğraf.107. Anakubbe Çimento Sıvası Raspası

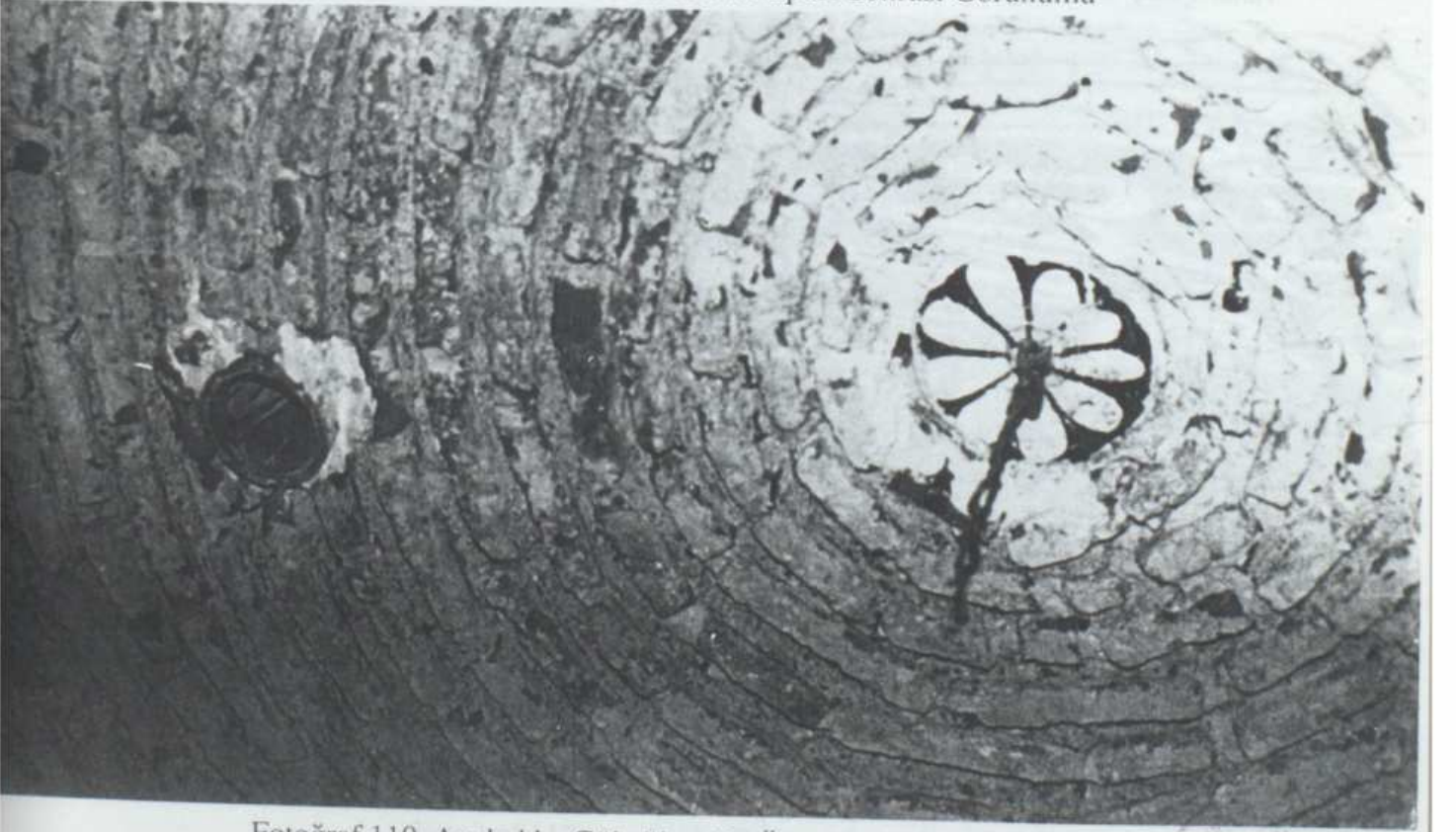

Fotoğraf.108. Anakubbe Çimento Sıvası Raspası

Fotoğraf.109. Anakubbenin Siva Raspaı Sonrası Görünümü

Fotoğraf.110. Anakubbe Göbeği ve En Üstteki Akustik Rezonatörü

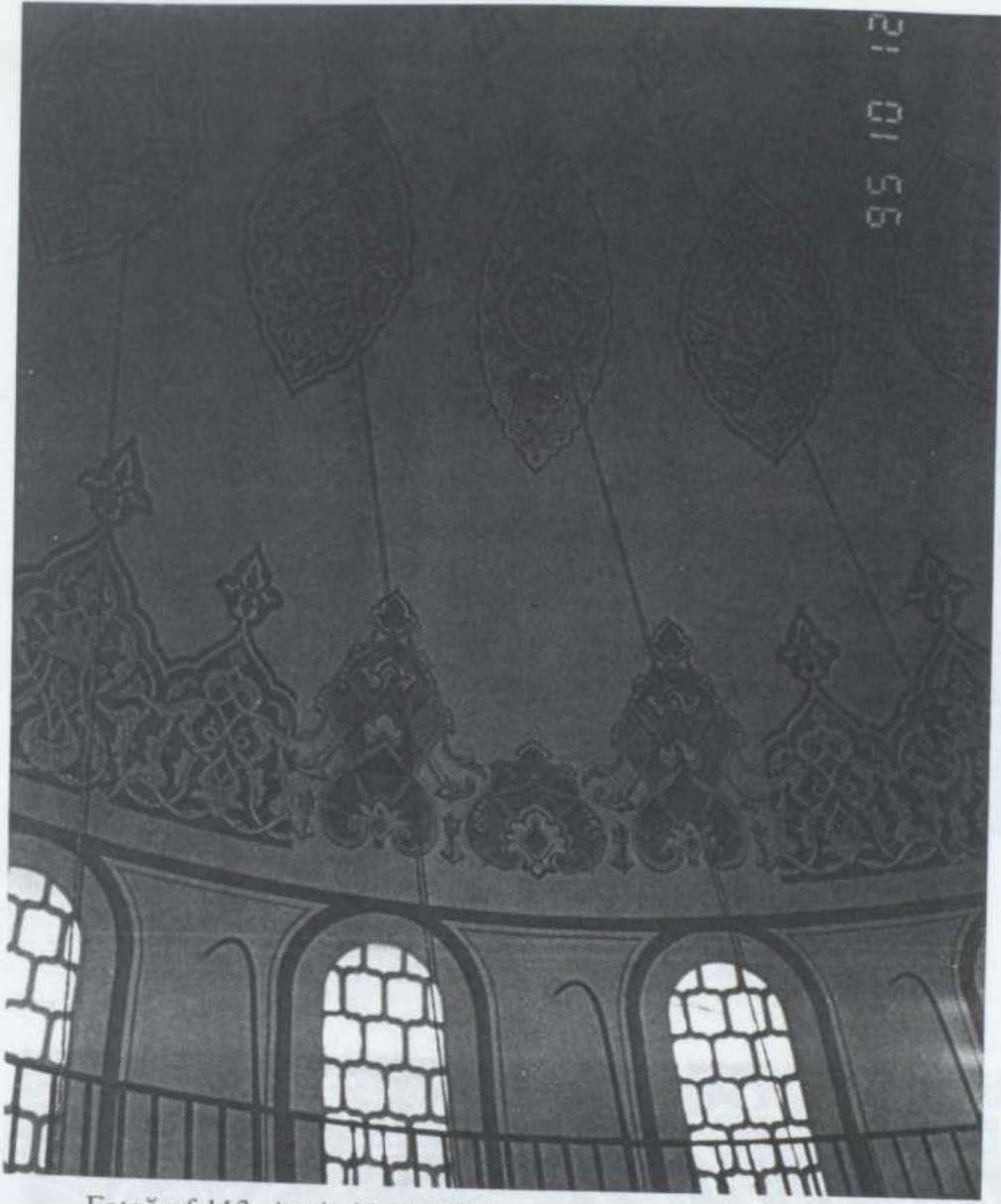

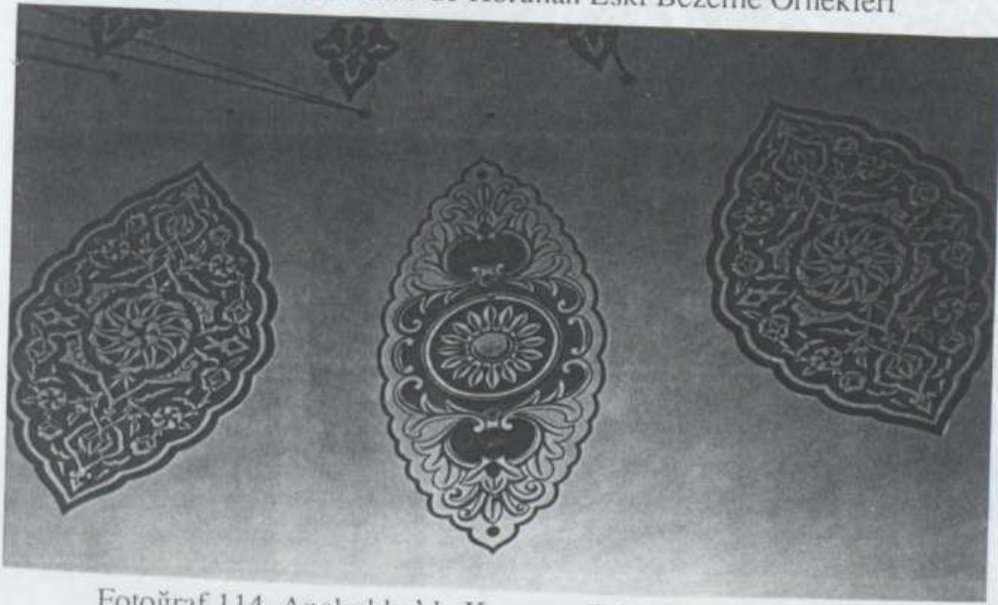
Fotoğraf.111. Anakubbe Bezemesi ve Yazıları İşleme Çalışmaları

Fotoğraf.112. Anakubbe Bezemesi ve Yazıları İşleme Çalışmaları

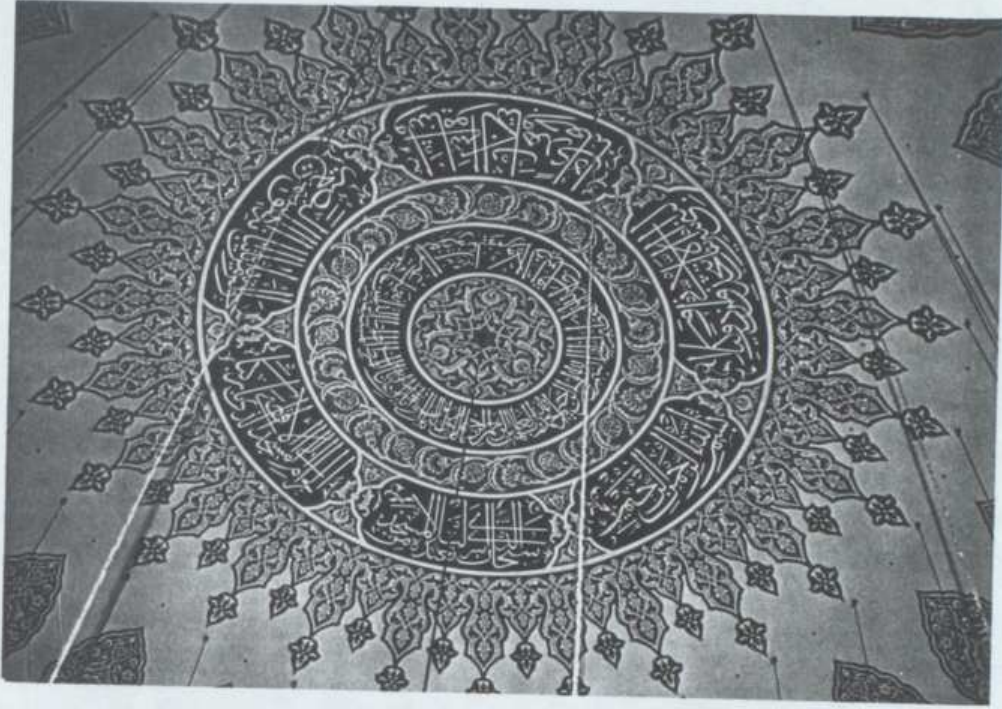

Fotoğraf.113. Anakubbe'de Korunan Eski Bezeme Örnekleri

Fotoğraf.114. Anakubbe'de Korunan Eski Rozetlerden Biri

Fotoğraf.115. Anakubbe Ortası Restorasyon Sonrası

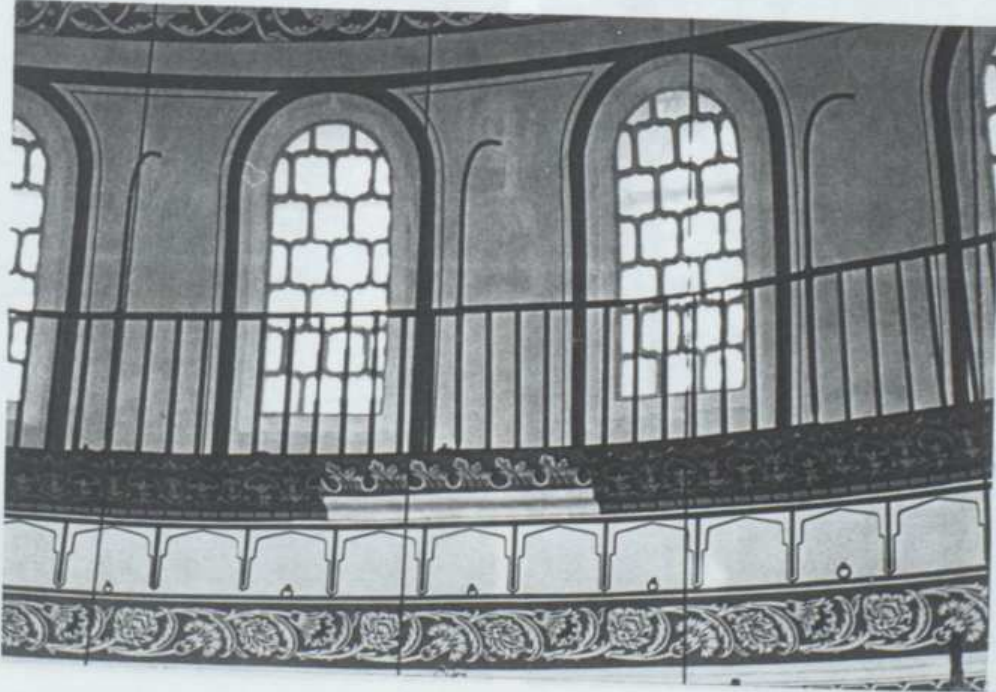

Fotoğraf.116. Anakubbe Yazılarından Detay

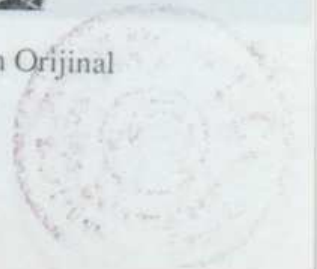

Fotoğraf.117. Gezinti Altı Taş Kornişi Üzerinde Bulunan Motifler

Fotoğraf.118. Gezinti Altı Taş Kornişinde Korunan Eski Bezeme ve Çıkarılan Orijinal Bezeme Konservasyonu

Fotoğraf.119. Pandantiflerde Beton Sivanın Sökülüşü

Fotoğraf.120. Mevcut Sivaya Yapıştırıcı Enjeksiyonu

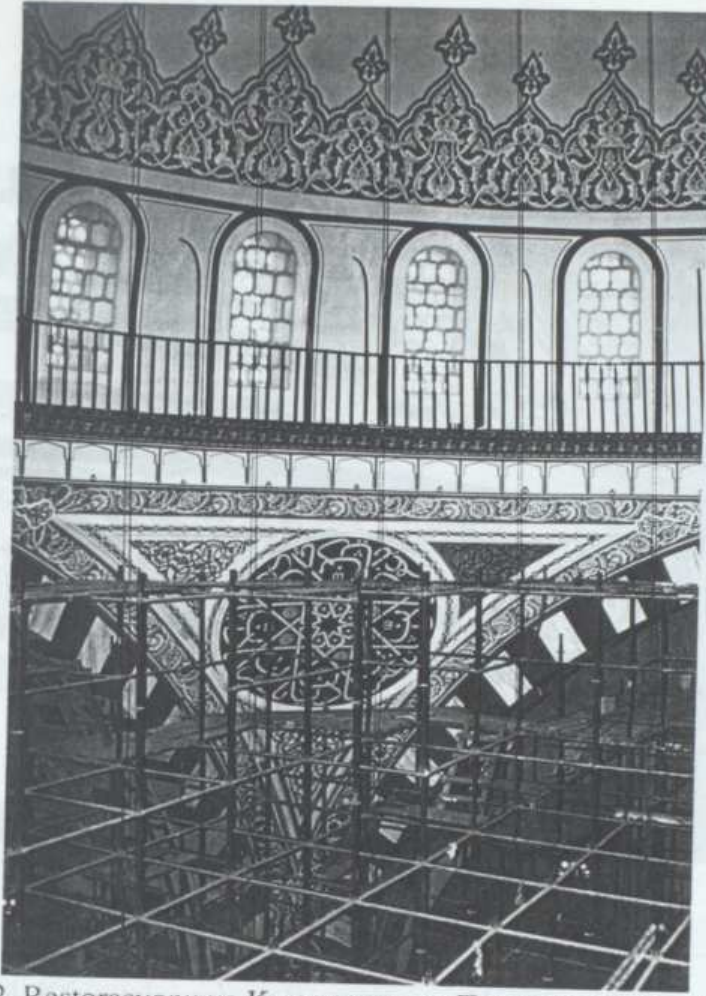
Fotoğraf.121. Mevcut Sivaya Özgün Malzeme Enjeksiyonu

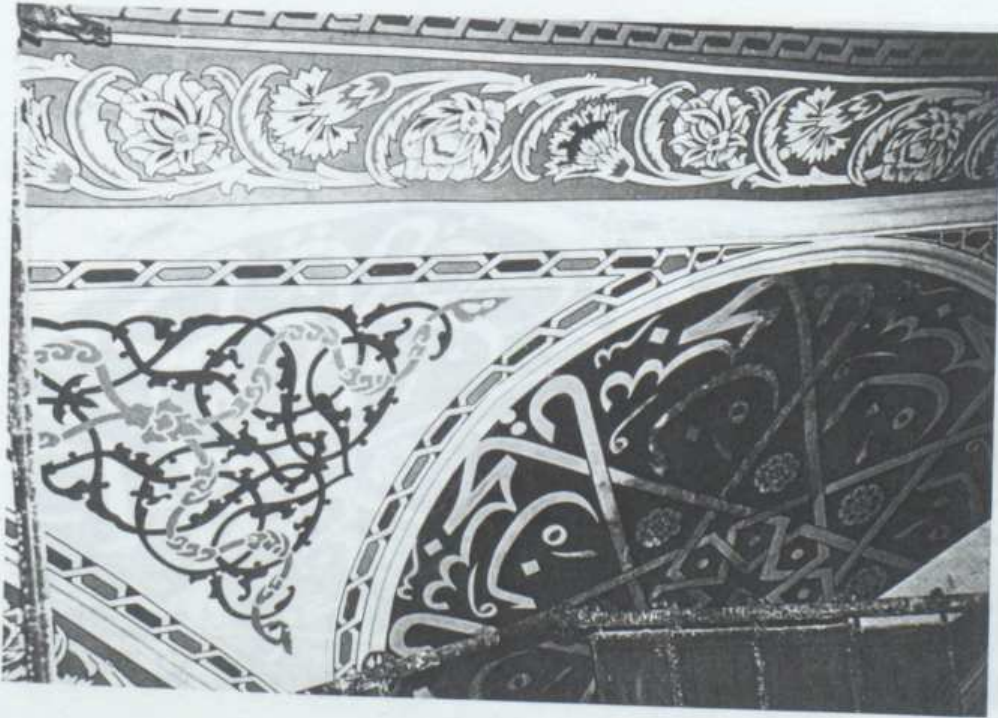
B pendentifinde yazı madalyondaki hasarlı sıva 30 x 30cm karelere ayrılarak aşağı alınmış sağlamlaştırılarak yerine monte edilmiştir (Ek-13. Fotoğraf 122, 123). Boya tabakasındaki boşluklar ve orijinal boyanın görülebilir hale getirilmesi gereken yerlerine iyi kalite sulu boya ile resimsel tamamlama yapıldı (A Pendentifi). Böylece sıva ve üzerindeki bezemenin konservasyonu tamamlanmış oldu (Fotoğraf 124, 125). Cami içerisinde en dikkat çekici alanların hasarları giderilerek, ömürleri uzatılmıştır (Fotoğraf 126,127).

Askı kemerlerinin taş yüzeylerindeki çatlaklar çeliklerle takviye edilerek ömürleri uzatılmıştır (Fotoğraf 128). Tekrar sıvanarak somaki taklidi bezenmişlerdir (Fotoğraf 129, 130). Yarım kubbe ve eksedra göbeklerindeki malakariler ve mukarnaslar büyük bir özenle yenilenmişlerdir. Zaten çoğunda malakari yok olmuştu (geçmiş onarımlarda imalatları yapılmamış, çizgilerle geçirilmişlerdi) (Fotoğraf 131, 132). Sadece cümle kapısı üstü yarım kubbesi ve eksedralarında barok bezeme korunmuş diğer bölümlerde klasik devir ortaya çıkarılmıştır (Fotoğraf 139). Mihrap çepresi, doğu ve batı duvarları, kuzey duvarı restorasyonları halen devam etmektedir. Ana kubbe, dört köşe kubbesi, iki minarenin alemleri temizlenerek altınvarakları tatbik edilmiş ve yerlerine monte edilmişlerdir (135, 136). Doğu minaresi restorasyon raporu hazırlanmıştır (Ek 14). Restorasyonu sürmektedir. Caminin ahşap malzemesi de büyük özenle restore edilmiştir. Vaaz kürsülerinin marangoz tamirleri yapılmış, emprenye edilmiş ve gomalak cilaları tatbik edilmiştir (Fotoğraf 137, 138). Pencere kepenklerinin hepsi temizlenmiş, konservasyonları tamamlanmış metal rozetleri monte edilmiştir (Fotoğraf 139, 140, 141,142,143). İç avlunun tam ortasındaki şadırvan havuzlu-fıskiyeli XVI. yüzyıl yapısıdır. Ancak mermer fıskiyeli göbek çanağı etrafına demirli beton atılarak havuzu kapatılmıştı (Fotoğraf 144, 145). Beton itina ile kaldırıldı ve fıskiye özgün biçimi ile ortaya çıkarıldı (Fotoğraf 146, 147). Son cemaat mermer sütunlarının bronz bilezikleri üzerinde tarihi yazılar olduğundan onlar da özenle temizlenmişlerdir (Fotoğraf 148, 149). Avlunun pencere alınlıkları, cami içerisindekiler gibi malakâridirler (Fotoğraf 150). Ancak dış şartlardan oluşan yüzeysel kirlilikleri, onların güzelliğini örtmekteydi. Restorasyonumuz sırasında itinalı temizlikleri, konservasyonları yapılmıştır (Fotoğraf 151).

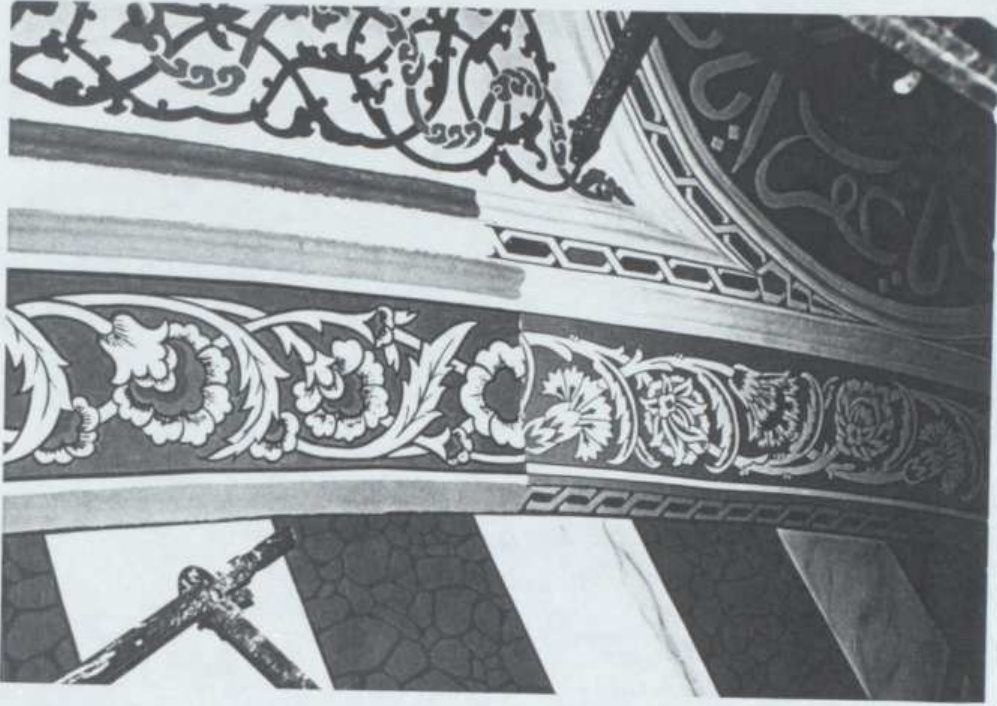

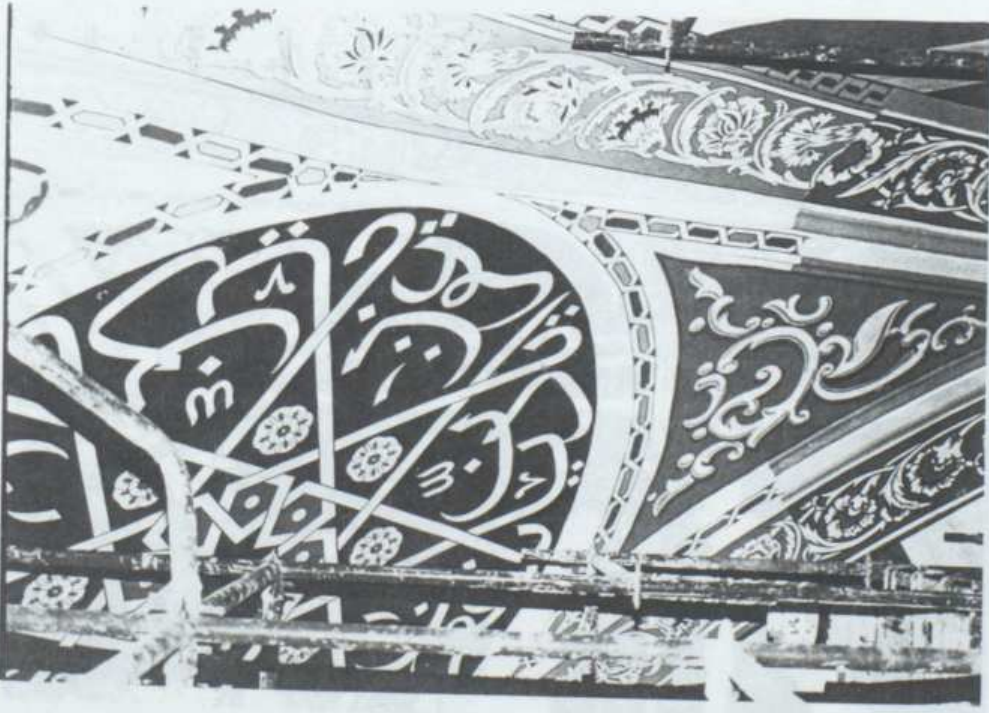
Fotoğraf.122. Restorasyonu ve Konservasyonu Tamamlanan Pandantiflerden Biri

Fotoğraf.123. Pandantiften Detay

Fotoğraf.124. Konservasyonu ve Restarasyonu Yapılarak Devirlerin Korunduğu Bölümler

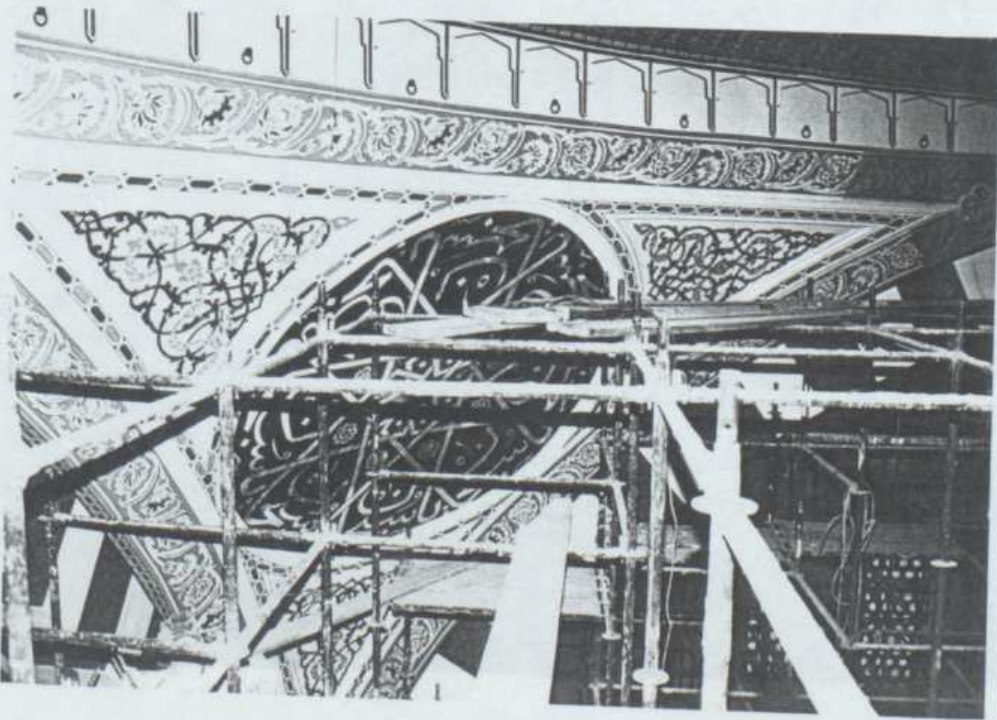

Fotoğraf.125. Barok ve Klasik Bezemelerin Korunması

Fotoğraf.126. Pandantiflerden Birinin Restorasyon Öncesi Görünüşü

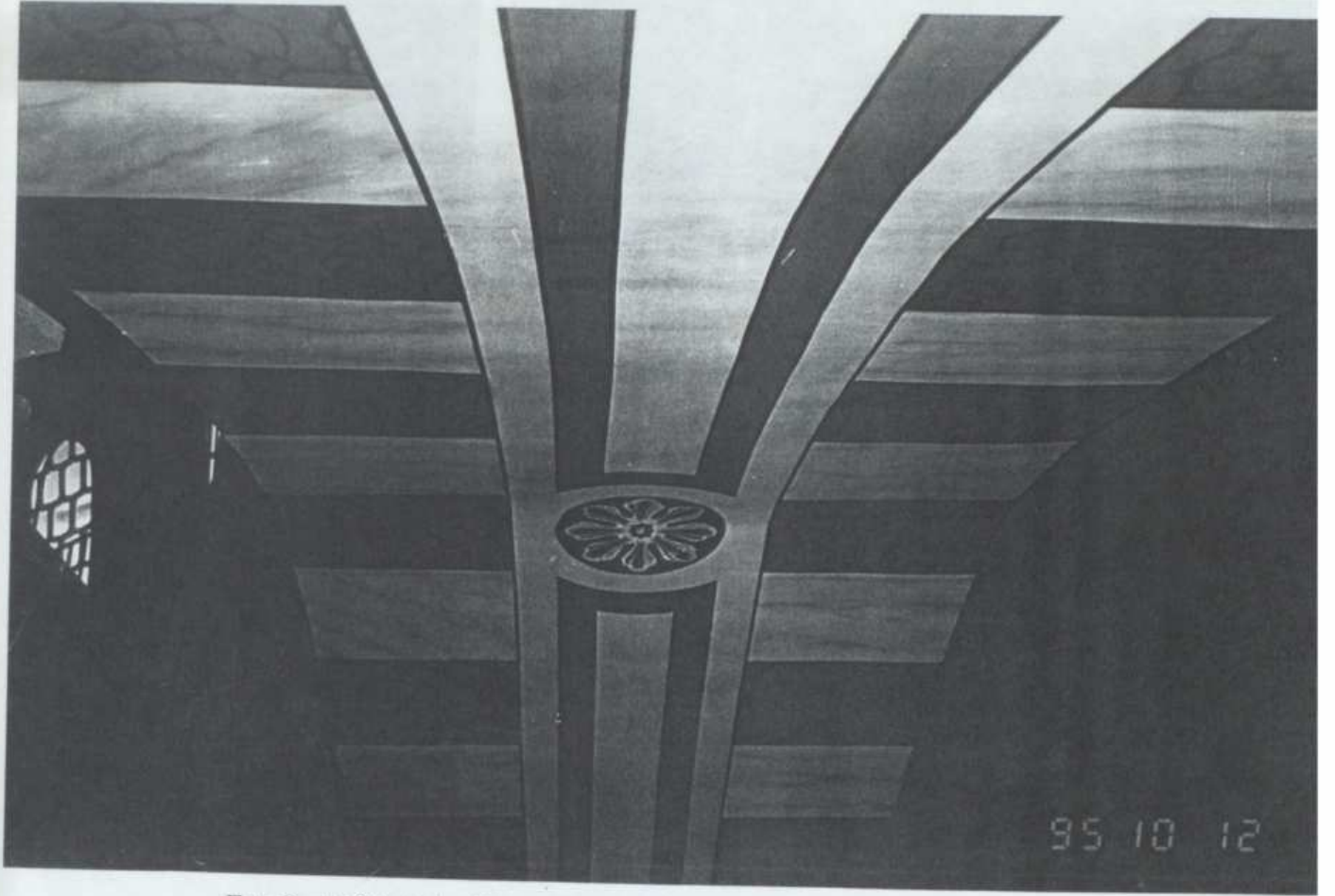

Fotoğraf.127. Pandantiflerden Birinin Restorasyon Sonrası Kurtarılmış Görünüşü

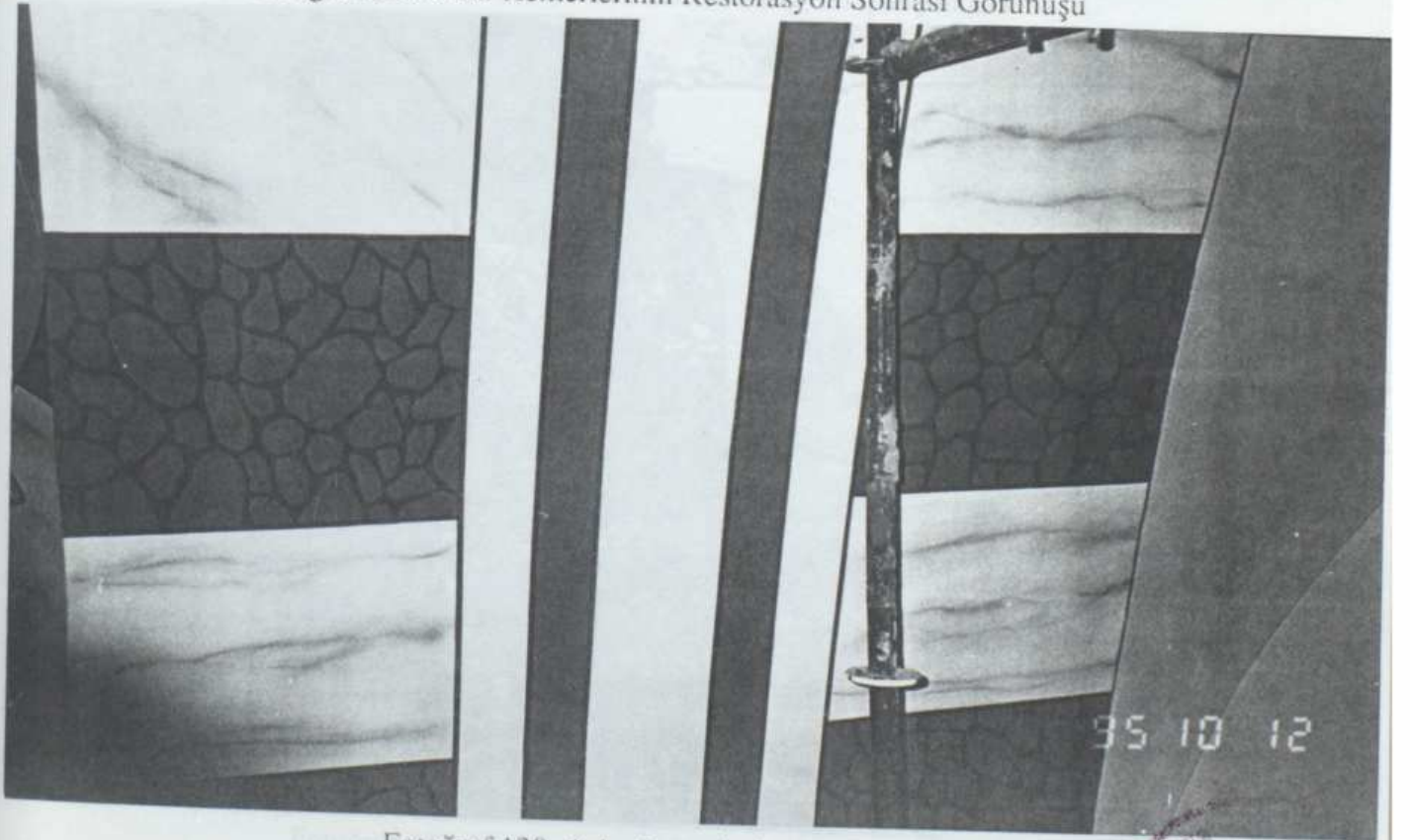

Fotoğraf.128. Askı Kemerlerindeki Çatlakların Çelik Takviyelerle Güçlendirilmesi

Fotoğraf.129. Askı Kemerlerinin Restorasyon Sonrası Görünüşü

Fotoğraf.130. Askı Kemerlerinden Detay

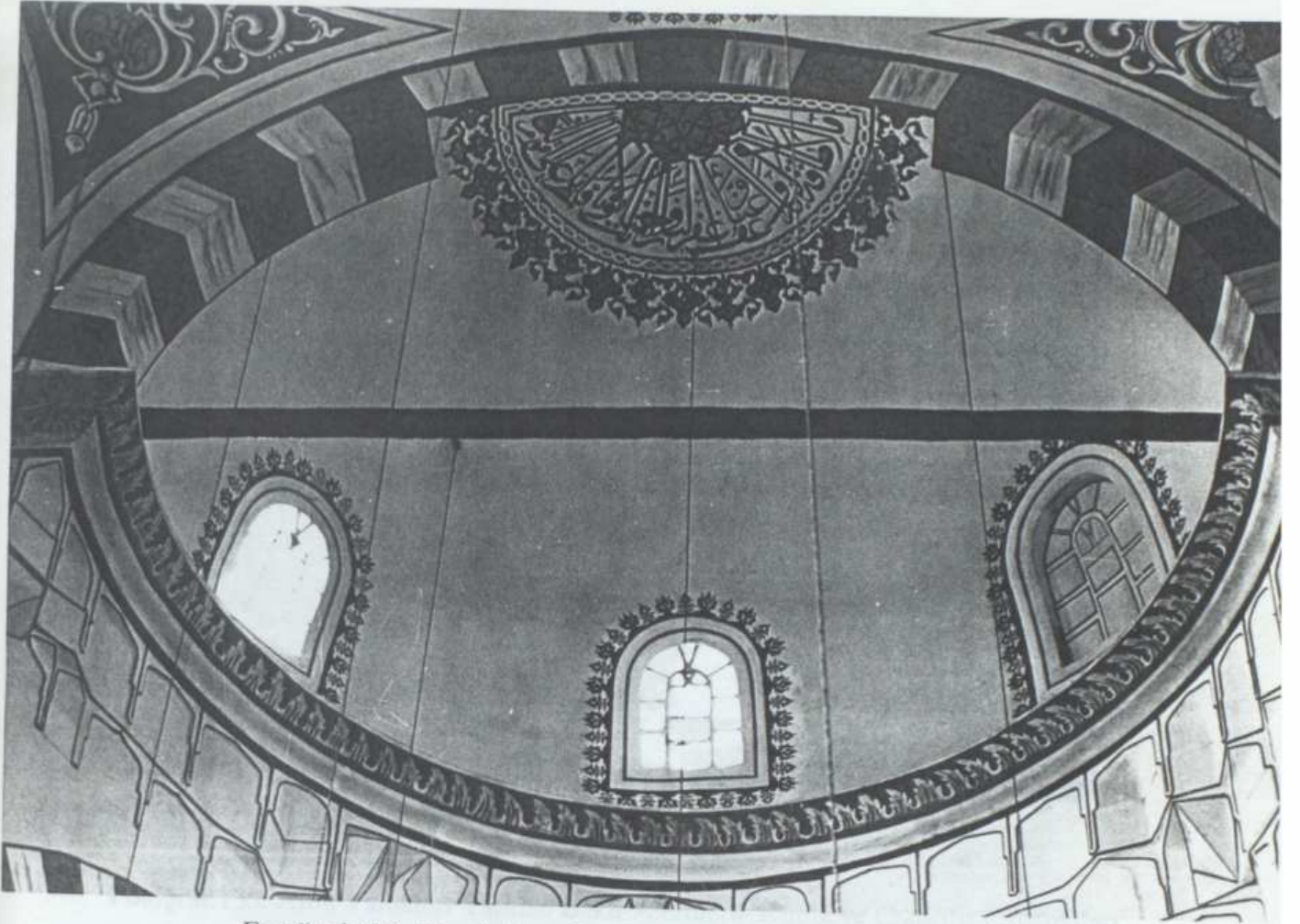

Fotoğraf.131. Mukarnasların Restorasyon Çalışmaları

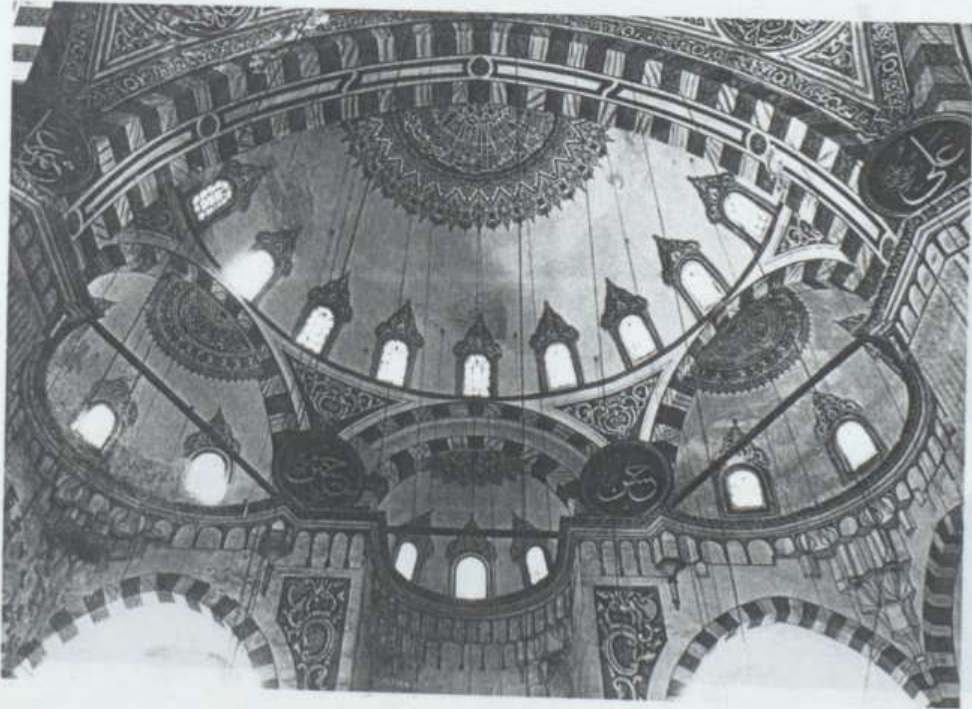

Fotoğraf.132. Mukarnaslarda Restorasyon Çalışmaları

Fotoğraf.133. Eksedraların Restorasyon Sonrası Görünüşü

Fotoğraf.134. Cümle Kapısı Üstü Yarım Kubbesinin Restorasyon Sonrası Görünüşü

Fotoğraf.135. Altın Varakları Yapılan Bakır Âlemlerin Kubbeye Çıkarılış Çalışmaları

Fotoğraf.136. Köşe Kubbeleri Âlemleri Yerine Takıldıktan Sonra

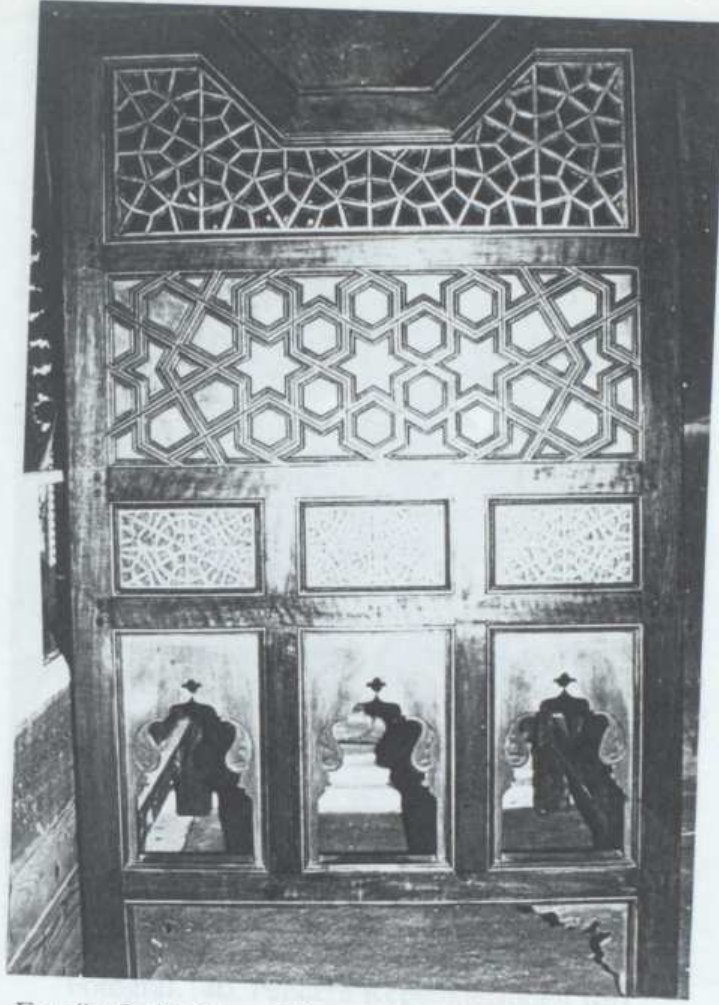

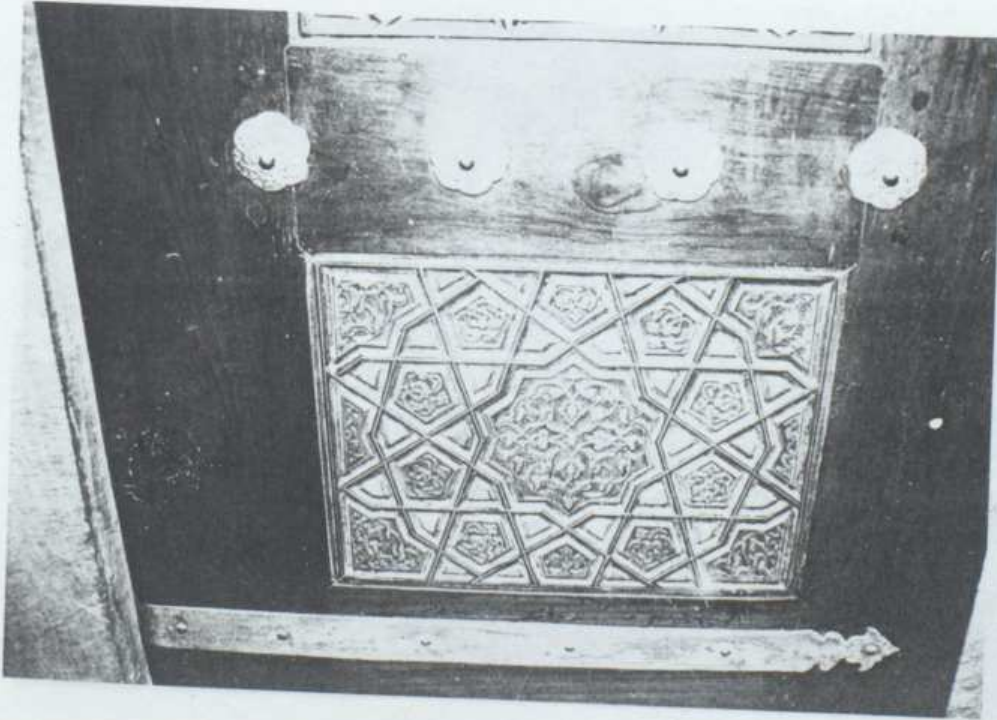
Fotoğraf.137. Vaaz Kürsüsü Restorasyon Öncesi

Fotoğraf.138. Pençe Kapraklısından Birinin Restorasyonu Sonrası

Fotoğraf.138. Vaaz Kürsüsü Restorasyon Sonrası

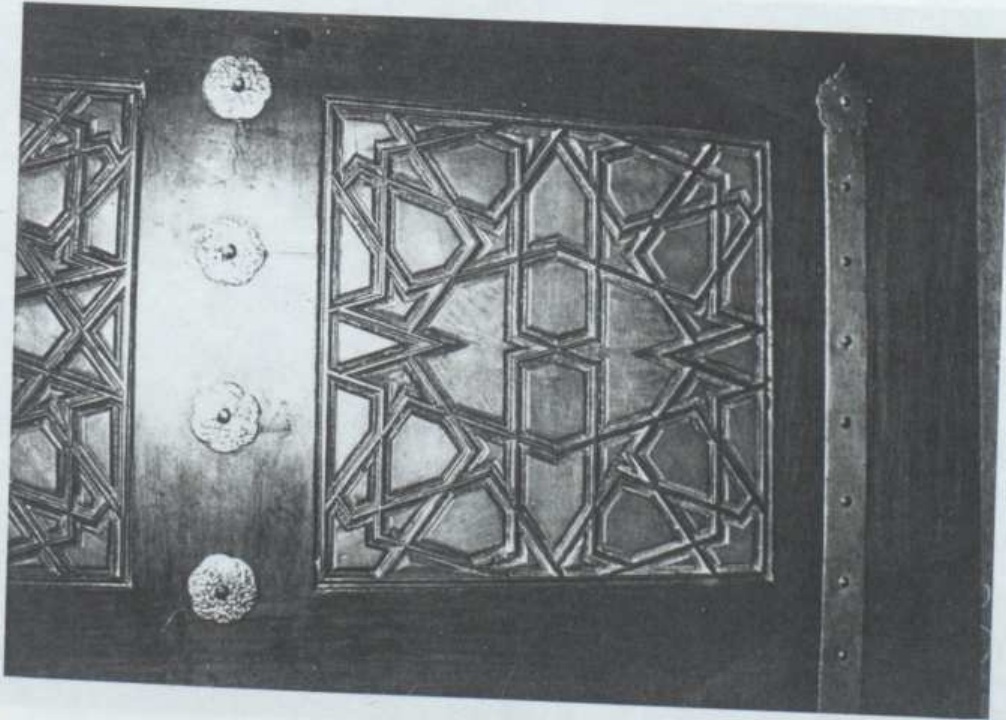

Fotoğraf.139. Pencere Kepenklerinden Birinin Restorasyon Sonrası

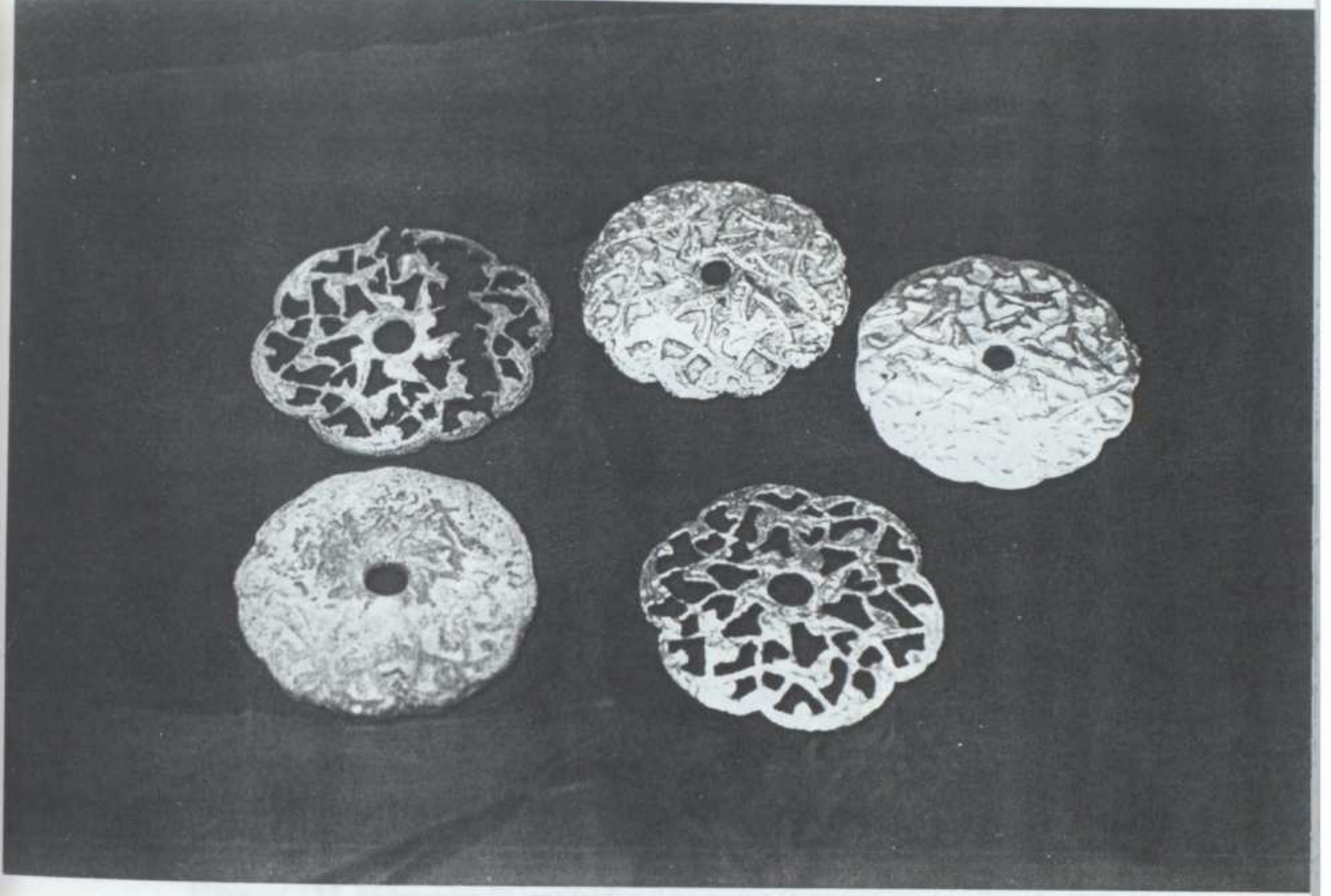

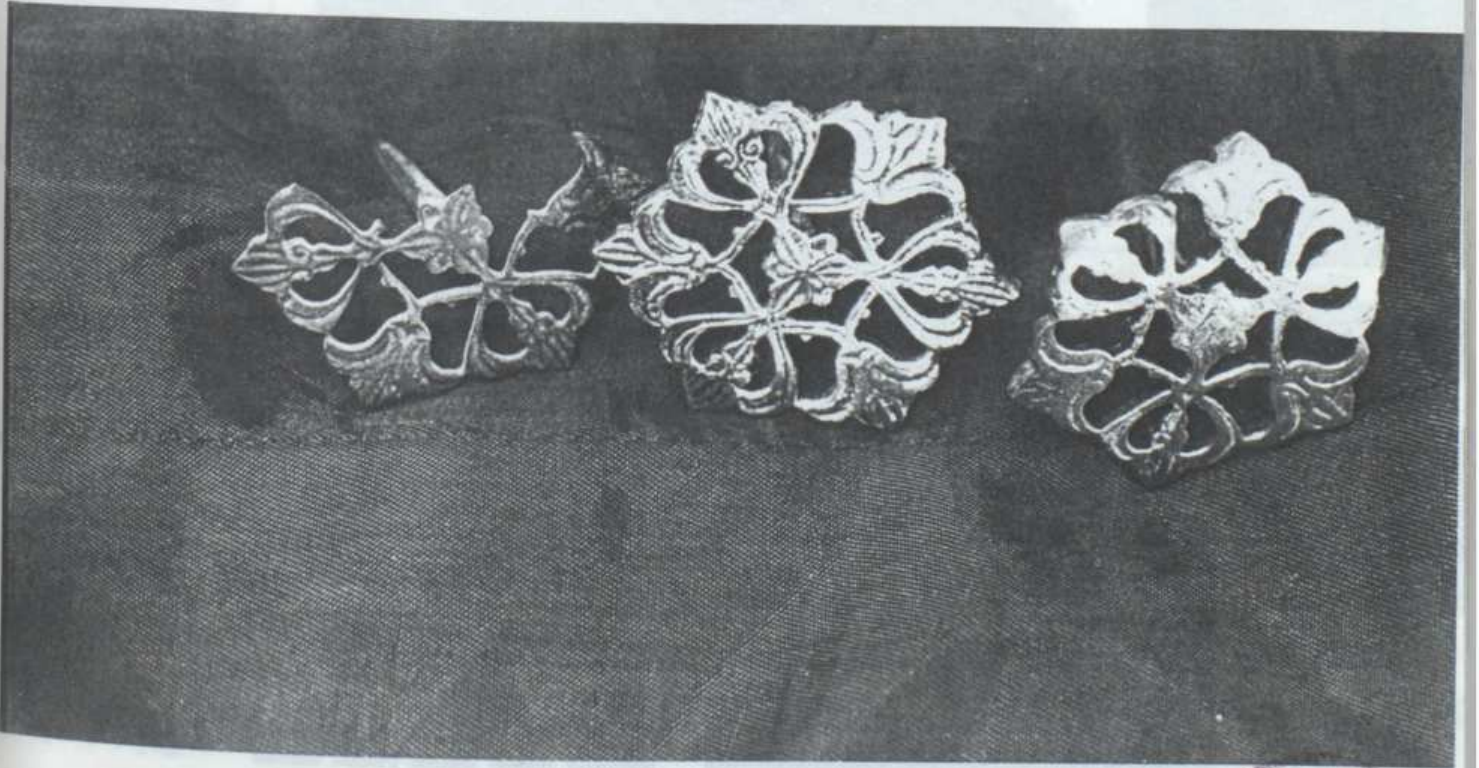
Fotoğraf.140. Pencere Kepenklerinden Biri

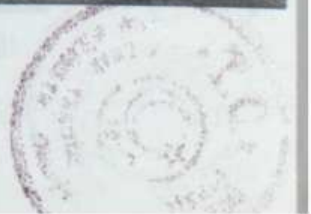
Fotoğraf.141. Pencere Kepenklerinden Biri

Fotoğraf.142. Kündekâri Kepenklerin Madeni Aksamı

Fotoğraf.143. Kündekâri Kepenklerin Eski ve Yeni Madeni Aksamı

Fotoğraf.144. Şadırvanın Eklentilerden Arındırma Çalışmalarından Önceki Hali

Fotoğraf.145. Şadırvanın Daha Önceleri Tahrip Edilen Fiskiyeli Göbeği

Fotoğraf. 146. Fiskiyeli Göbek Çanağının Etrafındaki Betondan Arındırma Çalışmaları

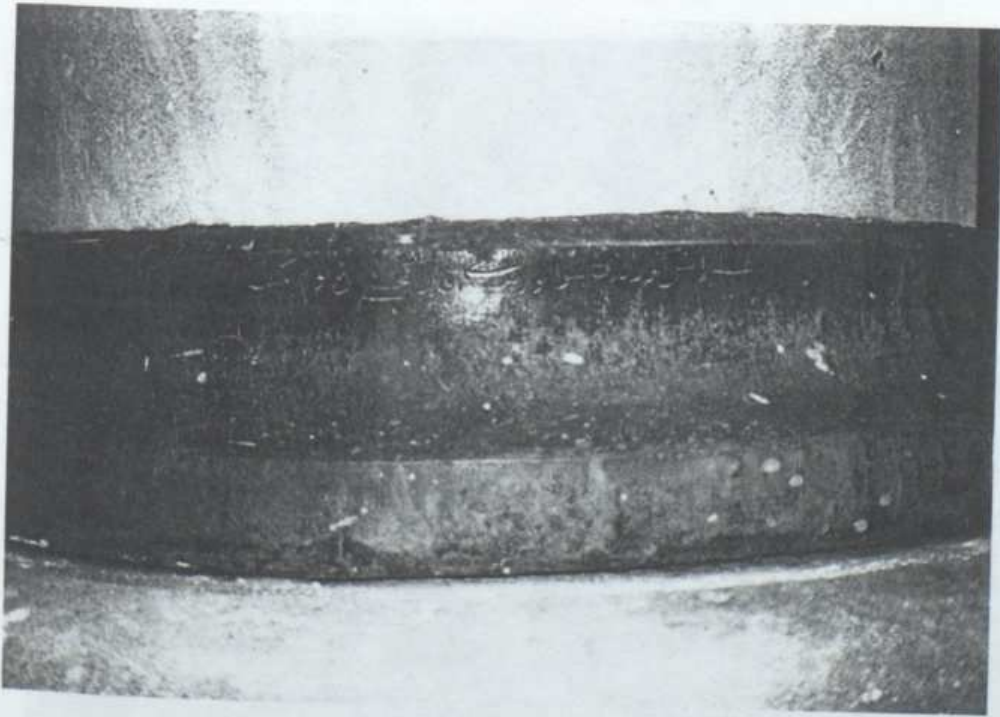

Fotoğraf.147. Şadırvanın Orijinal Kimliğine Bürünmesi

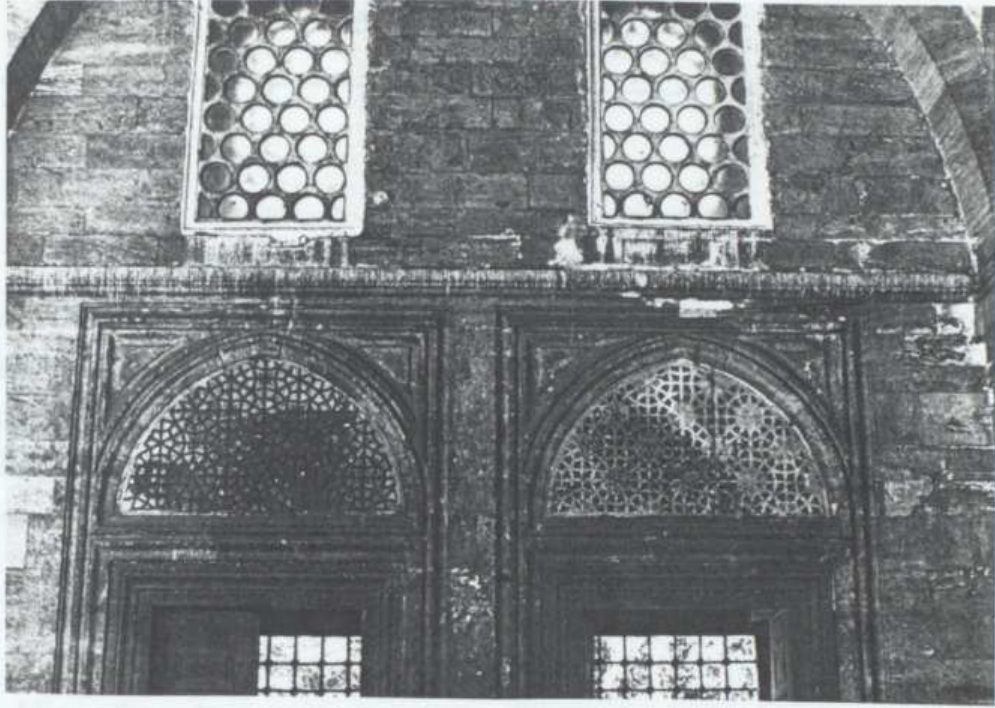

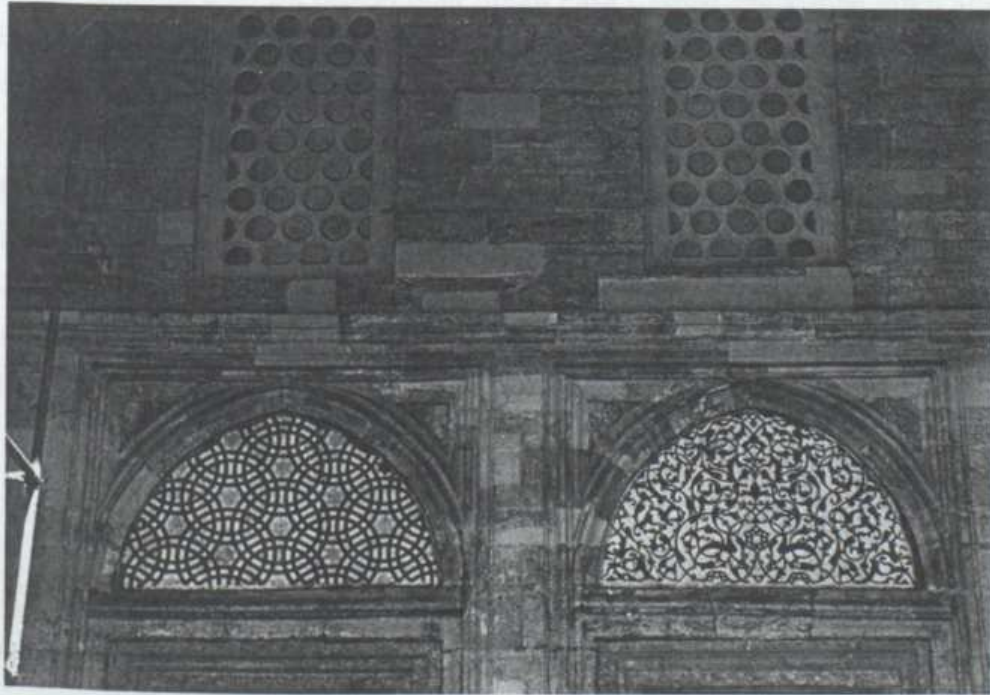
Fotoğraf.148. Şadırvan Avlusu Sütunlarının Bronz Bileziklerindeki Tarihi Yazılar

Fotoğraf.149. Şadırvan Avlusunun Sütunlarının Bronz Bileziklerindeki Tarihi Yazılar

Fotoğraf.150. Şadırvan Avlusu Pencere Alınlıkları Restorasyon Öncesi

Fotoğraf.151. Şadırvan Avlusu Pencere Alınlıkları Restorasyon Sonrası

1.2.SİNAN PAŞA CAMİSİ

1550 -1555 (H.963)

TARİHÇE

Kanuni Sultan Süleyman'ın veziri ve damadı Rüstem Paşa'nın kardeşi olan Kaptan-ı Derya Sinan Paşa tarafından yaptırılmıştır. (*Arseven, Fas.5, s.388, Aslanapa, 1986, s.127, Sezgin, 1984, s.145*). Hatta 1554 yılında Sinan Paşa'nın ölümü üzerine kardeşi Rüstem Paşa tamamlamıştır (*Kuran, 1986, s.295*). Sinan Paşa Külliyesi Camii, Medrese, mektep türbe, sebil ve çeşmeden oluşur (*Aslanapa, 1986, s.220-Öz, 1987, s.147*).

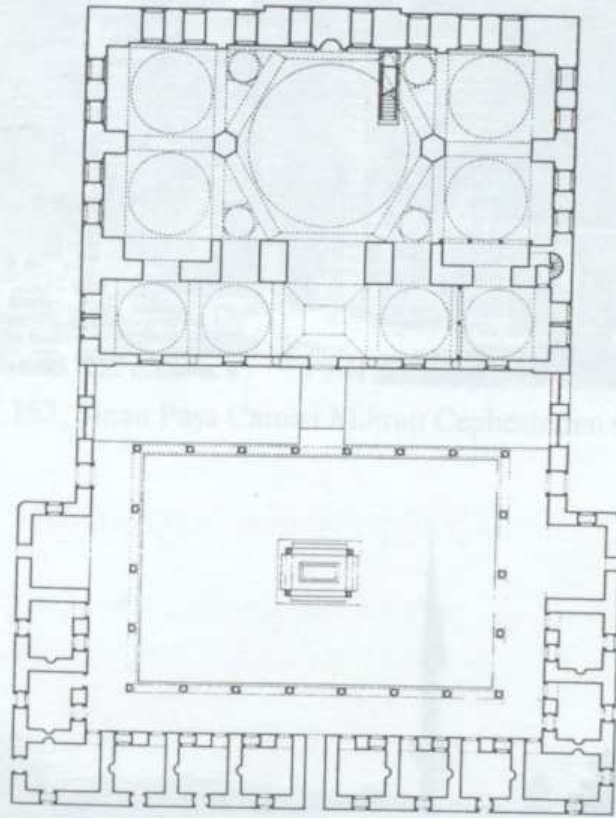
PLAN

Mimar Sinan bu yapıda adeta, Edirne Üç Şerefeli Camii'nin plan şemasını daha küçük boyutta tekrarlamıştır (*Kuran, 1986, s.99, Sözen, 1975, s.173*). Yapı, plânı ile altı ayaklı camilerin ön hazırlığını da yapmıştır (*Sezgin, 1984, s.148*). Altı ayaklı planın İstanbul'daki ilk örneği olan Sinan Paşa Camisi'nin kubbe yükü altı ayak tarafından zemine aktarılır (*Ersoy, 1989, s.103*). Bu yapıda cami ile medrese birarada çözülmüştür (*Kuran, 1986, s.97*). Kubbesi altıgen kaideye oturan ve yan sahnaları ardarda ikişer kubbe ile örtülü olan örneklerdedir (*Kuban, 1958, s.48*). Enlemesine dikdörtgen planlıdır. Ortadaki ana kubbe, yanlardaki ikişer kubbe örtü sisteminin ana öğelerdirler (*Kuran, 1986, s.99*). Cümle kapısının önünde dört kubbeli, ortada aynalı tonozlu, son cemaat revakı bulunur. Zaman içinde değişikliğe uğrayarak bugünkü durumunu almıştır. Ahşap saçaklı ön bölüm revakının sütun araları metal doğrama ile kapatılarak mekân elde edilmiştir (*İşleyen, 1995, s.153*) (Plan 3, Fotoğraf 152, 153).

ÖLÇÜLERİ

Caminin kubbe çapı 12.60m (*Kuran, 1986, s.97*), yüksekliği 19.80m'dir. Eni (Uzun cephe) 29.50m, boyu 12.90m'dir.

○ Sinan Paşa Camii, Beşiktaş. Plan

Fotoğraf.152. Sinan Paşa Camisi Mihrap Cephesinden Görünüşü

Fotoğraf.153. Caminin Medreseleri ile Bütünleşmesi

İÇ MEKAN ÖZELLİKLERİ

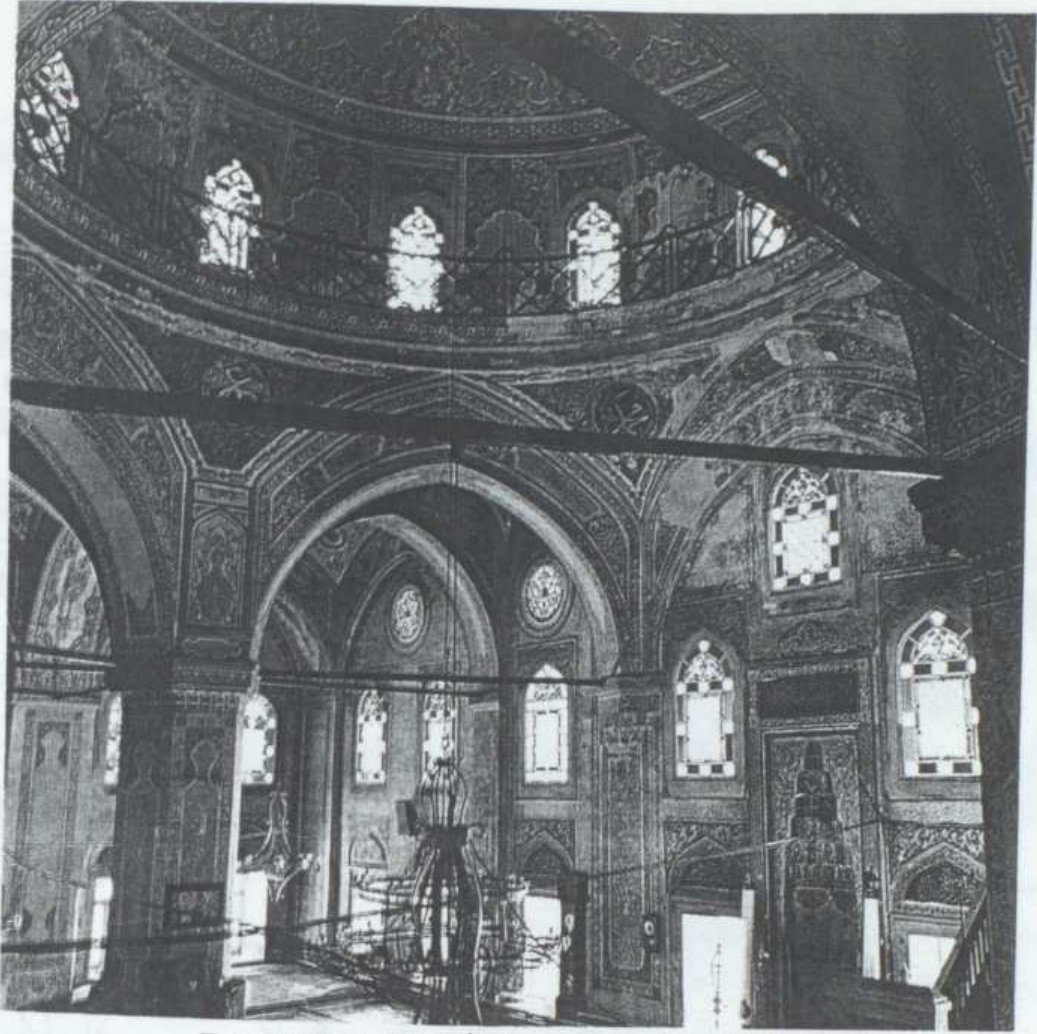
Ana kubbe altıgen kesitli payeler ile ön ve arka duvarlar arasında mihrap eksenine göre içeriye doğru 30° döndürülerek atılan kemerlerin oluşturduğu altıgen tabana oturur. Köşelerdeki dört üçgen alan, merkezde kubbecikli tonozlarla örtülmüştür (*Kuran, 1986, s.99*). İkişer kubbe ile örtülü yan mekânlar geniş bir iç hacim oluştururlar. Altıgen kesitli iki serbest ayak ince olduğundan, mekânda katılıma engel olmazlar (*Göknıl, 1987, s.155*). Yine de Üç Şerefeli Camisi'nin aksayan yönlerinin Sinan Paşa Camisi'nde tekrarlanması ilginçtir (*Sözen, 1975, s.174*). Ana kubbe kasnağında 12 adet daire kemerli pencere vardır. Mihrap cephesinde üç sıra pencere görülmektedir. Alt sırada mermer söveli, sivri kemer aynalı 8 adet pencere bulunur. İkinci sırada alttakilerle aynı aksta sivri kemerli 8 adet tepe penceresi yer alır. Üçüncü sıra mihrabın üstündedir. Mihrap aksındaki sivri kemerlidir. Aynı sırada diğer dört pencere daire formundadır. Doğu cephesinde farklı biçimde pencereler yer alır, alt sıradaki dört pencere mermer söveli, sivri kemer aynalıdır. Üstlerindeki tepe pencereleri ile ikişer dörtlü grup oluştururlar. Batı cephesi de pencereler aynı sistemdedir. İbadet, mekanının kuzeyinde beş gözlü bir kapalı bölüm yer alır. Yanlarda ikişer kubbe, ortada aynalı tonoz örtüsünü tamamılar. Cümle kapısının batısında müezzin mahfeli yer alır.

BEZEME PROGRAMI (Plan 4, Kesit 2,3)

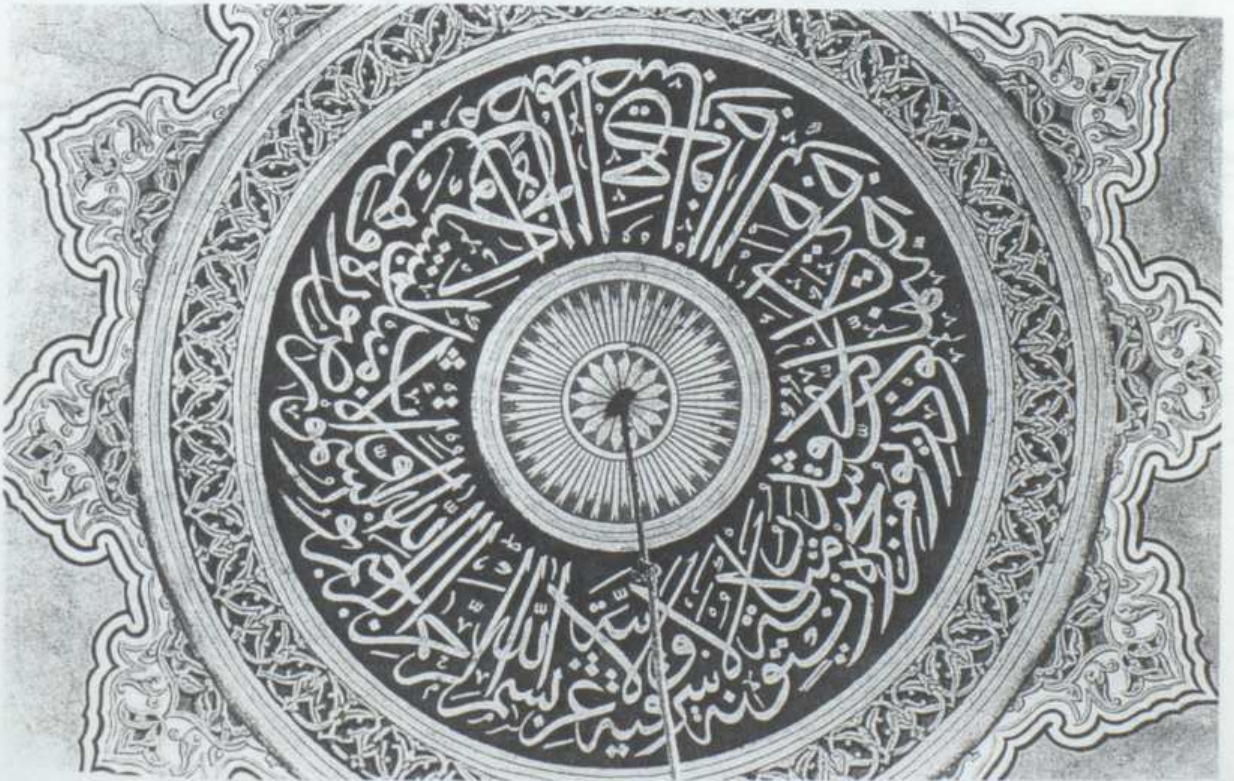
Yapı içerisindeki yüklü kalemişi bezemeler bir geç devir onarımındandır (XIX. yüzyıl) (*Aslanapa, 1984, s.257*) (Fotoğraf 154).

Ana kubbe : Tam ortadaki iç içe iki rozeti yazı kuşağı çevreliyor. Yazı siyah zemine varak ile yazılmış. Celi sülüs hat Kadiasker İzzet Efendi (1801-1876)'ye aittir (*Derman, 1989, s.291*) (Fotoğraf 155). Genellikle ana kubbedeki yazının yazılış tarihi camide kapsamlı bir restorasyonun da tarihini bize vermektedir. Bundan da orijinal yazının 19.y.y.'da yenilendiği anlaşılmaktadır. Arapça yazı Nur Suresi'nin, 35. ayetidir (*Özsayiner, 1993, s.78*). Bu ayet yazıyı rumilerle, palmetlerle dolgulanmış bordür çevreliyor. Onu da oniki adet yarım kartuş taçlandırıyor. Kartuşların içi palmet rumi motifleri ile dolgulanmış. Bu merkezi kompozisyonun dışında mavi zemin üzerinde işlenmiş ortasında çarkifelek bulunan yıldız formundaki altı adet rozet dizilmiştir (Fotoğraf 156).

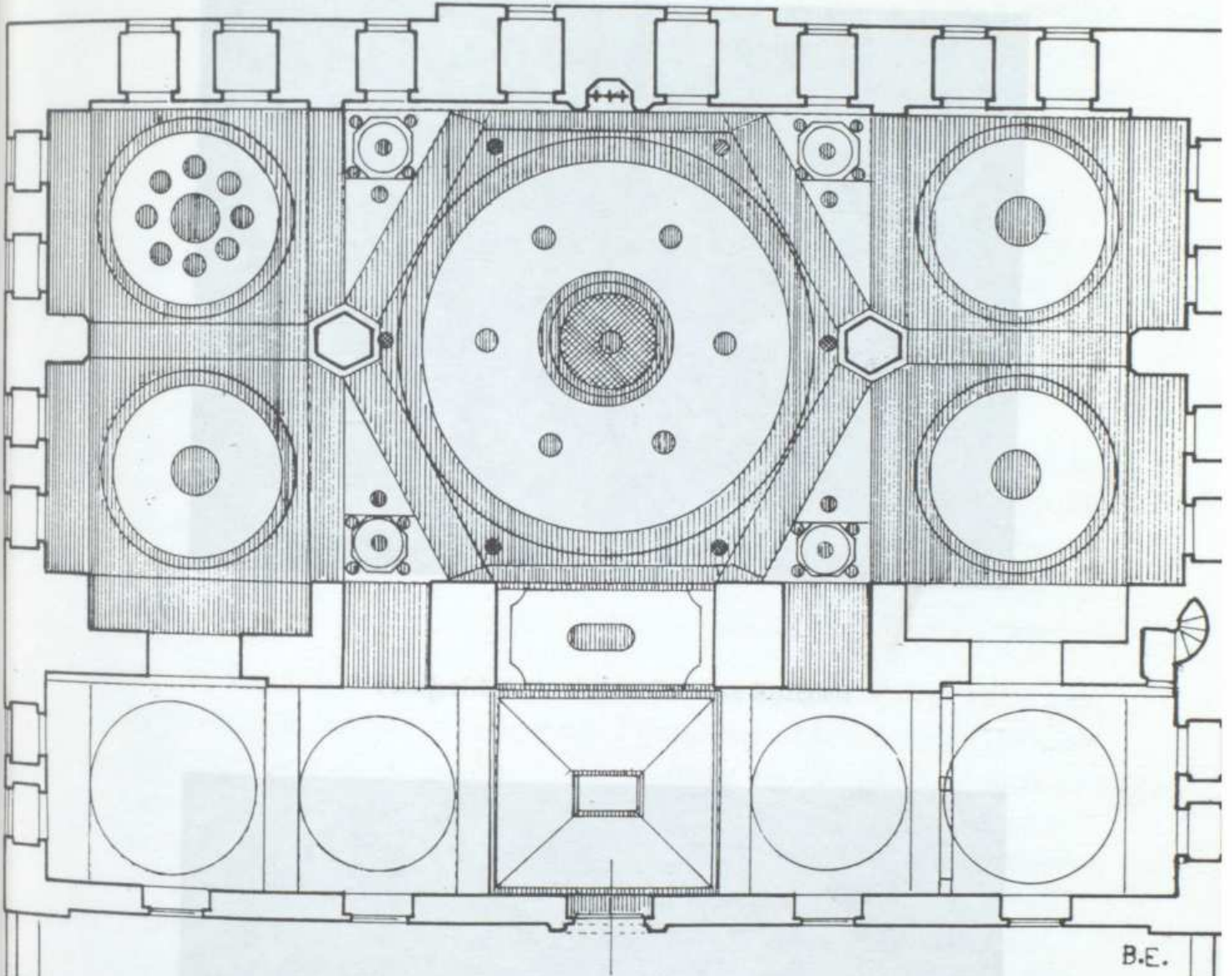
Kubbe eteğinde yarım kartuş formundaki kompozisyonlar bir büyük, bir küçük çepeçevre dizilmişlerdir. İçleri mavi zemine beyaz ve kırmızı ile lotus-palmet-rumi grubu ile dolgulanmışlardır. Bunların hemen altında geometrik desenli bir bordür yer alır.

Fotoğraf.154. Cami İçi Bezemeleri Genel Görünüşü

Fotoğraf.155. Anakubbe Ortasındaki Yazı

SİNAN PAŞA CAMİİ

LEJANT

MOTİF

HAT

ÇİNİ

MUKARNAS
(taş - alçı)

MALAKARİ

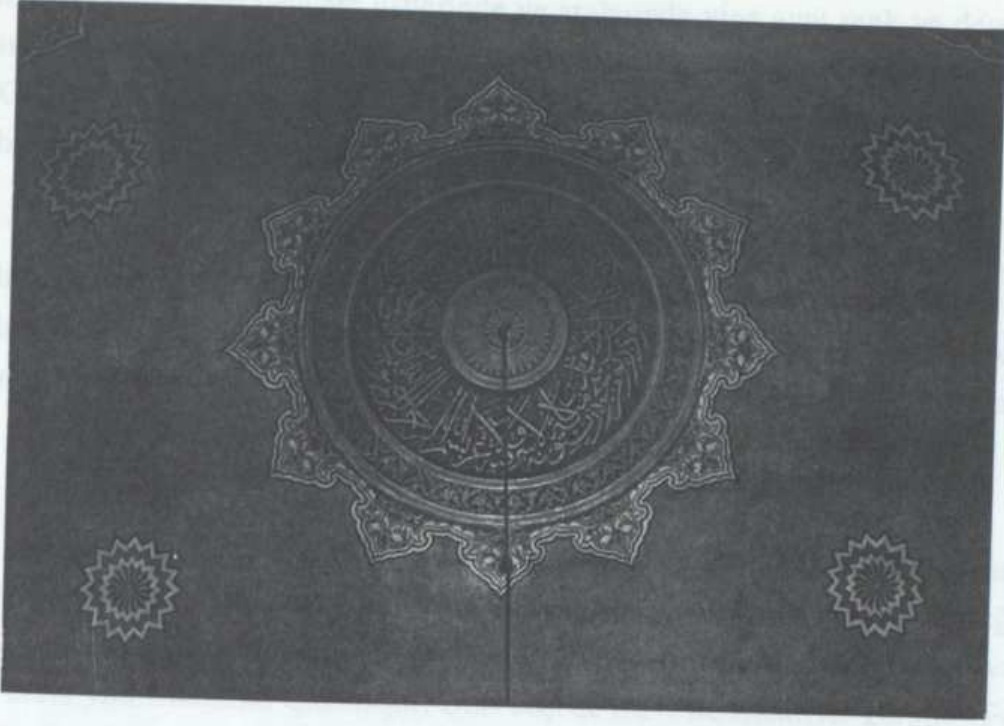

AHŞAP

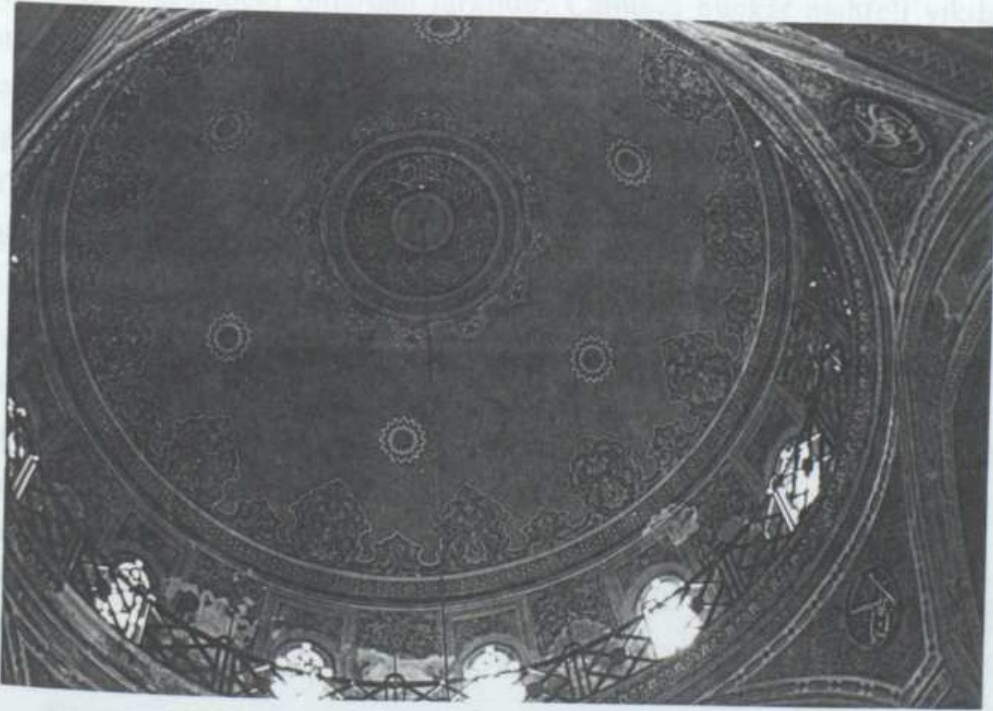
KALEMİŞİ

Plan.4. Sinan Paşa Camisi Planda Bezeme Programı

Fotoğraf.156. Anakubbe Ortası ve Rozetleri

Fotoğraf.157. Anakubbe ve Kasnağı Görünüşü

Kasnaktaki oniki adet pencere üstlerinde ve aralarında yine aynı renk ve desenlerden oluşmuş yoğun bezemeyi görürüz. İşlendikleri devrin üslubunu ve tekniğini gösteriyorlar (XIX.yüzyıl). Gezinti altı silmesinin yüzeyi ve onun hemen altındaki bordür aynı devir üslubundaki desenlerle bezelidir (Fotoğraf 157).

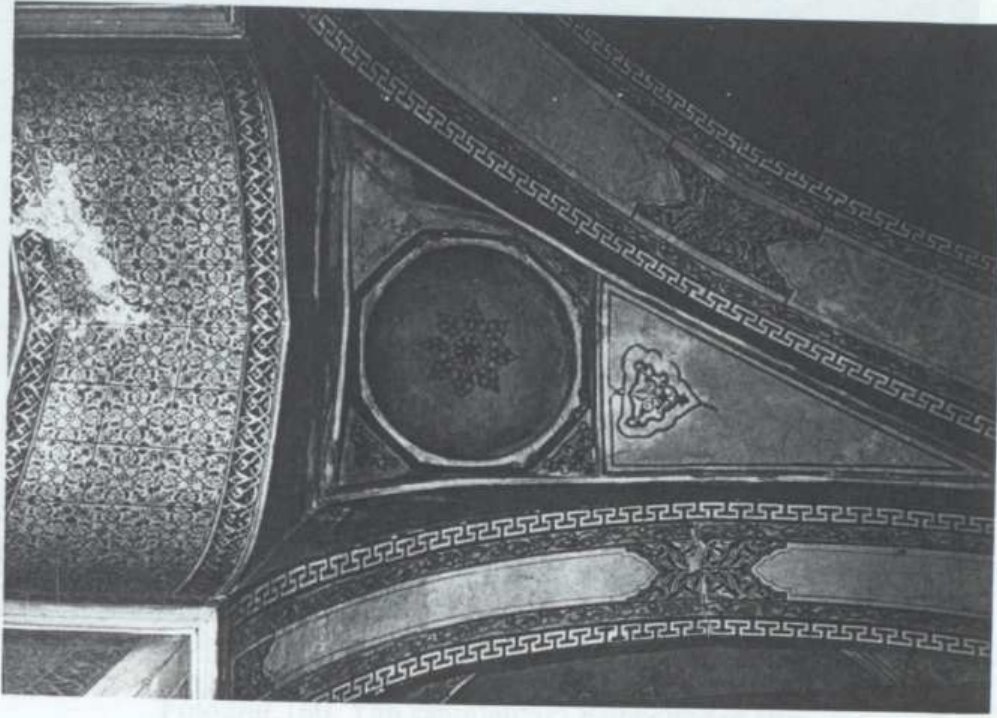
Pendantifler : Altı adet pendantif ortasında daire formunda yazılar yer alır. Bunlar Allah, Hz.Muhammed ve Dört Halife isimleridir. Siyah zemine altın varak ile yazılmışlardır. Yazı dışındaki üçgen içerisindeki yüzeyde kırmızı zemine beyaz ile işlenmiş rumiler, en dışta da zencerek bordürü pendantifleri çevrelemiştir (Fotoğraf 158).

Askı Kemerleri : Kemerlerin yüzleri ve içleri yoğun bezelidirler.

Üçgenler Ortasındaki Küçük Kubbeler : Yan kanatlarla orta sahin arasında kalan üçgenler tonozludur. İçlerinde üçgen kenarlarına hemen hemen teğet olan küçük kubbeler yerleştirilmiştir. bu kubbeciklerin ortalarında bir çarkıfelek, çevresinde sekiz kollu yıldız bezeme işlenmiştir. Dört köşede mavi ile işlemeler görülür (Fotoğraf 159).

Yan Sahınlardaki Kubbeler : Yanlarda ardarda yer alan ikişer kubbe içleri de 19. yüzyıl onarımından izler taşımaktadır. Dört kubbeden üçünün bezemeleri birbirinin aynı, doğu köşesindeki onlardan farklıdır. Caminin hünkâr mahfeli yıkılarak yok olmuştur (Öz, 1987, s.11-12). Mihrabın daima sol köşesinde olan hünkâr mahfelleri, bu camide de yerini aldığı anlaşılmaktadır. Bu kubbe ortasında sekiz kollu bir kalemişi kompozisyon görülmektedir. Bezemeleri mavi, beyaz ve kırmızı renkle işlenmiştir. Etrafında sekiz adet şemse formu rozet bulunur. İçleri yine palmet ve rumilerle dolgulanmıştır. Kubbe eteğinde yine sekiz adet büyük, sekiz adet küçük yarım kartuşların içi rumilerle ve palmetlerle bezelidir. Dört pendantif ortasında çarkıfelek, çevresinde yıldız formunda bordür, onun dışında da yoğun bezeme bulunur (Fotoğraf 165). Diğer üç kubbe ortasında yine merkezi bir kompozisyon, kubbe eteğinde hünkâr mahfeli üzerindeki kubbe bezemesinin hemen hemen aynı işlemeleri ihtiva eden bezeme bulunur. Bunlarda sadece rozetler bulunmaz. Pendantifleri de aynıdır. Doğu kemerlerinin içlerinde geometrik bir bordür çerçeve içerisinde, ortada rumilerin oluşturduğu şemse formu merkezi kompozisyon vardır. Bunların arası da grift rumili, yapraklı bezemelerle dolgulanmış. Diğer üç kubbe kemerlerinde bu alanlar boş bırakılmıştır.

Taşıyıcı Ayaklar : Ayakların çokgen yüzleri kalemişleri ile bezelidir. Köşeleri motiflerle dolguludur. Zemin döşemesine yakın bölümlerinde kare panolar, onlarında köşelerinde yine bezemeler yer alır (Fotoğraf 161).

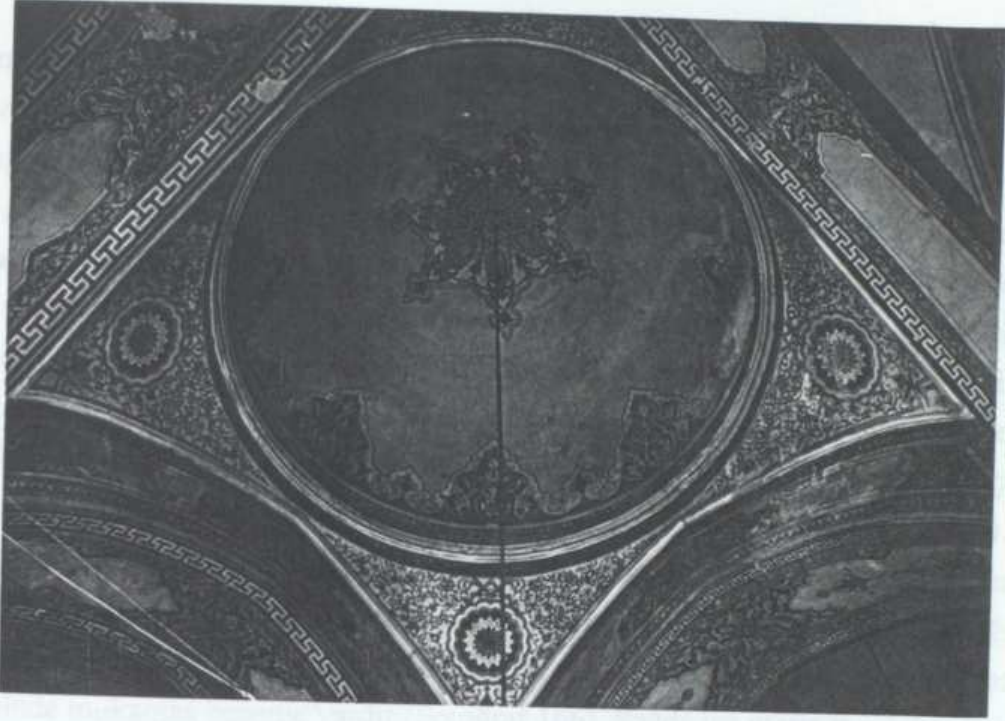

Fotoğraf.158. Üçgenler Arasındaki Küçük, Kubbeler ve Askı Kemerleri

Fotoğraf.159. Hünkâr Mahfeli Üstü Kubbesi

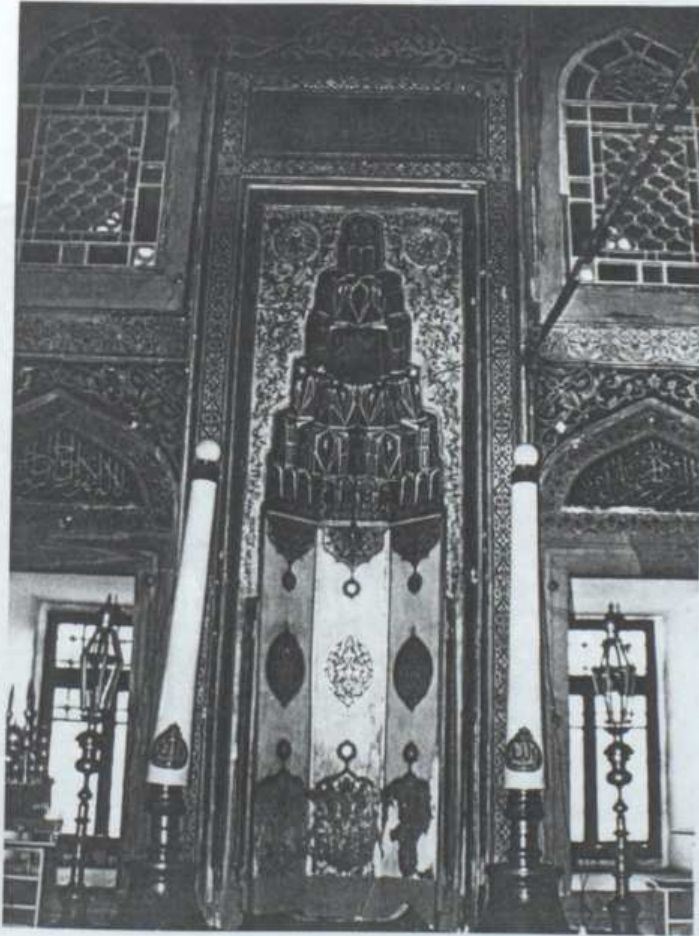
Fotoğraf.160. Yan sahnınlardaki Kubbelerden Biri

Fotoğraf.161. Taşıyıcı Ayaklardan Biri

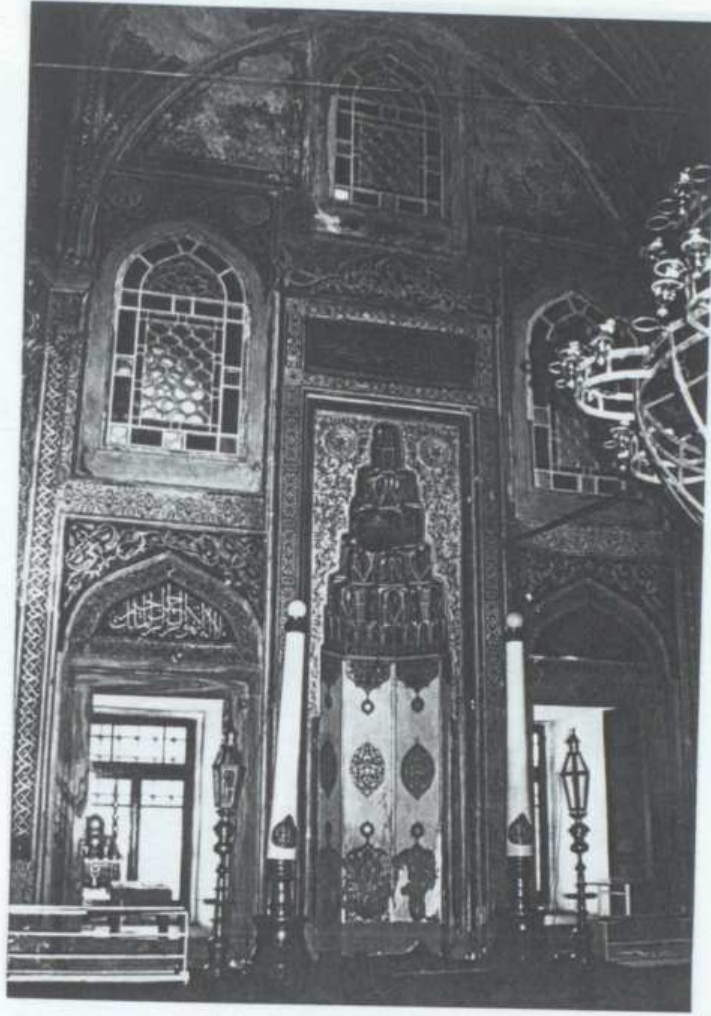

Mihrap Duvarı : Mihrap mermerdir. Ancak her tarafı boyanarak o da yoğun bezemeden nasibini almıştır. Niş üç yüzlüdür. Kavsarası yedi sıra makarnas bezelidir. Sağ ve solunda iki rozet yer alır. Alınlığı rumilerle dolgulanmış, sonradan boyanmıştır (Fotoğraf 162). Mihrabın etrafını yine kalemişi bir bordür çevrelemektedir. Üstte mihrap ayeti, Ali İmran Suresi, 37. Ayet, Arapça ve Celi Sülüs hattı ile yerini almıştır (Özsayiner, 1993, s.79). Mihrap nişinin üzerindeki tepe penceresi alçı içliği kırmızı, mavi ve beyaz camlardan yapılmıştır. Aynı sırada dört adet daire şeklindeki alçı içliklerde de aynı renk camlar kullanılmıştır. İkinci sıradakiler, mihrabın sağ ve solundaki ikisi mavi camlı, diğer altısı sarı, kırmızı camlıdır (Fotoğraf 163). En alt sıradaki pencerelerin alınlıkları bugünkü görünüşleri ile dahi çok güzeldir (Fotoğraf 164). Alınlık içlerinde yazılar vardır. Hattatı Alâeddin Bey (1844-1887) dir (Derman, 1989, s.291). Sülüs hattı ile siyah zemine sarı renk ile yazılmışlardır. Bunlar Allah'ın güzel isimleridirler (Özsayiner, 1993, s.86). Mihrabın solunda, kubbe ayağının duvara bağlandığı aksta dikdörtgen form içerisinde pano şeklinde kalemişi bezemeler bulunur (Fotoğraf 165). Üstlerinde mukarnas bezeme vardır (Fotoğraf 166). Sağda ise mermer minber yerini alır (Fotoğraf 167). Mihrap duvarında bütün yüzey kalemişi bezelidir (Fotoğraf 168) (Görünüş 4).

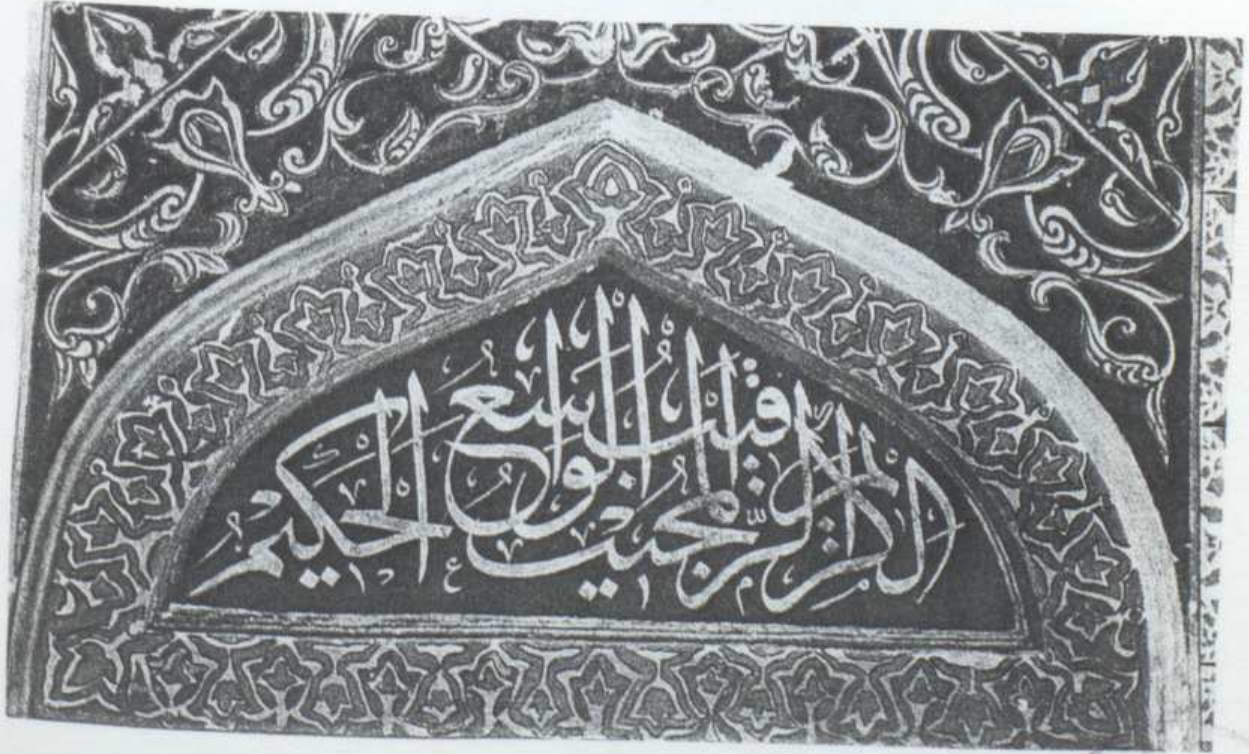

Fotoğraf.162. Mihrap Nişi ve Kavsarasının Görünüşü

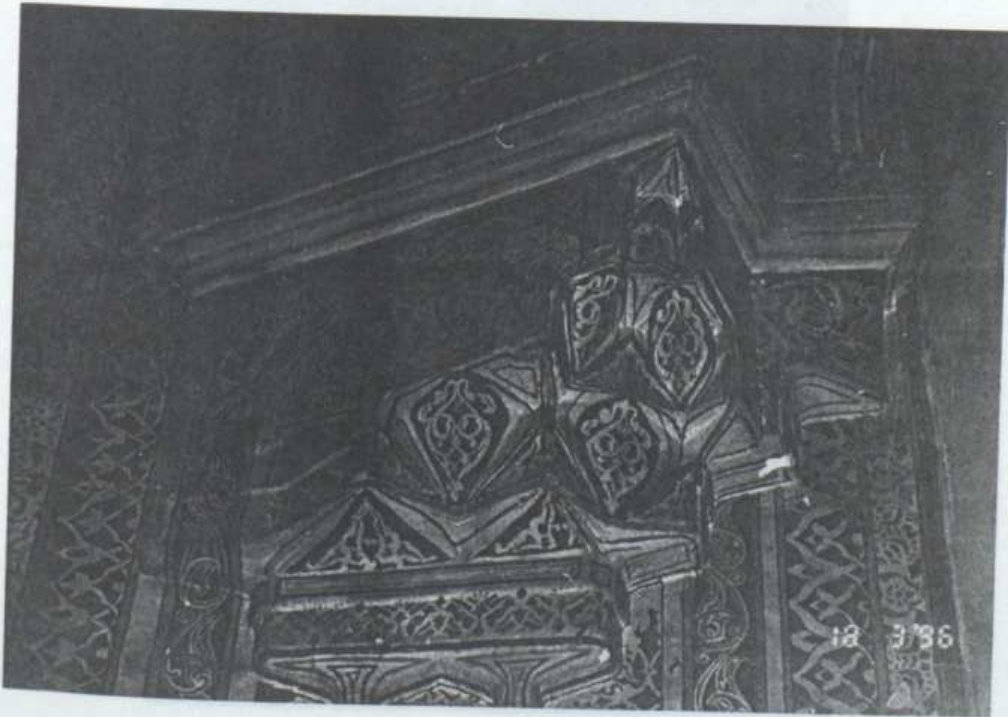
Fotoğraf.163. Mihrabın Genel Görünüşü

Fotoğraf.164. Pencerelelerin Yazılı Ahnlıklarından Biri

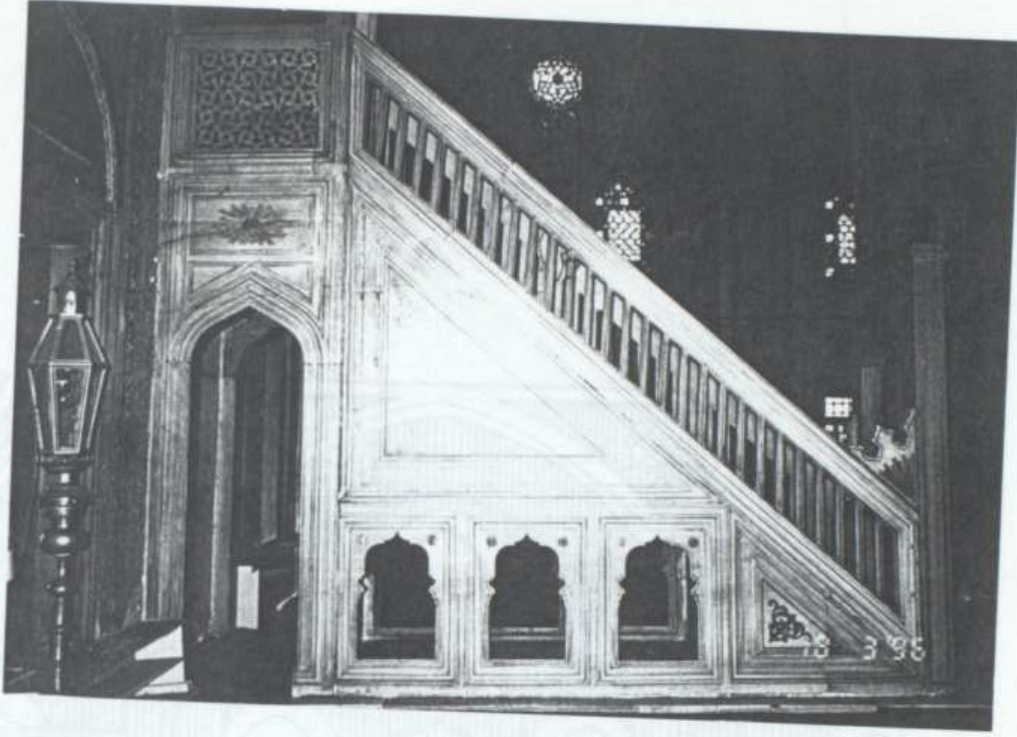

Fotoğraf.165. Duvardaki Ayak Üzerinde Kalemîşi Bezemeler

Fotoğraf.166. Ayak Üzerindeki Mukarnas Bezeme

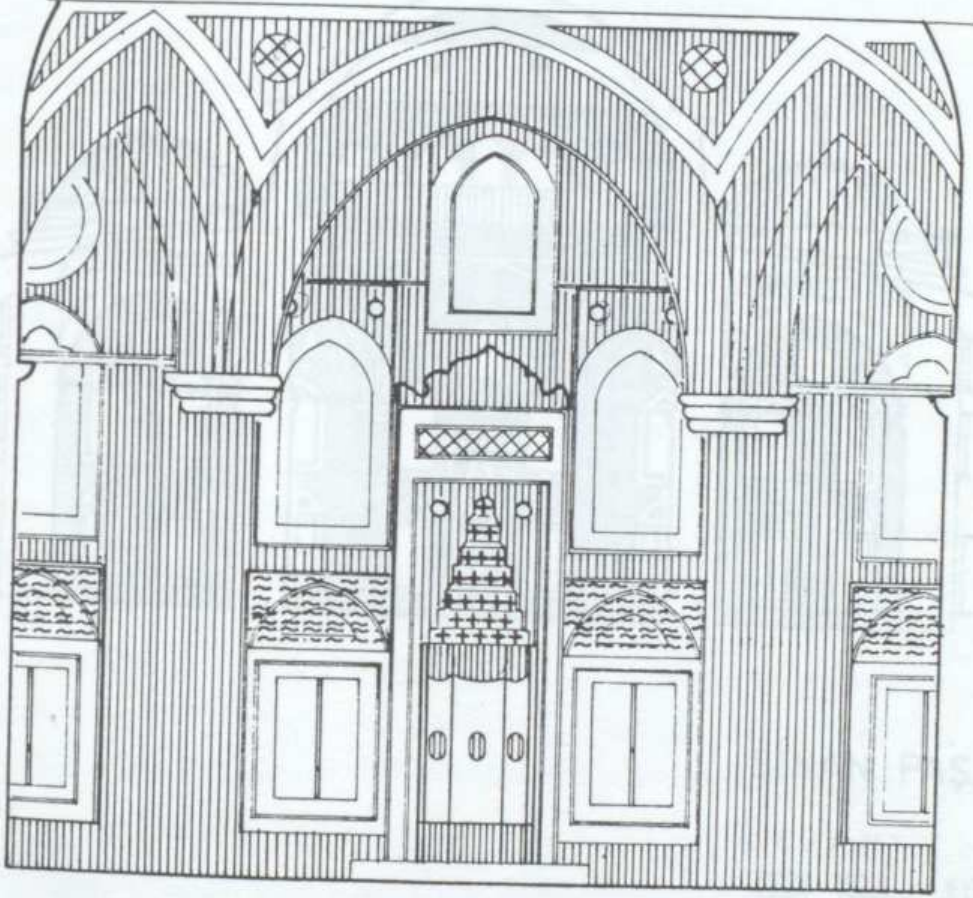

Fotoğraf.167. Mermer Minber

Fotoğraf.168. Mihrap Duvarı Bezemeleri

LEJANT

					
MOTİF	HAT	ÇİNİ	MUKARNAS MALAKARİ		AHŞAP
KALEMİŞİ			(taş - alçı)		

SİNAN PAŞA CAMİİ

Görünüş.4. Mihrap Duvarı Bezeme Düzeni

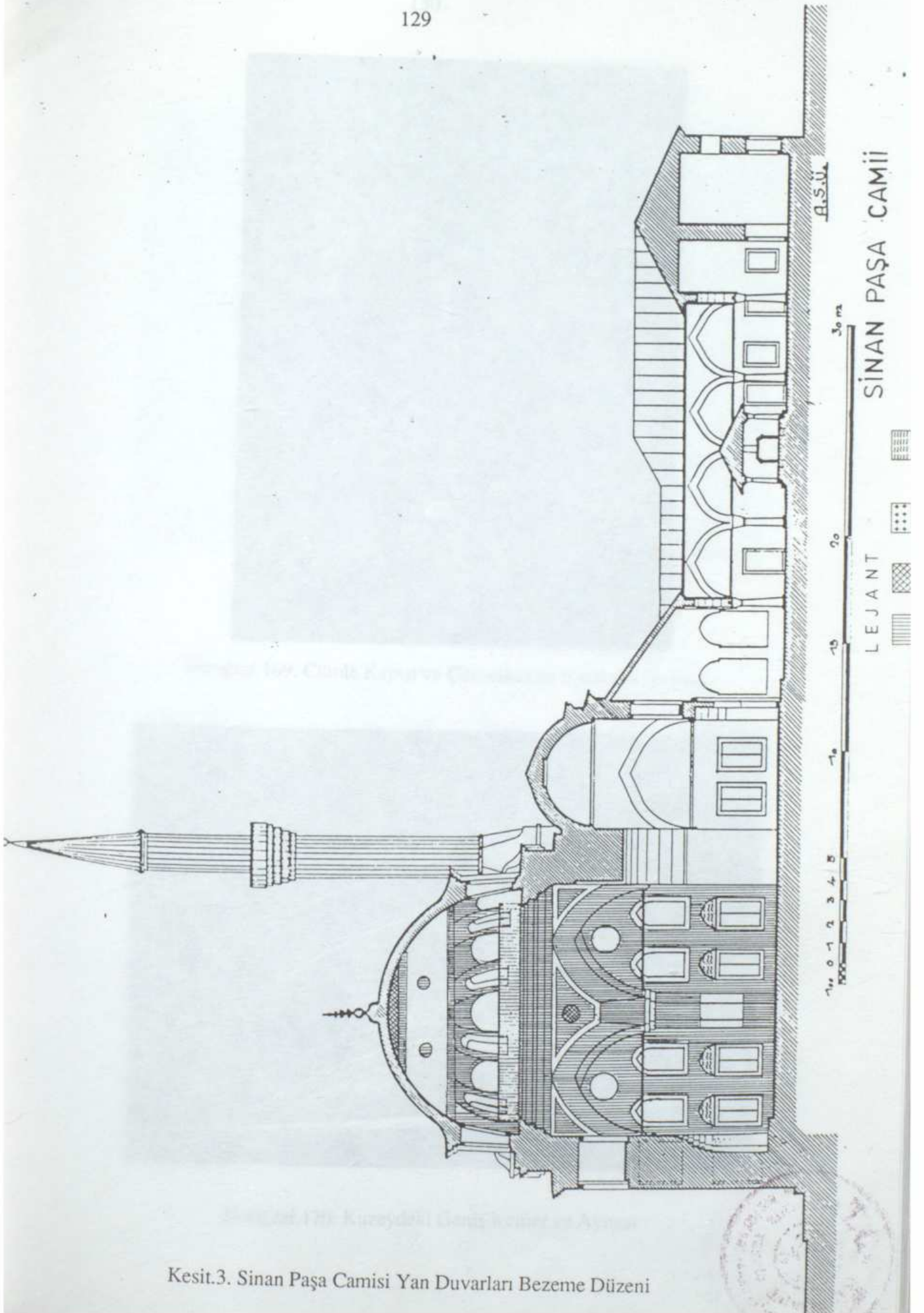
Doğu ve Batı Duvarları : Dörtlü gruplar halindeki pencerelerden, tepede olanlar alçı içliktir. Yeşil ve sarı camlı bu içlik pencereler altındakilerin de yine alınlıklar devam eder. Serbest ayakların aksında duvardaki ayakların da yüzeyi bu ayaklara aynı işlemelidir. Üstlerinde mukarnas süsleme yer alır (Bkz. Fotoğraf 166).

Kuzey Duvarı : Ortada Cümle Kapısı (Fotoğraf 169), sağ ve solunda mermer söveli ikişer pencere, üstte beş adet tepe penceresi vardır. Kapı aksındaki kemerin ön yüzünde 19. yüzyıla ait Hasan ve Hüseyin isimlerinin yazılı olduğu iki levha görürüz. Çevresi tamamen bezelidir (Fotoğraf 170). Kemer içine baktığımızda ortada bir şemse vardır. İçi tamamen kalemişi dolgulanmıştır (Fotoğraf 171). Duvar yüzeyi tamamen baskı tekniğinde bezelidir (Fotoğraf 172, Çizim).

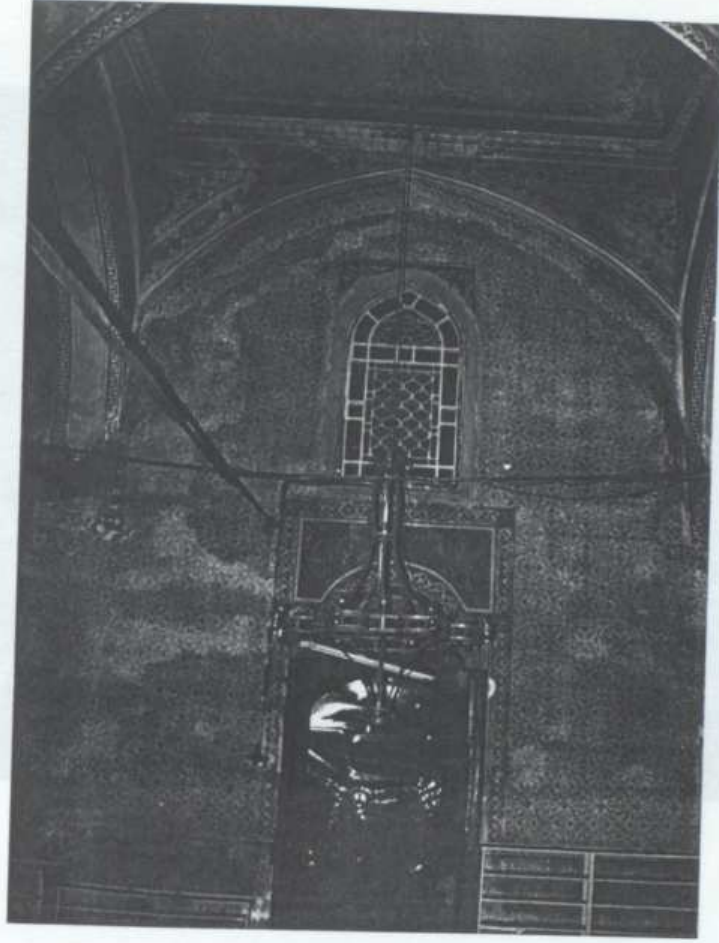
Son Cemaat Mahalli : Beş gözlüdür. Ortada aynalı tonoz ile yanlarda ikişer kubbe ile örtü sistemi oluşur. Tonozun içi mavi boyalıdır. Ortada aynası içerisinde bir kalemişi kompozisyon, kenarlarda da palmetlerden ve rumilerden oluşan formlar işlenmiştir (Fotoğraf 173). Kubbe içleri ise ortada bir merkezi kompozisyon, kubbe eteğinde ise yine işlendiği devrin modasına uygun bezemeler yer almıştır. Dört pendentif ortasındaki yıldız, çevresinde çiçeklerle süslenmiştir. Üç tarafında zencerek bordürü görülür (Fotoğraf 174). Kapı üzerinde dairesel bir kemer sağ ve solda profilli iki taş ile desteklenir. En altta basık bir kemer ise siyah ve beyaz mermerden kemer taşları ile bütünleşir (Fotoğraf 175). Kapının dışında kemer üzerindeki kitabe ise sülüs hat ile yazılmıştır. Kitabede Arapça "Dokuzyüzaltmışüç'ün Muharrem ayında, rahmetli Sinan Paşa bu mübarek camiyi yaptı" yazılıdır (Özsayiner, 1993, s.78). Son cemaatin kuzey batısındaki kubbesi altındaki müezzin mahfeli mermerdir (Fotoğraf 176) (Görünüş 5).

GEÇİRDİĞİ TEHLİKELER VE ONARIMLAR

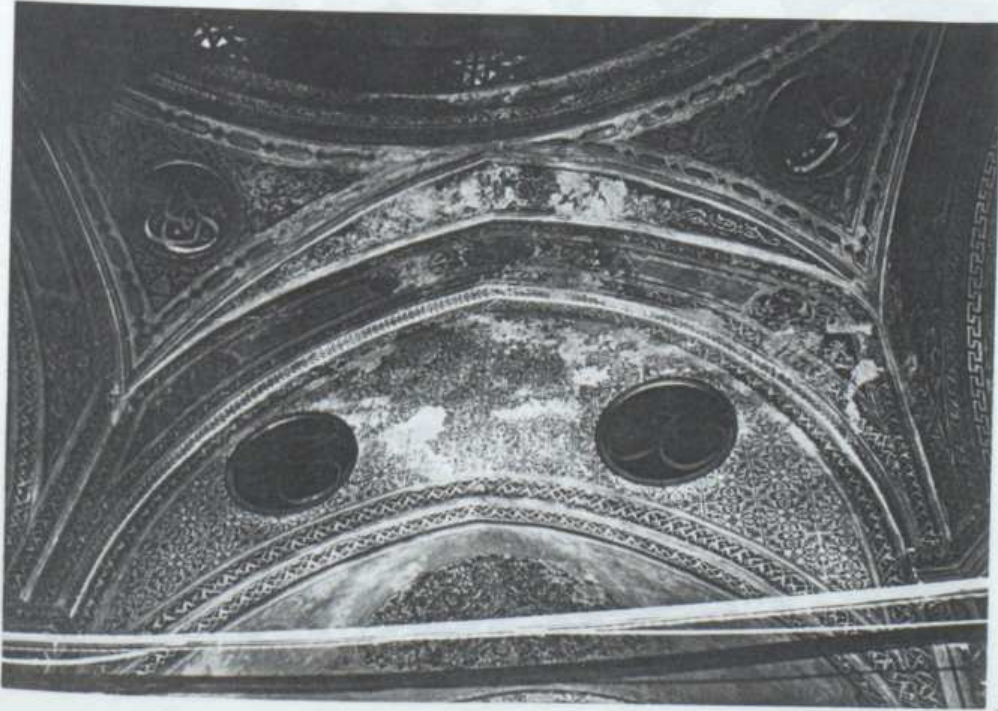
XIX. yüzyılda kapsamlı bir restorasyon geçirdiği cami içerisinde ana kubbedeki yazı üslubundan anlaşılmaktadır.

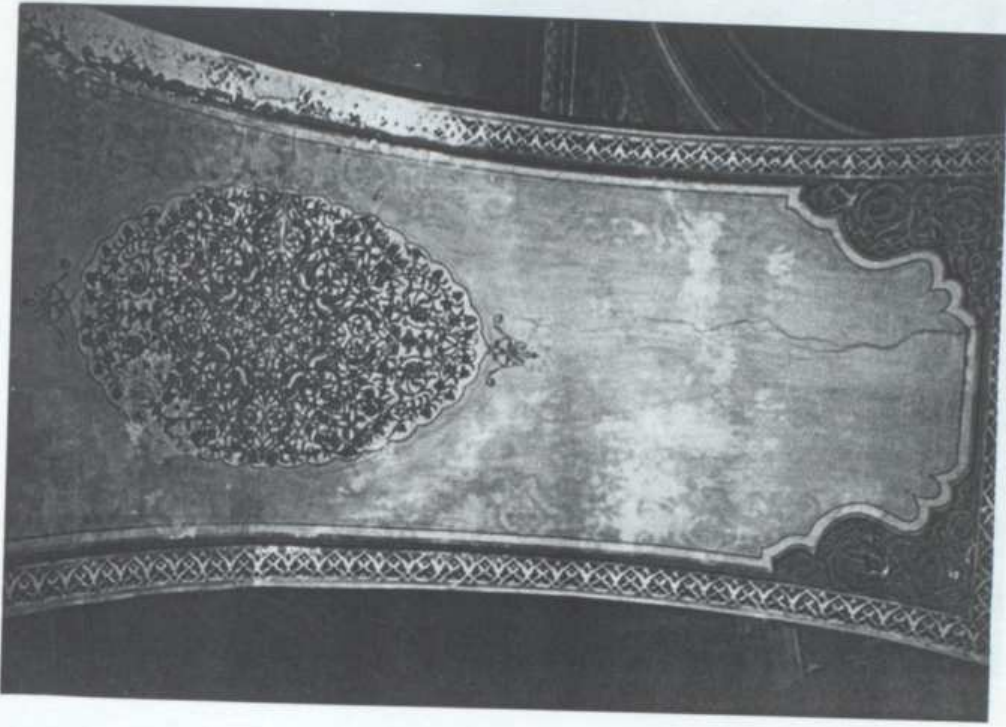
Kesit.3. Sinan Paşa Camisi Yan Duvarları Bezeme Düzeni

Fotoğraf.169. Cümle Kapısı ve Çevresindeki Kalemîşi Beze

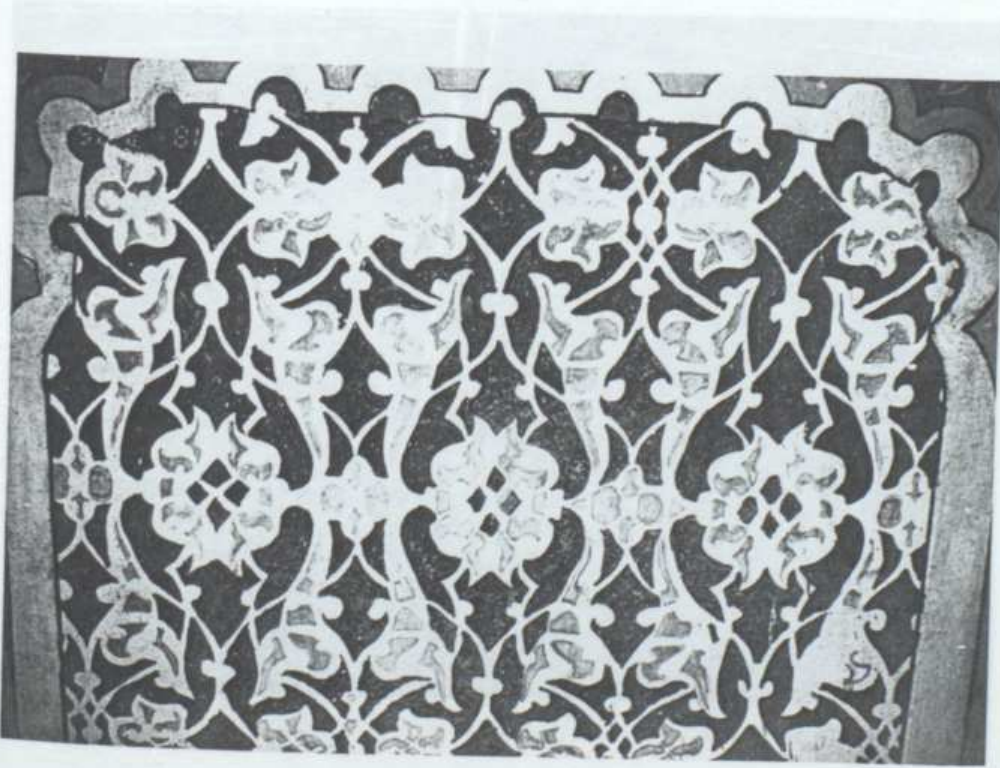

Fotoğraf.170. Kuzeydeki Geniş Kemer ve Aynası

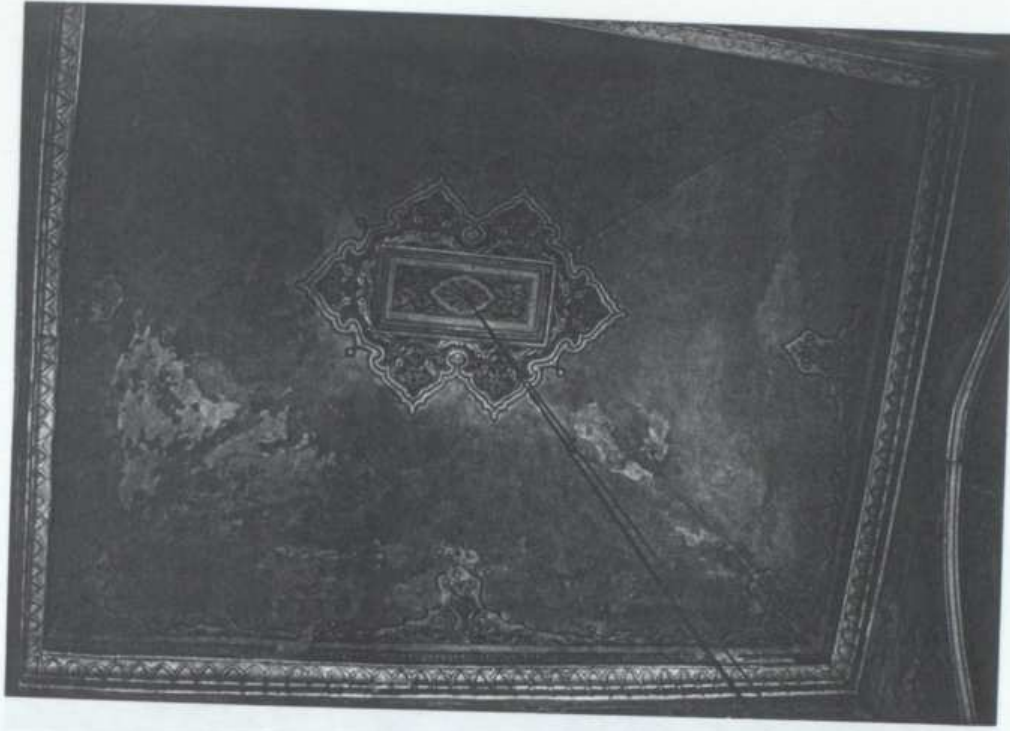
Fotoğraf.170. Şiş Camii Orjinali Aynalı Tavan

Fotoğraf.171. Geniş Kemerin İç Yüzü Bezemesi

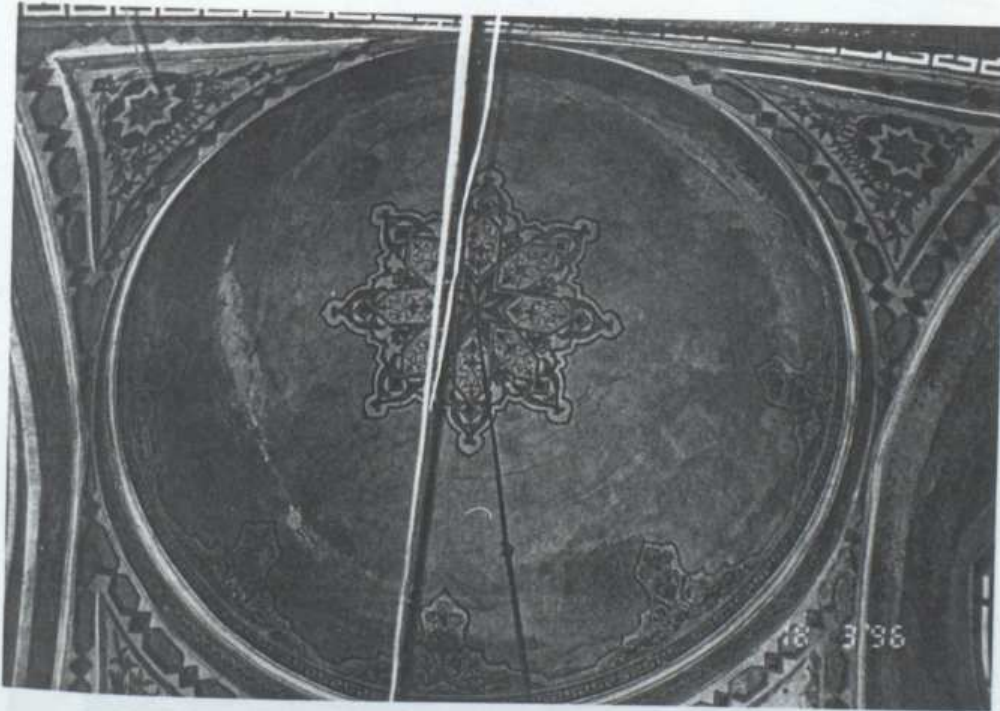

Fotoğraf.172. Duvardaki Baskı Tekniğindeki Bezeme (XIX. yüzyıl)

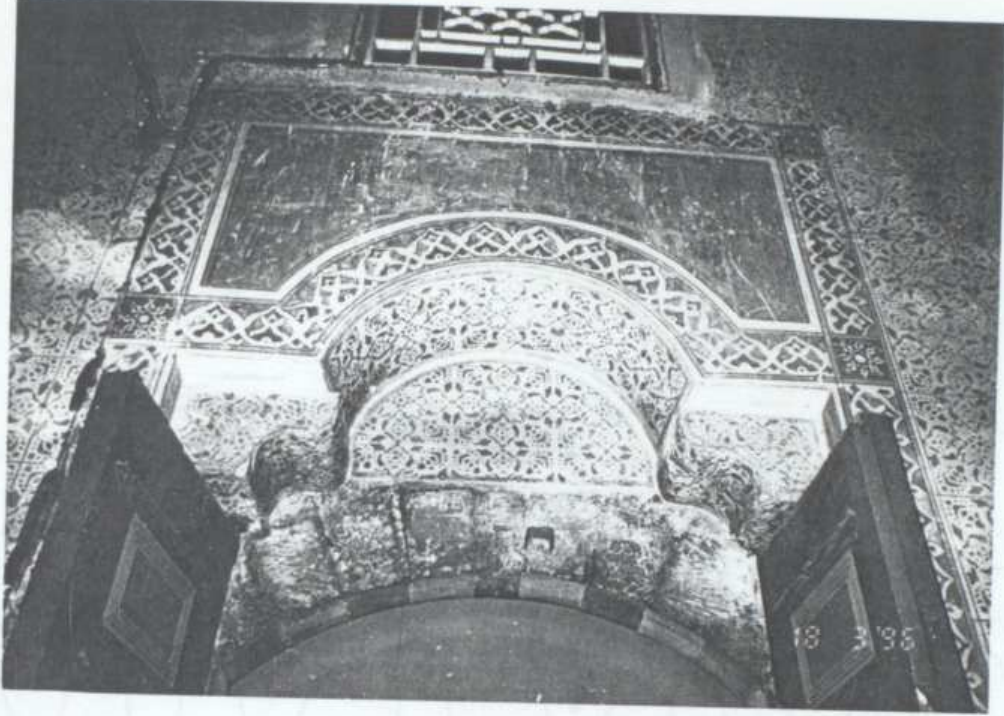

Fotoğraf.173. Son Cemaat Ortasındaki Aynalı Tonoz

Fotoğraf.174. Son Cemaat Kubbelerinden Biri

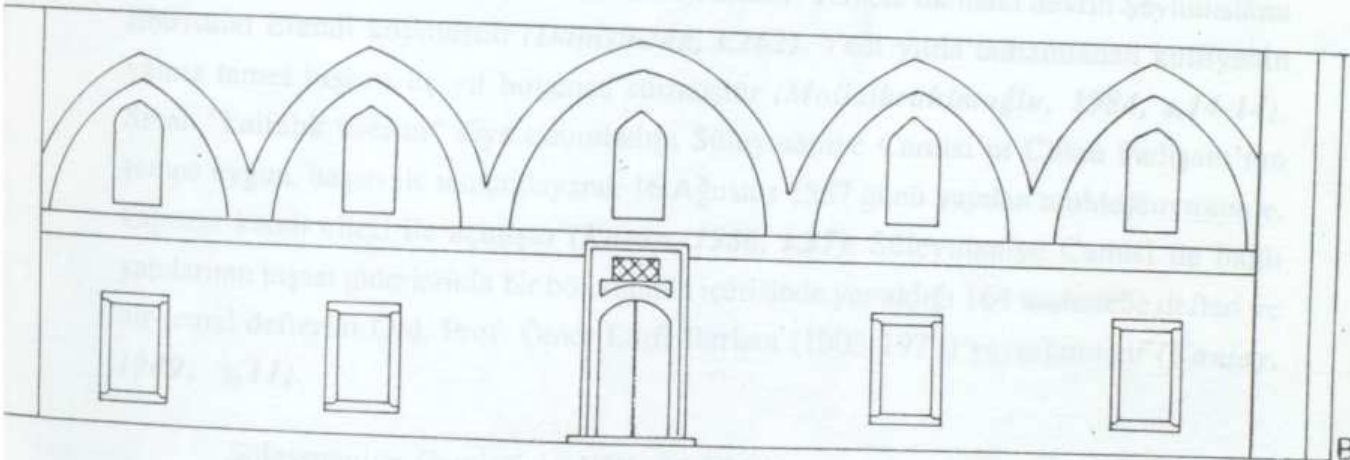

Fotoğraf.175. Cümle Kapısı Üstü Bezemesi

Fotoğraf.176. Müezzin Mahfeli

SINAN P CAMI

Görünüş.5. Sinan Paşa Camisi Son Cemaat Revakı Duvarı Bezeme Düzeni

1.3.SÜLEYMANİYE CAMİSİ 1550-1557 (H.957-964)

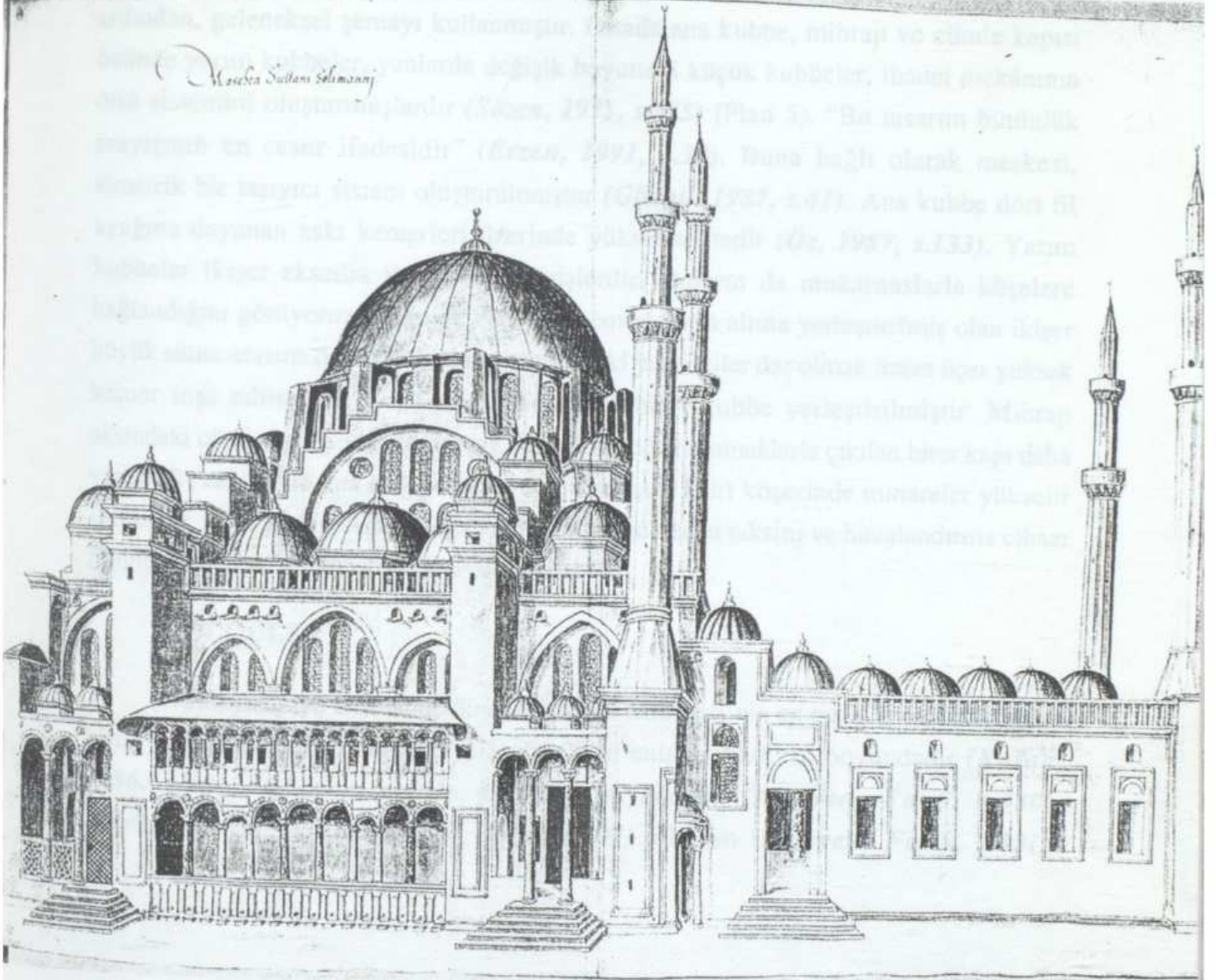
TARİHÇE

Kanuni Sultan Süleyman, kendi ismi ile özdeşleşecek bir cami ve külliyesinin yapılması emrini, Mimar Başî Sinan'a vermiştir. Temel atma merasiminin 13 Haziran 1550 yılında yapılmış olması kuvvetle muhtemeldir. Temele ilk harcı devrin Şeyhülislâmı Ebussuud Efendi koymuştur (*Danışmend*, s.262). Yedi yılda tamamlanan külliye'nin yalnız temel inşaatı üç yıl boyunca sürmüştür (*Mollaibrahimoğlu*, 1984, s.14-14). Sinan "kalfalık eserim" diye tanımladığı Süleymaniye Camisi'ni Cihan Padişahı'nın şanına uygun, başarı ile tamamlayarak 16 Ağustos 1557 günü yapılan muhteşem törenle, kapısını kendi elleri ile açmıştır (*Kuran*, 1986, s.27). Süleymaniye Camisi ile bağlı yapılarının inşaat giderlerinin bir bölümünün içerisinde yer aldığı 164 muhasebe defteri ve bir icmal defterini Ord. Prof. Ömer Lütfi Barkan (1903-1979) yayınlamıştır (*Cantay*, 1989, s.11).

Süleymaniye Camisi'nin XVI. ve XVII. yüzyıllara ait ve anonim sanatçılar tarafından yapılmış resimleri bulunmaktadır. Bir Alman sanatçının eseri olan 1574 tarihli resim Cambridge Trinity College Library'de Freshfield Albüm adı ile anılan kitapta yer alır (*Cantay*, 1989, s.8) (Resim 1). Cami külliye'nin odak noktasıdır. Çevresindeki külliye yapılarını Sinan orijinal bir şehircilik görüşüyle teraslar halinde düzenlemiştir. Mihrap cephesi önündeki alanda Kanuni Türbesi, Hürrem Sultan Türbesi, güney avlu duvarında Dâr-ül Kur'a yer alır. Batı'da Sıbyan Mektebi, Evvel Medresesi, Sani Medresesi, Tıp Medresesi aynı hizadadır. Salis ve Rabi Medreseleri doğuda Haliç'e inen kademeli yamaçtadır. Kuzey'de geniş bir rampaya oturan Dâr-üşşifâ, bunun yanında dik bir sokak ile ayrılan imaret bulunur. Tabhane'den de sonra Salis ve Rabi Medreseleri'nin bulunduğu sokağın köşesinde bir sebîl ve külliye'de adeta bir imza gibi duran Sinan'ın Türbesi vardır. Caminin dış avlusuna bitişik Dâr-ülhadis ve alt kısımdaki Mülazımlar Medreseleri külliye'yi tamamlar (*Erçağ*, 1988, s.6-7) .

PLAN

Resim 1- Süleymaniye Camii Cambridge Trinity College Library (MS 0.17.2 f. 14)

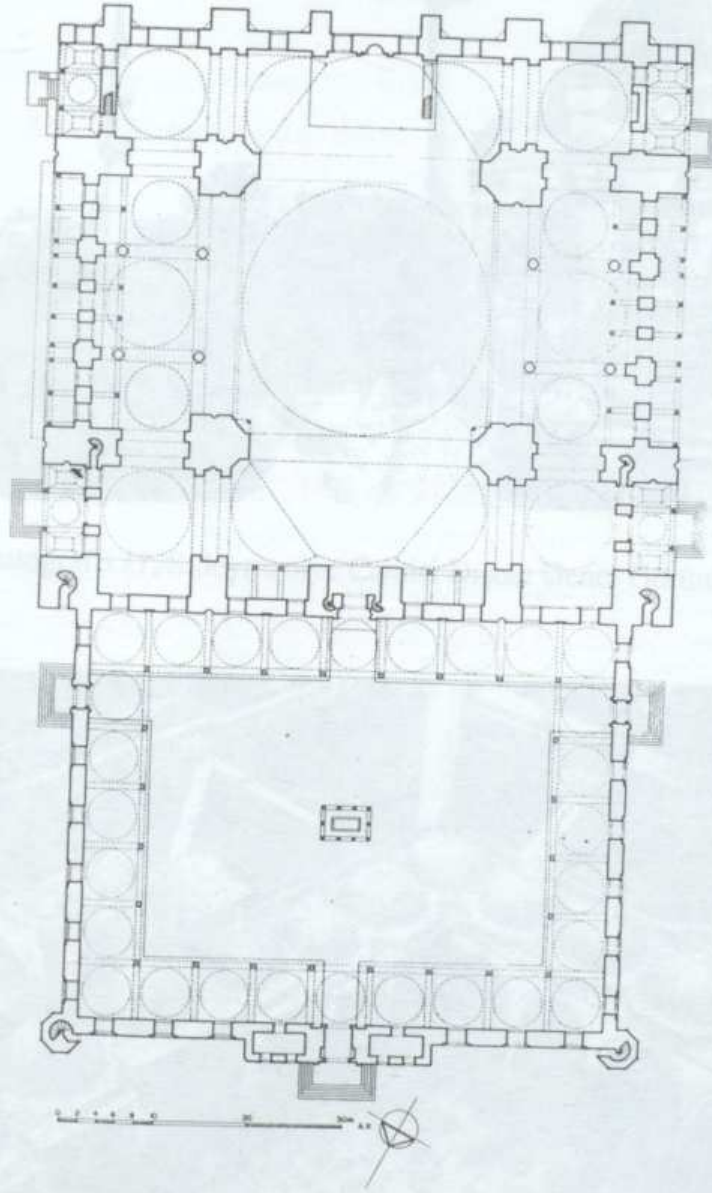
PLAN

Süleymaniye'de Mimar Sinan, Şehzade Camisi'ndeki dört yarım kubbenin ardından, geleneksel şemayı kullanmıştır. Ortada ana kubbe, mihrap ve cümle kapısı önünde yarım kubbeler, yanlarda değişik boyuttaki küçük kubbeler, ibadet mekânının örtü sistemini oluşturmuşlardır (*Sözen, 1975, s.175*) (Plan 5). "Bu tasarım bütünlük arayışının en cesur ifadesidir" (*Erzen, 1991, s.30*). Buna bağlı olarak merkezi, simetrik bir taşıyıcı sistem oluşturulmuştur (*Göknül, 1987, s.41*). Ana kubbe dört fil ayağına dayanan askı kemerleri üzerinde yükselmektedir (*Öz, 1987, s.133*). Yarım kubbeler ikişer eksedra ile desteklenmişlerdir. Onların da mukarnaslarla köşelere bağlandığını görüyoruz. Doğu ve batı askı kemerlerinin altına yerleştirilmiş olan ikişer büyük sütun arasına da ortadaki daha geniş ve iki yandakiler dar olmak üzere üçer yüksek kemer inşa edilmiştir. Kare planın köşelerin birer kubbe yerleştirilmiştir. Mihrap aksındaki cümle kapısından başka sağ ve sol cephede basamaklarla çıkılan birer kapı daha vardır. Revaklı avlu ana kitleye kuzeyde bitmiştir. Dört köşesinde minareler yükselir (Fotoğraf 177). 28 kubbeden oluşan avlunun ortasında su taksim ve havalandırma cihazı bulunur (*Önge, 1983, s.543*) (Fotoğraf 178).

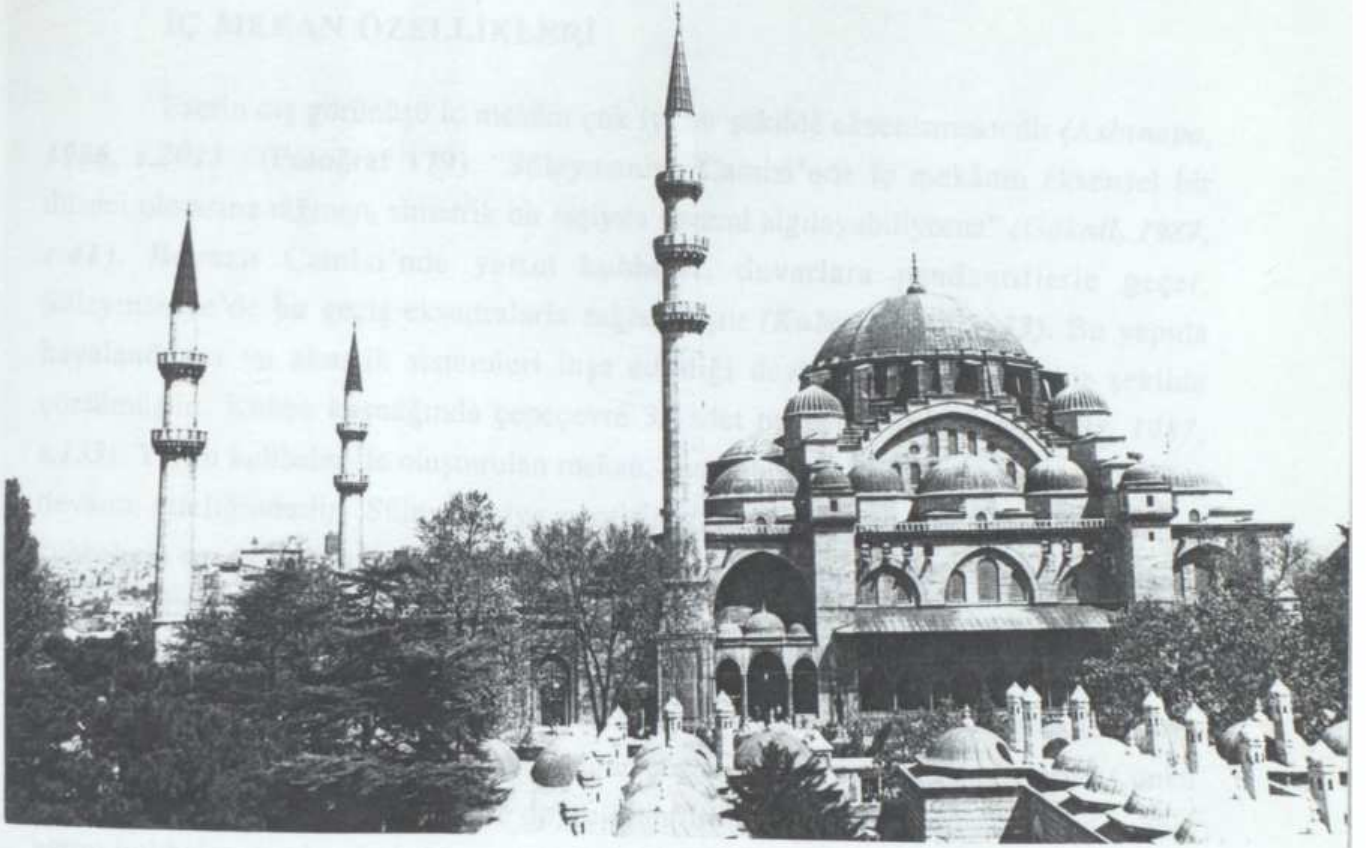
ÖLÇÜLERİ

Süleymaniye Camisi ile Sinan, Osmanlı Mimarisi'nin en geniş iç mekânlarından birini yaratmıştır. Kareye yakın plân 61.00 m eninde 70.00 m boyundadır (*Kuran, 1986, s.88*) . 63.00 m eninde, 69.00 m boyundadır (*Arseven, Fas.5, s.330*). Kubbe çapı 26.50m (*Aslanapa, 1986, s.201*) 27.25m (*Arseven, Fas.5, s.331*).

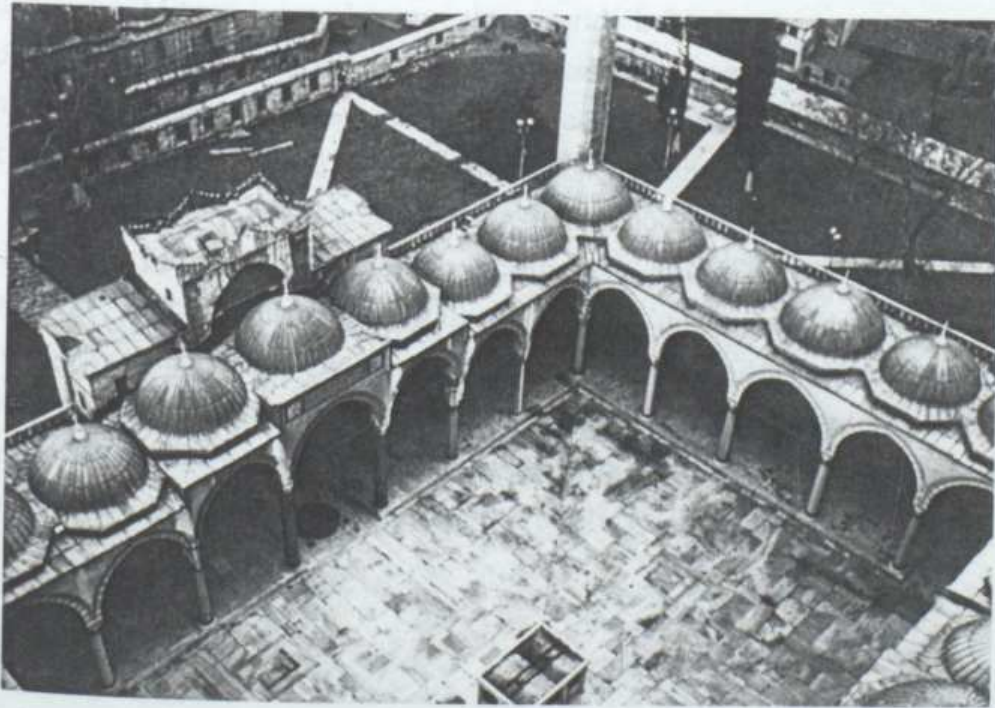

Plan.5. Süleymaniye Camisi Planı

Fotoğraf.177. Süleymaniye Camisi Dıştan Genel Görünüşü

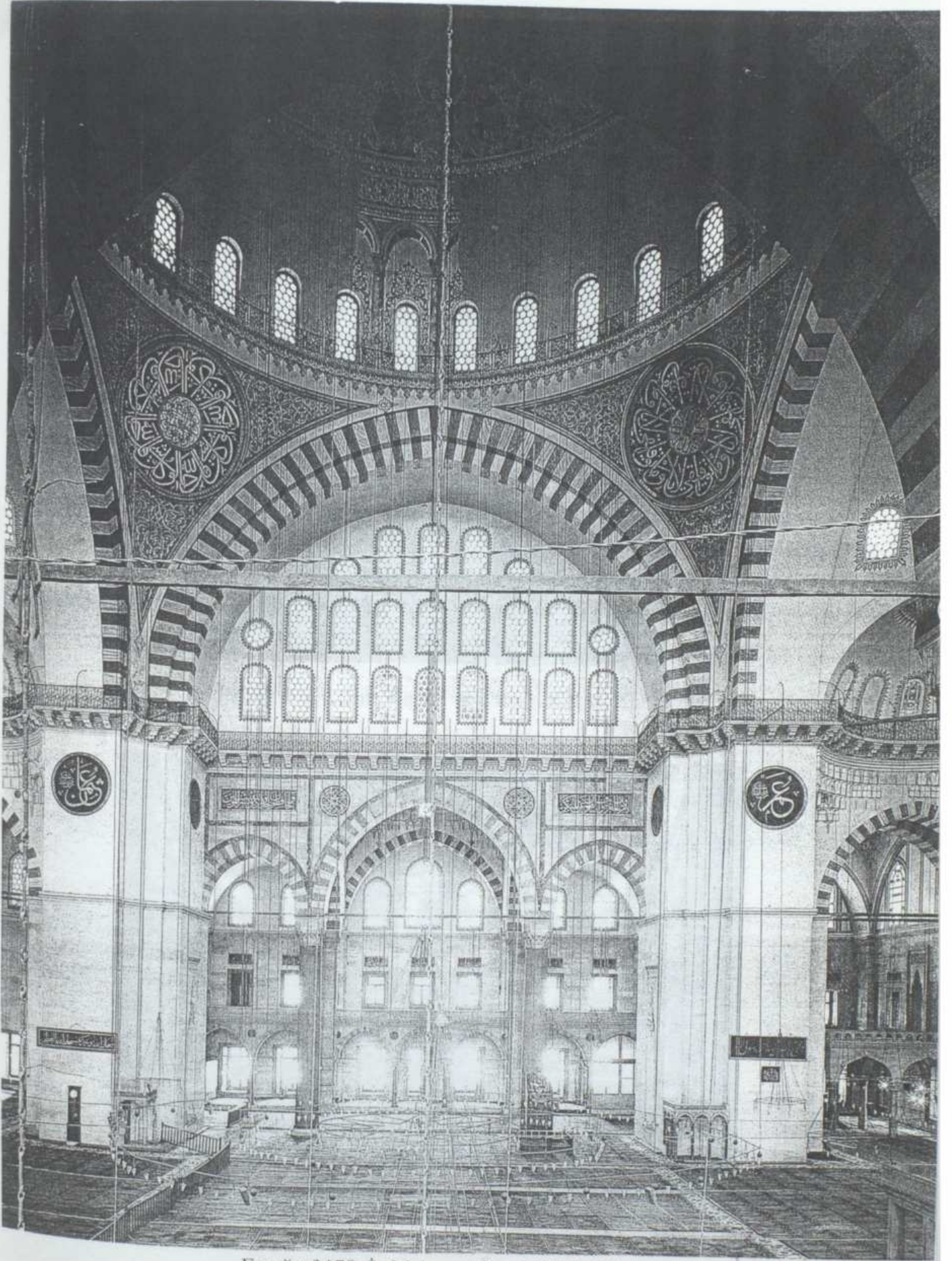
Fotoğraf.178. Revaklı İç Avlu ve Su Taksim Cihazının Üstten Görünüşü

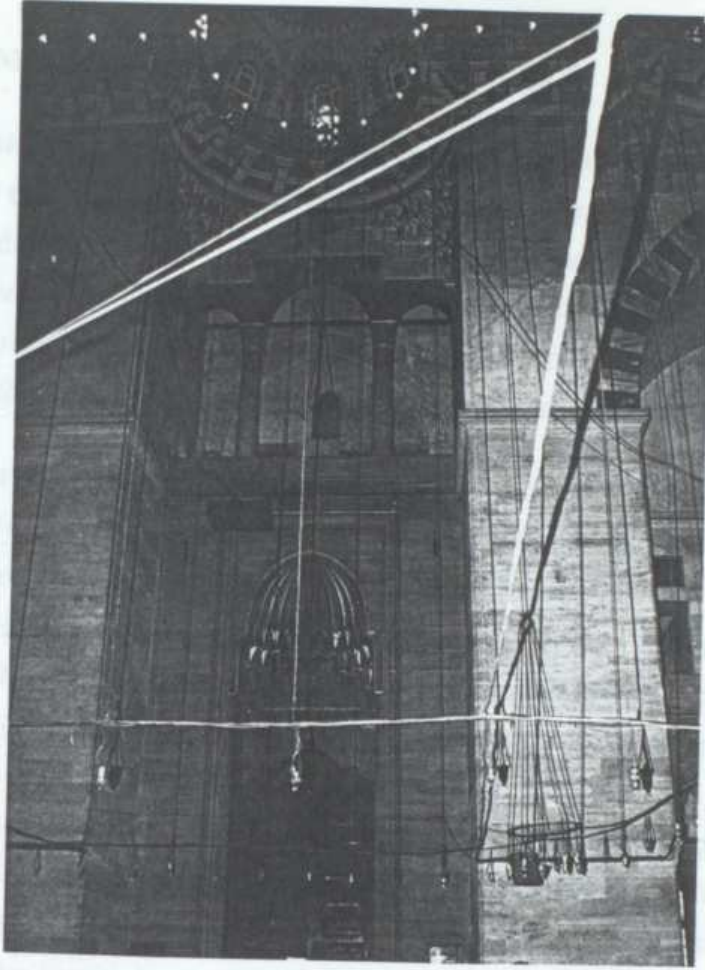
İÇ MEKAN ÖZELLİKLERİ

Eserin dış görünüşü iç mekânı çok iyi bir şekilde aksettirmektedir (*Aslanapa, 1986, s.201*) , (Fotoğraf 179). “Süleymaniye Camisi’nde iç mekânın eksensel bir düzeni olmasına rağmen, simetrik bir taşıyıcı sistemi algılayabiliyoruz” (*Göknil, 1987, s.41*). Beyazıt Camisi’nde yarım kubbeler, duvarlara pendentiflerle geçer, Süleymaniye’de bu geçiş eksedrarlarla sağlanmıştır (*Kuban, 1958, s.33*). Bu yapıda havalandırma ve akustik sistemleri inşa edildiği devirde çok başarılı bir şekilde çözülmüştür. Kubbe kasnağında çepeçevre 32 adet pencere sıralanmıştır (*Öz, 1987, s.133*). Yarım kubbeler ile oluşturulan mekan, ana kubbenin hâkim olduğu mekânın bir devamı niteliğindedir. Süleymaniye camisinin örtü sistemindeki bütünlük, yarım kubbelerin ana kubbenin dayandığı kemer üzerine ve kasnağın hemen altından başlayacak şekilde yerleştirilmiş olmasıyla sağlanmıştır. Diğer taraftan anıtsal bir dış görünümün de yaratılmış olması eserin şeffaflığını göstermektedir. Süleymaniye Camisi ile en gelişmiş noktaya ulaşılan Klasik Osmanlı Mimarisi, bu olağan üstü özelliğini; çeşitli kubbelerin hem biçimsel ve hem de strüktürel bütünlüğün çözümü ile bu eserde ispatlamıştır. Çünkü örtü sistemleri, iç mekan şartları ile doğru orantılı ilişkidirler. Bu eserde her kubbe, yarım kubbeler ve eksedrarlar iç mekân düzeninde net bir biçimde tanımlanmışlardır. Süleymaniye’nin örtü sistemi, cephe düzenlemelerinin ritmik hareketlerini de etkilemiştir. Bu etki iç mekân ilişkilerinde de görülür. Taç kapı ve yan kapılarla mekânsal işlev vurgulanmıştır. Mihrap ile taç kapının aksı; içeride kubbeler, kemerler ve galerilerle, dışarıda iç avlu ile yapının bir bütün olduğunu hissettirir. İçeride, yukarı doğru bakıldıkça algılanan öğeler çoğalır. Öğeleri aydınlatan teppe pencereleri renkli ışıkları görsel zenginliği artırır (*Erzen, 1991, s.24,64*). Bu pencereler sistemli bir şekilde dizilmişlerdir. Yedi sırada ikiyüz kırk dokuz adettirler. Alt sıradakiler dikdörtgen formda mermer söveli, üst sıralar sivri veya yarım daire kemerlidirler. Bazıları tam daire formu ile çeşitliliği simgeler (*Kuran, 1986, s.88*). Cümle kapısının üzerinde küçük odanın altında, dört pencere ile içeri ve dışarı açılan dörder küçük menfez bulunur (Fotoğraf 180). Yağ kandillerinden çıkan isler oluşturulan hava akımı ve baca terbitatı ile burada toplanırdı. Bu sistem hem havayı temizlemek ve hem de mürekkep yapmak için bol is sağlamak amacı ile oluşturulmuştur (*Aslanapa, 1986, s.203*) (Fotoğraf 181).

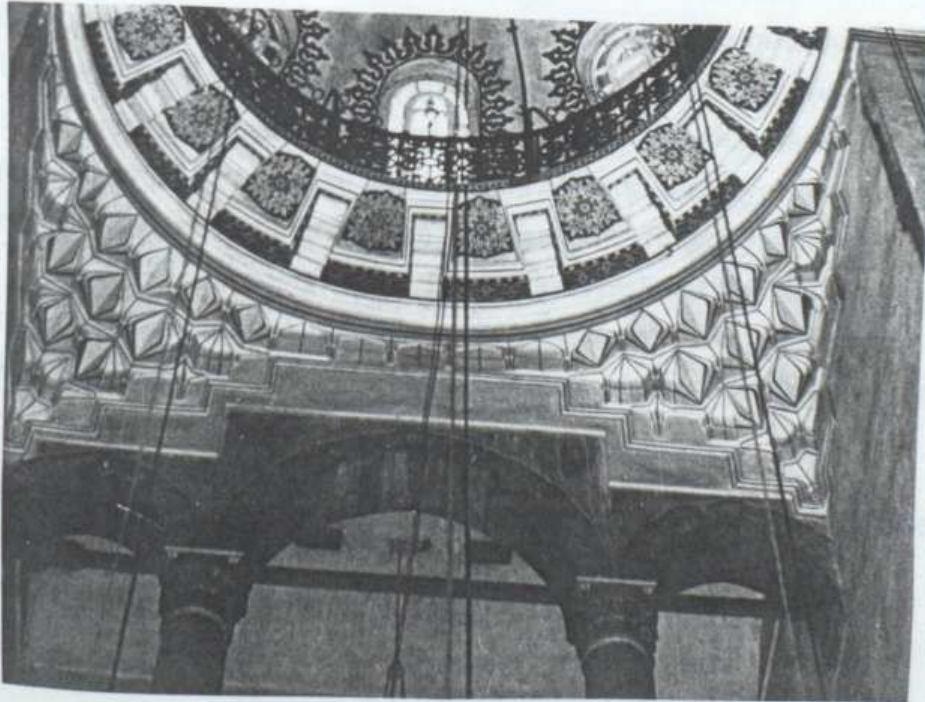

Fotoğraf.179. İç Mekanın Genel Görünüşü

Fotoğraf.180. Cümle Kapısı ve Üstteki Küçük Kubbe

Fotoğraf.181. İs Odasının Menfezleri

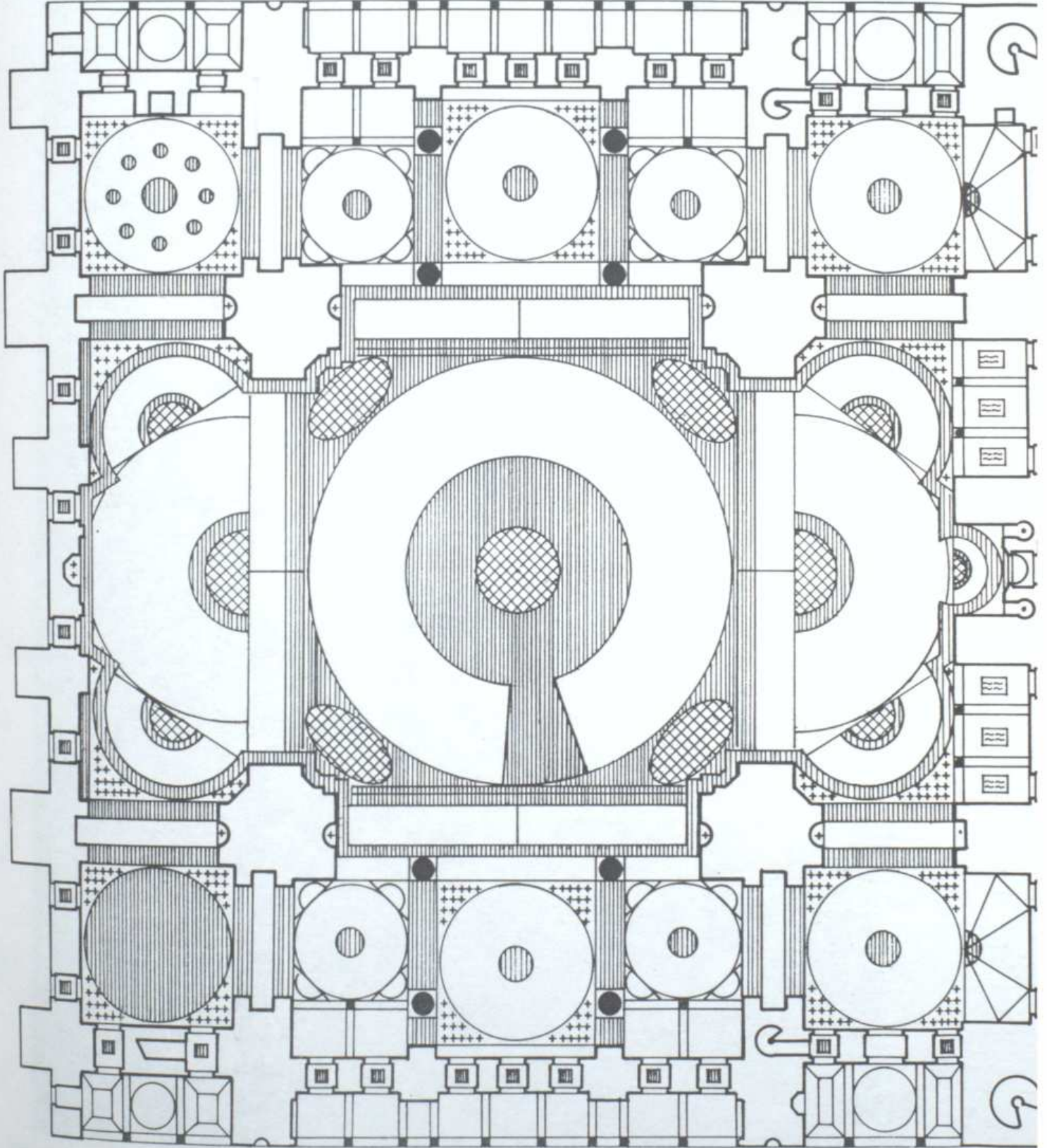
BEZEME PROGRAMI (Plan 6, Kesit 4,5,6)

Süleymaniye Camisi'nin içi, yalnızca kullanılan bir alan değil, Tanrı'ya hayranlığın ifade edildiği bir mekândır. Tuhfet-ül Mimarın'da Sinan eseri Süleymaniye'yi şöyle tanımlıyordu : "..... Bu yüce binada güzel sanatların her türü, birbirine uyumlu ve ahenkli şekilde vurgulanmıştı" (*Sönmez, 1988, s.95*). Böylesine büyük bir iç hacim içerisinde, mimarının ana hatlarına bağlı kalınarak geliştirilen bezeme programı dikkat çekicidir. Öncelikle örtü sistemi üzerindeki süsleme incelendiğinde :

Ana Kubbe: Kubbe ortasında yeşil zemin üzerine celi sülüs hat ile Fatiha suresi bulunur (*Özsayiner, 1984, s.39*) (Fotoğraf 182). Bu yazı XIX. yüzyılda Fosatti'nin yönetimindeki onarımda yenilenmiş, bu yenilemeyi yapan Abdülfettah Efendi, Karahisari'nin yazısının düzenini bozmamış, sadece hafleri Râkım zevkine göre yenilemiştir. 1959 onarımında ise hattat Halim Özyazıcı (1898-1964)'nın çalışmaları ile bu günkü şeklini almıştır (*Derman, 1989, s.290*). Yazı çevresinde XIX. yüzyıl onarımına ait, o devrin üslubunda işlenmiş kalemişleri oldukça geniş bir alanı kaplamaktadır. Kasnak çevresindeki 32 adet pencereden sadece birinin çevresinde bütünü ile belgelenen kubbe eteği kompozisyonu da XIX. yüzyıl onarımına aittir (Fotoğraf 183). 1959'da Mimar Ali Saim Ülgen yönetiminde gerçekleştirilen onarım çalışmalarında, kubbe eteğindeki bu tezyinatın örtüldüğü sadece bir dilim şeklinde gösterildiği, yerinde yapılan incelemede görülmüştür.

Pendantifler: Ana kubbeyi destekleyen dört adet pendantifin yüzeyi kalemişi bezelidir. Ortalarında celi ve dairevi dört yazı da Abdülfettah Efendi tarafından yenilenmiş ve etrafına da devrin üslubunda kalemişi işlenmiştir. 1959 onarımında hattat Halim Özyazıcı'nın çalışmaları ile bugünkü görünümünü almıştır. madalyon yazı çevresindeki klasik kalemişleri Rikkat Kunt ve Muhsin Demironat tarafından yapılan bir çalışmadır (*Derman, 1989, s.290*) (Fotoğraf 184). Kasnak seviyesindeki gezinti yolu altındaki silme üzerinde de klasik desenlerden oluşan kalemişi bezeme bulunmaktadır. İkisi bu gezinti silmesinin altında, üçüncüsü pendantiflerin alt ucunda bulunan palmetler malakaridir (Fotoğraf 185).

Askı Kemerleri: Dört askı kemeri üzerinde somaki taklidi kalemişleri bulunur. Kuzey ve güney kemeri iki kademelidir.

SÜLEYMANİYE

Plan.6. Süleymaniye Camisi Planda Bezeme Düzeni

LEJANT

MOTİF

HAT

ÇİNİ

MUKARNAS
(taş - alçı)

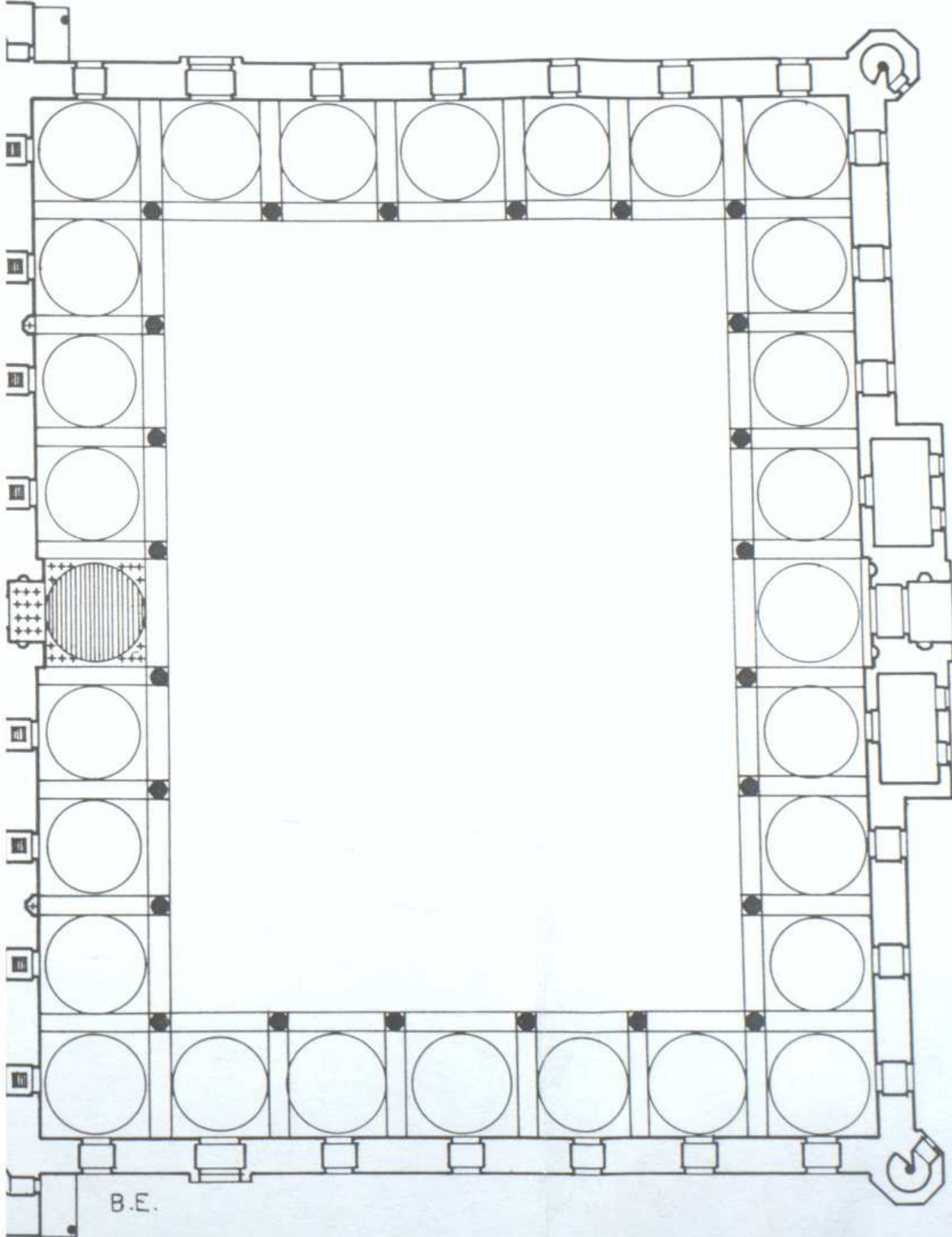

MALAKARİ

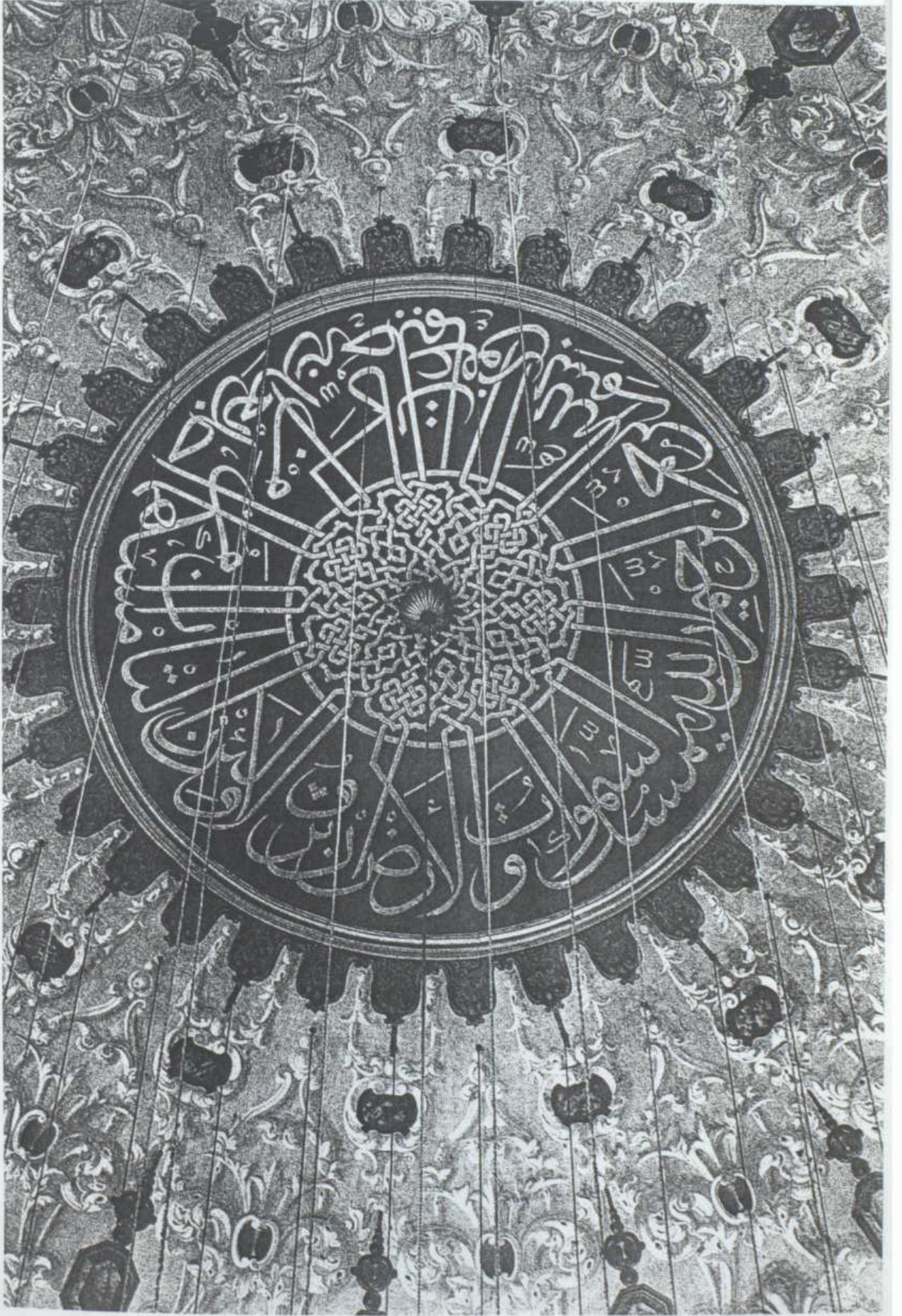
AHŞAP

KALEMİŞİ

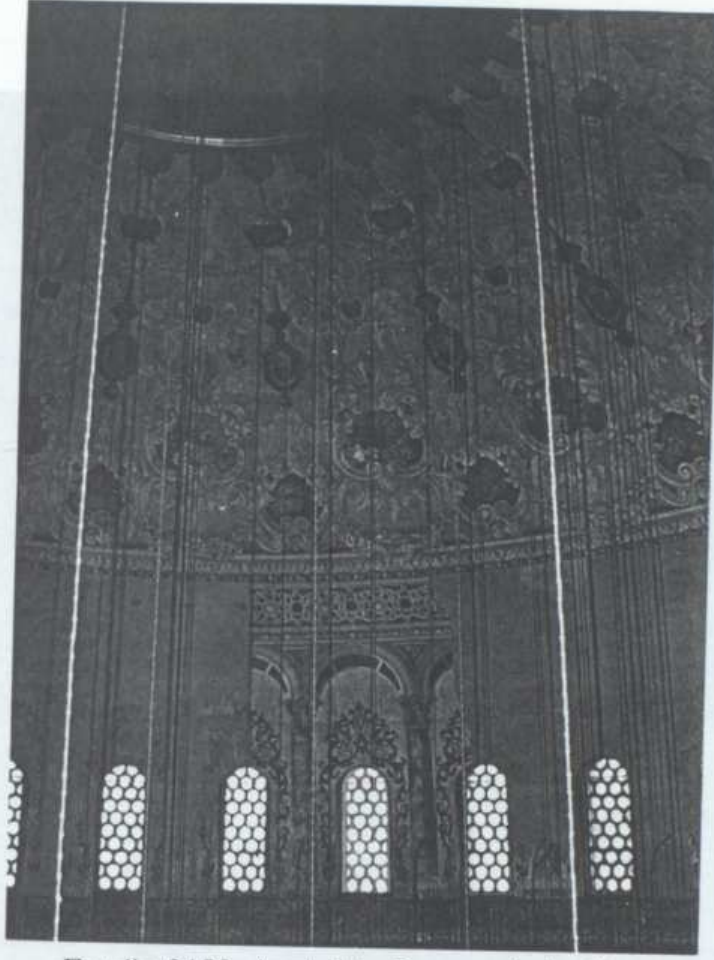

B.E.

CAMİİ

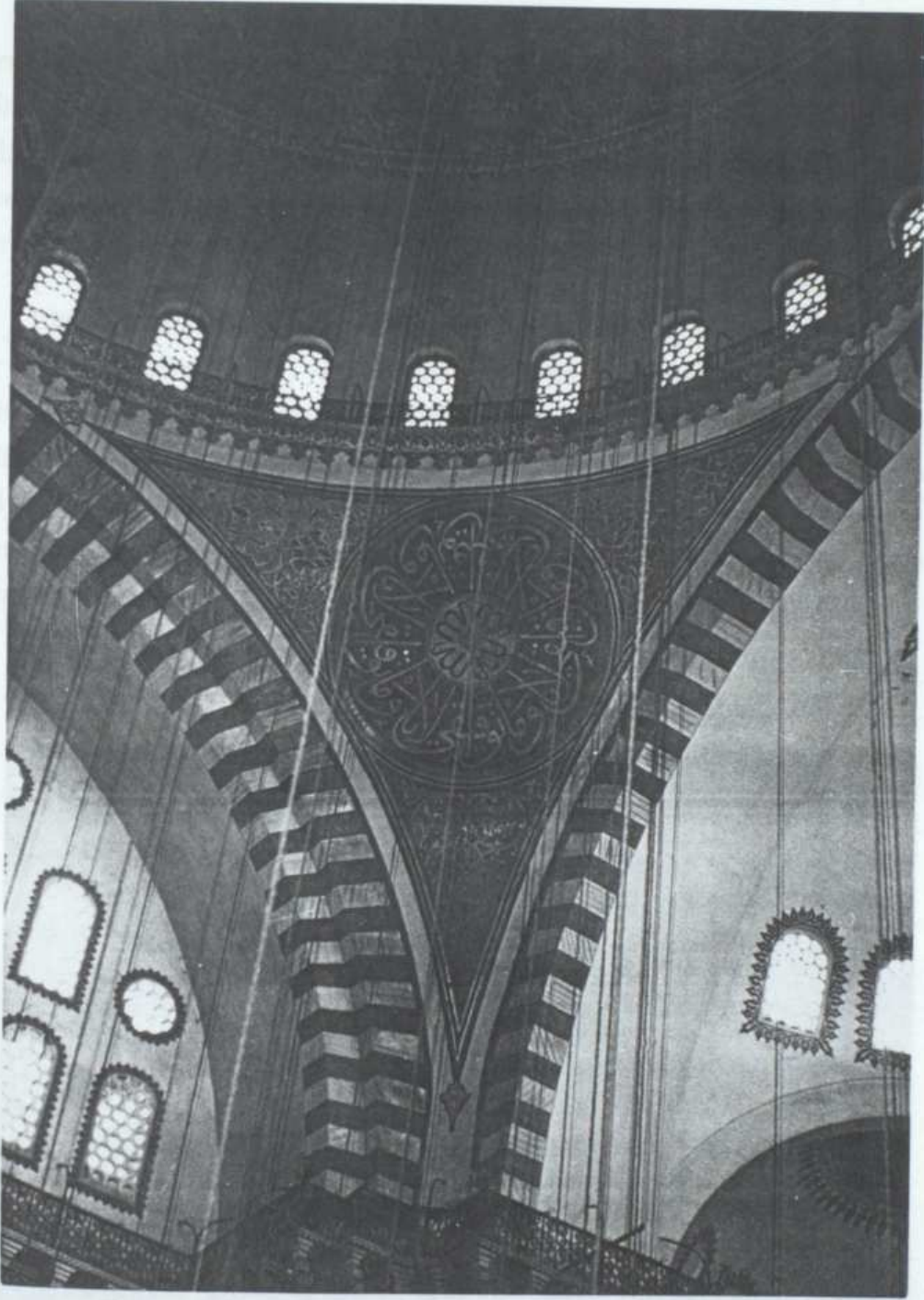
Fotoğraf.182. Anakubbe Merkezindeki Fatiha Suresi

Fotoğraf.183. Anakubbe Bezemesinden Detay

Fotoğraf.184. Anakubbe Pandantiflerinden Biri

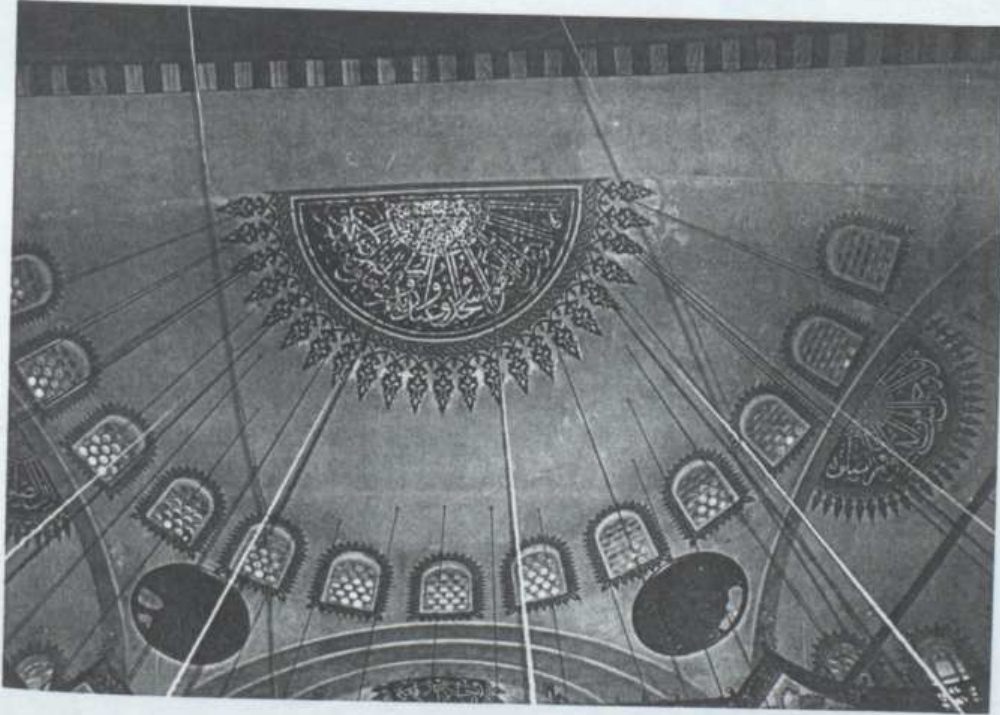
Fotoğraf.185. Gezinti Altı Taş Kornişi ve Askı Kemerleri

Fotoğraf.185. Gezinti Altı Taş Kornişi ve Askı Kemerleri

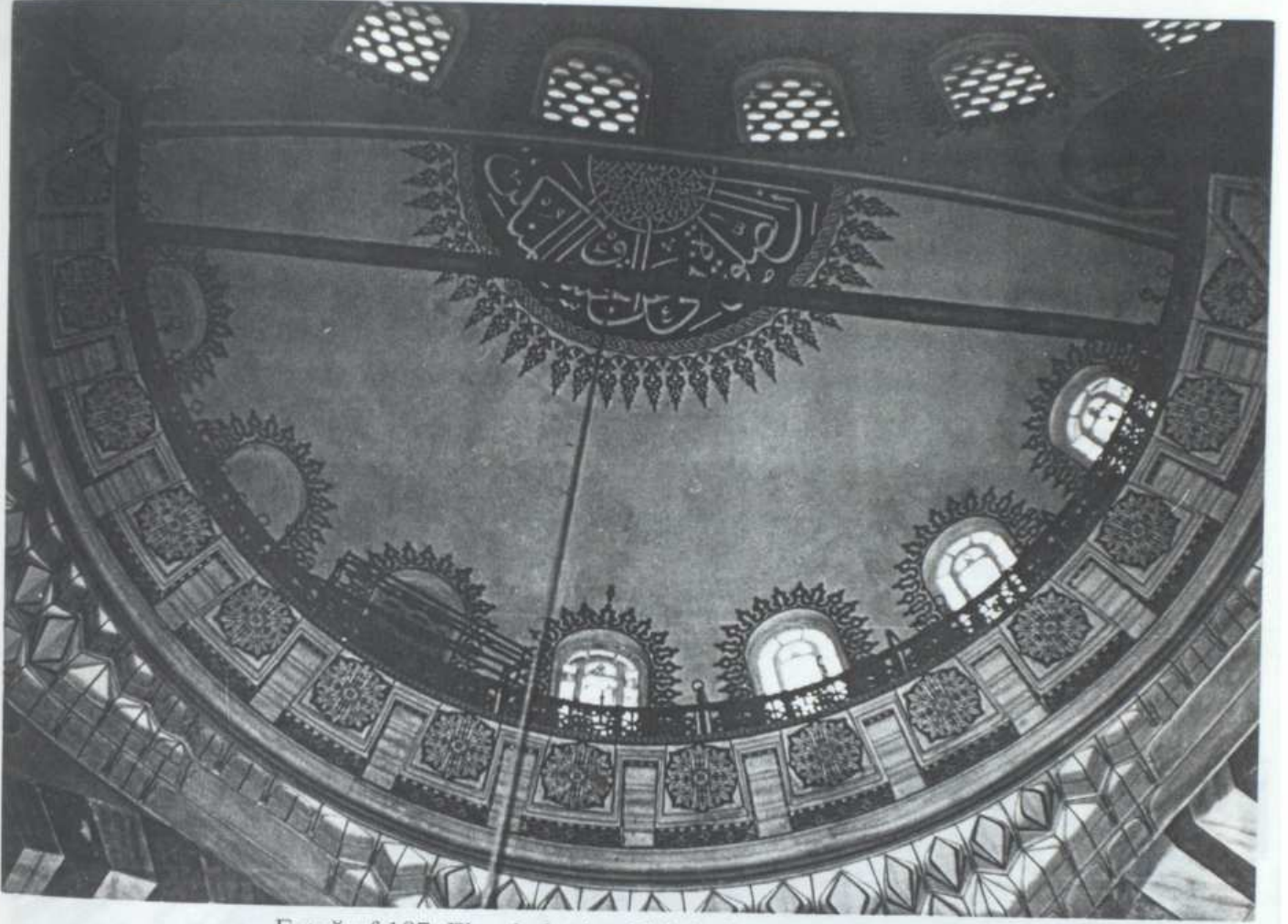

Yarım Kubbeler: Yarım kubbelerin ortasında ayet yazıları (Enam Suresi), yazıların çevresinde bordür şeklinde kalemişi örgü motifi, onun dışında da siyah tığlar, diplerinde kırmızı rengin de kullanımı ile yer alarak kompozisyonu tamamlarlar. Yarım kubbeler eteğinde yer alan pencereler çevresinde siyah renkte işlenmiş tığlar çepeçevre pencereleri kuşatırlar. Mihrap yarım kubbesi pendentifleri ortasında sağda Allah, solda Muhammed yazıları asılıdır (Fotoğraf 186).

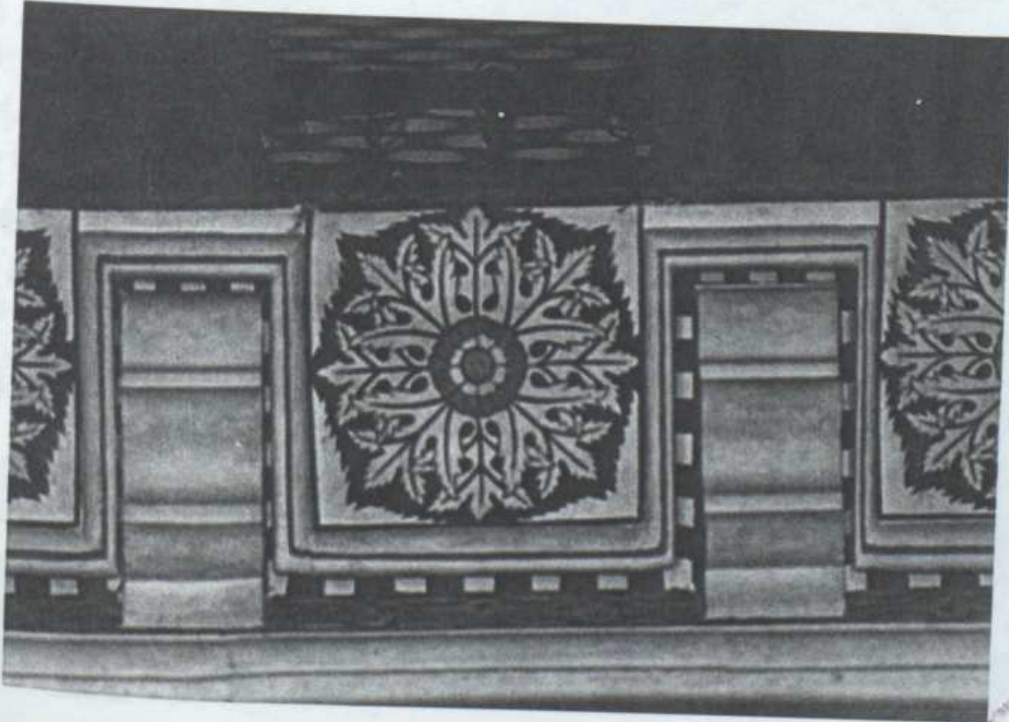
Eksedralar: İki yarım kubbeyi destekleyen ikişer eksedra ortasında yine ayet yazılar (Bakara ve Araf Suresi) yazıların çevresinde kalemişi örgü motifi bordür şeklinde, onun dışında da siyah tığlar, diplerinde kırmızı rengin de kullanımı ile yer alarak, yarım kubbelerdeki kompozisyonu burada da tekrarlarlar (Fotoğraf 187). Eksedralar altından, bu seviyeden camiye çepeçevre dolaşan konsollu silme, ağır görünümüne karşın mimari ile oldukça uyumludur. Silmenin konsolları arasında yüzeyde kalemişi motifleri devamlı taranmıştır (Fotoğraf 188).

Fotoğraf.186. Yarım Kubbenin Genel Görünüşü

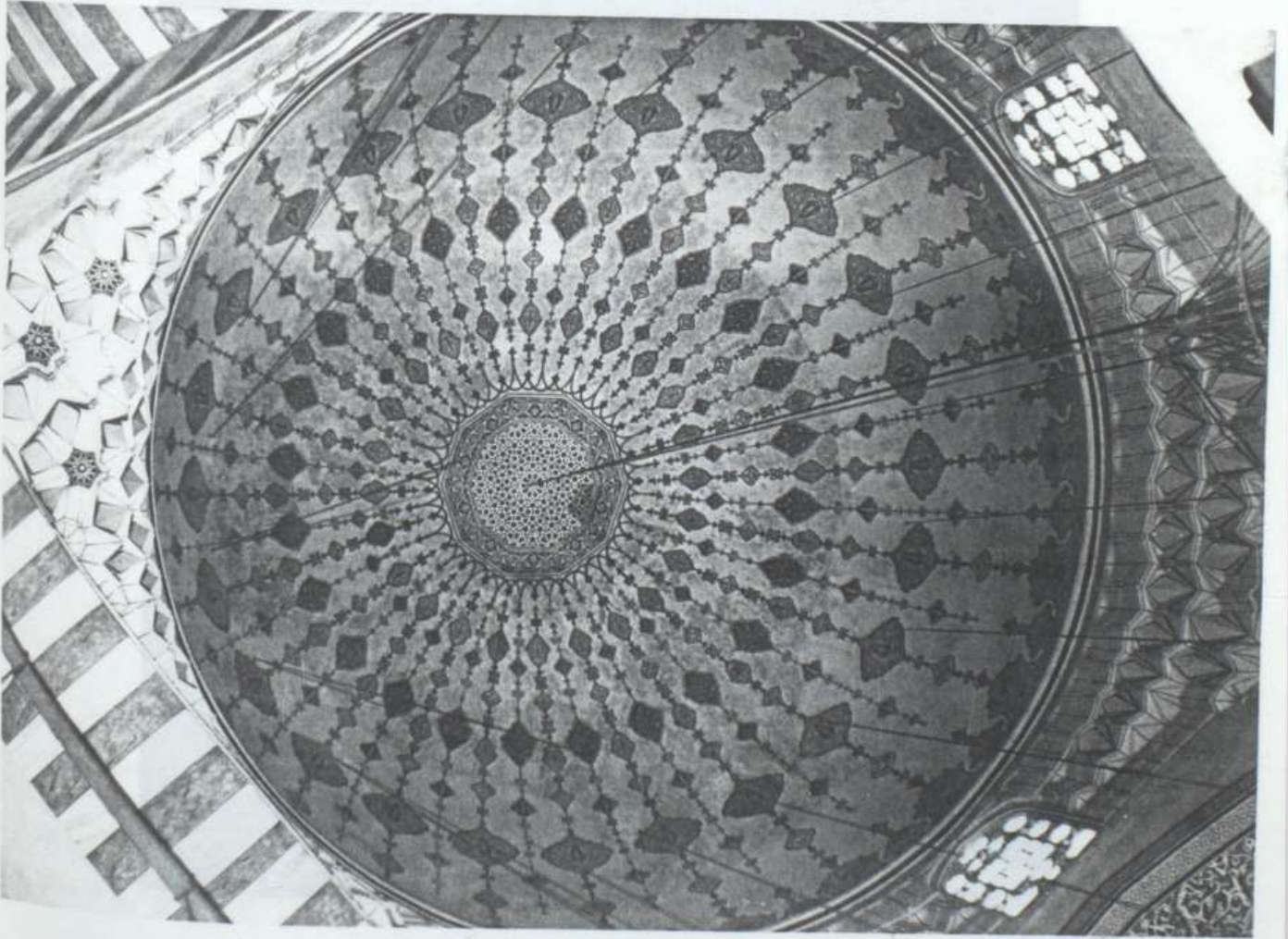
Fotoğraf.187. Eksedralardan Birinin Genel Görünüşü

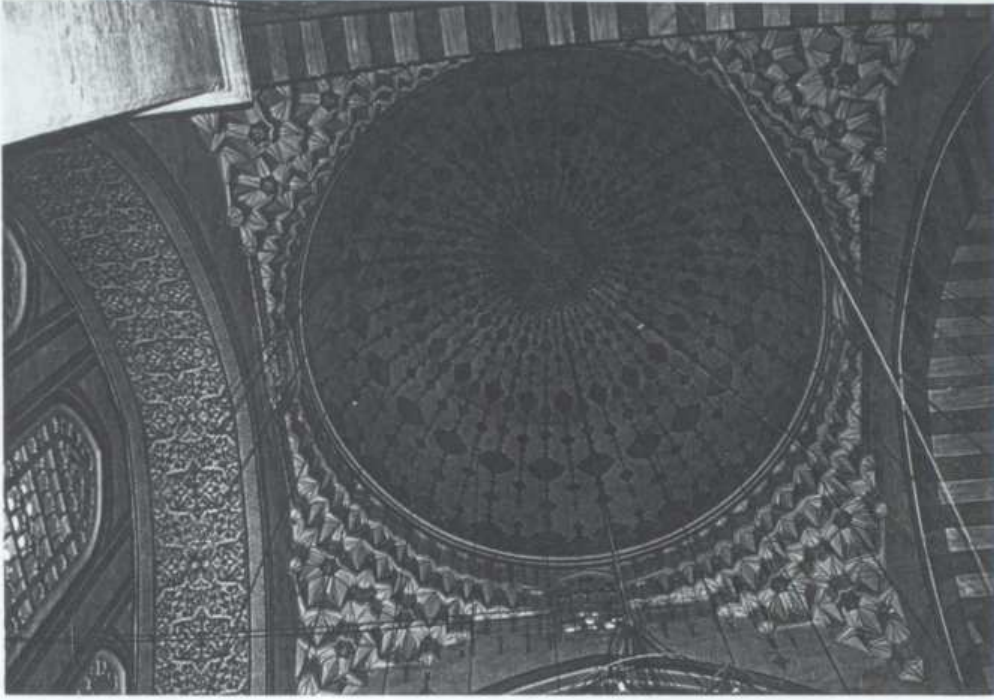
Fotoğraf. 188. Taş Silme Altı Konsolundan Detay

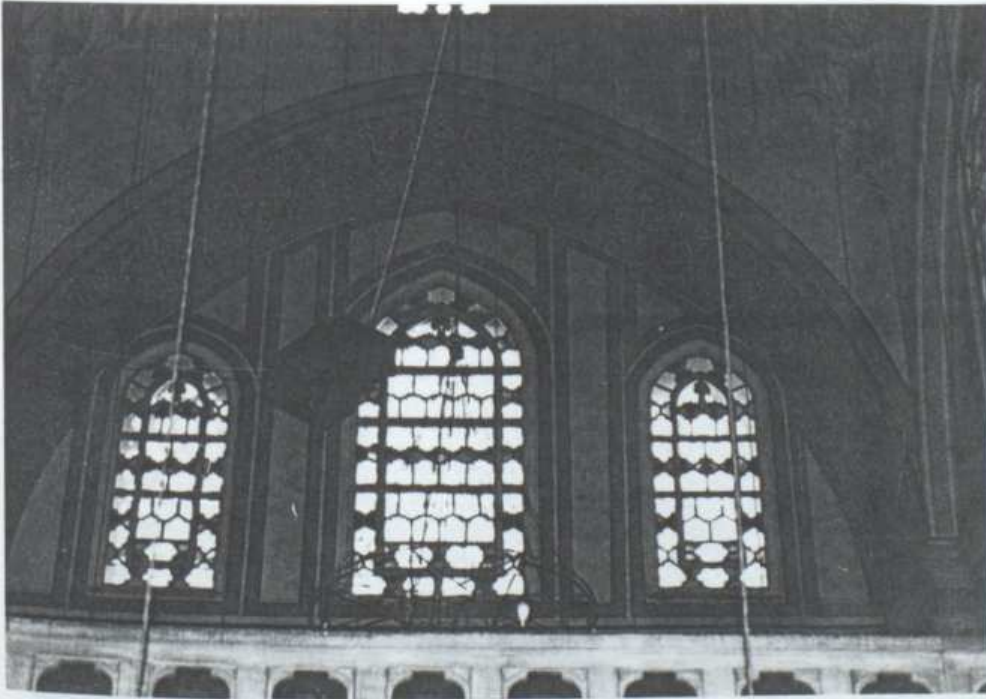
Köşe Kubbeleri : Yapının kare planının dört köşesinde yer alırlar. Güney doğu köşe kubbesi diğerlerine göre daha yoğun bezelidir (Fotoğraf 189). Kubbenin ortasında siyah-beyaz malakâri kompozisyon, kubbe içerisinde ise klasik dönem motiflerinin ışınsal simetrik düzenle bezendiği görülür (Fotoğraf 190). Dört köşesinde yedi sıra mukarnas süsleme, üçer adet malakâri kabarası ile yer alır. Beden duvarı tarafındaki kemer içi beyaz zemine kırmızı ve siyah renkte motiflerle bezelidir (Fotoğraf 191). Bu kubbenin özenli bezenmesi, hünkâr mahfeli üstü kubbesi olduğundandır. Diğer üç köşe kubbesinden güney batı kubbesi iç bezemesi daha sadedir (Fotoğraf 192). Ortada bir göbek, etrafında sekiz adet rozet yer alır. Dört köşesinde yine yedi sıra mukarnas süsleme yer alır. Kuzey doğu ve kuzey batı köşe kubbeleri iç bezemesi birbirinin aynısıdır (Fotoğraf 193). Ortada malakâri geometrik bezemeli bir göbek, çevresinde tığlar yer alır. Bunların bitişiğindeki kuzey beden duvarı önündeki örtüye geçişteki göbek kalemişi bezemesi de klasik döneme aittir (Fotoğraf 194, 195).

Fotoğraf. 189. Güneydoğu Köşe Kubbesi İç Bezemesi

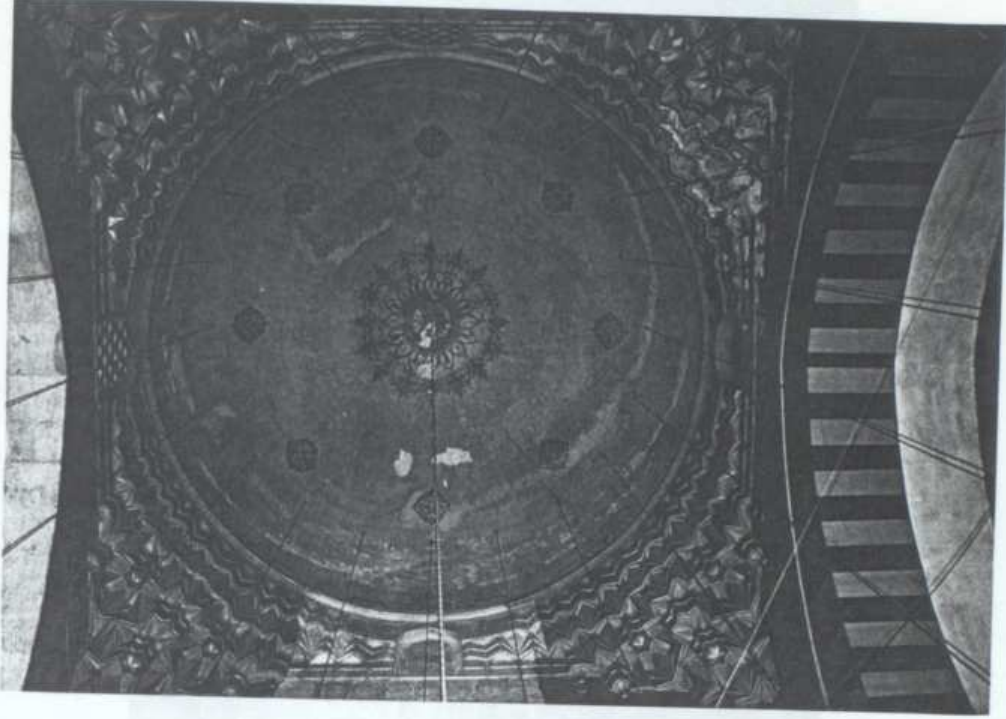

Fotoğraf.190. Güneydoğu Köşe Kubbesi Genel Görünüşü

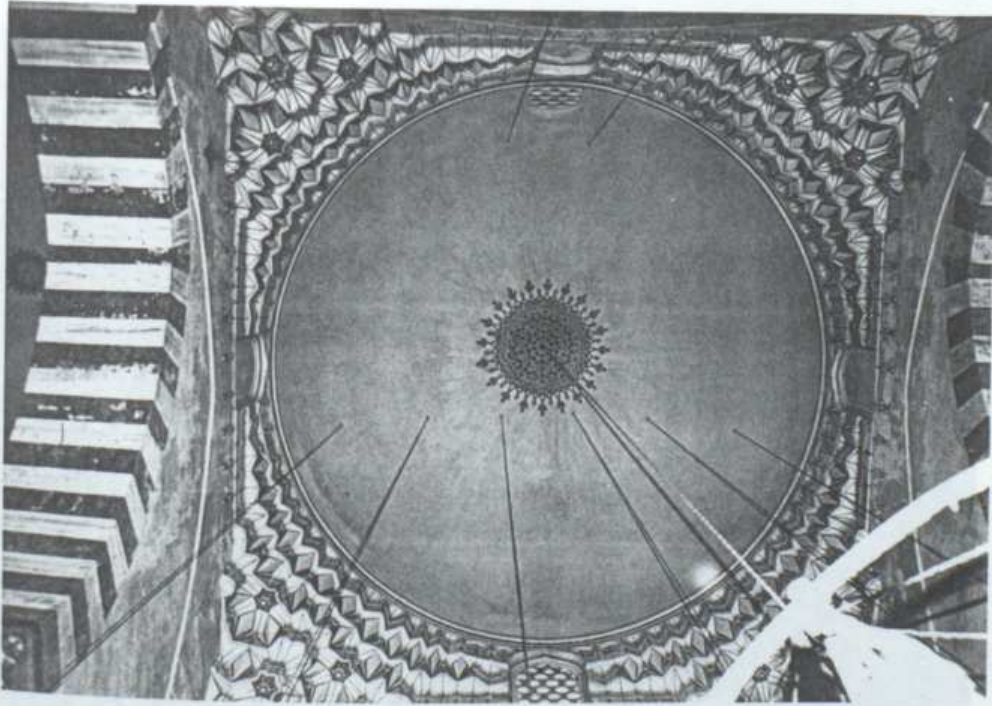

Fotoğraf.191. Kemer İçi Bezemesi ve Alçı İçlik Pencereleri

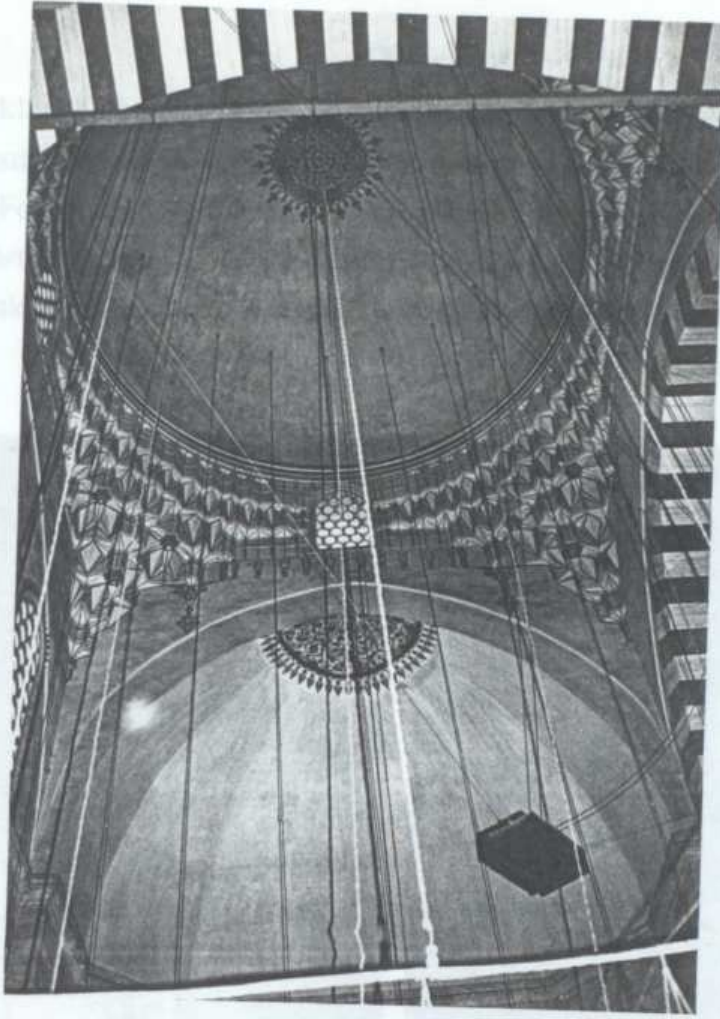

Fotoğraf.192. Güneybatı Köşe Kubbesinin Genel Görünüşü

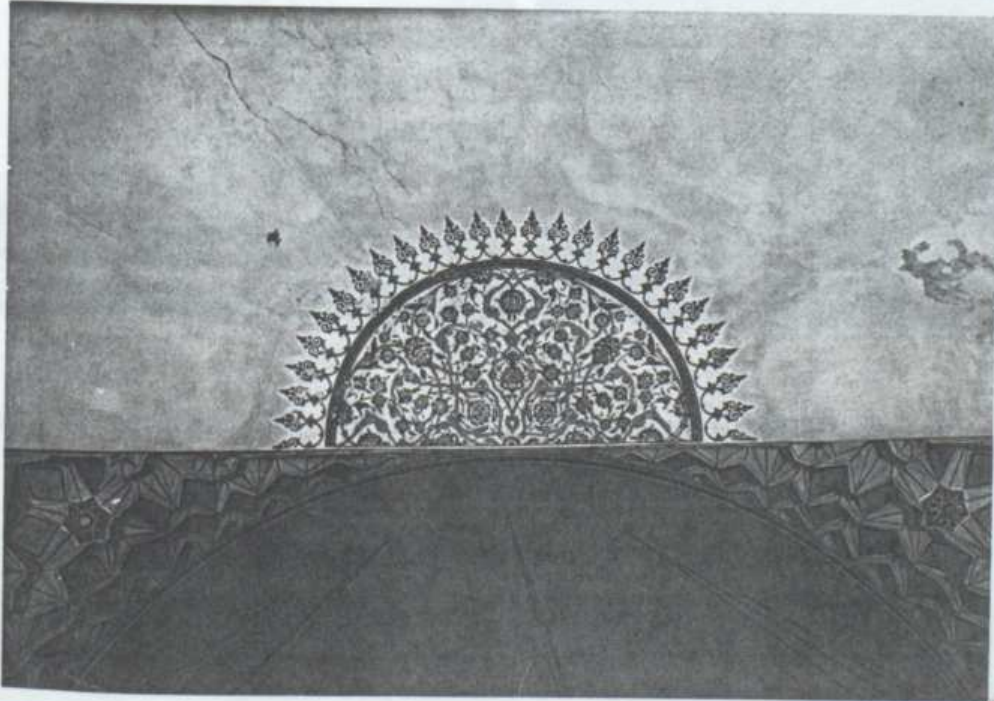

Fotoğraf.193. Kuzeybatı Köşe Kubbesinin Genel Görünüşü

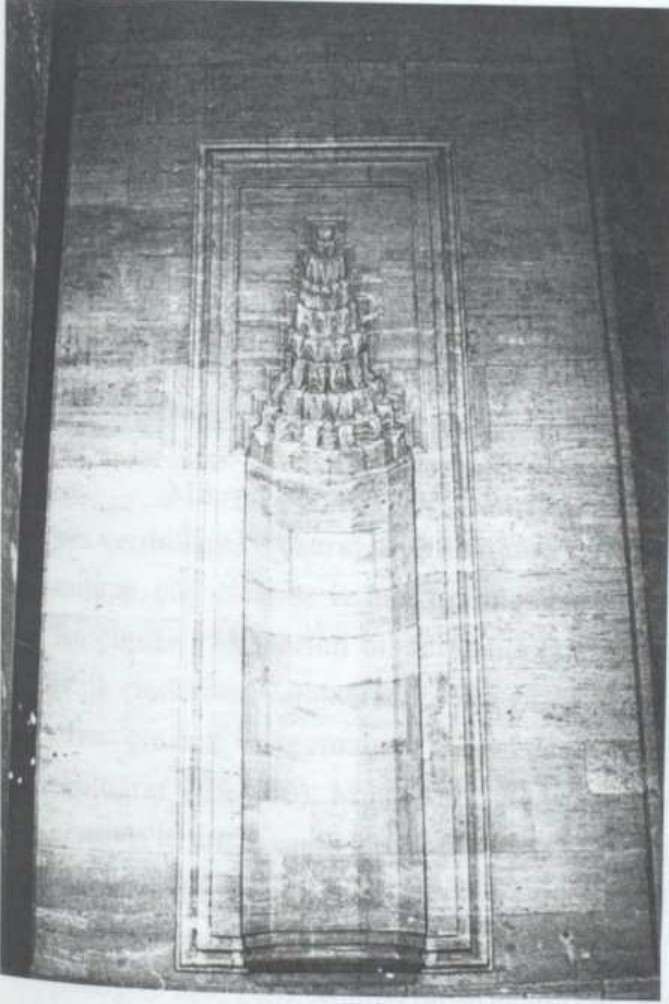
Fotoğraf.194. Kuzeybatı Köşe Kubbesi ve Altındaki Yarım Kubbe

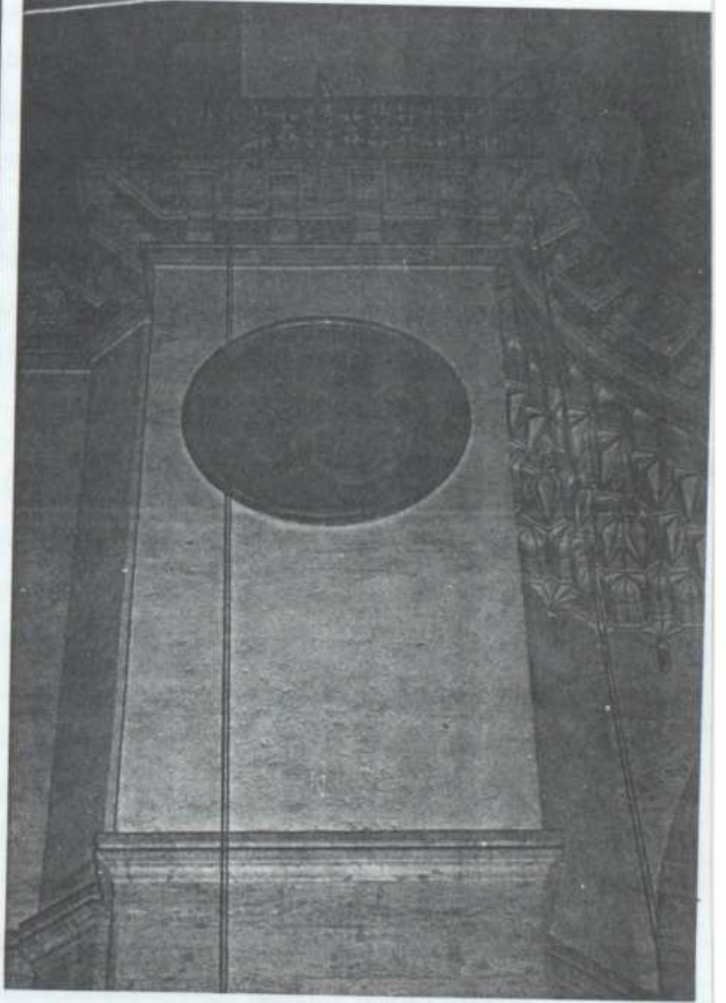
Fotoğraf.195. Kuzeybatı Yarım Kubbe Ortasındaki Kalemîşi Kompozisyon

Filayaklar: Çok iri bir kütle oluşturan (6.20x5.10m), filayaklarının, mihrap ve cümle kapısı aksında ikişer yüzünde duvar nişi açılmıştır. Nişlerin üzerindeki kavsaraları mukarnaslıdır (Fotoğraf 196). Üst korniş altında Abdül Fettah Efendi'ye ait Allah, Hz. Muhammed, dört halife ve Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin'in isimleri asılıdır (Özsayiner, 1993, s.). Filayakların köşelerindeki vaaz kürsüleri ve müezzin mahfeli mermerdir (Fotoğraf 197).

Fotoğraf.196.Filayaklarındaki Mukarnas Kavsaralı Nişlerden Biri

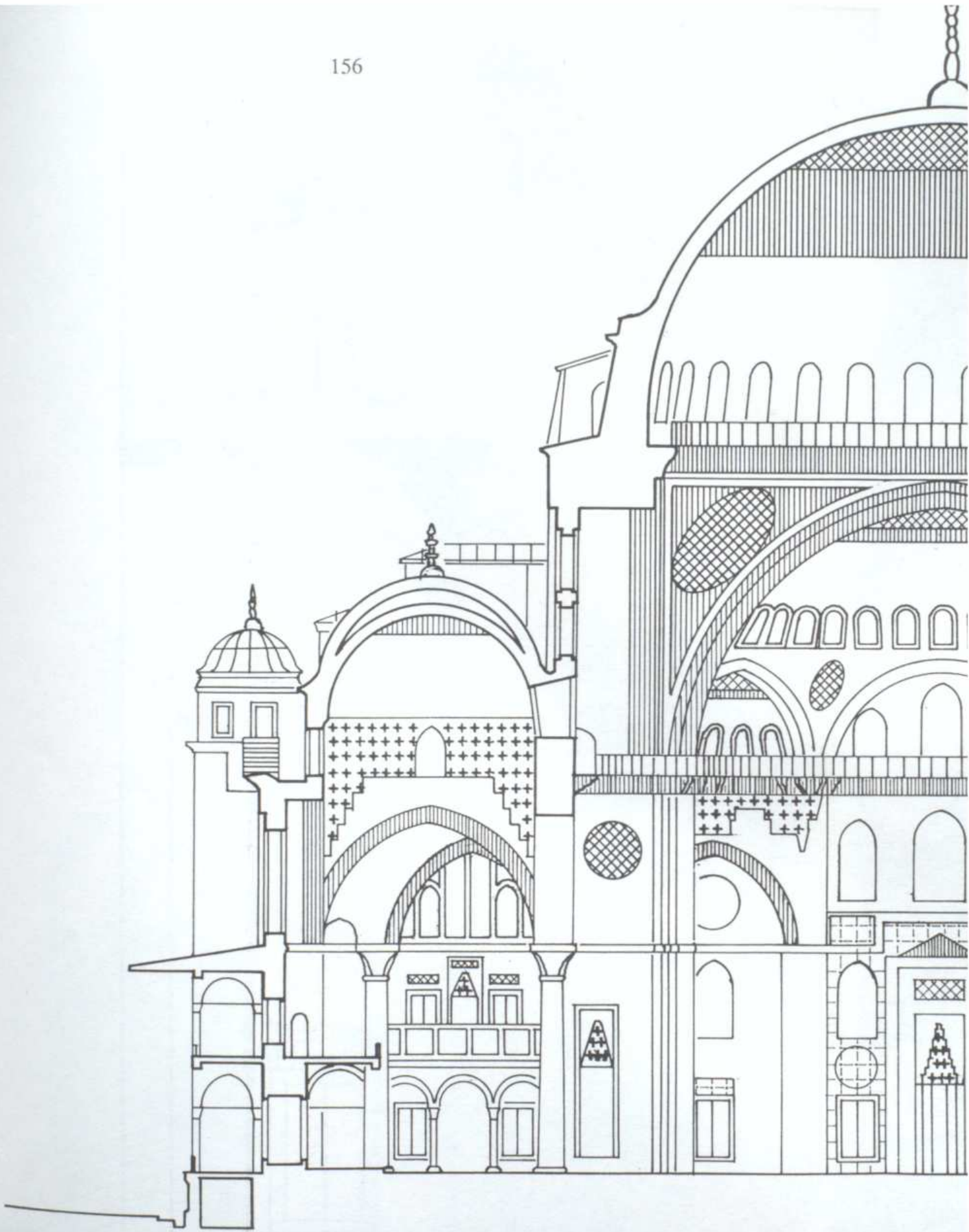

Fotoğraf.197.Filayakları Üzerindeki Yazı Levhalarından Biri

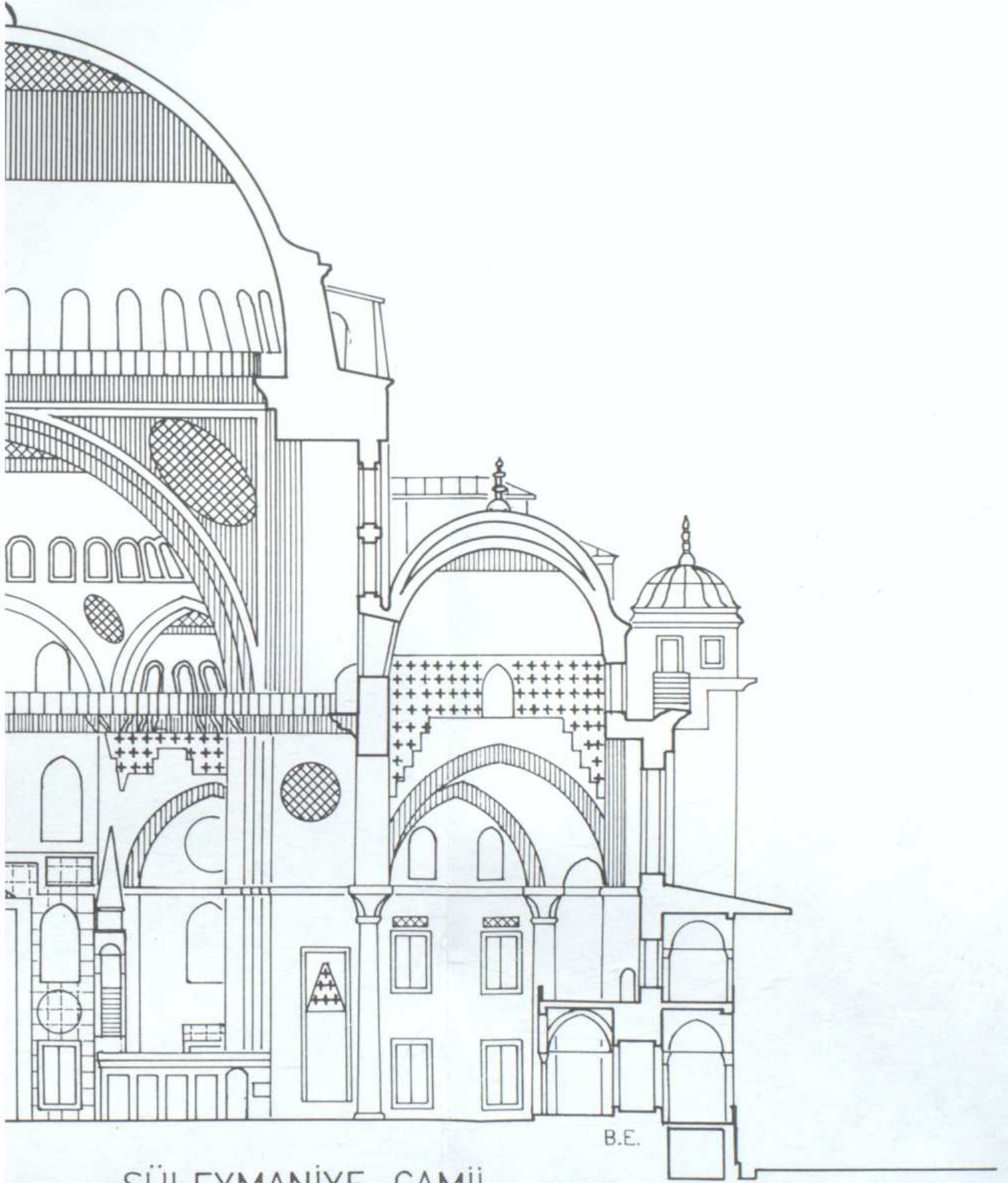

Mihrap Duvarı: Mihrap duvarının; mermer mihrap, minber, hünkâr mahfeli pencere düzeni ve süsleme programı ile önemi vurgulanmıştır (Fotoğraf 198). Süleymaniye Camisi'nde yarım kubbeden gövdeye geçişi tanımlayan dantelsi konsollu silme üzerinde kemer içerisinde üç pencere vardır. Alçı içlikleri devrine ait değildir (Fotoğraf199). Bu pencere sisteminin hemen altından üç pencere vardır. Fevkalâde müzeyyen bu üç pencere İbrahim Usta'nın sanatkarlığının ölümsüzleştiren eserleridir. Bu pencere sırasının hizasındaki iki daire şeklindeki pencere ve alt seviyedeki dört pencere da yine devrine aittir (Fotoğraf 200). Mihrap tamamen mermerdir (Fotoğraf 201). Sağ ve solundaki iki sütunçe üstlerindeki mermer alemlerle süslüdür. Alemlerde Allah ve Hz.Muhammed yazılıdır. Nişin sağ ve solunda terazileri görürüz (Fotoğraf 202). Niş üzerinde mukarnaslı kavsara ve sar kıtları mükemmel mermer işçiliği gösterirler. Hemen üstte Hasan Çelebi'ye ait, celi sülüsle yazılmış Al-i İmran Suresi-37 bulunur (Fotoğraf 203). Mihrap alınlığı sadedir. Çevresinde Palmet-Lotus Firizi vardır. Onun arkasındaki çini panonun sağ ve solunda, lacivert zemine beyaz hat ile Laihale İllallah, Muhammeden Resulallah (kelime-i Tevhit) iki çini levha halinde yerini almıştır (Özsayiner, 1993, s.73) (Fotoğraf 204).

Mihrap nişinin sağında ve solunda iki kademe pencere arasında çini süslemeye yer verilmiştir. Yukarıda kalın bir taş silme ile sınır oluşturulmuştur. Muhteşem mermer mihrap, çini süsleme ve ince işçilik gösteren alçı içlik pencereleri ile daha etkili olmuştur. Bu çiniler 1552 tarihli bir fermanla İznik'e ısmarlanmıştır. 16. yüzyıl ikinci yarısında İznik çinilerinin karakteristiği olan sır altına kabarık kırmızı rengin uygulandığı ilk örnek olan çiniler Süleymaniye Camisi'nde kullanılmışlardır (Yetkin, 1988, s.481) (Fotoğraf 205, 206). Mihrabın sağında ve solunda birinci ve ikinci kademe pencereler arasında iri sülüs yazılı büyük birer yuvarlak madalyon yer alır. Yazı harf uçları merkezde geometrik bir ağ meydana getirirler (Fotoğraf 207, 208). Madalyonların çevresinde beyaz zemin üzerine lacivert ve mavi renkte kırmızı dolgulu çini bordür ve köşelikler vardır (Fotoğraf 209, 210). Mihrap duvarındaki çini pencere alınlıklarında lacivert zemin üzerine beyaz renkte sülüs yazılı âyetler yer alır (Fotoğraf 211) (Görünüş 6).

Kesit.4. Süleymaniye Camisi'nin Mihrap Duvarı Bezeme Düzeni

SÜLEYMANİYE CAMİİ

LEJANT

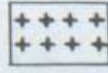
MOTİF

HAT

ÇİNİ

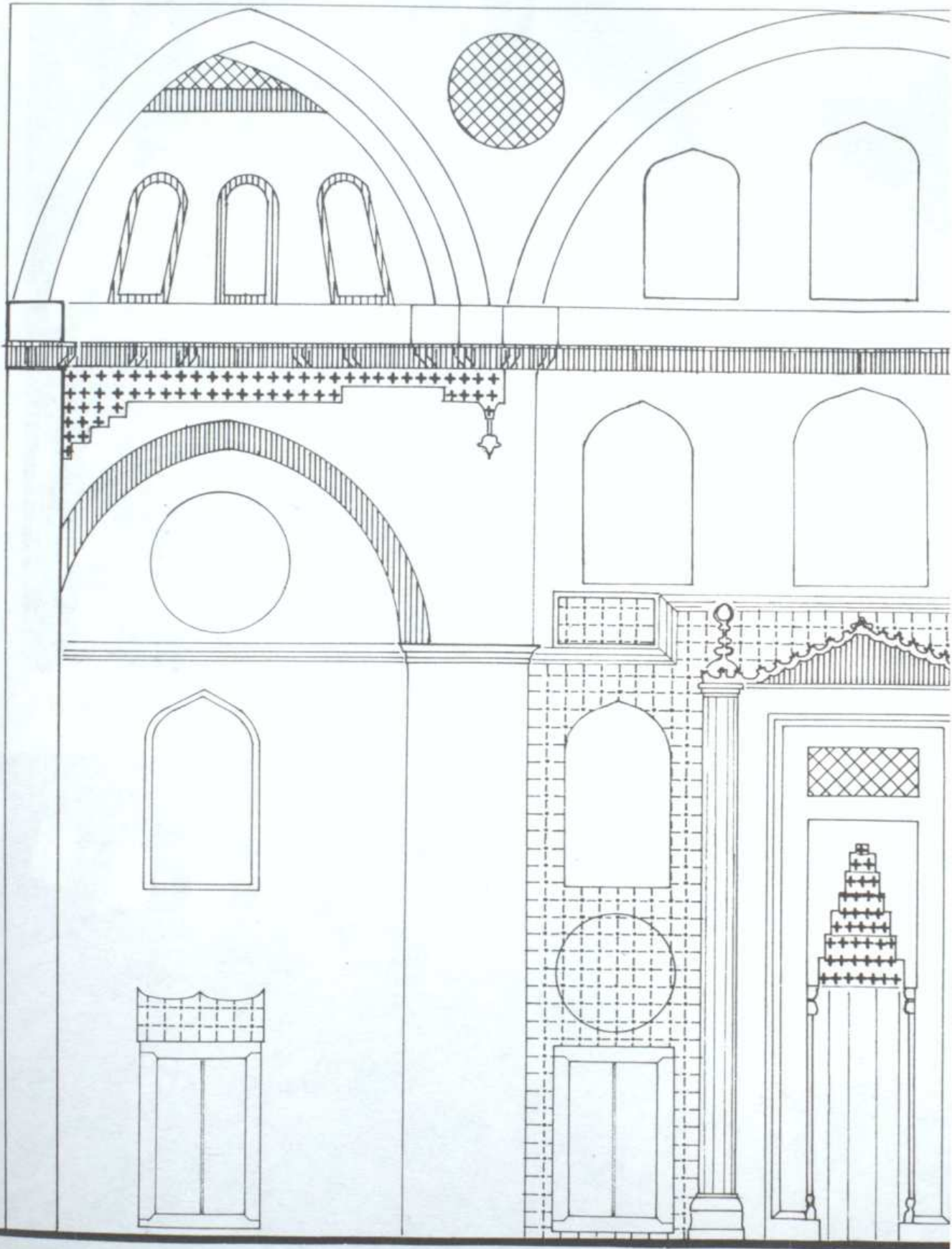

MUKARNAS MALAKARİ
(taş - alçı)

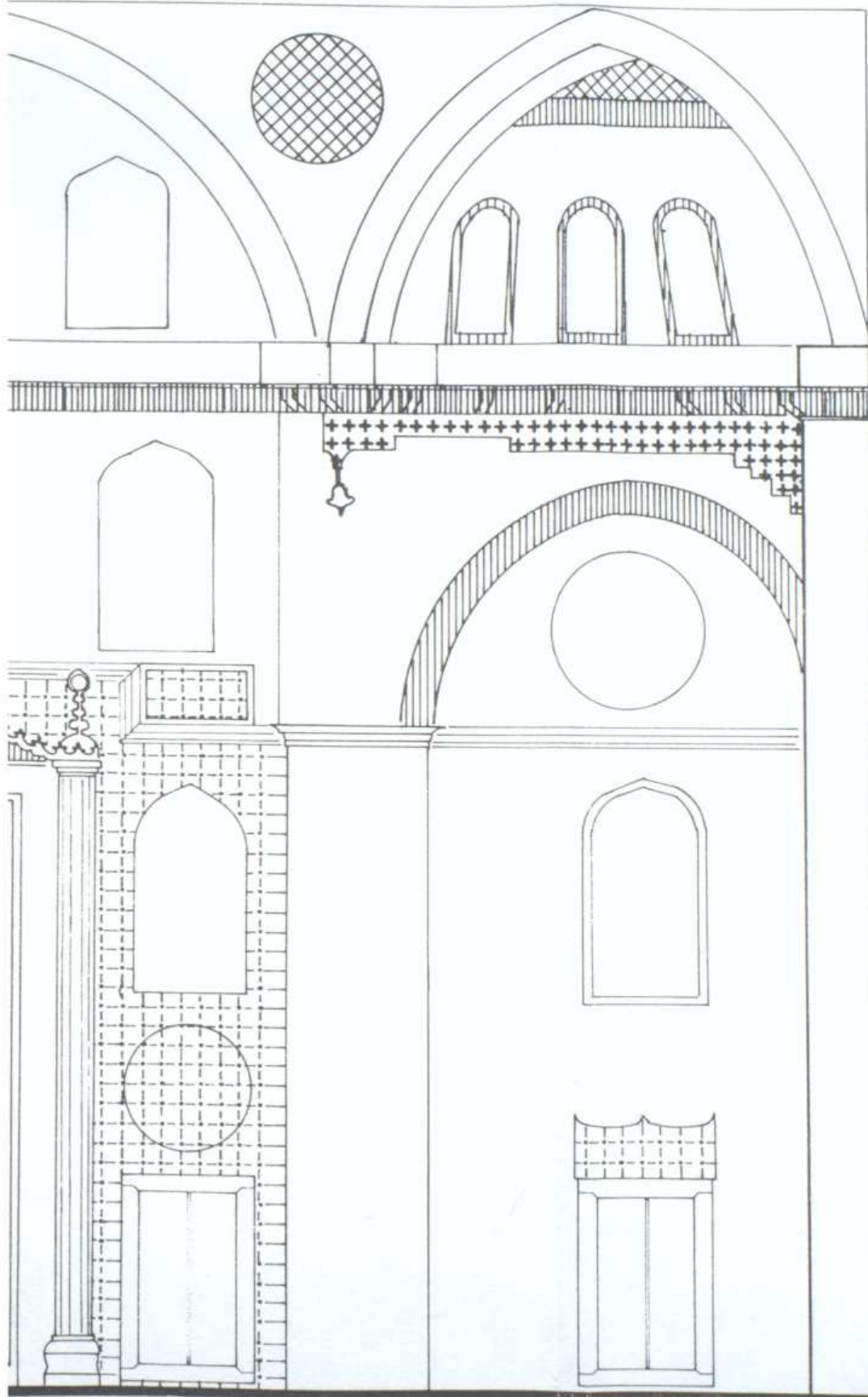

AHŞAP

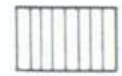
KALEMİŞİ

Görünüş.6. Süleymaniye Camisi Mihrap Duvarı Bezeme Düzeni

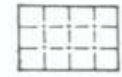
LEJANT

MOTİF

HAT

ÇİNİ

MUKARNAS
(taş - alçı)

MALAKARİ

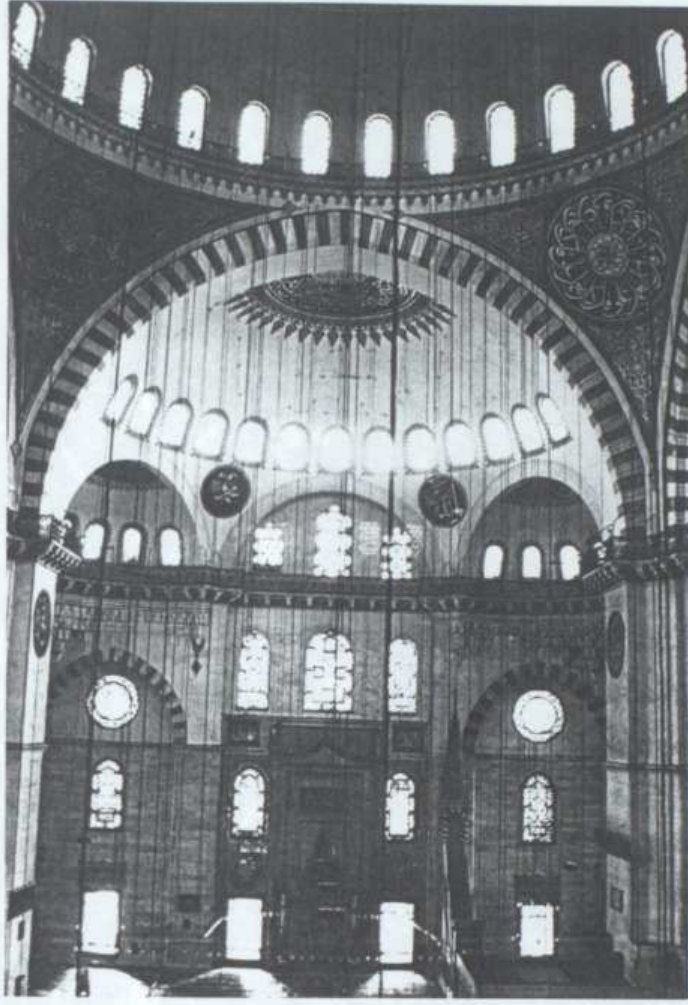
AHŞAP

KALEMİŞİ

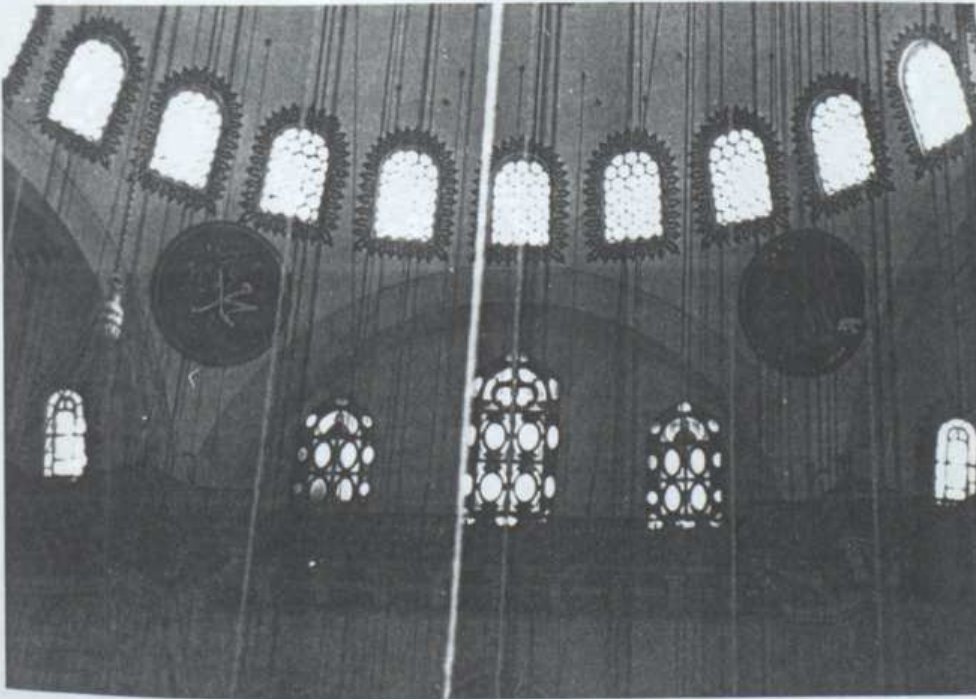
B.E.

SÜLEYMANİYE CAMİİ

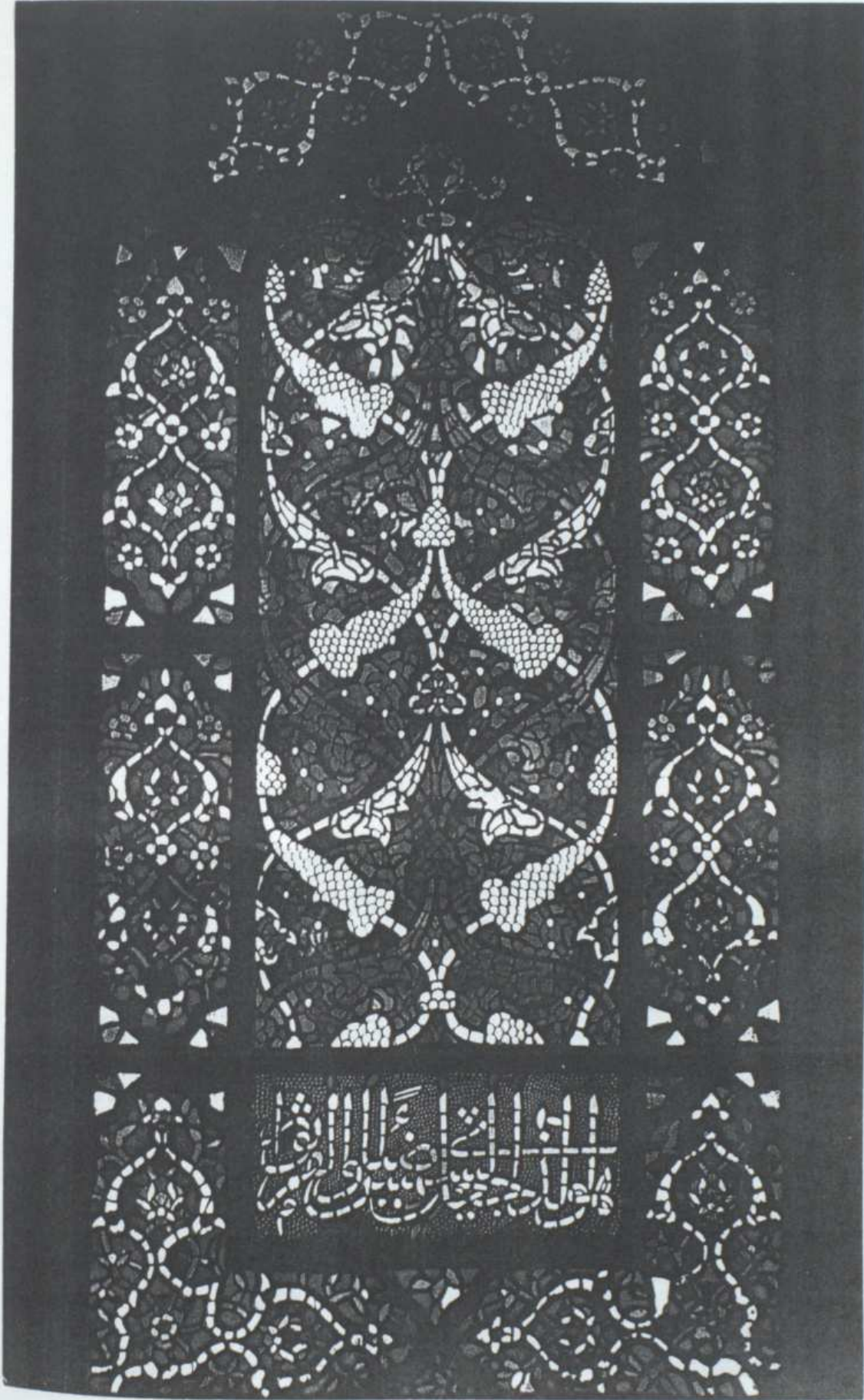

Fotoğraf.198. Mihrap Duvarı Genel Görünüşü

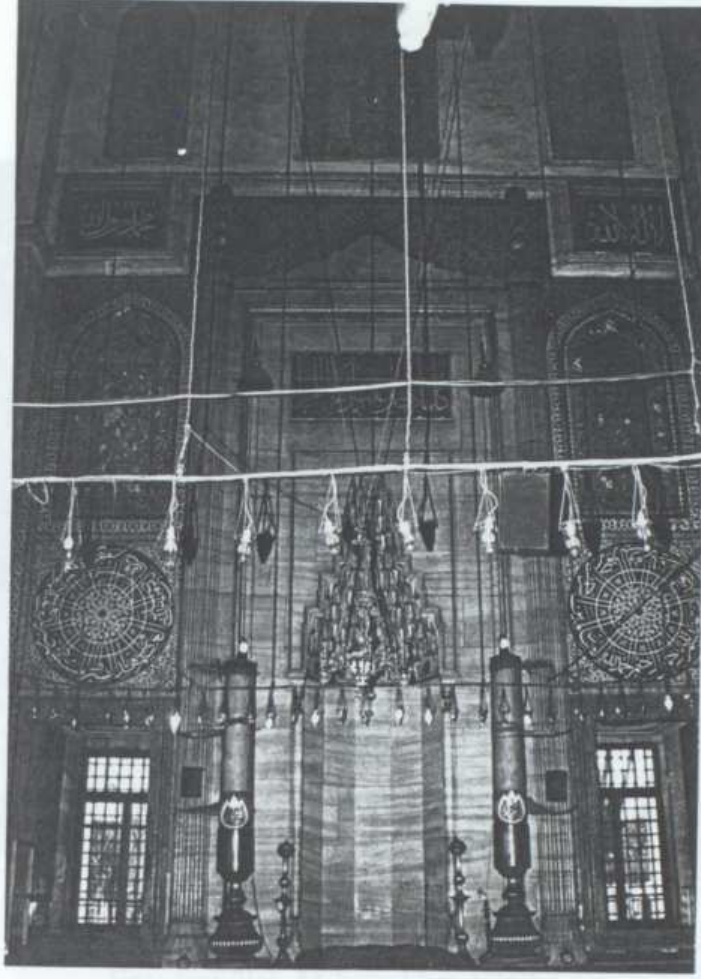
Fotoğraf.199. Mihrap Üstü üç Alçı İçlik Pencerenin Görünüşü

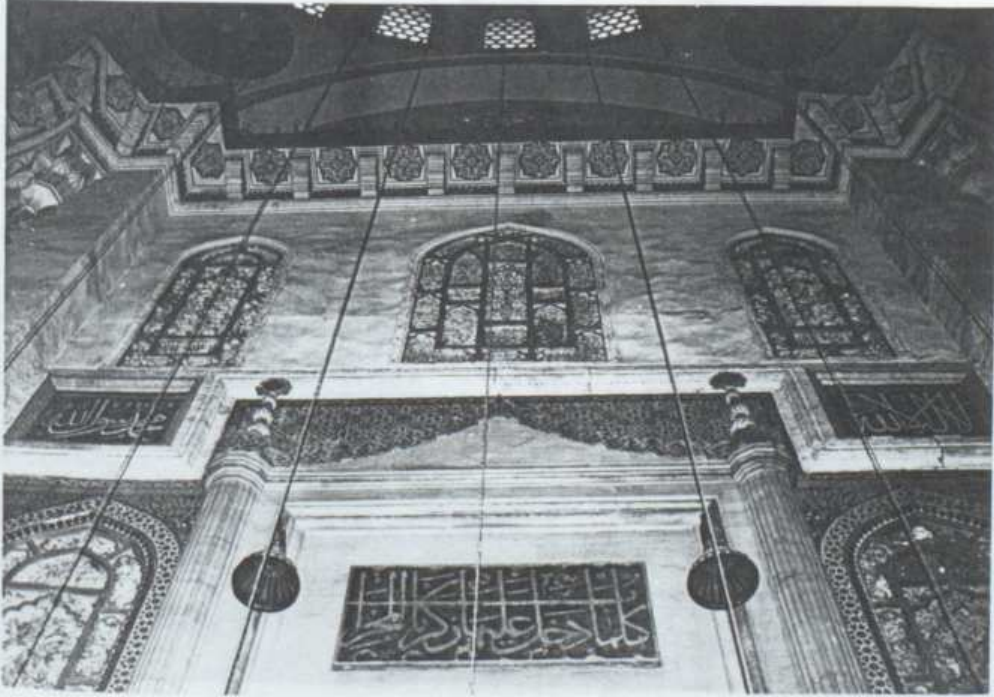

Fotoğraf.200. Devrine Ait alçı İçliklerden Biri

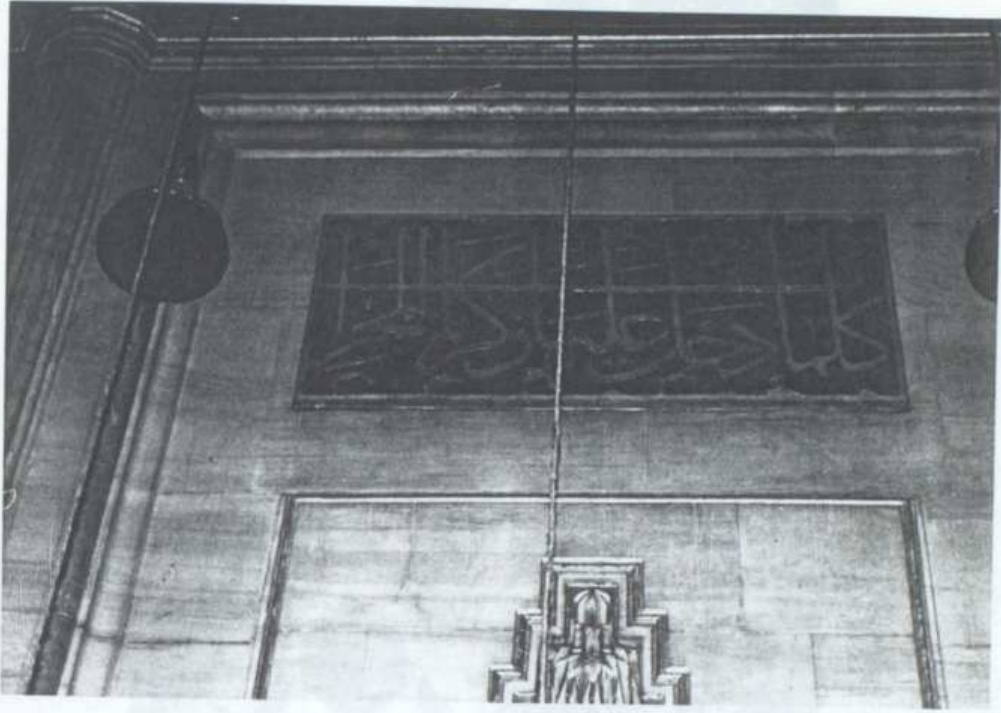

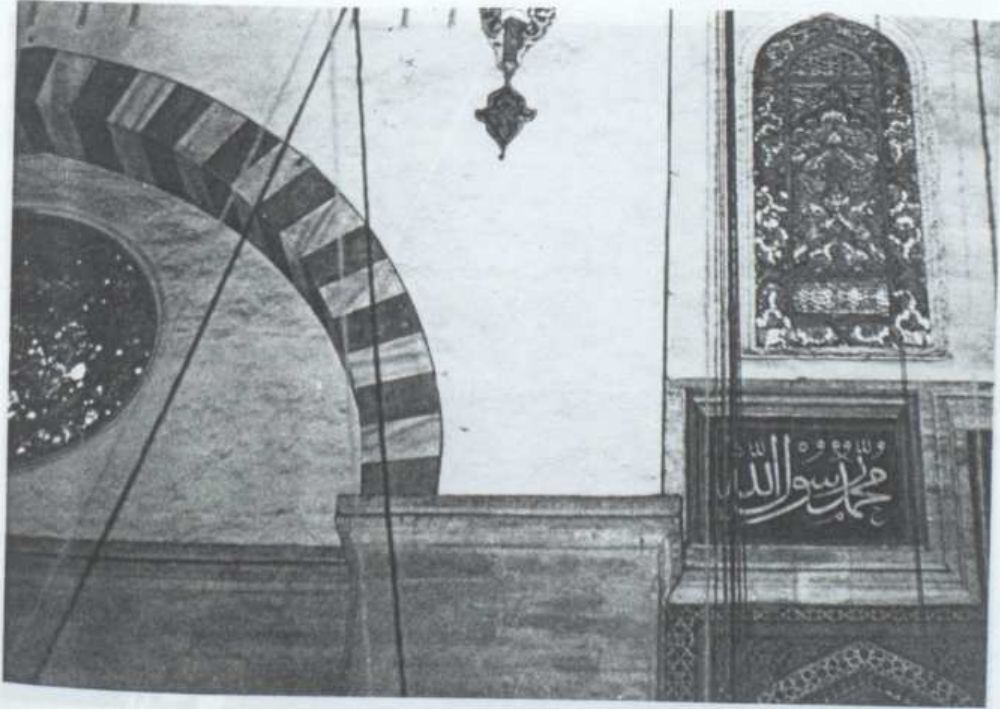
Fotoğraf.201. Mihrap Nişi ve Çevresi

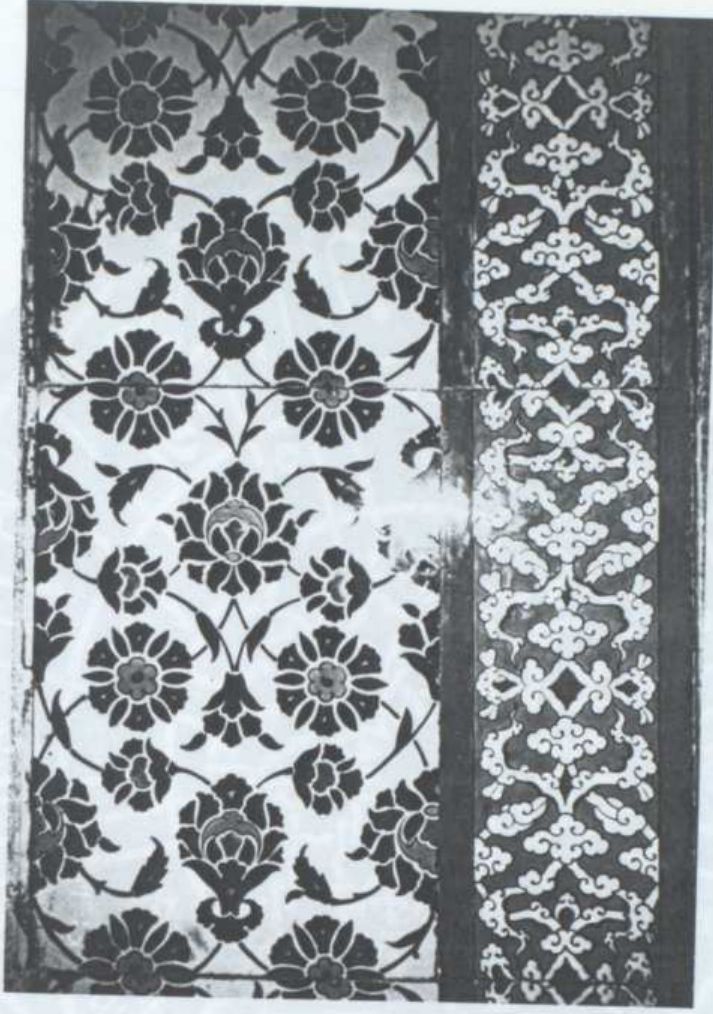
Fotoğraf.202. Mihrap Üstü Görünüşü

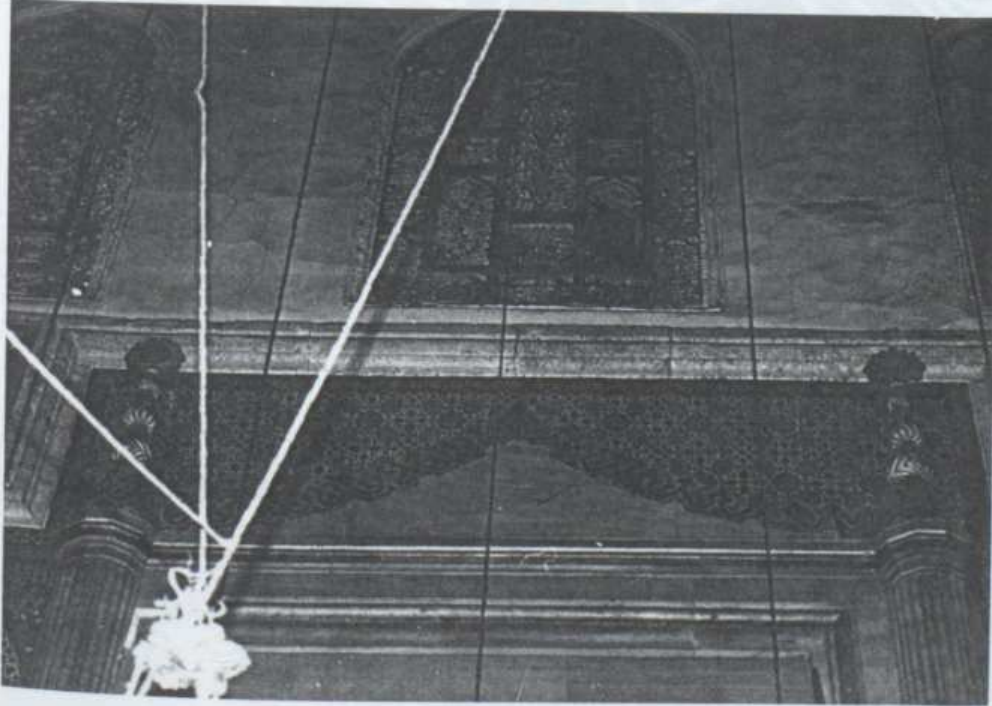
Fotoğraf.203. Mihrap Üstü Kitabesi

Fotoğraf.204. Mihrap Üstü Yazılı Çini Levhalardan Biri

Fotoğraf.205. Sıraltı Kabarık Kırmızı Rengin Kullanıldığı Mihrap Çinilerinden

Fotoğraf.206. Mermer Mihrabın Üzerindeki Çiniler

Fotoğraf.207. Mihrabın Sağındaki Çini Madalyon Yazı

Fotoğraf.208. Mihrabın Solundaki Çini Madalyon Yazı

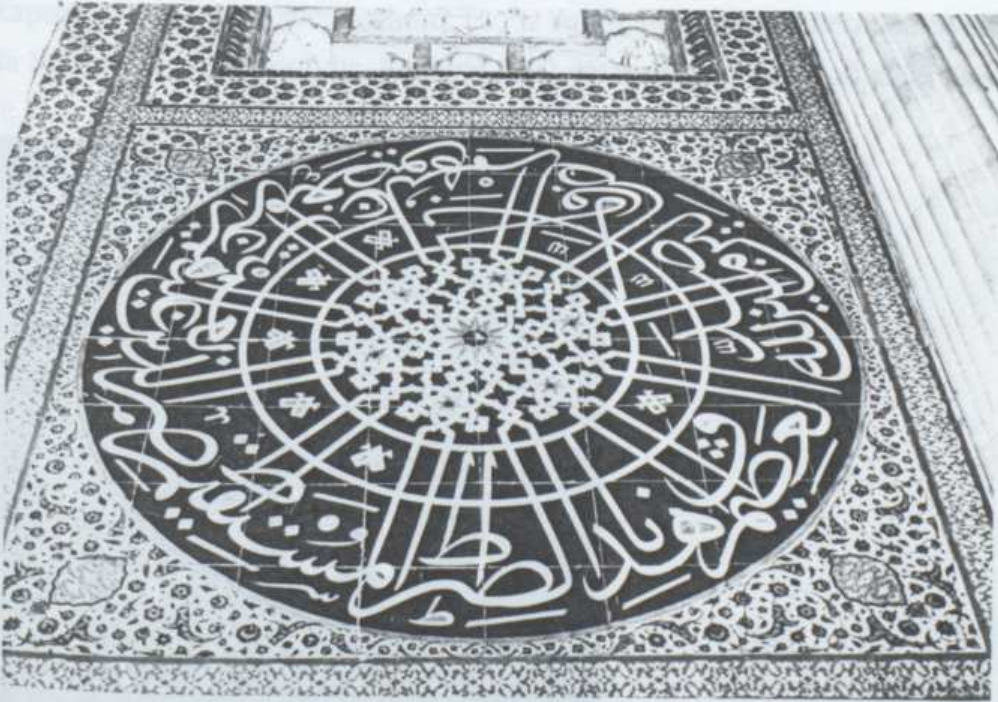
Fotoğraf.208. Mihrabın Solundaki Çini Madalyon Yazı

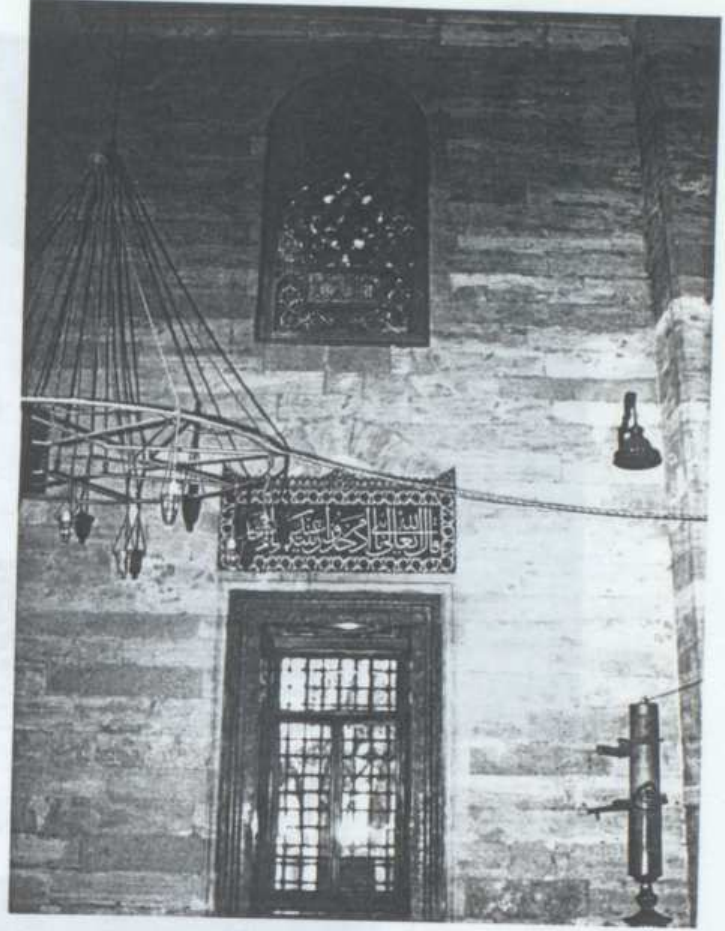

Fotoğraf.211. Mimar Sinan'ın Çini
Bezeme Alanları

Fotoğraf.209. Çini Madalyon Yazılarının Etrafındaki Çini Bezeme

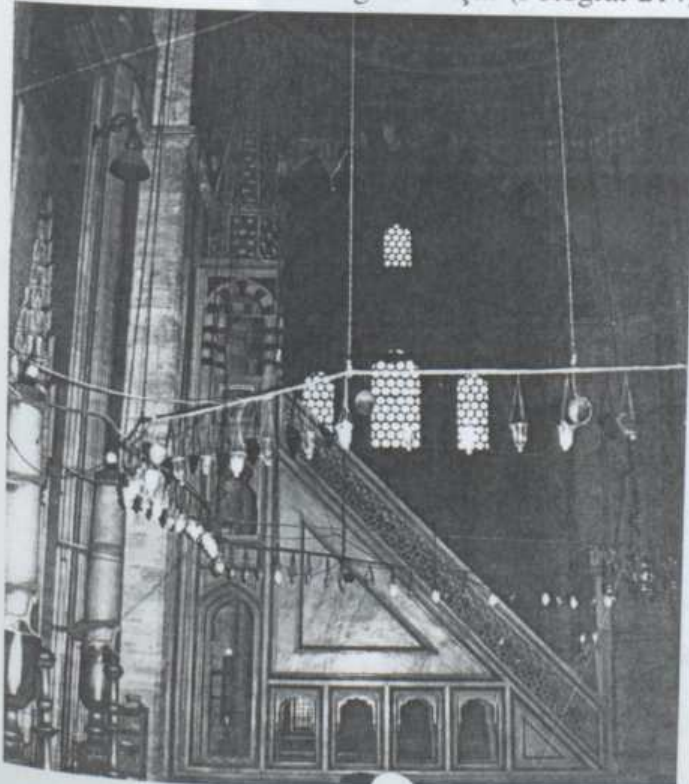

Fotoğraf.210. Çini Madalyon Yazılarının Etrafındaki Çini Bezeme

Fotoğraf.211. Mihrap Duvarındaki Çini Pencere Alınlıkların Biri

Minber : Tamamen mermerdir. korkuluğu şebekeli sağ ve sol yanlıkları sadedir (Fotoğraf 212). Minber köşkü külâhı ahşaptır, üzeri kalemişi bezelidir. Köşke çıkış kapısı üstü taçlı ve mukarnaslıdır. Taç'ta rumi-palmet-lotus mermere oyulmuştur. Altında Kelimi-i Tevhid yazılıdır (Fotoğraf 213). Karkuluğun iki köşesindeki üçgenin içi de yine aynı motiflerle dolgulanmıştır (Fotoğraf 214).

Fotoğraf.112.Minberin Yandan Görünüşü

Fotoğraf.213. Minber Köşkü Taçlı Kapısı

Fotoğraf.214. Minberden Detay

Doğu ve Batı Duvarı : Doğu ve batı nefleri, ortada bir büyük iki yanında küçük kubbeden oluşan bir sistemi ile örtülmüştür. Orta kubbelerin göbeklerinde kalemişi bezeme, alt köşelerinde mukarnas bezeme yer alır (Fotoğraf 215). İki küçük kubbenin de ortalarında kalemişi bezeme vardır. Dört köşesinde tromplarla taşınırlar. Trompların alt uçlarında ise üç sıra mukarnas süsleme görürüz (Fotoğraf 216). Yan neflerin önünde üstte, ana kubbeyi taşıyan askı kemerleri içerisindeki yüzede dört sıra pencere sayılır. Pencere kenarlarında siyah renkte kalemişi bezemeler işlenmiştir (Fotoğraf 217). Doğu ve batıda filayaklar arasında ikişer ikişer yerleştirilmiş dört büyük somaki sütun ve mukarnaslı başlıkları görürüz (Fotoğraf 218). Bu sütunlar yanlara doğru uzanan kemerlerle ikinci sıra sütunlara bağlanırlar. İkinci sıra sütunlar üzerindeki mahfellerin duvarlarındaki pencere üstlerinde sülüs hat ile siyah mermer üzerine altın varakla yazılmış yazılar yer alır. Bu pencere sırasının hemen üzerindeki tepe pencereleri klasik alçı içliklidir. Pencereler çevresinde siyah renkte ince bordür şeklinde kalemişi bezeme vardır (Fotoğraf 219). Mahfellerin altındaki galeriler, sütunlar arasına geç dönemde konulan müzeyyen demirlerle kapatılmıştır (Fotoğraf 220) ve döşemesinde mermer mozaikler vardır (Fotoğraf 221, 222). Sövelerin içinde ise ahşap künde-kâri kepenkler yer almıştır (Fotoğraf 223, 224). Hünkâr mahfeline çıkış kapısı bu pencerelerden birinin içinden sağlanmıştır (Fotoğraf 225). XIX. yüzyıl ahşap künde-kâri sanatının güzel örneklerinden biri de vaaz kürsüsüdür (Fotoğraf 226). Ön yüzündeki büyük tablada oyma ve sedef-kâri işçiliğini görüyoruz. Ortada yine hünde-kâri bir rozet yer alır (Fotoğraf 227). Yan yüzü de yine oyma ve künde-kâri tekniklerinin güzel örneğidir (Fotoğraf 228). Kürsünün ahşap topuzları üzerinde kufi yazı da yerini almıştır (Fotoğraf 229, 230).

Hünkâr Mahfeli : Mihrabın solunda yer alır. Mermer sütunlar üzerinde, sivri kemerlerle taşınmıştır. Kemerlerin kilit taşlarında altın varaklı rozetler işlenmiştir. Bursa kemerli korkuluklar da mermerdir. Mahfel duvarında mihrap nişi yer alır (Fotoğraf 231). Mahfelin alt tavanı tonozlardan oluşturulmuş, aynaları malakâri bezenmiştir (Fotoğraf 232).

Müezzin Mahfeli : Mihraba göre sağ on filayağına bitişiktir. Mermer sütunlar üzerinde yer alır (Fotoğraf 233). Ahşap kapı kanadı sonradan yapılmış olan mahfele çıkış merdivenle sağlanır. Dolap kapağı da orijinal değildir (Fotoğraf 234). Diğer filayaklarına bitişik duran mermer vaaz kürsüleri dikkat çeker (Fotoğraf 235). Renkli mermer sütunları, başlıkları ve kemer üçgenleri içerisindeki 16. yüzyıl bezemesi ile orijinaldirler (Fotoğraf 236). Bir diğeri de daha küçüktür. Mermer sütunlarla taşınır. Kemerleri "Bursa Kemer"i şeklindedir. Korkuluk mermer şebekelidir (Fotoğraf 237).

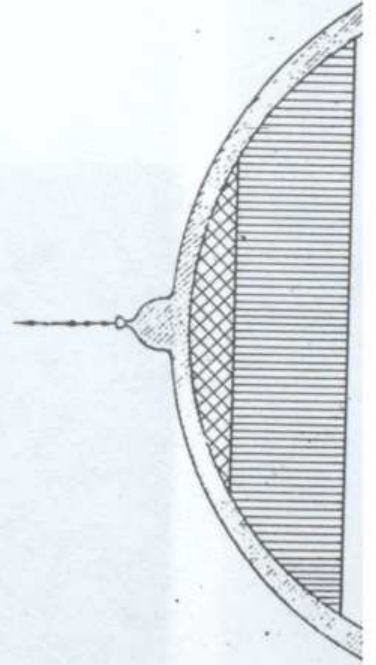
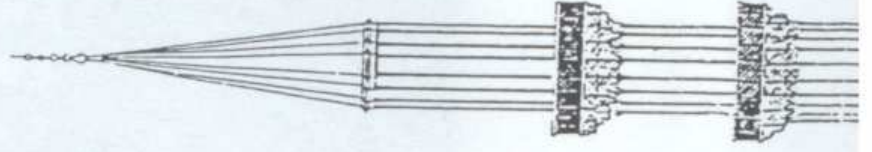
LEJANT

KALEMİŞİ

MOTİF

HAT

ÇİNİ

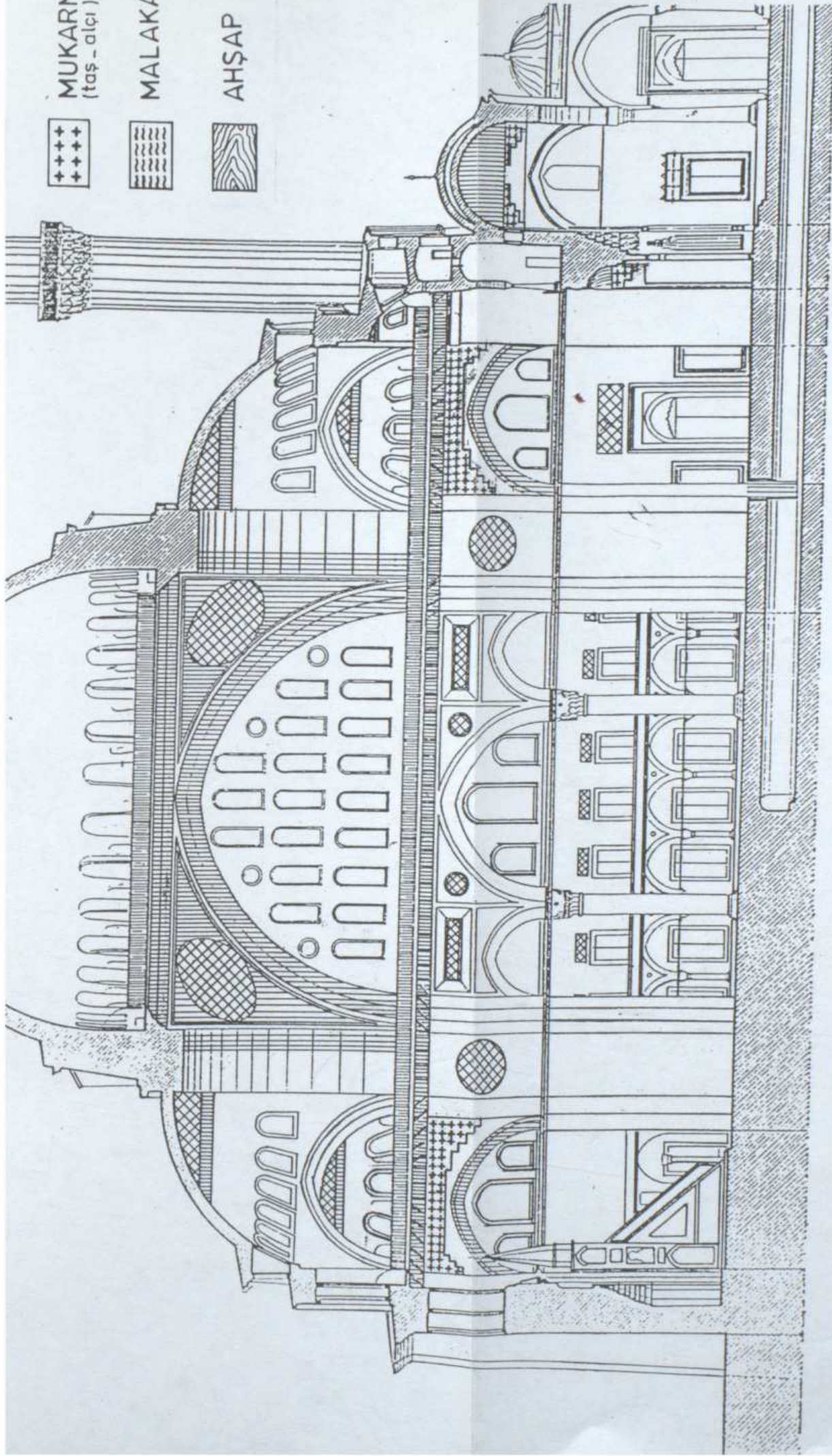

Kesit.5. Süleymaniye Camisi Batı Duvarı Bezeme Düzeni

MUKARNAS
(taş - alçı)

MALAKAR

AHŞAP

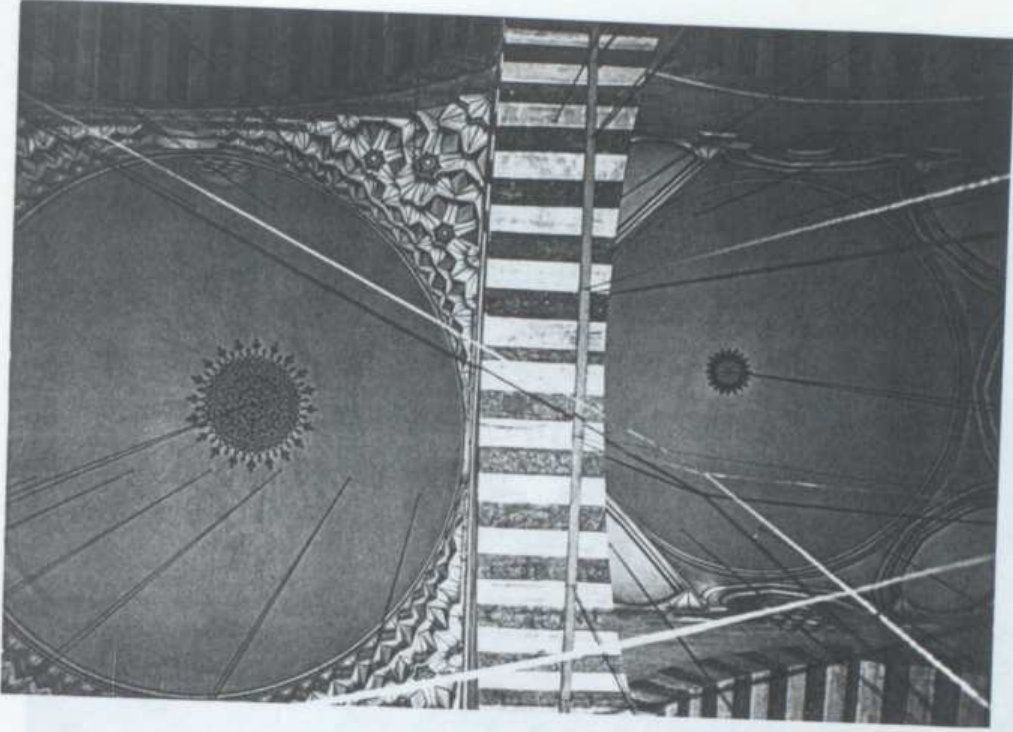

SÜLEYMANİYE CAMİİ

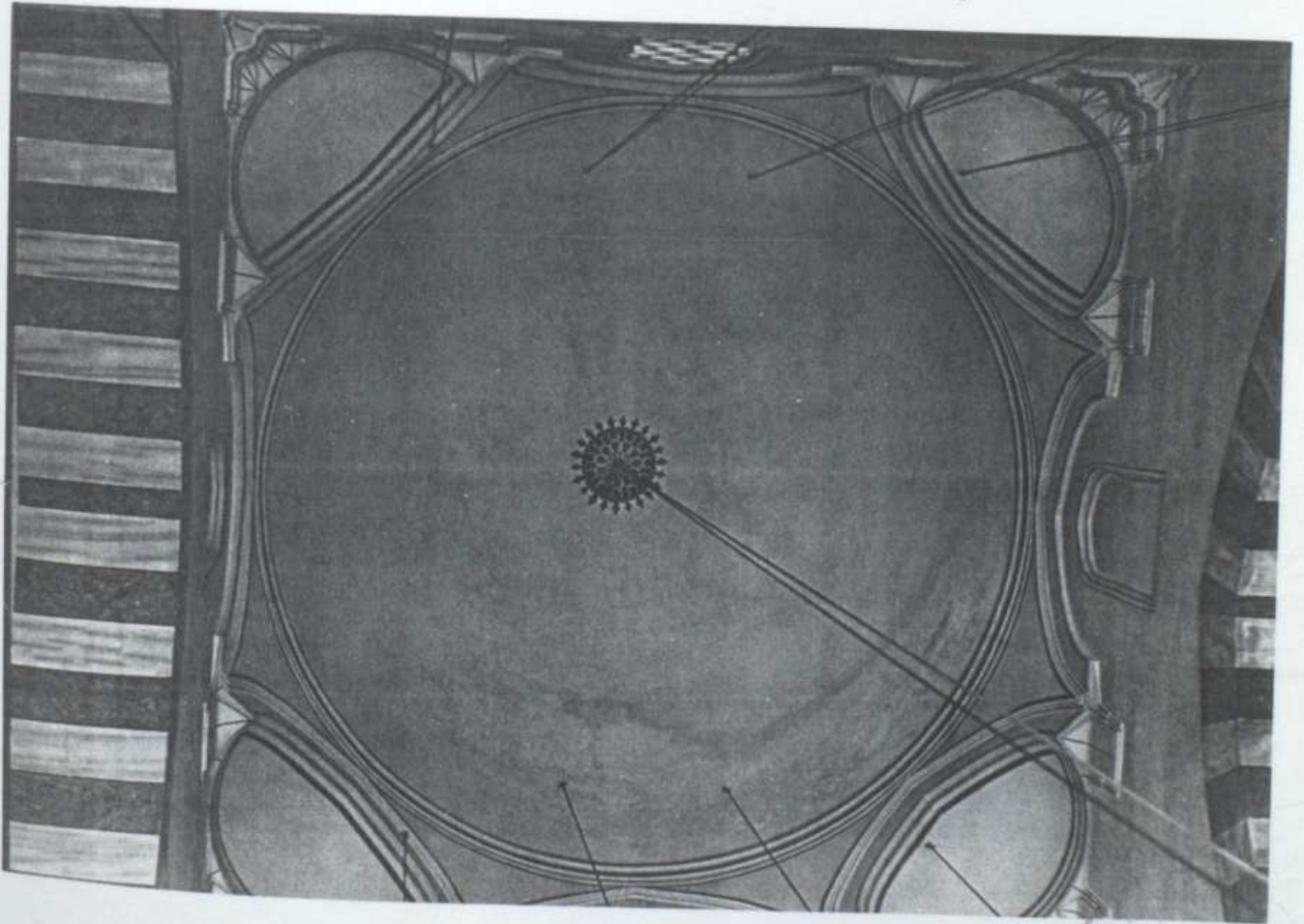
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

20

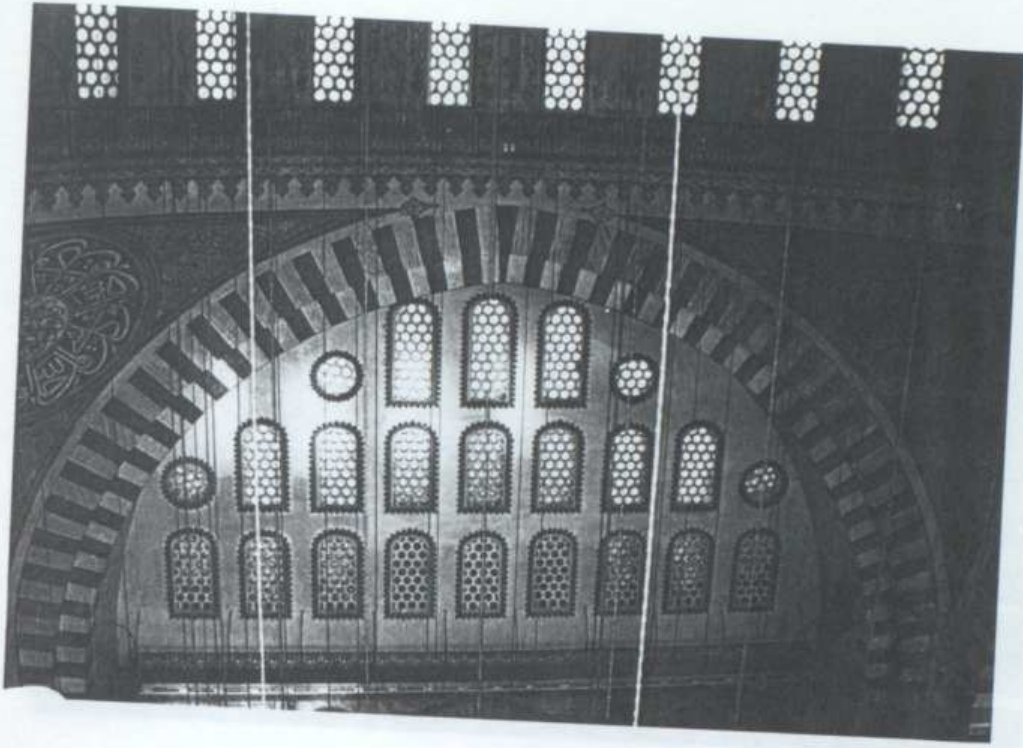
40

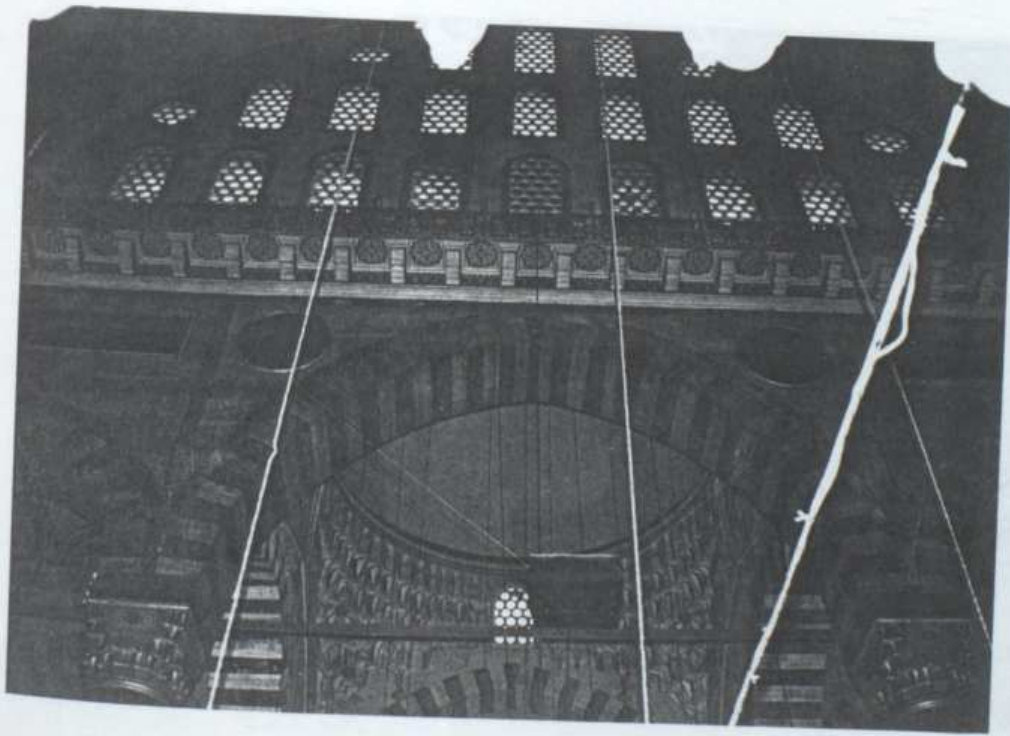
Fotoğraf.215.Yan Neplerdeki Kubbe Sisteminden Görünüş

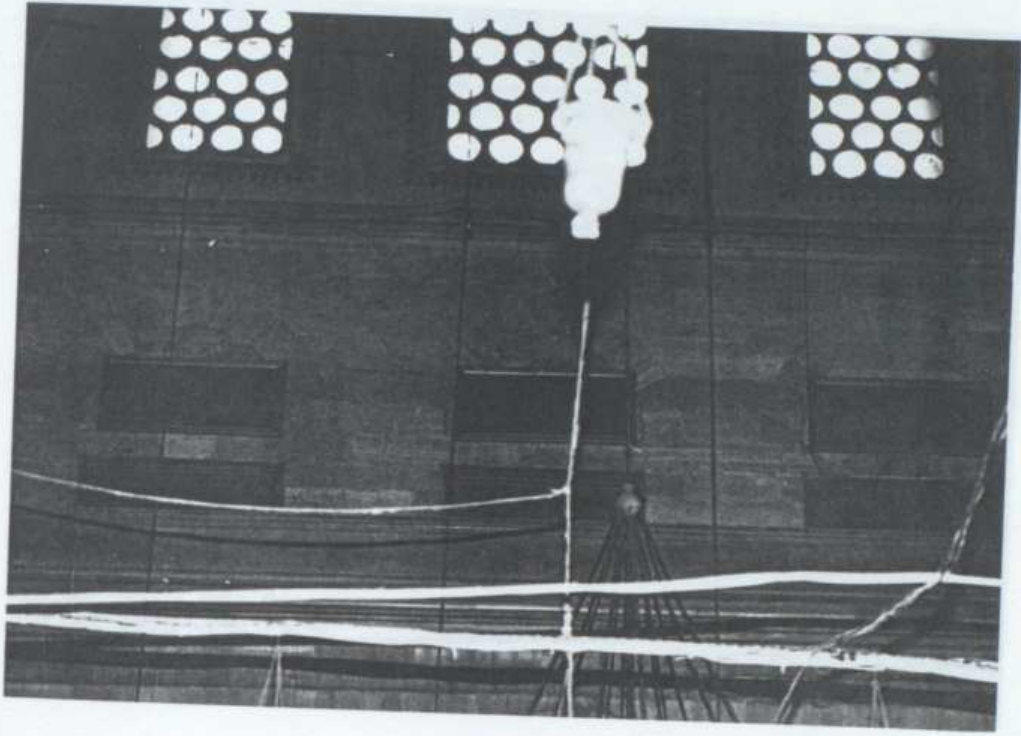
Fotoğraf.216. Yan Neplerdeki İki Küçük Kubbeden Biri

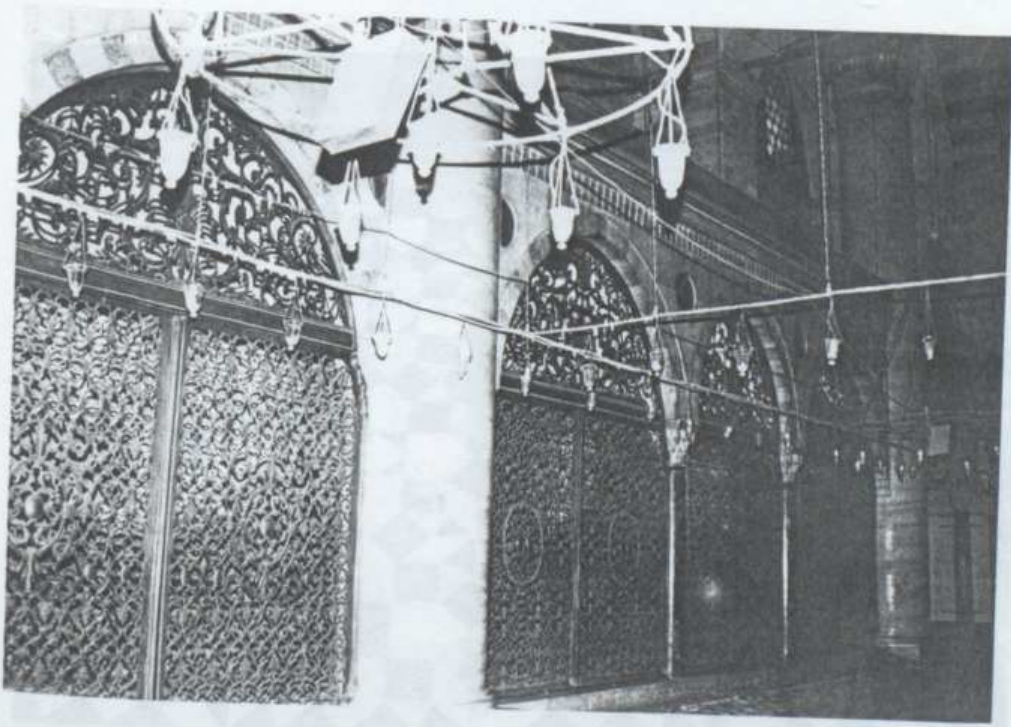
Fotoğraf.217. Askı Kemer Aynası İçindeki Pencere Sistemi

Fotoğraf.218. Somaki Sütunların Üzerindeki Sütun Başlıkları ve Geniş Kemer Görünüşü

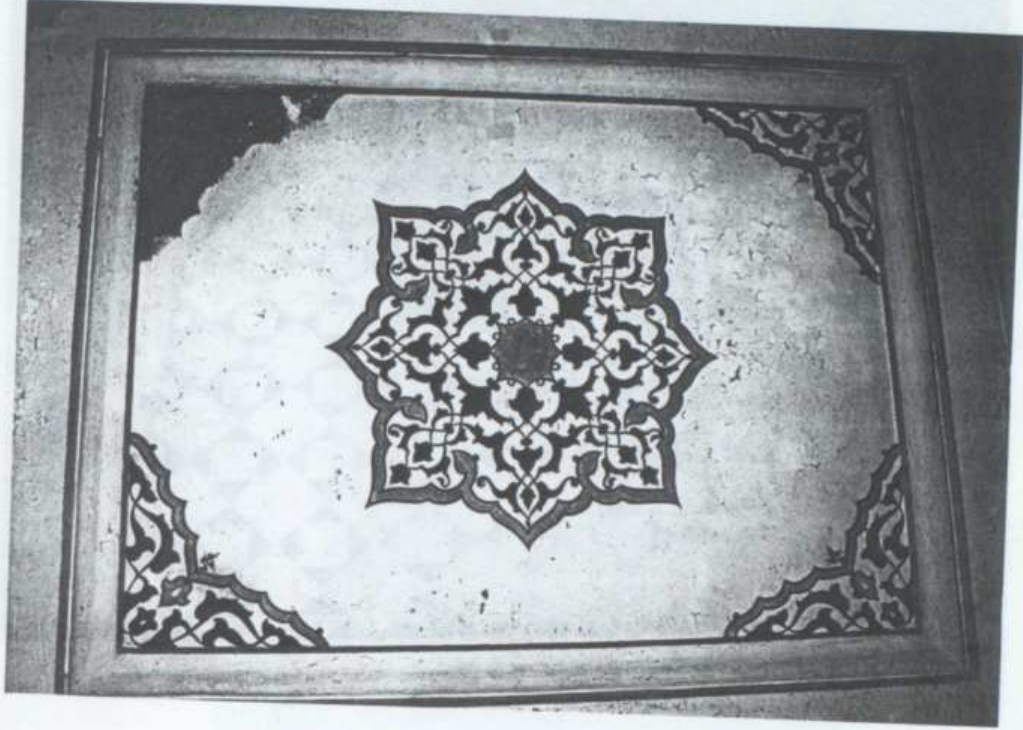

Fotoğraf.219. Yan Mahfel Duvarlarından Detay

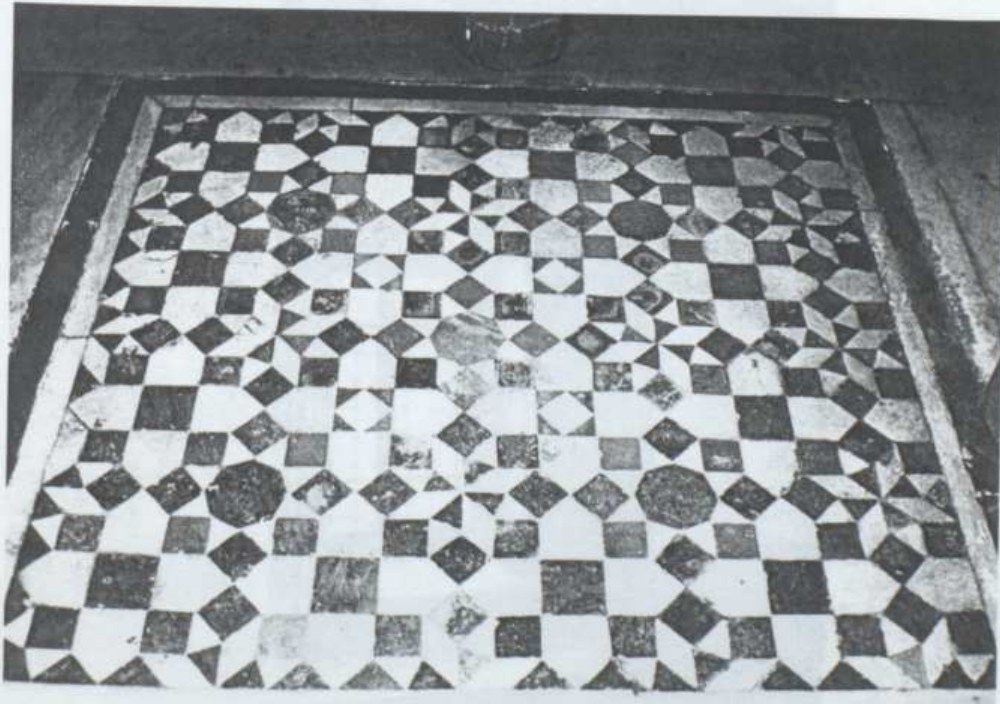
Fotoğraf.220. Yan Galeriler Önündeki Metal Şebekeler

Fotoğraf.221. Pencere Döşemesindeki Mosaicların Kopyası

Fotoğraf.221. Zemin Kotundaki Pencere Tavanları

Fotoğraf.222. Zemin Kotundaki Pencere Döşemesi

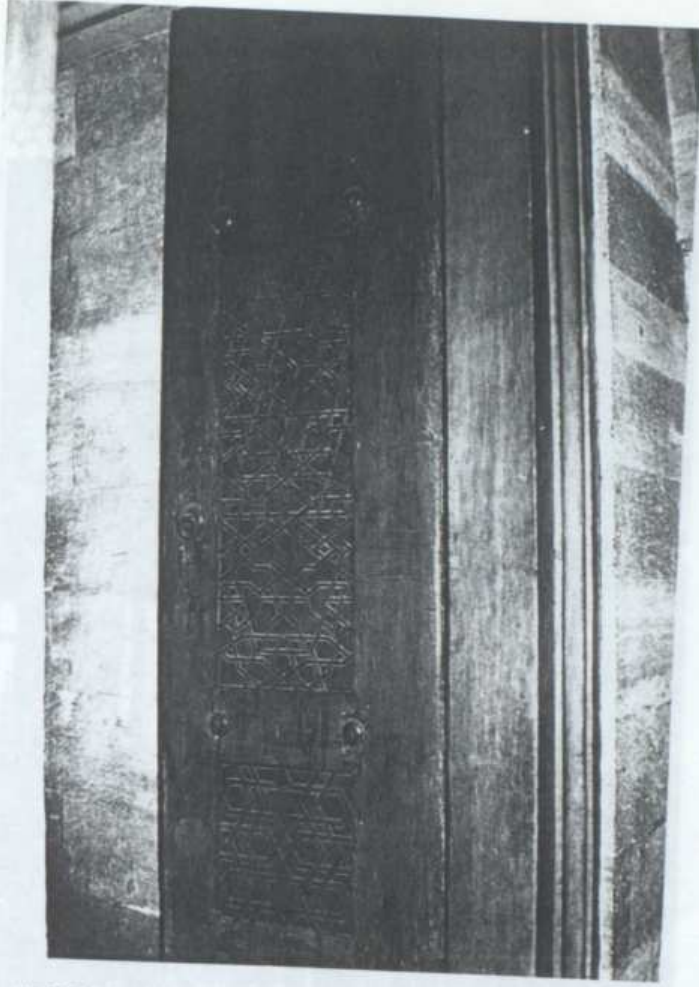

Fotoğraf.223. Pencere Döşemesindeki Mozaiklerden Bir Diğeri

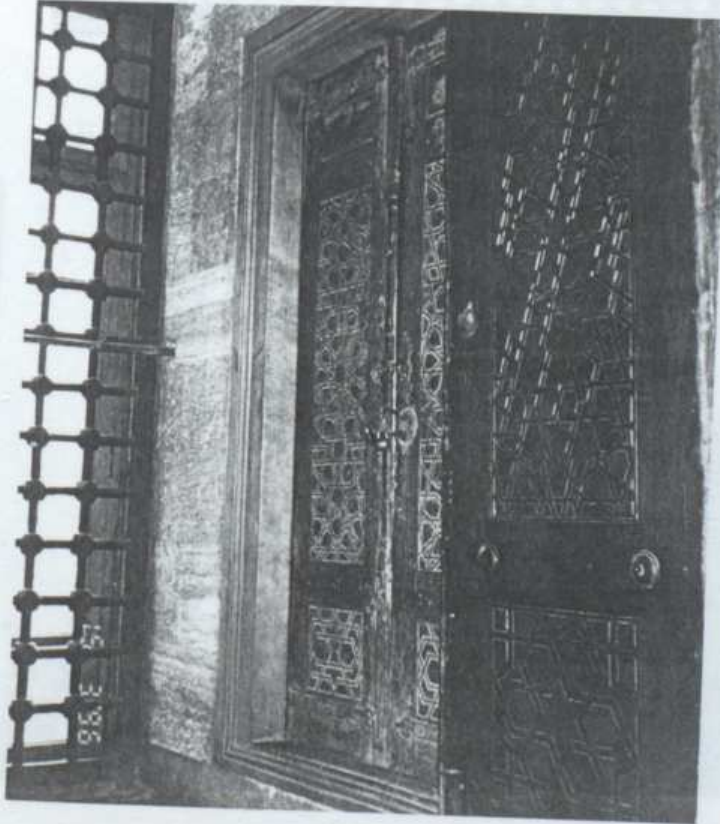

Fotoğraf.224. Ahşap Kanatlı Pencerelerden Biri

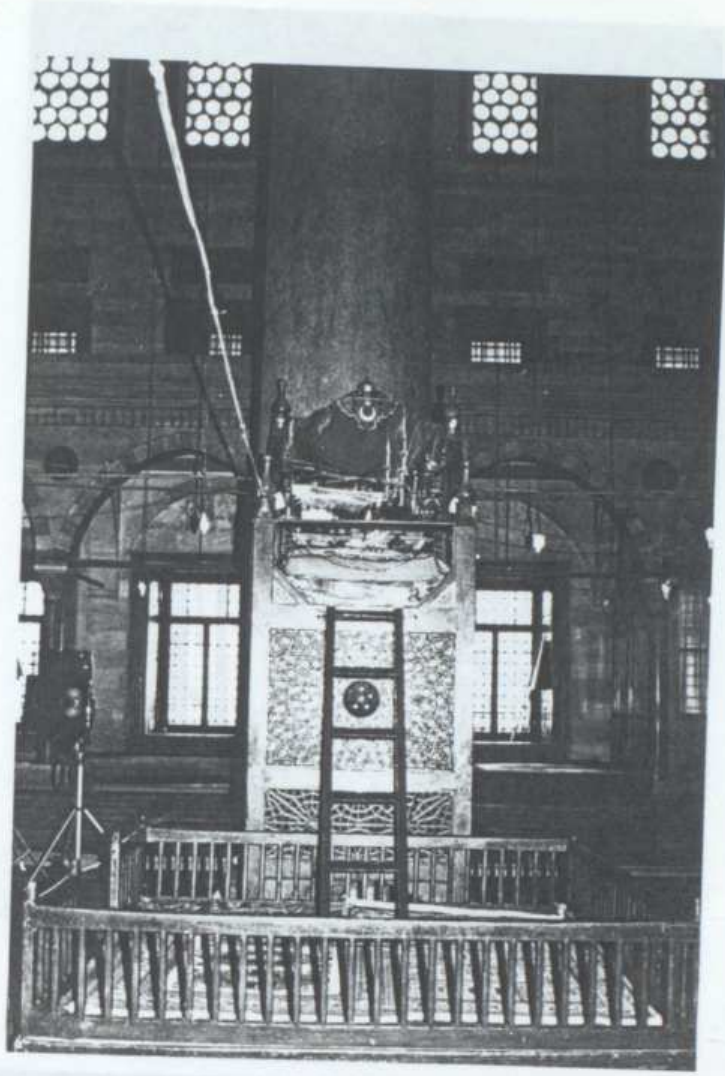

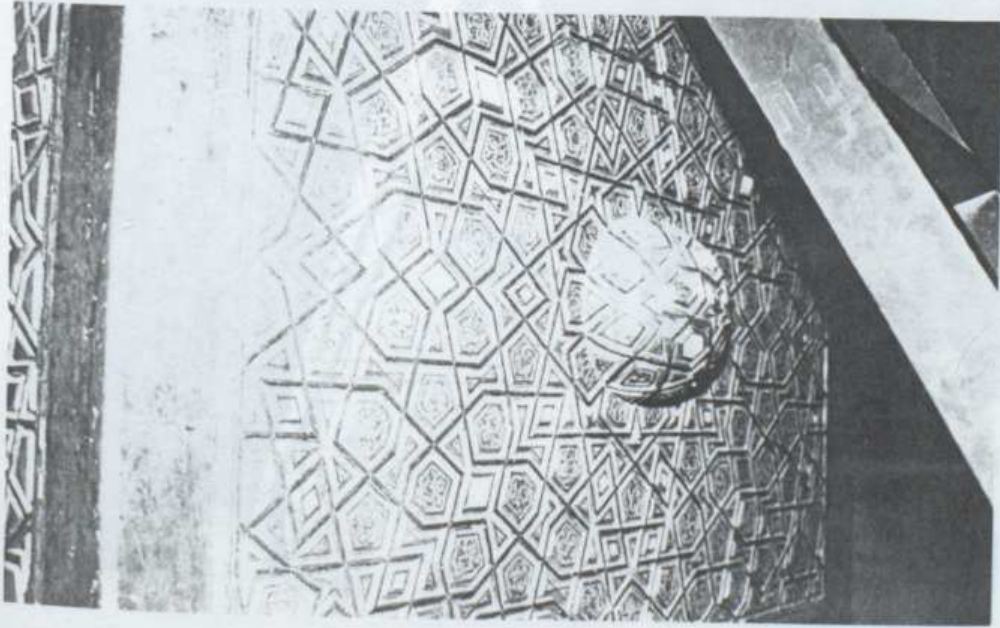
Fotoğraf.225. Pencere Ahşap Kündekâri Kepenklerden Biri

Fotoğraf.226. Hünkâr Mahfeline Çıkış Kapısı ve Pencere İçi

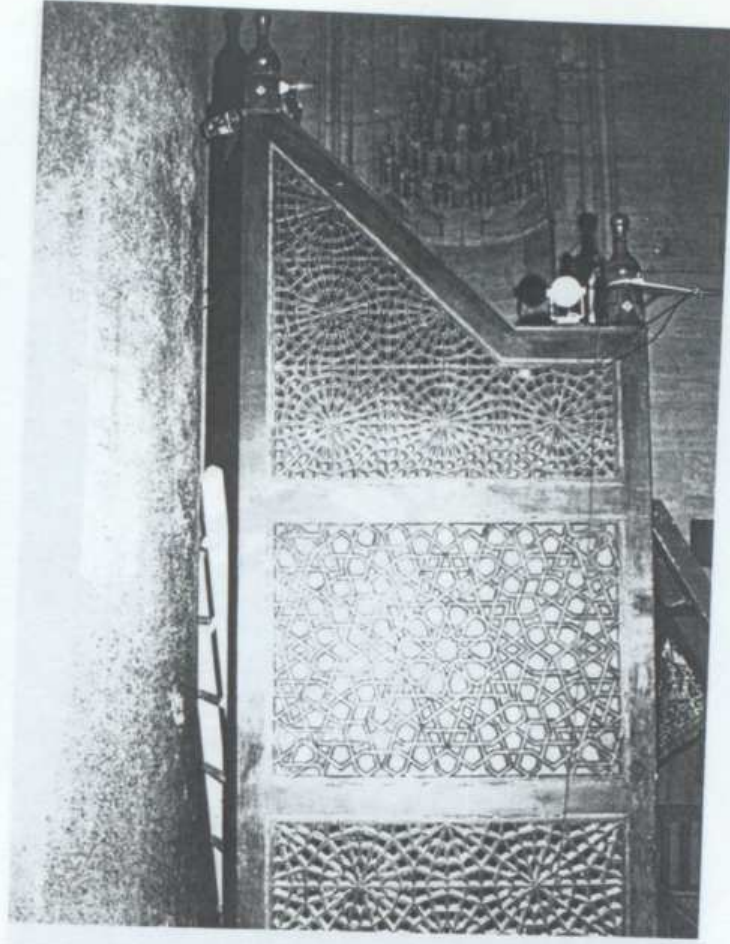

Fotoğraf.227. Ahşap Kündekâri Vaaz Kürsüsü

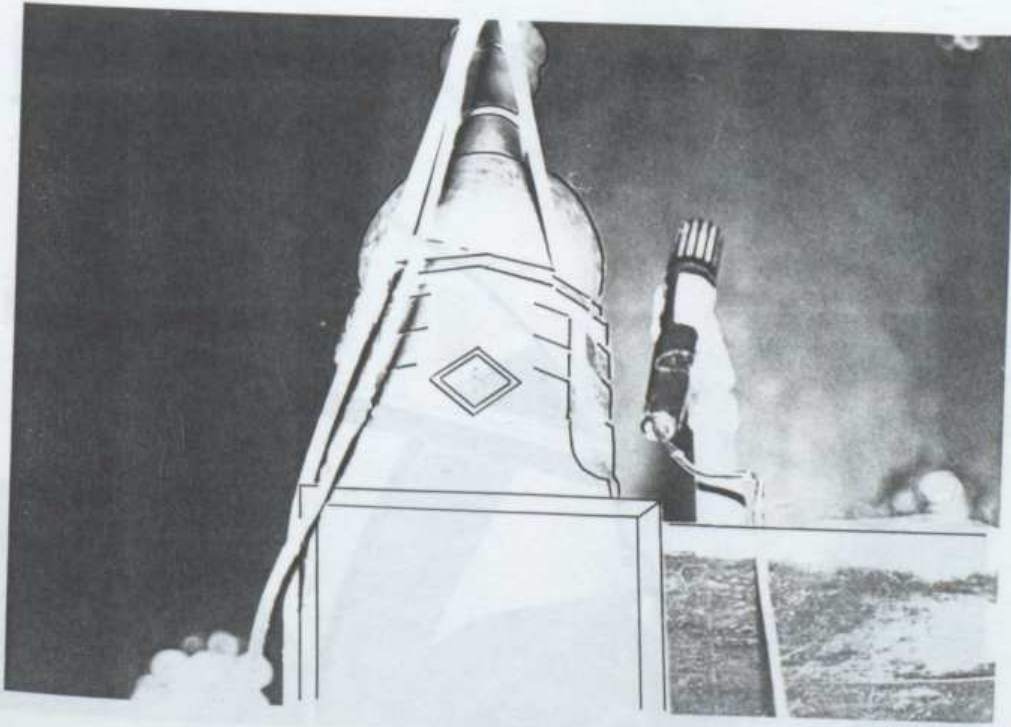

Fotoğraf.228. Vaaz Kürsüsü Ön Tablası ve Kabarası

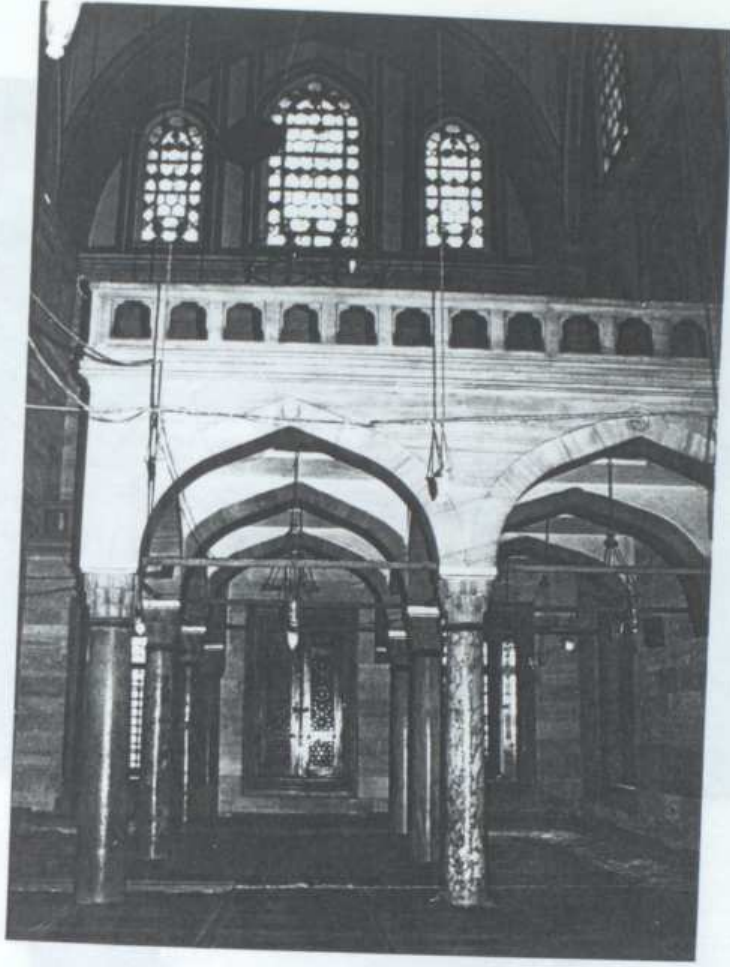

Fotoğraf.229. Vaaz Kürsüsü Yan Görünüşü

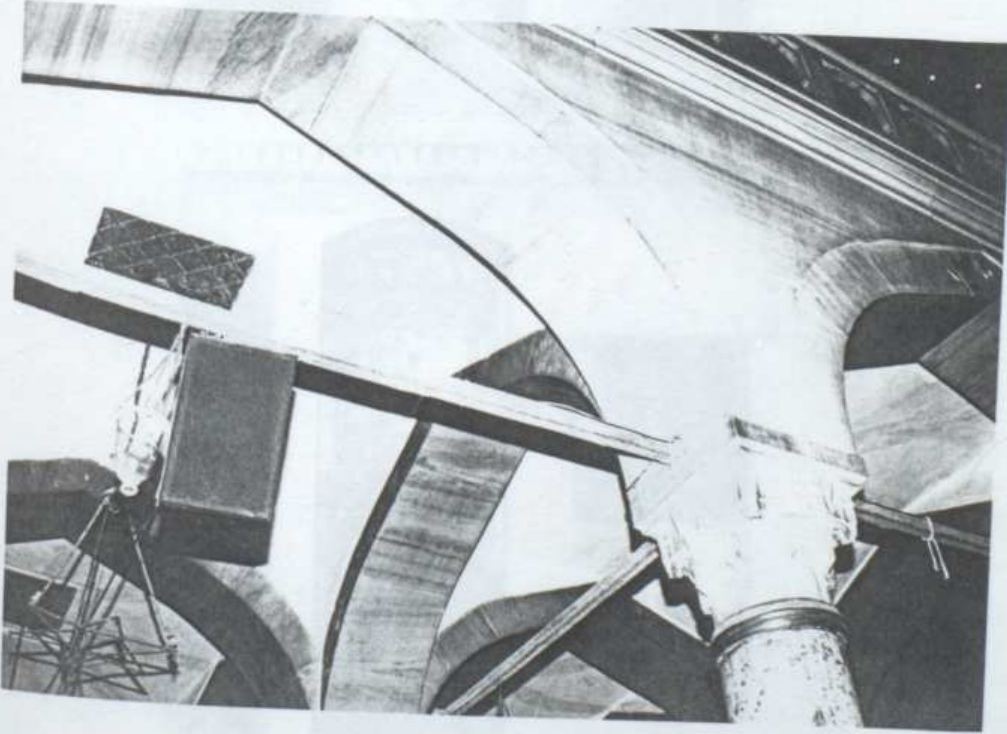

Fotoğraf.230. Vaaz Kürsüsü Ahşap Topuz ve Üzerindeki Kufi Yazı

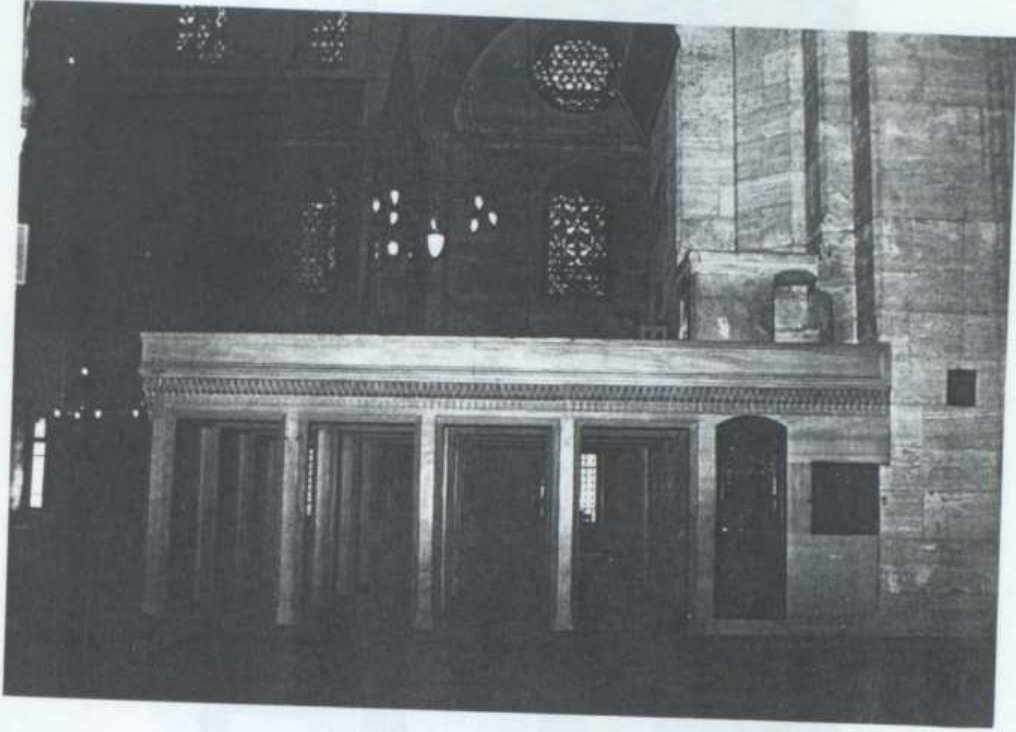

Fotoğraf.231. Hünkâr Mahfeli Görünüşü

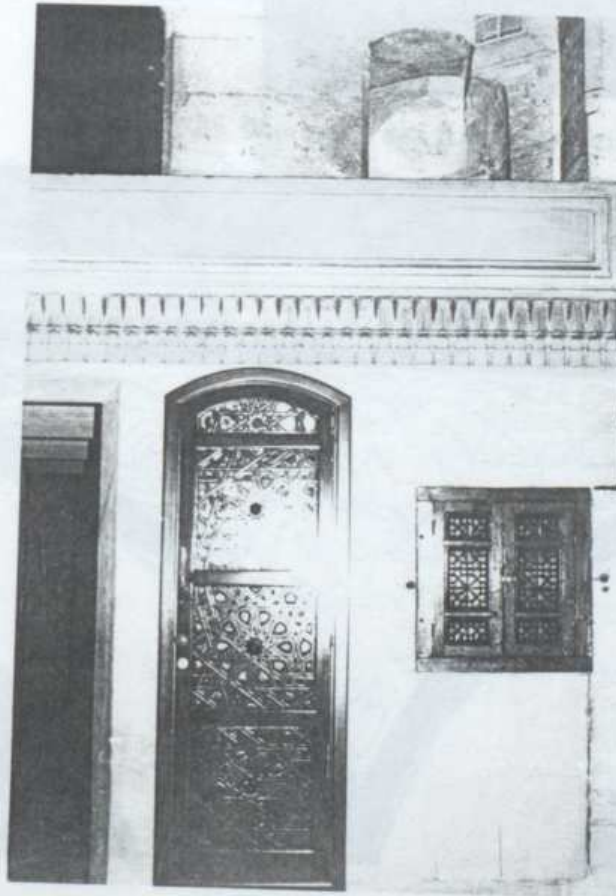

Fotoğraf.232. Mahfel Altı Tavanından Detay

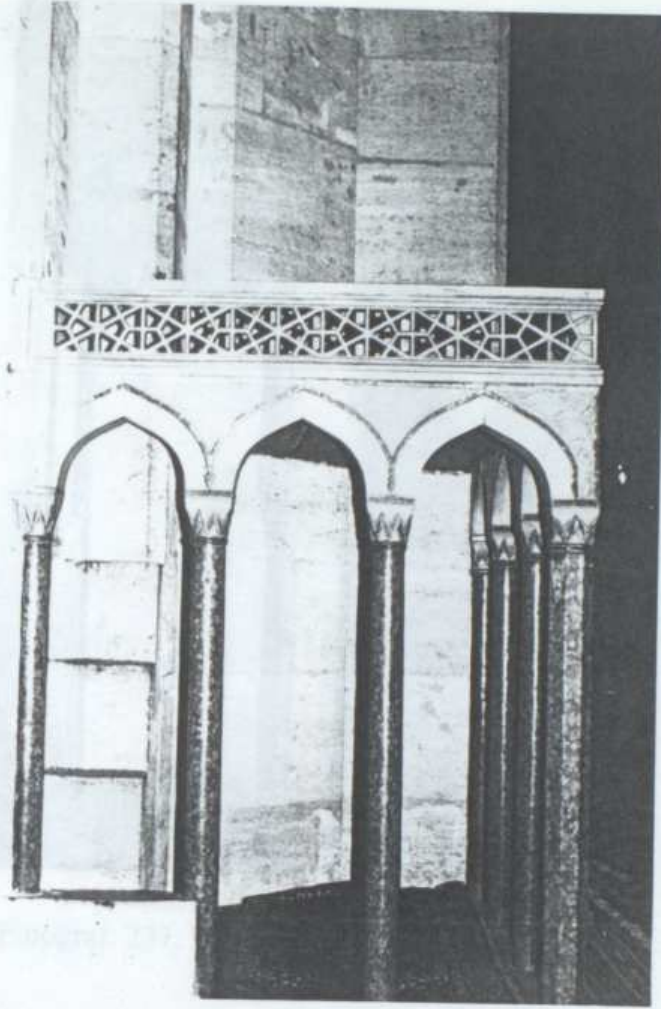

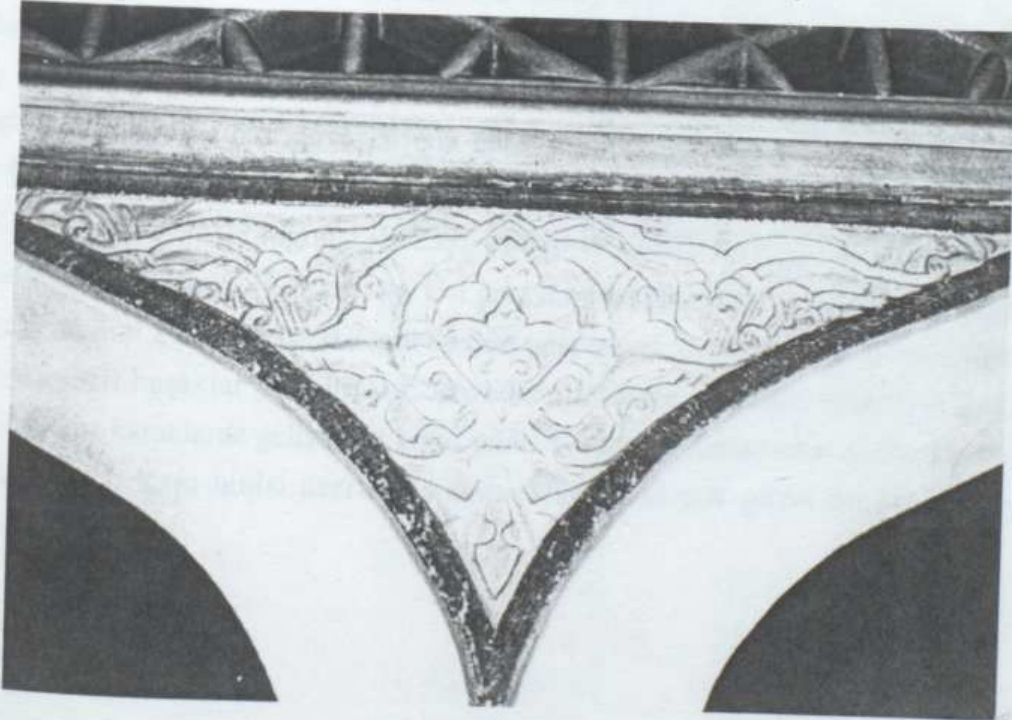
Fotoğraf.233. Müezzîn Mahfeli Görünüşü

Fotoğraf.234. Mahfele Çıkış Kapısı Görünüşü

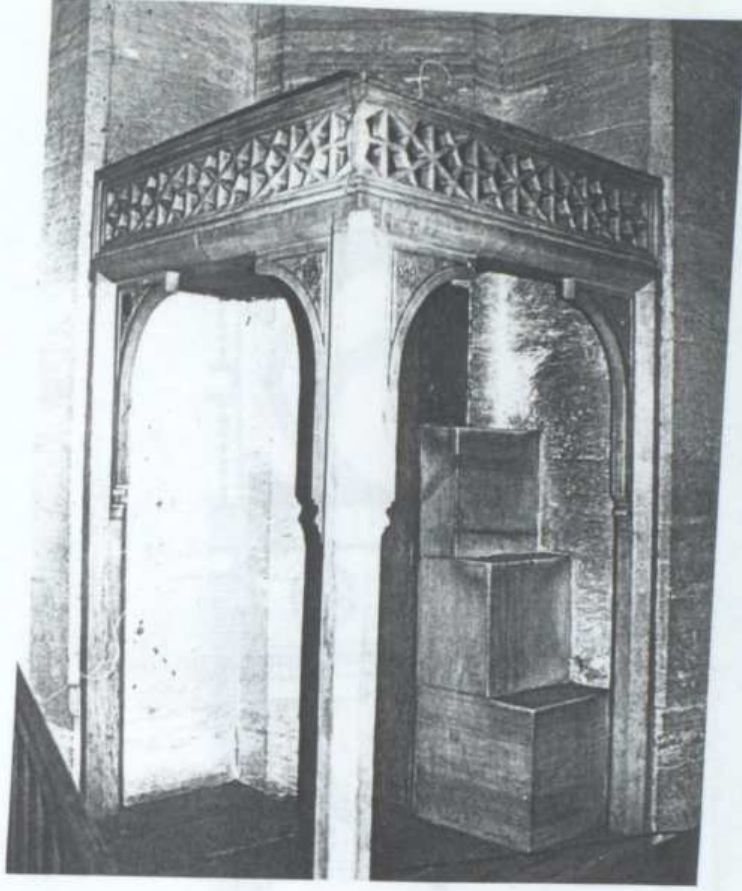

Fotoğraf.235. Mermer Vaaz Kürsüsü G r n   

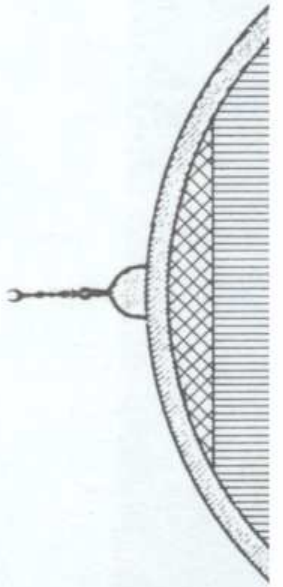
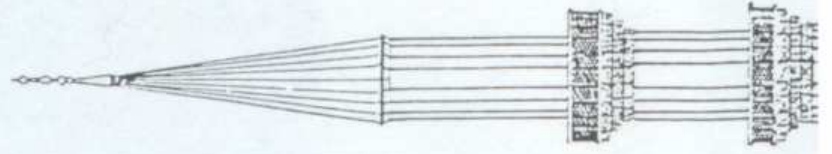
Fotoğraf.236. Mermer Vaaz Kürsüsünden Detay

Fotoğraf. 237. Mermer Vaaz Kürsülerinden Biri

Kuzey Duvarı : Duvarın ortasında cümle kapısı, sağ ve sol yanında mahfeller yer alır. Üstteki yarım kubbe ve iki eksedrasından başka kapının tam üstünde bir küçük kubbe ve bir küçük yarım kubbe örtü sistemini tamamlar. Mahfel üstü pencere alınlıklarında doğu ve batı duvarlarında gördüğümüz gibi ayet yazılar yerleştirilmiştir (Bkz. Fotoğraf). Caminin cümle kapısı kanatları da ceviz ve abonozdan kündekâri tekniğinde yapılmıştır (Fotoğraf 238, 239). Fildişi ve sedeflerle bezenmiştir. Kapılar üçer panoludur. Eni 260, boyu 489 cm'dir. Üst panoda yazı görülür. Orta panoda da rozet yer almıştır (Fotoğraf 240). Alt pano üzerinde dört adet metal rozet sıralanmış, altında da yine metal bezemeli kuşaklar yer almıştır. Rozetler rumilerle bezelidir (Fotoğraf 241). Alt panoda sonsuz karakterde gelişen on kollu yıldız kompozisyonlarından alınmış bir kesittir (Fotoğraf 242). Kapı binisi üzerinde kakma tekniğinin çok güzel bir örneği yer alır (Fotoğraf 243).

Kesit.6. Süleymaniye Camisi Kuzey Duvanı Bezeme Düzeni

MOTİF

HAT

ÇİNİ

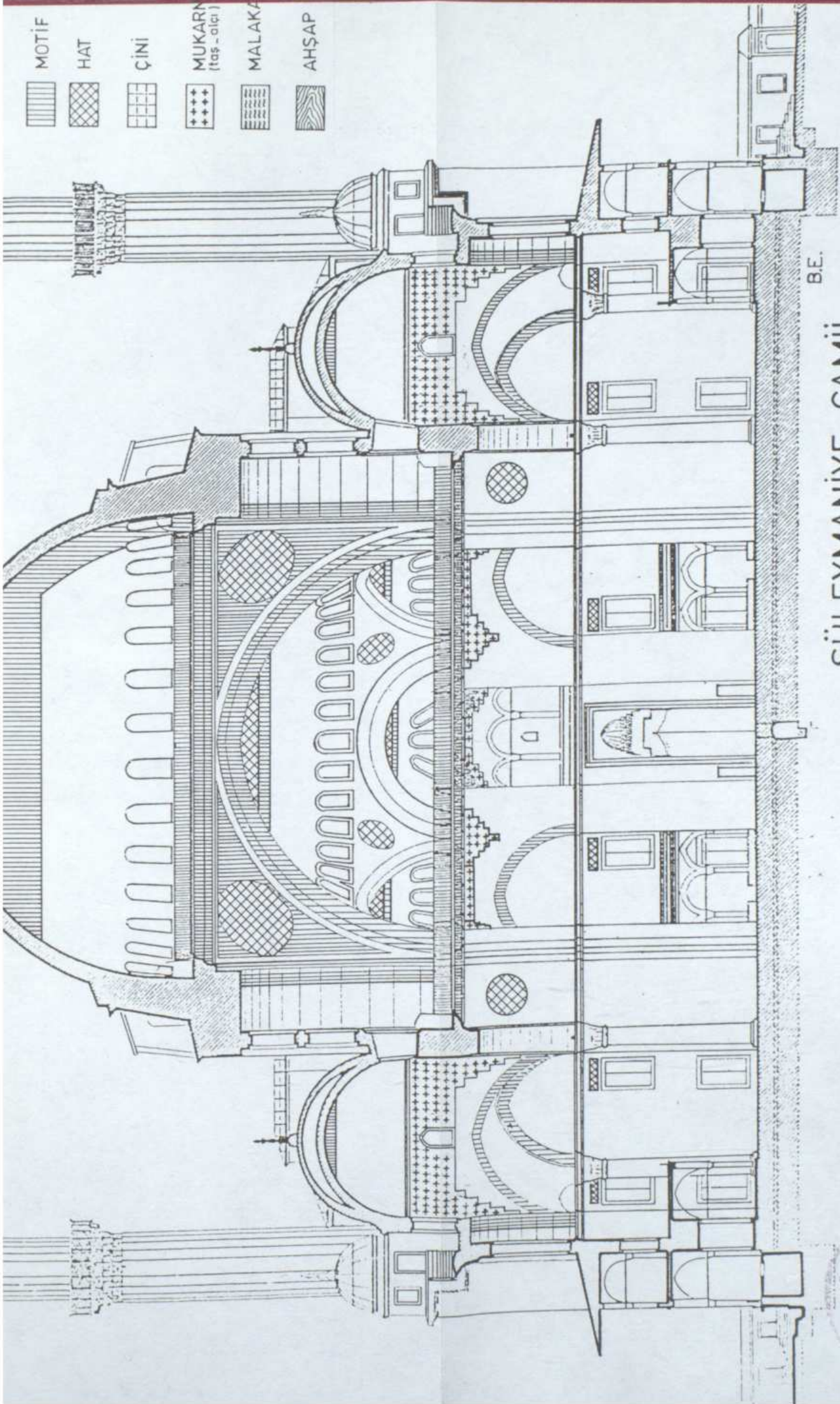
MUKARN
(taş - oclı)

MALAKA

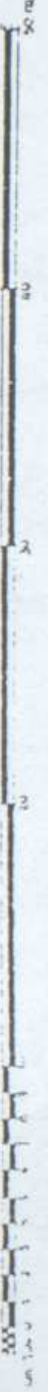

AHŞAP

B.E.

SÜLEYMANİYE CAMİİ

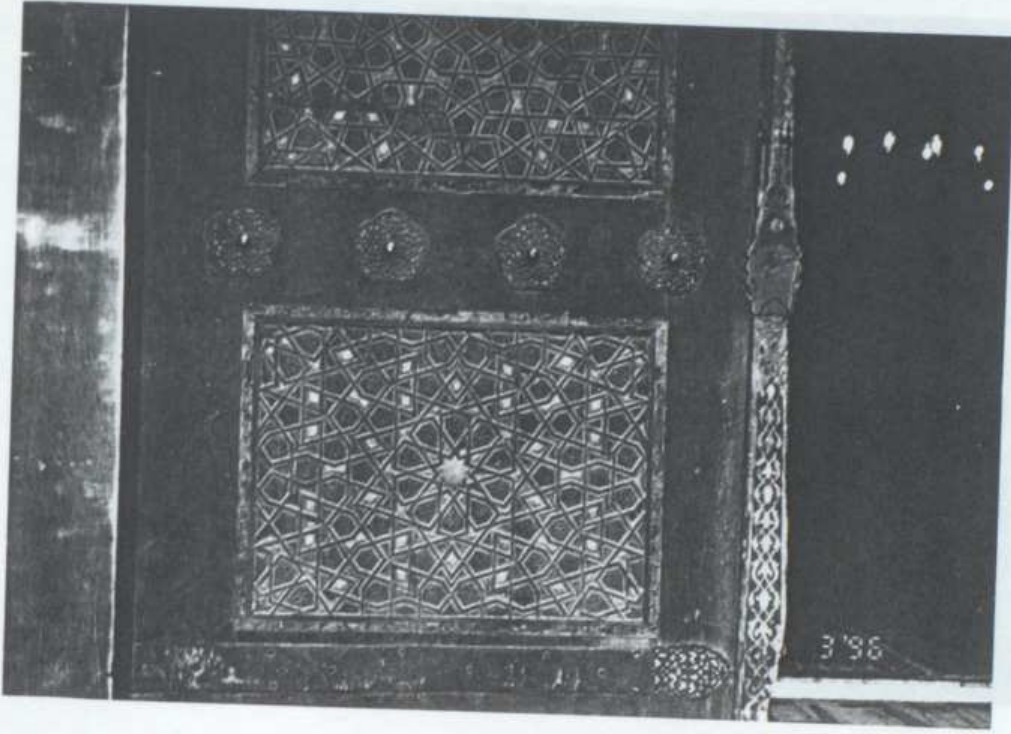

Fotoğraf.238. Cami Cümle Kapısı Kanatlarından Biri

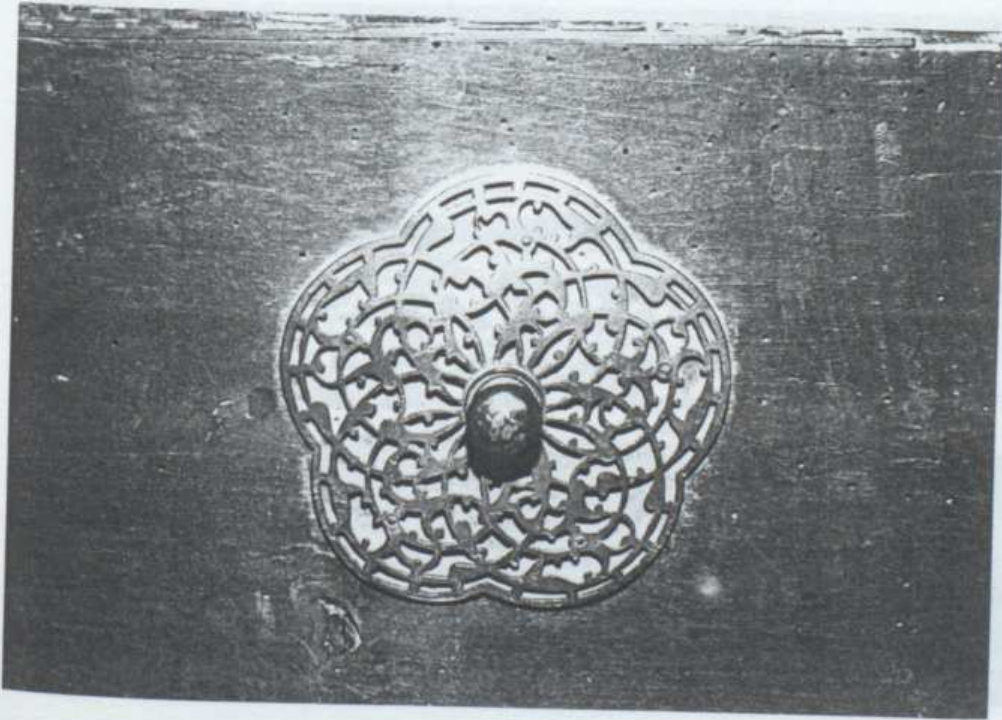

Fotoğraf.239. Cümle Kapısı Kanadı ve Üst Panodaki Yazı

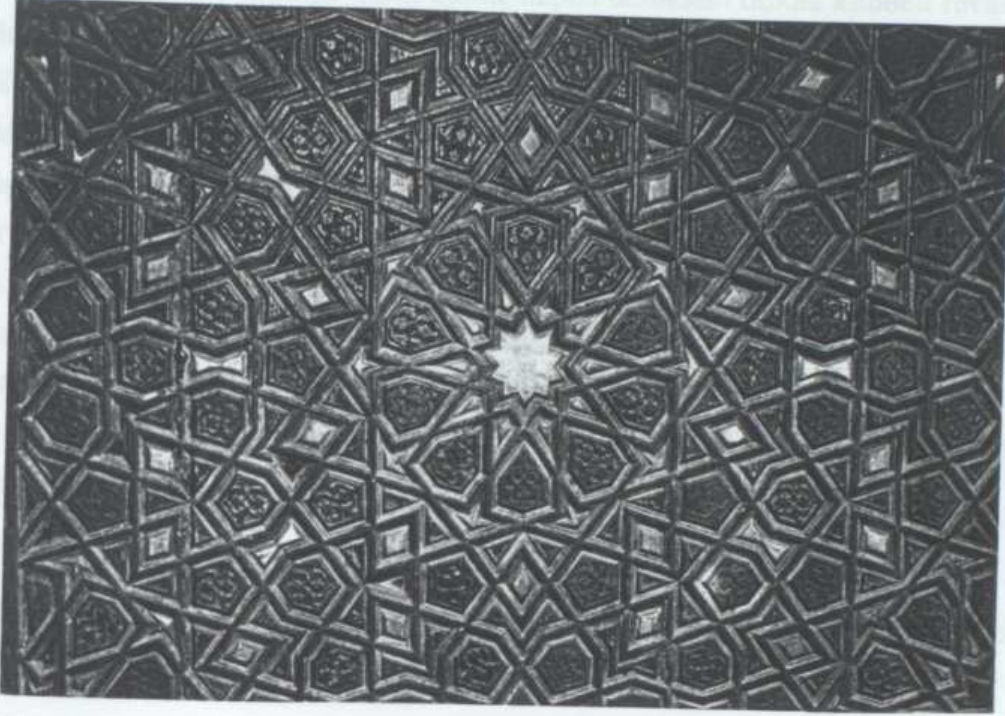

Fotoğraf.240. Kapı Alt Panosu ve Metal Aksesuar

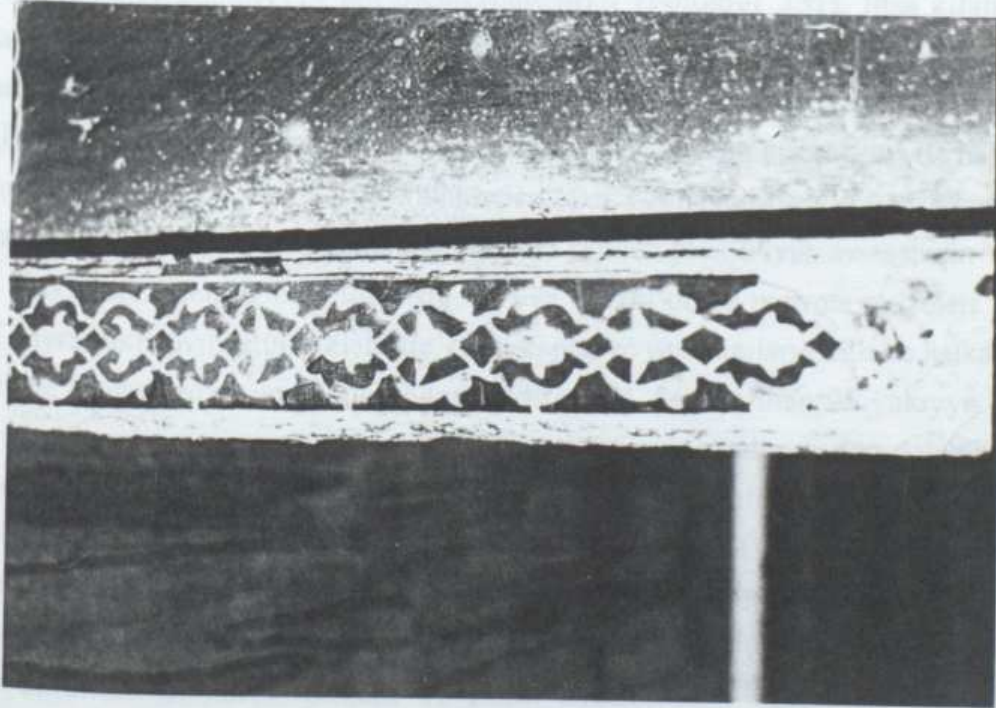

Fotoğraf.241. Metal Rozetlerden Biri

Fotoğraf.242. Alt Panonun Yakından Görünüşü

Fotoğraf.243. Kapı Binisinin Görünüşü

Son Cemaat Mahalli: Cami cümle kapısı önündeki dokuz kubbeli revak sivri kemerlerle ve sekiz mermer sütun ile desteklenir. Sütun başlıkları stalaktitlidir (Fotoğraf 244). Kapı önündeki kubbe otuz iki dilimlidir ve köşelerde mukarnaslara oturur (Fotoğraf 245). Mukarnas aralarında sarkıtlar da yer alır. Kubbe dilimlerinin her biri uzunlamasına kalemişi bir kompozisyon ile bezelidir. Kubbe eteğinden itibaren dilim içindeki bezeme palmet ile başlayarak düğüm motifi ile alternatif tekrarlanarak yukarıda merkezi kompozisyona doğru gelişir (Fotoğraf 246). Orta kubbe mukarnaslı çıkmalara otururken, diğer sekiz kubbe ise pendentiflerle desteklenmiştir (*Kuran, 1986, s.88*). Ancak bunlara kubbeden pendentife geçiş hattında baklavalı stalaktit dizisi zengin bir görünüş vermiştir. Kubbe içleri sadedir, yalnızca kasnakta dönen kalemişi bezeme görülür (Fotoğraf 247).

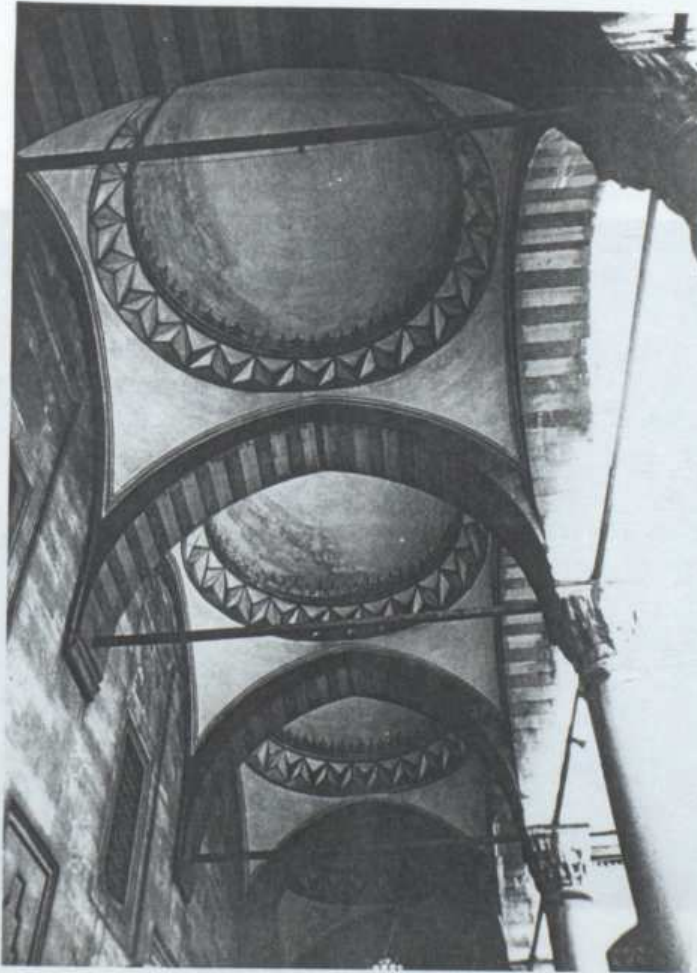
Revak duvarı ortasında “taç kapı”, onun sağ ve solunda dört olmak üzere sekiz alt sıra pencere, bu pencere aralarında iki büyük dört küçük boyutta mihrabiye ve dört adet de üst sıra pencere bulunur (*İşleyen, 1995, s.195*) (Fotoğraf 248).

Cümle kapısı, geniş silmeli (130 cm) mermer bordür ile çevrenlenmiştir. Kapı basık kemerlidir. Üzerinde dokuz sıralı bir mukarnaslı yaşmakla taçlanmıştır. Üstte sağ ve solunda birer kabara vardır. Kapı aksında bir de pencere bulunur (Fotoğraf 249). Kapı kitabesi sağ ve sol yanlardakilerle bütünleşmiştir. kitabe 106X310 cm’dir (Fotoğraf 250). Sağ ve soldakiler 288,5X114 cm ölçülerindedirler (Fotoğraf 251). İnşa kitabesidir, Arapça’dır ve sülüs hattı ile yazılmıştır. Kitabelerin metnini Şeylülislam Ebussuud Efendi hazırlamış, Hattat Hasan Çelebi yazmıştır (*Alparslan, 1976, s.8; Saatçi, 1988, s.49*) (Fotoğraf 252). Celalzade Mustafa Çelebi, cami kapısının bezemeleri ile hayranlık uyandırmış, cami inşası ile ilgili bir muhasebe kaydı, cümle kapısının ve avlu kapılarının kavsaralarının toplam 42 avizeli olduğunu, her iki kapının birer büyük avizesi için “avize” başına 1200 akçe ödendiğini belirtmiştir. Evliya Çelebi de bu mermer avizeleri ve ters laleleri hayranlıkla övmüştür. Celalzade, cami kapısı ve yan kapıların kilit ve halkalarının “gümüş ve altın görünüşünde” olduğunu bildirmiştir. Satın alınan 95 vakıyye (okka) fildişi, cami kapısının ve yan kapılarının kanatları ile, camide bulunan dört dolabın kapak bezemelerinde kullanılmış, cami kapısının müzeyyen kilidi, ilgili kayıta “kufl-i müzehheb” olarak anılmıştır. Kapı kanatlarını Ser Neccâr Üstad Ahmed yapmıştır (*Cantay, 1989, s.13*). Son cemaat mahallinde on adet pencere üstü çinili alınlıklar ile bezenmiştir. Yatay dikdörtgen çini panoların ortalarında ayet yazı, yazı çevresinde bir bordür bulunur. Bunlarda Bakara ve Fetih ayetlerinden bölümler aktarılmıştır (*Özsayiner, 1989, s.39*). Yazılı panoların köşelerinde hatayi ve rumilerle köşe kompozisyonu oluşturulmuştur. Motiflerde kırmızı, mavi ve lacivert renk kullanılmıştır.

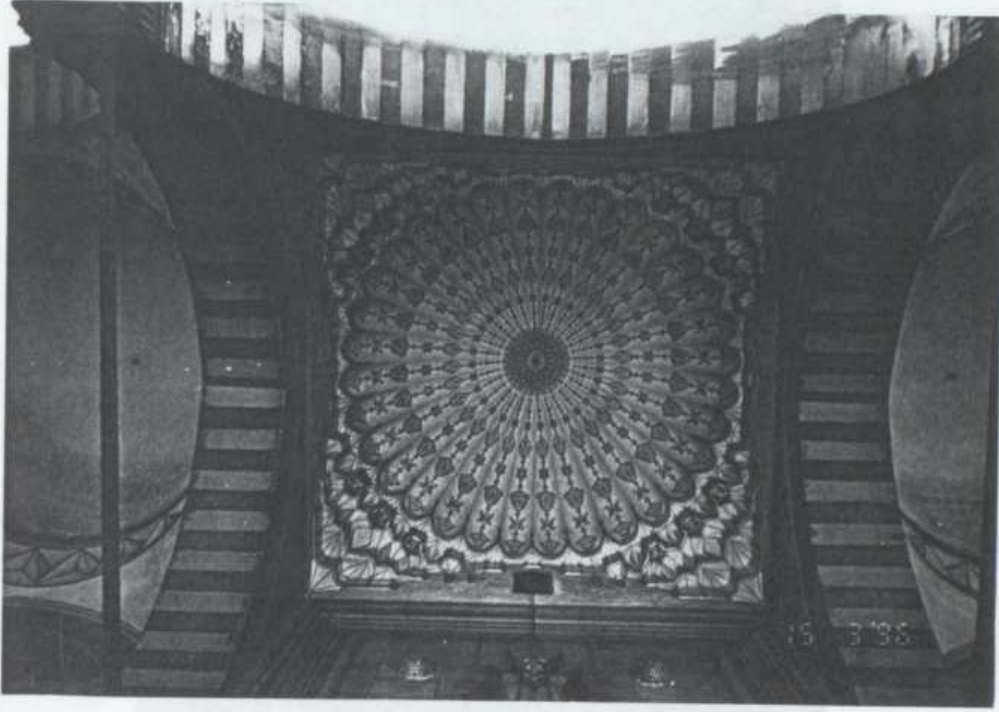
Yazı çevresindeki bordür ise beyaz zemin üzerine hatayi grubu motiflerle bezenmiştir (*İşleyen, 1995, s.198*) (Fotoğraf 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262).

Son cemaat mahalli duvarında iki mihrabiye nişi ve iki yüzey mihrabiyesi yer alır. Yüzey mihrabiyelerinin üst ucunda yer alan üç nokta ilginçtir (Fotoğraf 263). Sembol olduğu düşünübilir. Kapının iki yanındaki kum terazileri kaidesi mukarnas bezelidir (Fotoğraf 264). Ayrıca son cemaat sütun başlıklarında lale ve rozetler yer alır (Fotoğraf 265) (Görünüş 7).

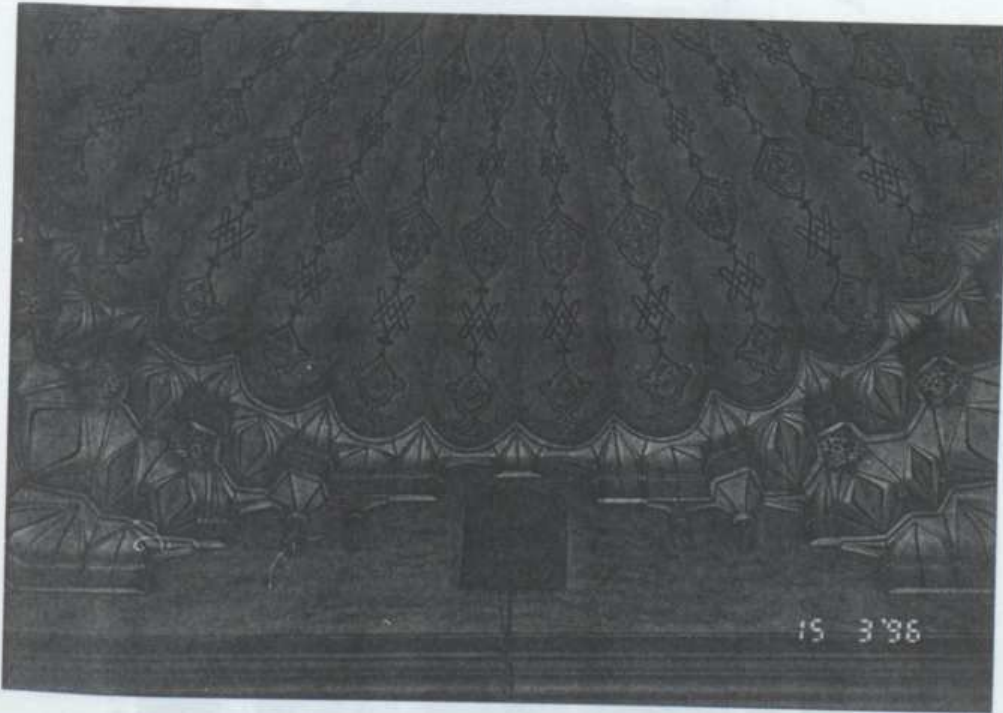
Geçirdiği Tehlikeler ve Onarımlar: Süleymaniye Camisi'nin Sultan Abdülmecit devrinde geçirdiği restorasyon çalışmaları, bilhassa içerideki kalemişlerini değiştirilmesi ile dikkat çekmiştir. XIX. yüzyılın üslubunu yansıtan bu süslemeler, 1961-1967 yılları arasında Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce Y.Mimar Ali Saim Ülgen yönetimindeki onarımda kısmen kaldırılmış, eski ve altta kalan klasik dönem süsleme tarzına dönülmüştür (*Kuran, 1986, s.88-89; Öz, 1987, c.I, s.132*).

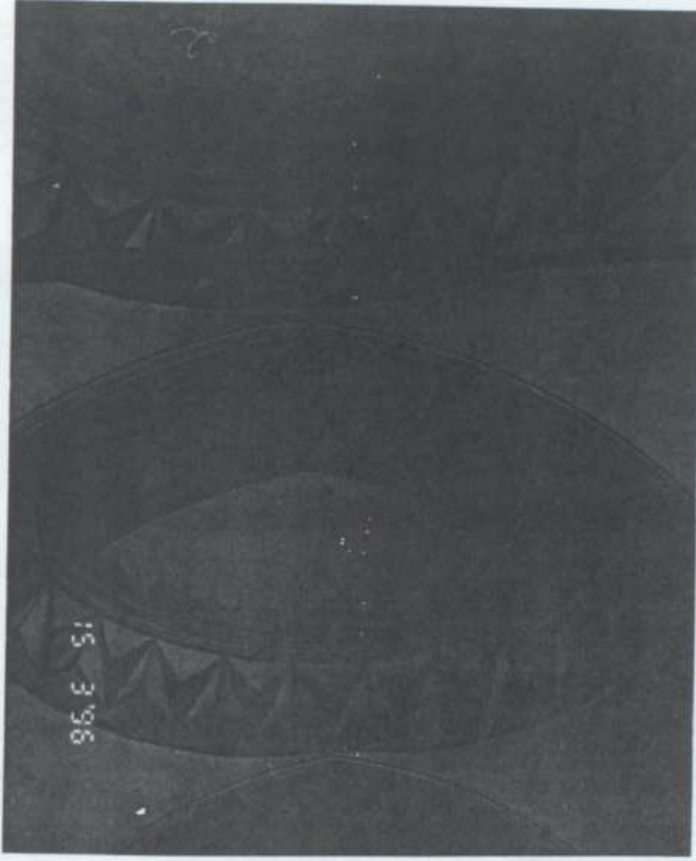
Fotoğraf.244. Son Cemaat Kubbeleri

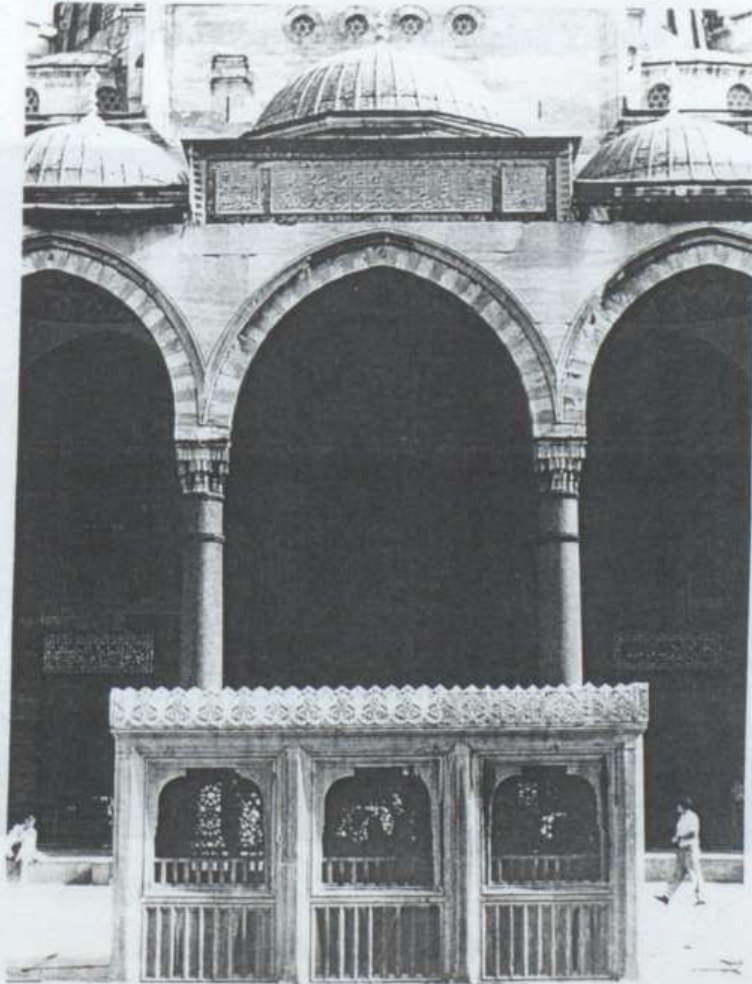
Fotoğraf.245. Kapı Önündeki 32 Dilimli Kubbe

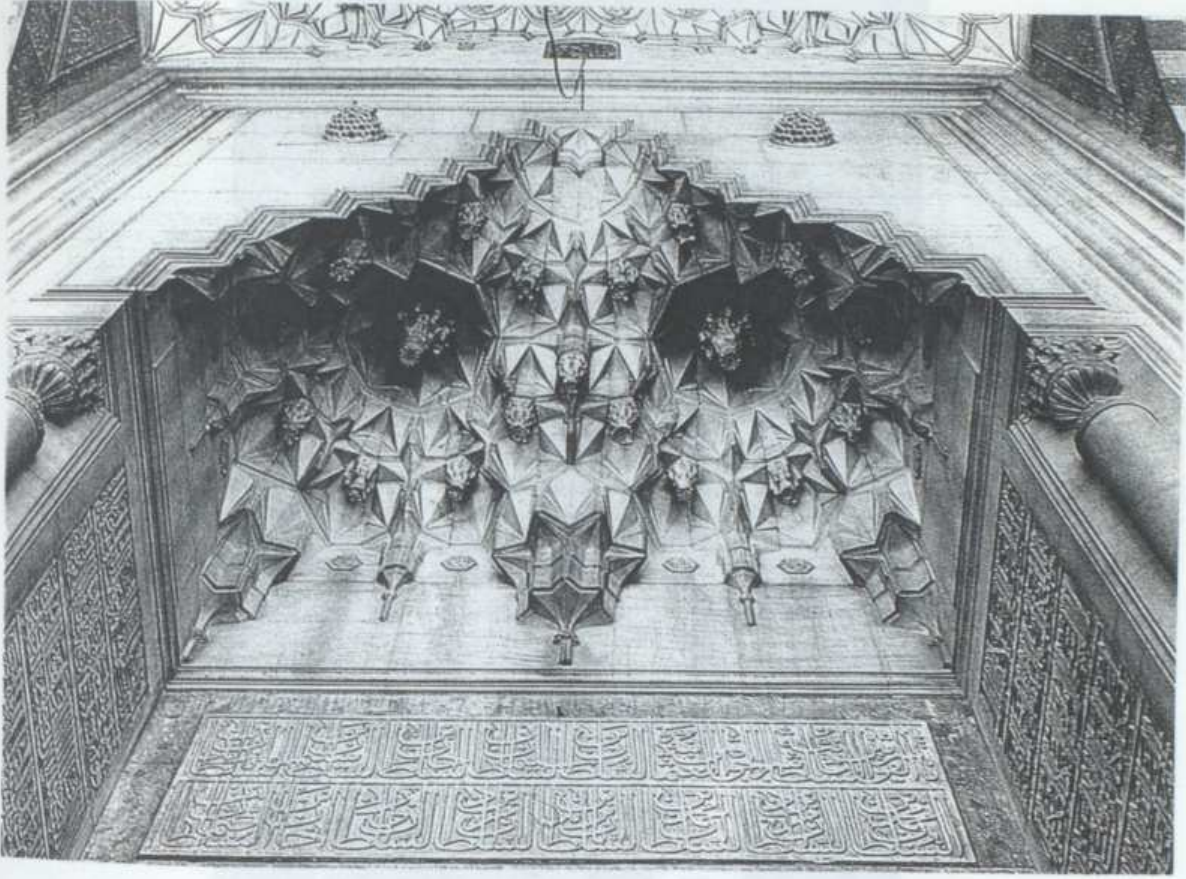
Fotoğraf.246. Cümle Kapısı Önündeki Kubbeden Detay

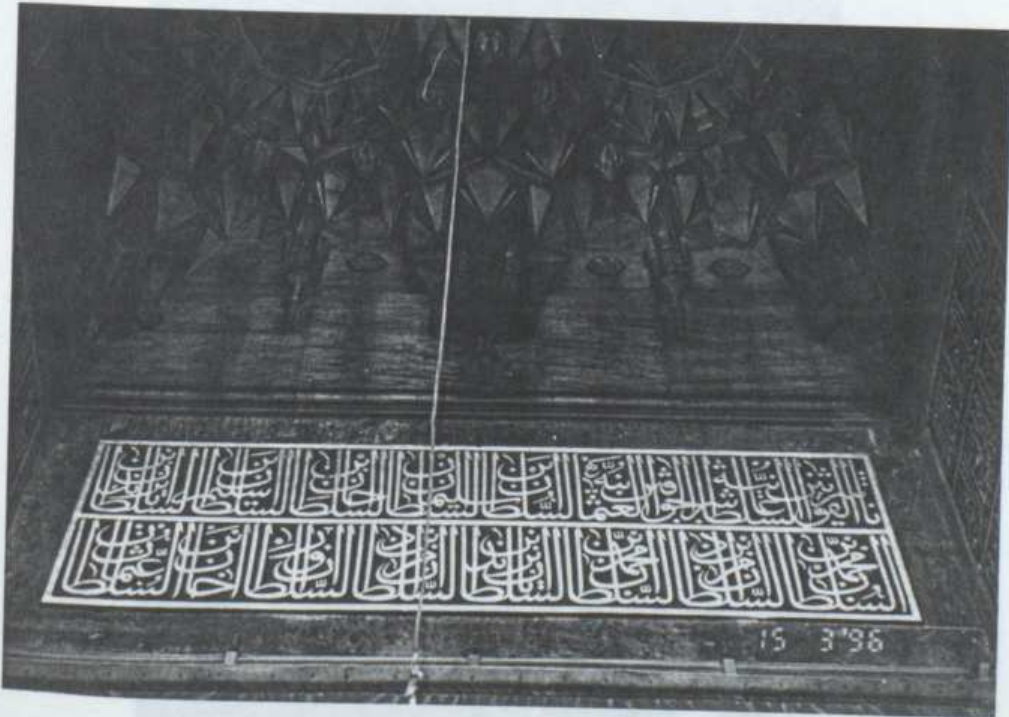
Fotoğraf.247. Revak Kubbeleri İç Görünüşü

Fotoğraf.248. Cümle KapısınınAvludan Görünüşü

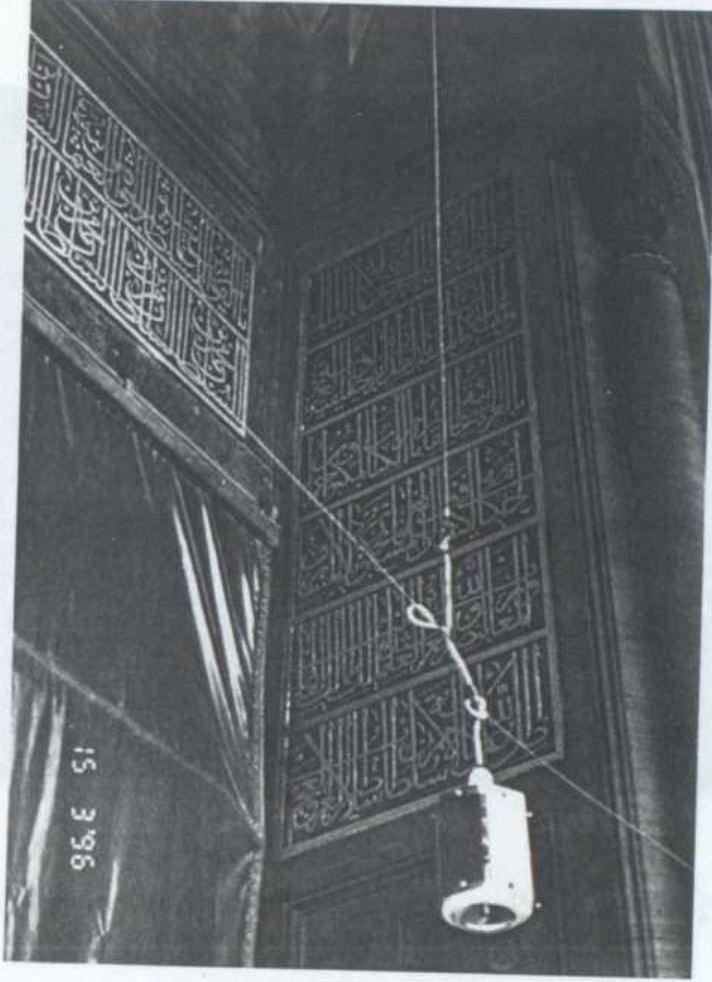

Fotoğraf.249. Kapı Üstü Mukarnaslı Yaşmak

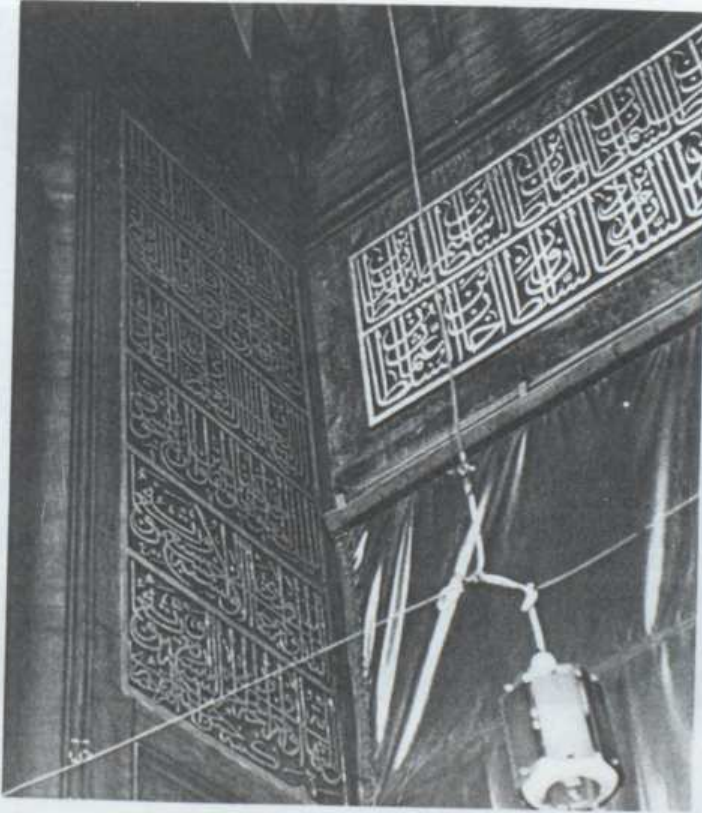

Fotoğraf.250. Kapı Üstü Kitabesi

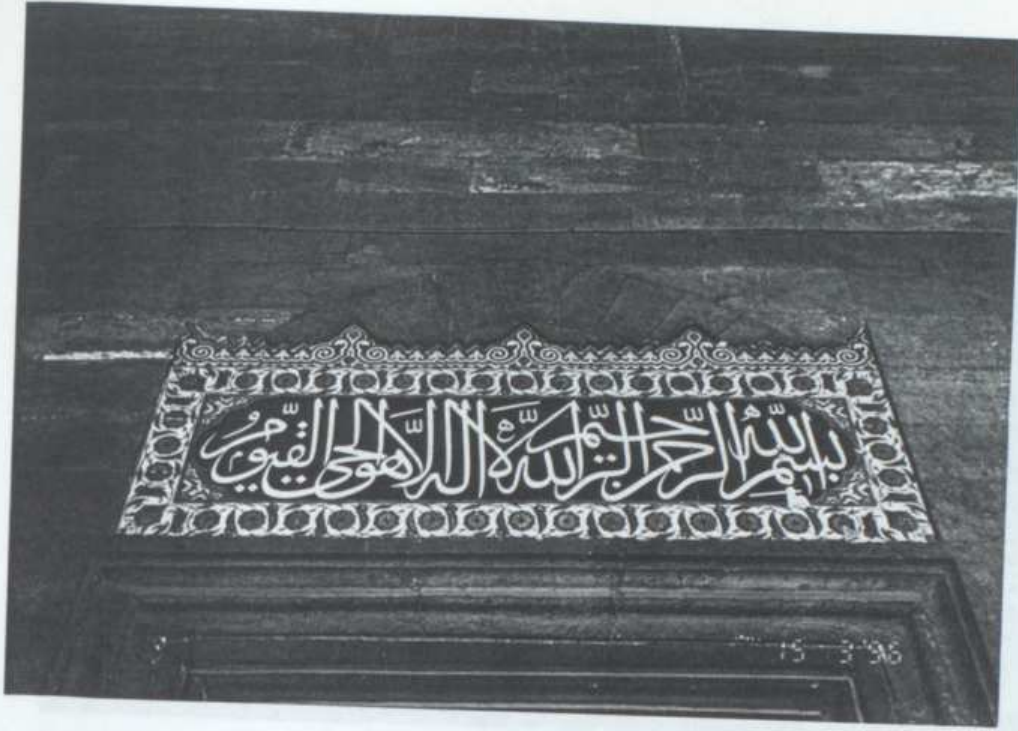

Fotoğraf.251. Kapı İçi Sağ Kitabe

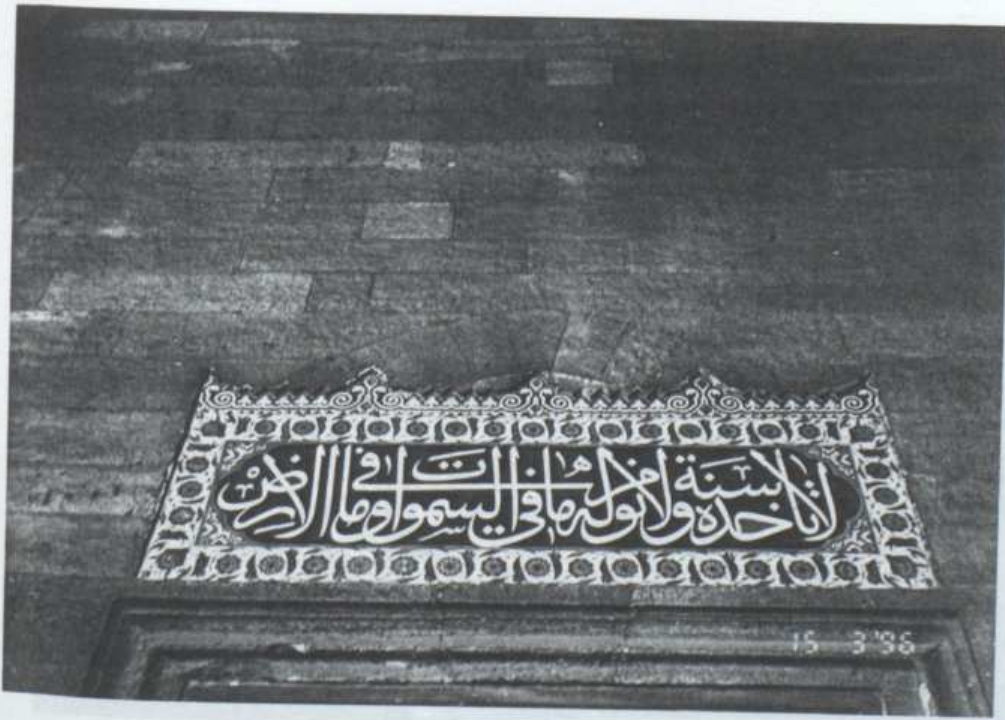

Fotoğraf.252. Kapı İçi Sol Kitabe

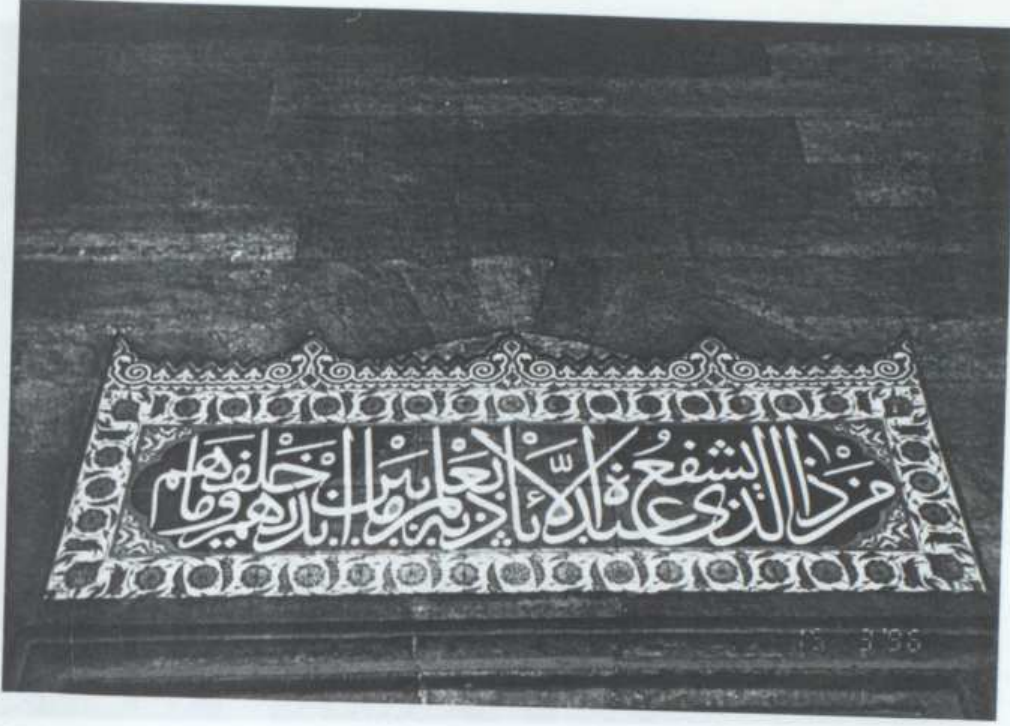

Fotoğraf.253. Son Cemaat Duvarı Çini Pencere Alınlığı

Fotoğraf.254. Son Cemaat Duvarı Çini Pencere Alınlığı

Fotoğraf.255. Çini Pencere Alınlığı

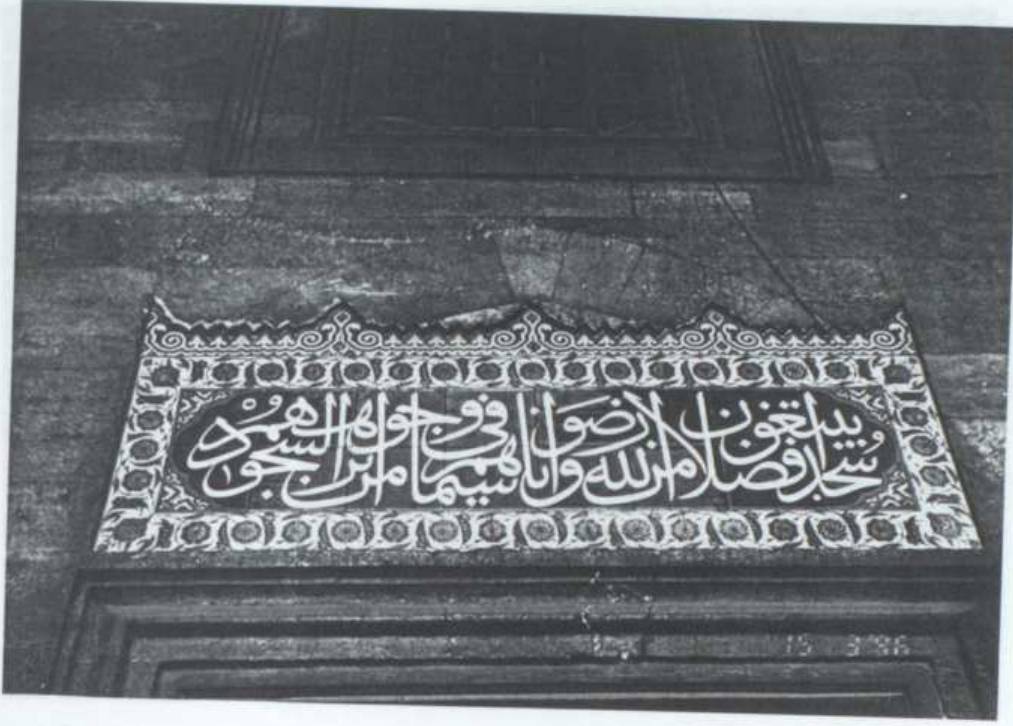
Fotoğraf.256. Çini Pencere Alınlığı

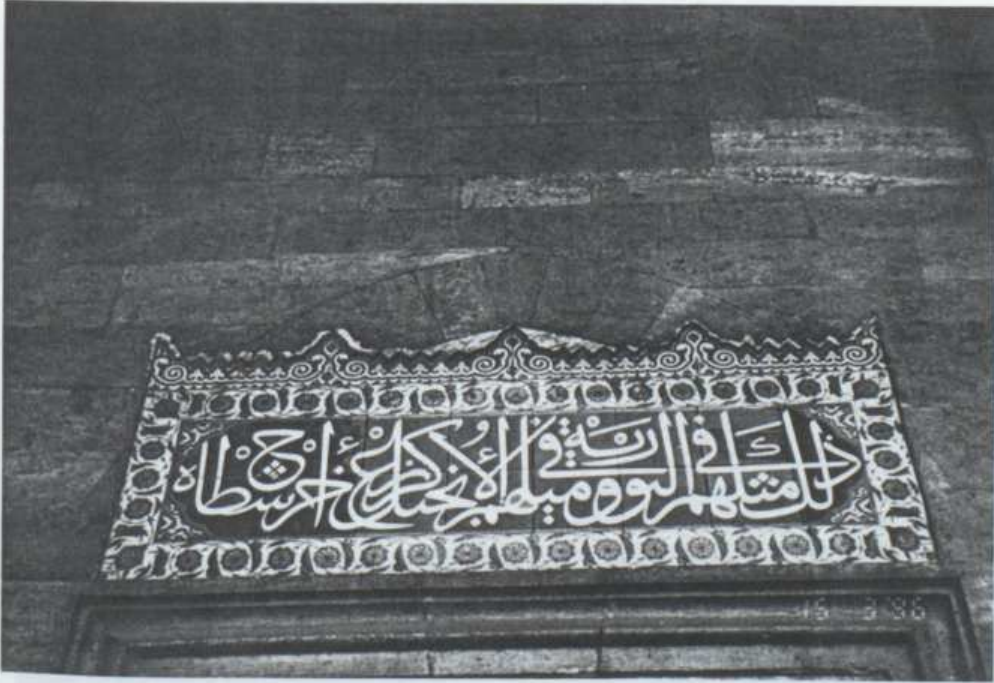
Fotoğraf.257. Çini Pencere Alınlığı

Fotoğraf.258. Çini Pencere Alınlığı

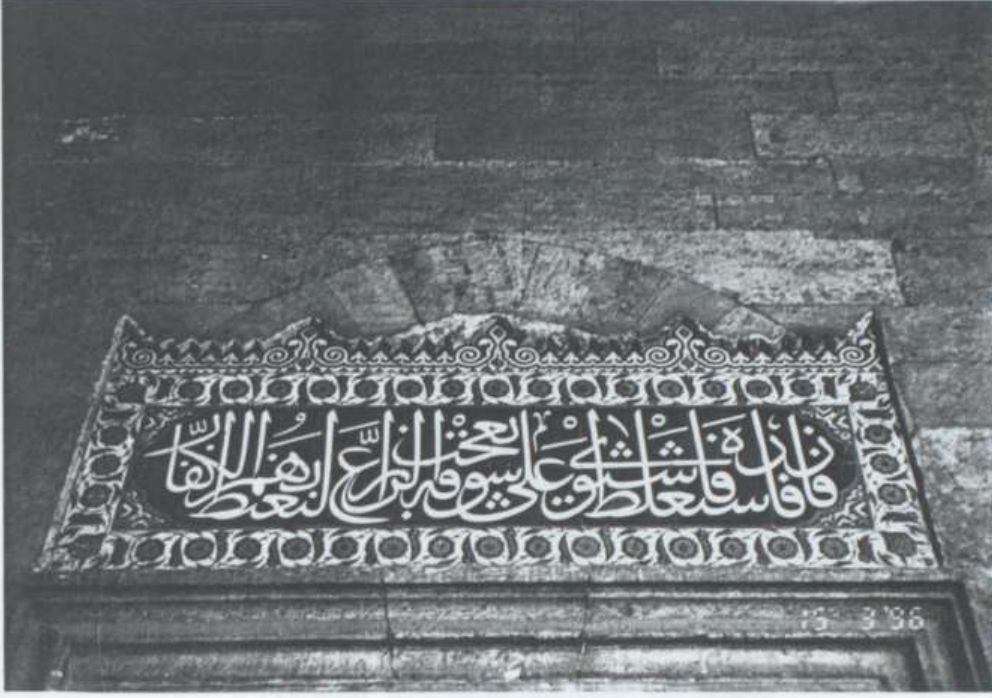

Fotoğraf.259. Çini Pencere Alınlığı

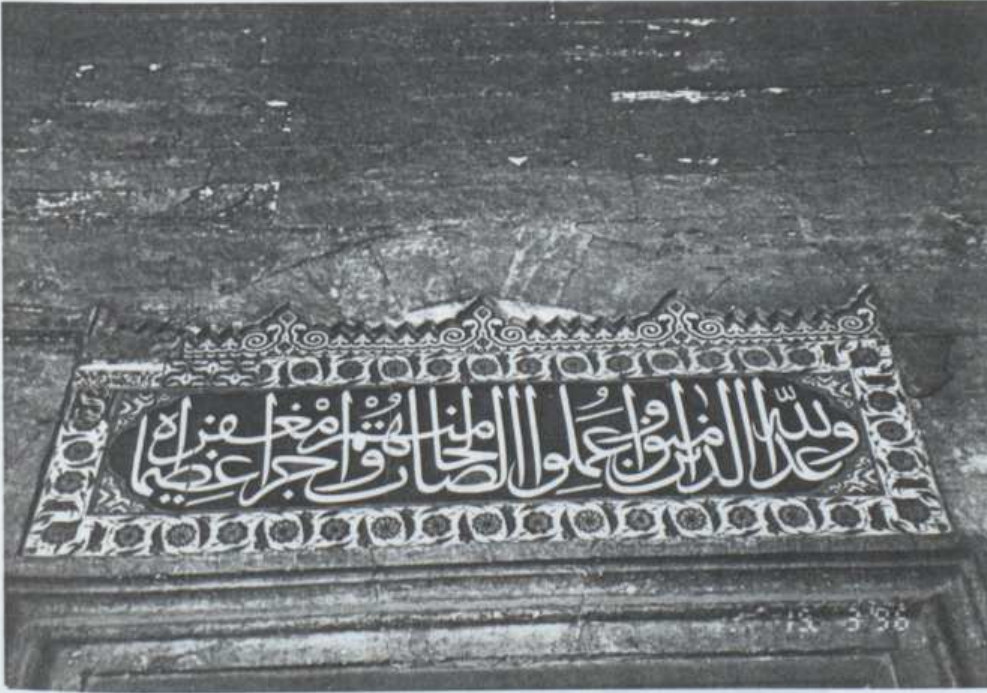

Fotoğraf.260. Çini Pencere Alınlığı

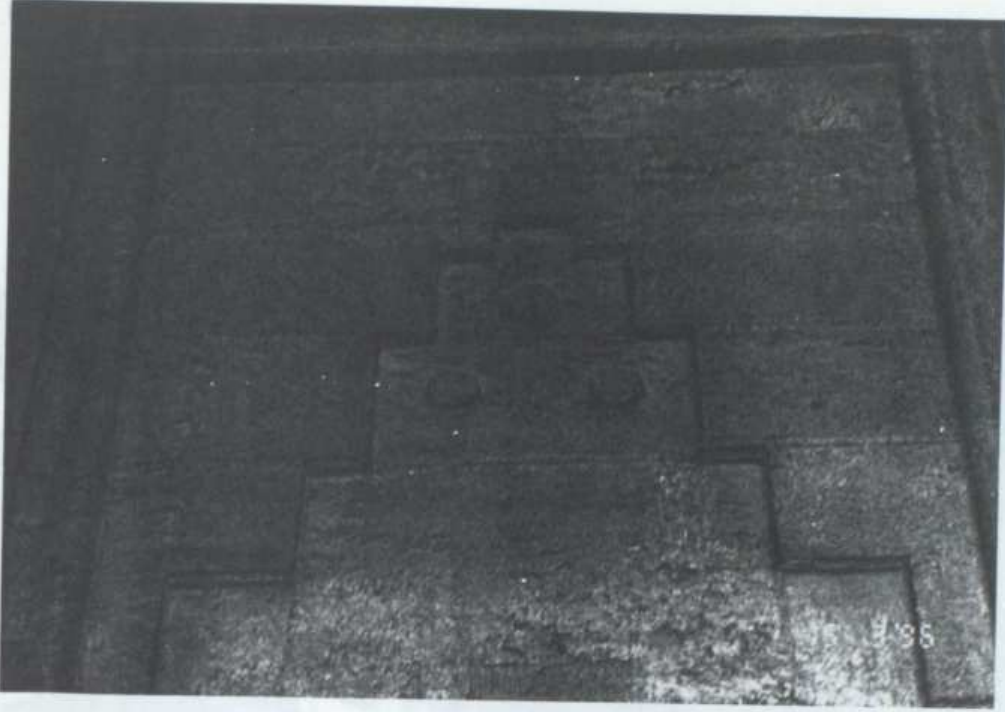

Fotoğraf.261. Çini Pencere Alınlığı

Fotoğraf.262. Çini Pencere Alınlığı

Fotoğraf.263. Mihrabiyedeki Üç Nokta

Fotoğraf.264. Kum Terazisi Sütunçesi Alt Kaidesi

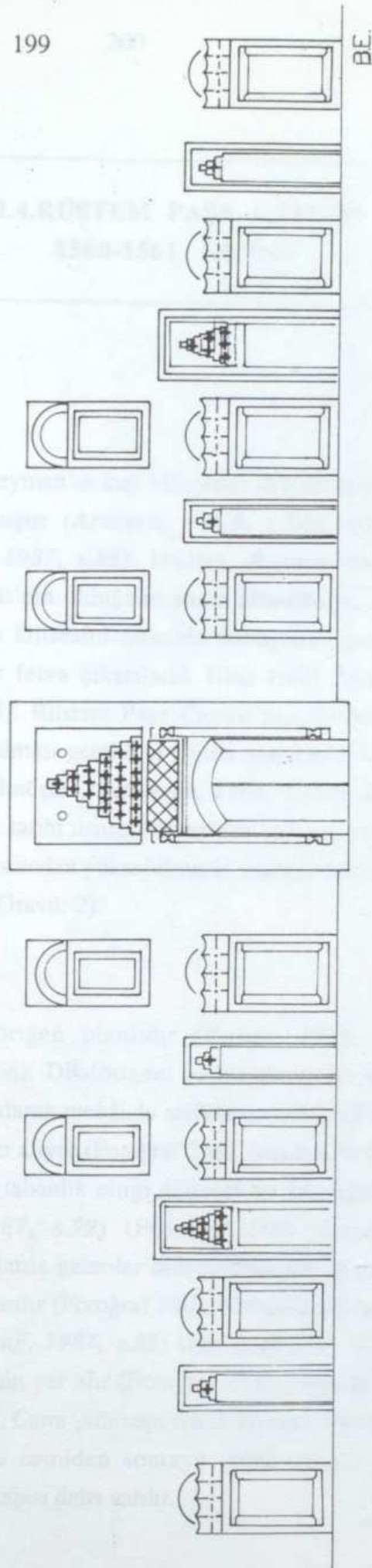

Fotoğraf.265. Son Cemaat Sütun Başlığındaki Motifler

LARÜSTEN PA
1350-1561

FAHİNÇE

LEJANT

AHŞAP

MUKARNAS MALAKARI

ÇİNI
(taş - alçı)

KALEMİŞİ

MOTİF

HAT

Görünüş.7. Süleymaniye Camisi Son Cemaat Duvarı Bezeme Düzeni

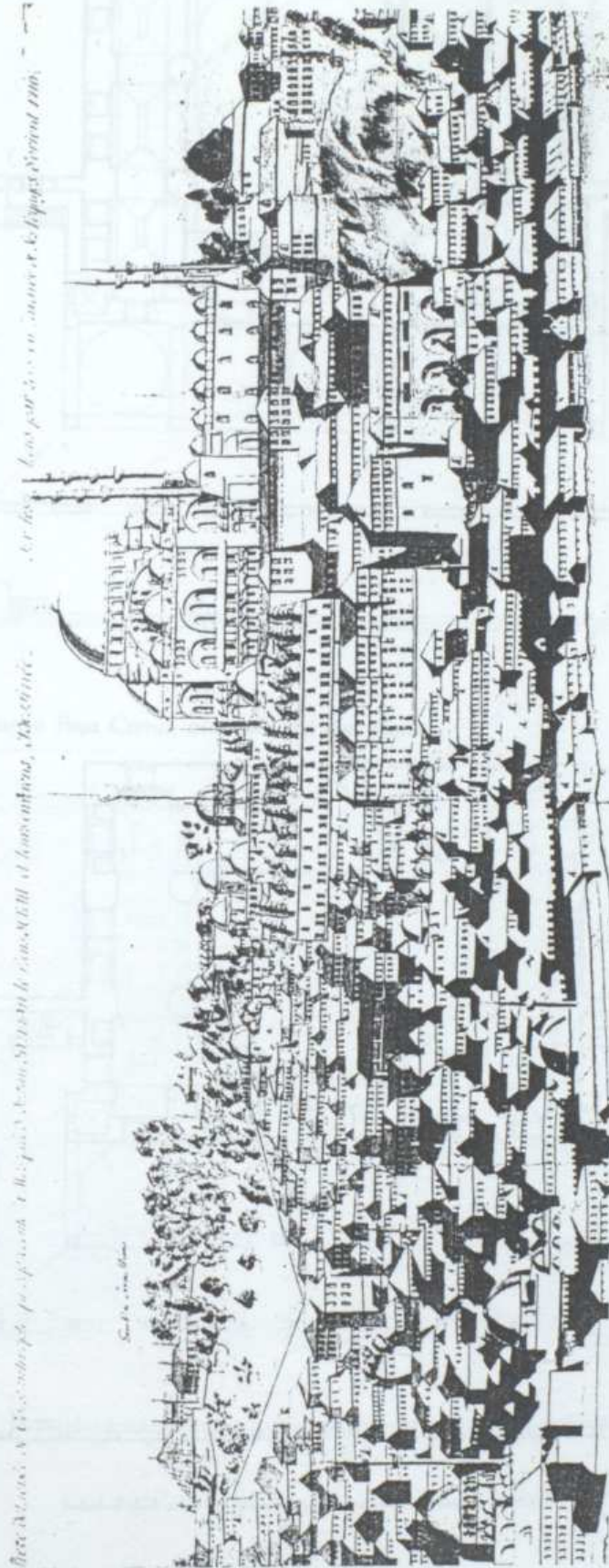
1.4.RÜSTEM PAŞA CAMİSİ 1560-1561 (H.970)

TARİHÇE

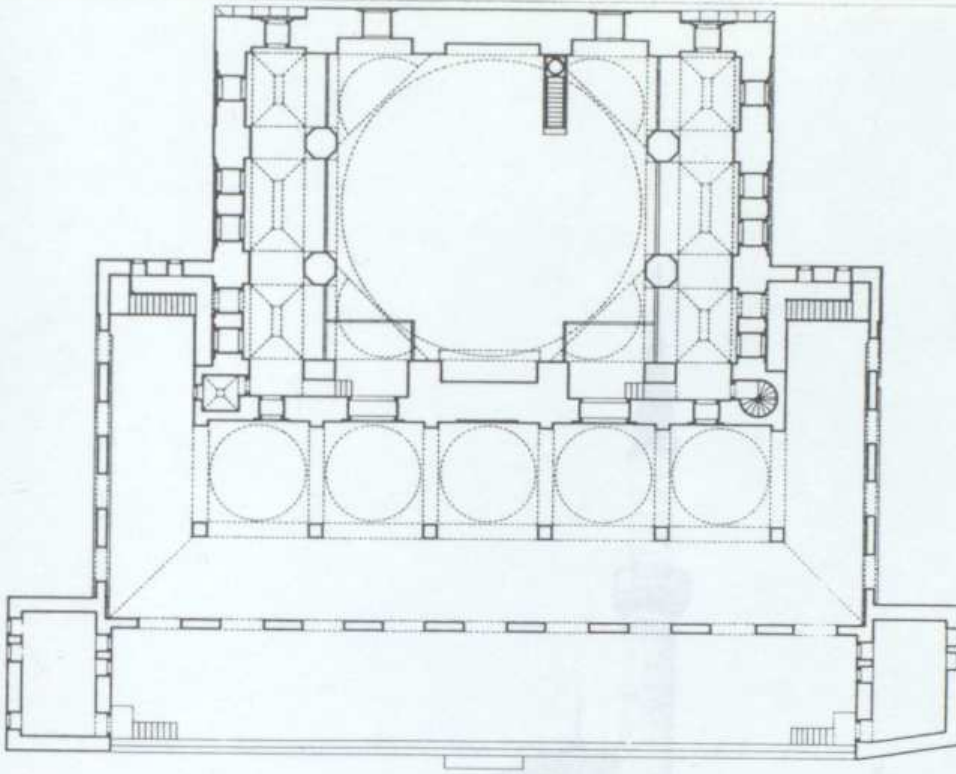
Kanuni Sultan Süleyman'ın kızı Mihrimah Sultan'ın eşi Vezir-i Azam Rüstem Paşa tarafından yaptırılmıştır (*Arseven, Fas.5, s.346; Göknil, 1987, s.99; Öz, 1987, c.I, s.116; Erçağ, 1987, s.85*). Hadika, Rüstem Paşa Camisi'nin yerinde önceden Halil Ağa Mescidi'nin olduğunu yazar (*Hadika, c. I, s.115*). XV. yüzyılda Hacı Halil Ağa bir Bizans kilisesini mescide dönüştürmüştür, bu mescidin ihtiyacı karşılamadığına ilişkin bir fetva çıkarılarak Hacı Halil Ağa Mescidi yıktırılmıştır (*Konyalı, 1950, s.205-206*). Rüstem Paşa Camisi'nin kitabesi yoktur. Yalnız 1561 yıllarında tamamlananmış olması gerekiyor çünkü aynı tarihli vakfiyesi vardır. Rüstem paşa 9 Temmuz 1561 de ölmüştür (*Aslanapa, 1986, s.217*). Haliç Limanı, Eminönü Unkapanı Caddesi üzerinde, tarihi ticaret bölgesinde bulunan caminin altında dükkanlar ve depolar yer aldığından zeminden yükseltilmiştir. Haliç'e hakim konumda olduğundan İstanbul silüetinde yeri alır (Gravür 2).

PLAN

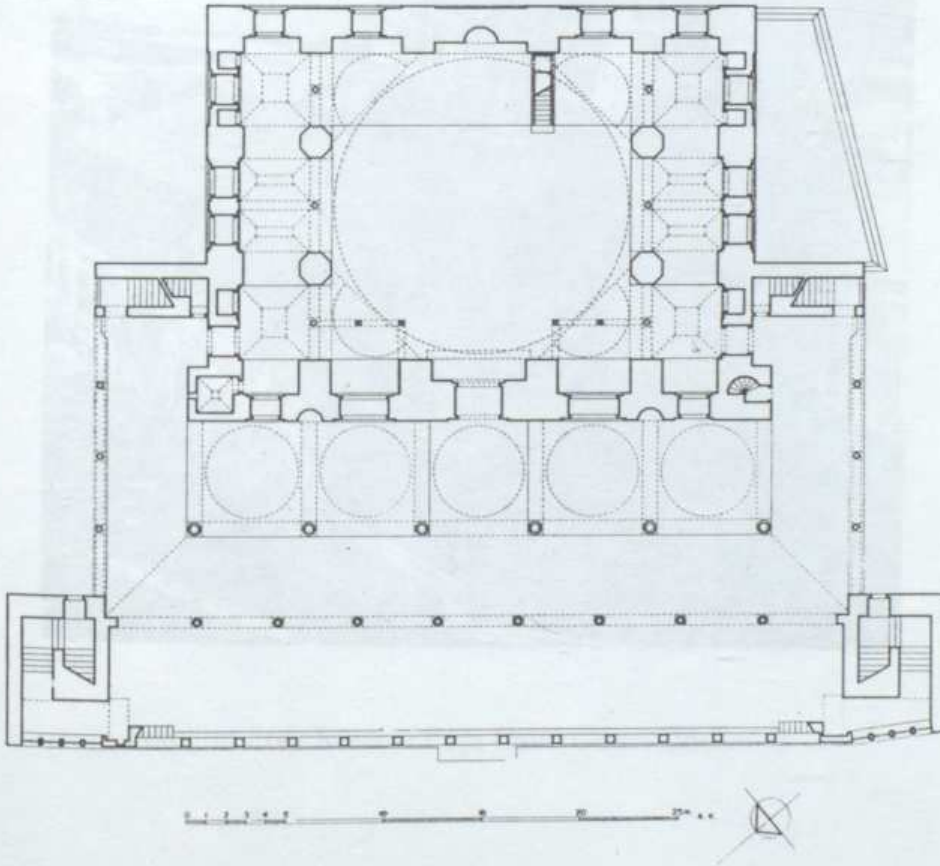
Enlemesine dikdörtgen planlıdır (*Kuran, 1986, s.137; Erçağ, 1994, s.86*) (Plan 7) (Fotoğraf 266). Dikdörtgeni beden duvarları belirliyor. Dört filayak yanlarda duvarlardan kurtarılarak mekânda serbest dururken (Fotoğraf 267), diğer dört ayak duvarların içerisinde yer alıyor (Fotoğraf 268). Ana kubbe bu sekiz ayağı birbirine bağlayan askı kemerlerinin tabanlık ettiği dairesel bir kasnağa oturtulmuştur (*Batur, 1968, s.146; Göknil, 1987, s.99*) (Fotoğraf 269). Enlemesine gelişen plan düzenlemesinde yan mekânlarda galeriler oluşturulmuştur ve galerilerin dörder aynalı tonozdan oluşan tavanları vardır (Fotoğraf 270). Mahfellerde ise üçer aynalı tonoz üst örtüyü tamamlamıştır (*Erçağ, 1987, s.85*) (Fotoğraf 271). Cümle kapısını önünde beş kubbeli son cemaat revakı yer alır (Fotoğraf 272). Önünde tek eğimli genişçe bir saçak bulunur (Fotoğraf 273). Cami şadırvanı sokak kotunda yapılmıştır. Minare caminin kuzey batı köşesindedir ve camiden sonraya tarihlendirilir (*Erçağ, 1987, s.85*). Caminin yanlarda iki küçük kapısı daha vardır.

Cornelius Loos (1710), Stockholm Nationalmuseum (NM THC 9116)

Rüstem Paşa Camii, İstanbul. Üst Kat Planı

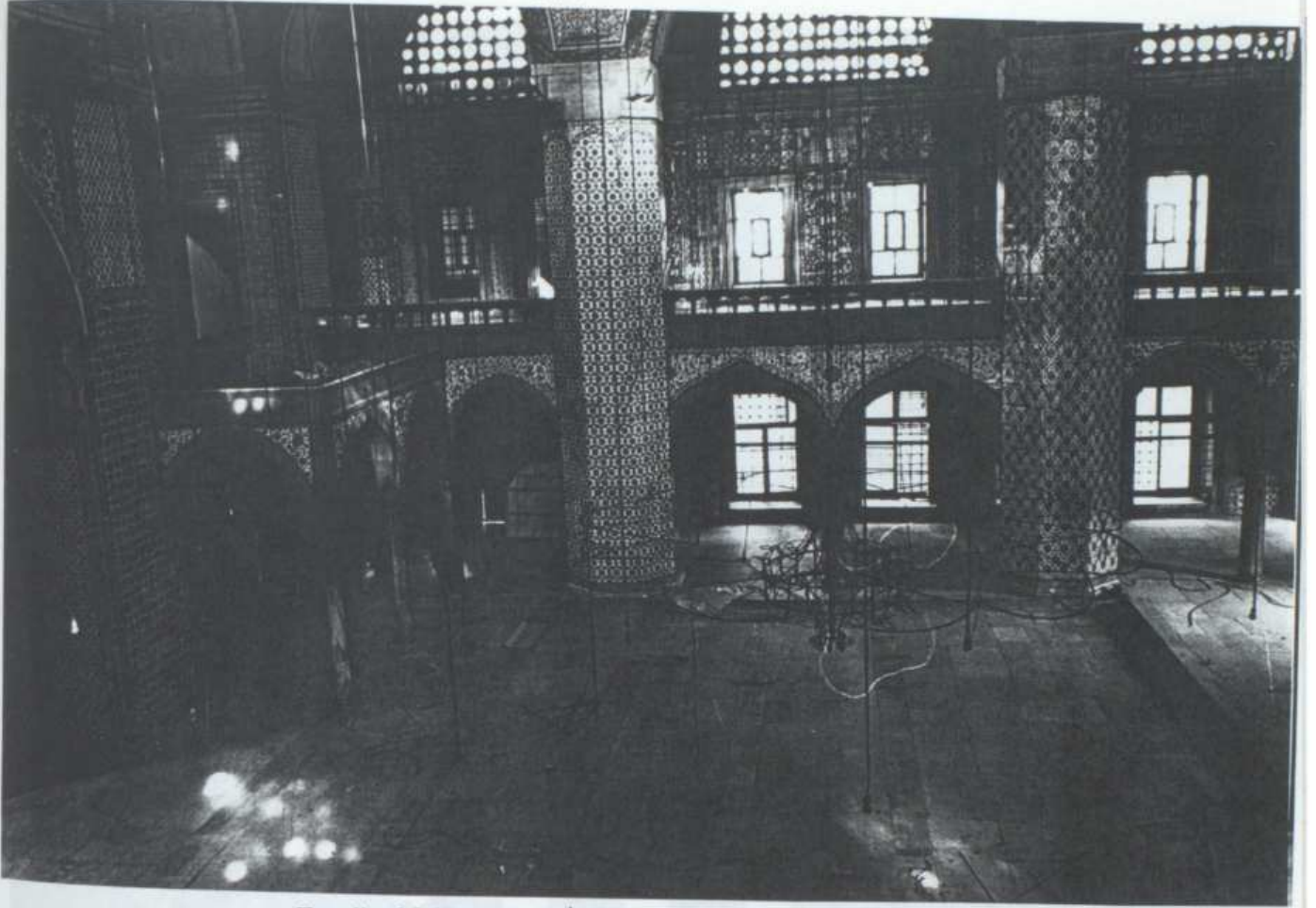

Rüstem Paşa Camii, İstanbul. Alt Kat Planı

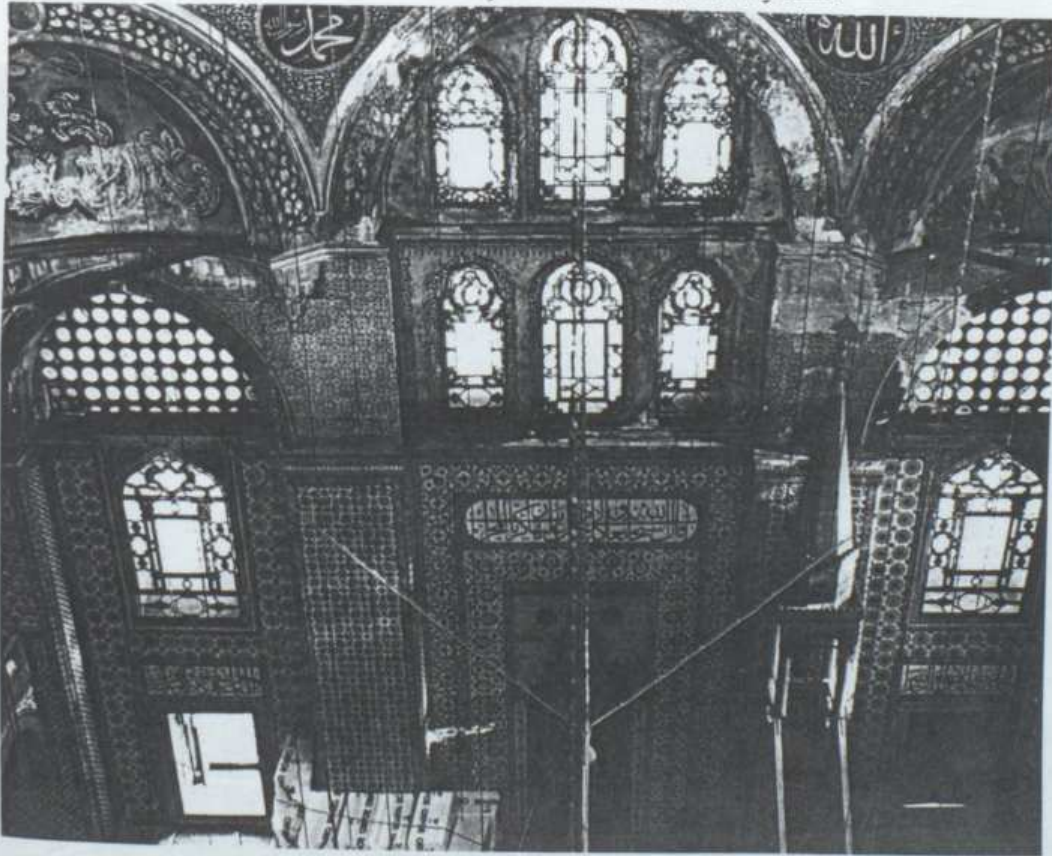
Plan.7. Rüstem Paşa Camisi Planı

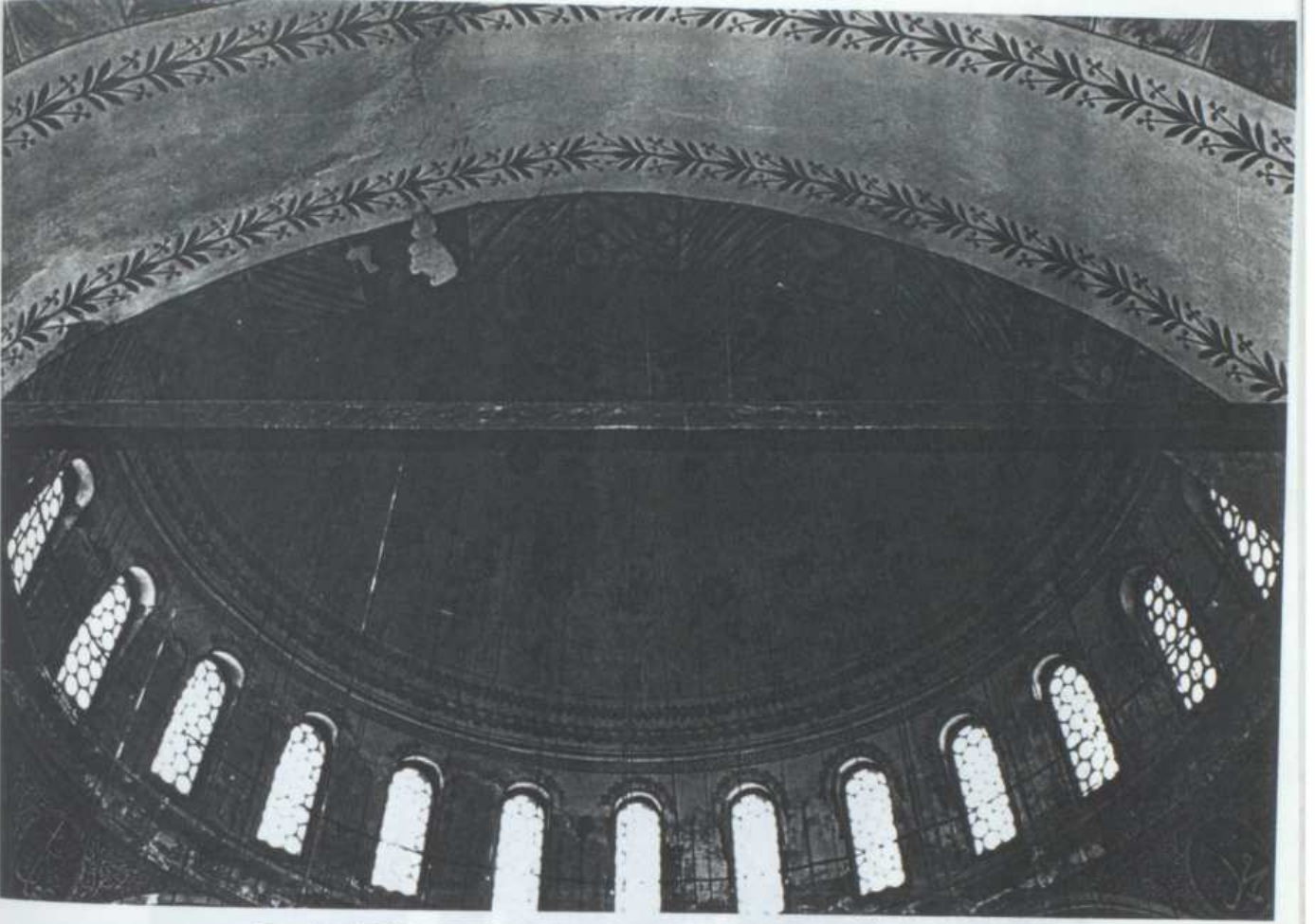
Fotoğraf.266. Rüstem Paşa Cami Genel Görünüü

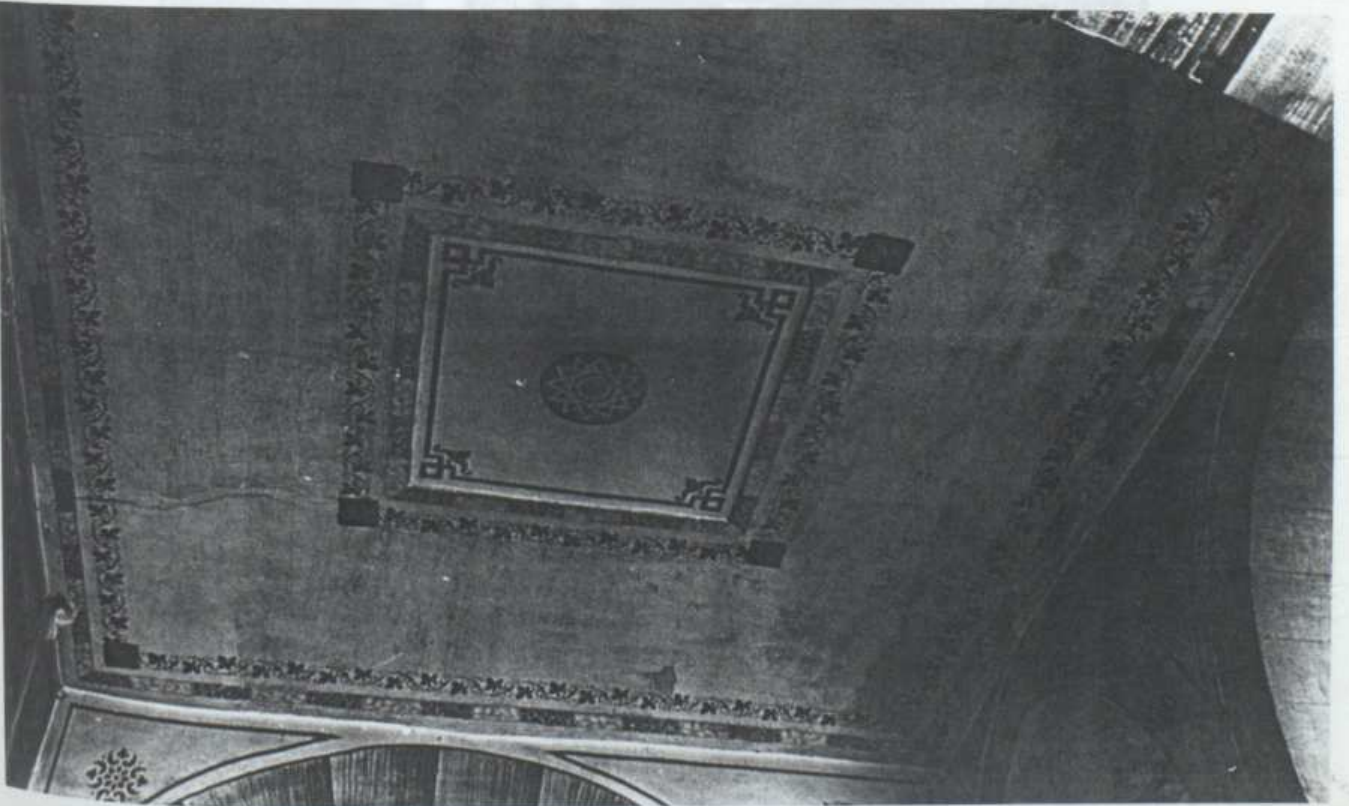
Fotoğraf.267. Mekân İçerisindeki Serbest Ayaklar

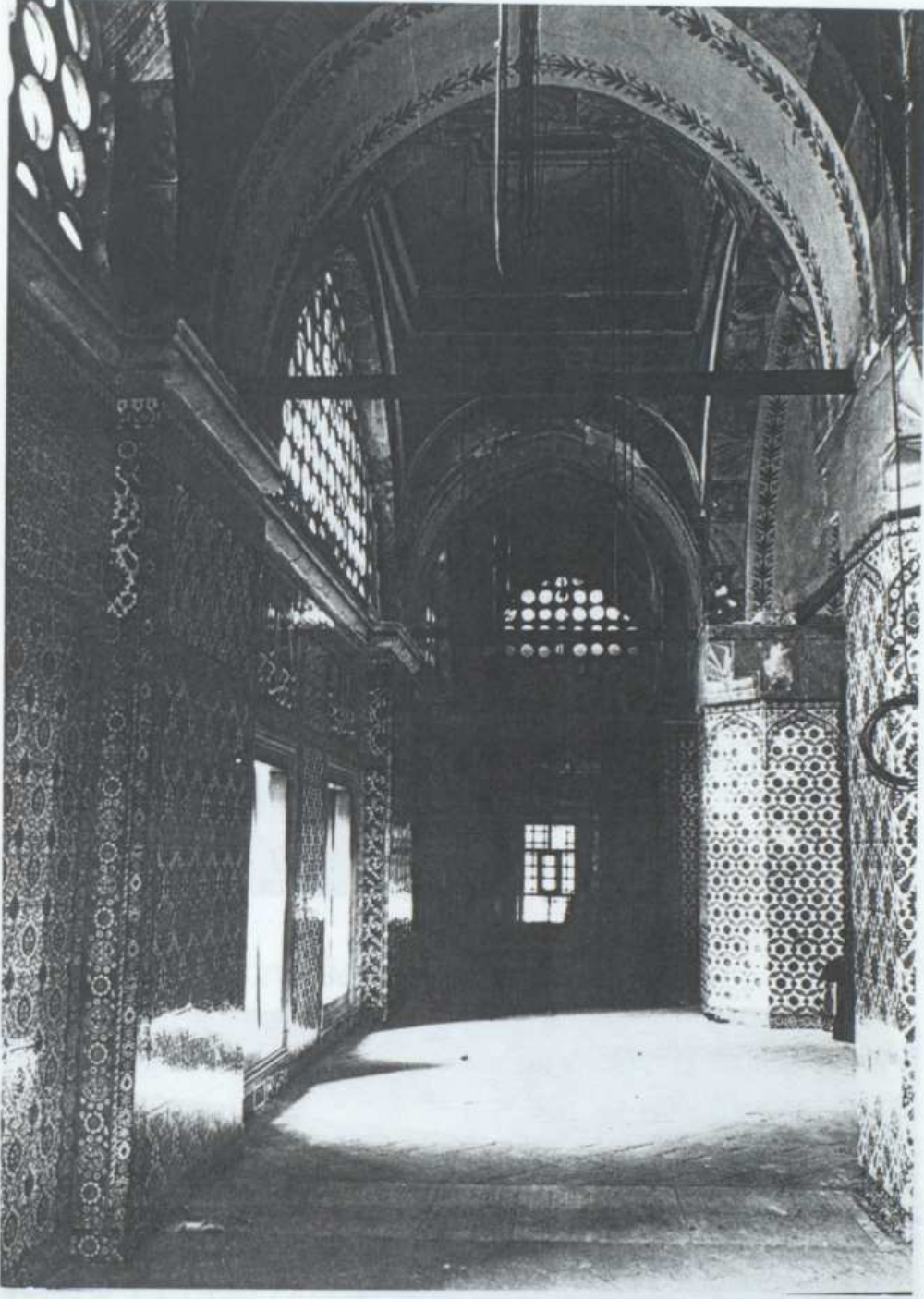
Fotoğraf.268. Duvarlardaki Taşiyıcı Ayaklar

Fotoğraf.269. Anakubbe Dairesel Kasmağa Otururur

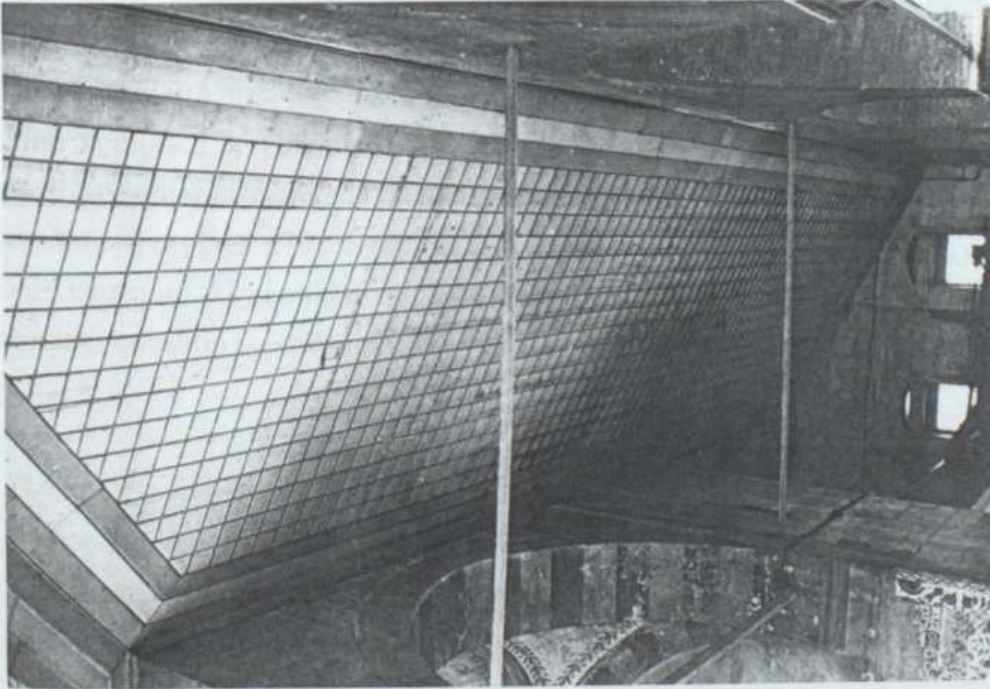
Fotoğraf.270. Yan Galeri Tavanı

Fotoğraf.271. Mahfelden Görünüş

Fotoğraf.272. Beş Kubbeli Son Cemaat Revakı

Fotoğraf.273. Tek Eğimli Geniş Son Cemaat Önü Saçağı

ÖLÇÜLERİ

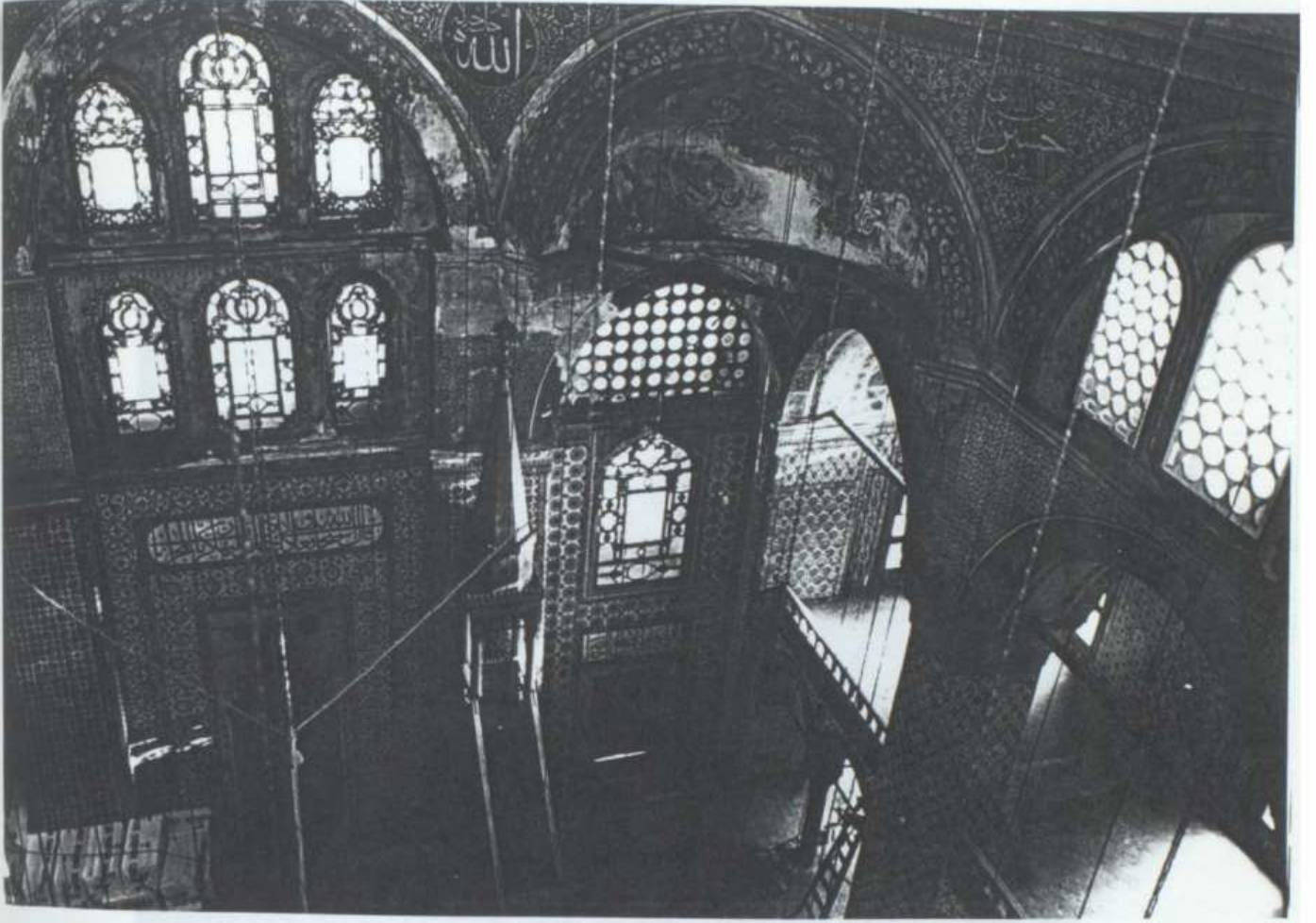
Caminin eni 19.60m, boyu 26.80m'dir. Kubbe çapı 15.20m, yüksekliği 22.80m'dir (*Kuran, 1986, s.137*). Ana kubbe çapı 14.985m ve 15.20m arasında ölçülmüş 15.00m yaklaşık rakam olarak kabul edilmiştir (*Söylemezoğlu, 1988, s.261*).

İÇ MEKAN ÖZELLİKLERİ

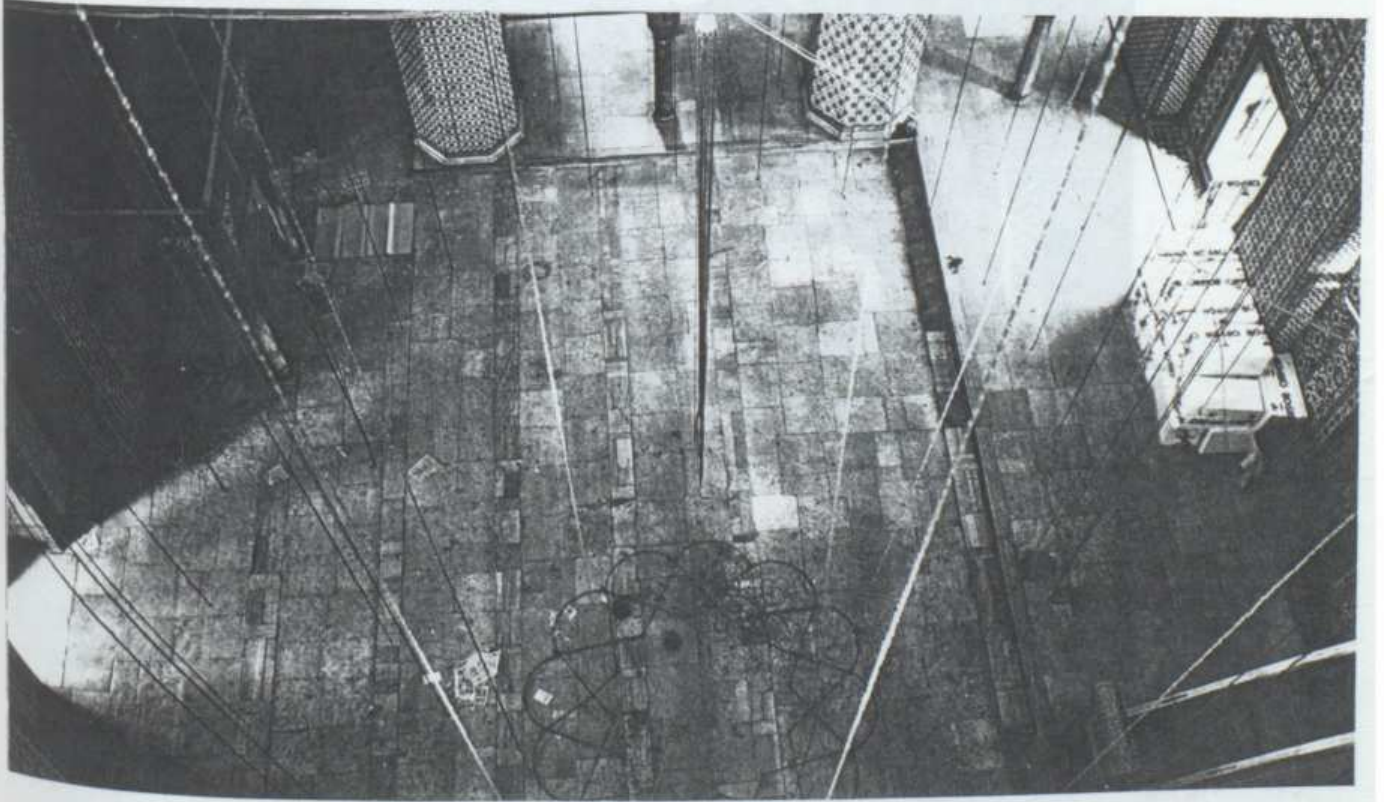
Cami içerisinde kare orta mekân üzerindeki ana kubbe sekiz pandantif ve dört sağır yarım kubbe ile desteklenmiştir (Fotoğraf 274). Dış görünüş bu eserde de iç mekânı iyi bir şekilde aksettirmektedir. Kubbe ile aynı çapta askı kemerleri veya aynalı kemerlerin yerini burada sekiz daha küçük çaplı askı kemerleri almıştır. Köşelerdeki dört yarım kubbe ve aralarındaki dört aynalı kemer kubbeyi çevreliyor. Cami iç mekanında serbest dört fil ayak sekiz yüzlü (*Göknil, 1987, s.99*) (Fotoğraf 275).

Doğu ve batıdaki galeriler bu ayaklar hizasına kadar geliyorlar (Fotoğraf 276). Bu yan hacimler aydınlık orta mekâna göre daha loştur. Bu gölge-aydınlık tesirinde kontrast vardır (*Kuban, 1958, s.50*).

Galerileri fil ayaklarının arasındaki birer mermer sütun desteklemektedir. Üstteki mahfellerin kapıları dışta batı ve doğudandır (Fotoğraf 277). Bu özellikleri ile kadınlar mahfeli oldukları bir gerçektir. Müezzin mahfelleri de cümle kapısının sağ ve solunda yer alır (Fotoğraf 278). Mihrap nişinin üzerindeki kemer aynası içerisinde altı adet tepe penceresi, mihrabın sağında ve solundaki iki sivri kemer aynası içerisinde alçı içlikli birer pencere yer alır. Bunların hizasında sistem aynı devam etmiştir. Bu büyük pencerelerin alt sırasında yine alçı içlikli iki pencere bulunur. Onların hizasında galeri üzerindikiler ise mermer söveli dikdörtgen formdaki pencerelerdir. Zemin kotundaki pencereler yine mermer sövelidir (Fotoğraf 279). Doğu ve batı duvarlarında pencere sistemi aynıdır. Yalnız cümle kapısının iki yanındaki pencereler büyüktür (Bkz. Fotoğraf 352). Cümle kapısı üzerindeki konsollu taş tavanın eserin iç mekanına etkisi farkedilir (Bkz. Fotoğraf 426).

Fotoğraf.274.Dört Sağır Yarım Kubbeden Biri ve Aynalı Kemerlerden İkisinin Görünüşü

Fotoğraf.275. Cami Mekanındaki Dört Filayaktan İkisinin Zemine Oturuşu

Fotoğraf.276. Yan Galerilerin Ayaklar Hizasına Kadar Gelişi

Fotoğraf.278. Müze'nin Mahfeli

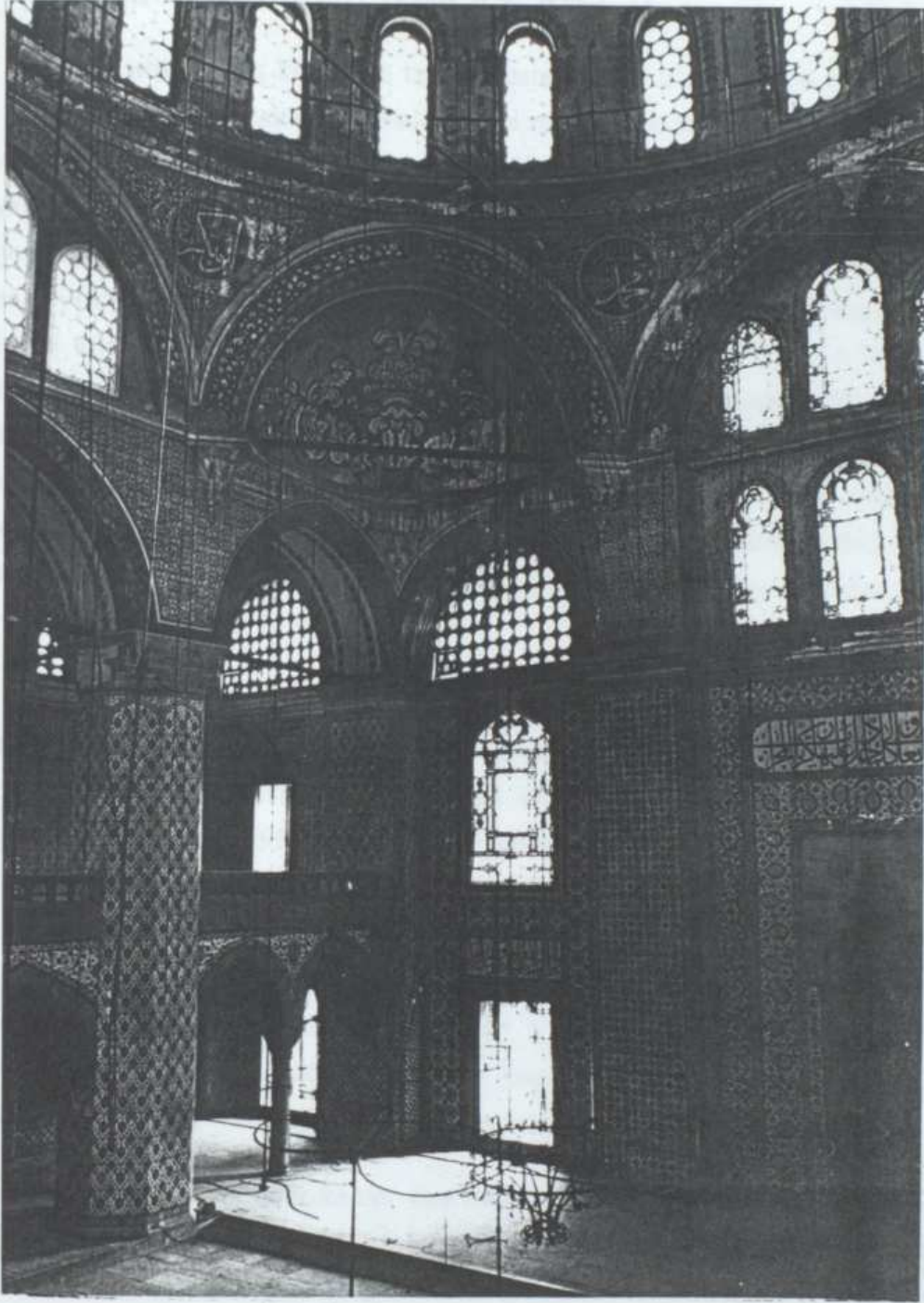

Fotoğraf.277. Mahfellerin Dıştaki Kapısı

Fotoğraf.278. Müezzîn Mahfeli

Fotoğraf.279. Cami İçerisinden Pencere Sistemi

BEZEME PROGRAMI (Plan 8,9, Kesit 7)

Ana Kubbe: Ana kubbenin tam ortasında üzeri altın varaklı ahşap bir avize askısı bulunur. Onun çevresinde geçmelerden oluşan kompozisyon siyah zemine kırmızı ve beyaz ile işlenmiştir. Çevresindeki ayet yazı ile uyumludur ve harfleriyle birleşmiştir. Ayet yazı celi sülüs hattı ile siyah zemine beyazla Arapça yazılmıştır. Fatır Suresi, 41'dir (*Özsayiner, 1993, s.94*) (Fotoğraf 280). Yazı çevresinde 19. yüzyıl onarımına ait bezeme devrin üslubundaki motiflerle ve teknik ile işlenmiştir. Göbek kompozisyonu dışında 24 adet, iki sıra halinde rozet sıralanmıştır (Fotoğraf 281). Ana kubbenin bütününe bakıldığında son onarım ile tamamen yenilendiği anlaşılır (Fotoğraf 282). Rozetler yıldız şeklinde gölgeli işlenmişlerdir (Fotoğraf 283). Kasnak pencereleri üst hizasında lacivert renkte geometrik bir bordür (meander) çepeçevre devam eder. Pencere çevreleri üstte fiyonklu yanda yaprak dizisinden oluşan bir bordürdür (Fotoğraf 284). Gezinti altı taş korniş kalemışı bezelidir. Üstte bir bordür, altta mavi renkte yapraklar yanyana dizilidir (Fotoğraf 285).

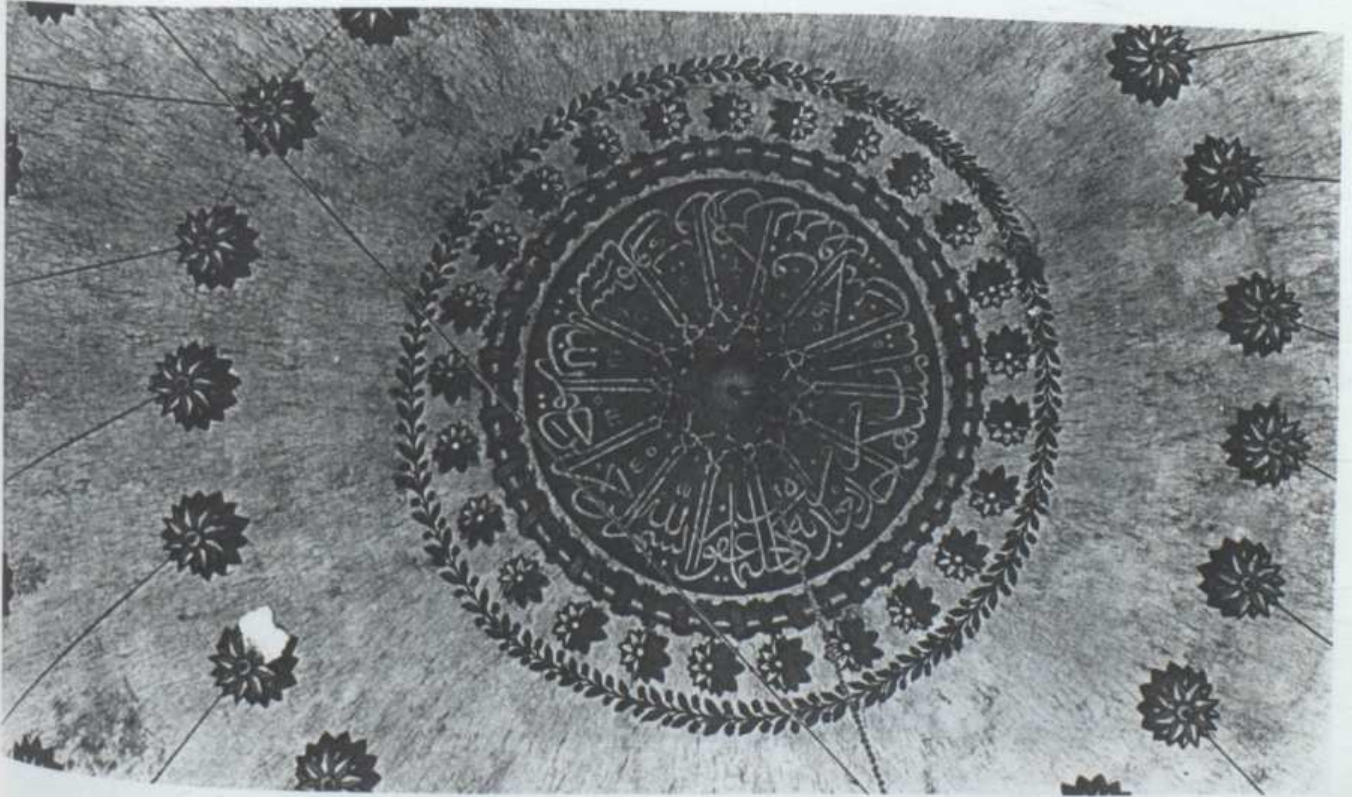
Pendantifler: Ana kubbenin yükünü aktaran sekiz adet pendantif çini ile kaplıdır. Üçgenin çevresini bordür sarar. Ortada daire içerisinde Allah, Hz. Muhammed, Dört Halife, Hasan ve Hüseyin isimleri celi sülüs hat ile lacivert zemine beyazla yazılmıştır (*Özsayiner, 1993, s.94*). Her pendantif birer çini pano niteliğindedir (Fotoğraf 286). Yazı çevresinde İznik çini sanatının bu devirdeki bütün renkleri, parlak şeffef bir sır altında, büyük bir teknik üstünlükle tatbik edilmiştir (*Yetkin, 1988, s.483*). Merkezi mekânı sekizgen taşıyıcı sisteme oturan plan şeması olan Rüstem Paşa Camisi'nde, çini panoların kullanıldığı en yüksek yer pendantifler olmuştur (*Yenişehirlioğlu, 1989, s.304*). Mihraba göre sağ üstte yer alan Allah yazılı pendantifte lale ve gül guncası güzelliğini çağlar boyu korumuştur (Fotoğraf 287).

Kemerler: Sekiz adet kemer üzerinde son onarıma ait devrin (XIX.yüzyıl) kalemışleri vardır. Kemerlerin üstünü alçı korniş çevreler. kilit taşı hizalarında yine alçıdan rozetler yer alır (Fotoğraf 288).

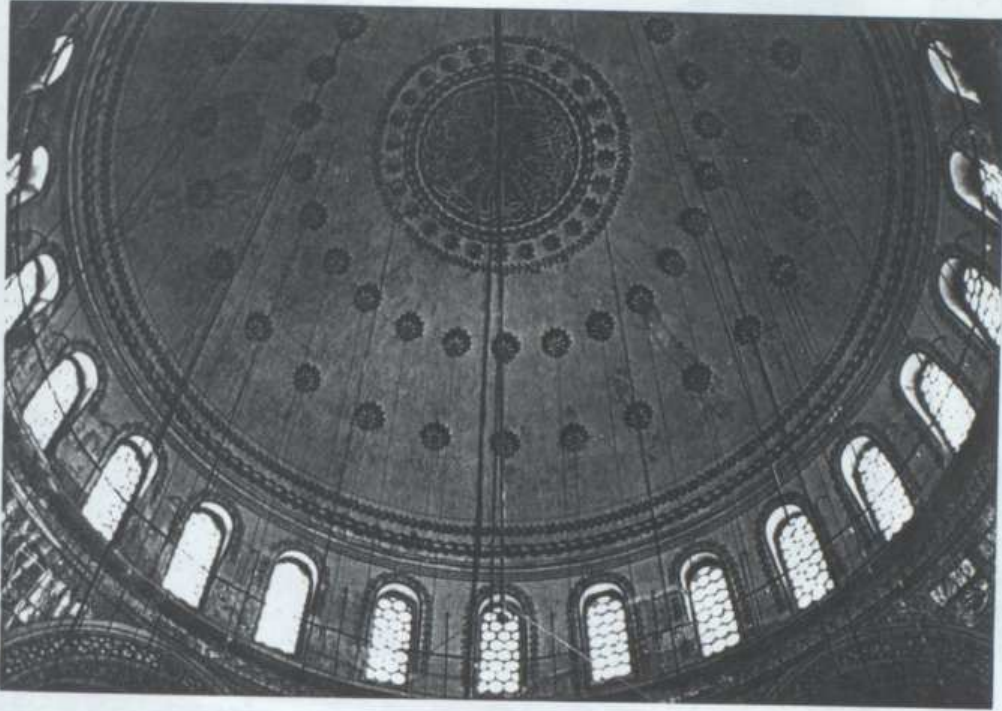
Yarım Kubbeler: Filayakları kemerlerle bağlanarak büyük kubbenin oturduğu sekizgen taban oluşturulmuş, köşegenlerde kemerlerin arkasına sağır yarım kubbeler konularak karenin köşeleri doldurulmuştur. Bu yarım kubbeler içinde XIX. yüzyıldan çinilerin renk ve desenleriyle bağdaşmayan bezeme vardır (*Kuran, 1986, s.137-138*). Üstte mavi renkli perde motifi, altta ise çiçek buket ve yapraklı bir kompozisyon yer alır. Yarım kubbelerin üzengi hizasının üç köşesinde mukarnas bezeme yer alır. Ortadaki alçıdan, iki uçtakiler taştan yapılmışlardır (Fotoğraf 289).

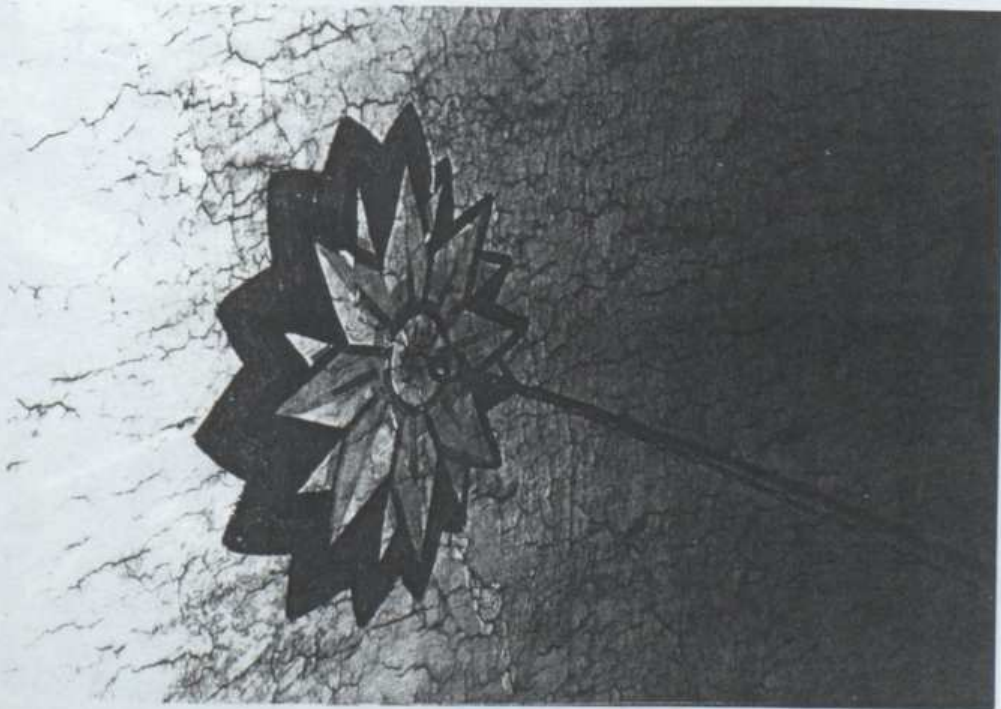
Fotoğraf.280. Anakubbe Ortasındaki Yazı ve Kalemîşi Kompozisyon

Fotoğraf.281. Anakubbe Ortası ve Çevresindeki Rozetler

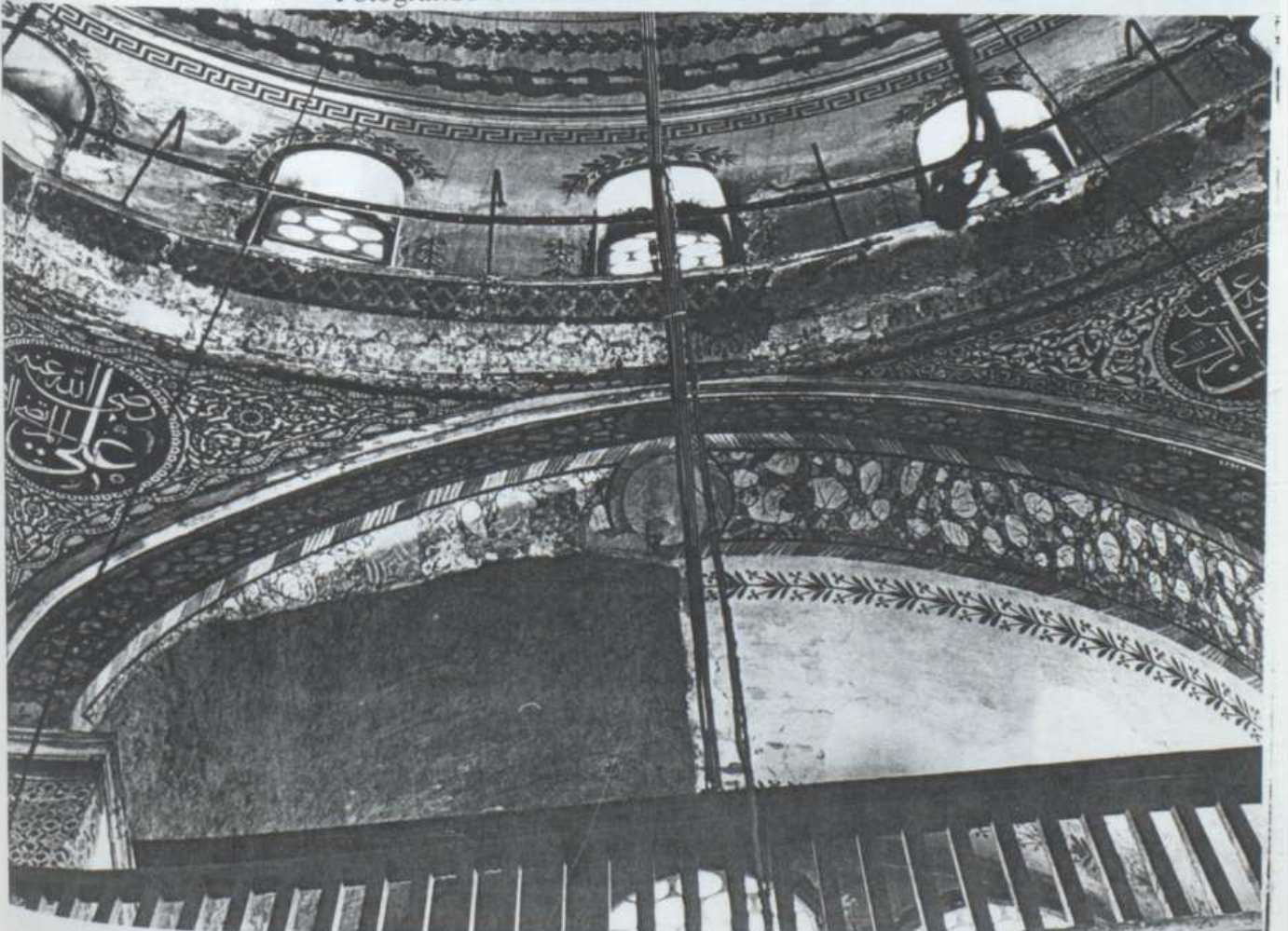
Fotoğraf.282. Anakubbe Bütünündeki Kallimachos Bezemeler

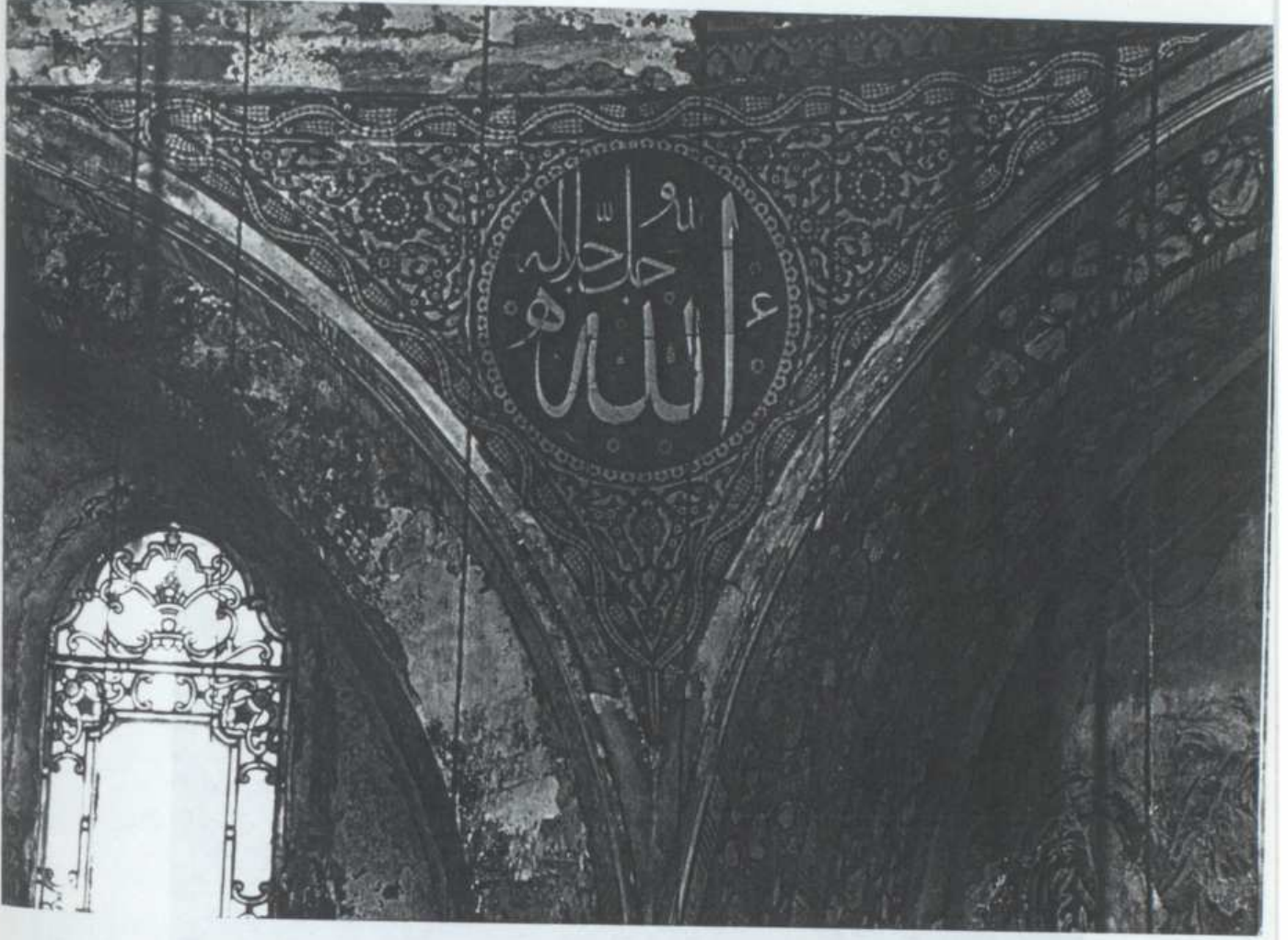
Fotoğraf.283. Anakubbedeki 48 Adet Rozetten Biri

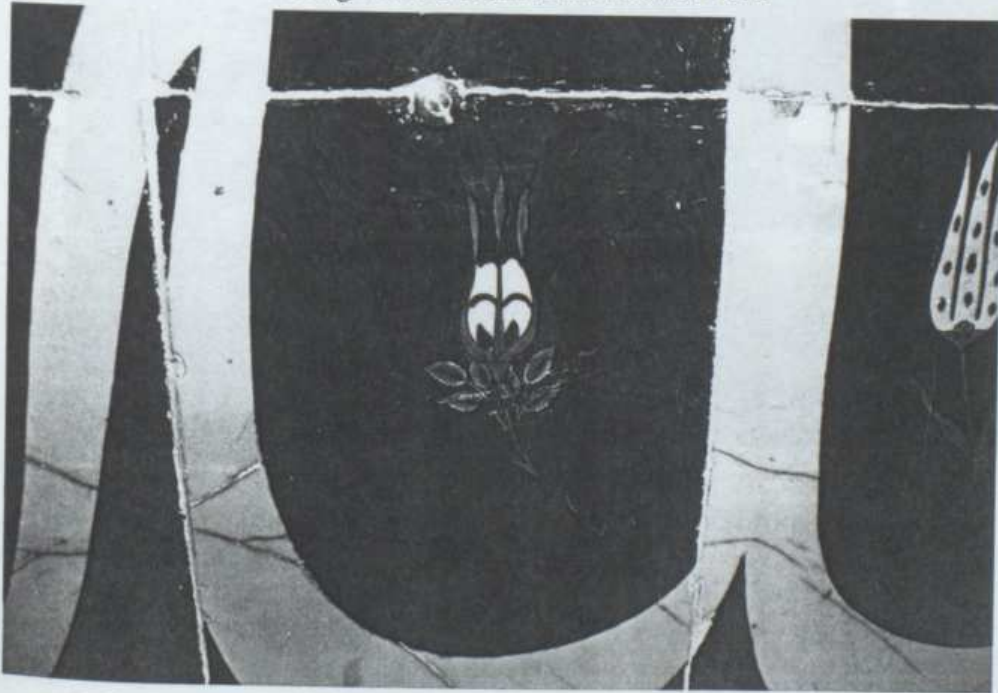
Fotoğraf.284. Kasnak Pencereleeri

Fotoğraf.285. Kasnak Altı Gezinti Silmesi Kalemîşi Bezerhesi

Fotoğraf.286. Sekiz Pandantiften Biri

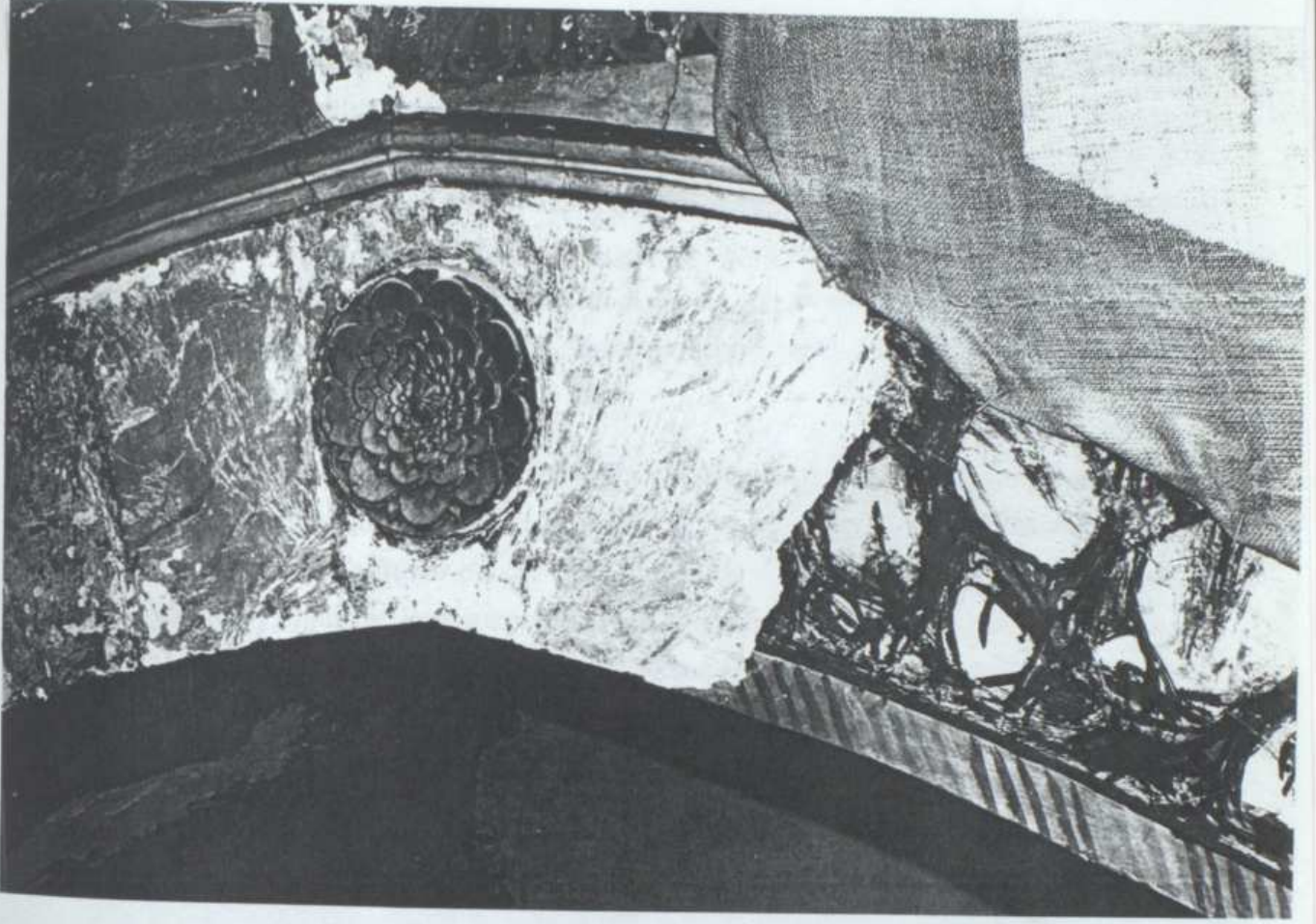
Fotoğraf.287. Pandantif Yazısından Bir Detay

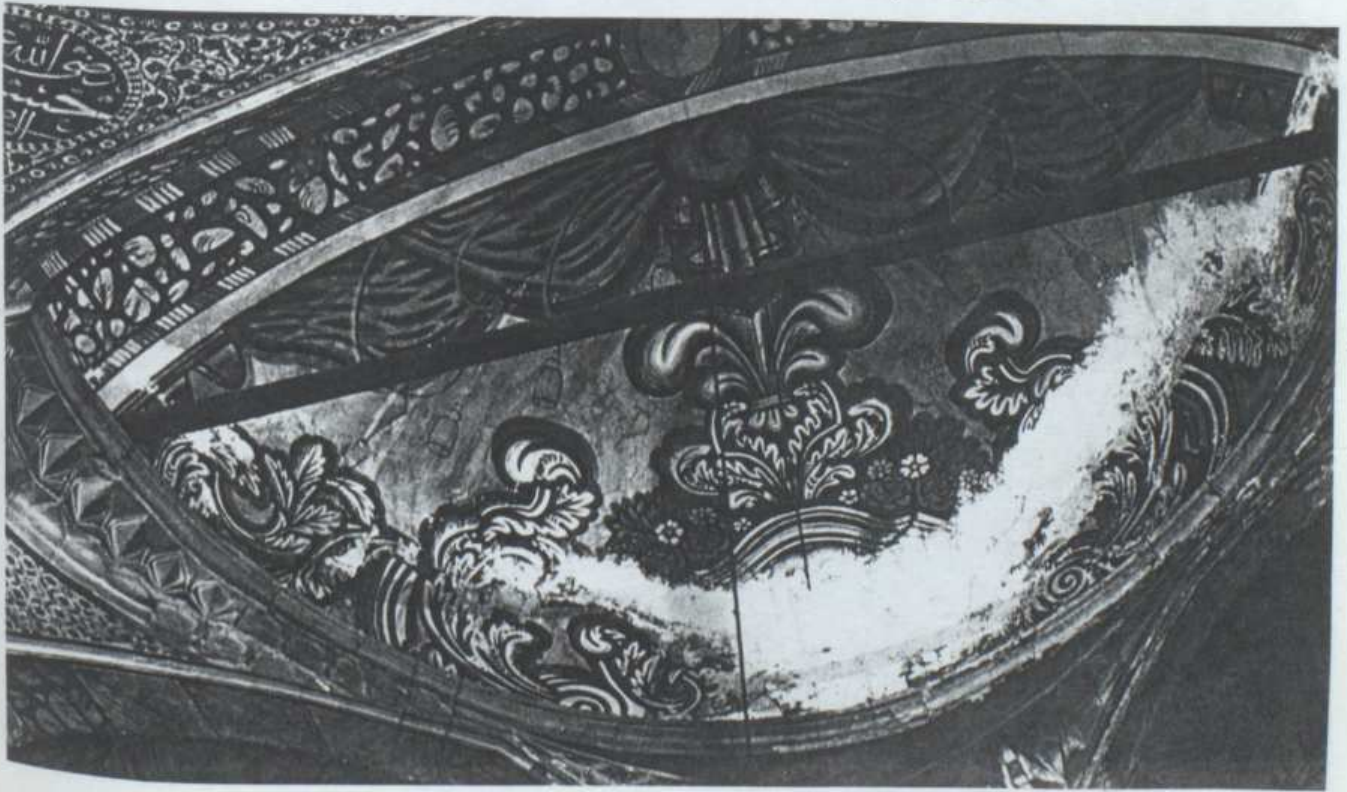

Fotoğraf.288. Aski Kemerinin Diğer Bir Görünüşü

Fotoğraf.289. Askı Kemerli Mevcut Bezemesi ve Alçı Rozet

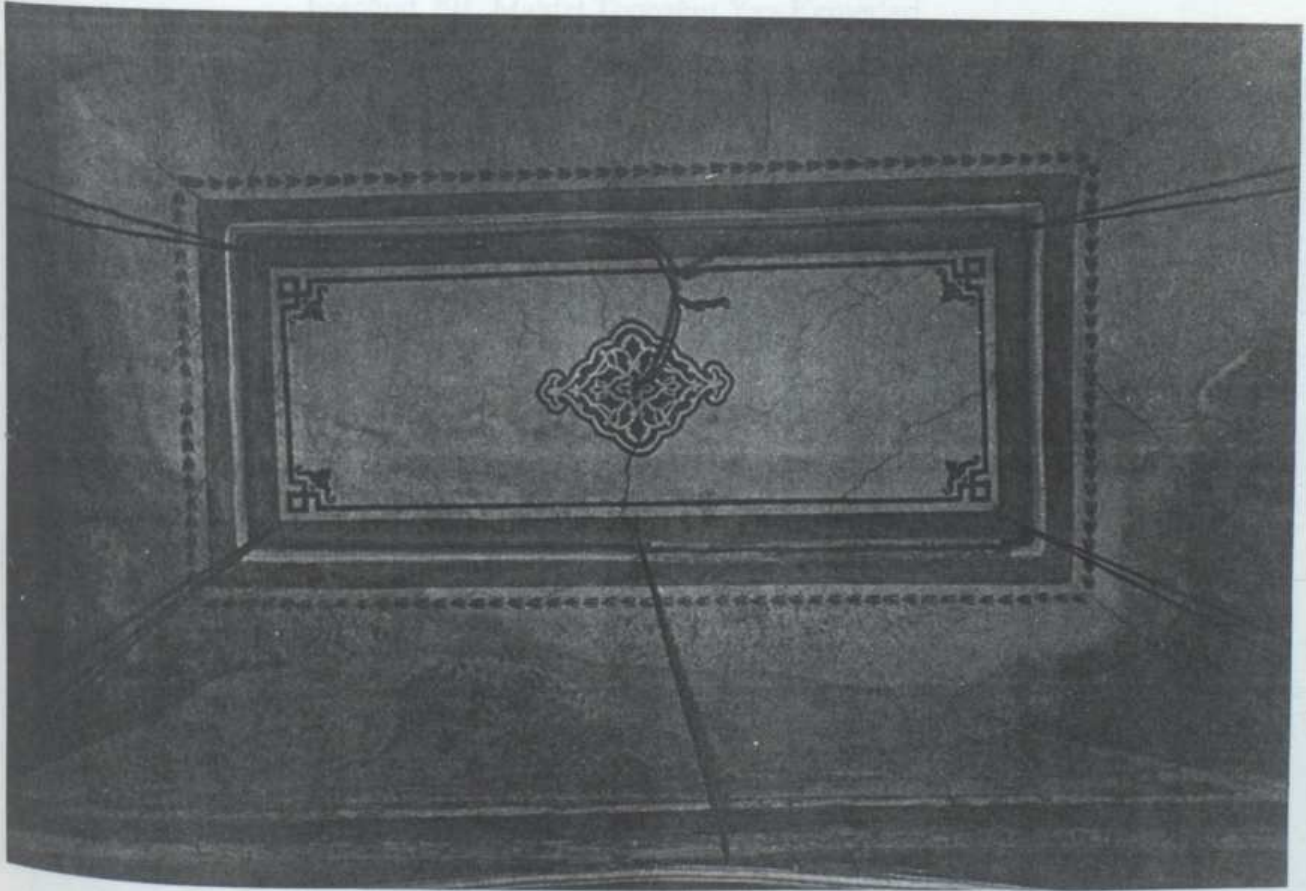

Fotoğraf.290. Sağır Yarım Kubbelardan Biri

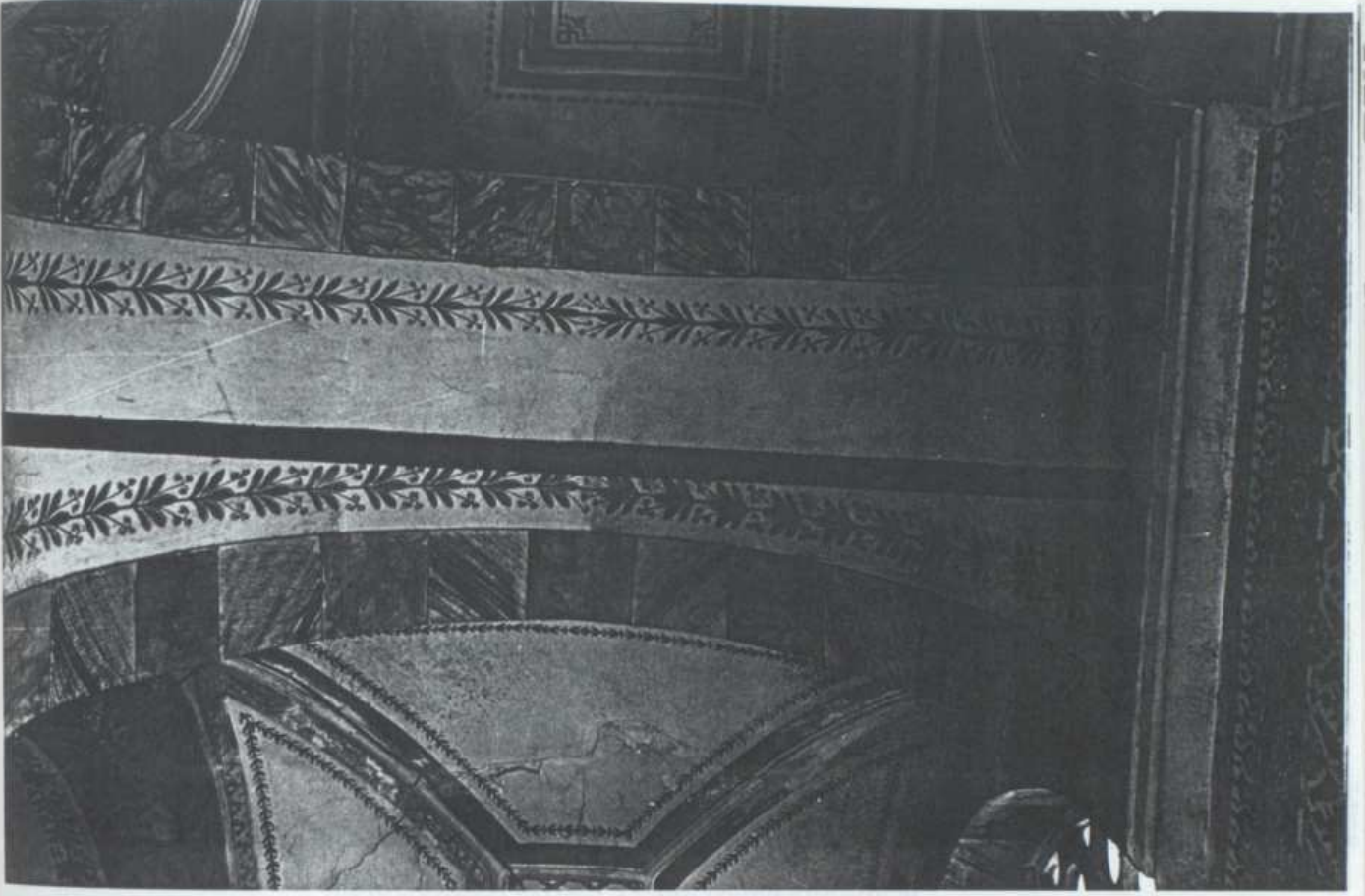

Mahfel Tonozları: Ana mekânın iki yanında yer alan mahfellerin üst örtüsünün üç aynalı tonozundan ortadaki uzunlamasına dikdörtgen şeklindedir. Aynası etrafında bir alçı korniş, ayna içerisinde ortada kalemişi rozet yer alır (Fotoğraf 290). Tonozların arasındaki taşıyıcı kemer yüzleri de somaki taklidi işlenmiştir. Ortasında iki sıra halinde yapraklı bir bordür işlidir (XX. yüzyıl onarımı) (Fotoğraf 291). İki uçtaki aynalı tonozlar kareye yakın dikdörtgendir. Aynasında malakâri tekniğinde yapılmış geometrik bezeme yer alır (Fotoğraf 292). Tonoz içerisindeki ince bordür bezemeler yine XX. yüzyıl onarımının izleridir (Fotoğraf 293).

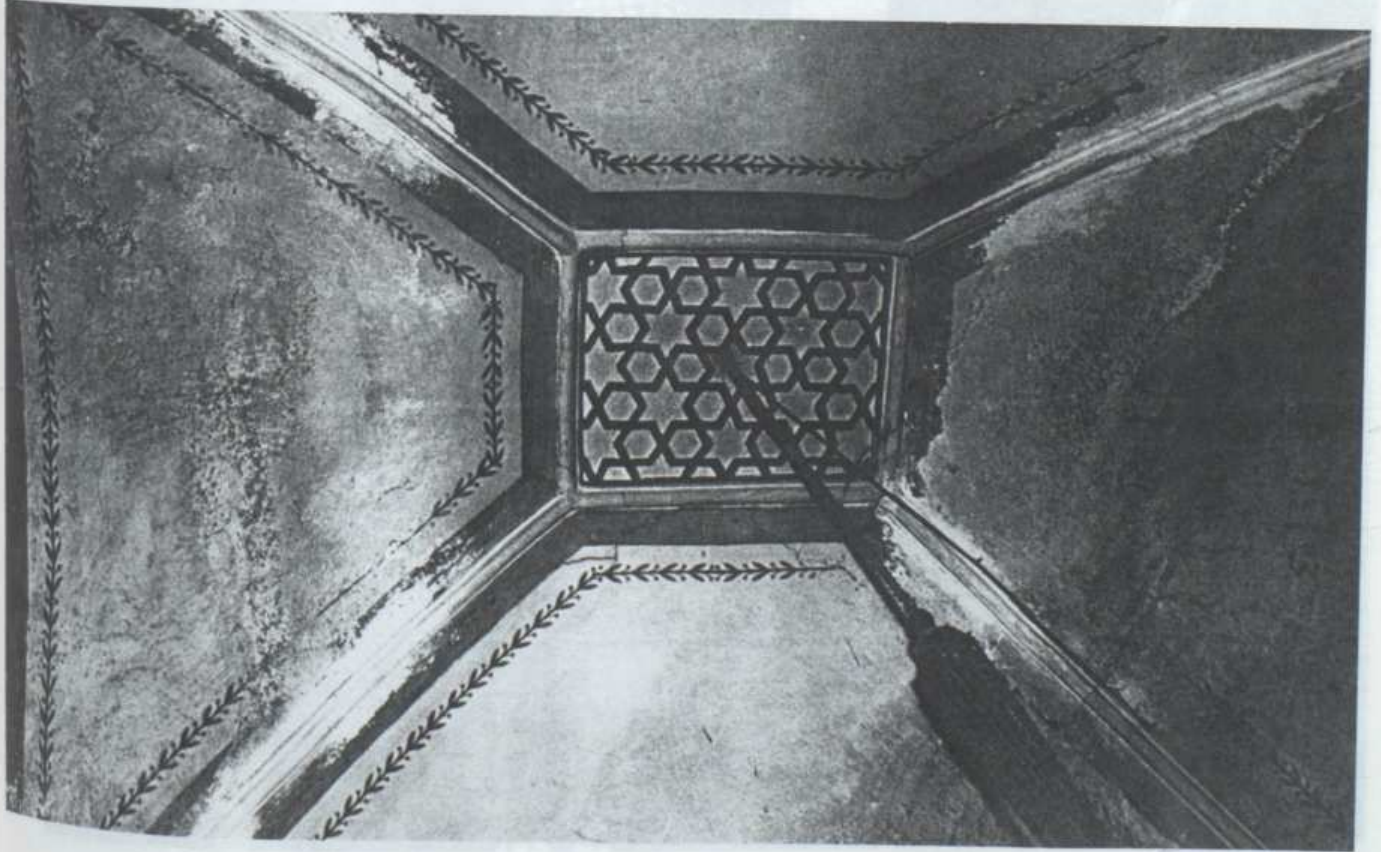
Filayakları: Camideki dört filayağı da tamamen çini ile kaplıdır (*Kuran, 1986, s.138*). Ayakların üzerindeki iki farklı kompozisyon çini kaplıdır. Merkezi bir penç etrafında çin bulutlarından oluşan bir kompozisyon şeması ile laleler, şakayık ve pençlerden oluşan diğer bir kompozisyon şeması yer almıştır (Fotoğraf 294). Ağır ve geniş ayaklar, bu yapıda çinilerle kaplı olduğundan ağırlıklarını kaybederler (*Göknil, 1987, s.99*). Ayakların üzerindeki başlıklarda köşelerden taşan konsol biçimli mukanaslar yer alır (Fotoğraf 295). Çini kaplama bu başlığın hemen altında bir bordür ile başlar (Fotoğraf 296).

Fotoğraf.290. Mahfel Orta Tonozu

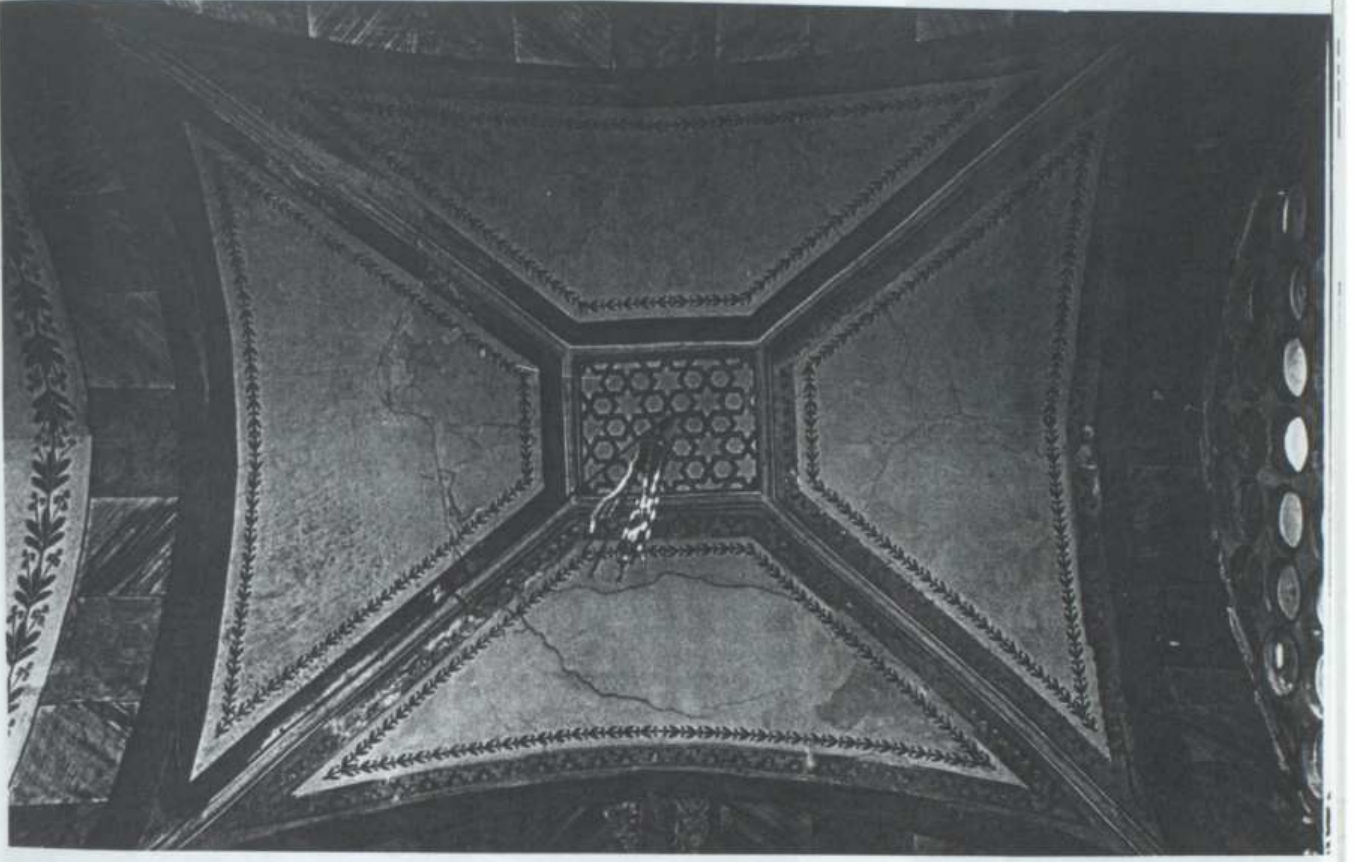

Fotoğraf.291. Mahfel Tonzları Yan Kemerleri

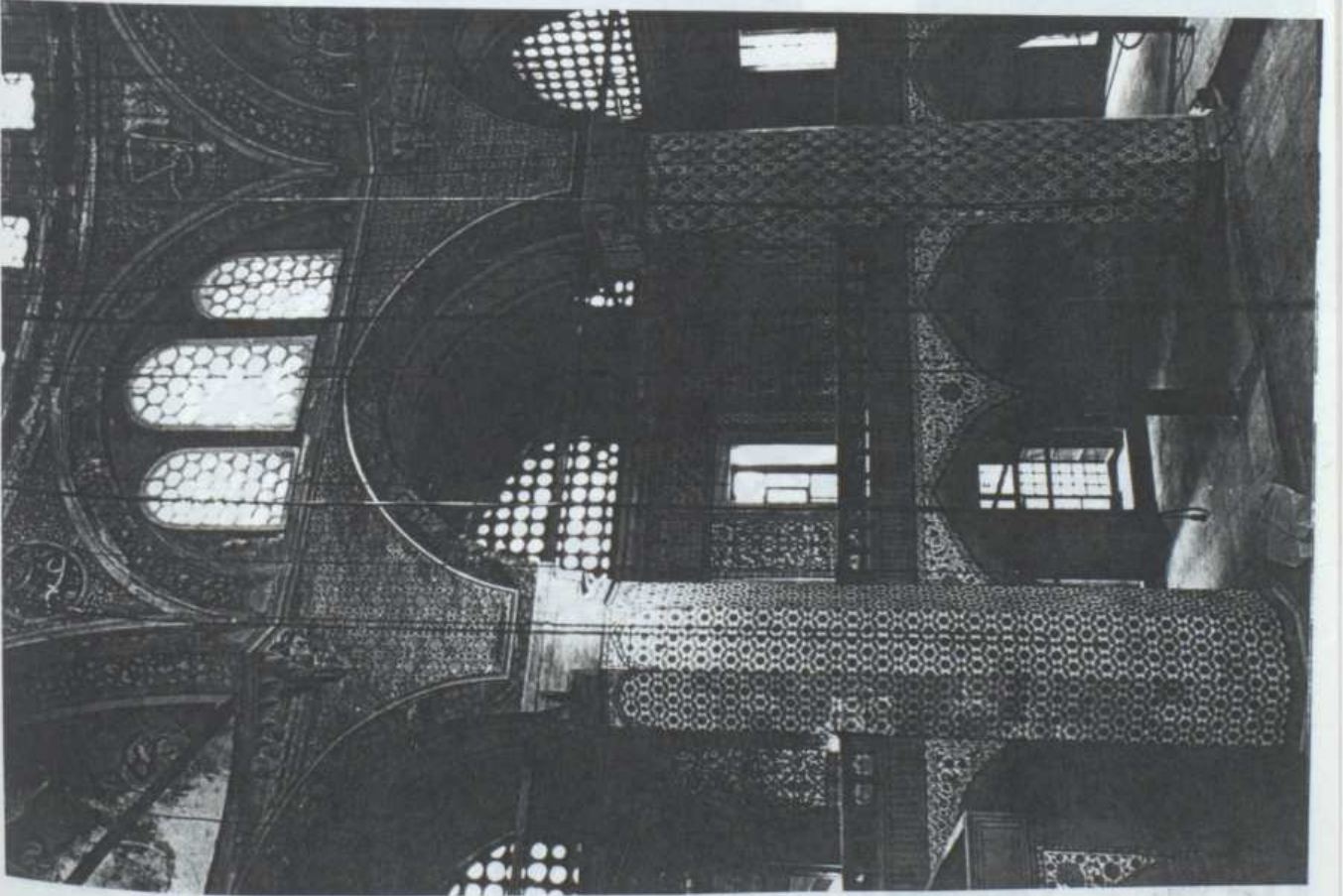

Fotoğraf.292. Aynalı Tonzun Malakari Aynası

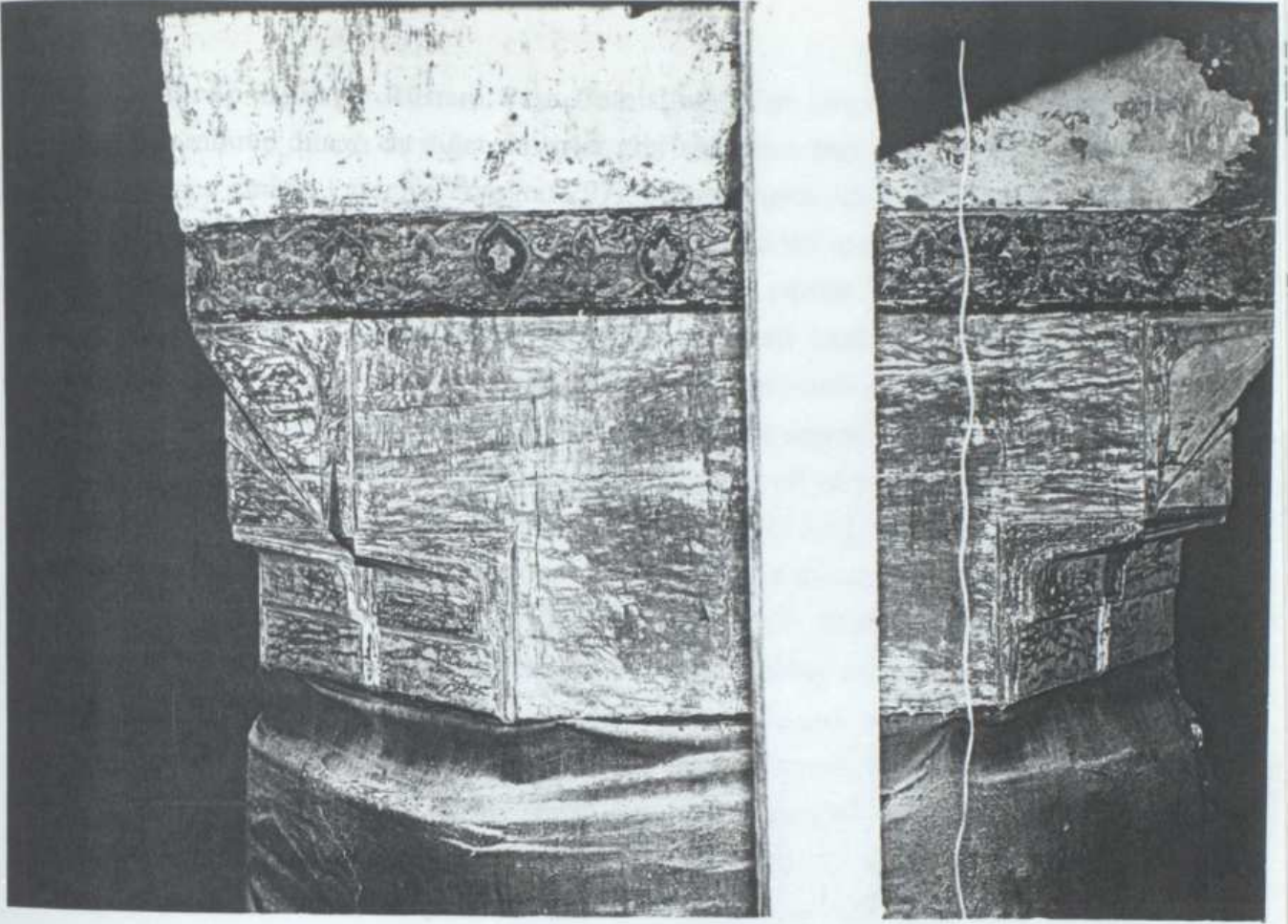

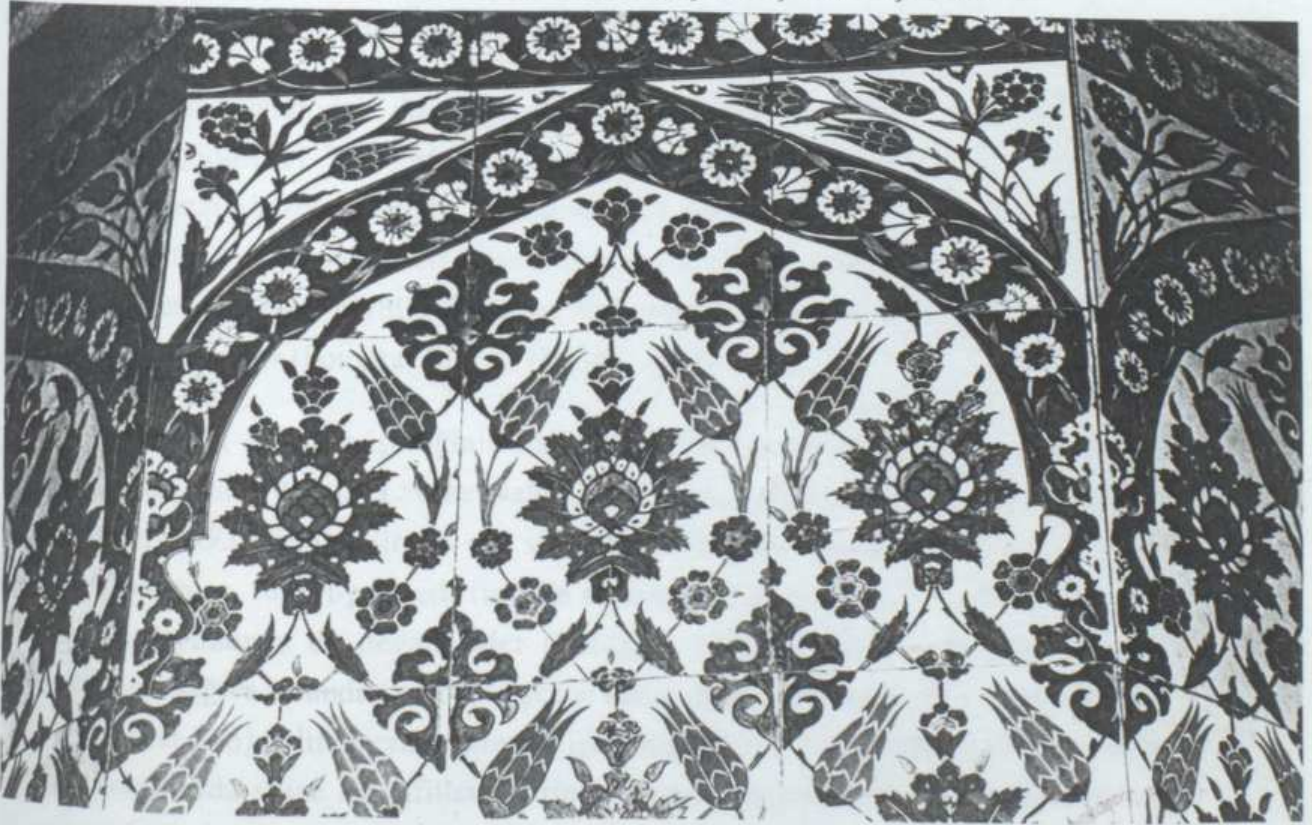
Fotoğraf.293. Aynalı Tonz Genel Görünüü

Fotoğraf.294. Filayaklar Tamamen Çini Kaplıdır

Fotoğraf.295. Filayaklarda Metal Üzerine İşlenmiş Kalemîşi Bezeme

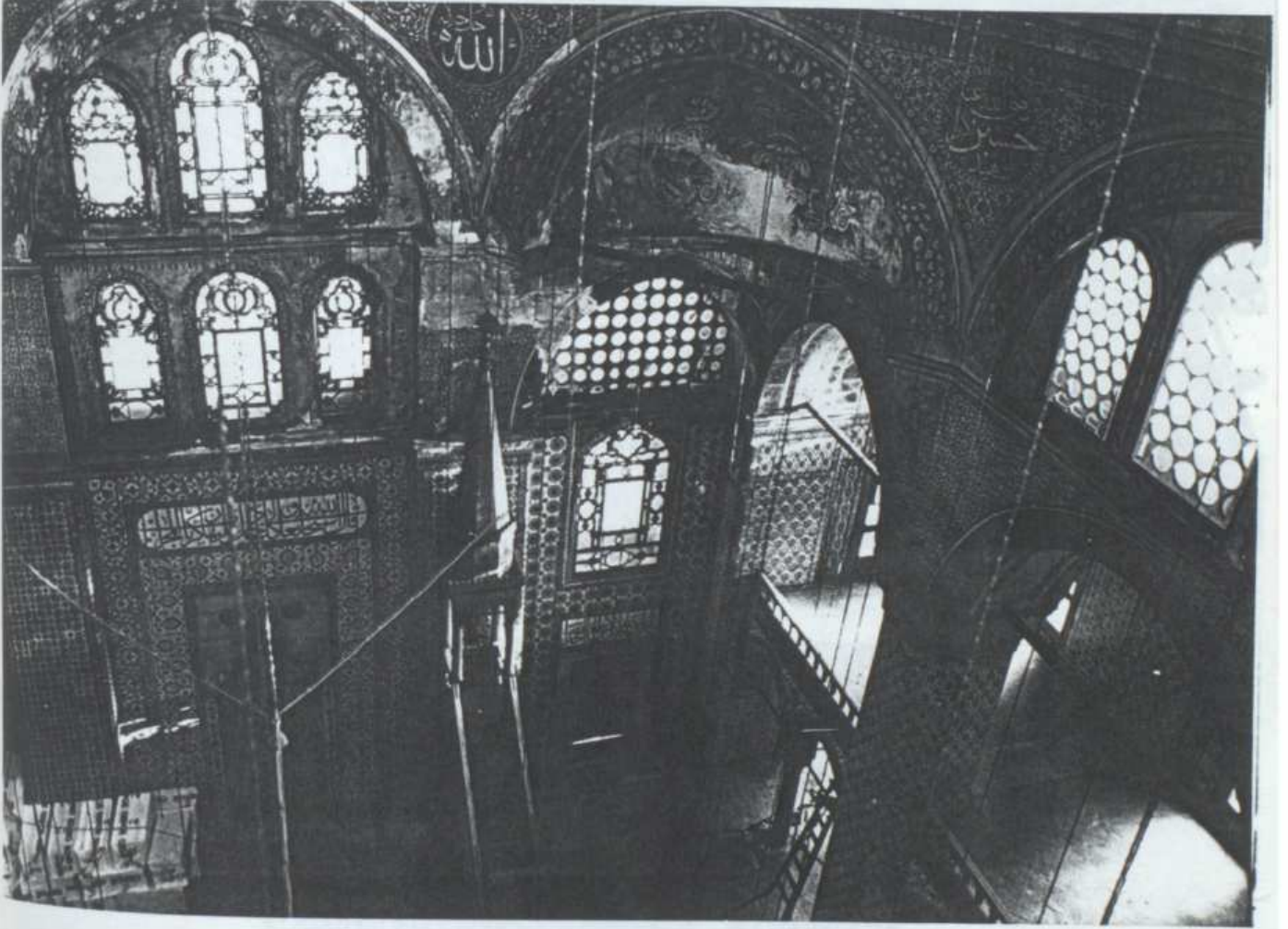
Fotoğraf.296. Filayaklarındaki Lale Yoğunluklu Çini Kompozisyonlar

Mihrap Duvarı: Rüstem Paşa Camisi'nde çini bezeme yoğunluğu fazla olduğundan mihrap duvarı da diğer duvarlar gibi zeminden tepe pencerelerinin altına kadar tamamen çini ile kaplıdır (Fotoğraf 297). Mihrap duvarındaki iki ayağı bağlayan kemerin aynası içerisinde altı adet alçı içlikli tepe penceresi yer alır alçı içliklerin hiç biri devrine ait değildir, Barok üslubundadır. Camları mavi, pembe, sarı ve beyazdır. Bu pencerelerin çevresi ve ayakların üst kısmı onarıma ait baskı tekniğindeki mavi bezemelerle doldurulmuştur. Bunlar çini bezeminin ve mimari elemanların ahengini bozmaktadırlar (Fotoğraf 298). Mihrap duvarındaki ayaklar arasında mihrap nişi yer alır (Fotoğraf 299). Nişin üstünde beyaz çini zemin üzerine lacivert ile yazılmış celi sülüs Al-i İmran Suresi, 37 bulunur (*Özsayiner, 1993, s.95*) (Fotoğraf 300). Kitabenin altındaki geniş çini bordür mihrabı üç yönde çevreler. Beyaz zemine iri şakayık çiçekleri sıralanmıştır (Fotoğraf 301). Mihrap kavsarası mermerdir. Mukarnaslarla bezelidir (Fotoğraf 302). Üstte iki rozet altın varaklıdır. Beş yüzlü mihrap nişi çini kaplıdır. Bahar açmış ağaçlar, sevilen bir motif olarak muhteşem çini mihrapta vazolar içerisinde yer alırlar (Fotoğraf 303). Sağ ve sol duvar içlerinde iki sıra pencere yer alır. Üstteki alçı içlikli tepe penceresidir. Altta mermer söveli dikdörtgen formdaki pencereler üzerinde beyaz çini zemin üzerine lacivert ile celi sülüs Cin Suresi, 18 ve 19 yerini almıştır (*Özsayiner, 1993, s.95*) (Fotoğraf 304, 305). Mihrap duvarında çini yerleşiminde belli bir simetrik düzen görülür. Çini kompozisyonları farklı olmakla beraber panoların yerleştirilmesinde birlik sağlanmak istenmiştir (*Yetkin, 1988, s.484*).

Mihrap duvarındaki iki ayağın yan yüzlerinde de değişik çini kompozisyonları yer almıştır (Fotoğraf 306). Mihrap duvarının hemen önünde tüm duvar boyunca döşemede mozaik bezeme yer alır (Fotoğraf 307). Bunlar panolar halindedir (Fotoğraf 308). Dikdörtgen formundaki bir pano incelenecek olursa, etrafında zencerek bordür, ortada geometrik şekiller görülür (Fotoğraf 309). Mozaik tekniğindeki panolar üç renk taş ile oluşturulmuşlardır (Fotoğraf 310, 311) (Görünüş 8).

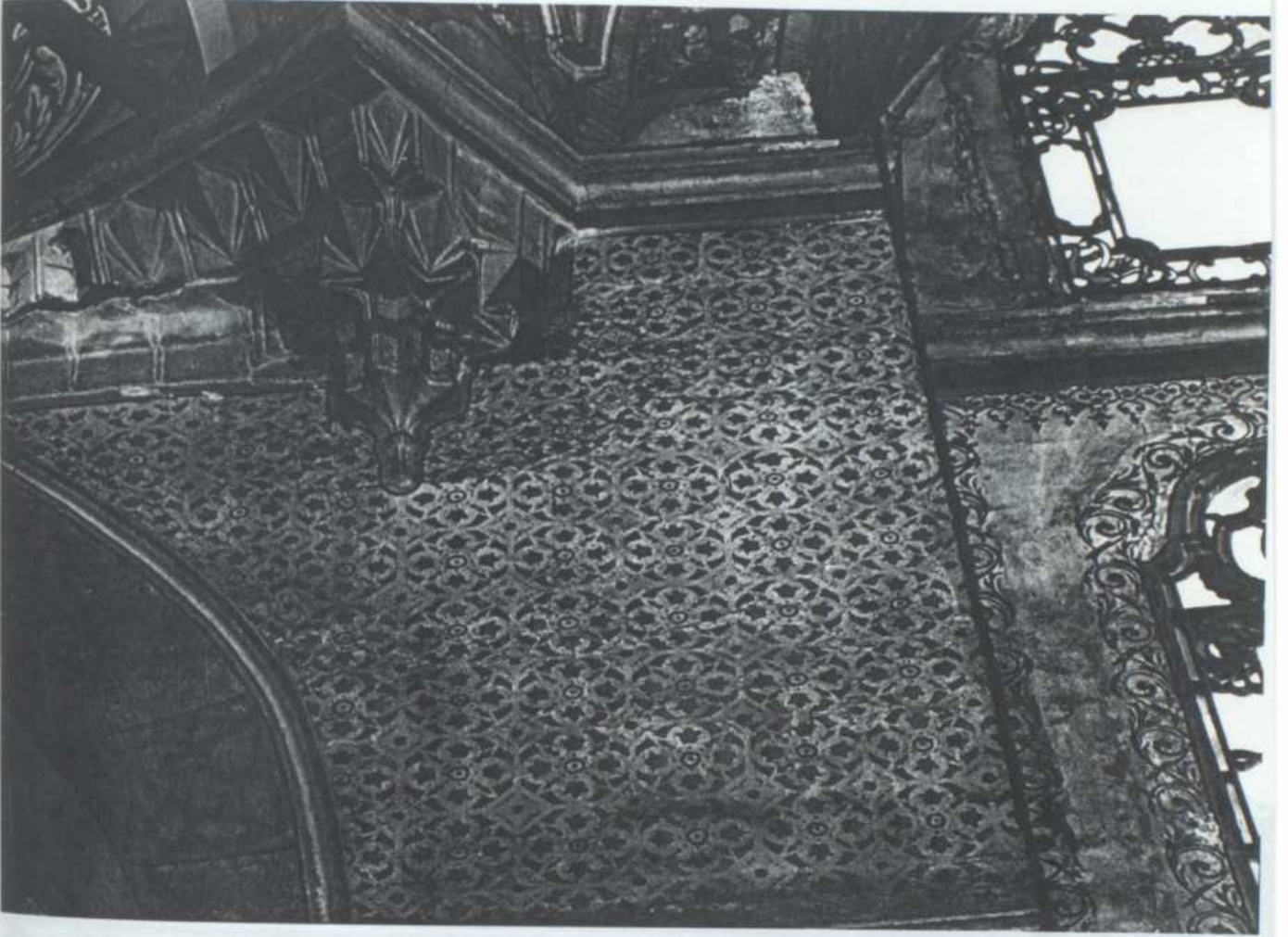
Minber: Mermer işçiliğinin mükemmel bir örneğidir (Fotoğraf 312). Taçlı girişte Arapça kitabe yer alır. Lailahe illallah, Muhammeden Resulallah sülüsle yazılmıştır (*Özsayiner, 1993, s.96*). Girişin sağ ve solunda başlıklı sütunçeler bulunur. Üstte iki sıra mukarnas, rumili-palmetli firiz ile taçlanmıştır (Fotoğraf 313). Benzer düzen girişin arka yüzünde de devam eder (Fotoğraf 314). Geometrik mermer şebeke basamakların sağ ve solunda, minber köşküne kadar uzanır ve köşkün iki yanında devam eder (Fotoğraf 315). Altta mermer üzerine işlenmiş naturalist üsluptaki çiçekler, ortada laleler, kenarlarda stlize karanfiller devrinin bezeme sanatının özgün örnekleridirler (Fotoğraf 316). Minber yan yüzü üçgenleri ortasında madalyon formunda içerisinde 10

kollu yıldızlı şebeke yer alır. Üçgen köşeliklerinde rumi-palmet-lotus hafif kabartma bezeme ile işlenmiştir (Fotoğraf 317). Minberin külâhı ahşaptır. Üzeri kalemişi bezelidir. Minber köşkü duvarında da yine bahar açmış iki ağaçlı çini pano muhteşem güzelliği ile cennet kavramını sembolize etmektedir (Sinemoğlu, 1988, s.546) (Fotoğraf 318).

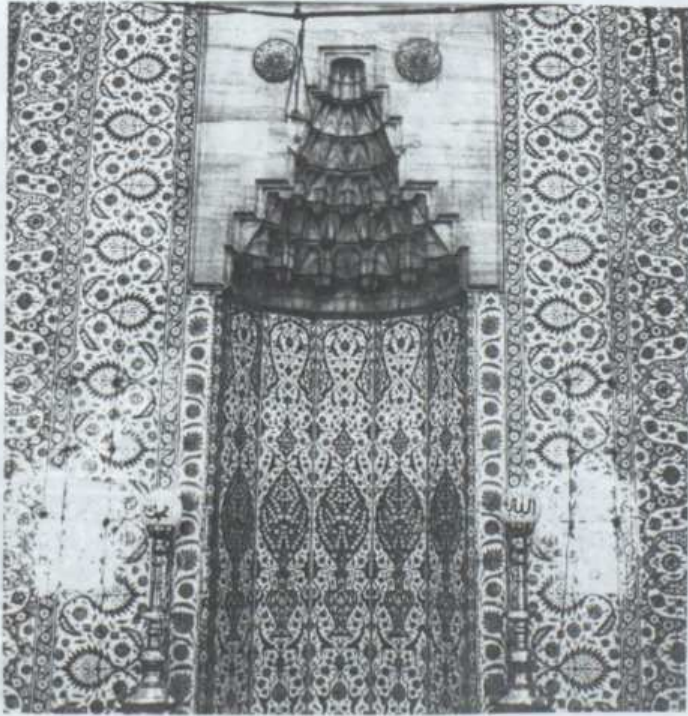

Fotoğraf.297. Mihrap Duvarı Genel Görünüşü

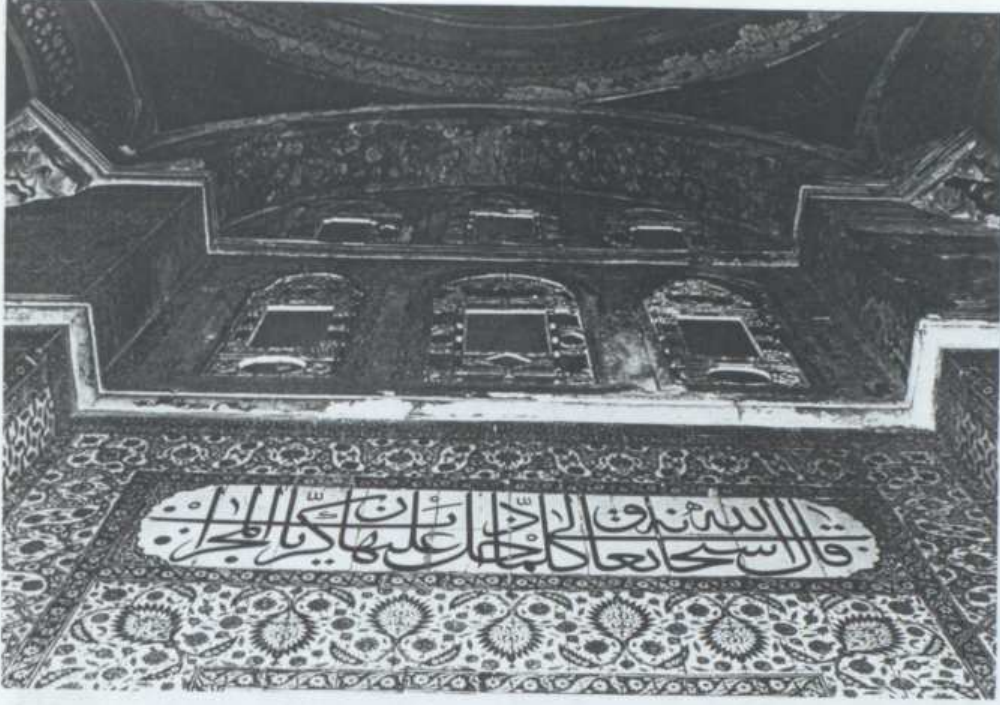

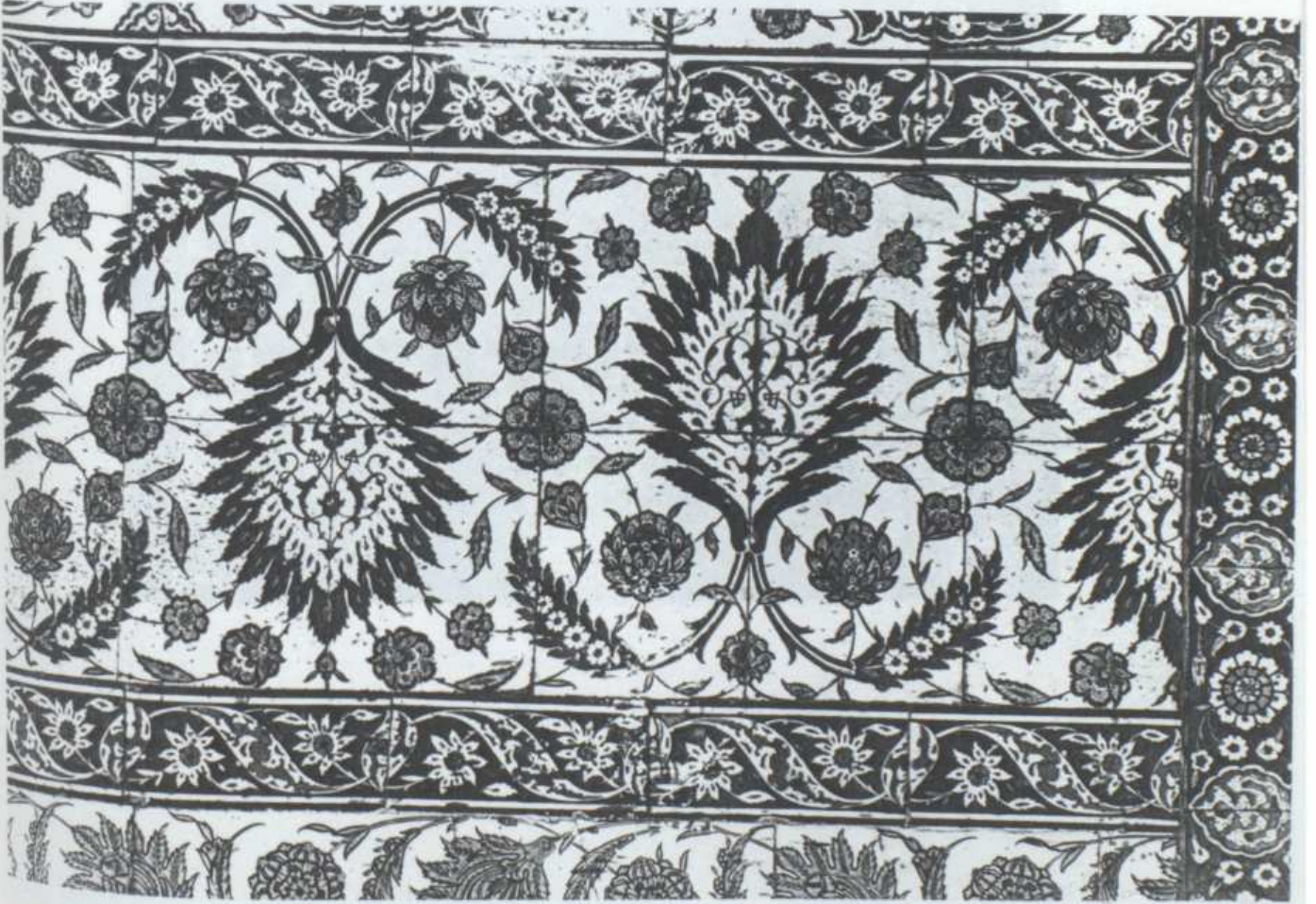
Fotoğraf.298. Son Onarıma Ait Baskı Tekniğindeki Bezemeler

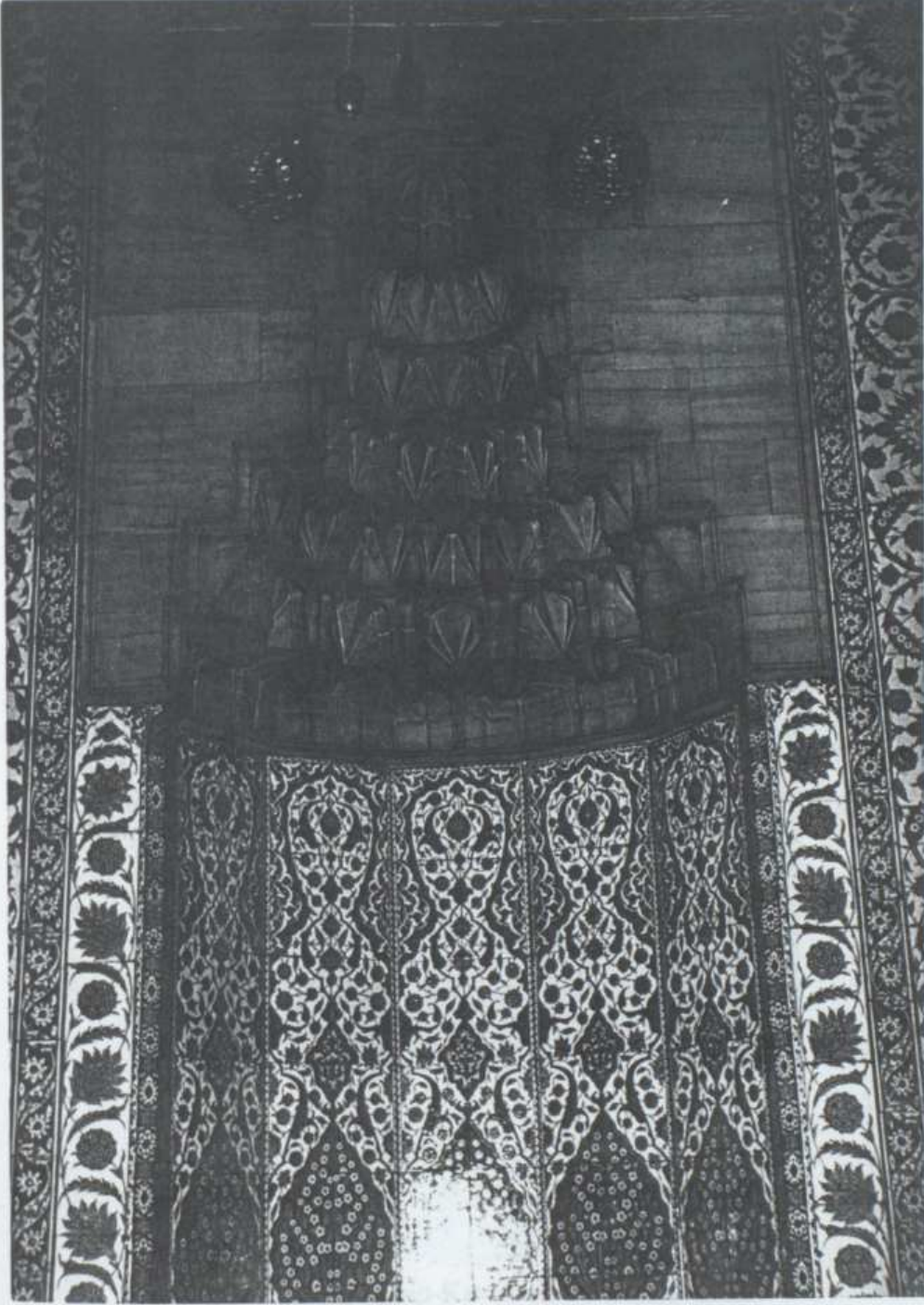
Fotoğraf. 299. Mihrap Nişi

Fotoğraf.300. Mihrap Üstü Çini Kİtabesi

Fotoğraf.301. Mihrabı Çevreleyen Geniş Çini Bordür

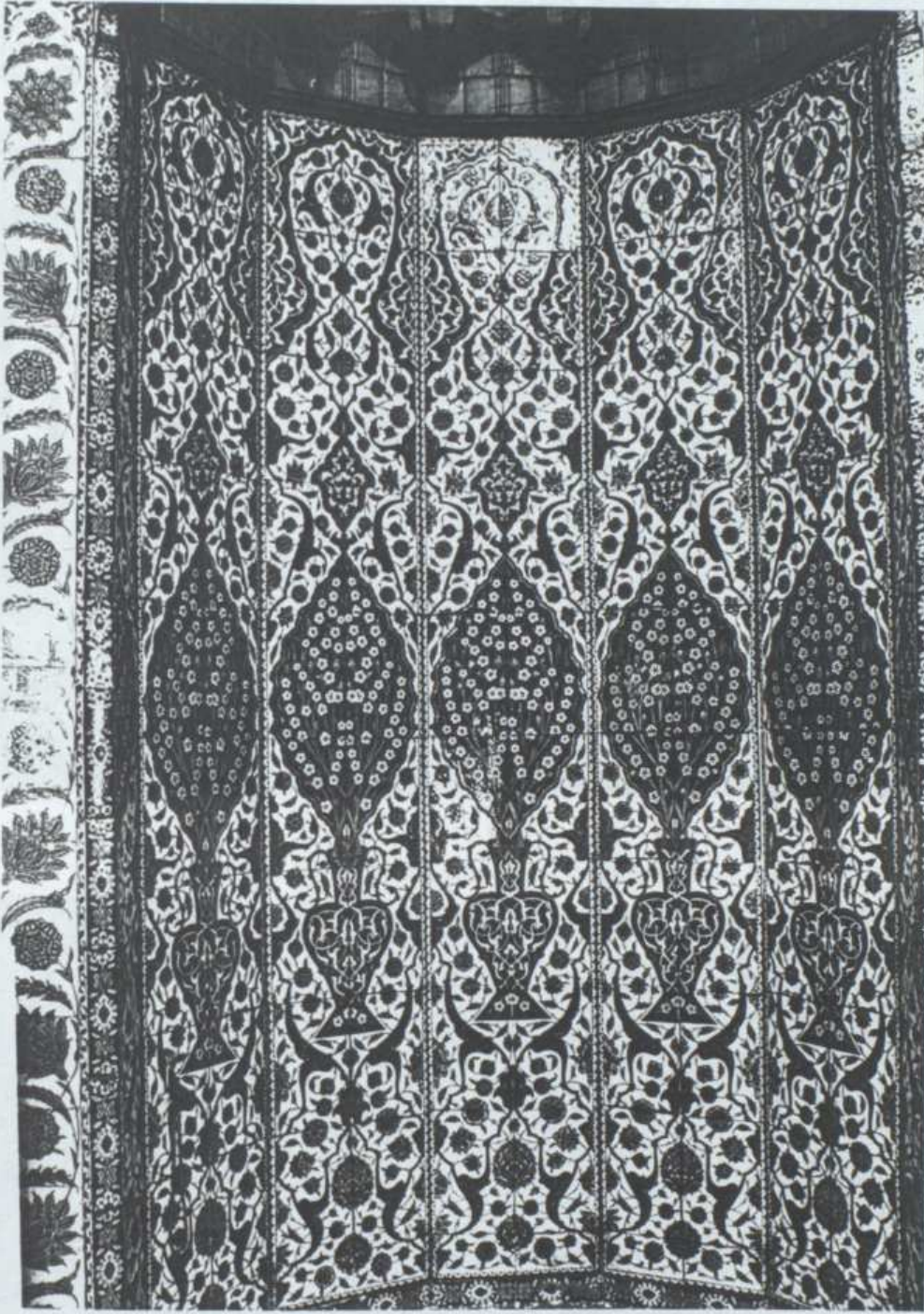
Fotoğraf.302. Mihraptan Diğer Bir Görünüş

Fotoğraf.303. Mihrap Kavsarası ve Mukarnasları

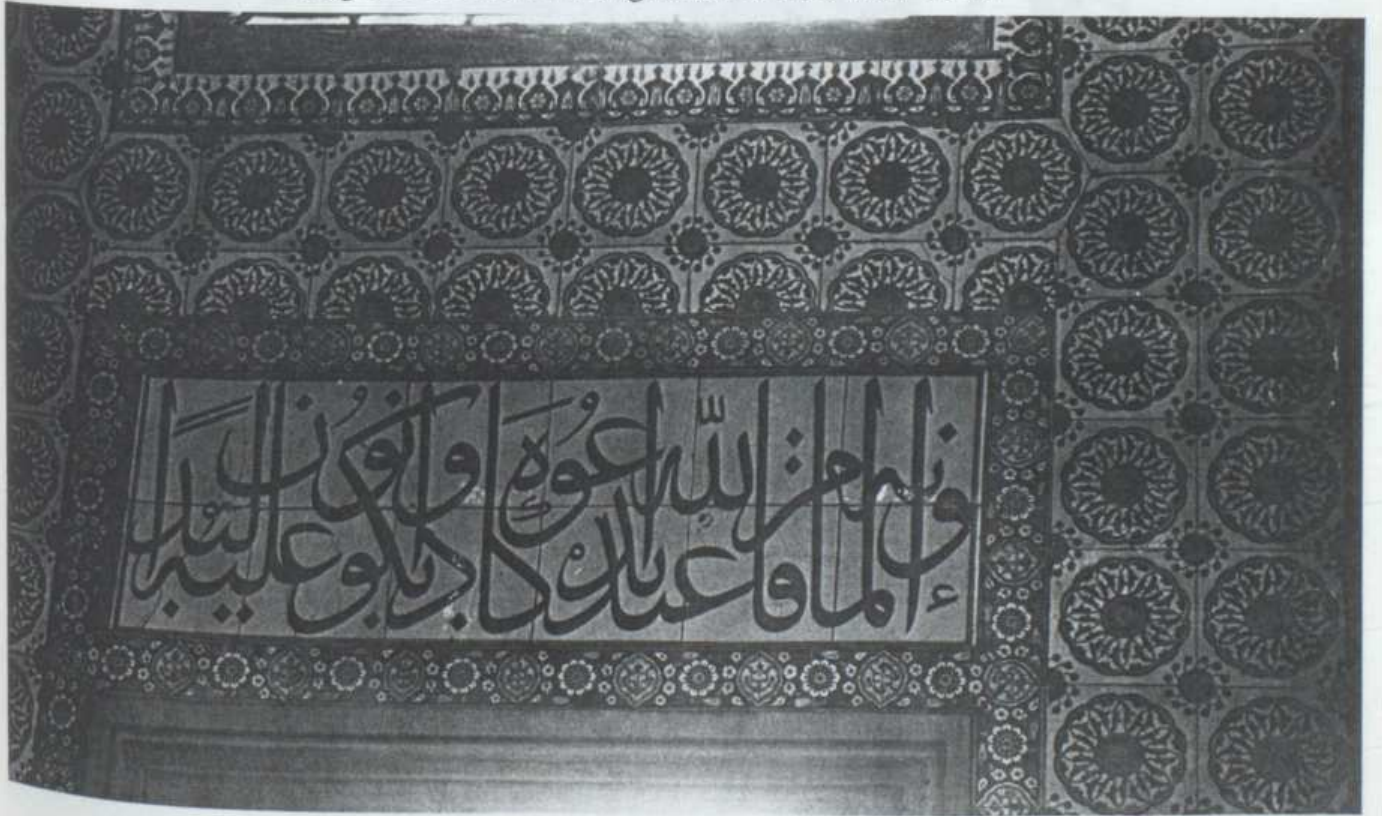
Fotoğraf.304. Konservasyon Öncesi Mihrap Nişi İçerisindeki Çini Bezeme

Fotoğraf.305. Mihrap Nişindeki Pervane Üstü Yüzü

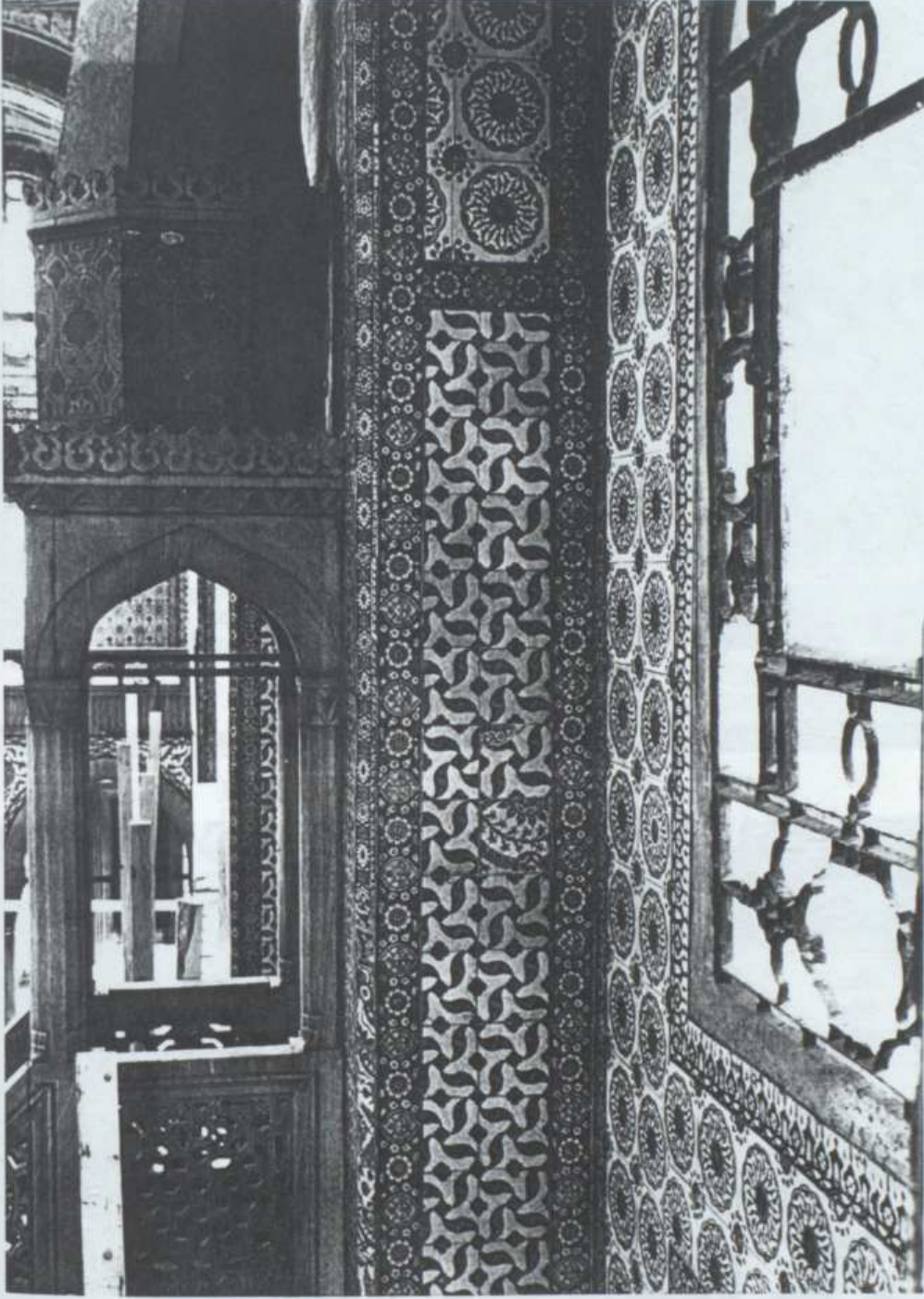

Fotoğraf.305. Mihrabın Sağındaki Pencere Üstü Yazısı

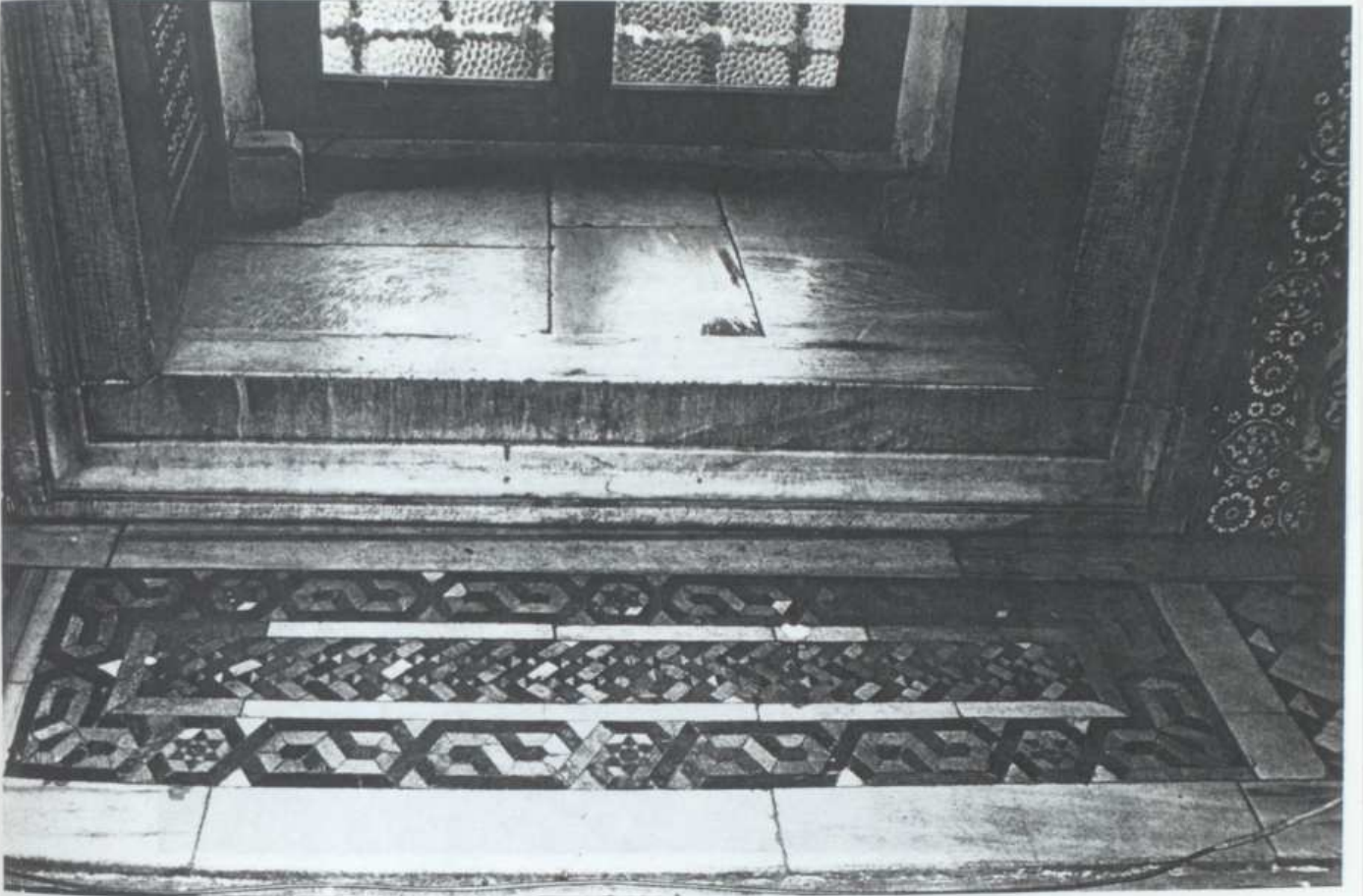

Fotoğraf.306. Mihrabın Solundaki Pencere Üstü Yazısı

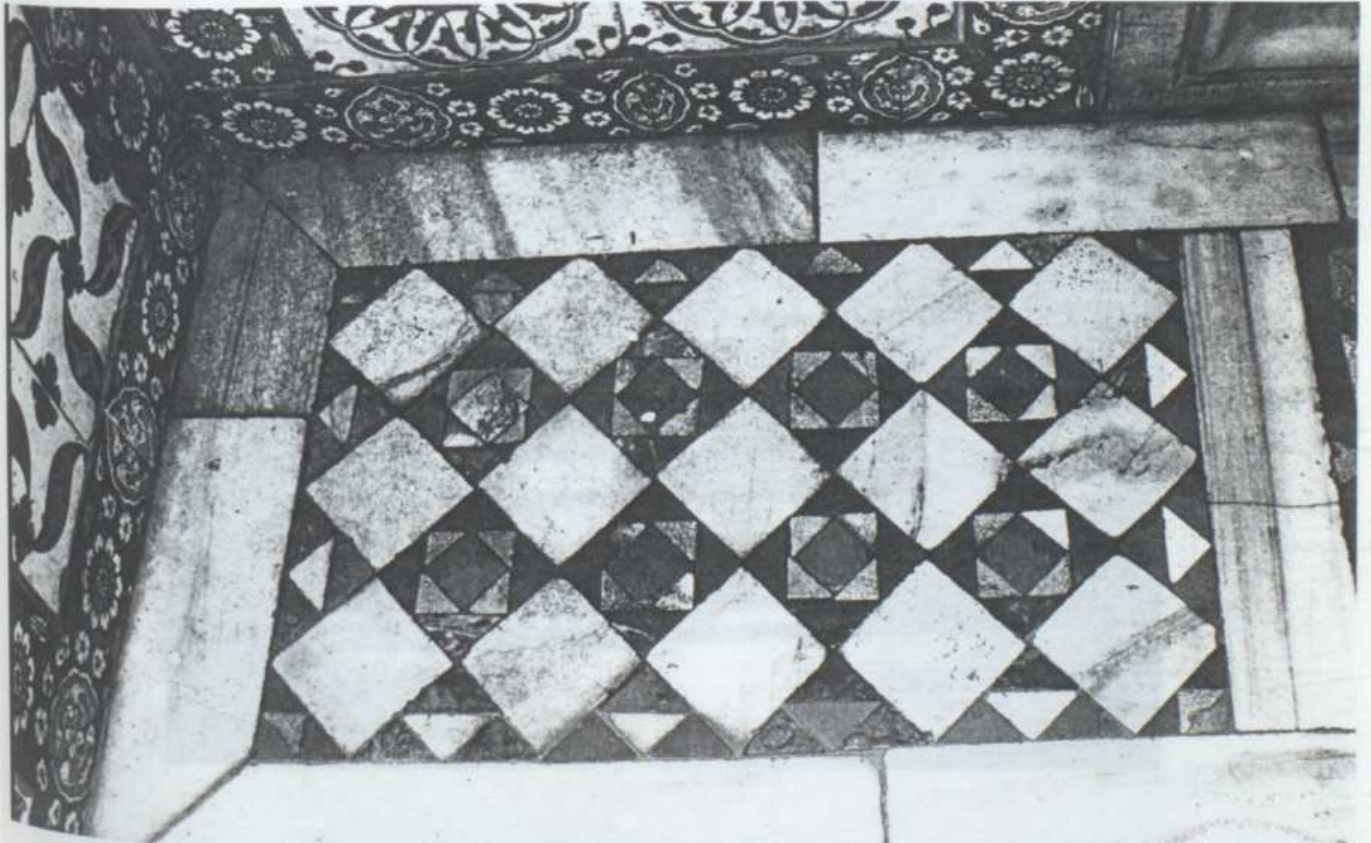

Fotoğraf.307. Duvardaki Ayakların Yan Yüzlerinden Detay

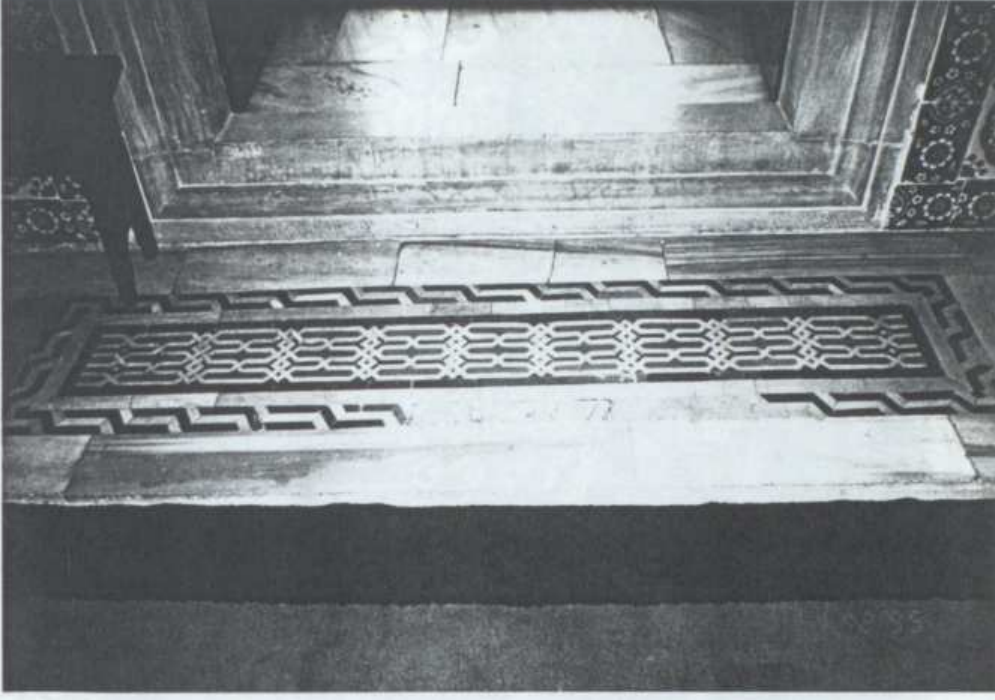

Fotoğraf.308. Mozaik Döşeme Kaplaması

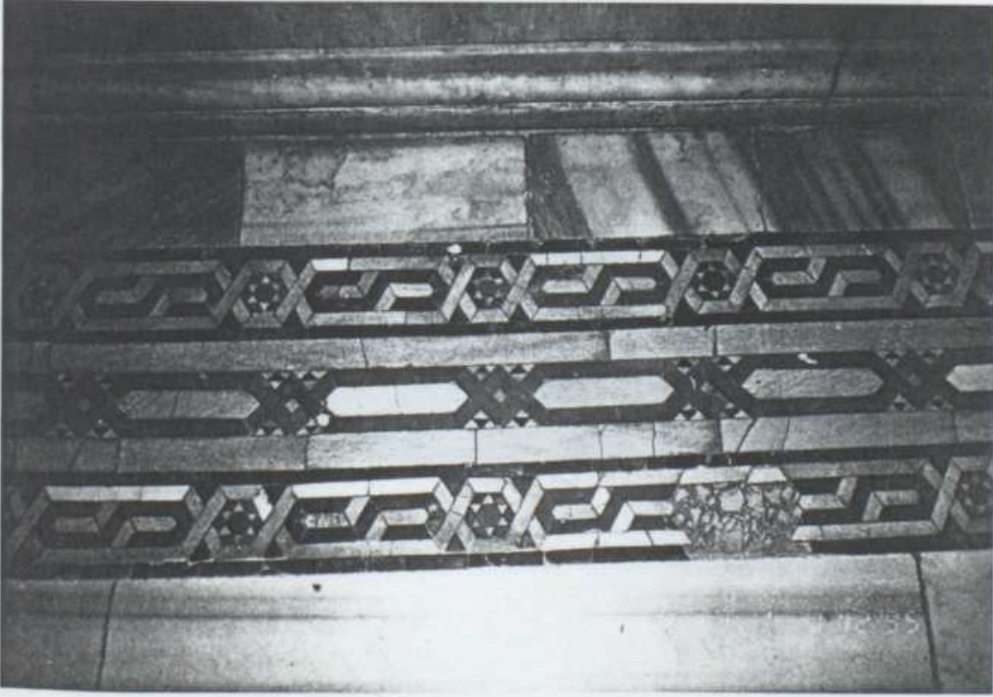

Fotoğraf.309. Mozaik Döşeme Kaplaması

Fotoğraf.310. Değişik Kompozisyonda Mozaik Pano

Fotoğraf.311. Mozaik Panolardan Detay

Fotoğraf.312. Minberin Genel Görünüşü

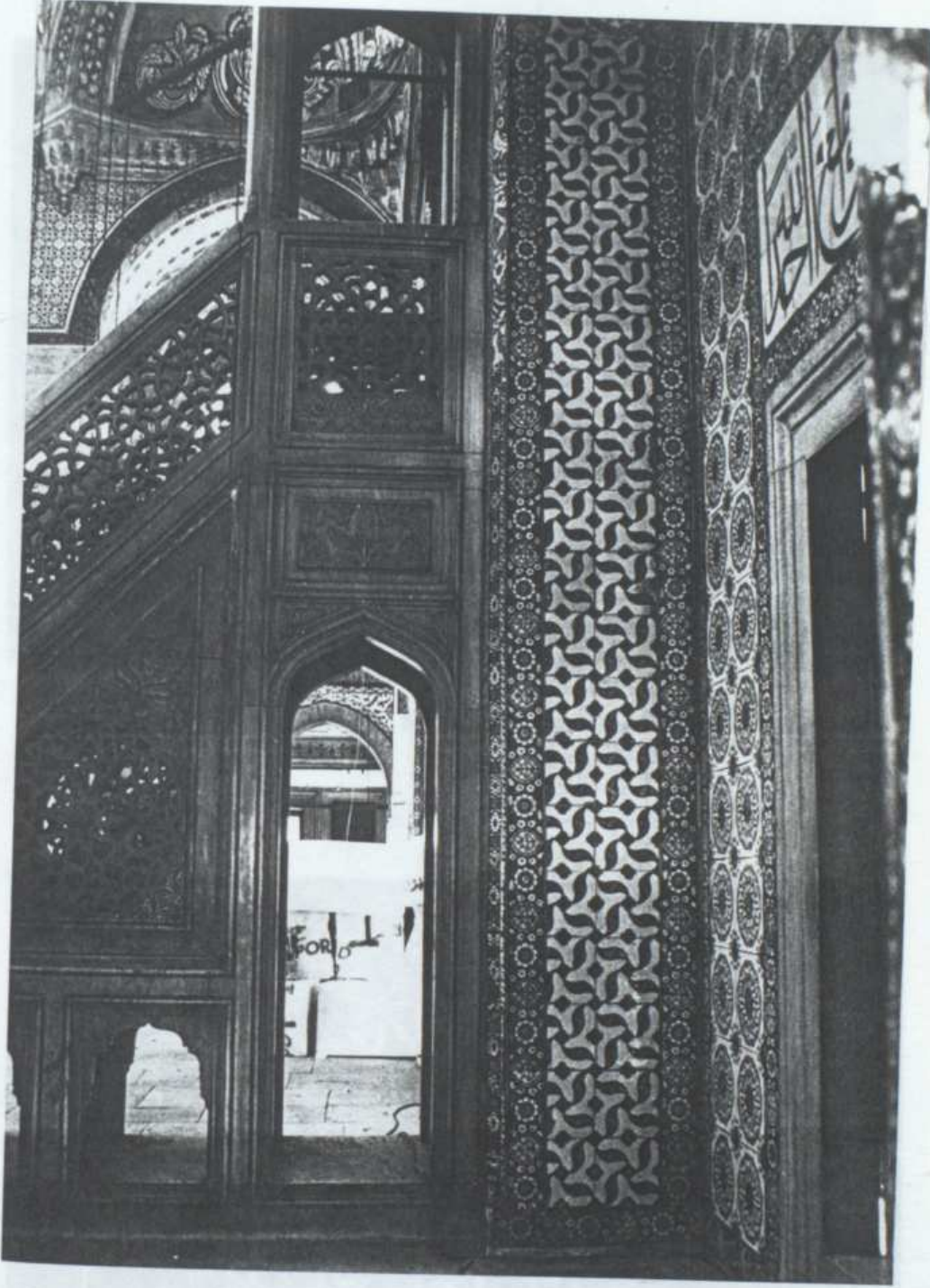
Fotoğraf.313. Minber Köşküne Çıkış Kapısı

Fotoğraf.314. Minber Köşküne Çıkan Merdiven

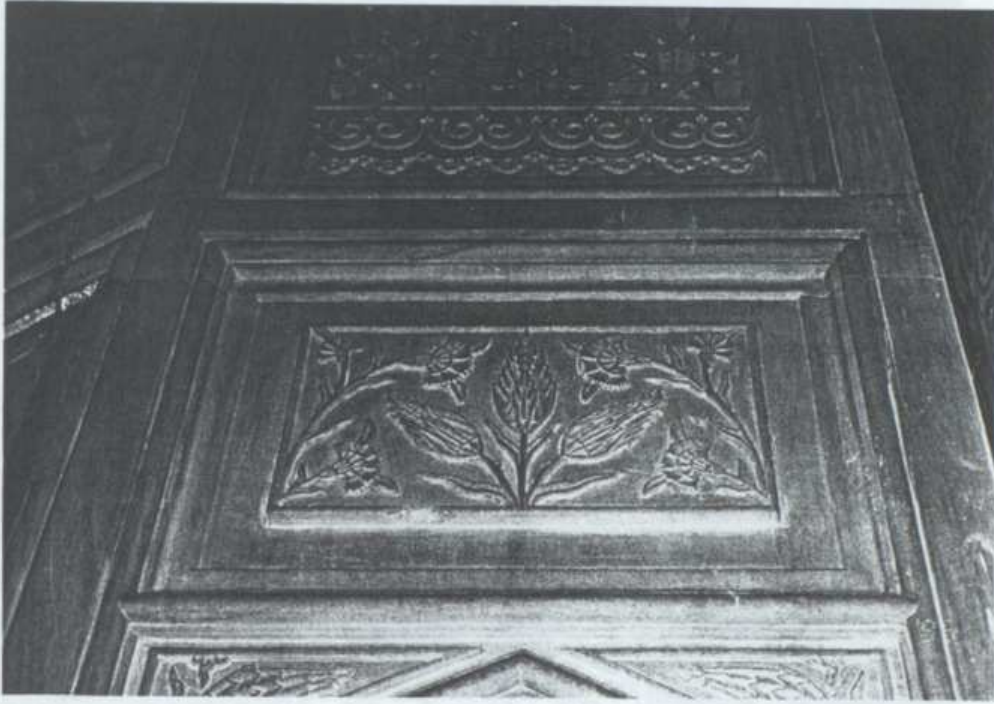

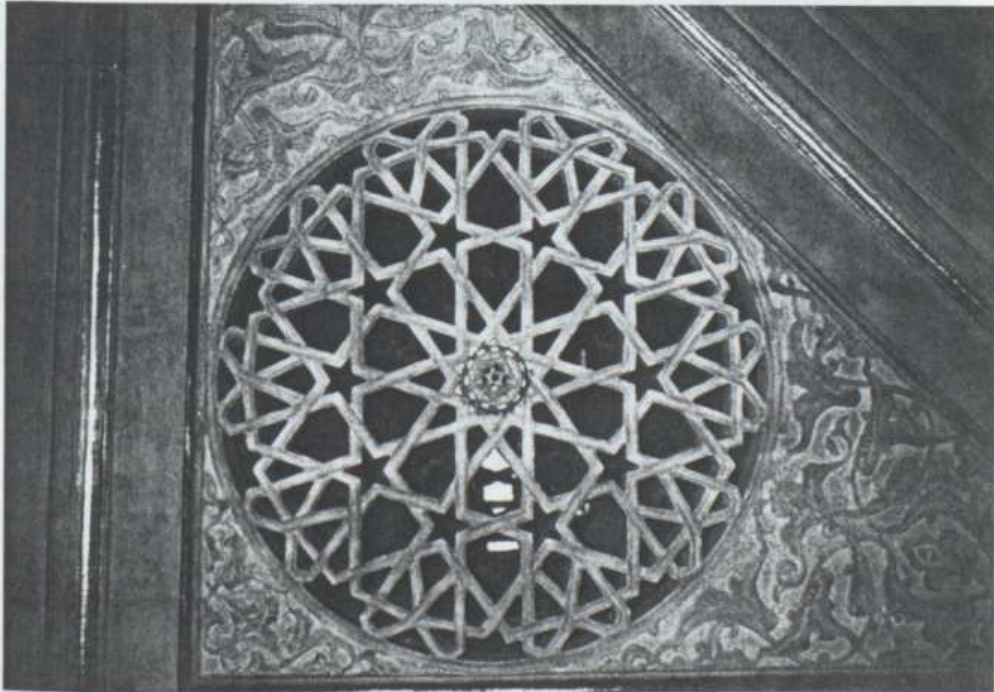
Fotoğraf.315. Minberin Yandan Görünüşü

Fotoğraf.317. Minberden Dönüş

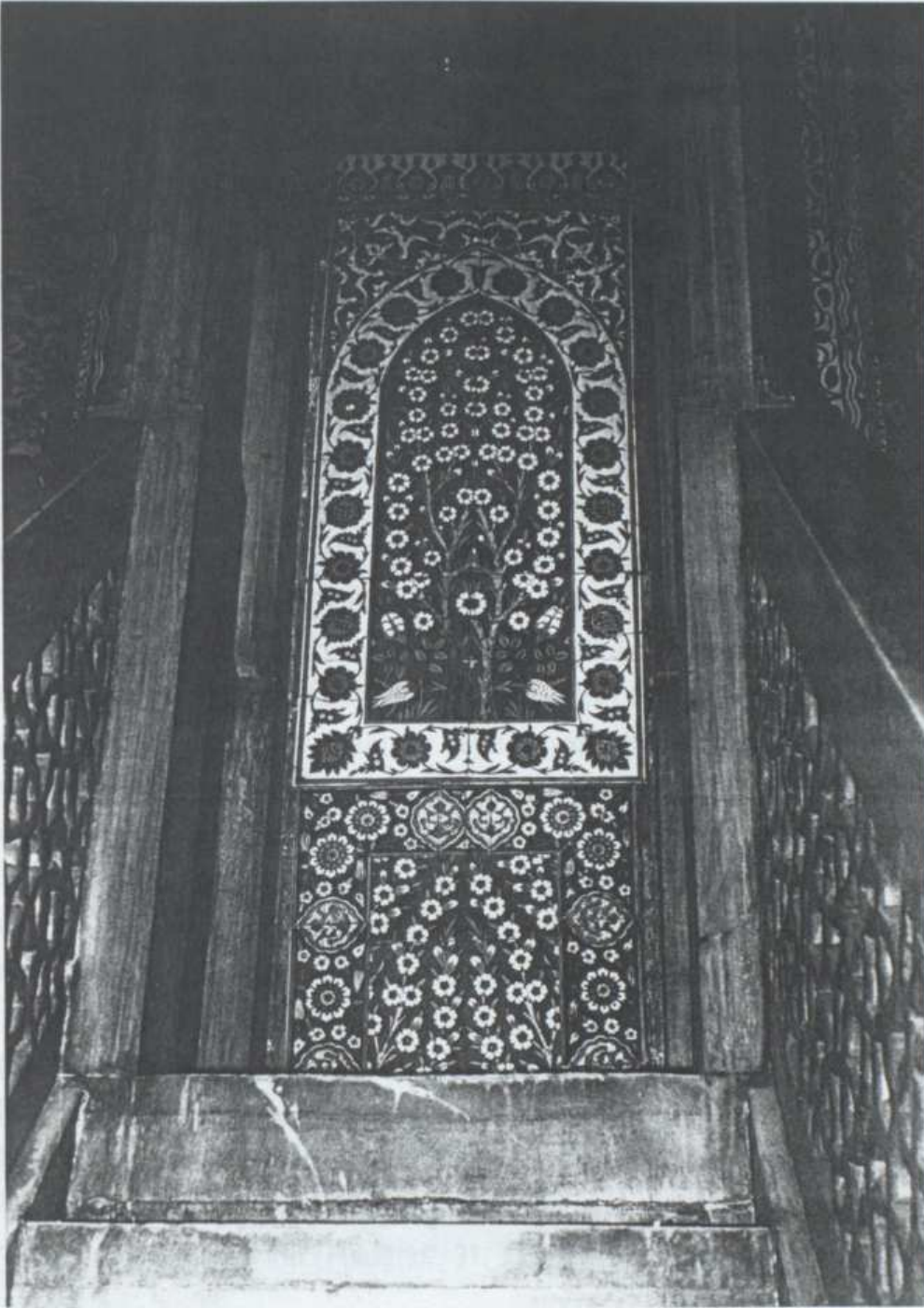

Fotoğraf.316. Minber Köşkü Yan Bezeme Detayı

Fotoğraf.317. Minberden Detay

Fotoğraf.318. Minber Kōşkündeki Çini Pano

Batı ve Doğu Duvarı: Ana kubbeyi destekleyen kemerlerin aynalarında üçer pencere yer almıştır. Bunların çevresinde ve alt kademe kemer üçgen alınlıklarında XX. yüzyıl onarımına ait baskı tekniğiyle yapılmış işlemler görürüz (Fotoğraf 319). Yan mahfel duvarları taş kornişe kadar tamamen çini ile kaplıdır (Fotoğraf 320). Bu duvarlardaki çini panolarda belli bir simetri yoktur. Çinilerde özellikle laleler çok çeşitli kompozisyonlarla zengin bir çeşitlenme göstermektedirler (Fotoğraf 321). Ayrıca bu duvarlarda saz üslubu denilen bezeme şeklindeki çiniler başarılı örneklerini bu eserde sergilemişlerdir (*Yetkin, 1988, s.484; Mahir, 1988, s.31*) (Fotoğraf 322). Mahfel pencere alınlıklarında lacivert zemine beyaz hat ile yazılmış panolar yer alır (Fotoğraf 323). Bunlar celi sülüs ve Arapça'dır. Bakara Suresi, Saffat Suresi ve Yusuf Suresi ardarda dizilmiştir (*Özsayınar, 1993, s.97-98*) (Fotoğraf 324). Mahfel kemer köşelikleri de çini ile kaplıdır (*Yenişehirlioğlu, 1989, s.303*) . Bu kemer köşeliklerinde farklılıklar görülür. Özellikle dikkati çeken bir farklılık, doğu ve batı galerilerini taşıyan kemerlerin ilk ikisinde yer almaktadır. Doğudaki kemerlerin yüzeyini kaplayan kompozisyonda, tam köşelerde beyaz zeminli daire şeklinde birer madalyon yer almaktadır. Sadece sol taraftaki kemerin köşelerindeki bu madalyonlar içinde kabarik mercan kırmızı ile ve tezhip inceliğinde yapılmış rozetli kıvrık dallı bir bezeme dolgu yapmaktadır. Şeffaf renksiz sır altına boyama tekniğinde yapılmış olan panoyu meydana getiren çevre bordürleri de aynı levha üzerinde yer almaktadır (Fotoğraf 325). Fakat tam karşıdaki aynı bezemeye sahip kemerde sadece beyaz renkli zeminli dairevi madalyonlar bulunmaktadır. İçlerinde olması gereken mercan kırmızısı dolgu yoktur. Yerine göre hazırlanmış olduğu belli olan bu kemer dolgusundaki eksiklik düşündürücüdür (*Yetkin, 1988, s.484*) (Fotoğraf 326). Galerilerin alt duvarları da yine eşsiz çinilerle kaplıdır (Fotoğraf 327). Pencere aralarındaki duvarların genişliğine göre panolar yer almıştır (Fotoğraf 328). Pencere çevrelerindeki mermer sövelerin dört bir tarafı çini kaplıdır (Fotoğraf 329). Bunlardan birindeki lale belki de cami içerisindeki lalelerin en irisi sayılabilir (Fotoğraf 330). Galeri duvarlarında son onarıma ait yazılar yer almaktadır. Kufi yazı oldukça ilgi çekicidir (Fotoğraf 331, 332).

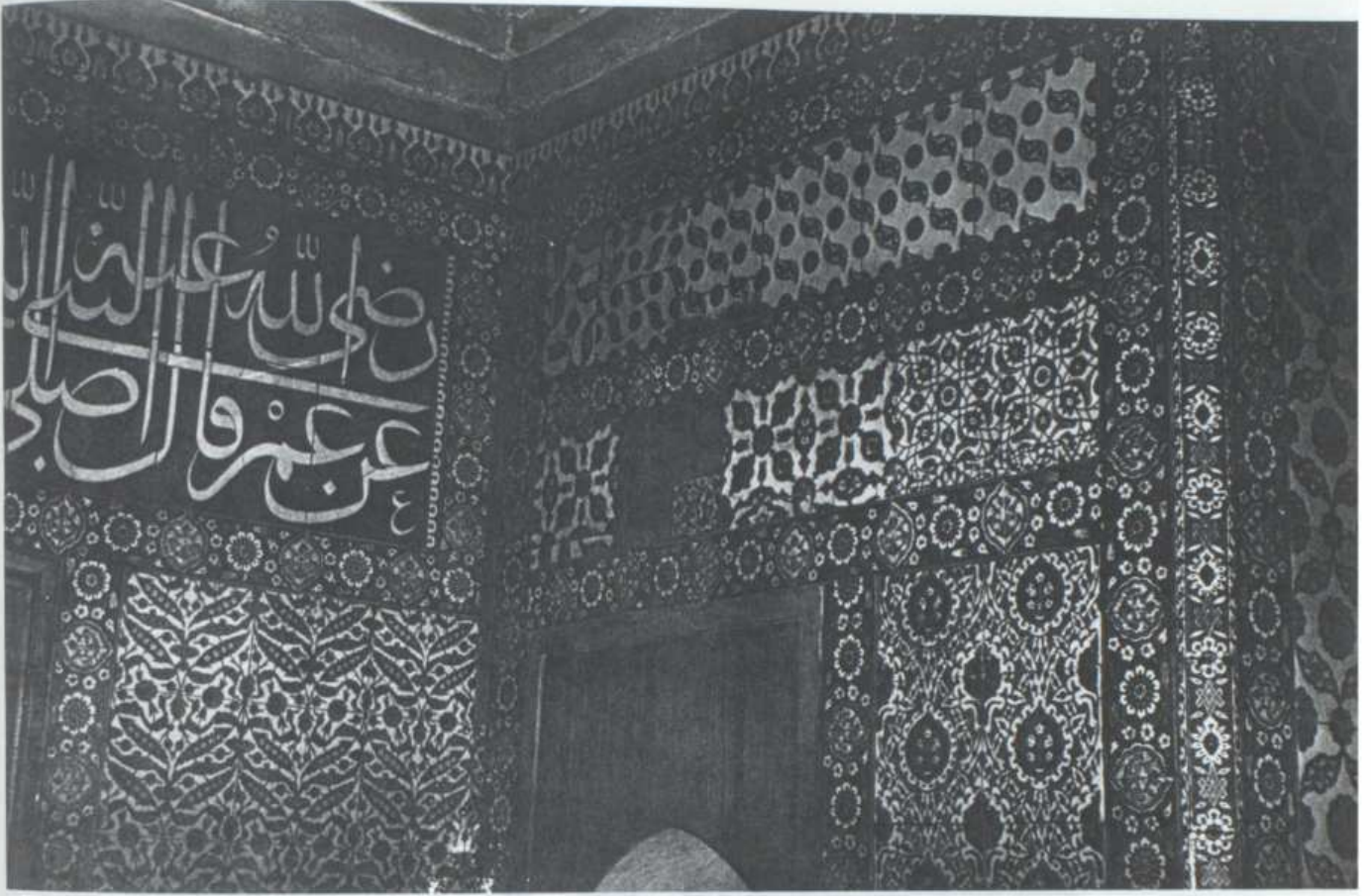
Galeri tavanları da son onarımın izlerini taşımaktadır (XX. yüzyıl) (Fotoğraf 333). Stilize asma yaprağı ve üzüm salkımı bezeme bordür şeklinde yoğun bir şekilde bu tavanlarda kullanılmıştır (Fotoğraf 334).

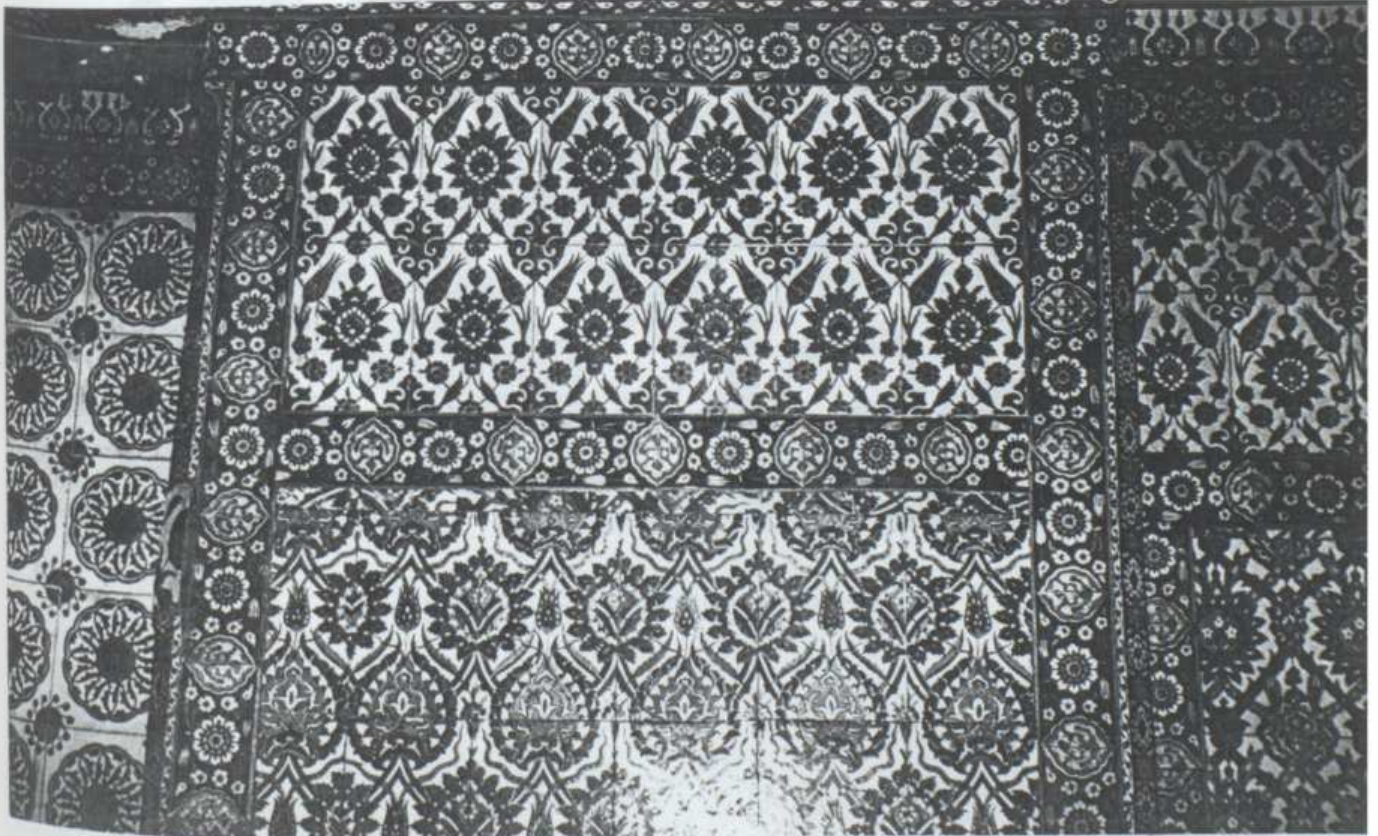

Fotoğraf.319. Batı Askı Kemer Aynası İçerisindeki Pencere ve Çevresindeki Bezeme

Fotoğraf.320. Yan Mahfellerde Duvar Çinileri

Fotoğraf.321. Yan Mahfel Duvarı Çinileri

Fotoğraf.322. Saz Üslubundan Çiniler

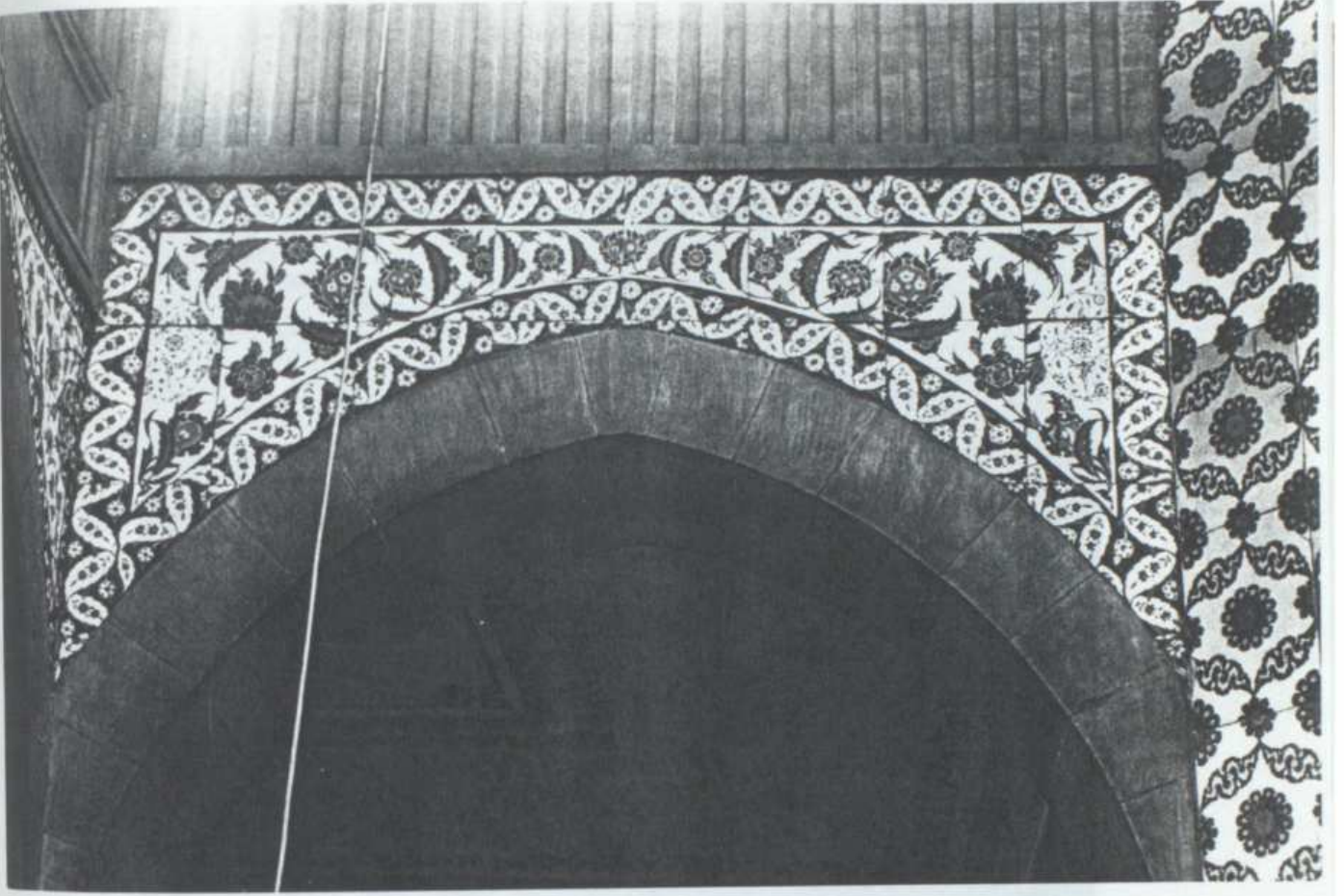

Fotoğraf.323. Mahfellerde Celi Sülüs Çini Yazılar

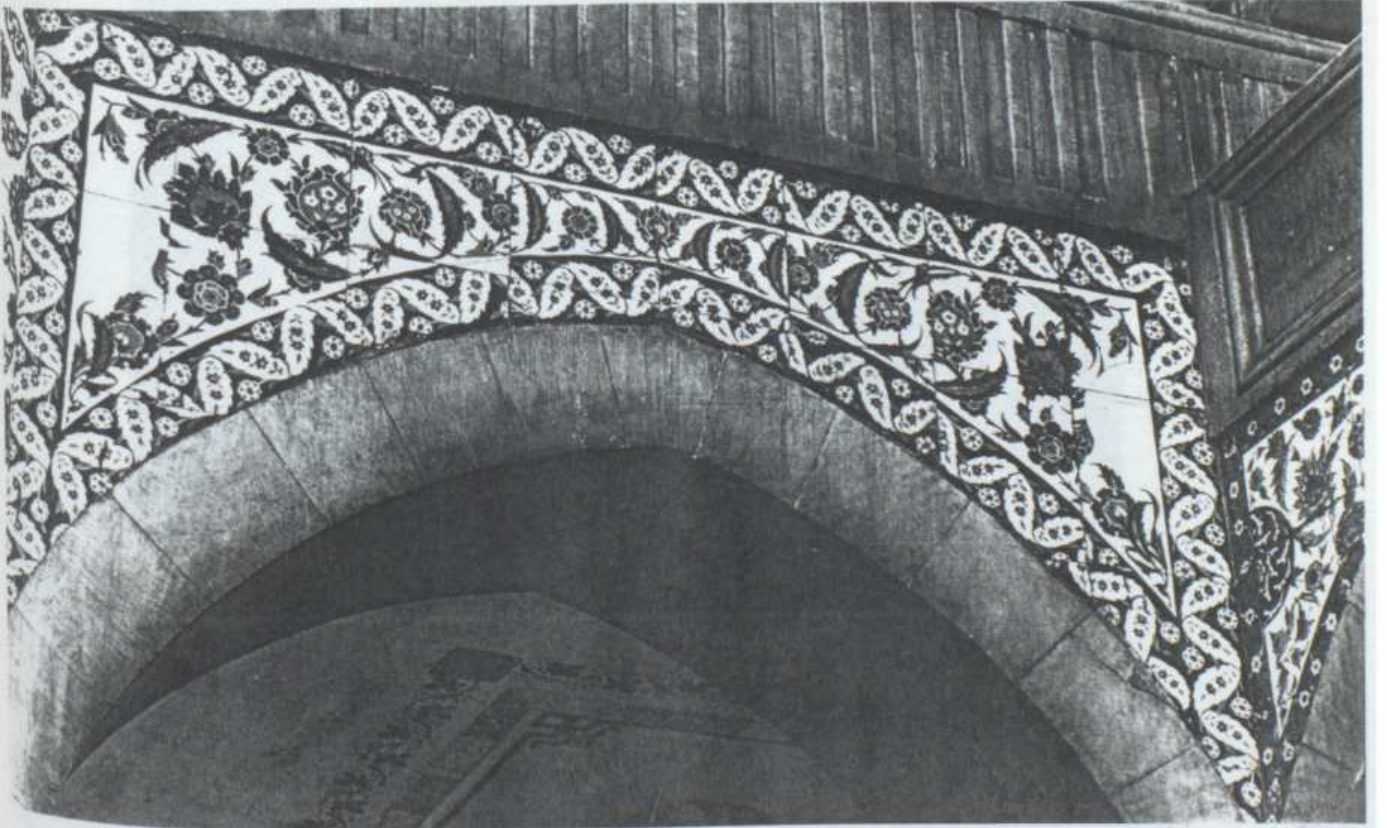

Fotoğraf.324. Mahfellerde Celi Sülüs Çini Yazılar

Fotoğraf.325. Mahfel Kemer Köşelikleri Çinileri

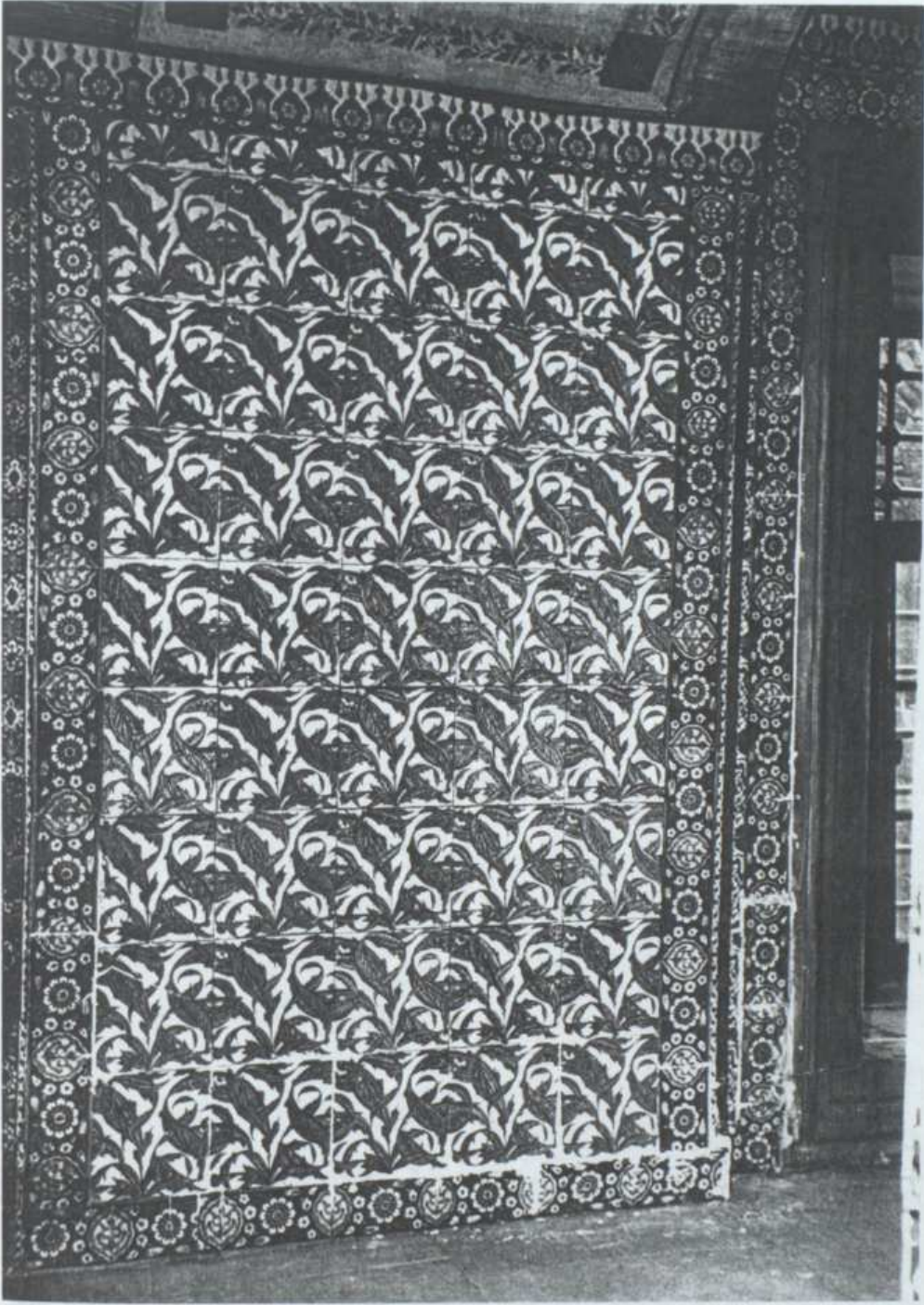

Fotoğraf.326. Mahfel Kemer Köşelikleri Çinilerinde Baş Madalyon

Fotoğraf.327. Mahfel Altı Genel Görünüşü

Fotoğraf.328. Mahfel Altı Çini Panolardan Biri

Fotoğraf.329. Pencere Aralarındaki Çini Panolar

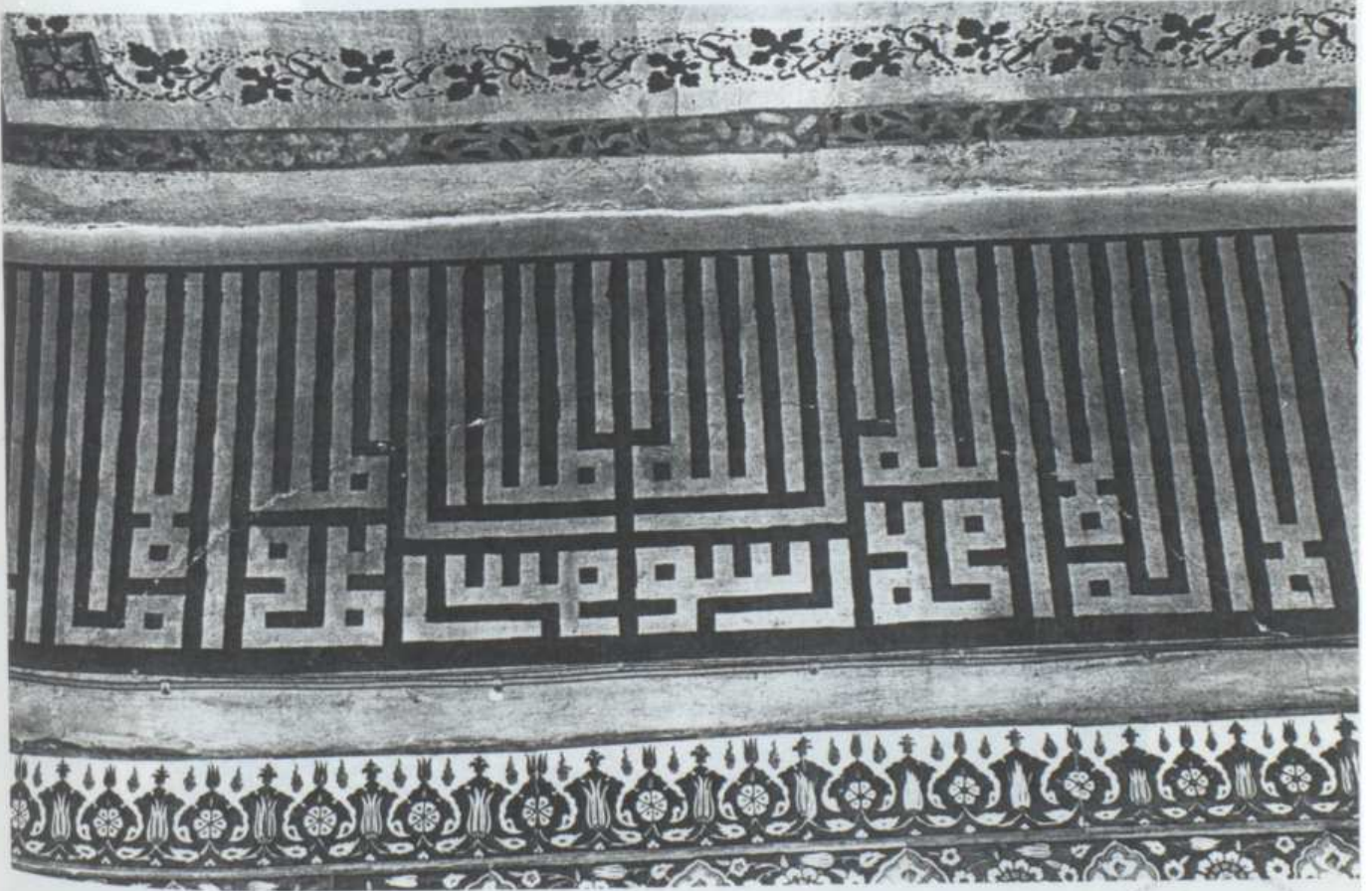
Fotoğraf.330. Mahfel Altı Galerisindeki Bir Çini Pano

Fotoğraf.332. Devrânî Sarayı'ndaki Çini Pano

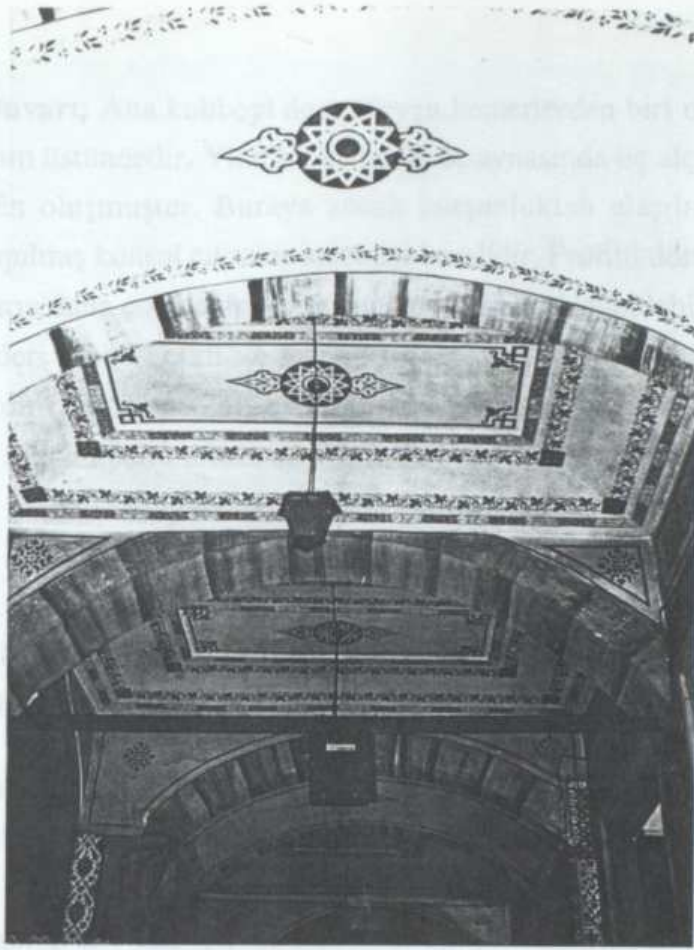

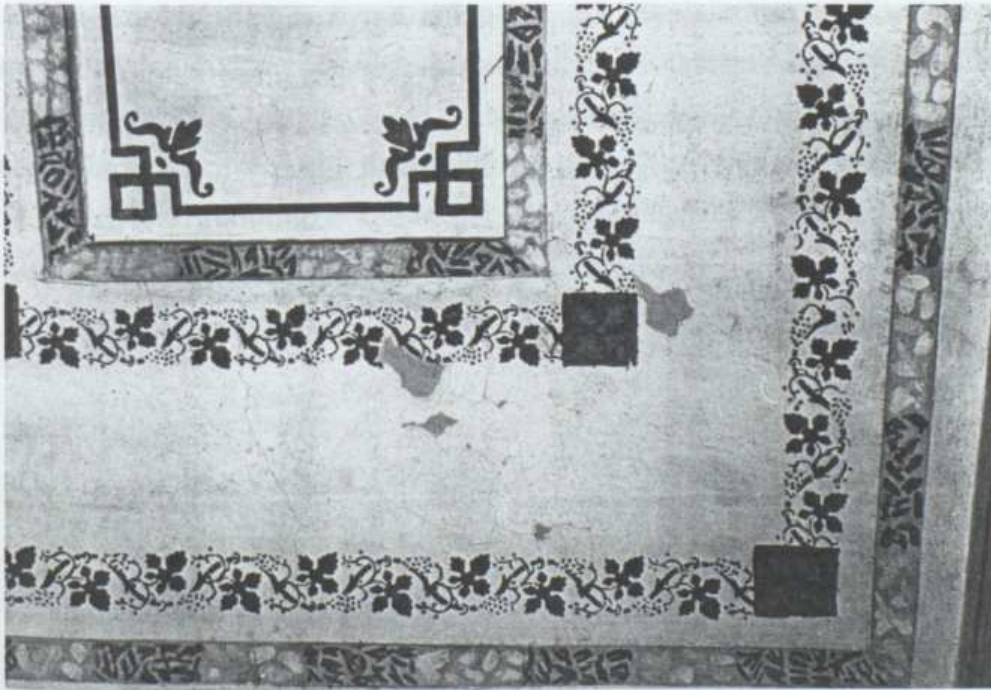
Fotoğraf.331. Duvarda Siva Üzerine Yazılmış Yazı

Fotoğraf.332. Duvarda Siva Üzerine Yazılmış Kufi Yazı

Fotoğraf.333. Galeri Tavanlarındaki Kalemîşi Bezeme

Fotoğraf.334. Galeri Tavanlarında Kalemîşi Bezemedan Detay

Kuzey Duvarı: Ana kubbeyi destekleyen kemerlerden biri olan kuzey kemeri cümle kapısının tam üstündedir. Yine bu kemerin de aynasında üç alçı pencere yer alır. Önünde bir mekân oluşmuştur. Buraya ancak kurşunluktan ulaşılır (Fotoğraf 335). Mekanın taştan yapılmış konsol çıkması kalemişi bezelidir. Profilli dört adet konsolcukla desteklenir. Bunların daha çok dekoratif anlamda yapıldığı düşünülebilir. Çünkü onların da ön ve yan yüzleri altın varaklı ve kalemişi bezemelidir. Konsol altında da üç adet kalemişi pano vardır (Fotoğraf 336). Konsolcuklar arasında duvarda üç adet dikdörtgen çini pano yer alır. Bu panoların ortasında 1,5cm çapında delikler vardır. Bunların döşeme altı havalandırma sistemi olduğu anlaşılmıştır (Fotoğraf 337). Onların da hemen altında cümle kapısı üstü sivri ve kalın bir kemer ile belirginleşir. Kemer içi geç devir tekniği ile kalemişi bezelidir (Bkz.Fotoğraf 338). Dört sıra mukarnaslı kemer yastığı iki uçta yer alır (Fotoğraf 339). kapı üstü kemerinin ön yüzündeki köşelikler de çini kaplıdır ve ortalarında alçı kabaralar yer almıştır.

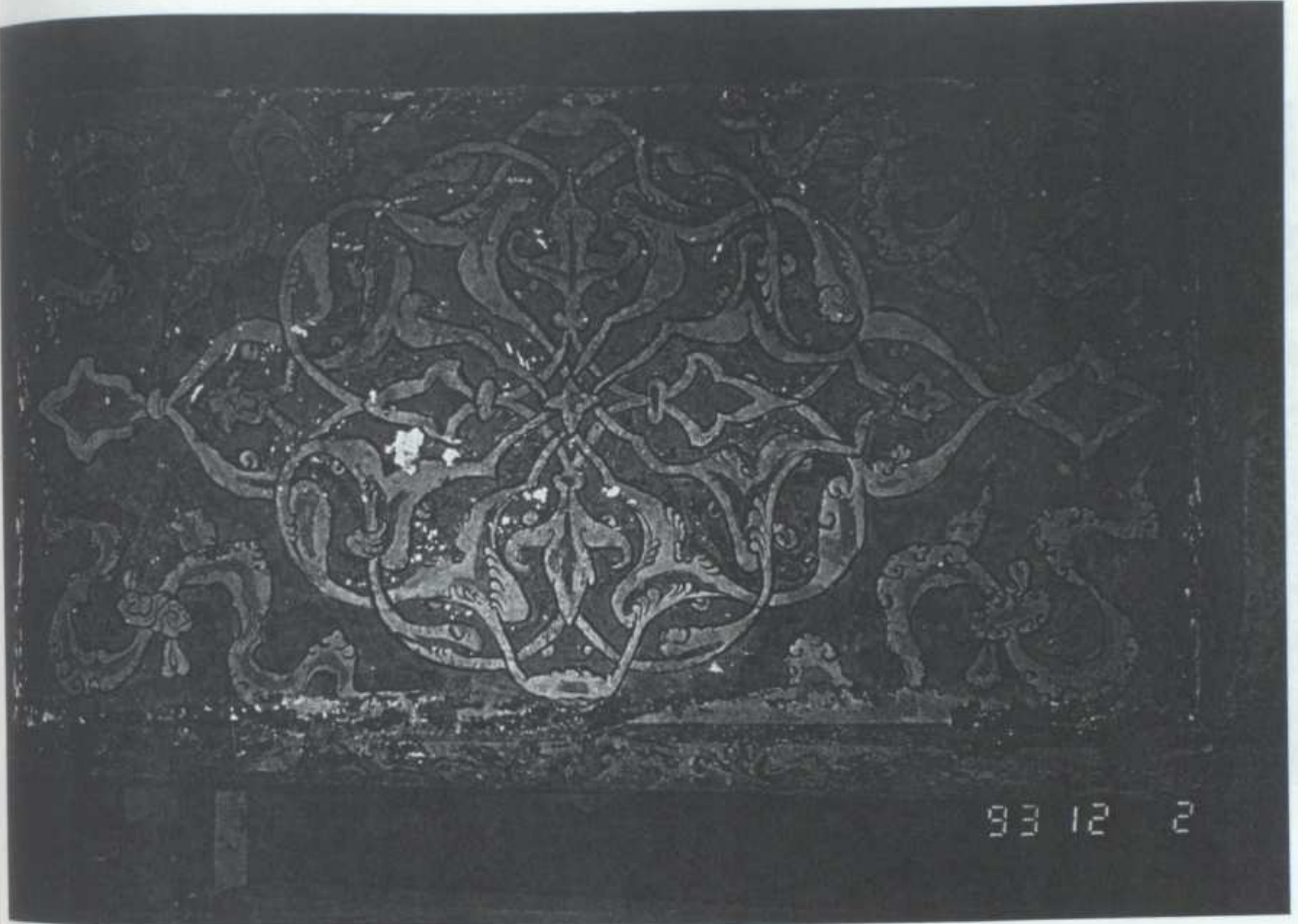
Sivri kemerli mermer söve ile dıştaki kaş kemerli mermer alınlık arasındaki iç yüzey de çini kaplıdır (Fotoğraf 340). Bu duvarda cümle kapısını sağ ve solunda 4.50m yüksekliğinde iki pencere yer alır (Fotoğraf 341). Bunların dörder adet ahşap künde-kârî kanatları eşsiz eserlerdir. Her bir kanat ceviz ağacından yapılmıştır, orijinaldir ve boyunun uzunluğuna kıyasla ahşap eserde hiç bir deformasyon görülmemektedir. Ayrıca cami cümle kapısı, batı ve doğu yan kapıları, pencere kepenkleri, dolap kapakları XVI.yüzyıl Osmanlı künde-kârî tekniğinin özgün örnekleridirler (Fotoğraf 341, 342)). Cümle kapısı sedef işçiliğinin, oyma, kakma ve tarsi tekniklerinin örneklerini üzerinde toplamıyla, ayrıca dikkat çekicidir. İki kanadın da üst tablası ortasında sülüs hattı ile kelime-i tevhid yazılıdır (Fotoğraf 343). Kapının binisi de ayrı bir önem taşır. Abanoz ağacı kullanılarak kakma tekniği ile bezenmiştir (Fotoğraf 344). Ne yazık ki bu ahşap eserlerin yüzeyleri günümüze kadar defalarca bilinçsizce boyanarak kapatılmış, güzellikleri gizlenmiştir (Erçağ, 1994, s.87) (Görünüş 9).

Fotoğraf 335: Cami Kapısı Üstü Kemerli Çıkma

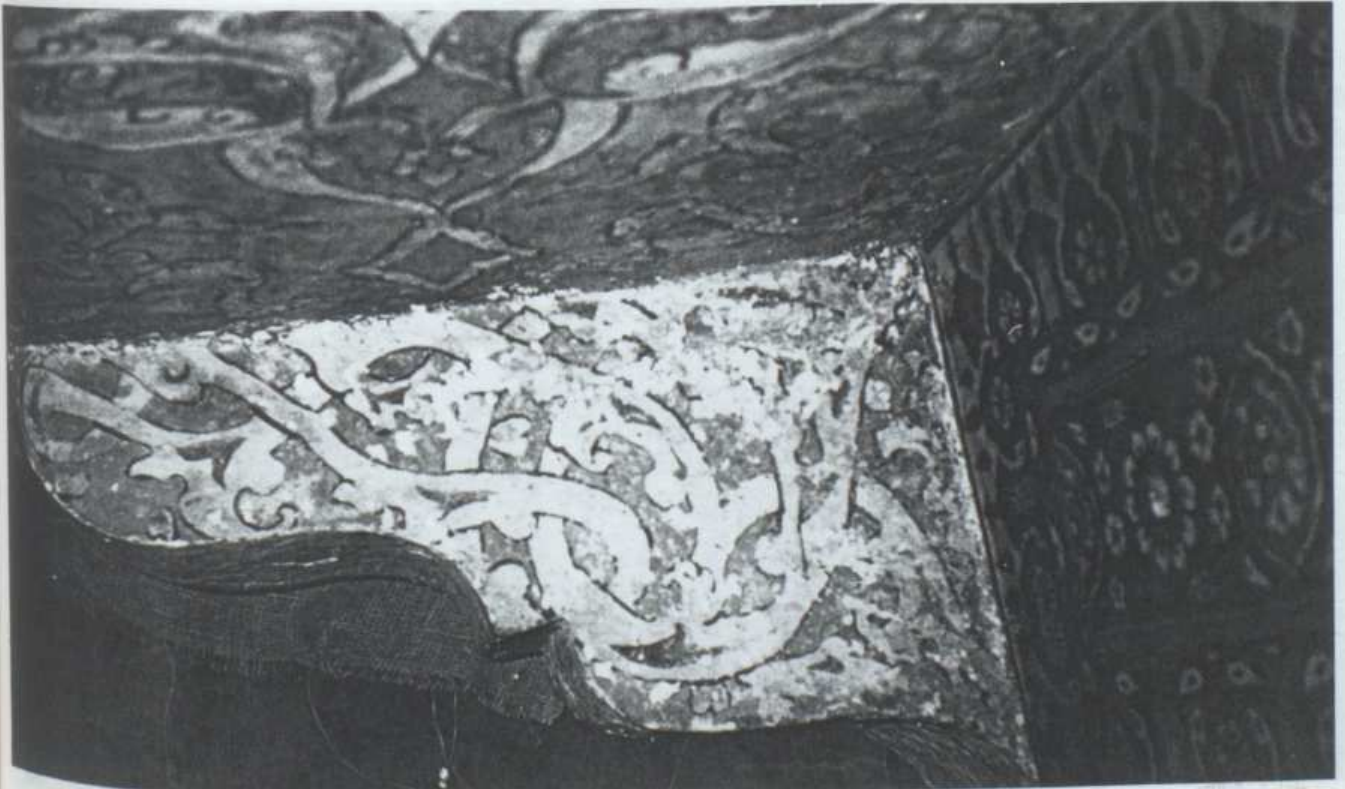

Fotoğraf.335. Cümle Kapısı Üstü Konsollu Çıkması

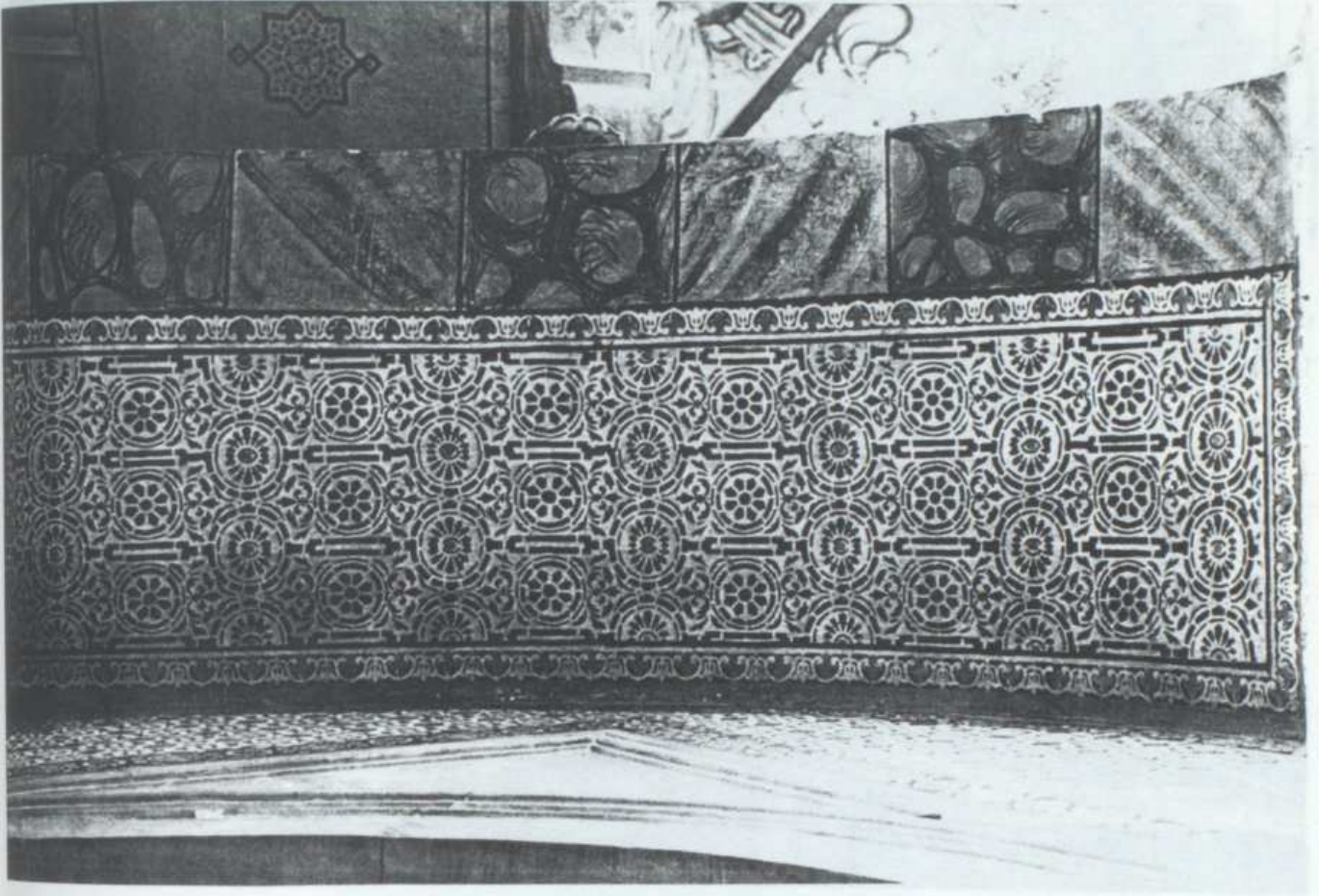

Fotoğraf.336. Taş Konsol Altı Kalemişi Bezemesi

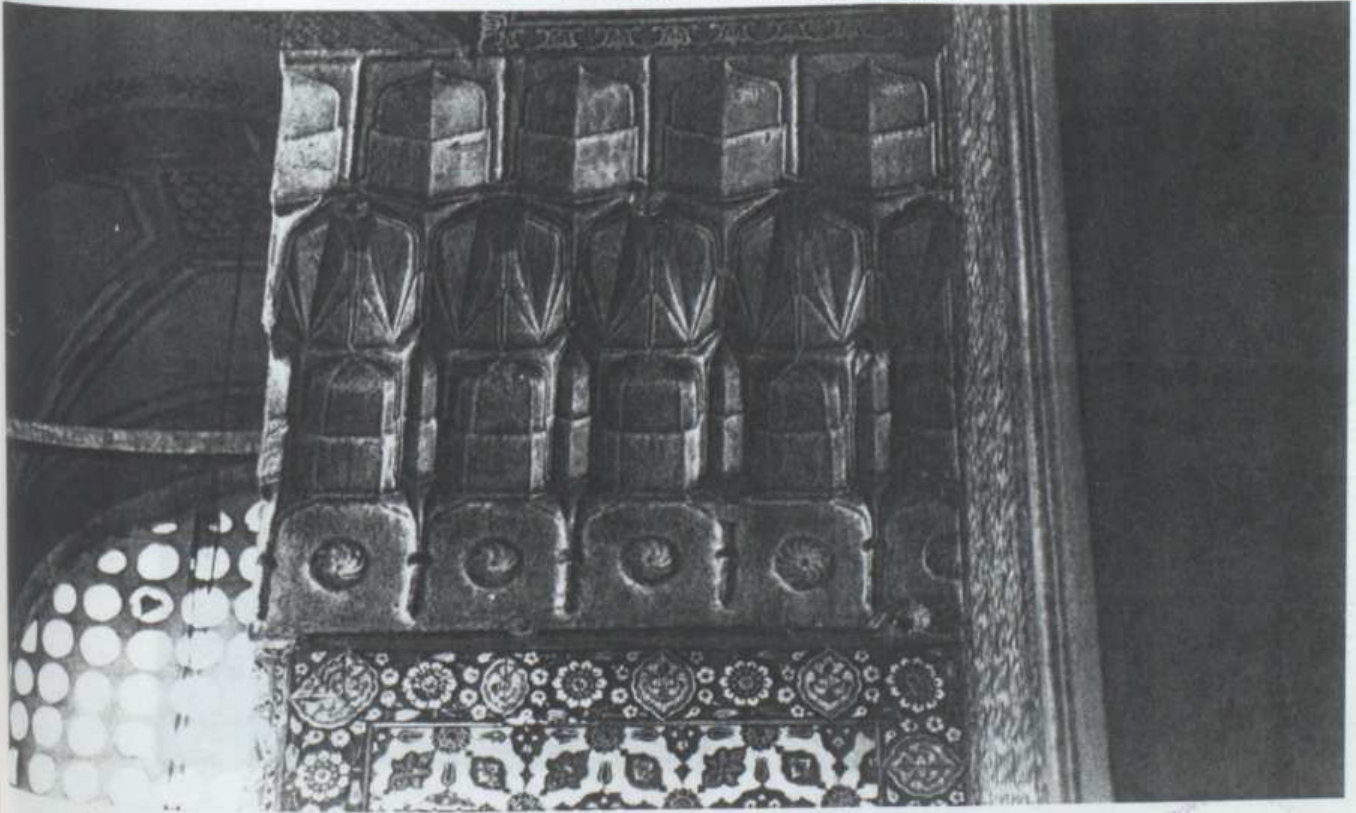

Fotoğraf.337. Duvarda Çini Karo Ortasındaki Havalandırma Deliği

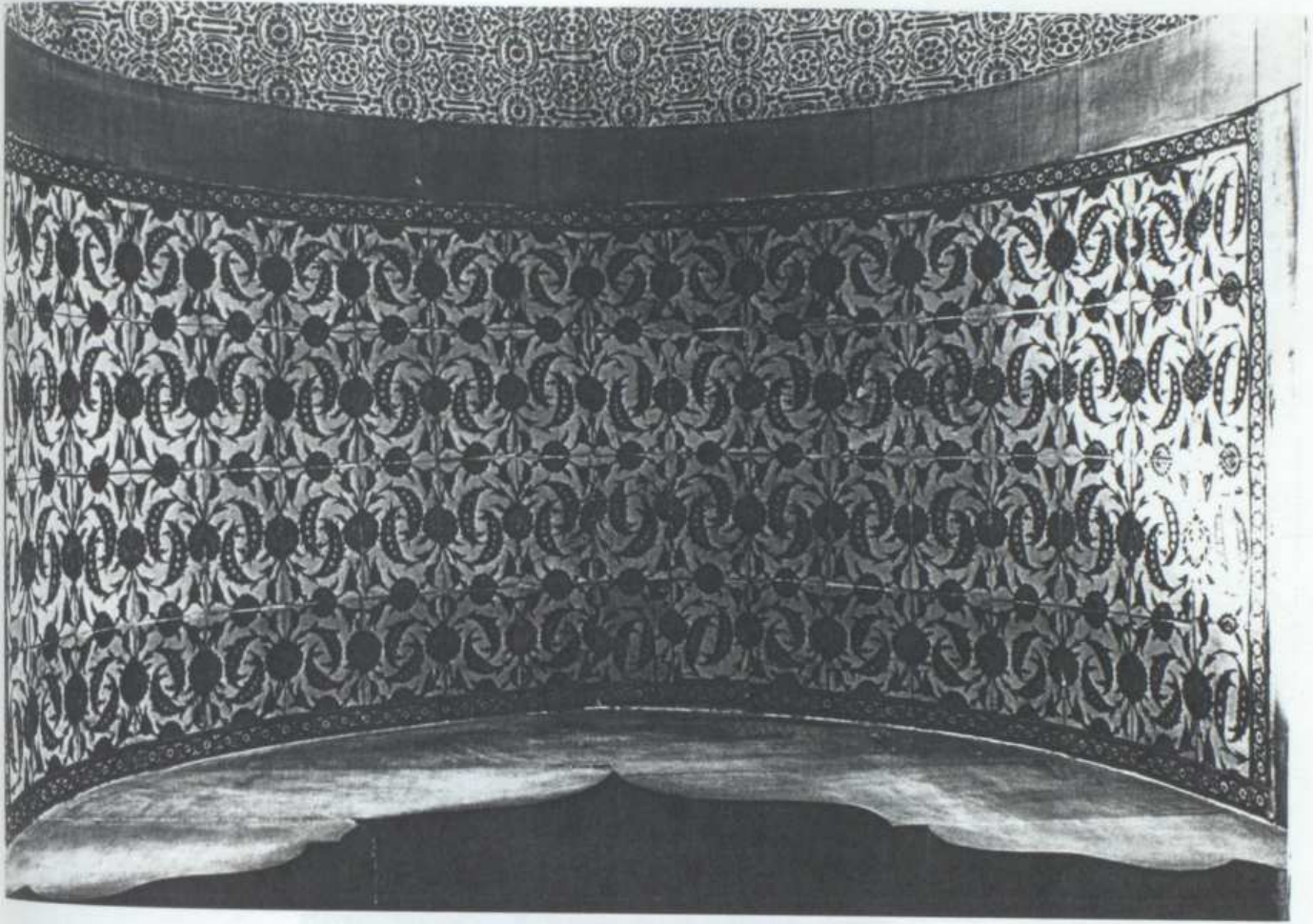

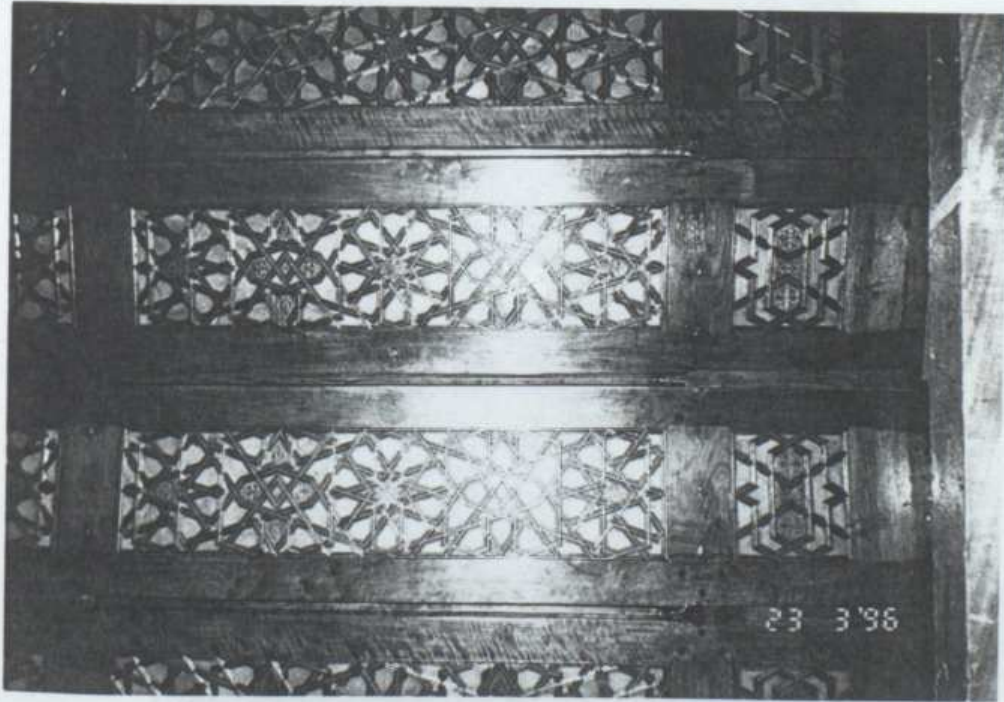
Fotoğraf.338. Cümle Kapısı Üzerindeki Kemer

Fotoğraf.339. Cümle Kapısı Üstü Kemerinin İç Yüzündeki Kemer Yastığı Mukarnası

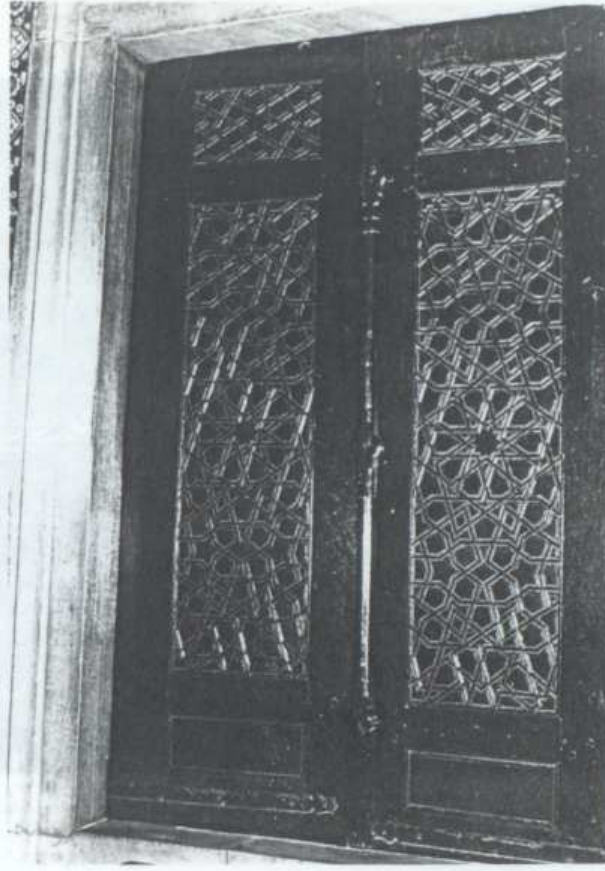

Fotoğraf.340. Cümle Kapısı İçi Çini Bezemesi

Fotoğraf.341. Pencere Kepenkleri

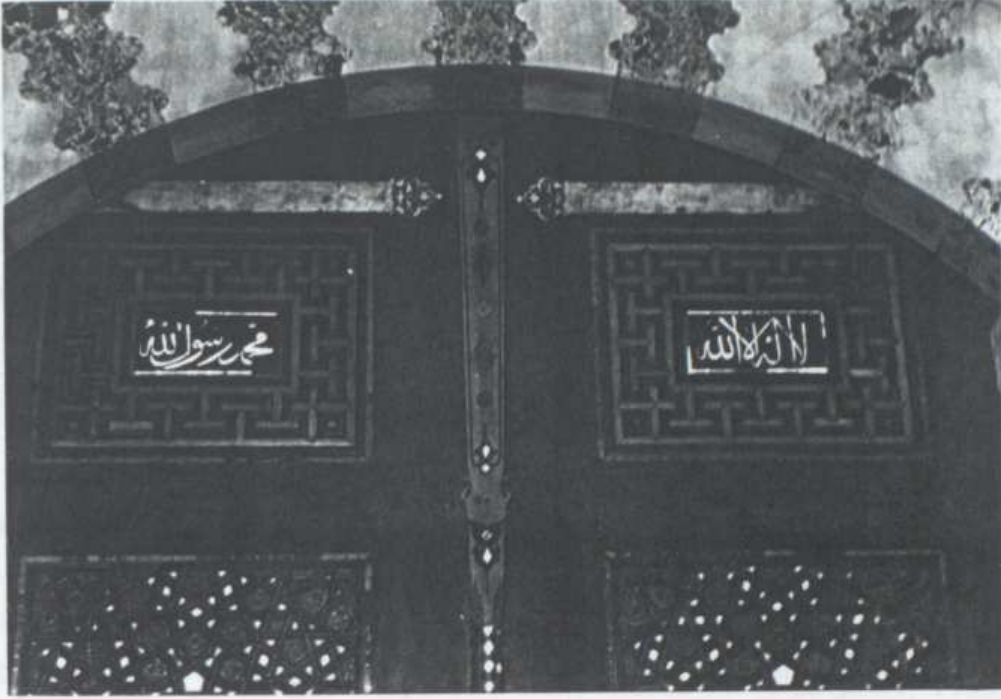

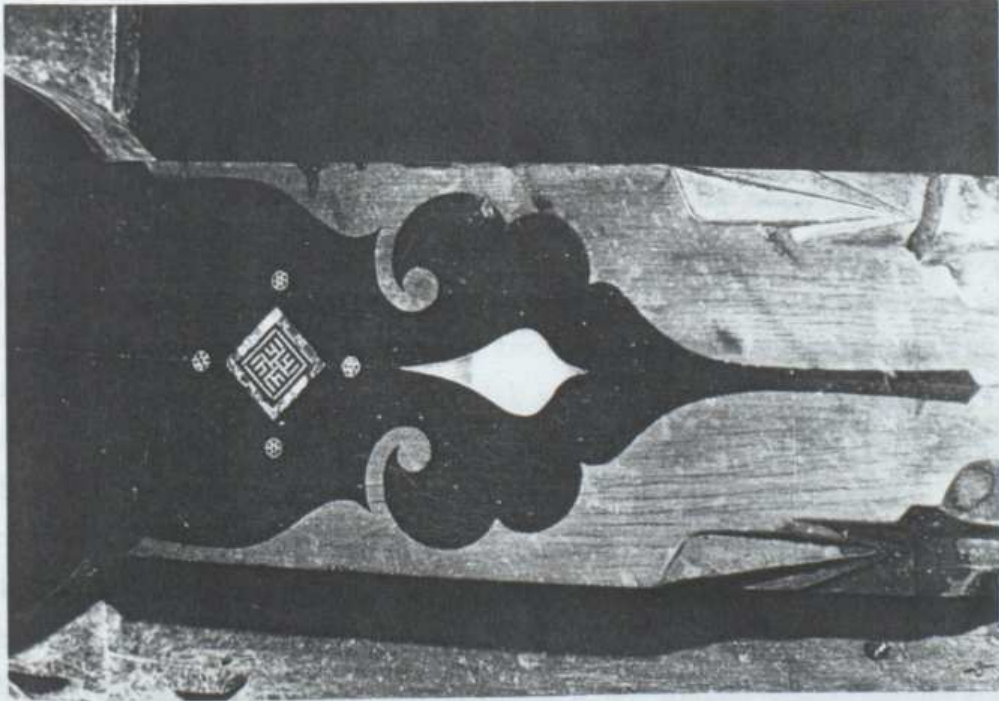
Fotoğraf.342. Kündekâri Ahşap Pencere Kepenki

Fotoğraf.343. Kündekâri Ahşap Pencere Kepenki

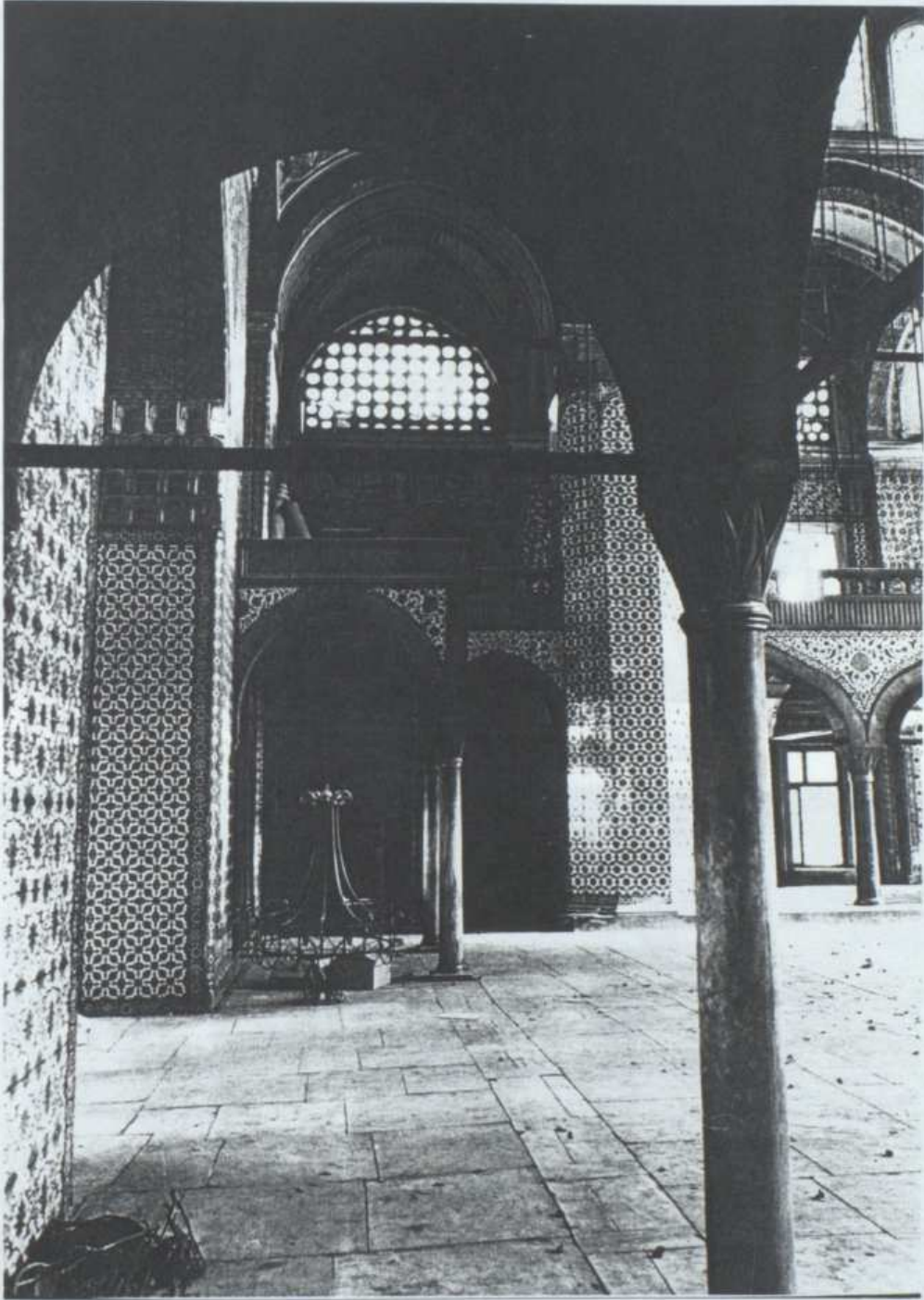
Fotoğraf.344. Cümle Kapısından Detay

Fotoğraf.345. Kapı Binisi ve Allah Yazısı

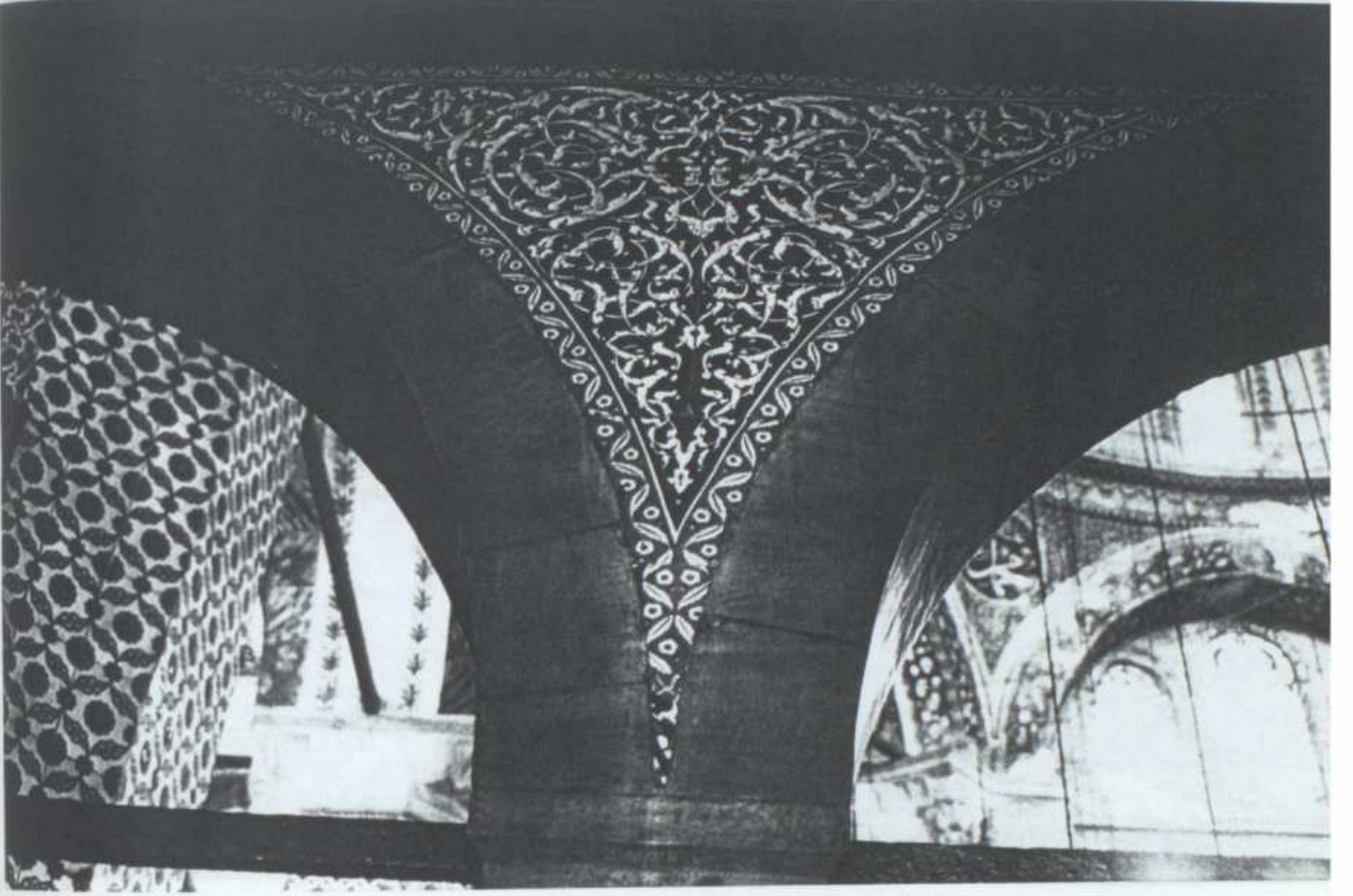
Müezzin Mahfeli: Cami cümle kapısının sağ ve sol yanında üçer mermer sütun ile taşınan bölümlerdir (Fotoğraf 346). Kemerlerinin dış üçgen köşelikleri çini kaplıdır (Fotoğraf 347). Bu kemerlerin iç yüzlerinin köşelikleri de çini kaplıdır (Fotoğraf 348). XVI. yüzyıla ait kalemişlerinin en seçkin örneklerinin bir kısmı mahfel tavanlarında buluruz. Bunlar çoğu kez, ahşap üzerine kalemişi ile tezhip tekniğinde yapılmışlardır. Burada ahşap tavan kasetlidir, çıtalarla bölünmüştür (Fotoğraf 349). Tavan künde-kârî sistemdedir. Çivi kullanılmamıştır. Ne yazık ki yüzeyleri bilinçsizce boya ile kapatılmıştır. Boya altındaki bezeme silikde olsa görülmektedir (*Demiriz, 1989, s.321; Erçağ, 1994, s.87*) (Fotoğraf 350).

Son Cemaat Mahalli : Son cemaat mahallinin beş kubbesinin her birinde ortada sekizgen biçiminde göbek kompozisyonu vardır (Fotoğraf 351). Kompozisyonun içinde yıldız motifi yer alır. Çevresini yapraklardan oluşan bir bordür sarar. Aynı bordür kasnakta ve pendentif kenarlarında görülür. Cami cümle kapısı üzerinde bir kitabe yer alır. Sülüs hattı ile yazılmıştır. Haşr Sûresi, 24. Arapça'dır (*Özsayiner, 1993, s.92*) (Fotoğraf 352). Kapının mermer sövesi dışında çini çerçeve yer alır. Üstteki kemer içinde yine kavisli bir çini bordür görülür (Fotoğraf 353). Son cemaat yerindeki çiniler, duvar boyunca pencere aralarını ve mihrabiyeleleri kaplar. Ancak bu kısımdaki çiniler yapının en zarar görmüş çinileridir. Sağ köşede pencere sövesinin yan tarafı düzensiz görünüşü ile bunu kanıtlamaktadır (Fotoğraf 354). İki pencere üzerinde beyaz zemine lacivert yazılı çini pano yer alır. Sülüs ile Tövbe Suresi 18 Arapça yazılmıştır (*Özsayiner, 1993, s.93*) (Fotoğraf 355). Kapının sol yanındaki pano lacivert zemin üzerine, beyaz bahar çiçekleri açmış çift ağaç ve dipten fışkıran devrin naturalist üslûplu bütün çiçekleri, bir üzüm salkımı ve narlar ile, çok ihtişamlı durmaktadır. Mor renkle harelenmiş ağacın dibindeki saz üslûbunun güzel bir örneği olan kıvrık yapraklar üzerinde zarif sümbüller yer alır. Ayrıca laleler üzerinde de, çintemani motiflerden dolgular yapılmıştır. Araya zarif çin bulutları serpiştirilmiştir. Kırmızı renkte düğümlü bir şeritle çevrelenmiş sathi niş biçimindeki pano içerisinde çok başarılı bir kompozisyon ortaya konmuştur. İznik Çini sanatının bu devirdeki bütün renkleri, parlak şeffaf bir sır altında, büyük bir teknik üstünlükle uygulanmıştır. Saray nakkaşlarından çok yetenekli bir usta tarafından çizilmiş olmalıdır. Bu kompozisyonun bir özelliği de çini sanatında görülen simetrik düzenlemeden uzaklaşan, asimetrik bir düzenlemenin başarılı uygulamasıdır (Fotoğraf 356). Pano bütünü ile bir cennet bahçesini sembolize etmektedir. İlk yapıldığı devirde bu panonun aynısından kapının sağ yanında da bulunduğu sanılmaktadır. Çünkü aynı kompozisyona ait parçalardan çini karolar, caminin içinde soldaki payede mahfel kotunda durmaktadır (*Yetkin, 1988, s.4837*) (Fotoğraf 357). Kapının sağında tam ortada Kâbe tasvirli bir çini karo yer alır (Fotoğraf 358).

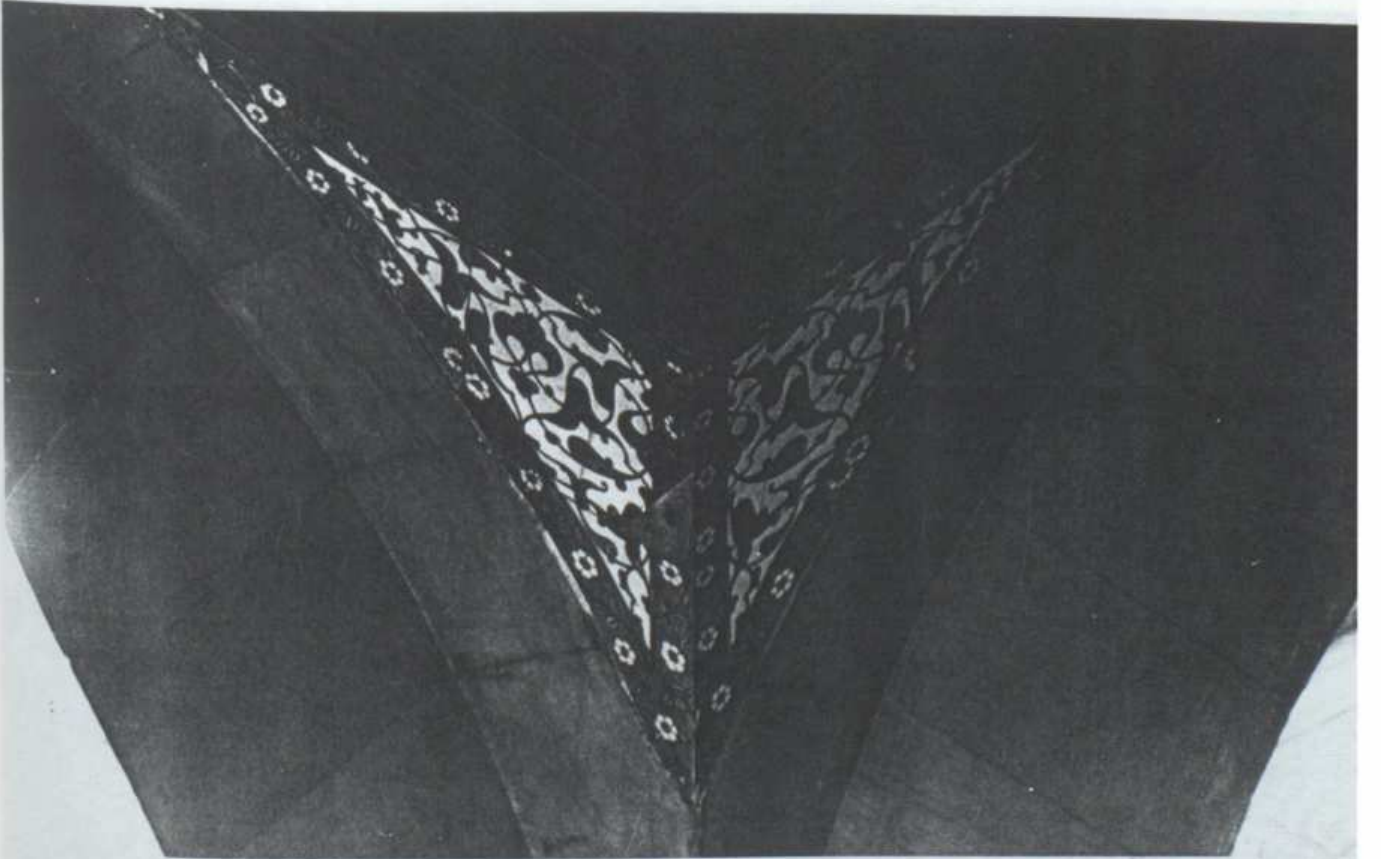

Fotoğraf.346. Muezzin Mahfeli

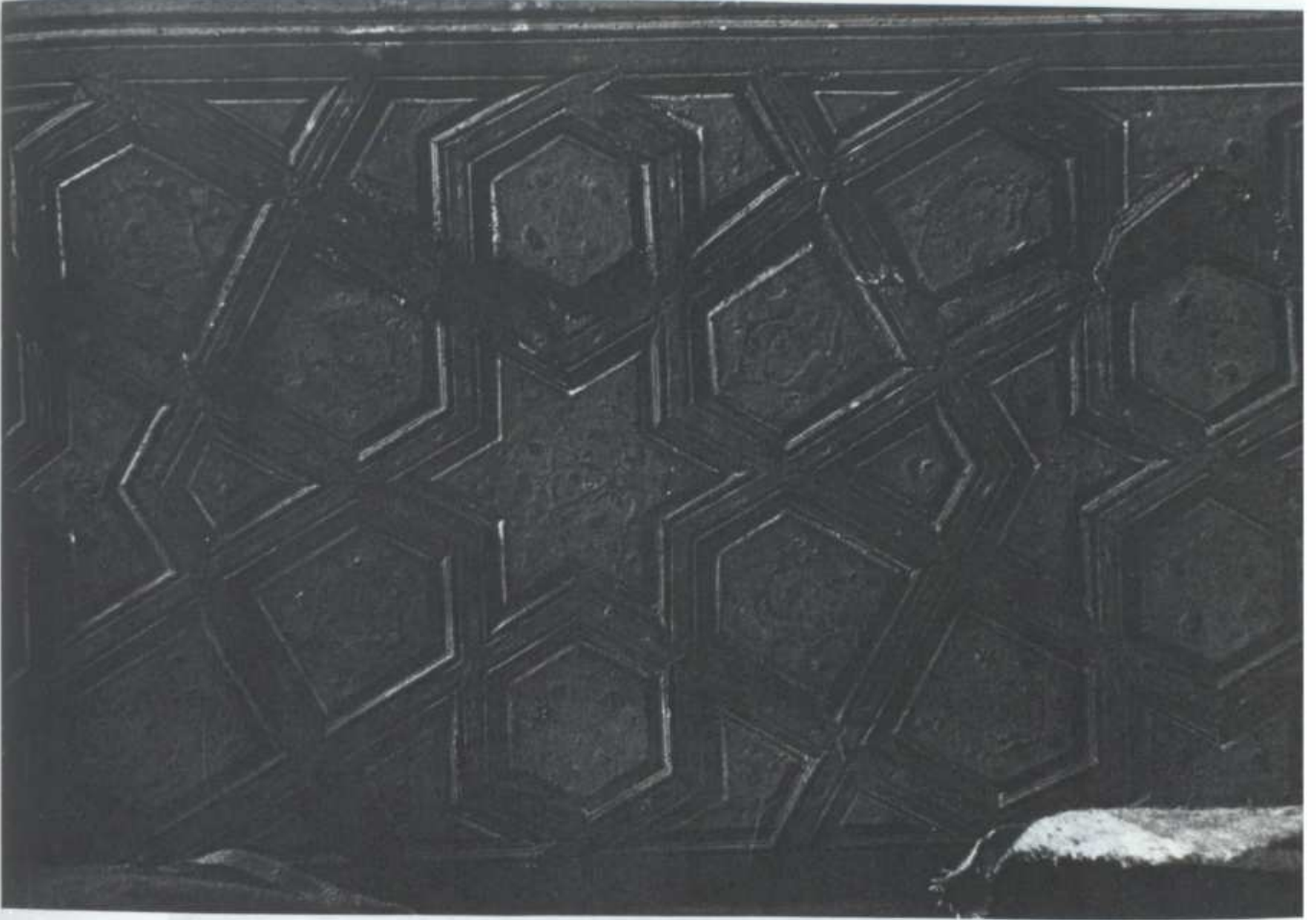

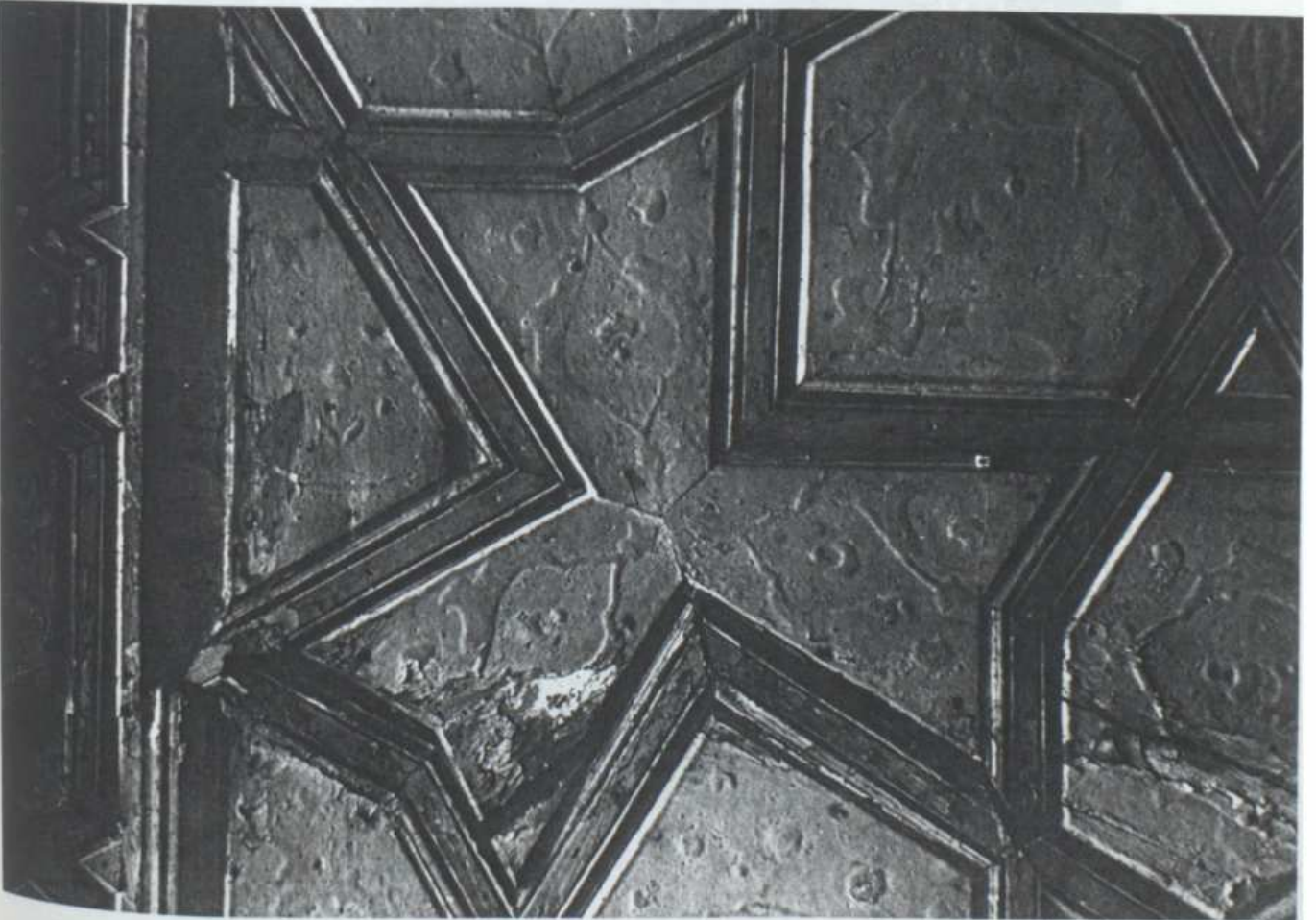
Fotoğraf.347. Müezzin Mahfeli Kemer İç Yüzü Çinileri

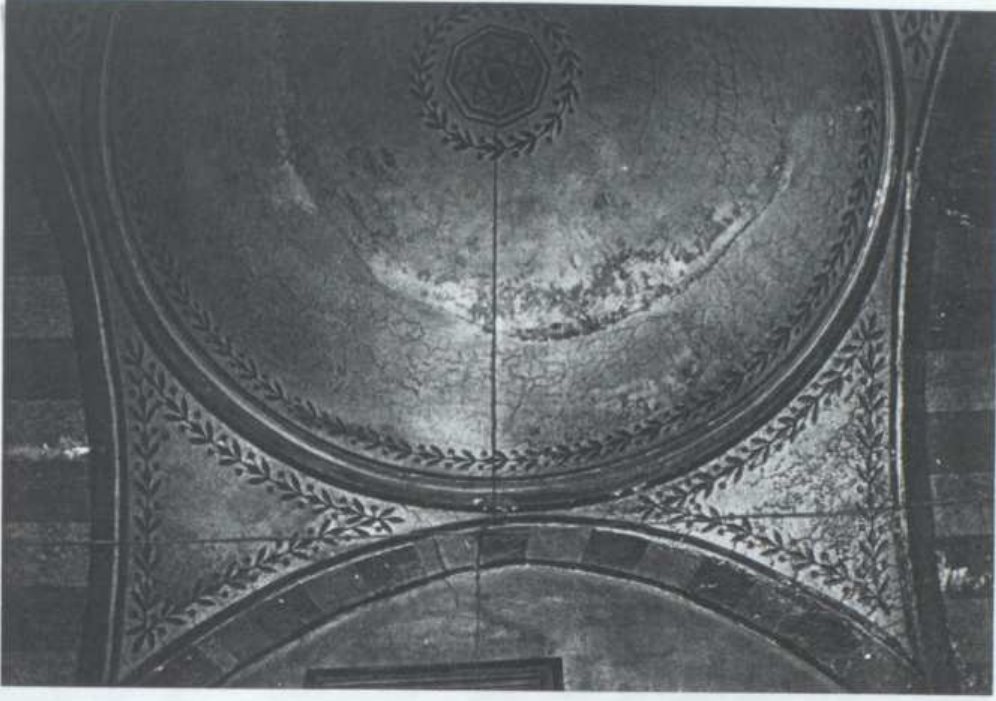
Fotoğraf. 348. Müezzın Mahfeli Kemer Üçgen Köşelikleri Çinileri

Fotoğraf.349. Kasetli Kündekâri Tavanının Restorasyon Öncesi

Fotoğraf. 350. Kasetli Kündekâri Tavandan Detay

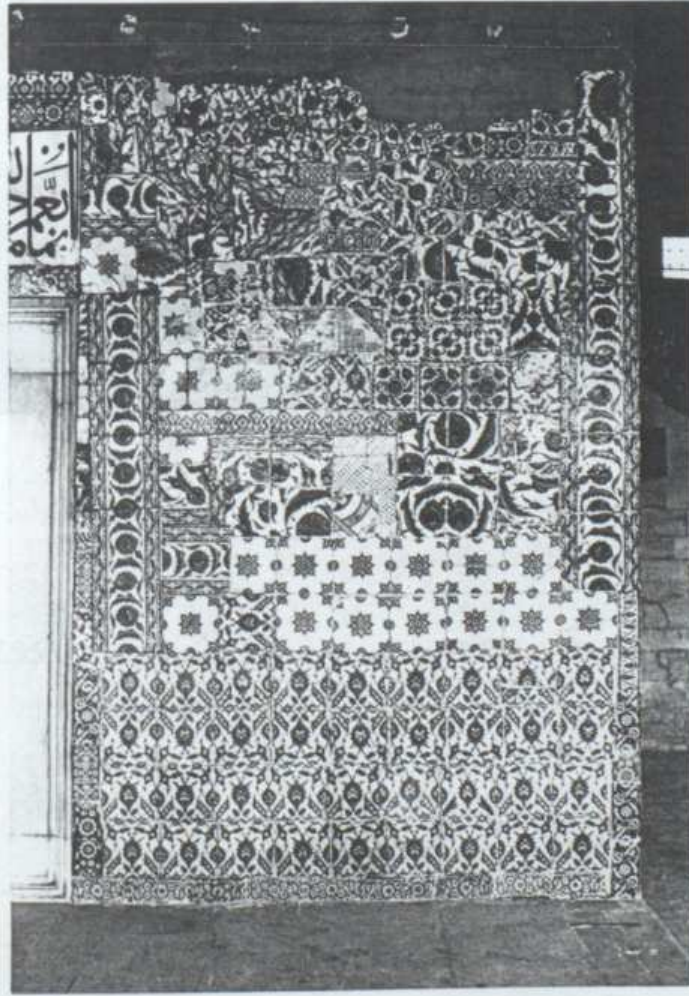
Fotoğraf.351. Son Cemaat Kubbelerinden Biri

Fotoğraf.352. Cümle Kapısı ve Kitabesi

Fotoğraf.353. Son Cemaat Yeri Çinileri

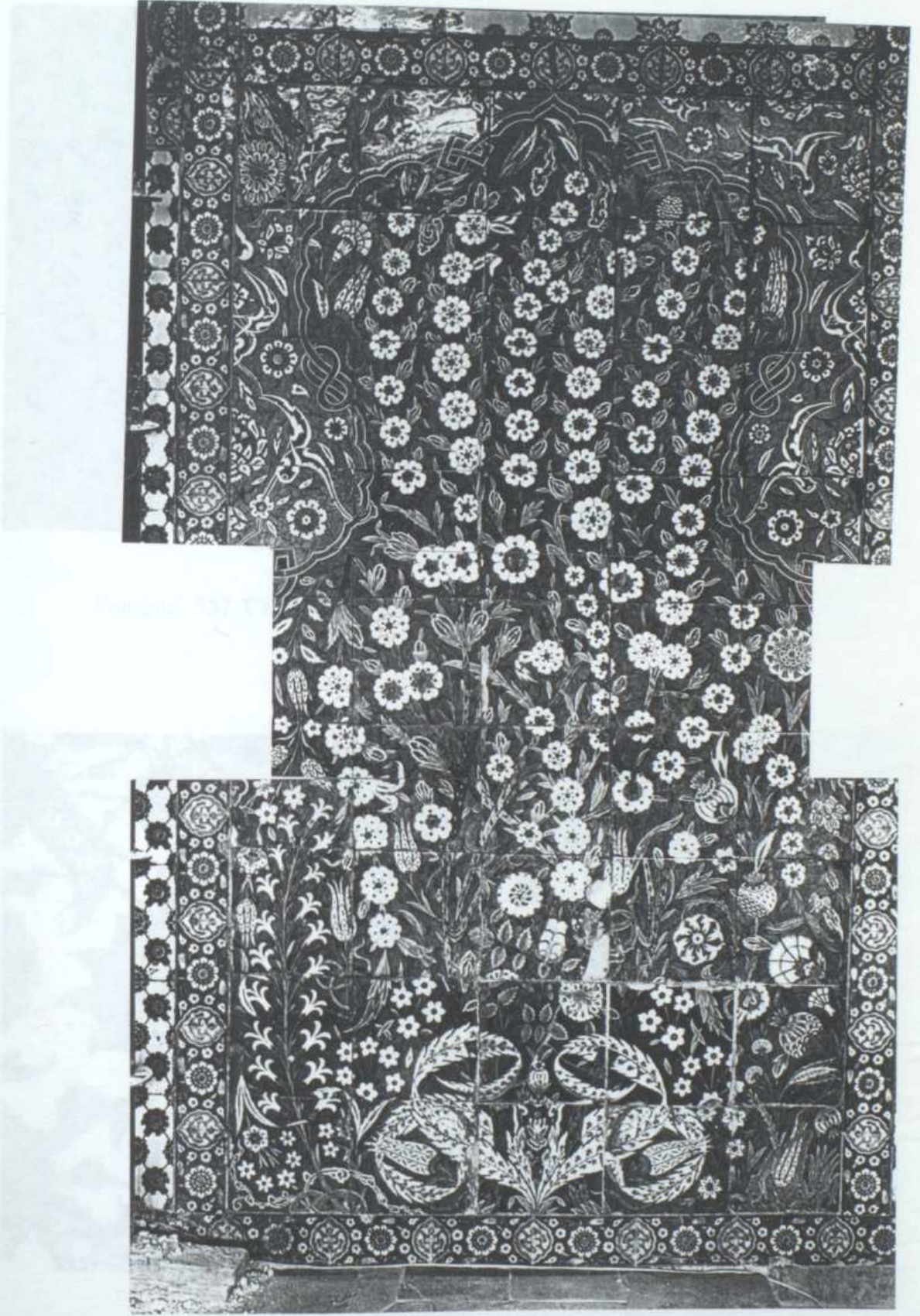
Fotoğraf.354. Duvardaki Zarar Görmüş Çiniler

Fotoğraf.355. Son Cemaat Pencerelelerinden Birinin Üzerindeki Yazı

Fotoğraf.356. Son Cemaat Pencerelelerinden Birinin Üzerindeki Yazı

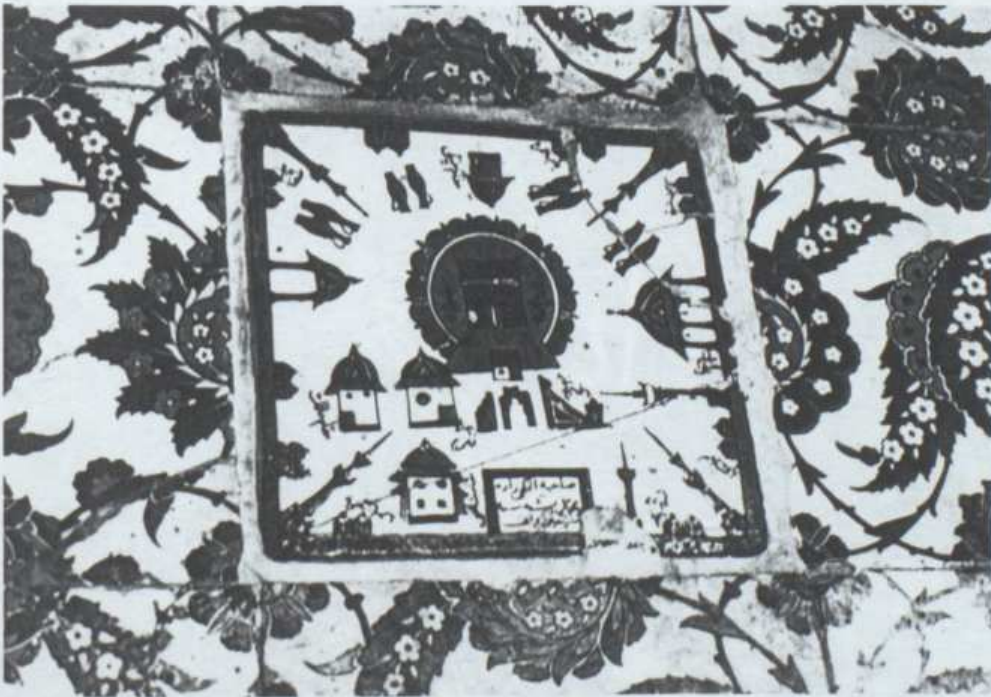

Fotoğraf.356. Son Cemaat Duvarındaki Çini Pano

Fotoğraf. 357. Cami İçi Sol Filayağı Üzerindeki Çiniler

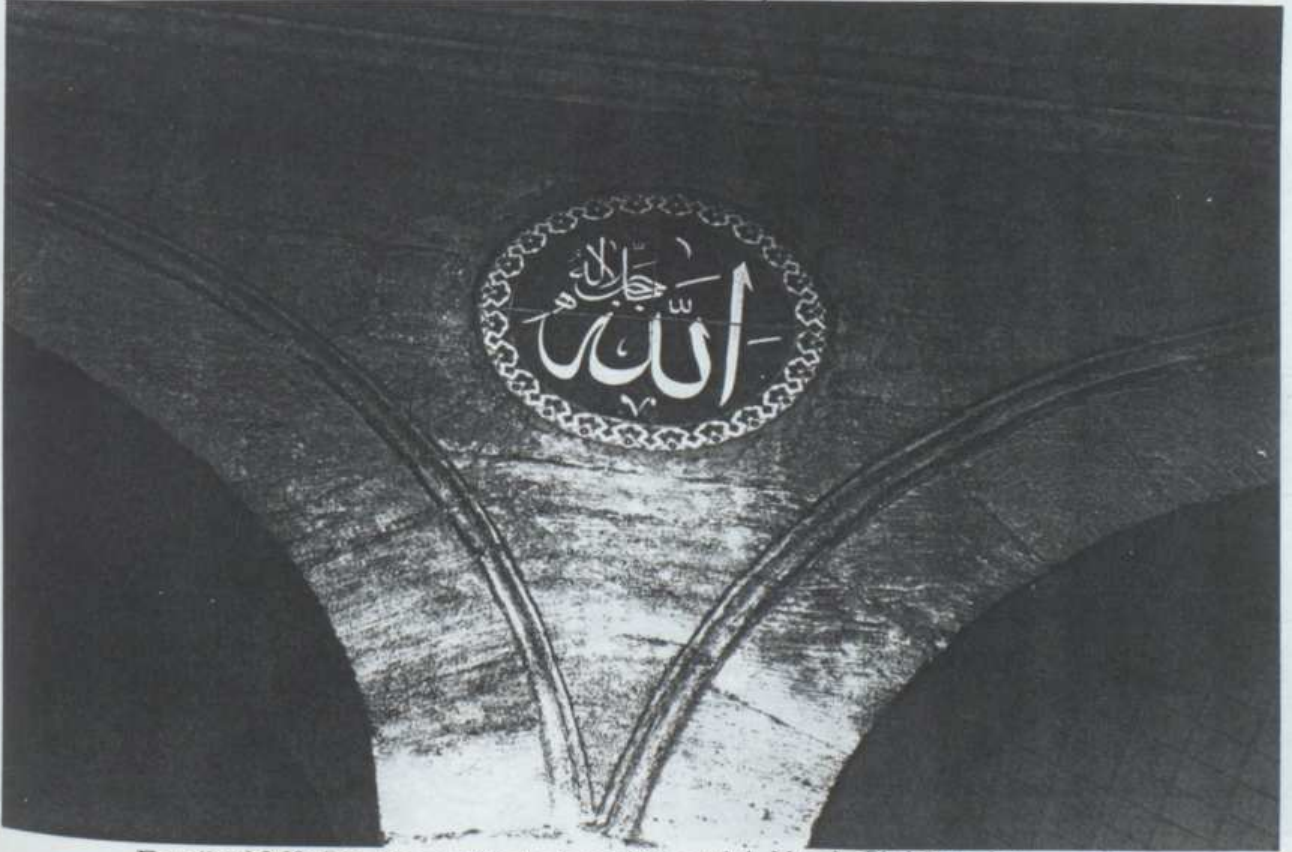

Fotoğraf.358. Son Cemaat Duvarındaki Tasvirli Çini Karo

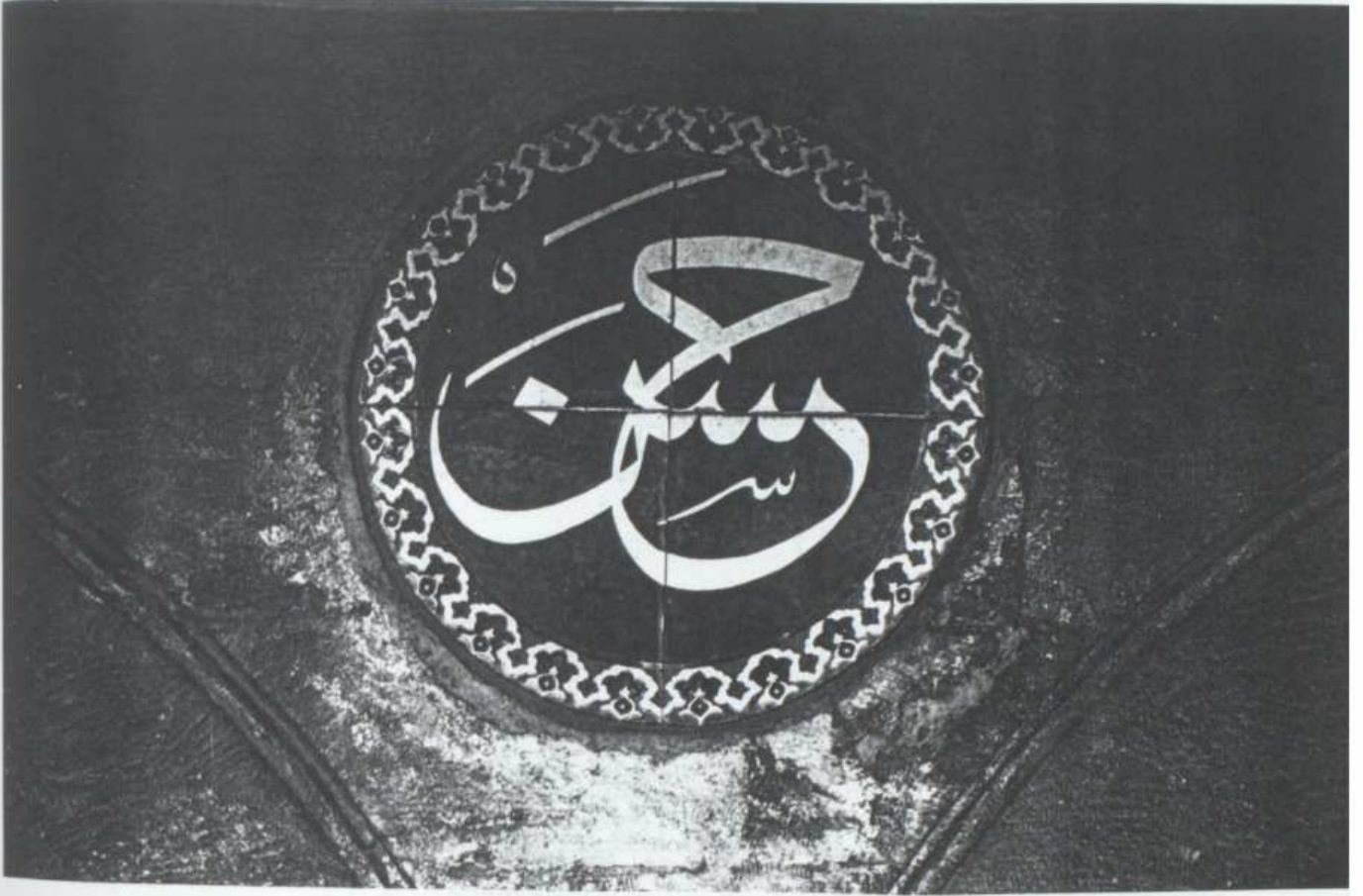
Son cemaat yerinin dış revakının cephesindeki sivri kemerlerin aralarında Allah, Muhammed, dört halife, Hasan ve Hüseyin isimleri lacivert zemine beyaz ile yazılmıştır (Fotoğraf 359). Her bir madalyon dört çini karodan oluşur (Fotoğraf 360). Çevresinde de kırmızı, mavi ve beyaz desenli bir bordür vardır (Fotoğraf 361, 362) (Görünüş 10).

Fotoğraf.359. Son Cemaat Yeri Dış Revakı

Fotoğraf.360. Dış Revak Yüzlerindeki Yuvarlak Yazılı Çini Panolar

Fotoğraf.361. Dış Revak Yüzlerindeki Yuvarlak Çini Panolar

Fotoğraf.362. Dış Revak Yüzlerindeki Yuvarlak Çini Panolar

GEÇİRDİĞİ ENLİKELEME

Rüstem Paşa Camii, İstanbul'da 1566'dan itibaren al-

ıştırmış, Mimar Sinan'ın kütüphanesi ve medresesi, 1590-1600

yıllarında Vakıflar Defter-i İstanbul'da kayıtlıdır (Kuran, 1986, s. 101).

Kütüphane restorasyonu 1970 yılında yapılmıştır. Bu çalışmada büyük ölçüde bu

alış 1990 yılı sonuna kadar yapılmıştır.

1990 YILINDA YAPILAN ONARIM ÇALIŞMALARI

Restorasyon Programı

1- Belgelendirme: Camii'nin iç ve dış görünüşü, yapısal durumu ve

ayrıntılarını fotoğraflar ve çizimler ile belgelemek, yapısal durumunu belir-

lemek ve onarım için gerekli önlemleri belirlemek.

2- Malzeme ve İşçilik: Camii'nin yapıldığı malzeme ve işçiliğin

Mermer, ahşap, çini, kâğıt, gips, alçı, sırt, tuğla, kiremit, mermer, çini, gips, alçı, sırt,

tuğla, kiremit, mermer, çini, gips, alçı, sırt, tuğla, kiremit, mermer, çini, gips, alçı, sırt,

tuğla, kiremit, mermer, çini, gips, alçı, sırt, tuğla, kiremit, mermer, çini, gips, alçı, sırt,

tuğla, kiremit, mermer, çini, gips, alçı, sırt, tuğla, kiremit, mermer, çini, gips, alçı, sırt,

tuğla, kiremit, mermer, çini, gips, alçı, sırt, tuğla, kiremit, mermer, çini, gips, alçı, sırt,

tuğla, kiremit, mermer, çini, gips, alçı, sırt, tuğla, kiremit, mermer, çini, gips, alçı, sırt,

tuğla, kiremit, mermer, çini, gips, alçı, sırt, tuğla, kiremit, mermer, çini, gips, alçı, sırt,

tuğla, kiremit, mermer, çini, gips, alçı, sırt, tuğla, kiremit, mermer, çini, gips, alçı, sırt,

tuğla, kiremit, mermer, çini, gips, alçı, sırt, tuğla, kiremit, mermer, çini, gips, alçı, sırt,

tuğla, kiremit, mermer, çini, gips, alçı, sırt, tuğla, kiremit, mermer, çini, gips, alçı, sırt,

tuğla, kiremit, mermer, çini, gips, alçı, sırt, tuğla, kiremit, mermer, çini, gips, alçı, sırt,

tuğla, kiremit, mermer, çini, gips, alçı, sırt, tuğla, kiremit, mermer, çini, gips, alçı, sırt,

tuğla, kiremit, mermer, çini, gips, alçı, sırt, tuğla, kiremit, mermer, çini, gips, alçı, sırt,

tuğla, kiremit, mermer, çini, gips, alçı, sırt, tuğla, kiremit, mermer, çini, gips, alçı, sırt,

tuğla, kiremit, mermer, çini, gips, alçı, sırt, tuğla, kiremit, mermer, çini, gips, alçı, sırt,

tuğla, kiremit, mermer, çini, gips, alçı, sırt, tuğla, kiremit, mermer, çini, gips, alçı, sırt,

tuğla, kiremit, mermer, çini, gips, alçı, sırt, tuğla, kiremit, mermer, çini, gips, alçı, sırt,

tuğla, kiremit, mermer, çini, gips, alçı, sırt, tuğla, kiremit, mermer, çini, gips, alçı, sırt,

tuğla, kiremit, mermer, çini, gips, alçı, sırt, tuğla, kiremit, mermer, çini, gips, alçı, sırt,

tuğla, kiremit, mermer, çini, gips, alçı, sırt, tuğla, kiremit, mermer, çini, gips, alçı, sırt,

tuğla, kiremit, mermer, çini, gips, alçı, sırt, tuğla, kiremit, mermer, çini, gips, alçı, sırt,

tuğla, kiremit, mermer, çini, gips, alçı, sırt, tuğla, kiremit, mermer, çini, gips, alçı, sırt,

tuğla, kiremit, mermer, çini, gips, alçı, sırt, tuğla, kiremit, mermer, çini, gips, alçı, sırt,

tuğla, kiremit, mermer, çini, gips, alçı, sırt, tuğla, kiremit, mermer, çini, gips, alçı, sırt,

tuğla, kiremit, mermer, çini, gips, alçı, sırt, tuğla, kiremit, mermer, çini, gips, alçı, sırt,

tuğla, kiremit, mermer, çini, gips, alçı, sırt, tuğla, kiremit, mermer, çini, gips, alçı, sırt,

tuğla, kiremit, mermer, çini, gips, alçı, sırt, tuğla, kiremit, mermer, çini, gips, alçı, sırt,

Görüntü.10. Rüstem Paşa Camisi Son Cemaat Yeri Duvarı Bezeme Düzeni

GEÇİRDİĞİ TEHLİKELER VE ONARIMLAR

Rüstem Paşa Camisi 1660 yangınından ve 1766 depreminden ağır hasara uğramıştır. Minaresi ve kubbesi yıkılmış, daha sonra yenilenmiştir. 1959-1961 ve 1964-69 yıllarında Vakıflar Genel Müdürlüğünce onarılmıştır (*Kuran, 1986, s.138*). Kapsamlı restorasyonu 1990 yılında başlamış 1996 yılında büyük ölçüde bitirilmiş, süresi 1996 yılı sonuna uzatılmıştır.

1990 YILINDA BAŞLAYAN RESTORASYON ÇALIŞMALARI

Restorasyon Programı

1- Belgeleme : Cami dış duvarları, örtü sistemi ve soncemaat mahallinden kapsamlı fotoğraflar çekilmiştir. Cami içinde de iskele kurulmadan önce genelde ve ayrıntıda fotoğraflarla restorasyon öncesi durum saptanmıştır.

2- Malzemenin Niteliği : **Taş;** yapıda kullanılan taş yöresel küfekidir. **Mermer;** sövelerde, sütunlarda, mihrapta, minberde, döşemede kullanılmıştır. **Ahşap;** cümle kapısı, diğer iki kapı, pencere kepenkleri, dolap kapakları, müezzin mahfeli tavanı, iki pencere tavanı, vaaz kürsüsü ceviz ağacından yapılmışlardır. **Metal;** pencere lokmalı parmaklıkları, kemerlerdeki gergiler, kapı kanadı ve pencere kepenklerindeki rozetler, menteşeler, kilitler, metal çiviler prinçtir. Ana kubbe, minare ve minber külâhı alemleri bakırdır. Örtü sistemi üzeri kurşun kaplıdır. Cami içi aydınlatma elemanları demir çubuklarından yapılmış, bakır zincirlerle taşınmıştır. Sütun bilezikleri de metaldir. Son cemaat mermer sütunlarında önceleri demir çemberlerle önlemler alınmıştır. **Cam;** cami içlik pencerelerinde renkli camlar, dışlıklarda beyaz camlar, aydınlatma elemanlarındaki fanuslar, kandiller de camdır. **Çini;** son cemaat mahalli duvarları ve cami içerisinde XVI. yüzyıl çinileri önemli ölçüde yüzeyi kaplamaktadır. **Sıva;** örtü sisteminin içini kaplamıştır. Dışta anakubbe kasnağı da sıvalıdır. **Boya;** sıva üzerinde nakışlarda, demir gergilerde, lokmalı parmaklıklarda uygulanmıştır. **Alçı;** içlik pencereler, kornişler, mahfel tavanı aynalarında kullanılmıştır.

3- Malzemede Hasar Tesbiti, Nedenleri : Taşların yüzeylerinde hava kirliliğine bağlı bozulmalar, oyuklar, ayrışmalar, çatlaklar vardır. **Mermer;** bilhassa sütunlarda ve sövelerde yüzeysel bozulmalar, çatlaklar, kopmalar, yoğun kirlilik tesbit edilmiştir. **Ahşap;** tüm ahşap eserlerde rutubete bağlı bozulmalar ve yalınış tatbik edilmiş boyaların tahribatı görülmüştür. **Metal;** kapı ve pencere kanatlarının metal aksesuarlarında, bakır alemlerde oksidasyon tesbit edilmiştir. Mermer sütunların demir

emberleri yoğun paslanma ile dirençlerini kaybetmişlerdir. Örtü sistemi üzerindeki kurşun fiziksel bozukluğa uğrayarak incelmiş, bir çok yerinden delinmiştir. Aydınlatma elemanlarını taşıyan bakır zincirler, ryerek mukavemetlerini kaybetmişlerdir. **Cam;** tepe pencere camları % 70 oranında çatlaktır. Kandiller ve fanuslarda eksikler vardır. **ini;** bağlayıcı harçlarının direnci azalanlarda yerinden oynamalar, sırlarda çatlaklar-bozulmalar, geç devir onarımlarında ini montajlarında imento kullanımının verdiği tuz problemine bağlı bozulmalar, derzlerde dökülmeler ve yüzey kirliliği tesbit edilmiştir (Ek.13). **Sıva;** cami içerisinde çoğu yerde sıvada dklmelerle önemli ölçüde hasarlar görüldü. Dışta ana kubbe kasnağında portland çimentolu sıva çok yıpranmıştır. Dış hava şartlarına mukavemeti olmadığından dökülmeler ve çatlaklar grlmştir. **Alçı;** iliklerde, kornişlerde rutubete bağlı bozulmalar vardır.

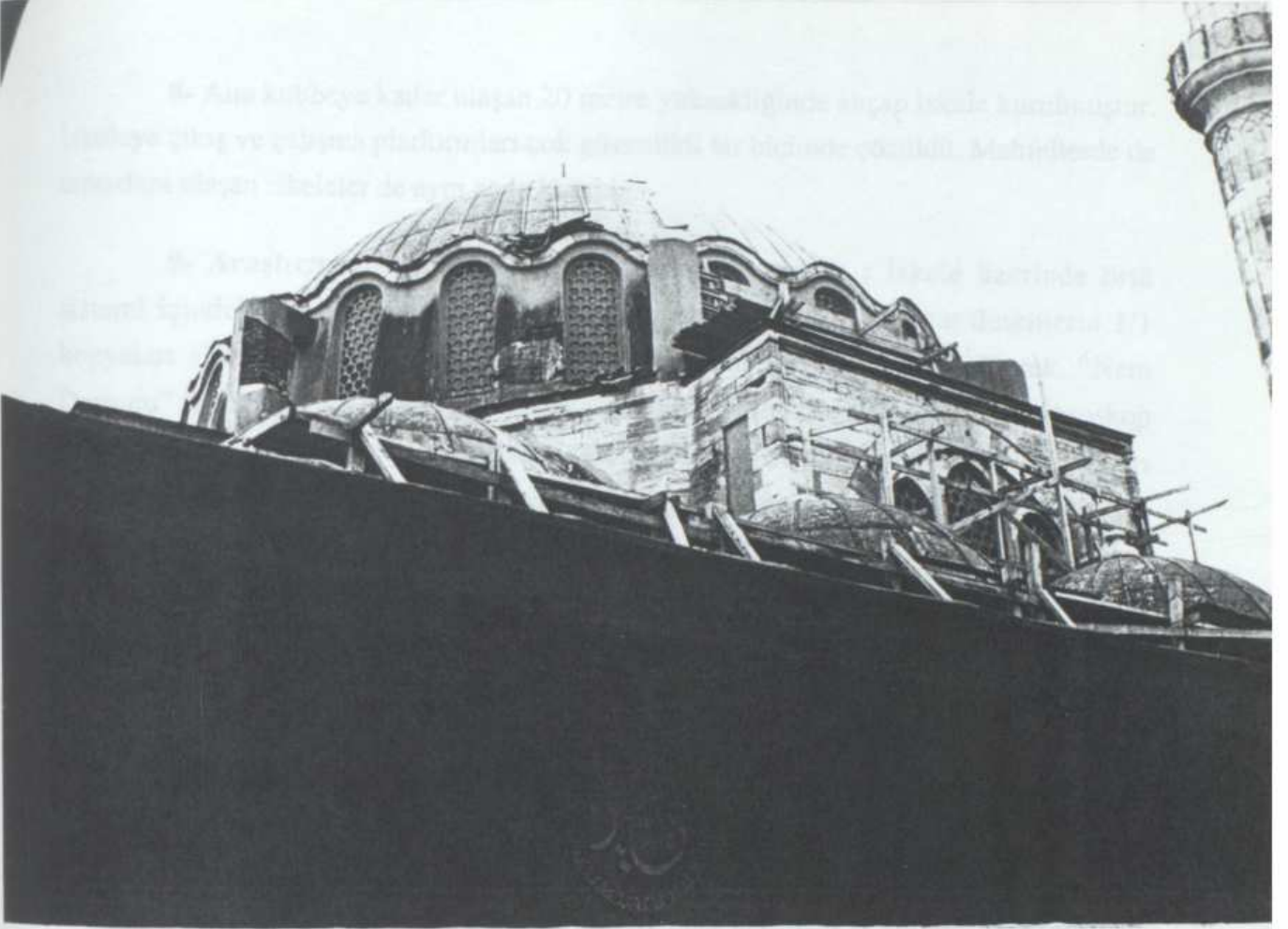
4- Öncelikli Müdahaleler : Örtü sistemimi üzerindeki hasarlı kurşun öncelikle değiştirilecektir (Fotoğraf 363). Kubbe kasnağında yapılan araştırmada ise orijinalde kurşun kaplı olduğu tesbit edildiğinden (Fotoğraf 364), muhdes sıvadan arındırılarak kurşun kaplanacaktır. Beden duvarlarının tümüne dışarıdan iskeleler kurularak, kaplama taşlarının temizliği, sağlamlaştırılması ve korunması çalışmaları gerçekleştirilecektir. Beton dışlıklar yenilenecektir. Minarede taş işleri ve külah onarımı yapılacaktır. Yapının dışarıdan aldığı nem kesilecektir.

5- İskele Kurulacak Alanların Belirlenmesi : Cami son cemaat mahalli kubbelerine kadar ve içeride ana kubbe ve mahfel tonozlarına ulaşan iskelelerin kurulmasına karar verilmiştir.

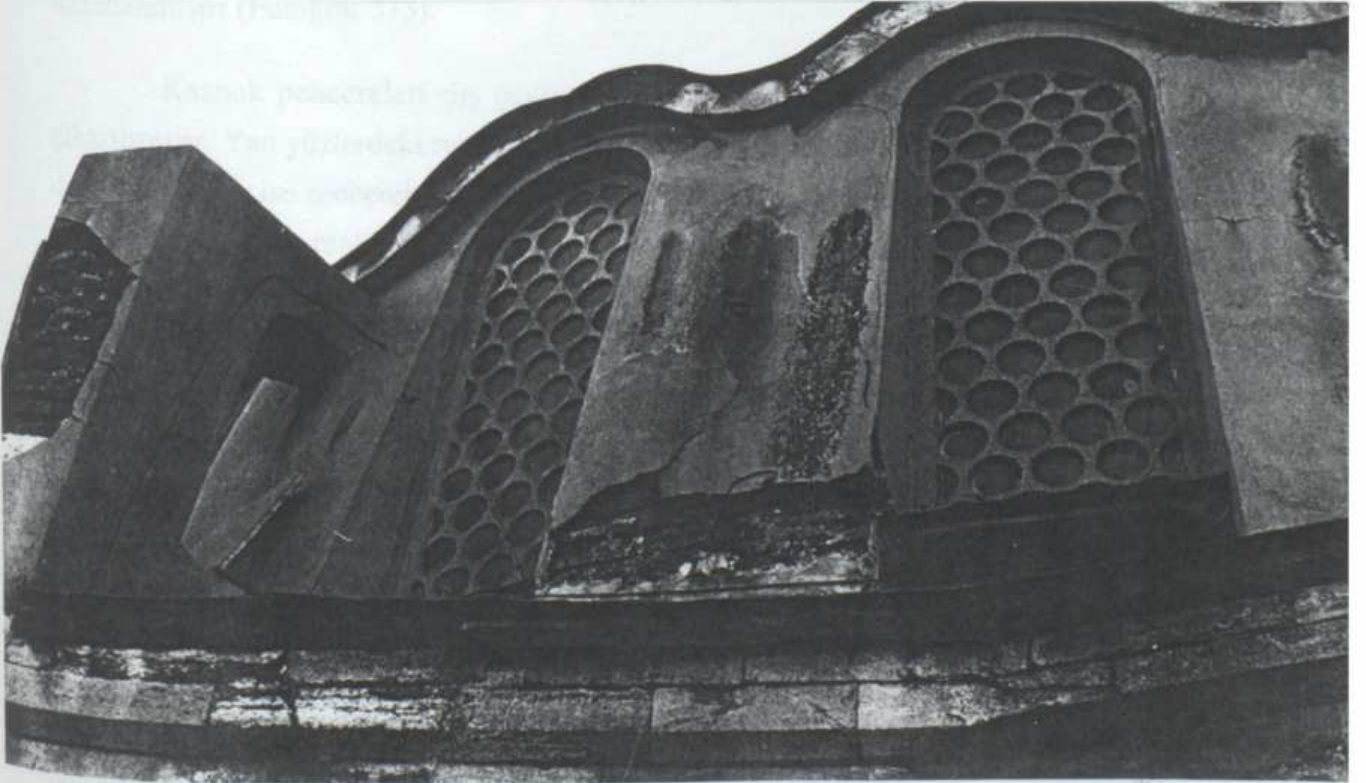
6- Temizlik : Cami içerisinde belgeleme (rölöve, fotoğraf) alışmalarının yapılabilmesi için halılar belirli bir düzende kaldırılıp ilalandı ve istiflendi. Yoğun pireye karşı da ayrıca ilaçlama yapıldı. Eskimiş, karmakarışık elektrik tesisatı iptal edilip kablolar ve ışık elemanları indirildi. Restorasyon için gerekli aydınlatma yeni ve sağlam kablolarla sağlandı.

7- Gerekli Ayrıntıların Korunması : Öncelikle tüm ini yüzeyler sistemli bir şekilde strafor, kağıt havlu ve ıval bezi ile tamamen korumaya alındı (Ek. 14). Ahşap kapı kanatları, pencere kepenkleri, dolap kapakları, vaaz kürsüsü numaralanarak itinalı bir şekilde yerinden alınarak ahşap atölyesine kaldırıldı. Mermer mihrap ve minber tahta perde ile korummaya alındı.

Fotoğraf.363. Ana Kubbe Genel Görünüm

Fotoğraf.364. Kubbe Kasnağından Detay

8- Ana kubbeye kadar ulaşan 20 metre yüksekliğinde ahşap iskele kurulmuştur. İskeleye çıkış ve çalışma platformları çok güvenli bir biçimde çözüldü. Mahfellerde de tonozlara ulaşan iskeleler de aynı anda kuruldu.

9- **Araştırma, Analiz ve Restitüsyon Çalışmaları :** İskele üzerinde örtü sistemi içindeki bezeme ve sıvanın yakın fotoğrafları çekildi, mevcut desenlerin 1/1 kopyaları alındı. Ana kubbe kasnağındaki malzemede yoğun hasar görülerek, "Nem Durumu" saptandı (Ek 15). Mevcut sıvadan numuneler alınarak laboratuvarda mikroskop analizleri yapılarak raporları hazırlandı (Ek 16). Bölge Kurulu'nun birinci ilke kararı doğrultusunda mevcut kalemişi bezemede ince raspalar sistemli bir şekilde başlatıldı. Ana kubbe ortasında ahşap avize askısının sıvaya verdiği hasar görüldü. İtina ile yerinden söküldü. Tamamen çürüdüğü tesbit edildi. Kubbe ortası kalemişi kompozisyonu üzerinde yapılan ince raspalar sonucunda mevcut boyanın altında "klasik dönem" nakışları bulundu (Fotoğraf 365). Ortadaki düğüm motifinden başlayarak, yazıda ve çevresinde raspa yapıldığında yazının hemen-hemen aynısı bulundu (Fotoğraf 366, 367). Yazı çevresinde ise nar çiçeği renginde zemine işlenmiş rumilerin palmetlere boğlandığı grift bir bordür ortaya çıkarıldı. Bordürün dışında da tığlar bulundu (Fotoğraf 368). Kubbe içindeki iki sıra rozetler de araştırılmıştır. Üst sırada kırmızı renk kullanılarak işlenmiş çarkifelek (Fotoğraf 369), alt sırada siyahlı rumi sarmal rozetler çıkmıştır (Fotoğraf 370). Kasnak hizasında da yine tığlardan oluşan bezeme bulunmuştur (Fotoğraf 371, 372). Restitüsyon hazırlanmıştır (Fotoğraf 373).

Kasnak pencereleri dış çevresinde ve yan yüzlerinde klasik nakışlar ortaya çıkarılmıştır. Yan yüzlerdeki rumilerden oluşan kıvrık dal kompozisyonu (Fotoğraf 374), dış çevredekiler ise zencerek bordür ile palmetli-rumili yarım tepelikli bordürdür. Pencere çevresi restitüsyonu renklendirilerek hazırlanmıştır (Fotoğraf 375). Kasnakdaki gezintinin altındaki taş silme üzerinde yine rumili bezeme bulunmuştur (Fotoğraf 383). Askı kemerlerinde yapılan araştırmada alttan somaki taklidi bezeme çıkarılmıştır. Yarım kubbe merkezlerinde bulunan kompozisyonda pencere kenarlarındaki bordürün aynısı ile çevrilidir (Fotoğraf 377). Ortasındaki ise içi rumili bezeme olup (Fotoğraf 378) onun da çevresine ana kubbdeki tığlardan işlenmiştir. Kompozisyonun restitüsyon renklendirilerek hazırlanmıştır. Ortada rumili grift bir kompozisyon etrafında saç örgülü bordür, dışta rumilerden oluşan tığlar çepeçevre sıralanmıştır (Fotoğraf 379). Bulgulara göre restitüsyonlar (Fotoğraf 380), planda bezeme dağılımı, desen 1/1 çizimleri ve fotoğraflar uygulama kararı alınmak üzere kurula iletilmiştir. Mahfel tonozlarının aynaları malakâridir. Ancak kayıtlar raspa edildiğinde siyah zemine beyazla geometrik motiflerin oluşturulduğu görüldü (Fotoğraf 381).

Fotoğraf.365. Mevcut Kompozisyon ve Raspa Başlangıcı

Fotoğraf. 366. Araştırma ile Çıkan Rumili Bordür

Fotoğraf.367. Ortadaki Düğüm Motifi ve Çevre Yazısı

Fotoğraf.368. Rumili Bordür ve Dışındaki Tığlar

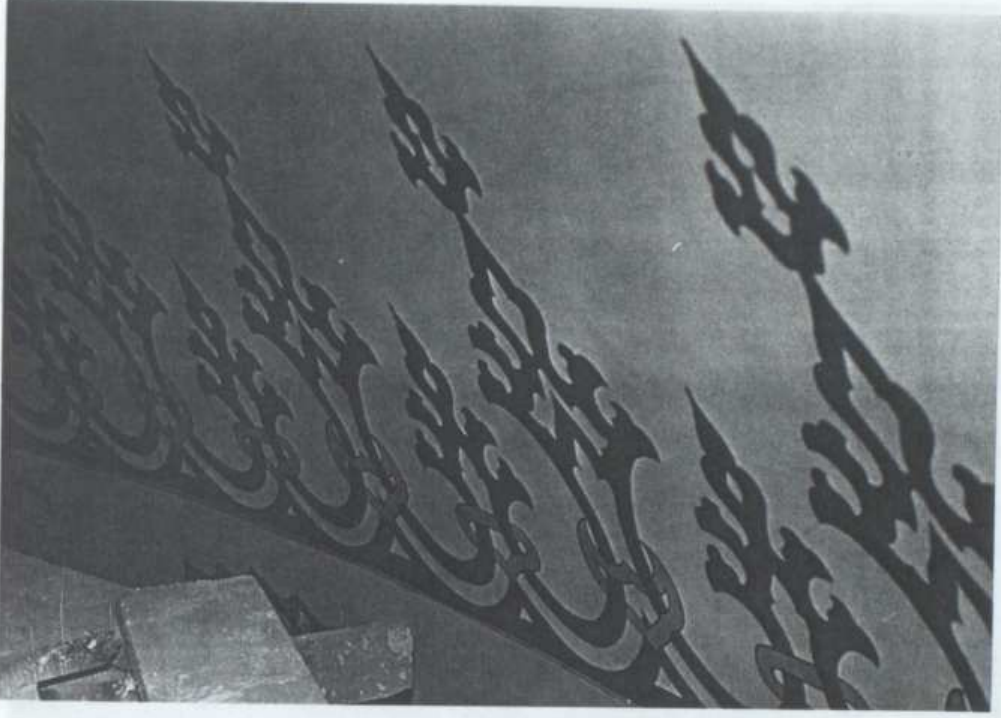

Fotoğraf.369. Ana Kubbe Rozetlerinden Üst Sıradaki Örnek

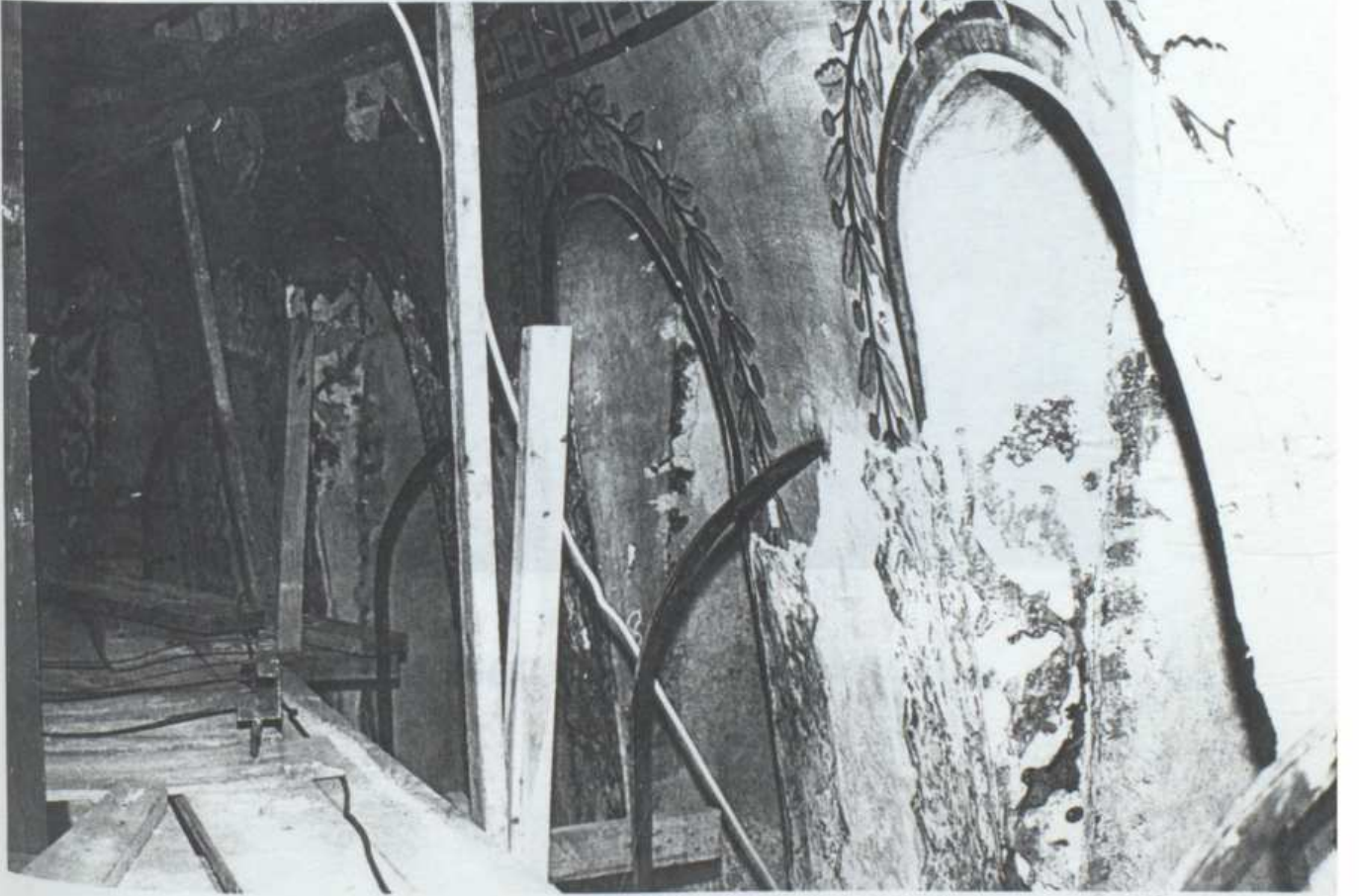

Fotoğraf. 370. Ana Kubbe Rozetlerinden Alt Sıradaki Örnek

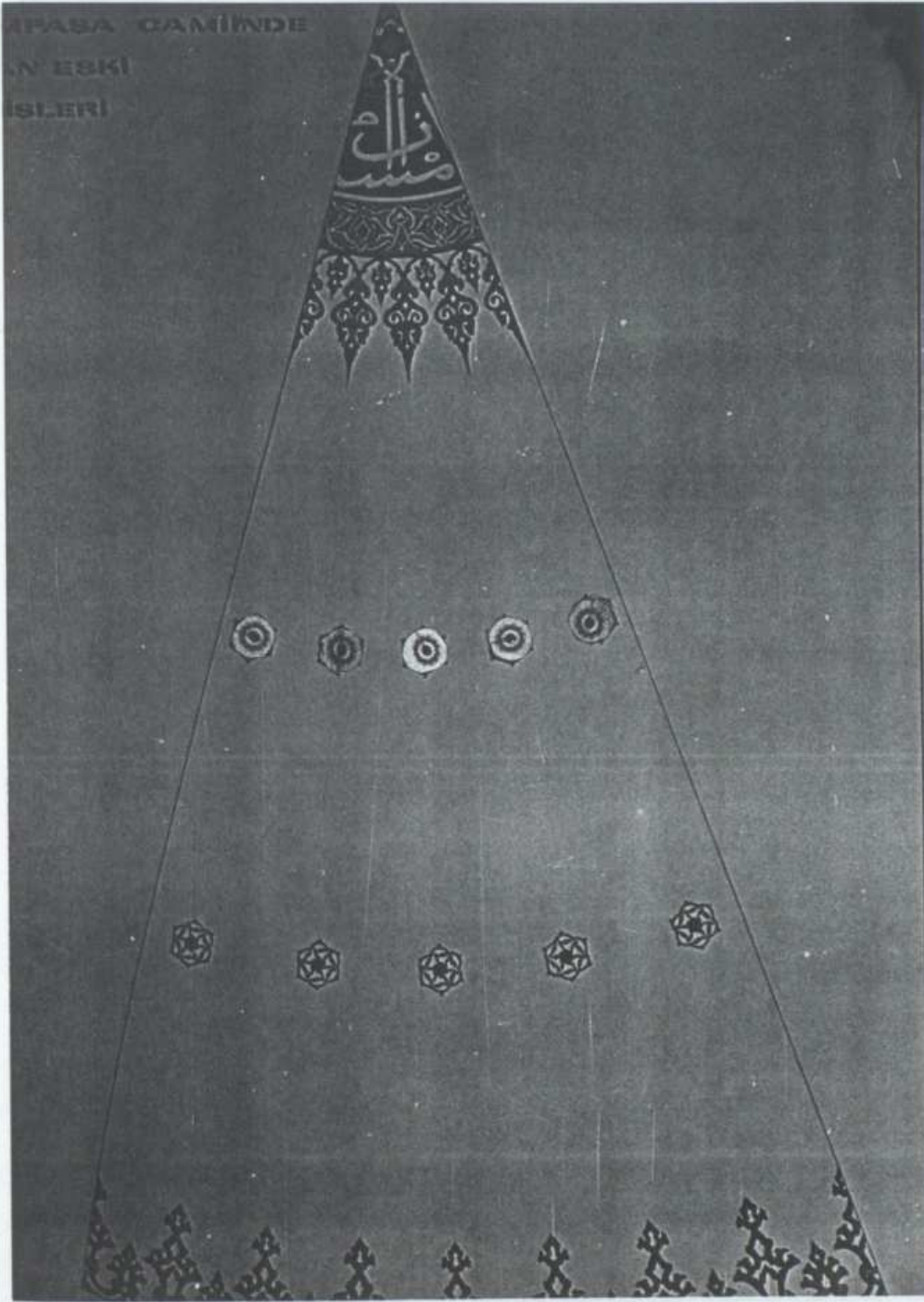

Fotoğraf.371. Kubbe Kasnağı Hizasında Bulunan Tığlar

Fotoğraf.372. Kasnak Pencere Yan Yüzlerindeki Bulgular

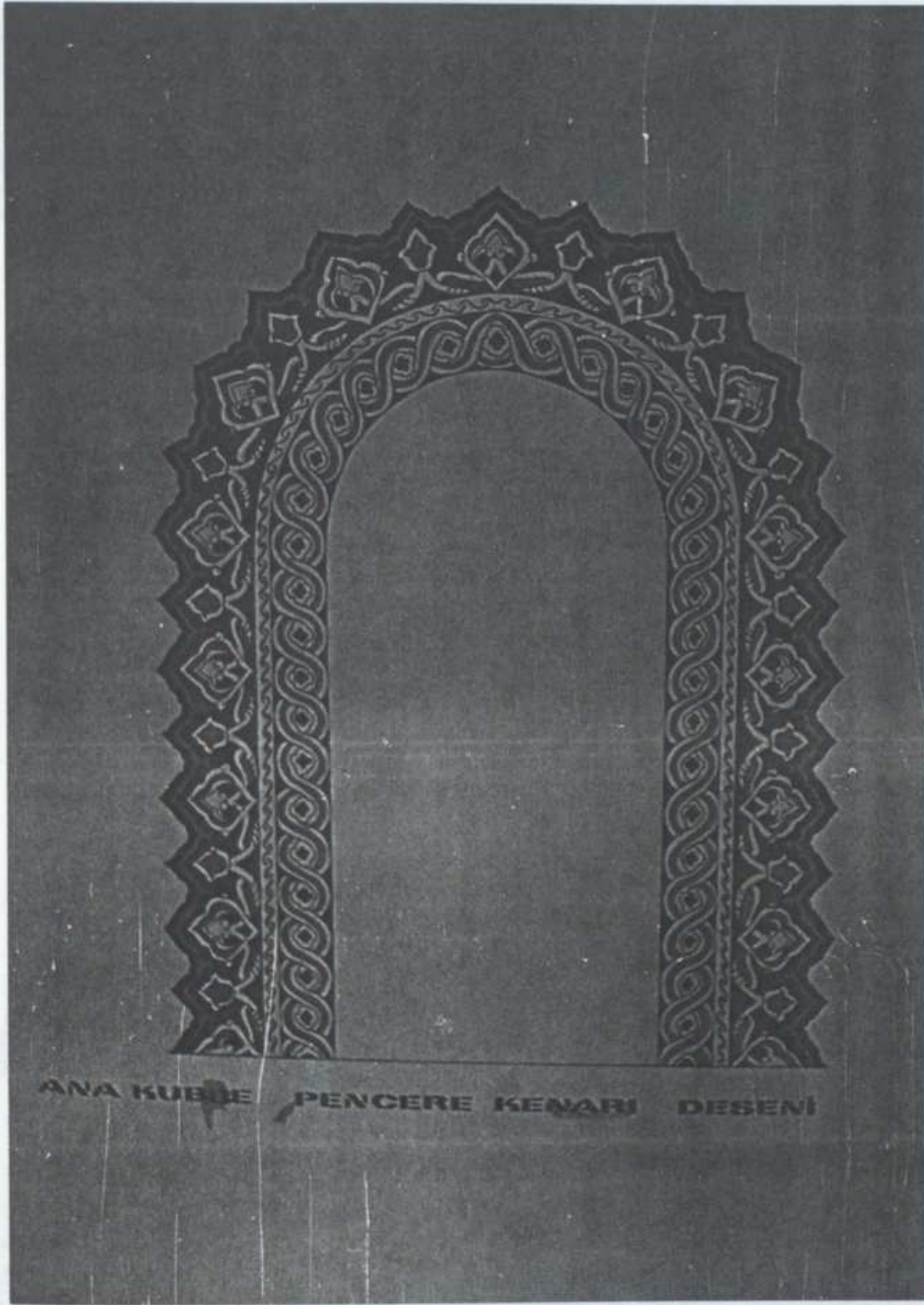
Fotoğraf.373. Ana Kubbe İçi Bezemesinin Restitüsyonu

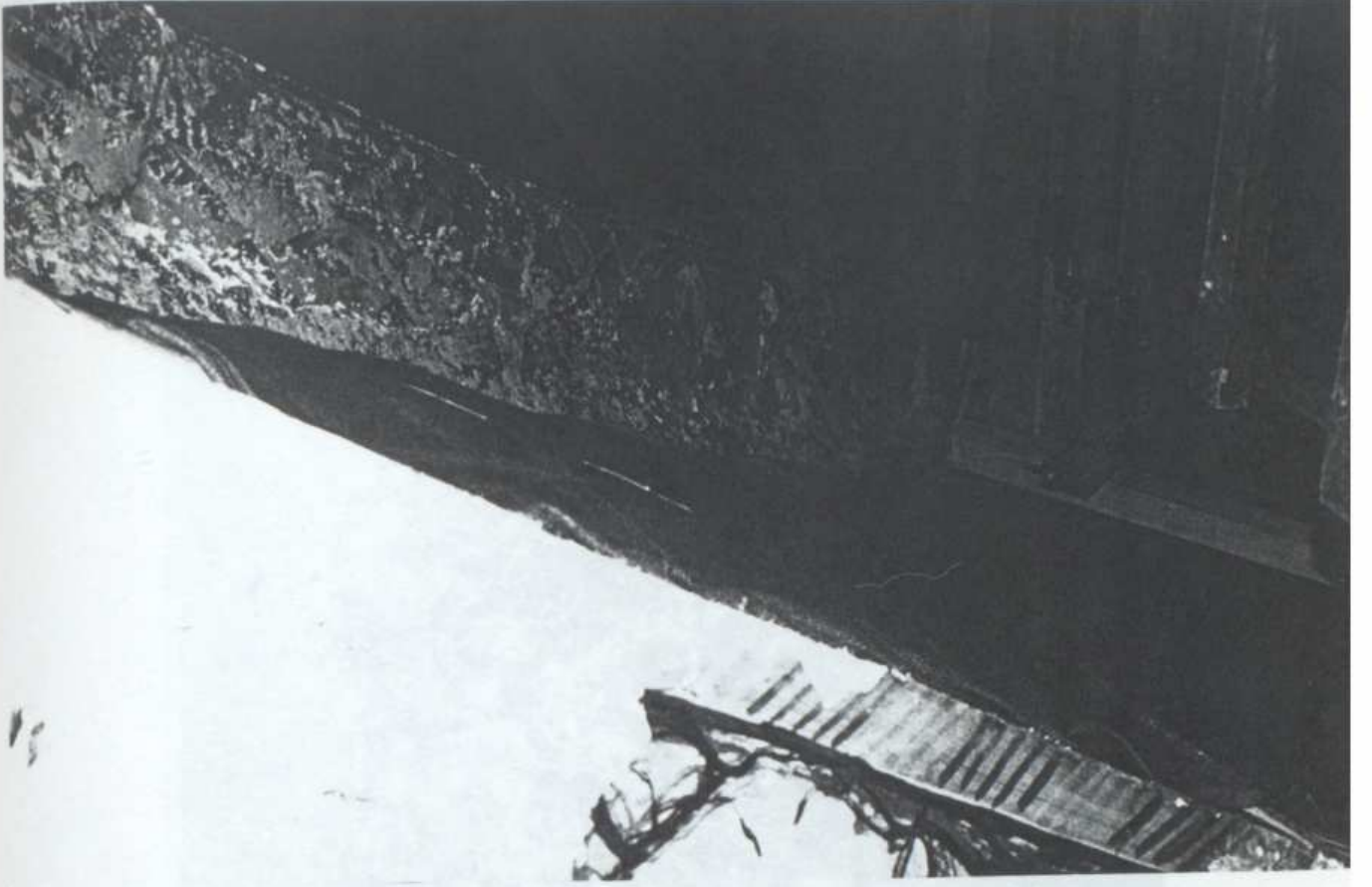
Fotoğraf. 374. Kasnak Pencere Çevresinde Bulunan Nakışlar

Fotoğraf. 375. Kasnak Penceresi Çevre Bölgesindeki Nakışlar

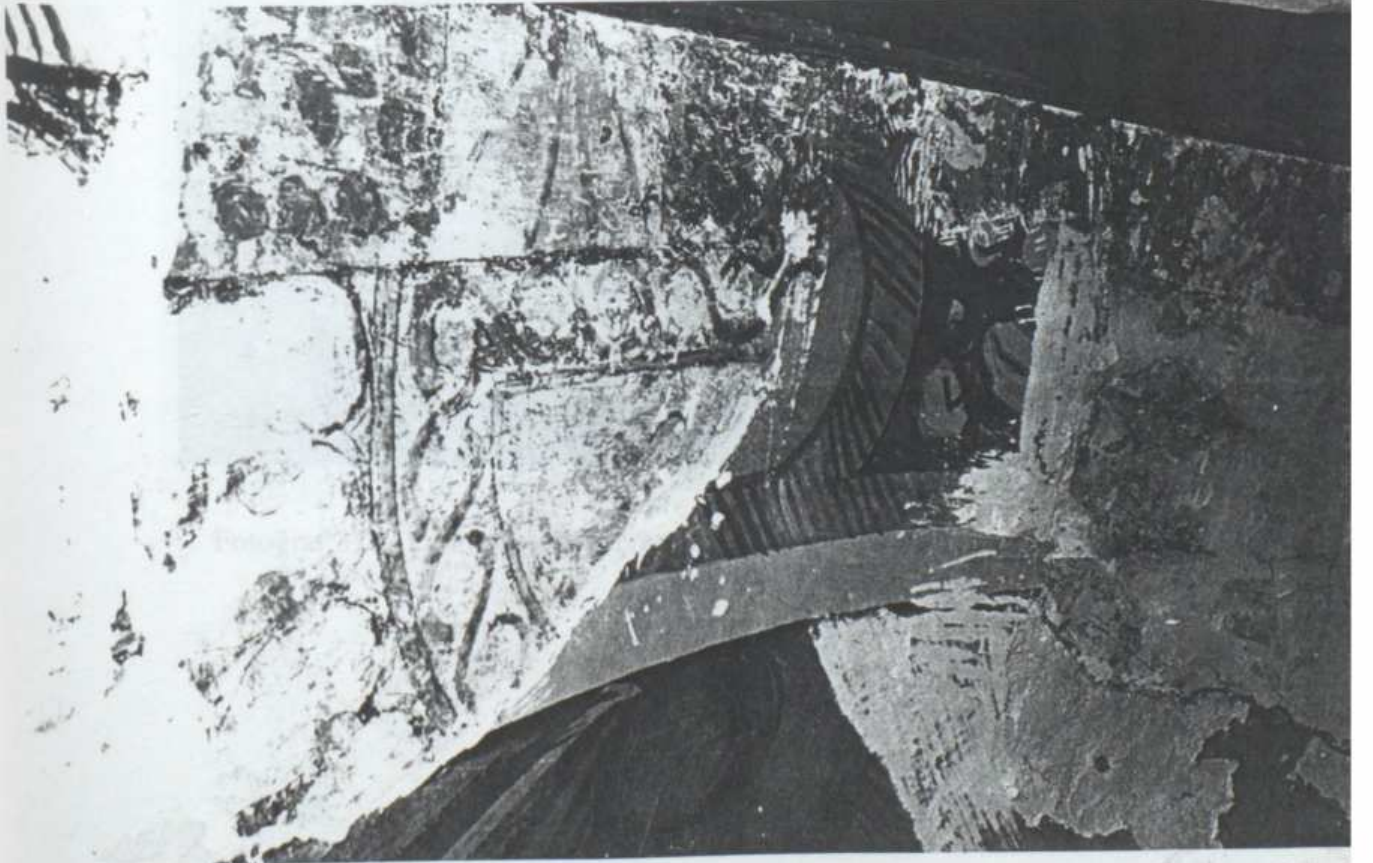

Fotoğraf.375. Kasnak Pencereleeri Çevre Bezemelerinin Restitüsüonu

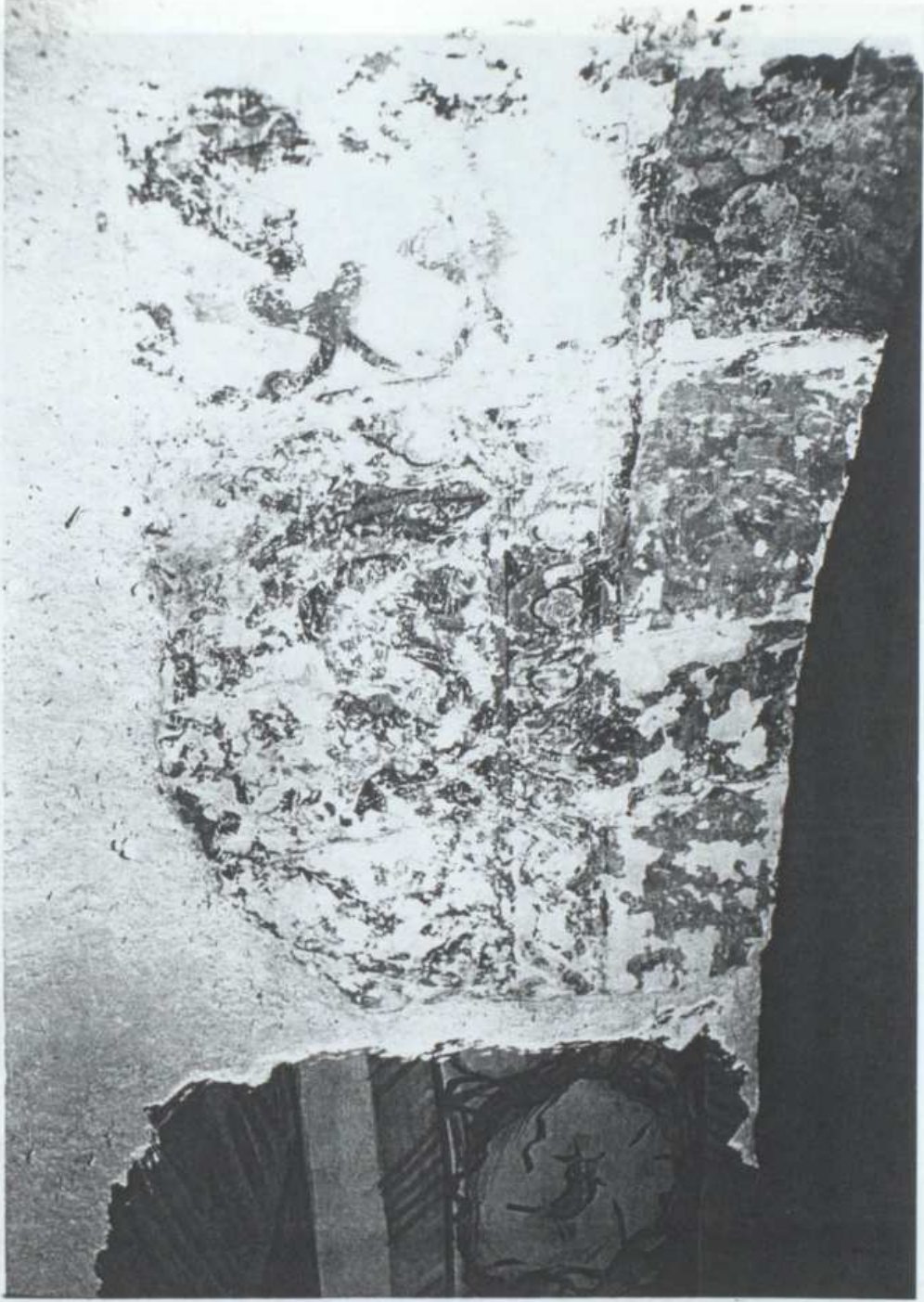

Fotoğraf.376. Kasnak Gezintisi Altı Kornişindeki Bulgular

Fotoğraf.377. Askı Kemerlerindeki ve Tromp İçindeki Bulgular

Fotoğraf.378. Yarım Kubbe Merkezinde Bulunan Kompozisyon

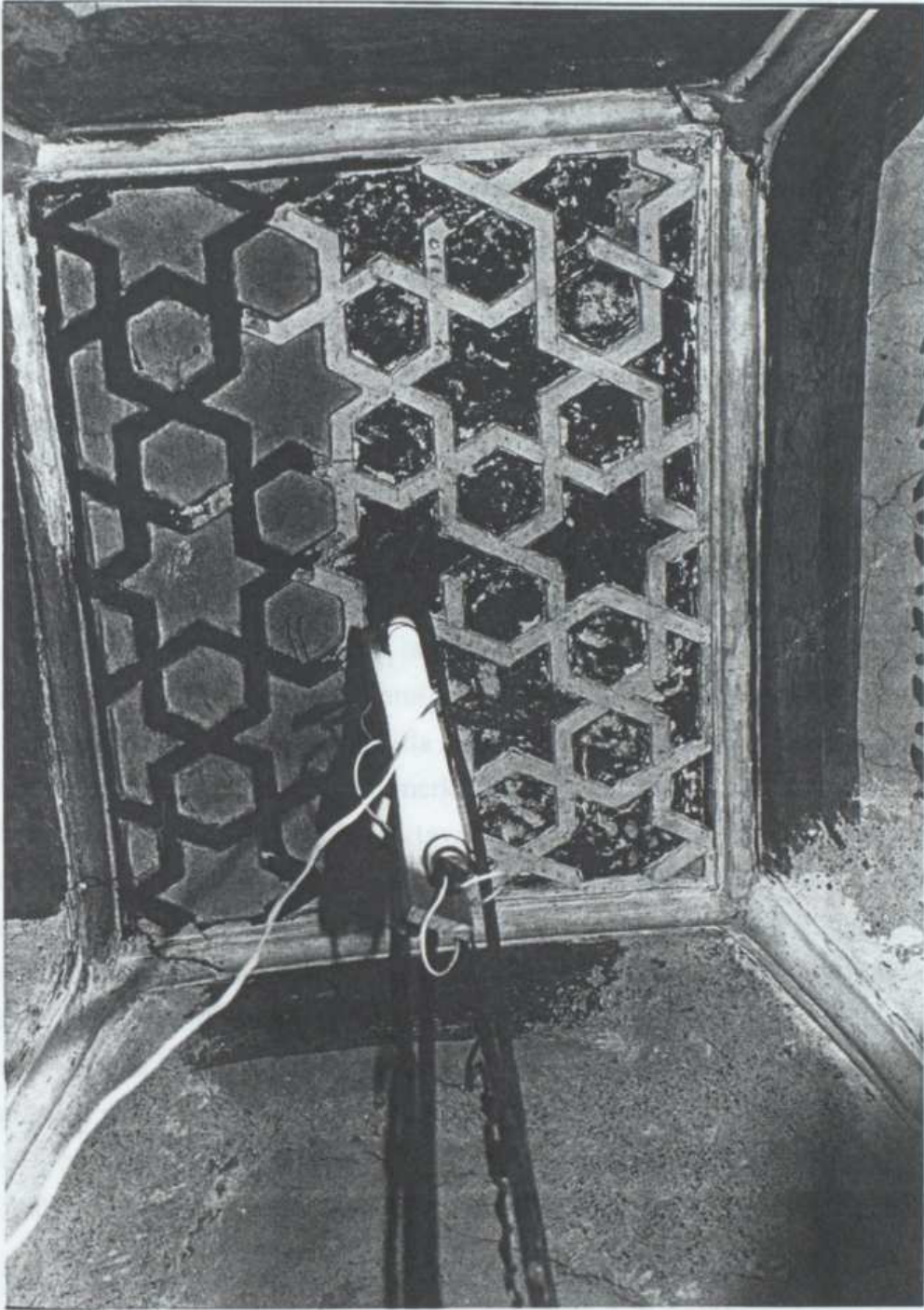
Fotoğraf. 379. Yarım Kubbe Kompozisyonundaki Tığlar

Fotoğraf.380. Yarım Kubbe Bezemesi Restitüsyonu

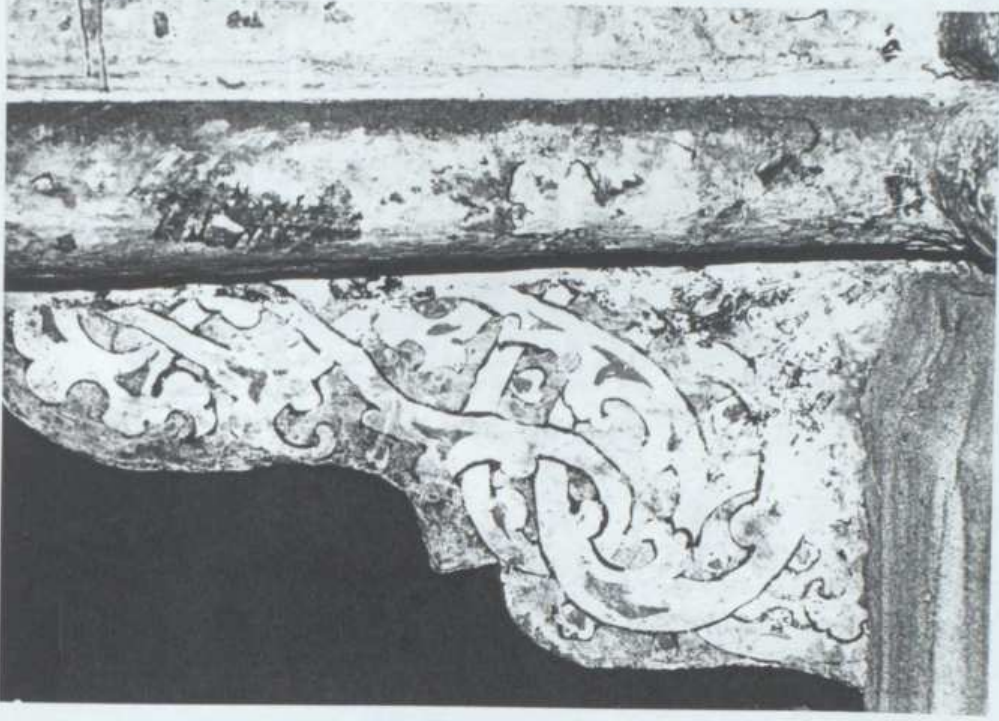

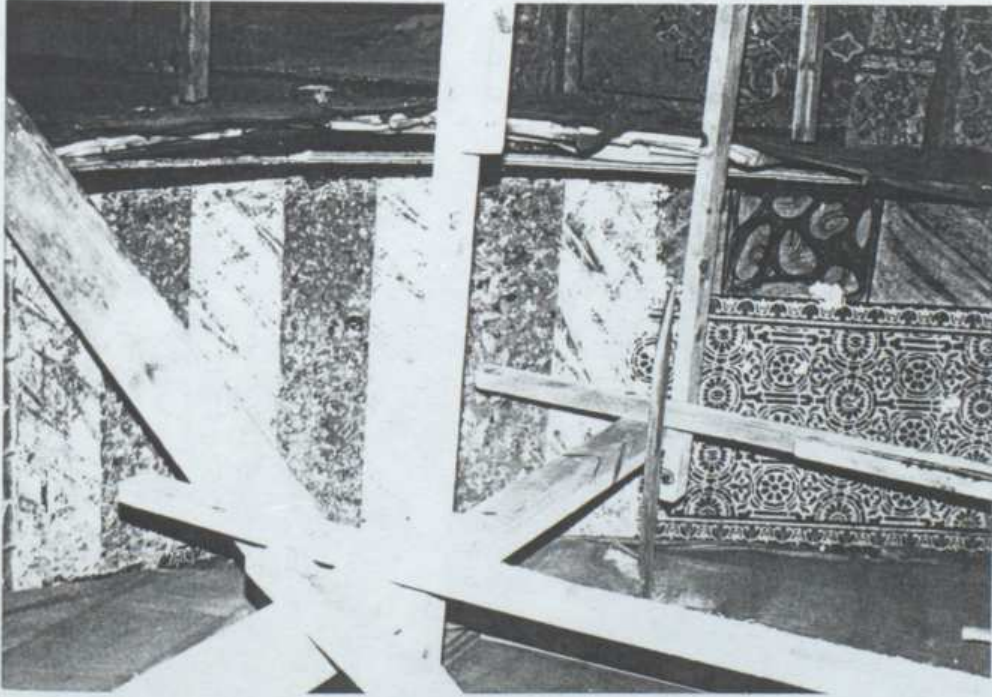
Fotoğraf.381. Mahfel Tonoz Aynasındaki Malâkariler

Ayrıca mahfel kemerleri arasındaki döğme demir gergilerin üç yüzünde yeşil boya altında kalemişi bezeme çıkarıldı. Cümle kapısı üzerindeki taş konsol ve profilli konsolcukların da üzerinde yapılan araştırmalarda klasik devir bezemeleri bulunmuştur (Fotoğraf 382). Kapı üzerindeki geniş kemer içerisinde somaki taklidi bezeme çıkarılmıştır (Fotoğraf 383). Yan galeri tavanlarındaki son onarıma ait bezemeler altında ise ikinci bir bezeme katına rastlanmamıştır (Fotoğraf 384, 385). Müezzin mahfeli ahşap tavanlarının sonradan ince bir macun çekilerek boyandığı tesbit edildi. Bu boya tabakası ince bistüri ile kaldırılabilir durumda olduğundan yüzeydeki tüm boyanın kaldırılması ve orijinal bezemenin günyüzüne tekrar çıkarılması amacı ile uzman konservatörlerin raporuna başvuruldu (Ek 17). Bu rapor doğrultusunda çalışmalar başlatıldı. Boyanın altından çok silik de olsa bezeme bulunduğu farkedilmekteydi (Fotoğraf 386). Titiz ve sabırlı çalışmalardan sonra üzerindeki boyadan arındırıldı (Fotoğraf 387). Ortaya çıkarılan ahşap eserin türünün en seçkin örneklerinden biri olduğu görüldü (Fotoğraf 388). Kündekâri tavan üzerinde devrinin kalemişlerinin en güzeli bezenmişti. desenlerin bir tezhip ustasının elinden çıkmış olacağı daha ilk bakışta belli olmaktadır (Fotoğraf 389). Hatayi, rumi, bulut ve laleler altın varakla bezenmişlerdi. Ayrıca cümle kapısının iki yanındaki büyük pencerelerin ahşap tavanları da aynı teknik ile üzerlerindeki boyadan arındırılmışlardır. Pencere tavanlarında merkezi kompozisyonlu bir şema bulunmuştur. Kitap cildi düzenindeki bu iki pencere tavanı köşebentlidir. Altın varak burada da kullanılmıştır (Fotoğraf 390). Cümle kapısı kanatları da, yüzeylerine sonradan sürülmüş olan sentetik boyadan “boya sökücü kimyasallar” ile arındırılmışlardır (Fotoğraf 391). Temizlendikten sonra kanatların oyma ve kakma tekniği ile yapılmış geometrik parçaları tüm güzellikleri ile tekrar ortaya çıkarılmışlardır (Fotoğraf 392). Aynı çalışmalar pencere kepenklerine ve vaaz kürsüsüne de uygulanmıştır son cemaat kubbeleri ortasında yapılan araştırmalarda, malakari ve etrafında tığlardan oluşan kompozisyonlar bulunarak restitüsyonu hazırlanmıştır (Fotoğraf 393). Çinilerin ise mevcut durum saptamaları, bozulma grafikleri lejantlarla tesbit edilerek konservasyonları başlamıştır.

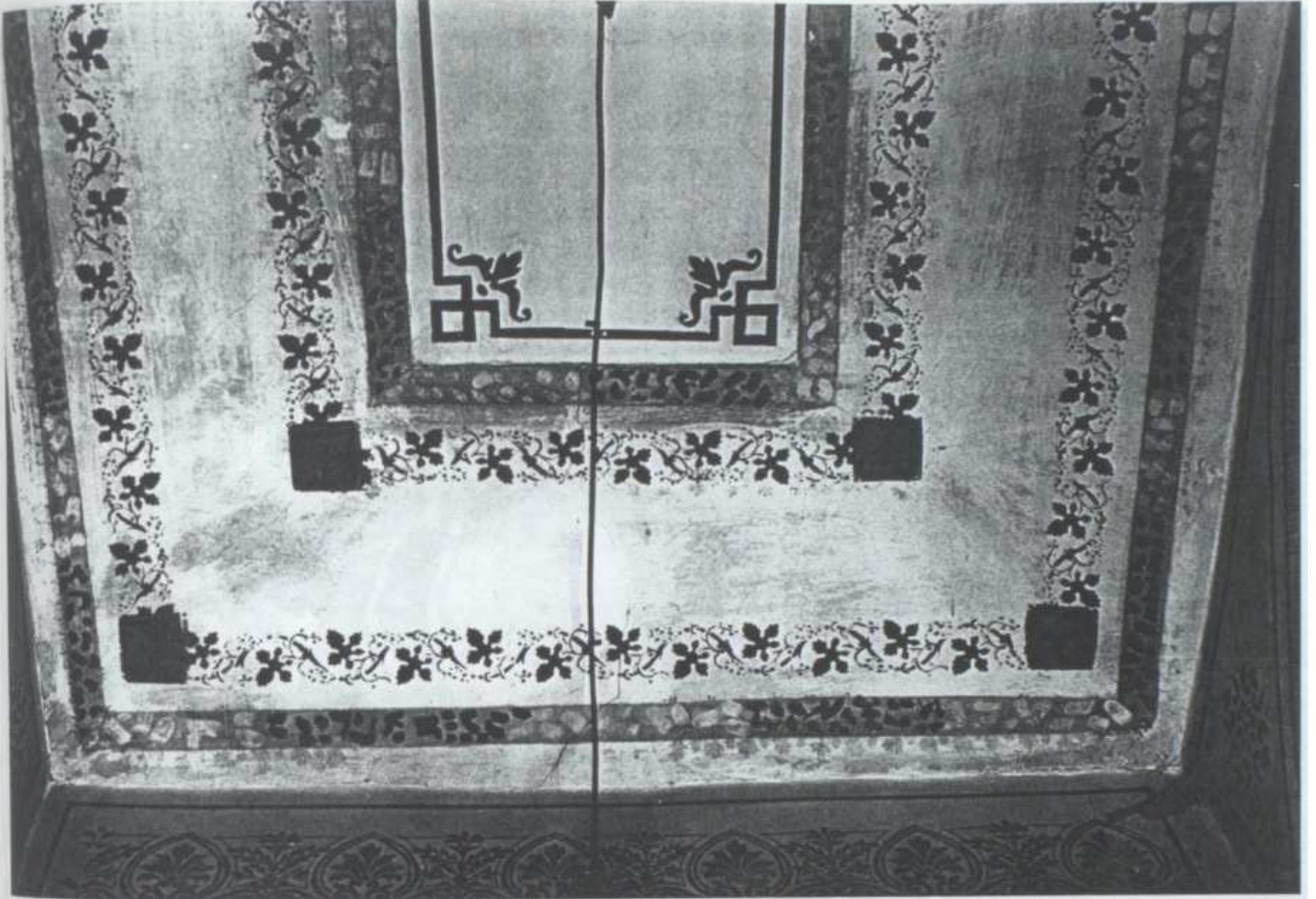
10- Restorasyon Çalışmaları : Yapıda konservasyon ağırlıklı bir restorasyon yapılması hedeflendi. Bu nedenle taşıyıcı sisteminden en ince ayrıntısına kadar geleneksel yapının korunması, aslına uygun malzeme kullanılarak yine geleneksel teknoloji ile onarılıp sağlamlaştırılması kararlaştırıldı. Ana kubbe (Fotoğraf 394), kasnağı (Fotoğraf 395), diğer kubbeler (Fotoğraf 396 ve minare (Fotoğraf 397) kurşunları yenileri ile değiştirildikten sonra içerideki işlere hız verildi. ana kubbe ortasında bulunan klasik dönem kalemişi kompozisyon üzerinde konservasyon çalışması gerçekleştirildi. Bezeme altı sıvası horasani sıva idi. Tuğla kubbe ile sıva arasındaki boşlukların bulunduğu, sıvada eksik kısımların olduğu, boya tabakasının da bağlayıcı özelliğini

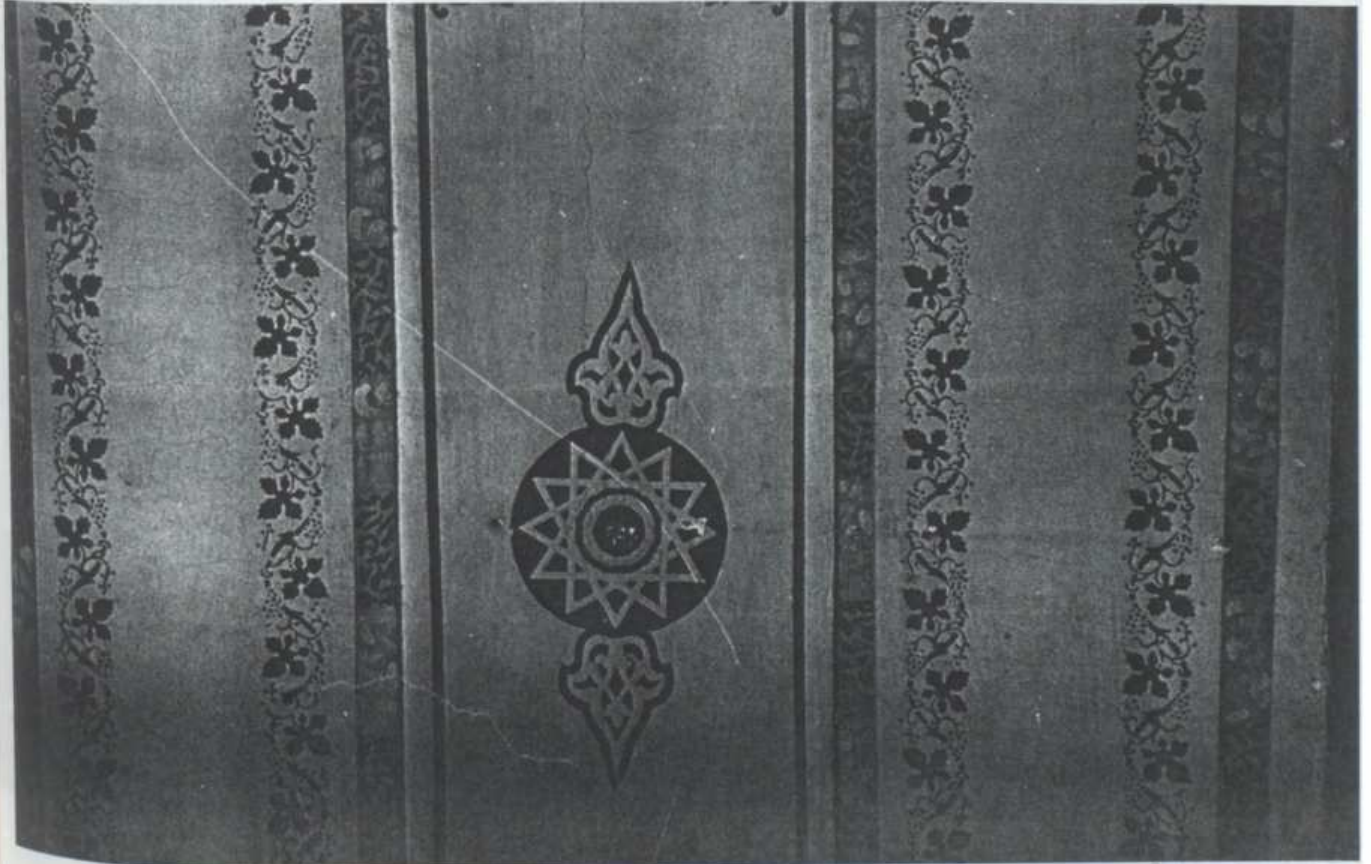
Fotoğraf.382. Taş Konsollardaki Bezeme

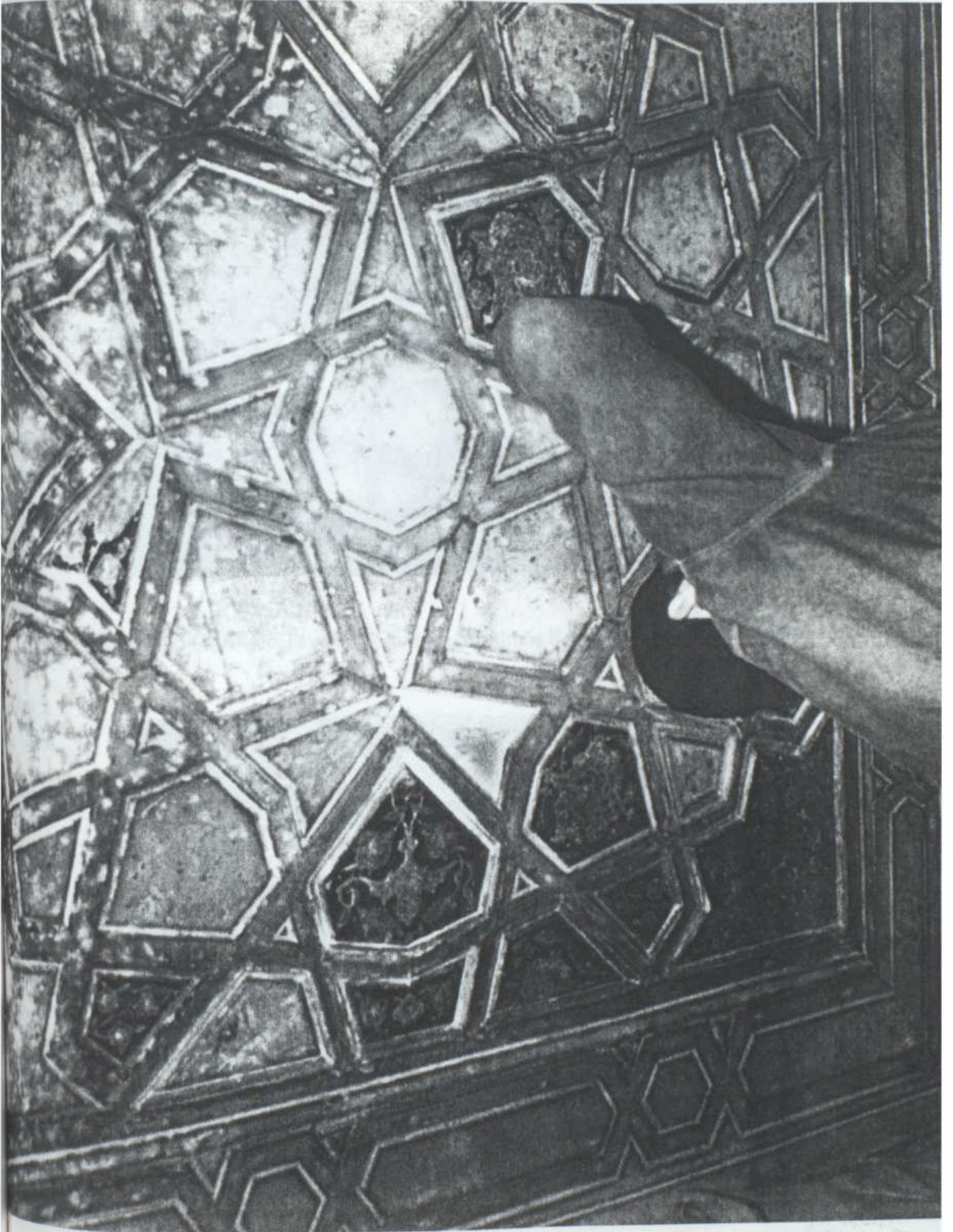
Fotoğraflar. 383. Cümle Kapısı Üstü Geniş Kemer

Fotoğraf. 384. Mahfel Altı Tavanındaki Son Dönem Bezemeleri

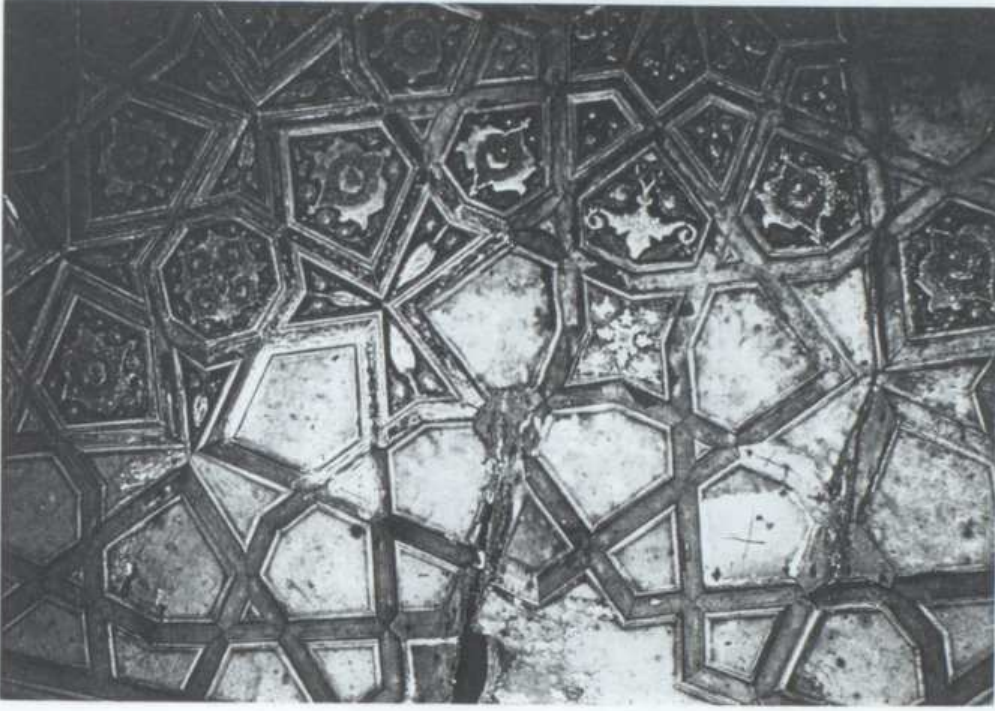

Fotoğraf. 385. Mahfel Altı Kalemîşi Bezemelerinden Detay

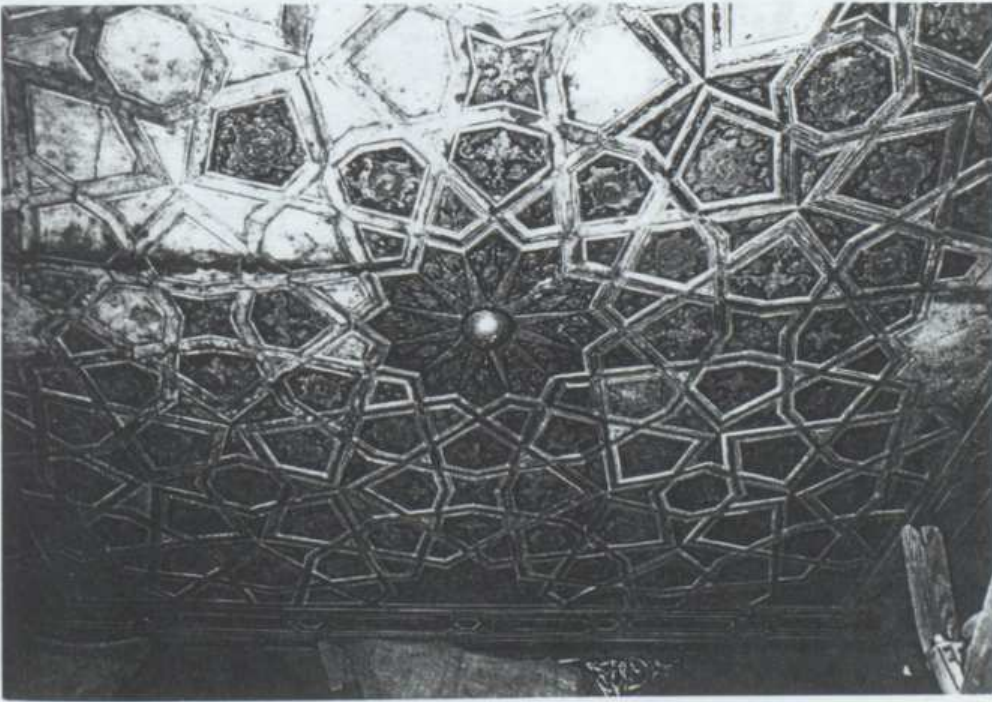

Fotoğraf.386. Ahşap Tavanın Üzerine Sonradan Sürülmüş Olan Boyadan Arındırma Çalışmaları

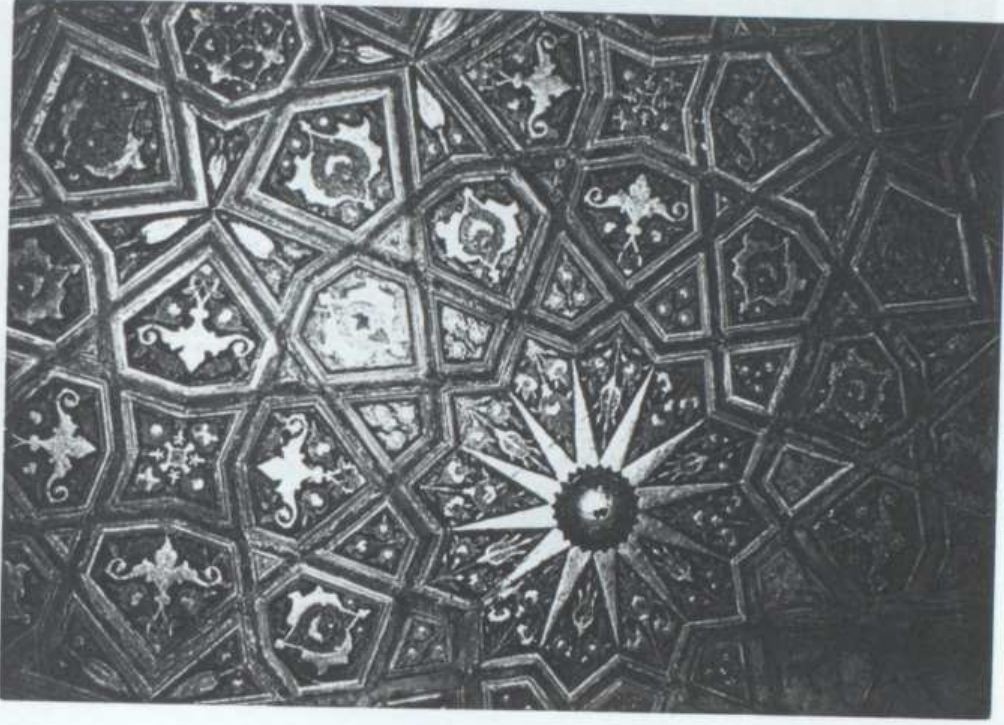

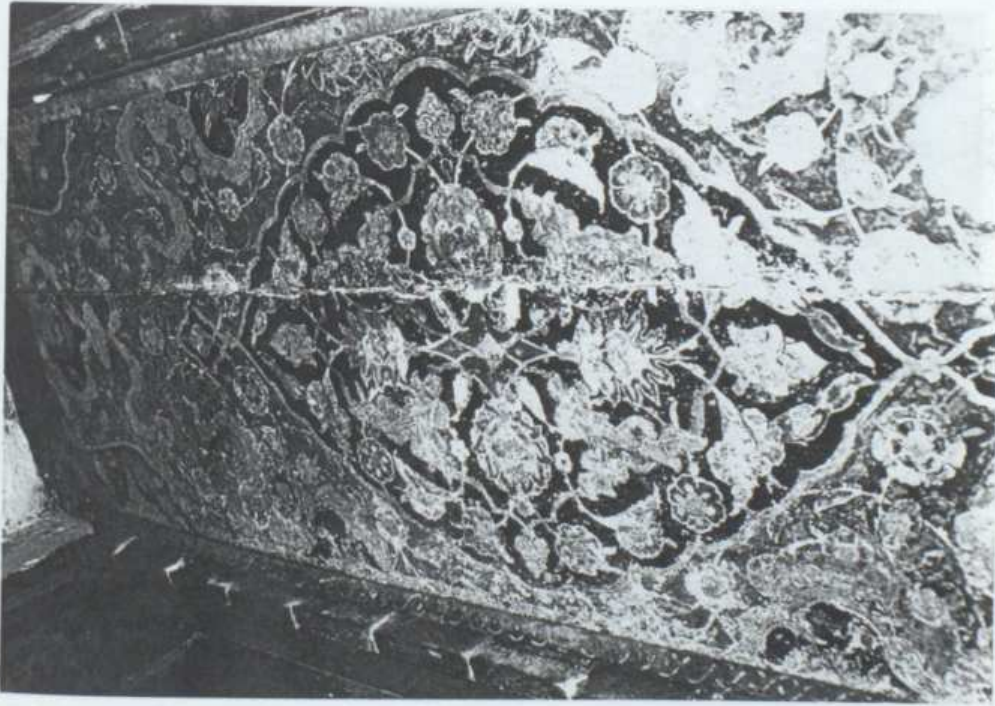
Fotoğraf.387. Ahşap Tavanın SONradan Sürülmüş Boyadan Arındırılma Safhası

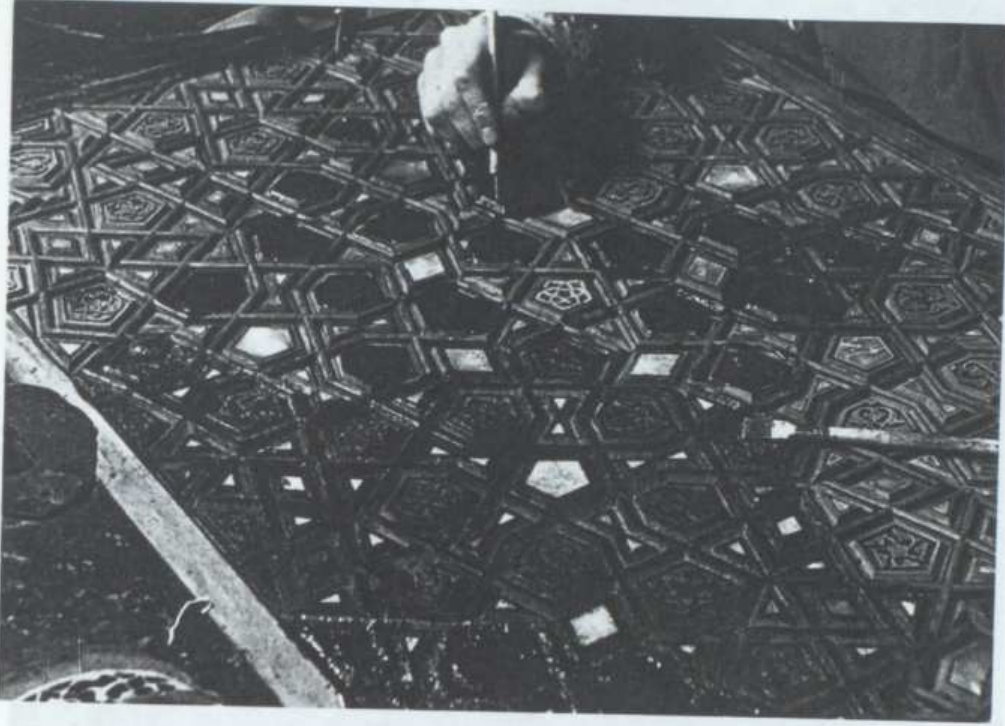
Fotoğraf.388. Orijinal Tavandan Detay

Fotoğraf.389. Müezzin Mahfeli Tavanının Temizlendikten Sonraki Görünüşü

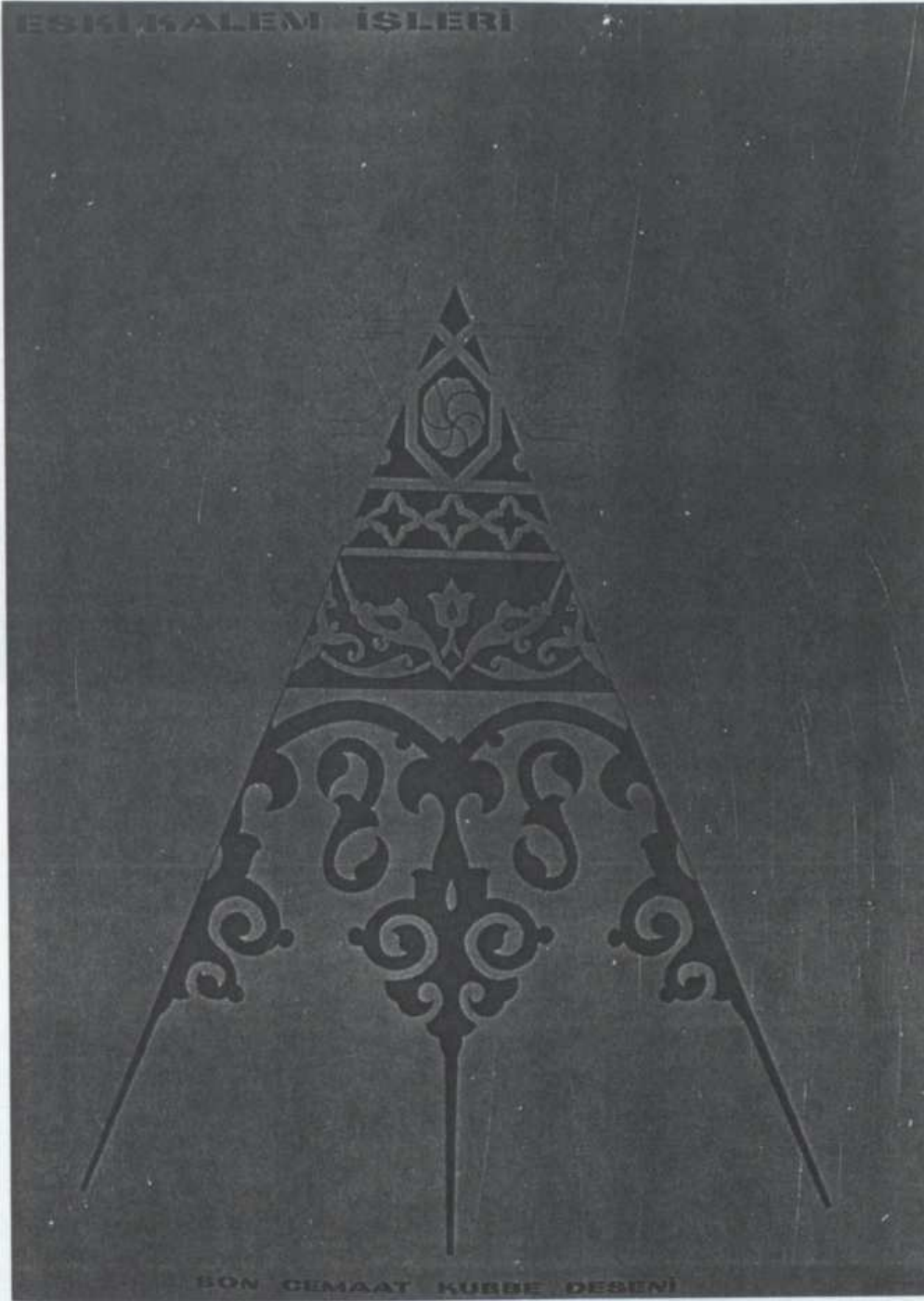
Fotoğraf.390. Müezzin Mahfeli Pencere Tavanının Temizlendikten Sonraki Görünüşü

Fotoğraf. 391. Ahşap Cümle Kapısı Kanatları ve Boya Sökücü Tatbikatı

Fotoğraf. 392. Kündekâri Kanat Temizlendikten Sonra

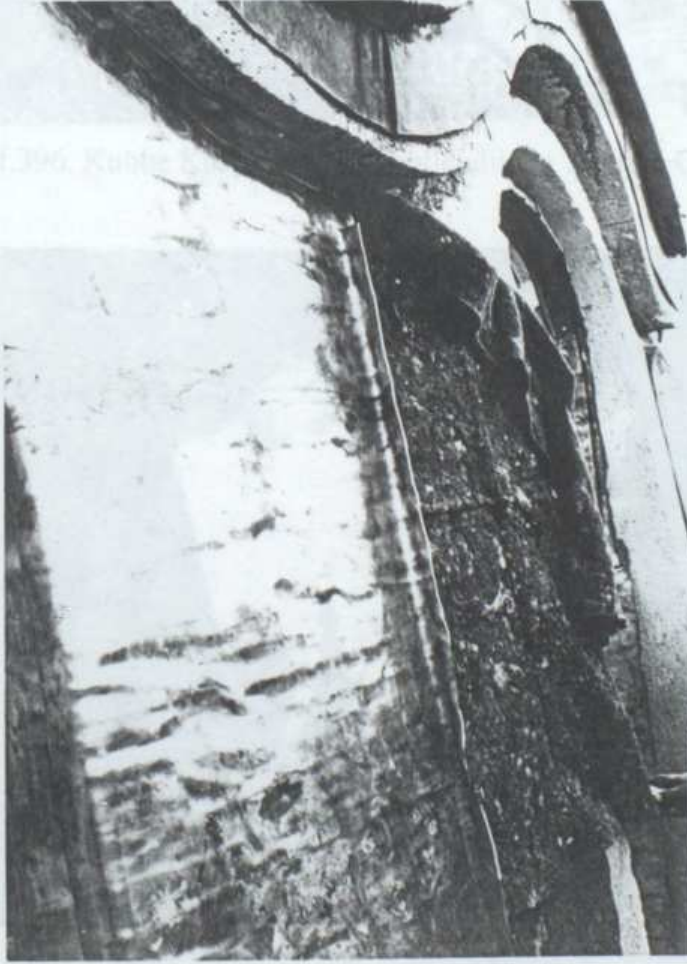
Fotoğraf.393. Son Cemaat Mahalli Orta Kubbesi, Kalemî Kompozisyonun Restitüsyonu

Fotoğraf.395. Kalemî Kompozisyonun Restitüsyonu

Fotoğraf.394. Ana Kubbe Kurşunları Değiştirilirken

Fotoğraf.395. Kasnak Kurşunu Kaplanırken

Fotoğraf.396. Kubbe Kurşunlarının Yenilendikten Sonraki Görünüşü

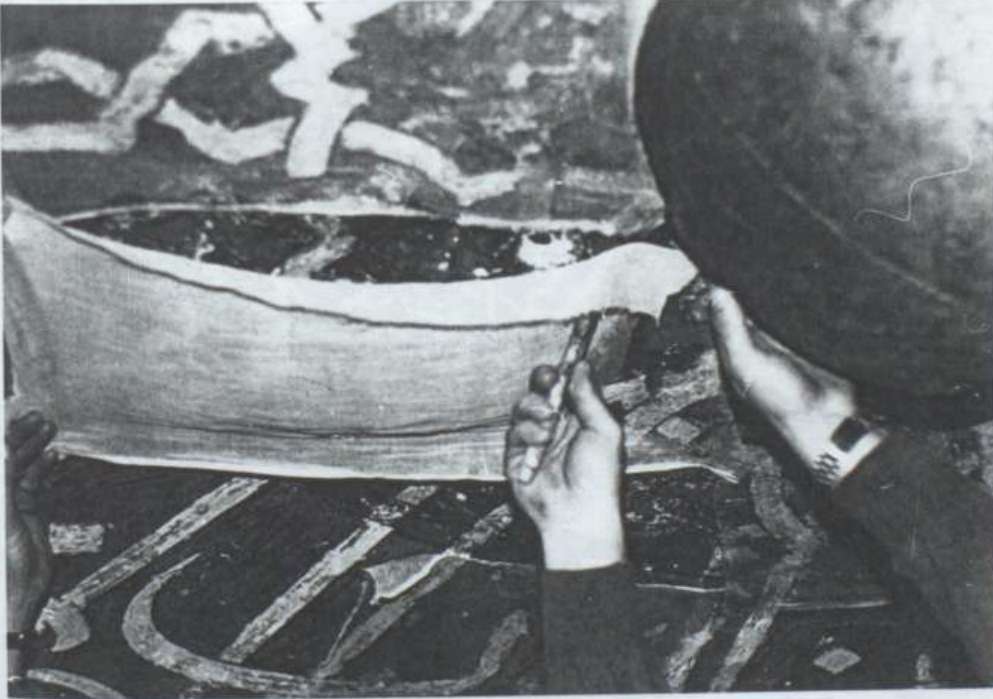

Fotoğraf.397. Minare Külâhı Kurşun İşleri Yapılırken

büyük oranda kaybetmiş, tozuma halinde olduğu tesbit edilmişti. Boya tabakası Paraloid B 72 ile sağlamlaştırılarak, daha sonra toluen içinde çözülen reçine, % 2, % 5 arasında değişen oranlarda yüzeye fırça ile uygulandı (Fotoğraf 398). Avize askısının çevresindeki alan, asetonda çözülmüş "Paraloid B 72" üzerine fırça ile sürülen tülbent bezi ile kapatıldı (Fotoğraf 399). Geçici koruma altına alındı. Ardından, analizleri, yaptırılmış alt ve üst sıva oranları esas alınarak hazırlanan kireç+mermer tozu karışımı sıvı harç, geniş sıva-duvar arası boşluklara enjekte edildi (Fotoğraf 400). Böylece taşıyıcıdan ayrılmış alanlardaki sıva tabakası, taşıyıcıya yeniden bağlanmış oldu. Boya tabakasındaki boşluklar ve orijinal boyanın görülebilir hale getirilmesi gereken yerlere iyi kalite suluboya ile resimsel tamamlama uygulaması yapıldı (Fotoğraf 401). Böylece sıva ve üzerindeki bezemenin konservasyonu tamamlanmış oldu (Erçağ, 1995, s.74) (Fotoğraf 402-403). Ana kubbedeki iki sıra rozet de işlenerek kasnaktaki çalışmalar başladı (Fotoğraf 404, 405). Pencere çevrelerinde yine özgün bezemenin mümkün olduğu kadar geniş alanda korunabilmesi için aynı konservasyon çalışmaları burada da gerçekleştirildi (Fotoğraf 406, 407). Yarım kubbeler yapının en fazla rutubete maruz kalarak yıprandığı alan olduğundan sıvası bağlayıcılığını tamamen kaybederek dağılmıştı (Fotoğraf 408). Hatta tuğla örgüde dahi çatlaklar vardı. Önce çatlaklara özgün malzemesi ile dikiş yapıldı. Üzerindeki horasani sıva yenilendi. Göbek kısmında bulunan klasik bezemede ve sıvasında, ana kubbede gerçekleştirilen konservasyon çalışması tekrarlandı (Fotoğraf 409). Kubbeye en yakın alanda yer alan sekiz pendentif çinileri tahribatın en yoğun olduğu alanlardı. Eğrisel yüzeyler olduğundan, çini karolar döğme demir çivilerle takviye edilmişlerdi. Bu demir çiviler kubbe ve kasnaktan alınan rutubet tesiri ile oksitlenmişlerdi. Meydana gelen hacim büyümesi, gerek bağlayıcı harçta ve gerekse çinilerde parçalanmalara neden olmuştu. Bu yüzden okside olan demir çiviler yerine paslanmaz çelik çiviler aynı teknikle yerlerine monte edilerek sağlamlaştırıldılar. Çinilerin de restorasyonu ve konservasyonu, çini konservatörlerinin raporu doğrultusunda gerçekleştirildi (Ek 18). Pendentiflerdeki çinilerde bazı sembolleri ve çiçekleri yakından inceleme fırsatı ile fotoğrafları çekildi (Fotoğraf 410, 411). Askı kemerleri somaki taklidi bezendi, duvarlarda çini üst yüzeyleri sıvası yenilendi alçı işleri yapılarak badanaları çekildi, alçı içliklerden hasarlı olanlar (Fotoğraf 412) yenilendi renkli camları Almanya'dan ithal edildi, (Fotoğraf 413) böylece çini bezeme üst sınırı olan taş silmelere kadar işler bitirildi (Fotoğraf 414, 415) mihrap ilk güzelliğine yeniden kavuştu (Fotoğraf 416, 417). Cümle kapısı üstündeki taş konsolun orijinal kalemışlerinden iyice bozulanlar yeniden işlendi (Fotoğraf 418). Kapının çini kaplamasının konservasyonu ve sövelerin temizliği bitirildi (Fotoğraf 419). Duvarlardaki, filayaklarındaki ve diğer yüzeylerdeki çinilerin restorasyonu ve konservasyonu tamamlandı (Erçağ, 1986, s.53-58). Cami

Fotoğraf. 398. Reçinenin Yüzeye Fırça ile Uygulanışı

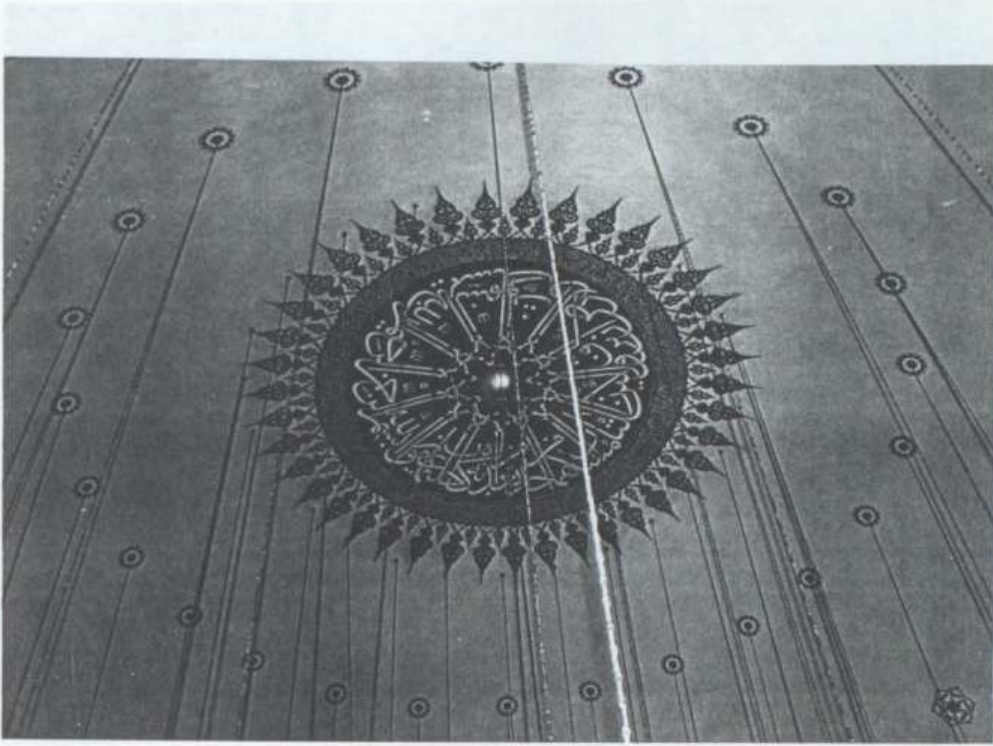
Fotoğraf.399. Hasarlı Yüzeye Tülbent Bezi Serilmesi

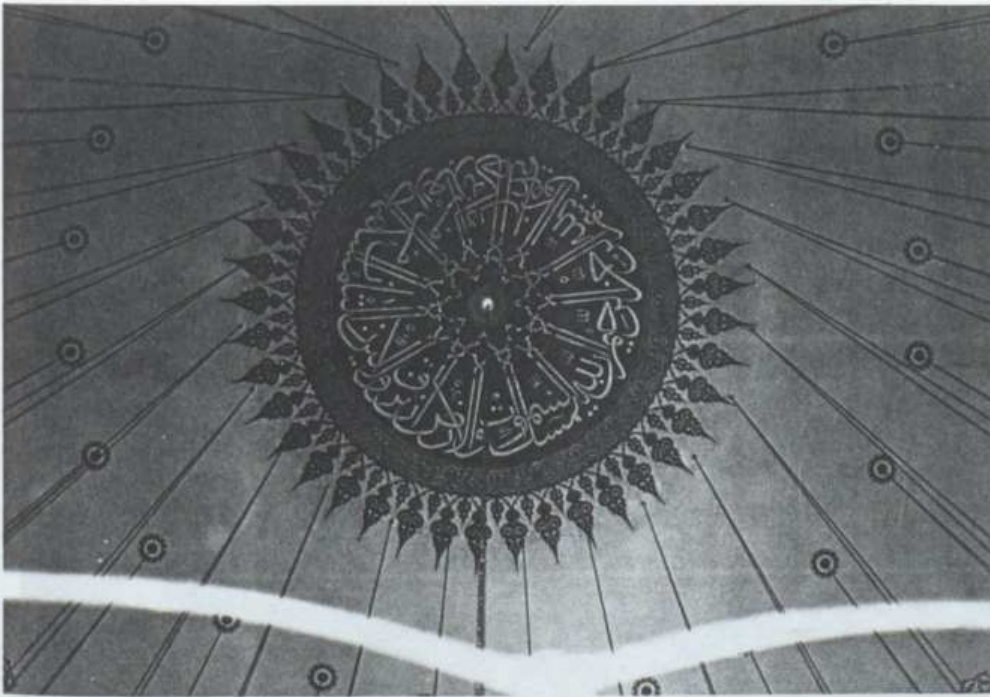
Fotoğraf.400. Kubbedeki Sıva Altına Enjeksiyon Tatbikatı

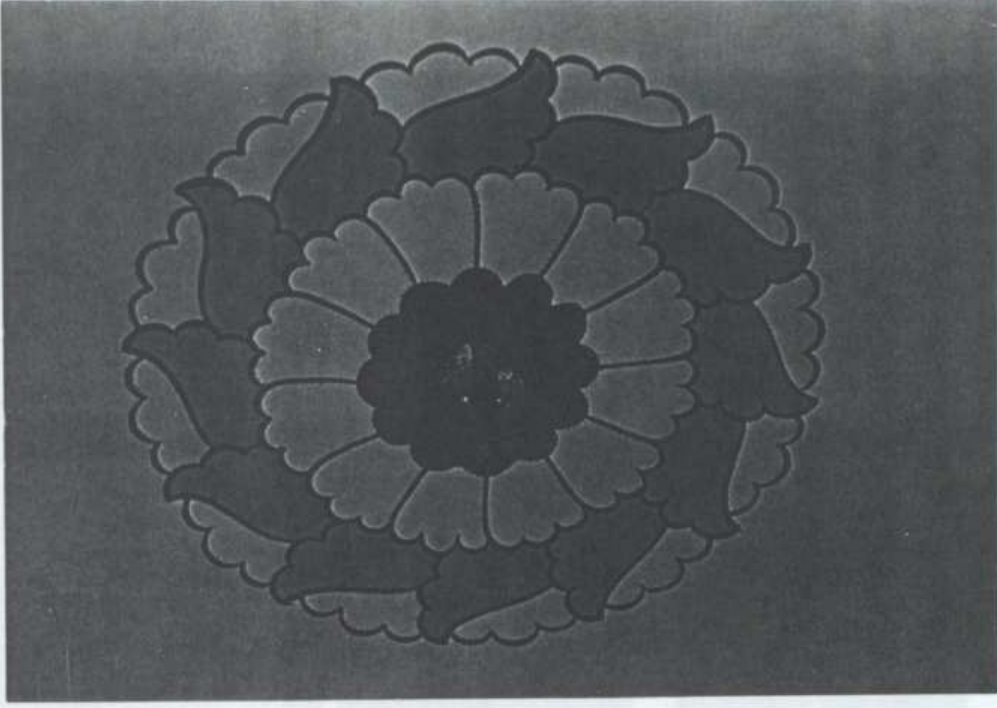
Fotoğraf.401. Suluboya ile Resimsel Tamamlama

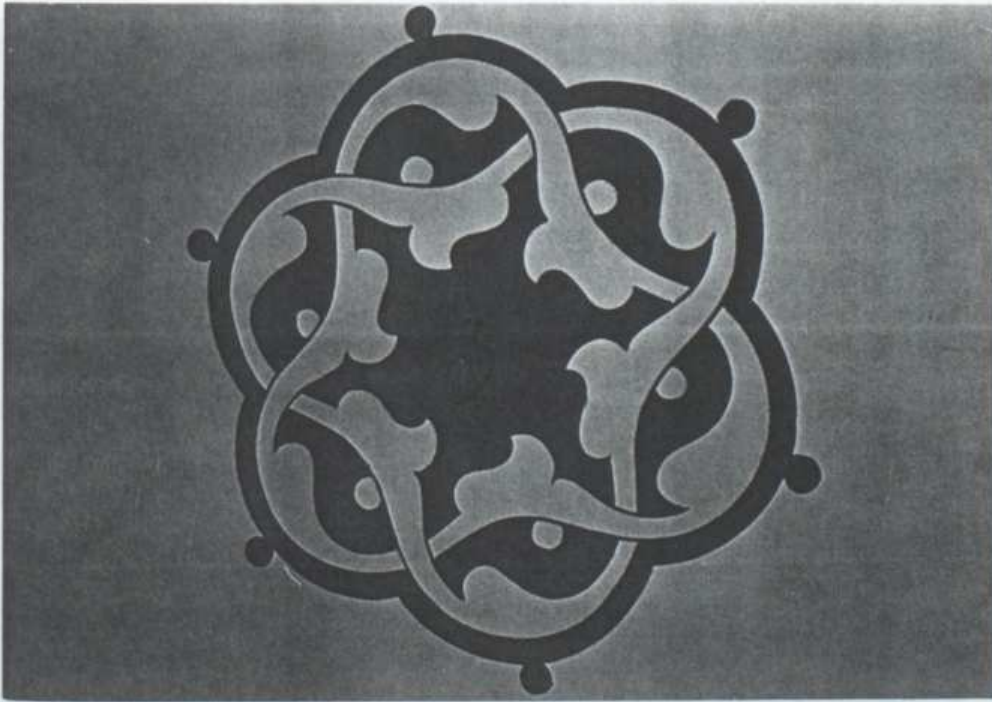
Fotoğraf.402. Ana Kubbe Merkezi Kompozisyonu ve Rozetleri

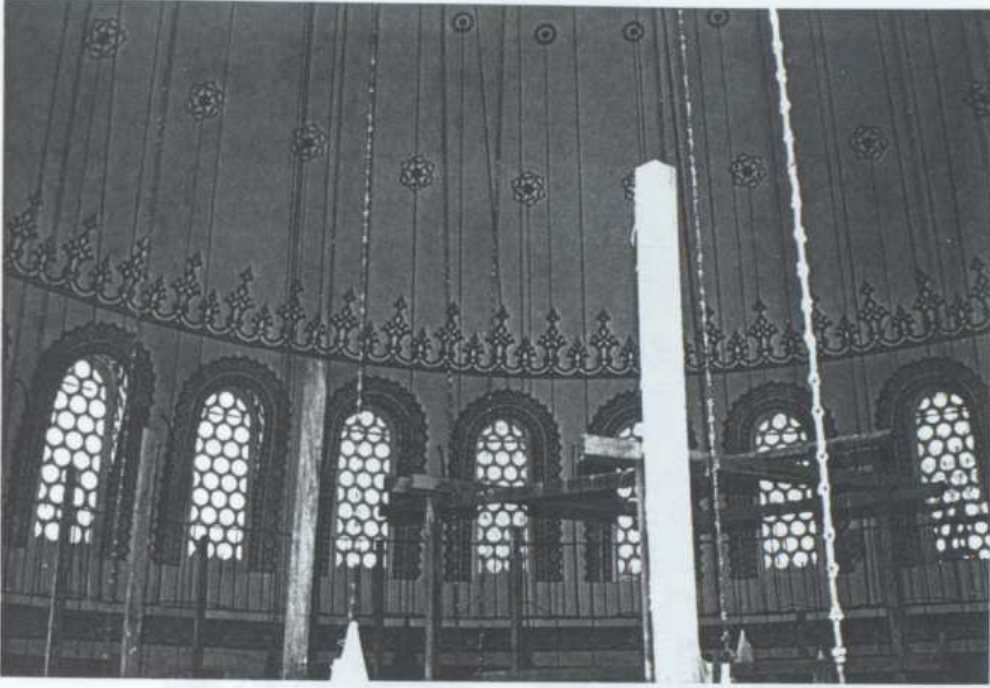
Fotoğraf.403. Ana Kubbe Merkezi Kompozisyonu Konservasyon Çalışmalarından Sonra

Fotoğraf.404. Ana Kubbe Üst Sıra Rozeti

Fotoğraf.405. Ana Kubbe Alt Sıra Rozeti

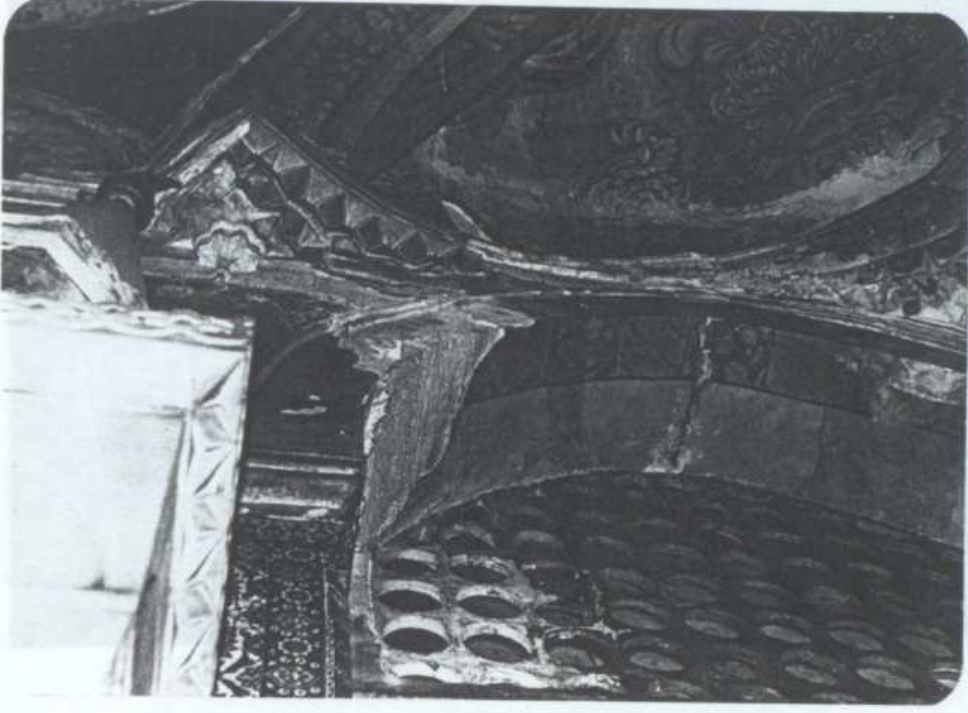

Fotoğraf.406. Kasnak Üstü ve Pencere Çevresi Restorasyondan Sonra

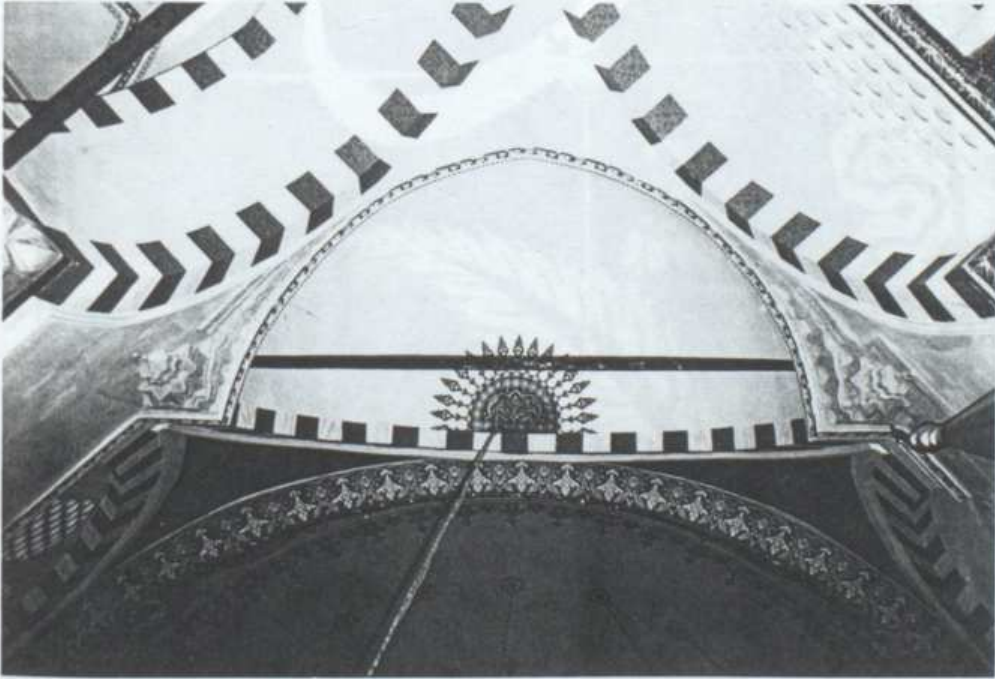

Fotoğraf.407. Pencere Çevreleri ve Yan Yüzleri Restorasyondan Sonra

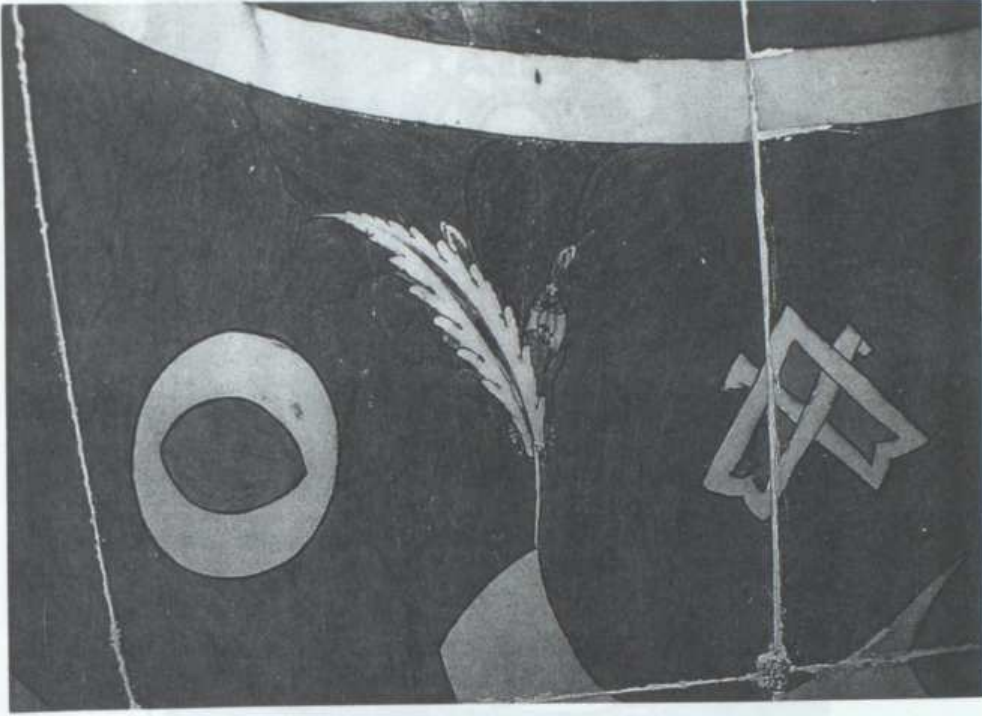

Fotoğraf.408. Yarım Kubbe ve Kemerlerdeki Rutubet Tahribatı (Restorasyon Öncesi)

Fotoğraf.409. Yarım Kubbe ve Kemerler (Restorasyon Sonrası)

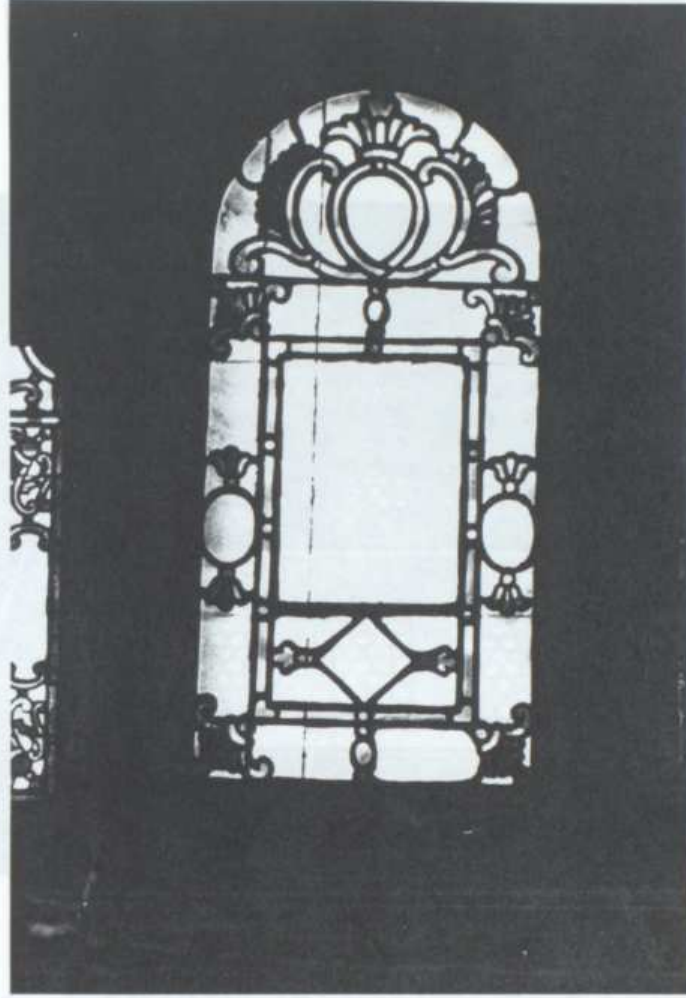

Fotoğraf.410. Pendentif Çinilerinden Semboller

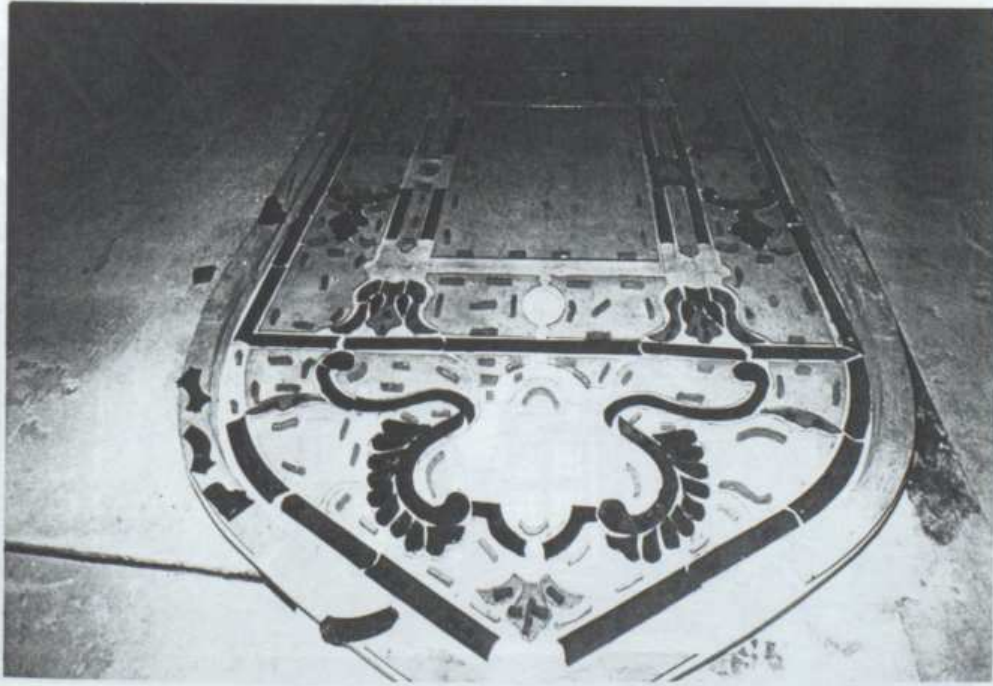

Fotoğraf.411. Pendentif Çinilerinden Motifler

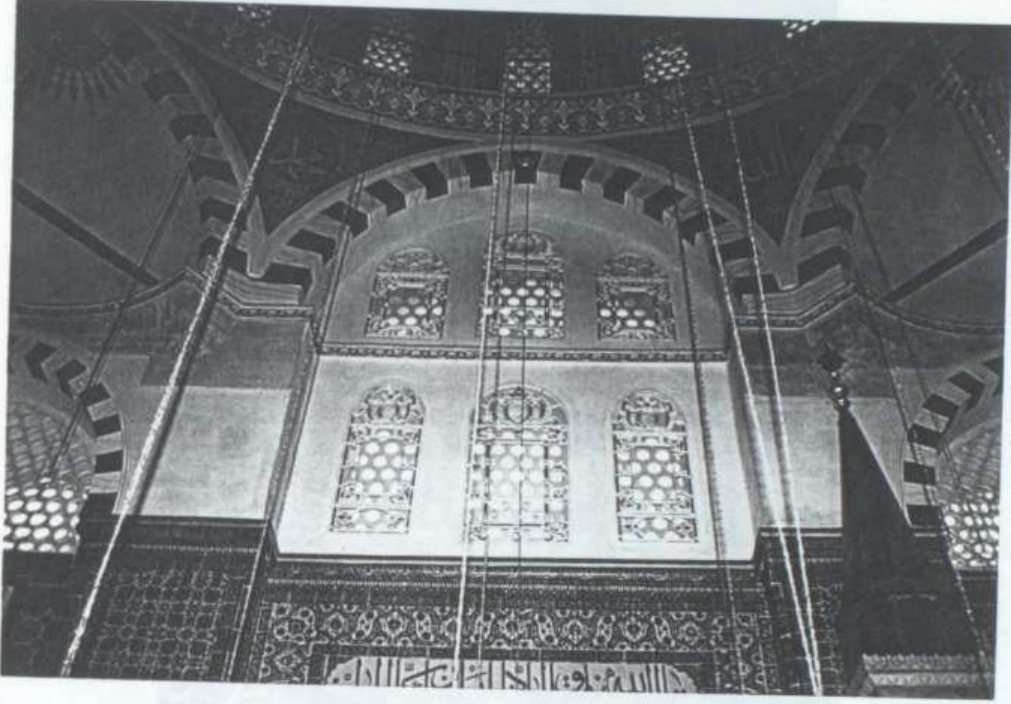

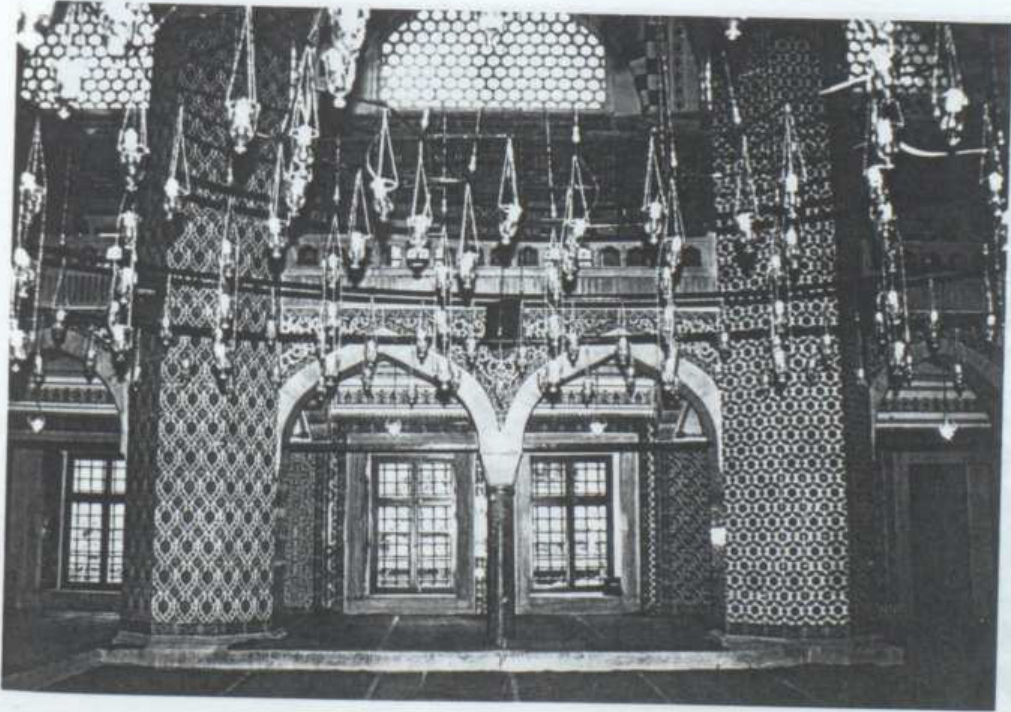
Fotoğraf.412. Hasarlı Alçı İçlik

Fotoğraf.413. Yeniden İmal Edilen Alçı İçlik

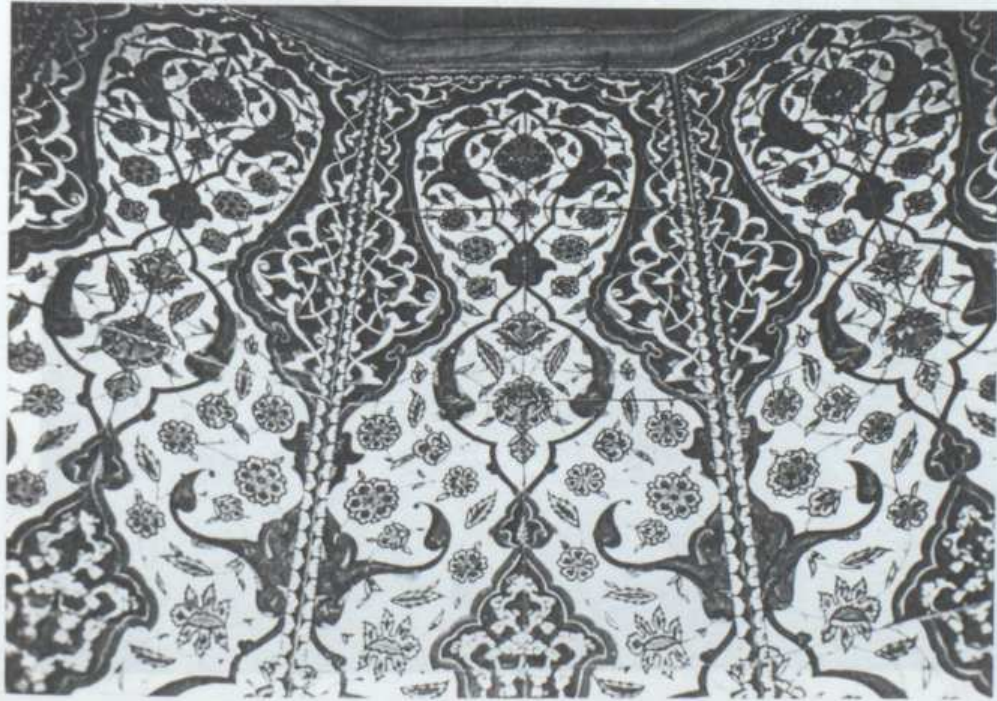
Fotoğraf.414. Mihrap Duvarı Restorasyon Sonrası

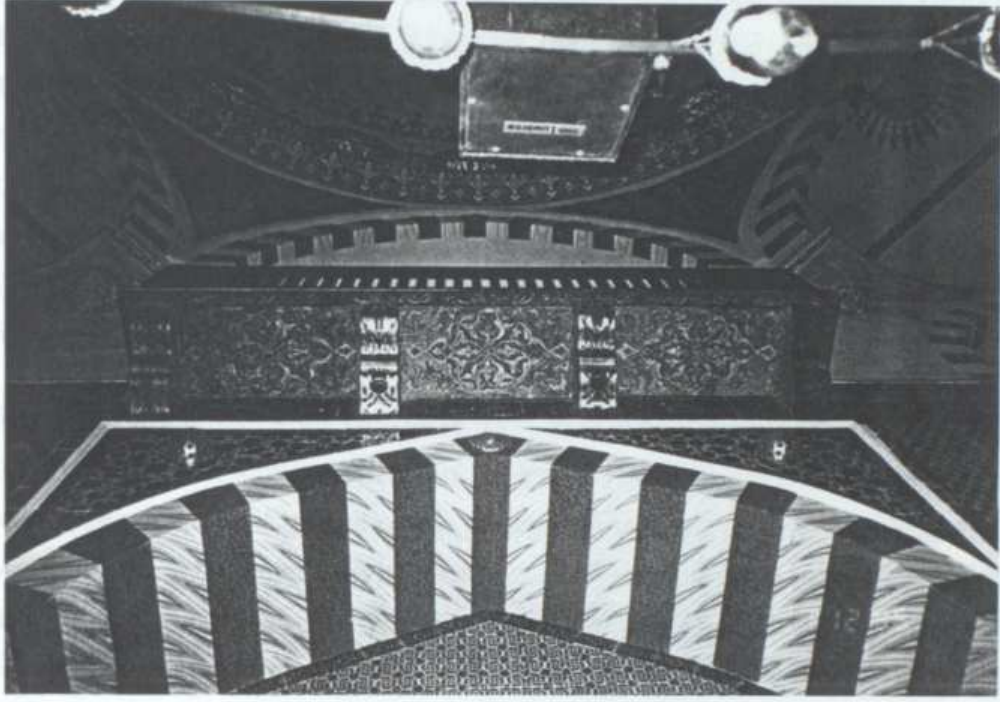
Fotoğraf.415. Yan Duvarlar Restorasyon Sonrası

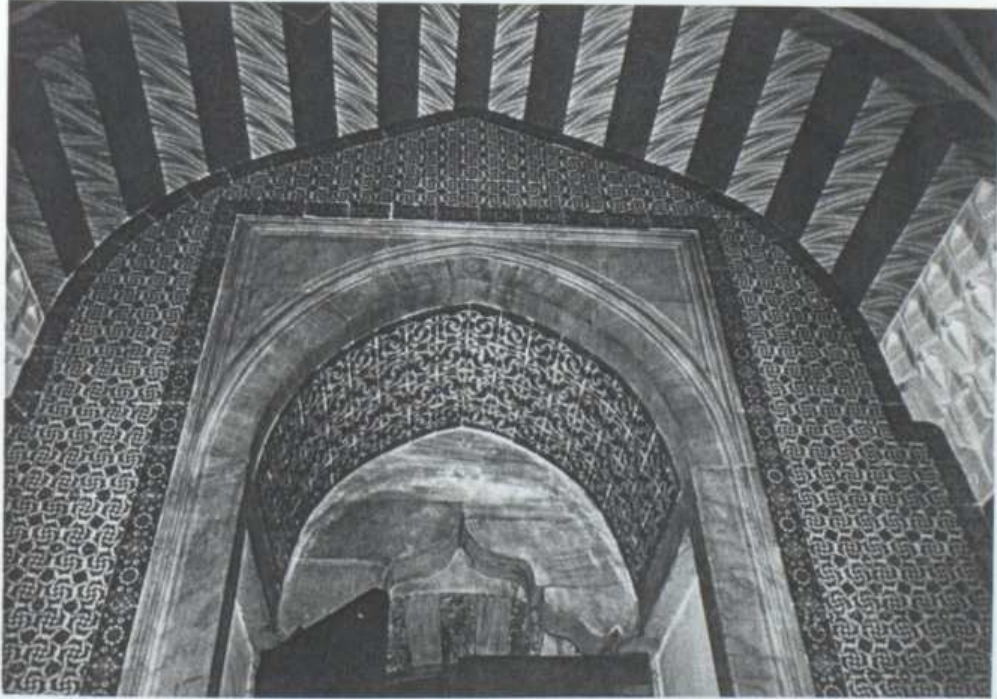
Fotoğraf.416. Mihrap Restorasyon Sonrası

Fotoğraf.417. Mihrap Nişi Çinileri Konservasyon Sonrası

Fotoğraf.418. Taş Konsol ve Kapı Kemerleri Restorasyon Sonrası

Fotoğraf.419. Cümle Kapısı Kemerleri ve Çinileri Restorasyon Sonrası

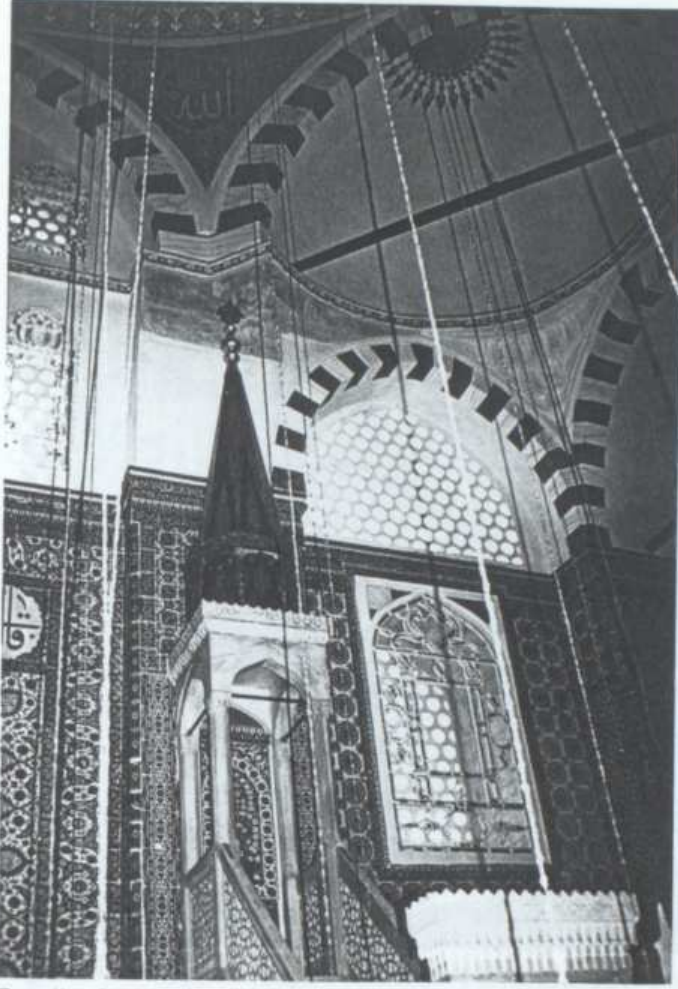
içerisindeki mermerlerin temizliği yapıldı. Bilhassa minberin temizliği büyük bir uğraşla gerçekleştirildi. Amonyum bikarbonat çözeltisi kağıt hamuruna emdirilerek kirli yüzeylerde bekletildi daha sonra su ile temizlendi. Minber ahşap külâhı üzerindeki boya raspa edildi, orijinal bezemesi aynen korundu. Üzerine koruyucu miksiyon sürüldü, alemi varaklandı (Fotoğraf 420, 421). Müezzin mahfeli tavanları emprenye edildi, marangoz tamirleri yapıldı, yüzeylerine koruyucu tatbik edildi. Yine cümle kapısına ve pencere kepenklerine aynı işlemler uygulandı yerine monte edildi (Fotoğraf 422, 423). Mahfellerdeki kemerler arasındaki demir gergiler üzerinde orijinal bir şekilde bulunankalemişi düzeltildi. Mahfel tonozları sıvası yenilendi alçı işleri yapıldı, kalemişleri düzeltildi (Fotoğraf 424). Son cemaat mahallinde kubbelerde orijinal klasik nakışlar korundu (Fotoğraf 425). Taş ve alçı işleri tamamlandı (Fotoğraf 426).

Rüstem Paşa Camisi dışta (fotoğraf 427) bozulan malzemeleri ile harap bir haldeyken, restore edilerek sağlamlaştırılmış ve korunmuştur (Fotoğraf 428). İçte ise rutubetin sıvada, bezemede, ahşapta ve çinide yaptığı tahribat giderilmiş (Fotoğraf 429), bezeme programı orijinal düzenlemesiyle korunmuştur (Fotoğraf 430). Ahşap kündekâri kepenkler eski güzelliklerine kavuşmuşlardır (Fotoğraf 431,432). Bilhassa çiniler ilk günkü güzelliklerine, canlılıklarına ve parlaklıklarına yeniden erişmişlerdir (Fotoğraf 433, 434, 435, 436 437, 438).

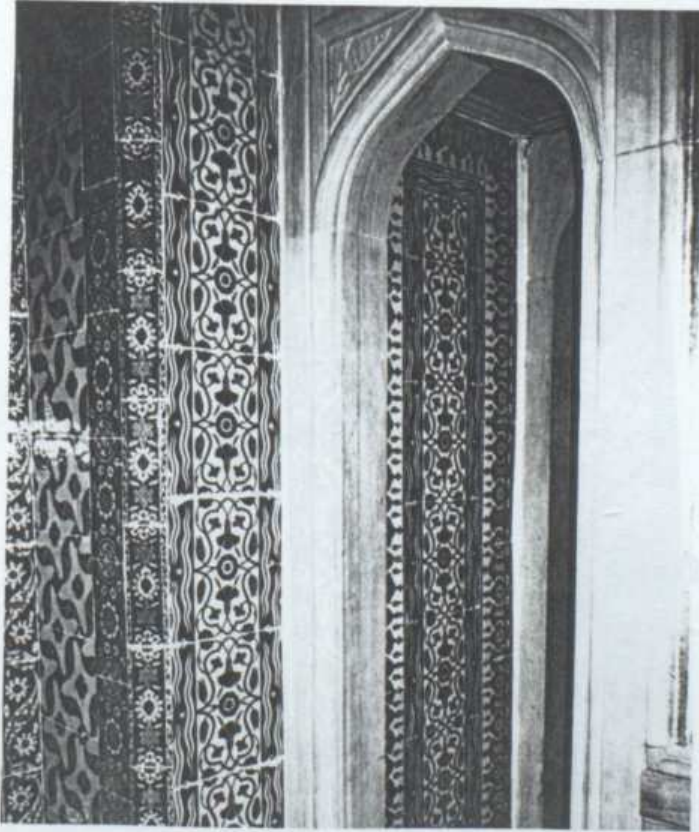

Fotoğraf 421. Minber ve Çinilerin Restorasyonu Sırasında

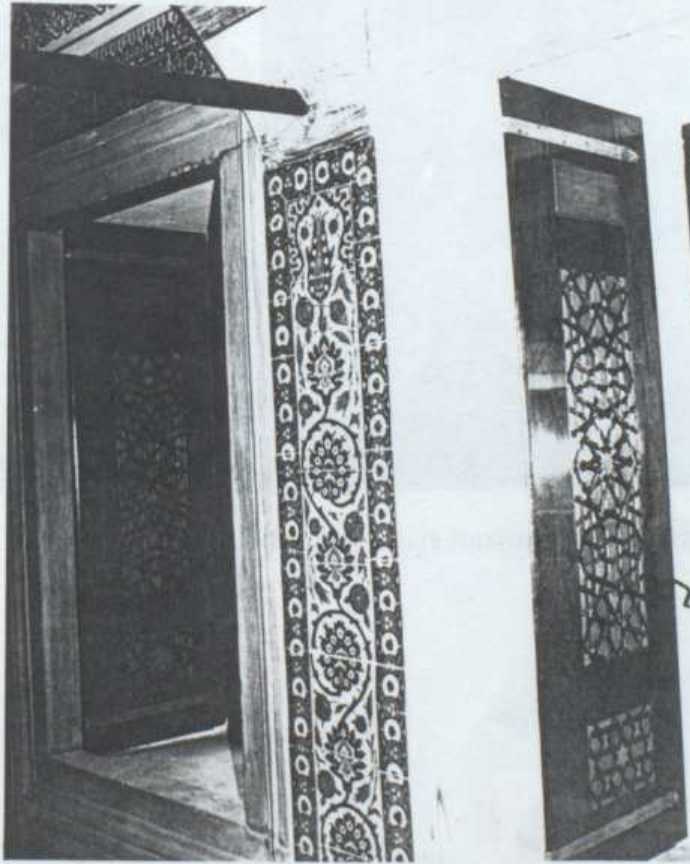
Fotoğraf.420. Minberin Restorasyon Sonrası Görünüşü

Fotoğraf.421. Minber ve Çinilerin Restorasyon Sonrası

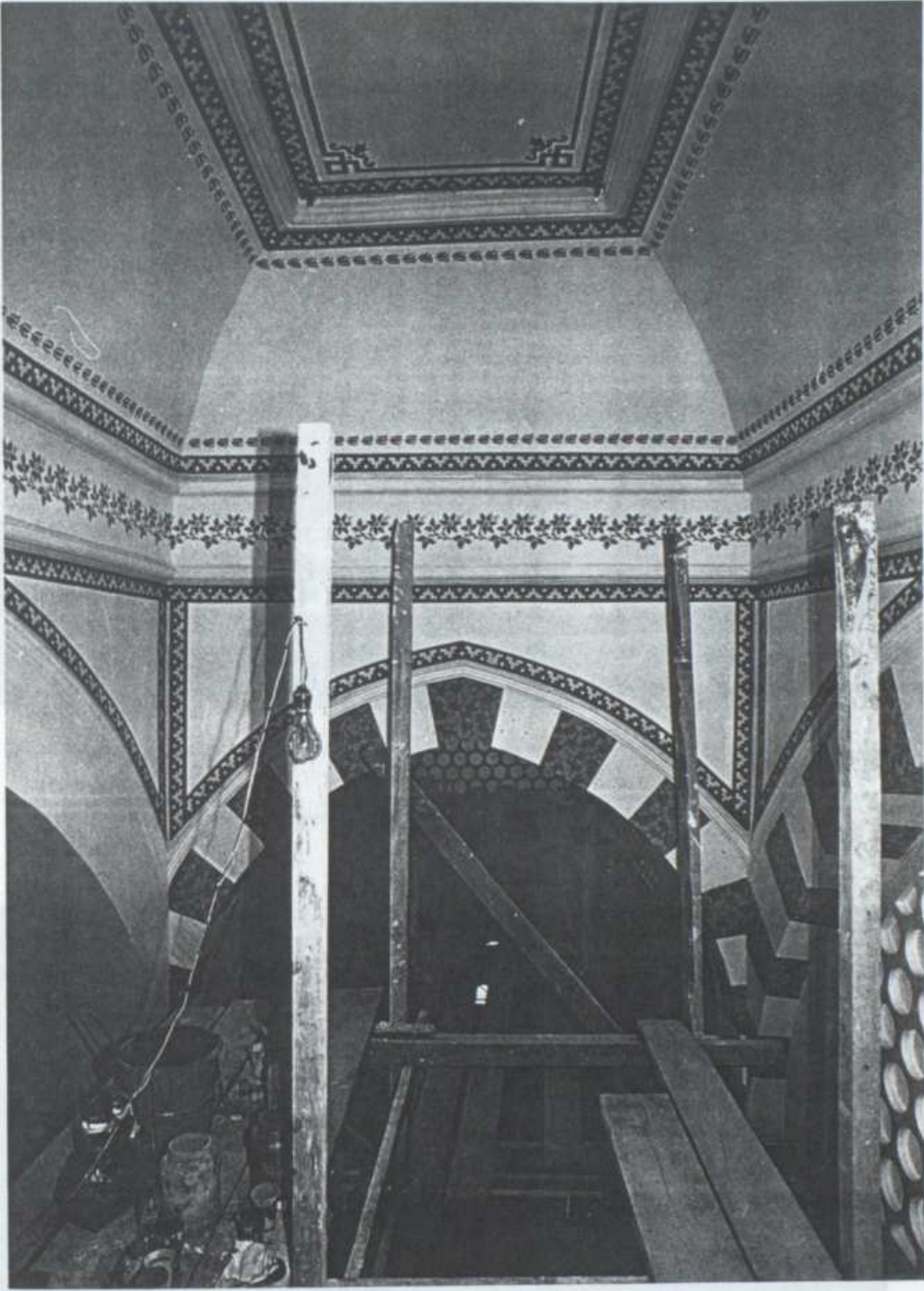

Fotoğraf.422. Cümle Kapısı Kanatları Restorasyon Sonrası

Fotoğraf.423. Pencere Kepenkleri Restorasyon Sonrası

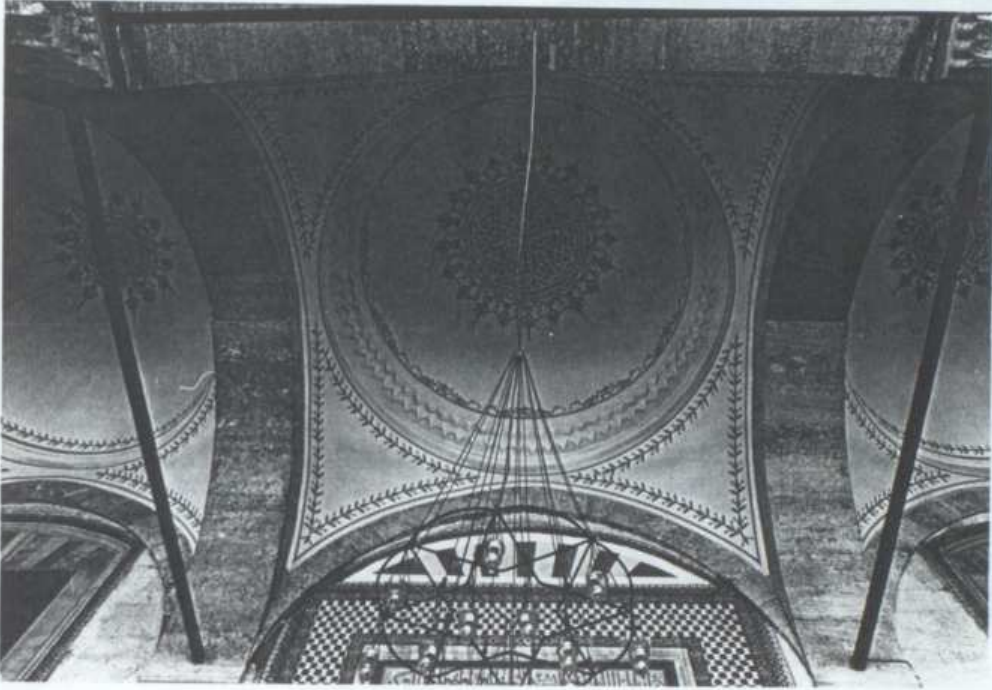

Fotoğraf.424. Mahfel Tonozlari Restorasyon Sonrası

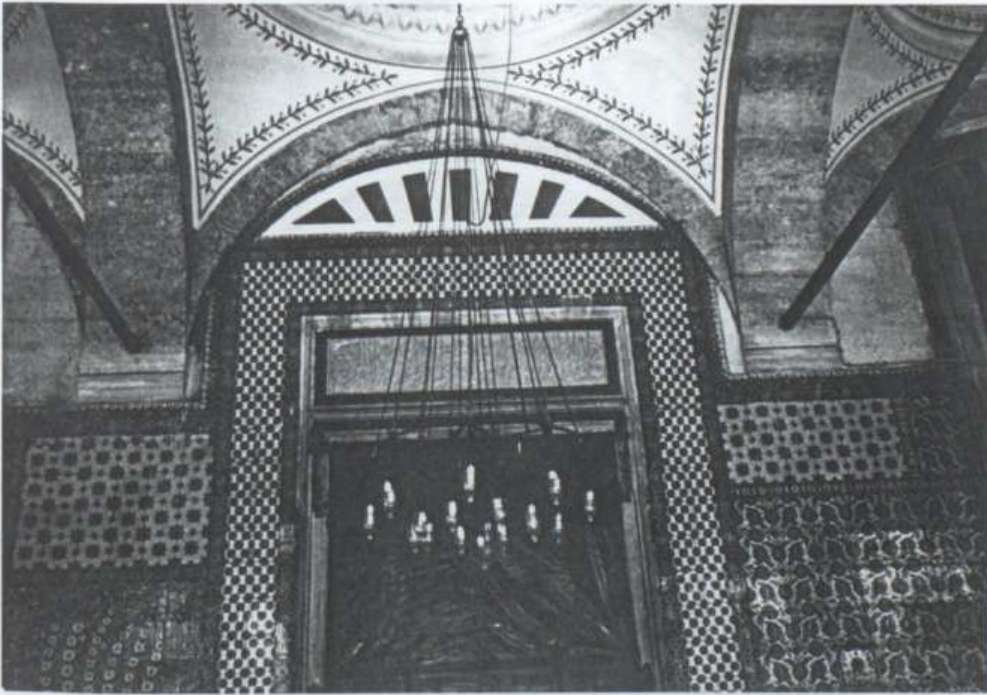
Fotoğraf.426. Çimlik Kapısı İçerisindeki Hırsızlık Sonrası

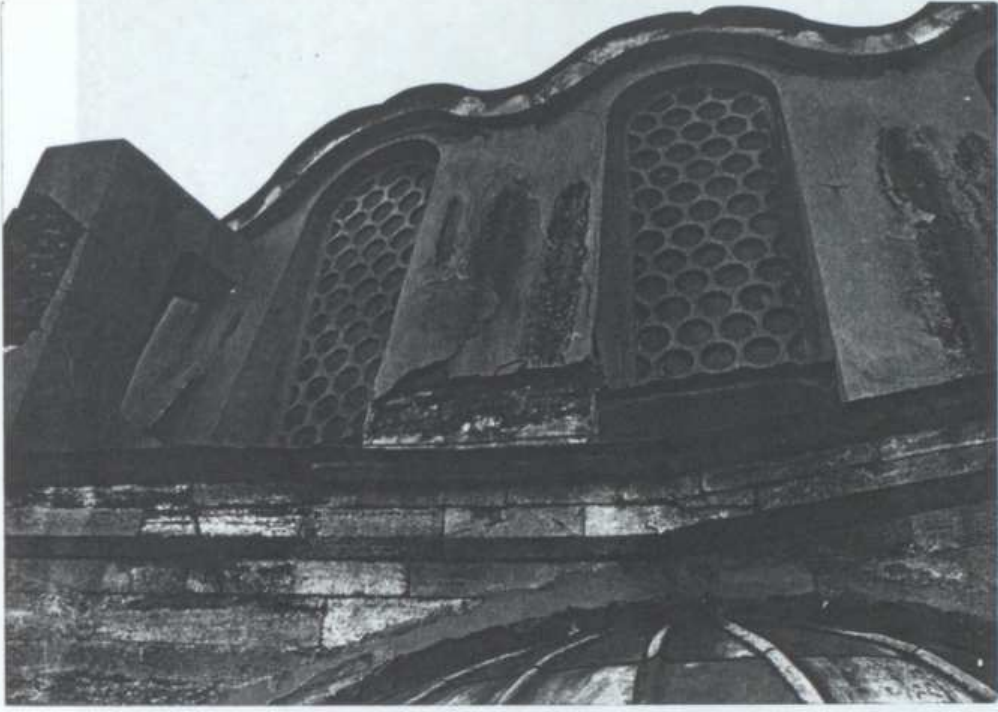
Fotoğraf.424. İsmâ Kubbe Kemalet Restorasyon Öncesi

Fotoğraf.425. Son Cemaat Kapı Üstü Kubbesi Restorasyon Sonrası

Fotoğraf.426. Cümle Kapısı Duvarları Restorasyon Sonrası

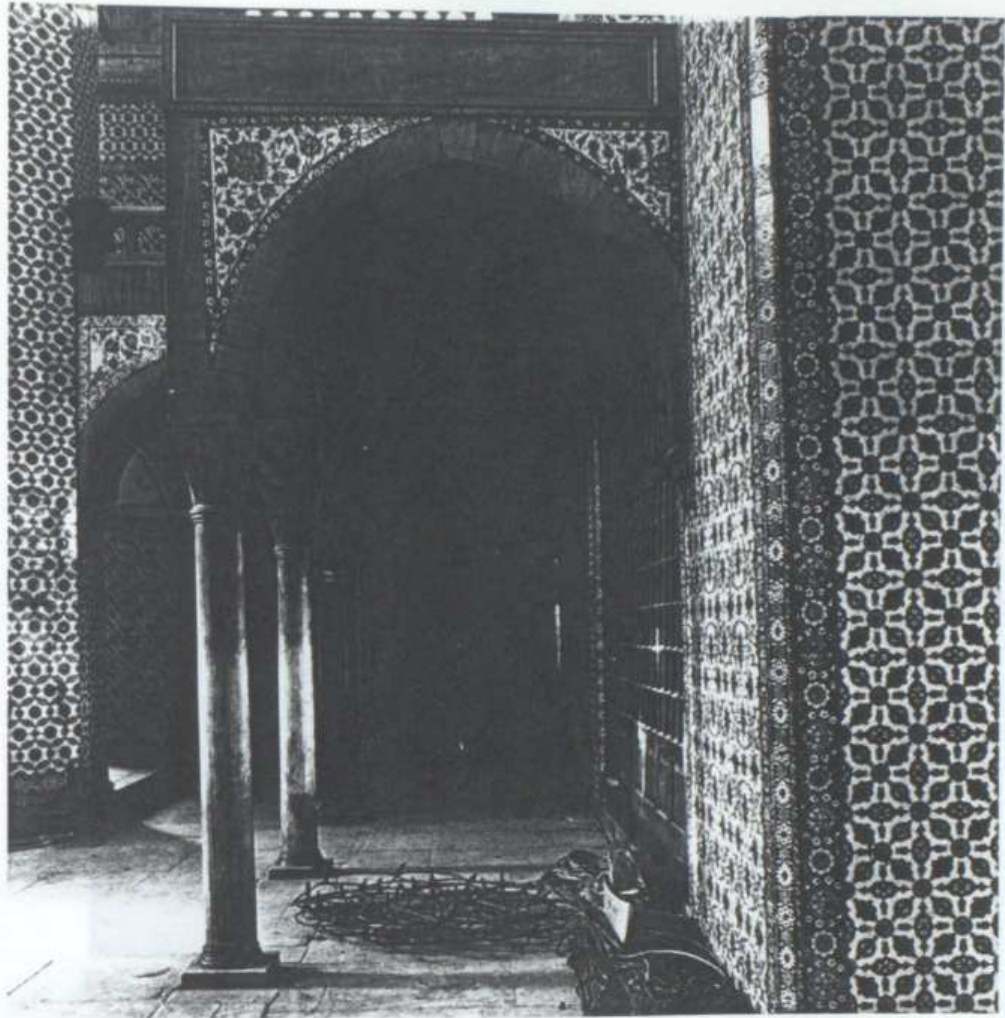

Fotoğraf.427. Ana Kubbe Kasmağı Restorasyon Öncesi

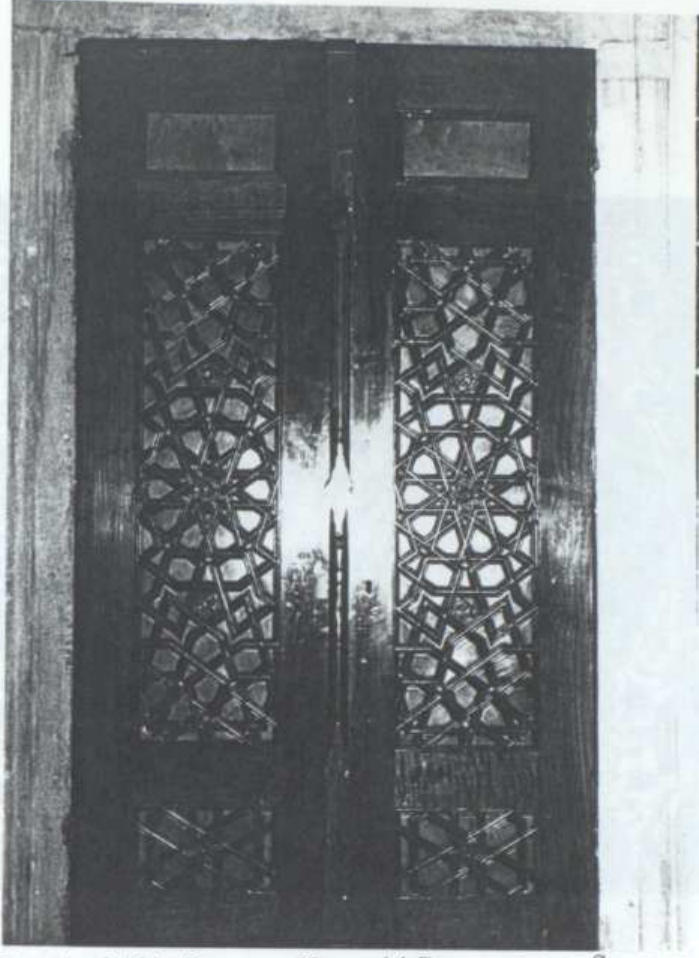
Fotoğraf.428. Ana Kubbe Restorasyon Sonrası

Fotoğraf.429. Muezzin Mahfeli Restorasyon Öncesi

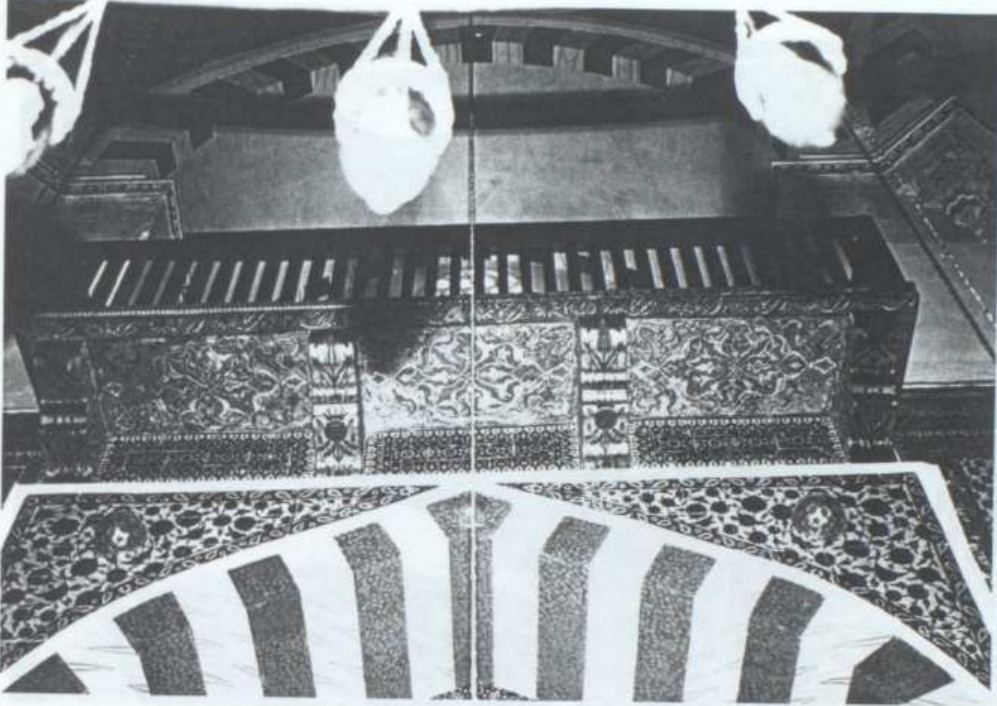
Fotoğraf.430. Muezzin Mahfeli Restorasyon Sonrası

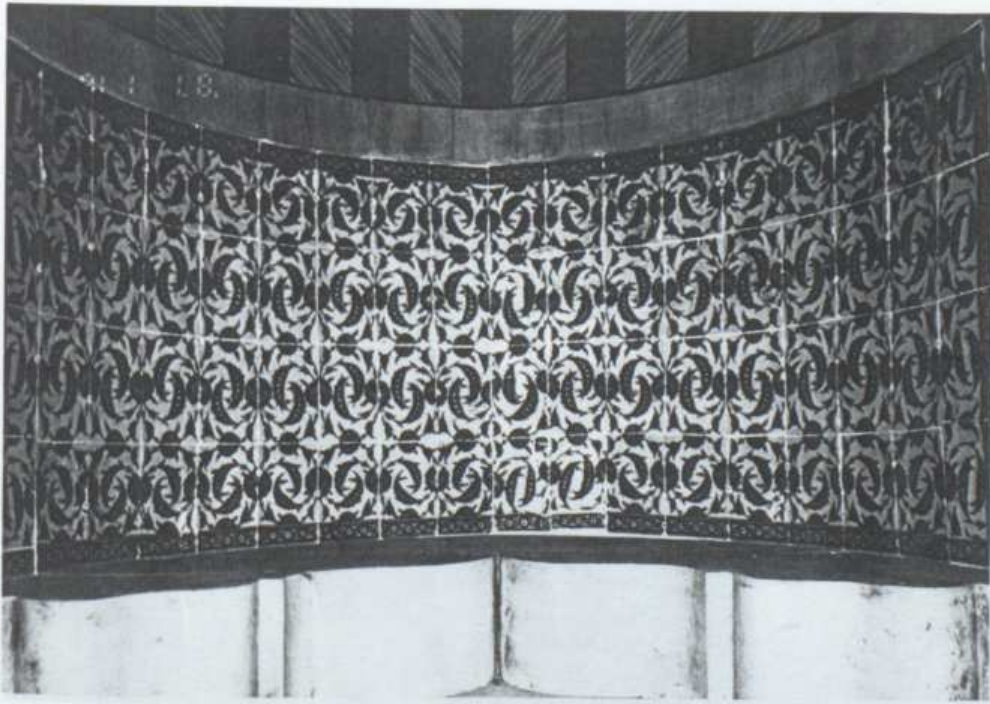
Fotoğraf.431. Pencere Kepenki Restorasyon Sonrası

Fotoğraf.432. Pencere Sövesi, Kepenki, Doğraması, Lokmalı Demir Parmaklı Rahlesi (Restorasyon Sonrası)

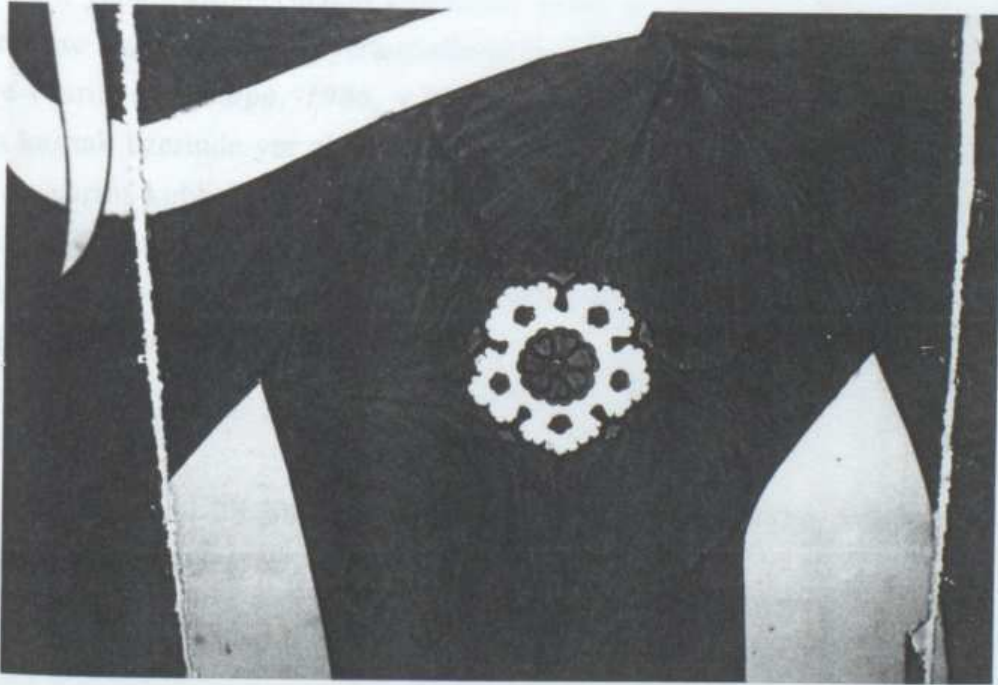
Fotoğraf.435. Çümle Kapısı Üst Konsol Altı Çinileri (Konservasyondan Sonra)

Fotoğraf.436. Çümle Kapısı Üstü Kemer İçi Çinileri Konservasyondan Sonra)

Fotoğraf.437. Pandantiflerden Detay (Konservasyondan Sonra)

Fotoğraf.438. Pandantiflerden Detay (Konservasyondan Sonra)

1.5.SOKOLLU MEHMET PAŞA CAMİSİ 1571-1572 (H.979)

TARİHÇE

Sokollu Mehmet Paşa, Sultan II. Selim ve Sultan III. Murat devirlerinde sadrazamlık yapmıştır. Kadırğa'daki camiyi eşi Esmahan Sultan adına yaptırmıştır (*Aslanapa, 1986, s.275; Öz, 1987, C.I, s.101*). Esmahan Sultan II. Selim'in kızıdır. Diğer kaynaklara göre ise, onun Sokollu Mehmet Paşa adına bu yapıyı inşa ettirdiğini öğreniyoruz (*Arseven, Fas.5, s.348; Sezgin, 1984, s.151; Göknıl, 1987, s.87*). Cami-Medrese kapı kitabesine göre, bir kilise harabesi üzerine yapılmıştır. Külliye'de kullanılmış devşirme sütunların bazılarının, yıkılan kiliseye ait olduğu bilinmektedir (*Kuran, 1986, s.109-110*). Medreseden başka tekke odaları ve semahane (*Aslanapa, 1986, s.106*), hamam, çarşı ve yok olan kervansaray külliyei tamamlar (*Sezgin, 1984, s.151*).

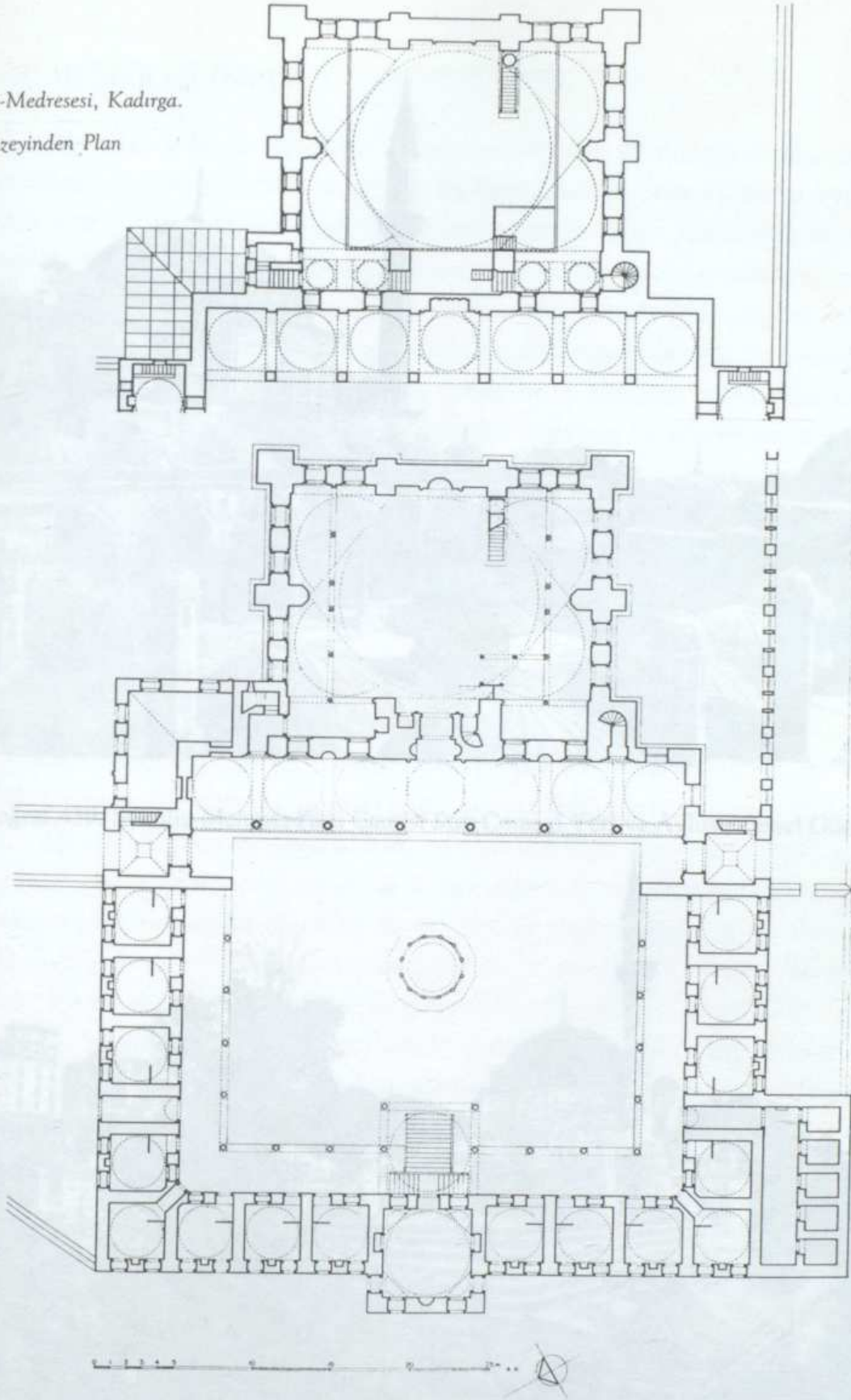
PLAN

Bu yapıda altıgen planın köşelerine gelen payeler yan duvarlara bitişiktirler. Köşelere ise yarım kubbeler yerleştirilmiştir. Dört yarım kubbe beden duvarlarının üzerine oturur (*Aslanapa, 1986, s.275; Göknıl, 1987, s.87*). Ana kubbe böylece altıgen kasnak üzerinde yer alır (*Sezgin, 1984, s.153*). Yanlara doğru genişlemeyi sağlayan yarım kubbeler altında mahfeller vardır. Mahfellerin altında ise galeriler oluşmuştur. Galeriler cümle kapısının sağ ve solunda devam eder. Kapının önünde yedi kubbeli son cemaat mahalli yer almıştır Caminin tek şerefeli minaresi batıdadır (Plan 9) (Fotoğraf 439, 440).

ÖLÇÜLERİ

Caminin eni 23.20m, boyu 18.70m, kubbe çapı 13.00m, kubbe yüksekliği 22.00m'dir (*Kuran, 1986, s.113*).

Sokollu Cami-Medresesi, Kadirga.
Mahfil Düzeyinden Plan

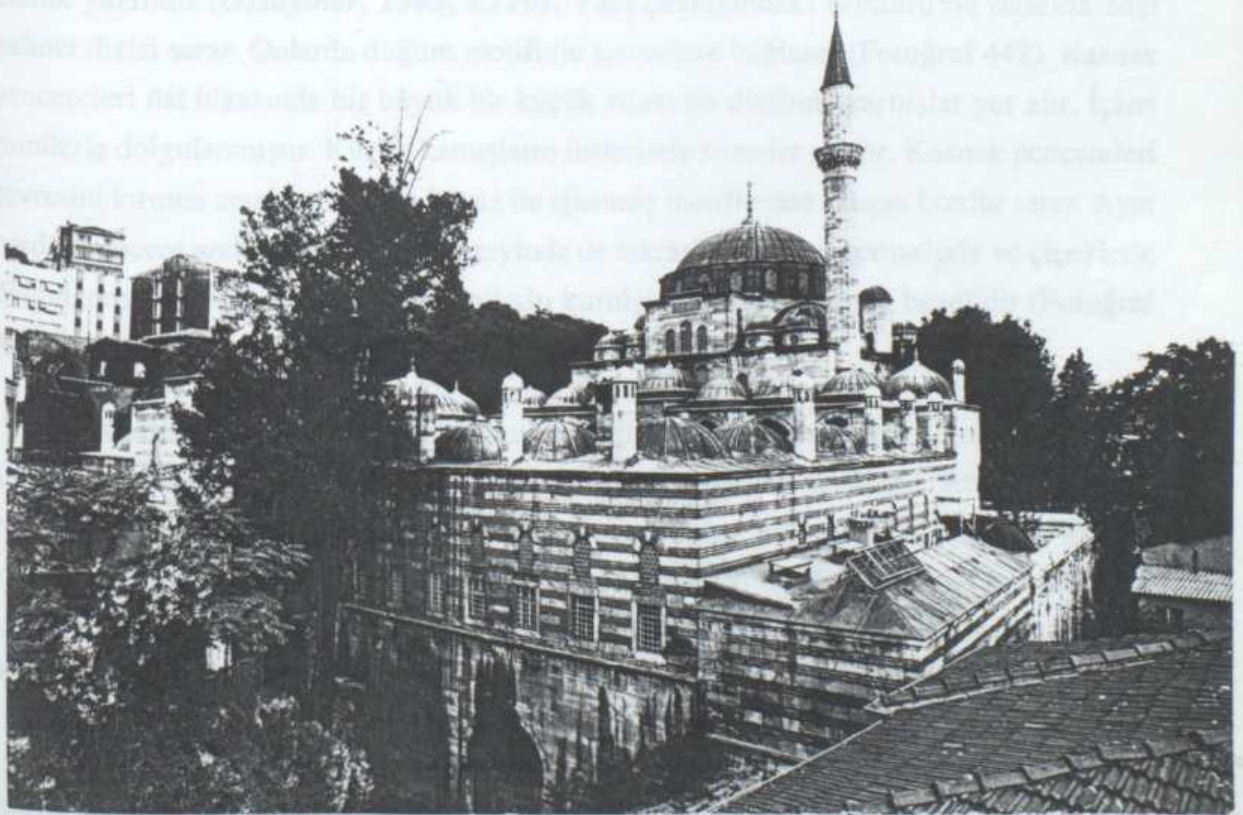
Sokollu Cami-Medresesi, Kadirga. Zemin Kat Planı

Plan.10. Sokollu Mehmet Paşa Camisi Planı

Fotoğraf.440. Caminin Dışarıdan Çekilişi

Fotoğraf.439. Sokollu Mehmet Paşa Camisi Son Cemaat Yeri ve Avlusu Genel Görünüş

Fotoğraf.440. Caminin Dıştan Genel Görünüşü

İÇ MEKAN ÖZELLİKLERİ

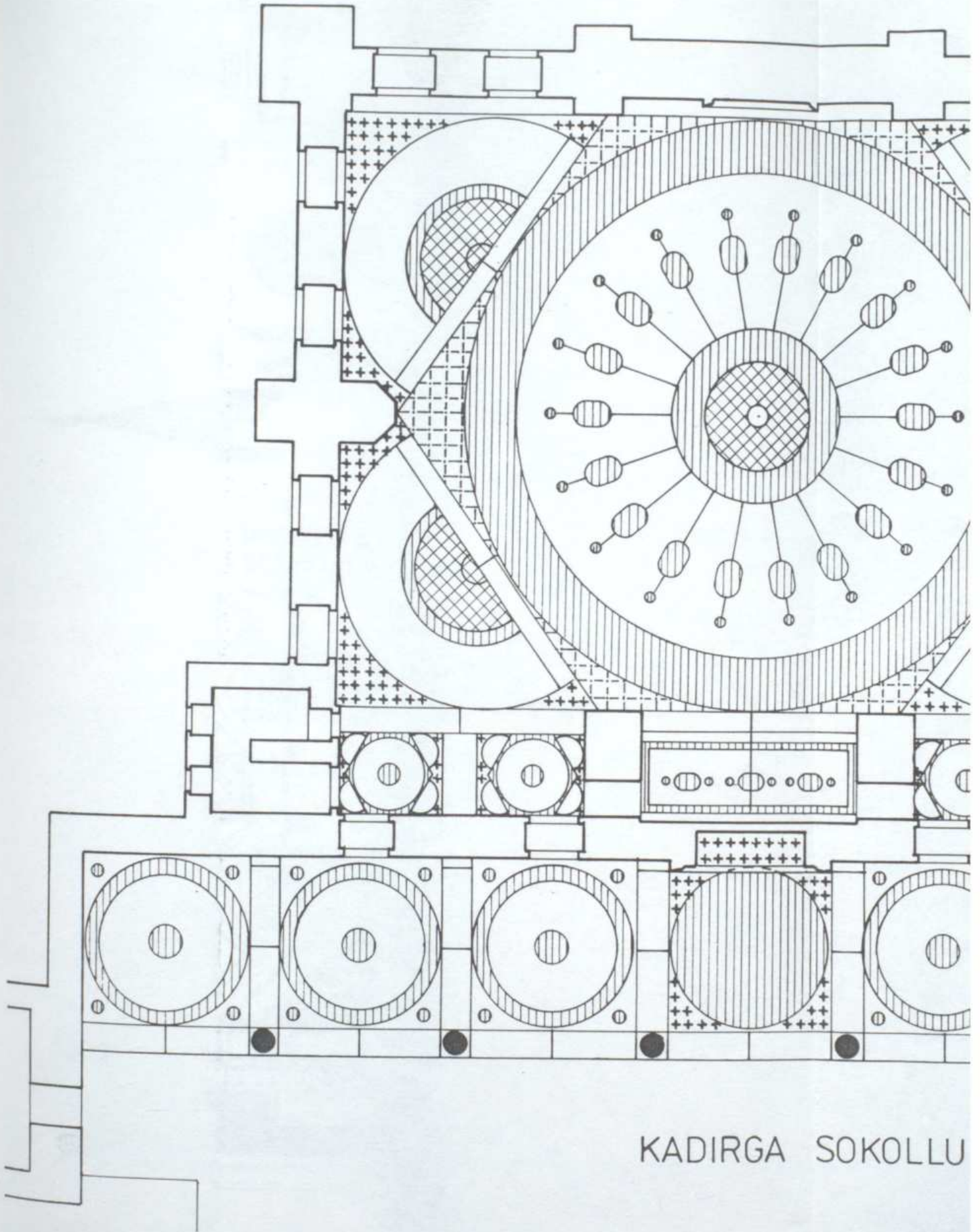
İç mekân oldukça aydınlıktır. Pencereilerin ahenkli ve sistemli dizilişi önemli etken olmuştur. Örtü sisteminden itibaren bu özellik sezilir. Ana kubbe kasnağında onsekiz adet pencere sıralanmıştır. Yarım kubbelerdeki altışar pencerenin ikisi kör penceredir. Mihrabın üstündeki iki sıra üçlü grup tepe penceresi sistemi tam karşısındaki duvarda da kapı üstünde tekrarlanmıştır. Beden duvarlarında ikili gruplar halinde düzenlenmiş üç sıra pencere sistemi görürüz. Cümle kapısının sağında ve solunda ise ikişer pencere vardır. Mahfeller yapıyı üç yönde sarar. Müezzin mahfeli ise girişin sağındadır. Mahfellere çıkış kapının sağ ve solundaki birer kapı ile ulaşılan merdivenlerle sağlanmıştır. Mahfellerin üstünde kuzeyinde sağ ve sol köşelerde ikişer kubbecik örtü sistemini tamamlar. Onların da küçük pencereleri vardır. Camide toplam 100 adet pencere sayılmıştır (*Kuran, 1986, s.110*) (Fotoğraf 441).

BEZEME PROGRAMI (Plan 11, 12 Kesit 8)

Ana Kubbe : Ana kubbenin tam ortasında üzeri altın varaklı ahşap bir avize askısı bulunur. Onun çevresinde geçmelerden oluşan merkezi bir kompozisyon lacivert zemine altın varak ile işlenmiştir. Çevresindeki ayet yazı ile birleşmiştir. Yazı, celi sülüs ile 1939 tarihinde Hattat Halim Özyazıcı tarafından yenilenmiştir Fatır Suresi, 41 Arapça olarak yazılıdır (*Özsayiner, 1993, s.110*). Yazı çevresindeki bordürü de onsekiz adet palmet dizisi sarar. Onlarda düğüm motifi ile şemselere bağlanır (Fotoğraf 442). Kasnak pencereleri üst hizasında bir büyük bir küçük sırası ile dizilmiş kartuşlar yer alır. İçleri rumilerle dolgulanmıştır. Küçük kartuşların üstlerinde rozetler vardır. Kasnak pencereleri çevresini kırmızı zemine mavi ve beyaz ile işlenmiş motiflerden oluşan bordür sarar. Aynı bordür pencere aralarındaki duvar yüzeyinde de tekrarlanır. İçleri şemselere ve çiçeklerle dolgulanmıştır (Fotoğraf 443). Gezinti altı kornişi taşır ve kalemişi bezelidir (Fotoğraf 444).

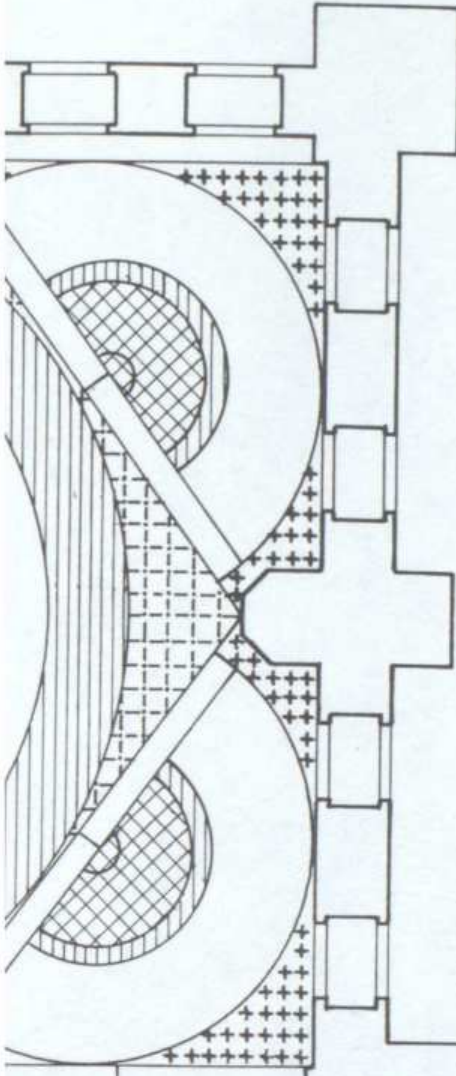
Pendantifler : Yapının ana kubbesinin altı adet pendantifi tamamen çini ile kaplıdır. Lacivert zemine beyaz hat ile yazılmış sülüs yazıları ortadadır. Etrafında kıvrık yaprakları ve şakayıklar bezelidir. Kıvrık yapraklar arasında ikişer tane kabara yerleştirilmiştir. Yeşil kıvrık yapraklar pendantifin şekline uygun bir ahenkle kompozisyonu tamamlar (*Yetkin, 1989, s.486*). Dairevi istifli celi sülüs yazılar Allah'ın güzel isimleridirler (*Özsayiner, 1993, s.111-112*) (Fotoğraf 445).

Yarım Kubbeler : Ana kubbeyi destekleyen dört yarım kubbe ortalarında celi yazılar bulunur. Ana kubbede olduğu gibi lacivert zemine altın varak ile yazılmışlardır.

KADIRGA SOKOLLU

Plan.12. Sokollu Mehmet Paşa Camisi'ndeki İkinci Kademe Planı Üzerinde Bezeme Düzeni

LEJANT

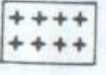
MOTİF

HAT

ÇİNİ

MUKARNAS
(taş - alçı)

MALAKARİ

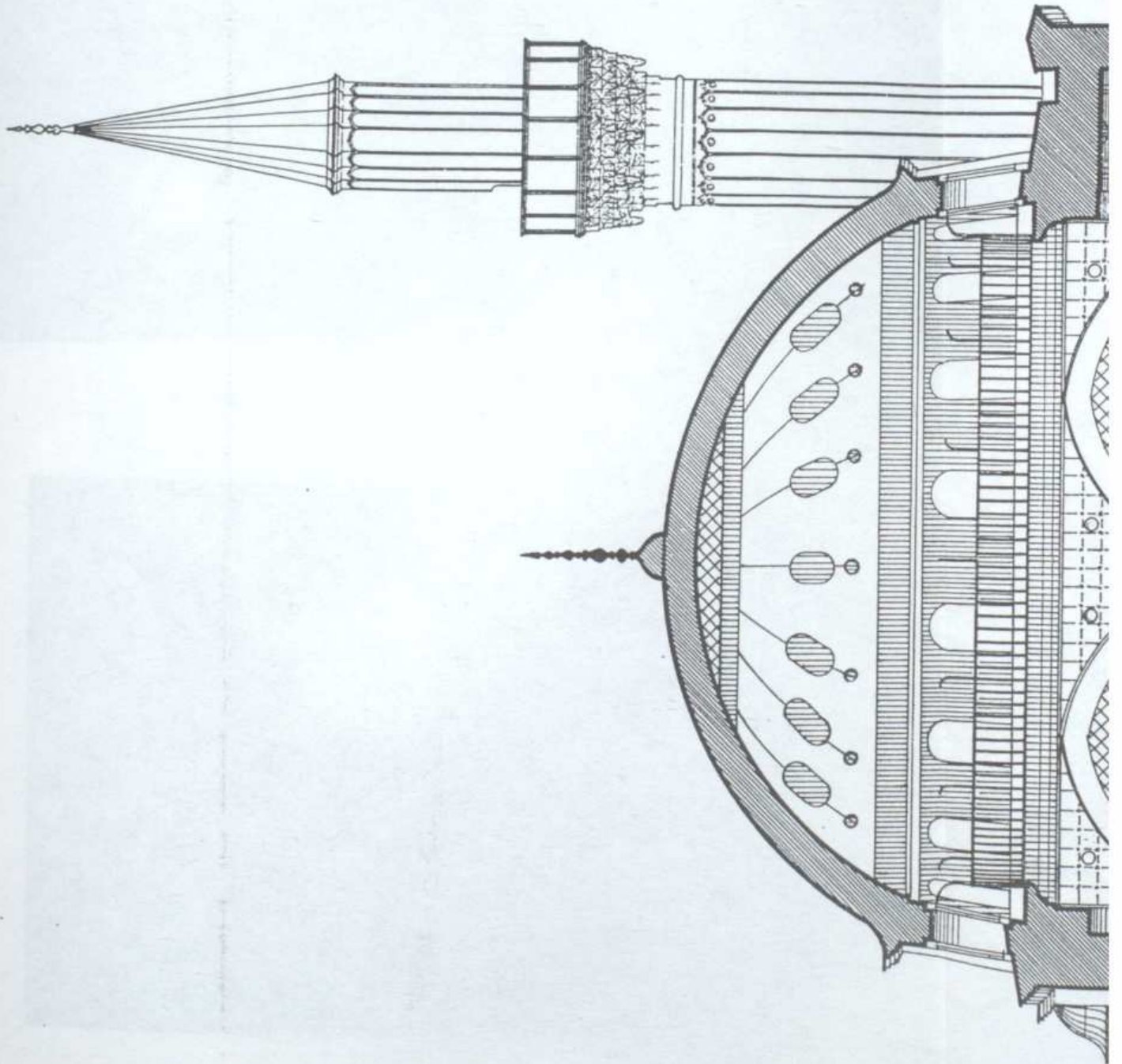
AHŞAP

KALEMİŞİ

B.E.

CAMİİ

LEJANT

KALEMİŞİ

MOTİF

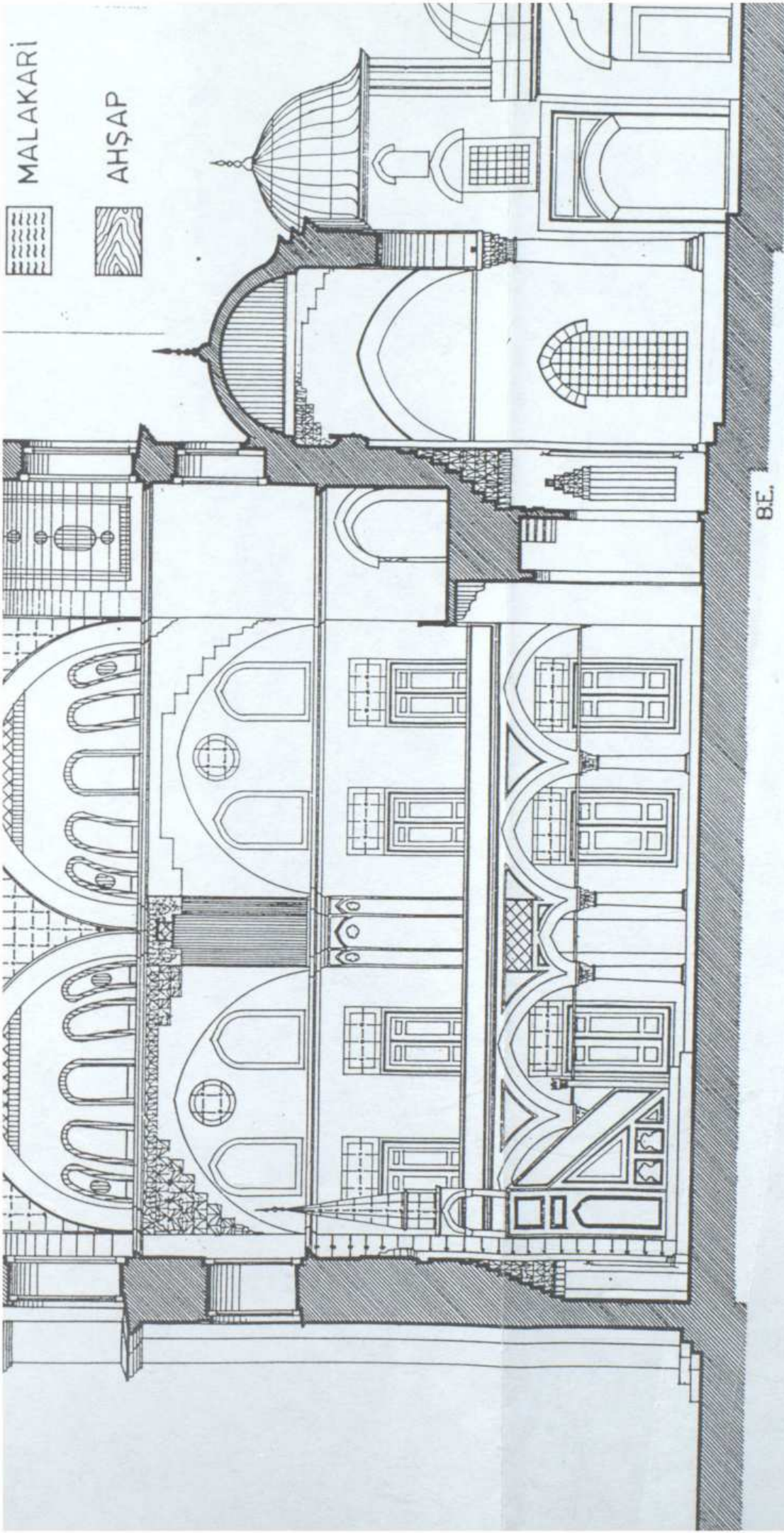
HAT

ÇİNİ

MUKARNAS
(taş - alçı)

Kesit.8. Sokullu Mehmet Paşa Camisi'nde Batı Duvarında Bezeme Düzeni

KADIRGA SOKOLLU CAMII

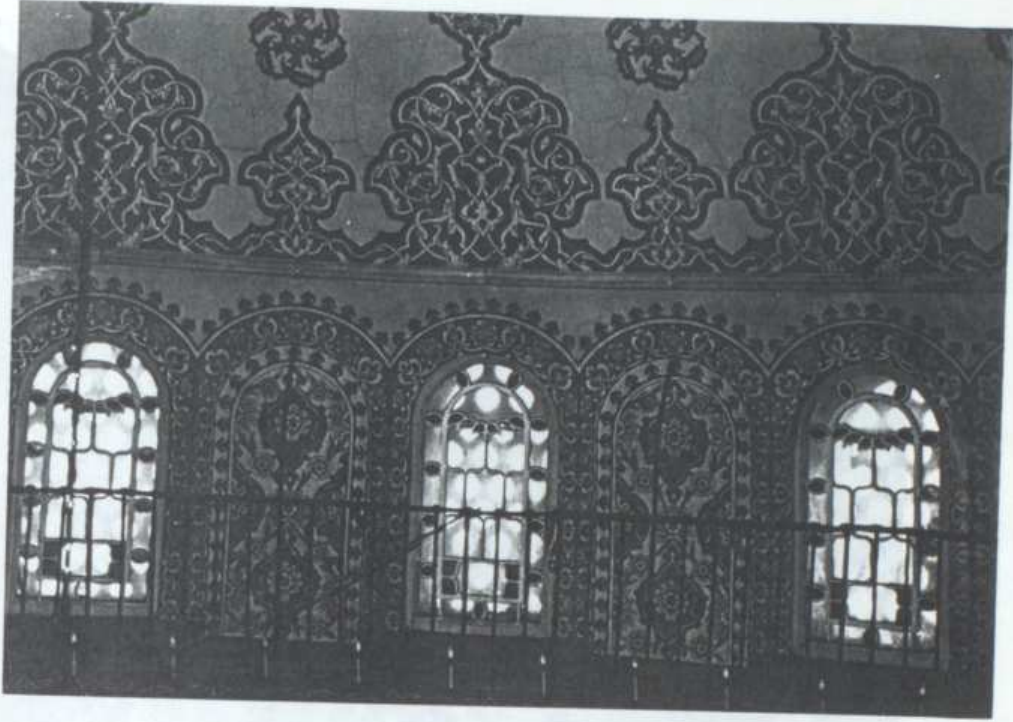

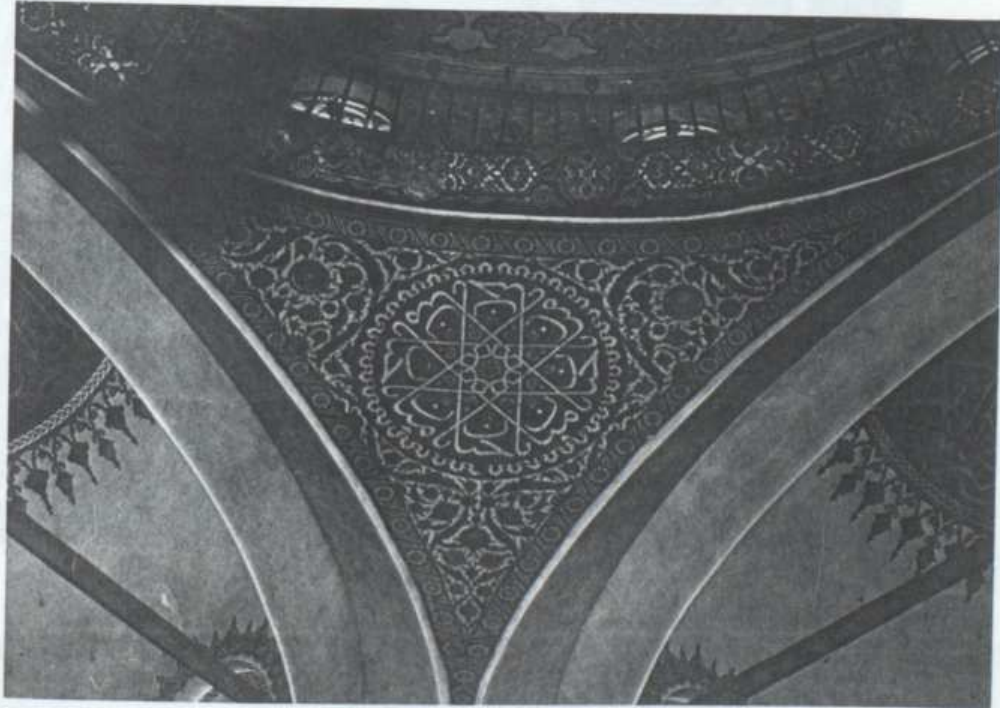
Fotoğraf.441. Cami İç Mekanı Genel Görünüşü

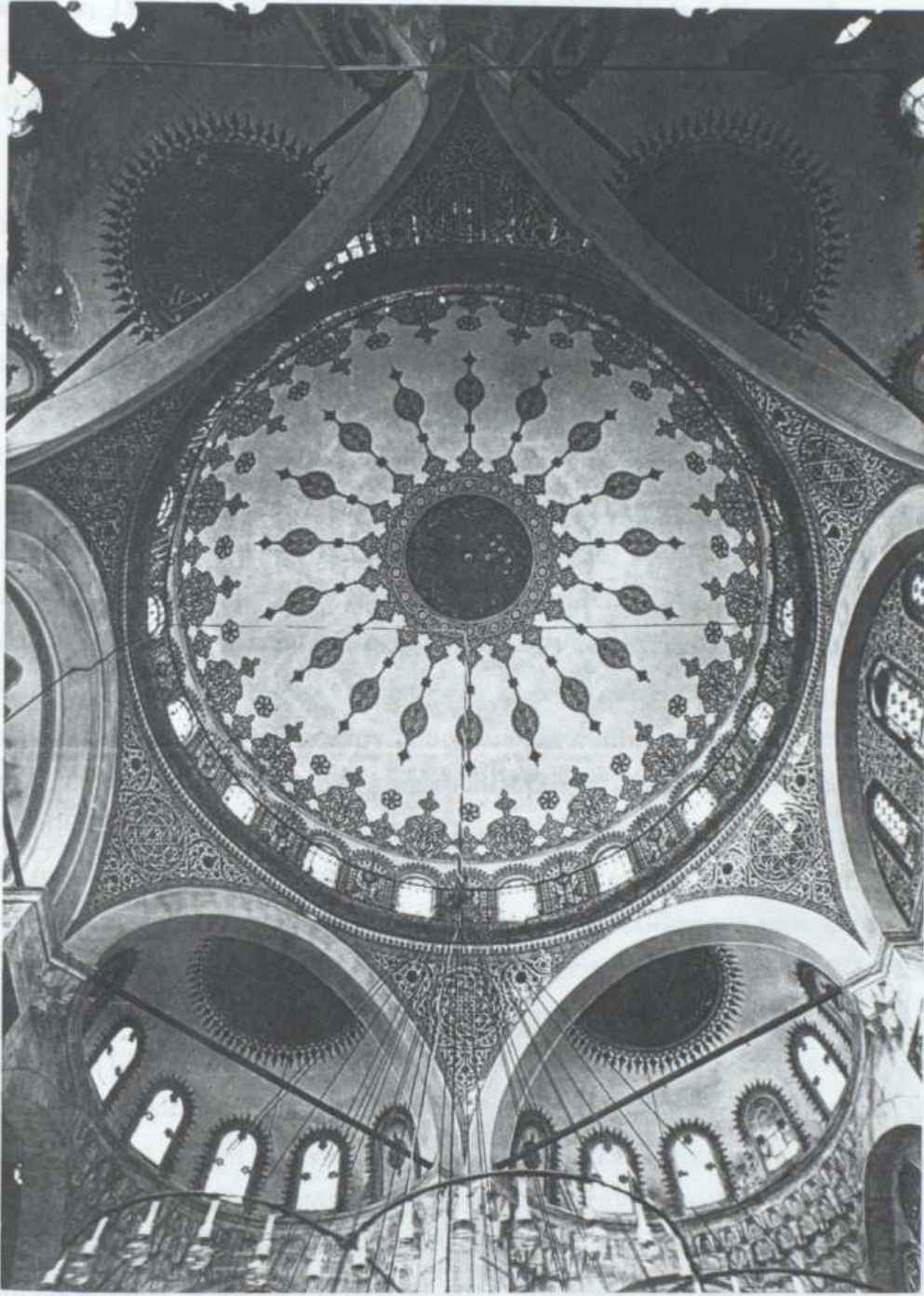
Fotoğraf.442. Ana Kubbe Merkezi Kompozisyonu

Fotoğraf.443. Ana Kubbe Kasnağı

Fotoğraf.444. Gezinti Altı Kornişi Üzerindeki Bezeme

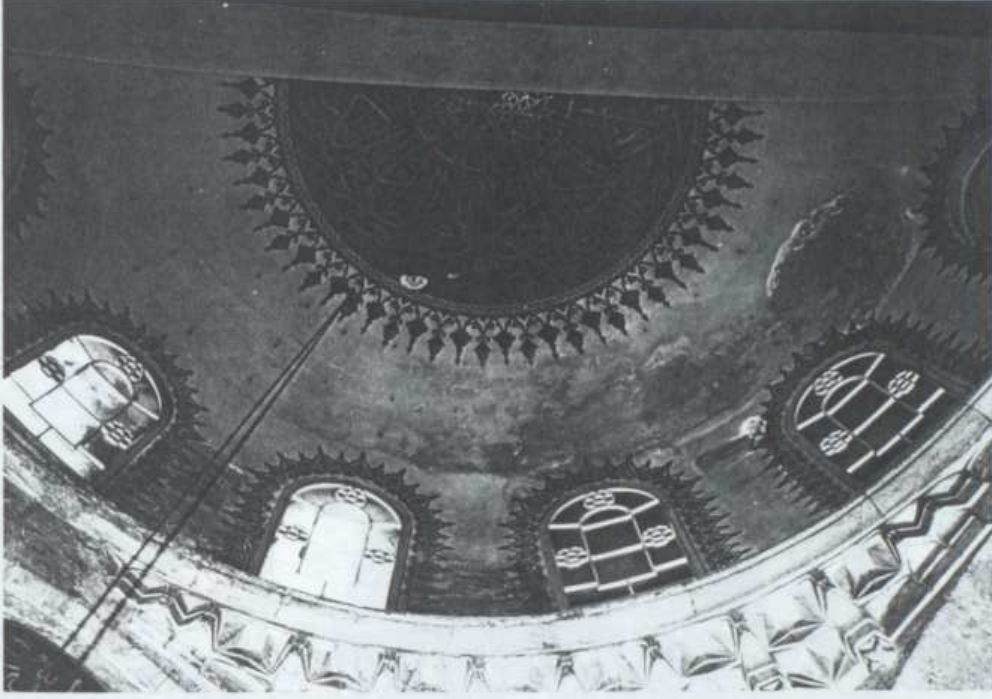

Fotoğraf.445. Ana Kubbe ve Altı Adet Pandantifinin Görünüşü

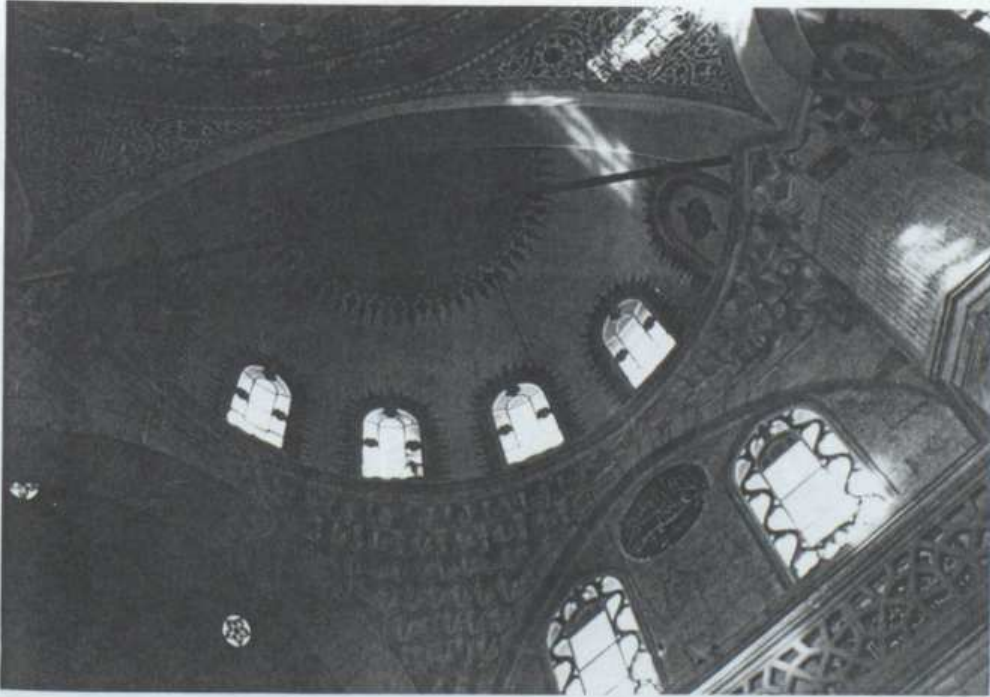
Ortada geçmelerden oluşan kompozisyon etrafındaki yazı Cuma Suresi 9 ve 10'dur (*Özsayiner, 1993, s.110*) (Fotoğraf 446). Yazı çevresinde tığlar sıralanmıştır. Yarım kubbelerin pencere çevrelerinde bordür bezelidir. İkişer kör pencere ortalarında da şemse motifi işlenmiştir. Yarım kubbeleri altta yedi sıra mukarnas destekler (Fotoğraf 447).

Mihrap Duvarı : En yoğun çini bezeme mermer mihrabın üstünde ve duvarlarında yer alır (Fotoğraf 448). Mihrabın üstündeki ik sıralı alçı içlikler klasik üsluptadır. Bu pencereler arasındaki duvar yüzeyini kaplayan çiniler beyaz zemin üzerine yaprak kümeli bir kökten çıkan kıvrık dallar üzerinde, lale, sümbül, karanfil, gül ve goncası ile tamamen naturalist üslupta kıvrık dal sistemi düzenindedir (*Yetkin, 199, s.486*) (Fotoğraf 449). Alt sıra tepe pencereleri muazzam bir alçı işçiliği ürünüdür. Üzerlerinde yazı da yer almıştır. Çevrelerindeki çinilerde lale, karanfil, sümbül ve gül yine üstteki teknikte devam etmiştir (Fotoğraf 450). Pencere aralarında lacivert zemine beyazla Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer yazılıdır (Fotoğraf 451). Bu madalyon sırasında iki başta yarım daire madalyonlar yer alır. İçleri rumilerle dolgulanmıştır (Fotoğraf 452). Bunların altındaki taş silme ile mihrap arasındaki yüzeyde ise yine lacivert zemine beyaz sülüs hattı ile ayetler kartuşlar içerisinde sağ ve solda yer alır. İkisinin ortasında yuvarlak dilimli, içi rumi dolgulu bir madalyon bunlarla birleşmiştir (Fotoğraf 453). Hemen altta sağ ve solda olmak üzere bordürle kare panolar oluşturulmuş ortalarına yeni madalyonlar yerleştirilmiştir (Fotoğraf 454). Bunlar lacivert zemine beyaz sülüs hat ile yazılmış ve uçları merkezde düğümlenmiş (Fotoğraf 455) iri yazı madalyonudur. Ana kubbe ortasındaki kompozisyonun aynısıdır (Fotoğraf 456). Altlarında yine kartuş içerisinde lacivert zemine beyaz sülüs hattı ile yazılmış ayetler yer alır (Fotoğraf 457). Mihrabın iki yanındaki çini panolar sivri kemerli sathi niş içinde ince dallar üzerinde şakayık çiçekleri, çin bulutları ile yaprakların kestiği rozetlerle bir dolgu vardır. Beyaz zemine oldukça ahenkli bezenmişlerdir (Fotoğraf 458). Bu panoların alt kısmı, yine damarlı mermerleri taklit eden mavi çizgili ve benekli çini levhalarla kaplanmıştır (Fotoğraf 459, 460). Mermer mihrabın üst kısmındaki üçgen alınlık mermere oyularak işlenmiş motiflerle dolgudur. Dışında lotus-palmet firizi yer alır. Sağ ve solundaki dilimli sütunçelerin üzerini taş alemler bezemiştir (Fotoğraf 461). Mihrap kitabesine altın varakla Ali İmran Suresi, 37 sülüs hattı ile yazılmıştır (*Özsayiner, 1993, s.112*) (Fotoğraf 462). Mermer mihrap kavsarası mukarnaslıdır (Fotoğraf 463). Mukarnaslar arasında kabaralar yer alır (Fotoğraf 464). Kavsaranın sağ ve solunda da iki iri kabara vardır. Mihrap nişi beş yüzlüdür. Mihrap duvarının içine gömülü olan iki taşıyıcı ayak üzerinde, yukarıda kare formunda madalyon çini yazılar yer alır. Sağdaki Allah, soldaki Hz. Muhammed'dir. Bu yazıların hizasında sağ ve sol kemer içlerinde yine çiniden madalyon yazılar vardır (Fotoğraf 465). Alt sıra pencerelerinden mahfel döşemesi zemin kotundakilerin de

alınlaklarında dikdörtgen formunda çiniler yer alır. Lacivert zemine beyaz hat ile yazıları içerirler (Fotoğraf 466). Bu pencere sırasının altında zemin kotundaki iki dikdörtgen formlu mermer söveli pencere alınlıklarında da aynı çini yazıları buluruz (Fotoğraf 467). Her yazılı çini panonun bordürü birbirinden farklıdır (Fotoğraf 468) (Görünüş 11).

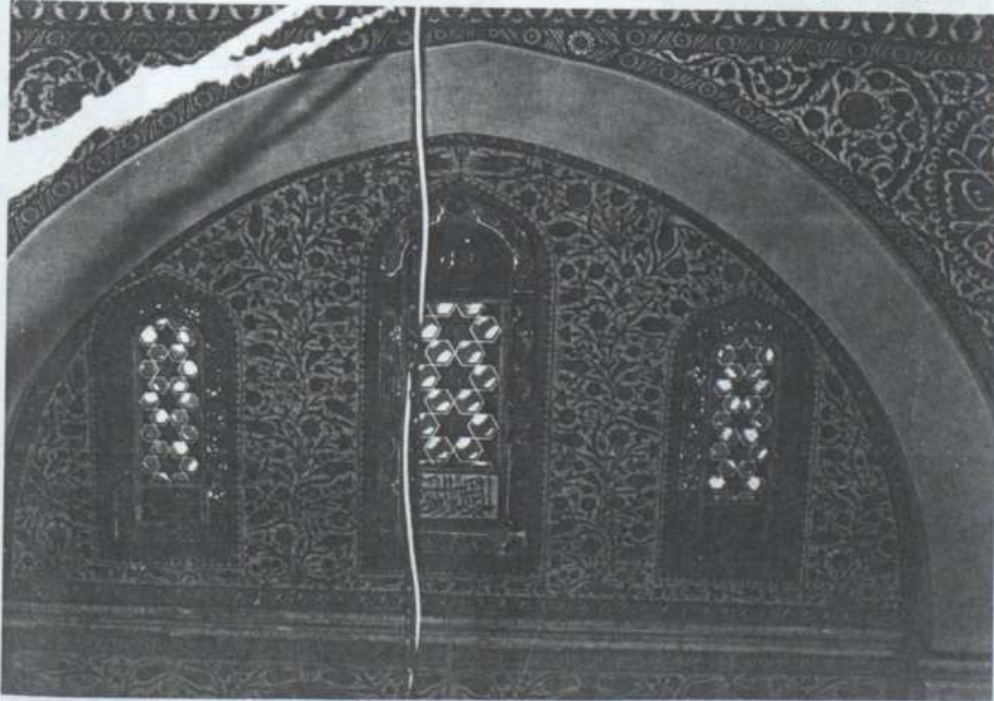
Fotoğraf. 446. Yarım Kubbelerden Biri

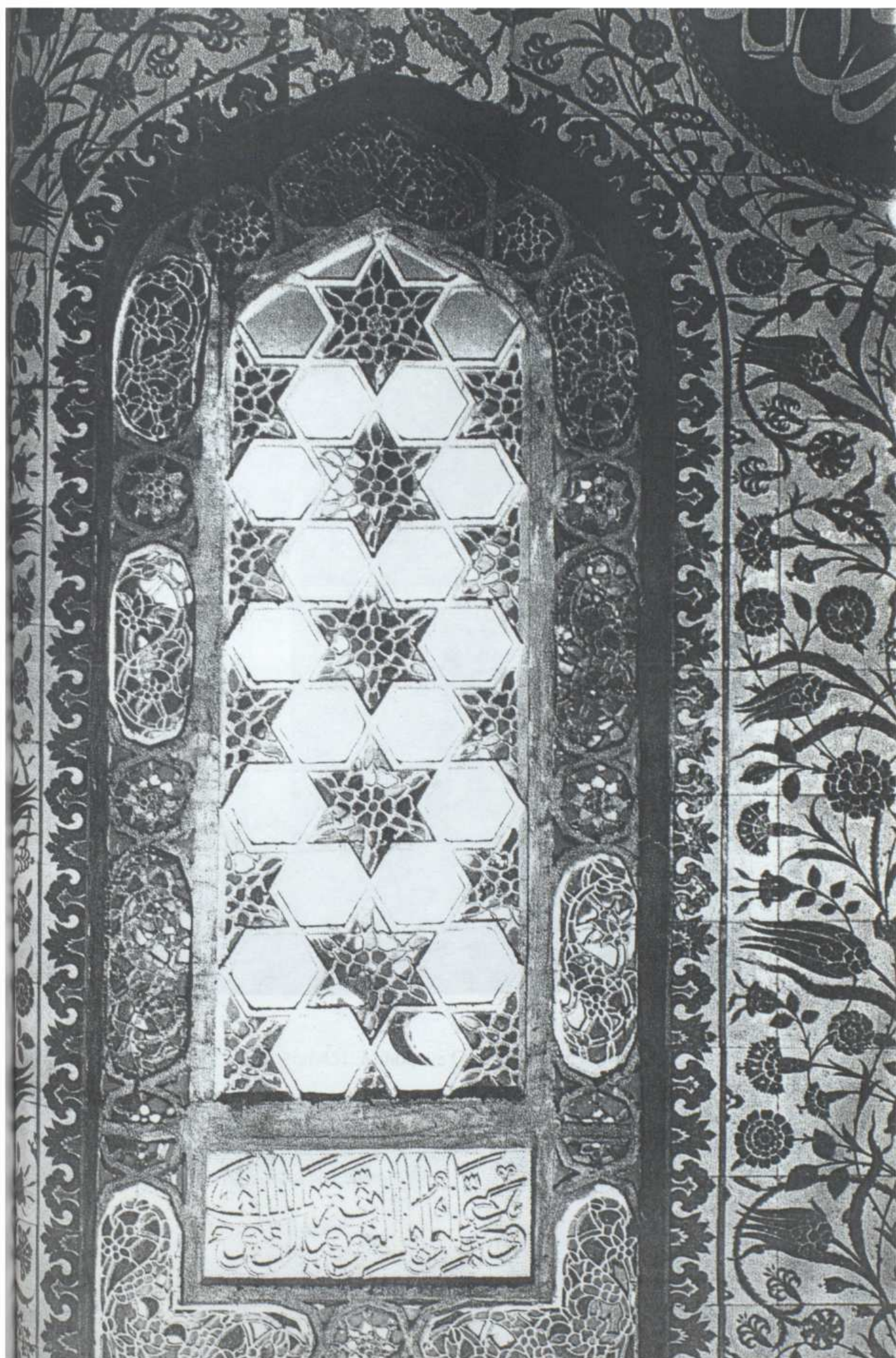
Fotoğraf. 447. Yarım Kubbe Altındaki Mukarnaslar

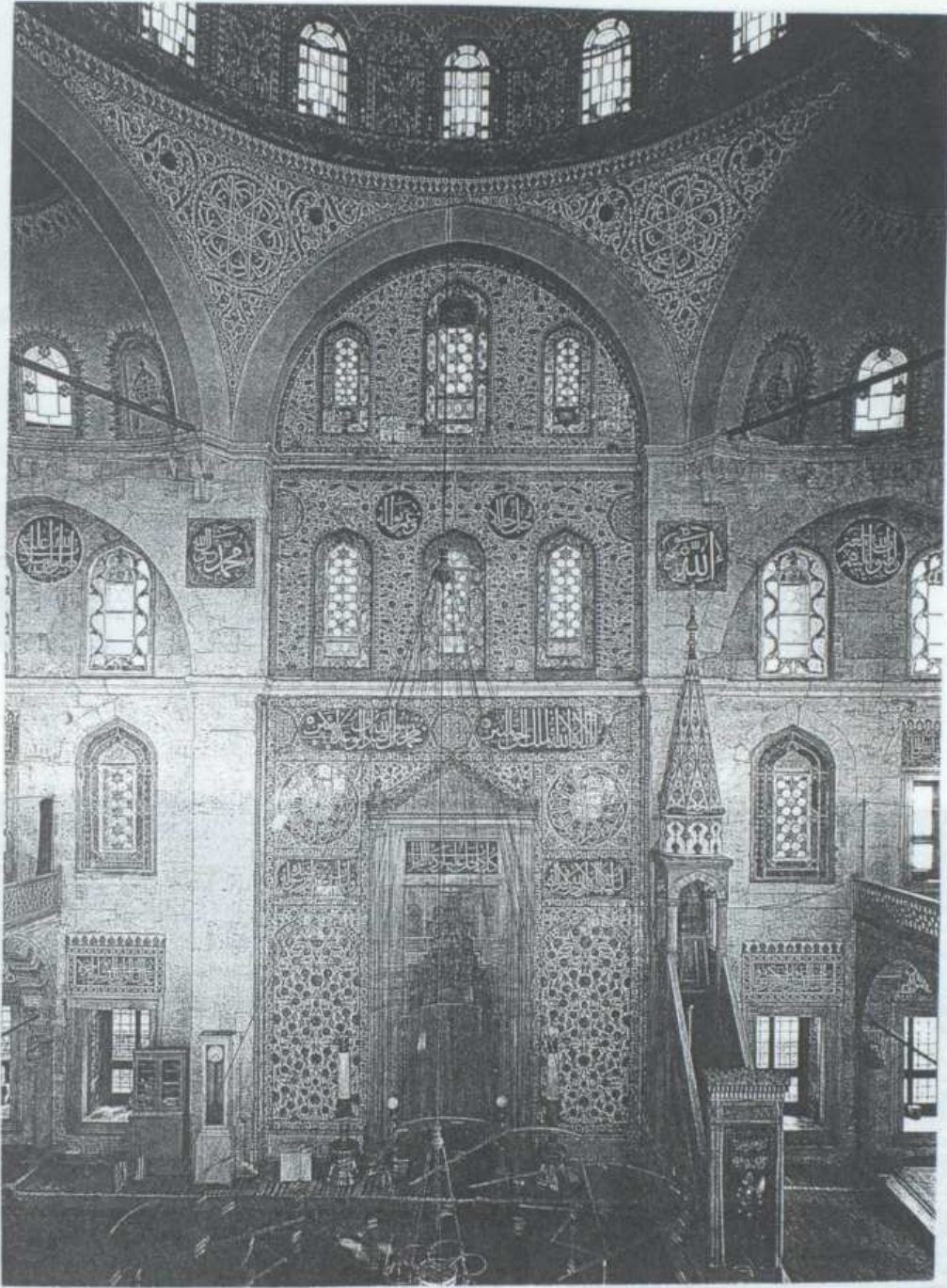

Fotoğraf. 448. Mihrapta ve Çevresinde Çini Bezemenin Dengeli Dağılımı

Fotoğraf.449. Kemer Aynası İçindesi Üç Alçı İçlik Pencere

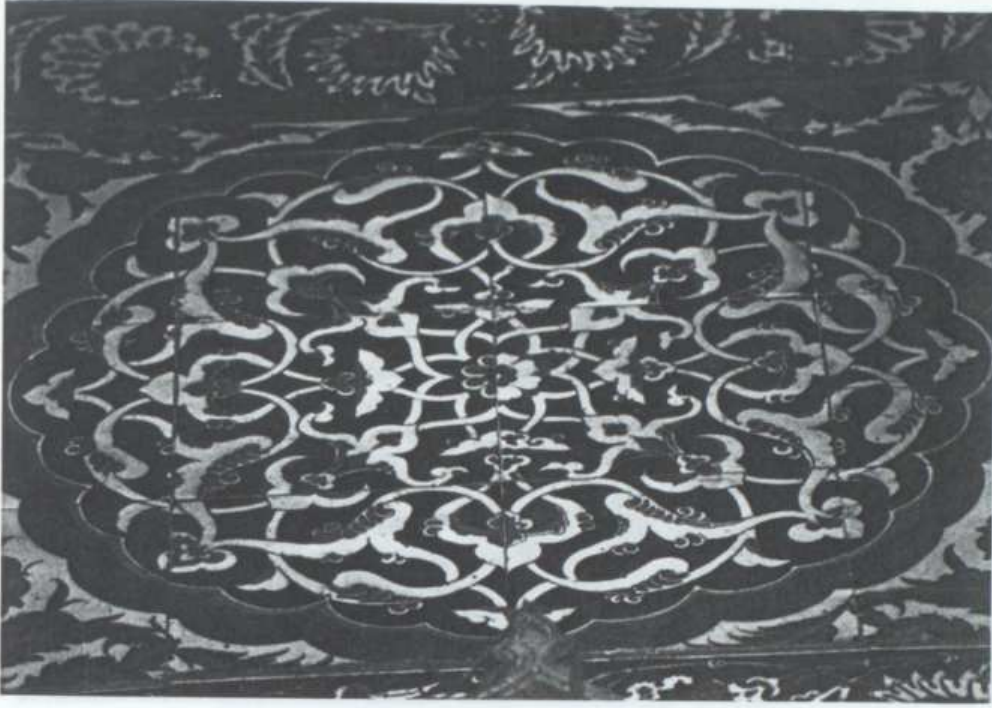

Fotoğraf.451. Mihrap ve Çevresindeki Çiniler

Fotoğraf.451. Mihrap Çinilerinden

Fotoğraf.451. Mihrap Çinilerinden

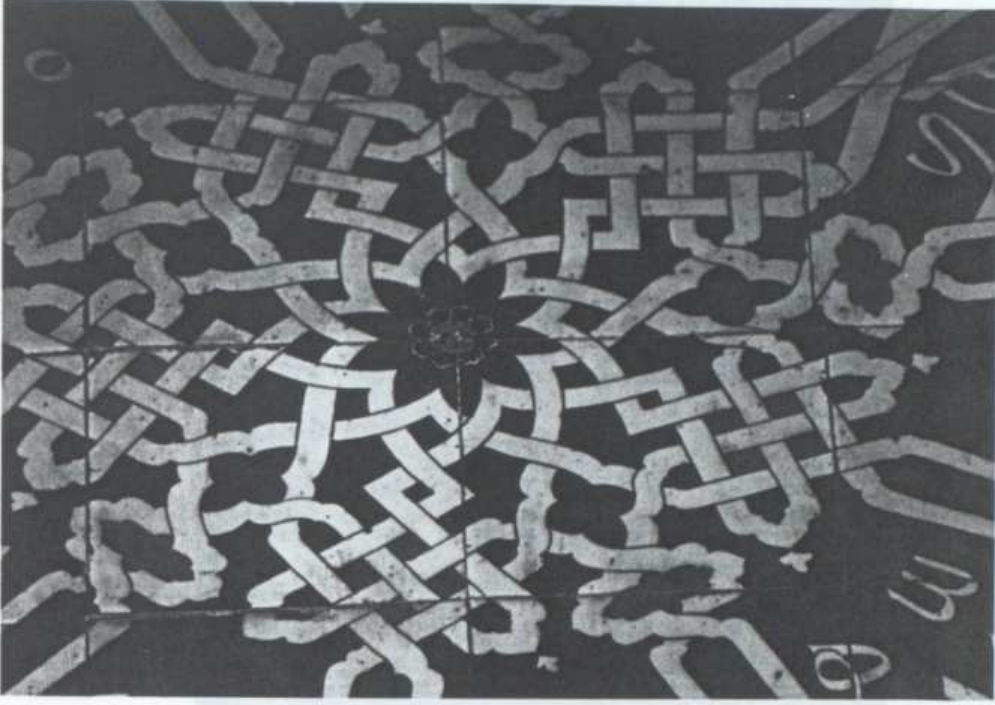
Fotoğraf.452. Mihrap Çinilerinden Detay

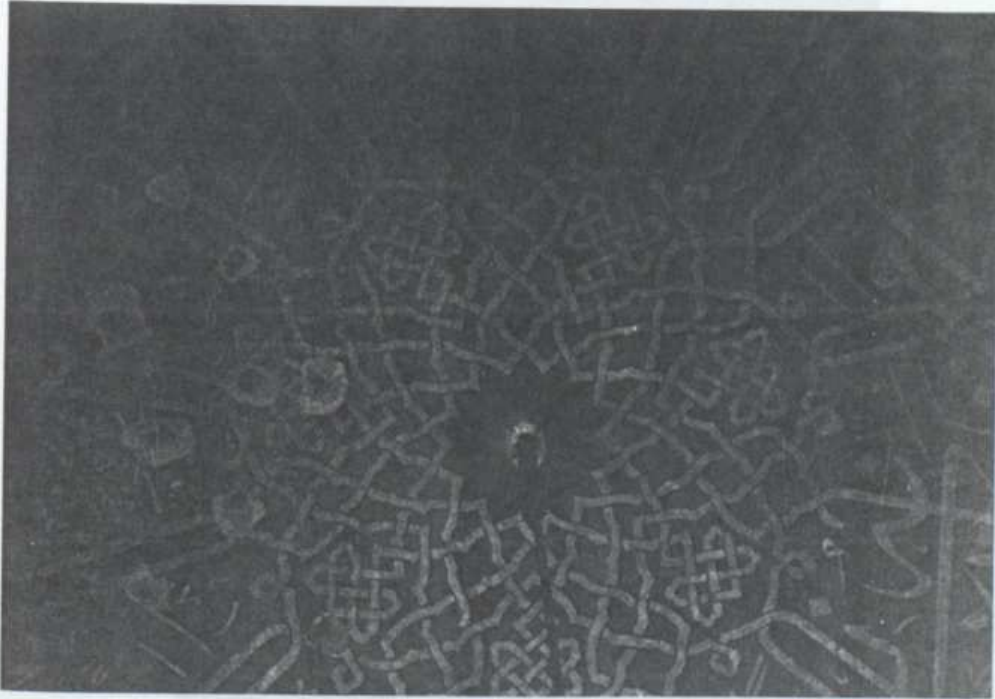
Fotoğraf.453. Mihrap Çinilerinden Detay

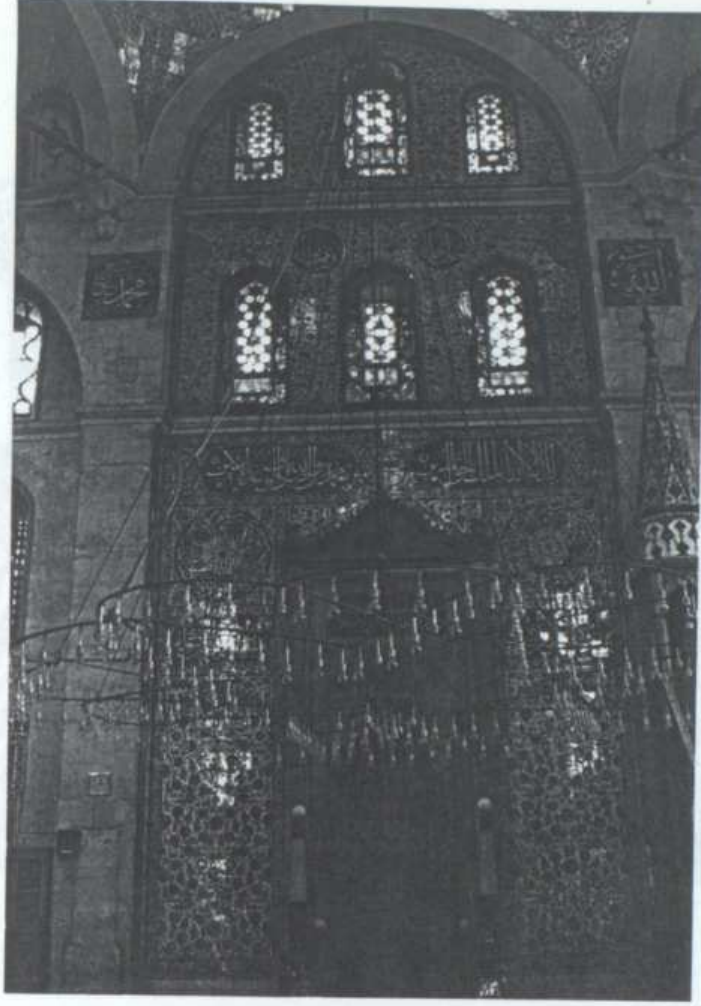
Fotoğraf.454. Mihrap Solundaki Çini Yazılardan Detay

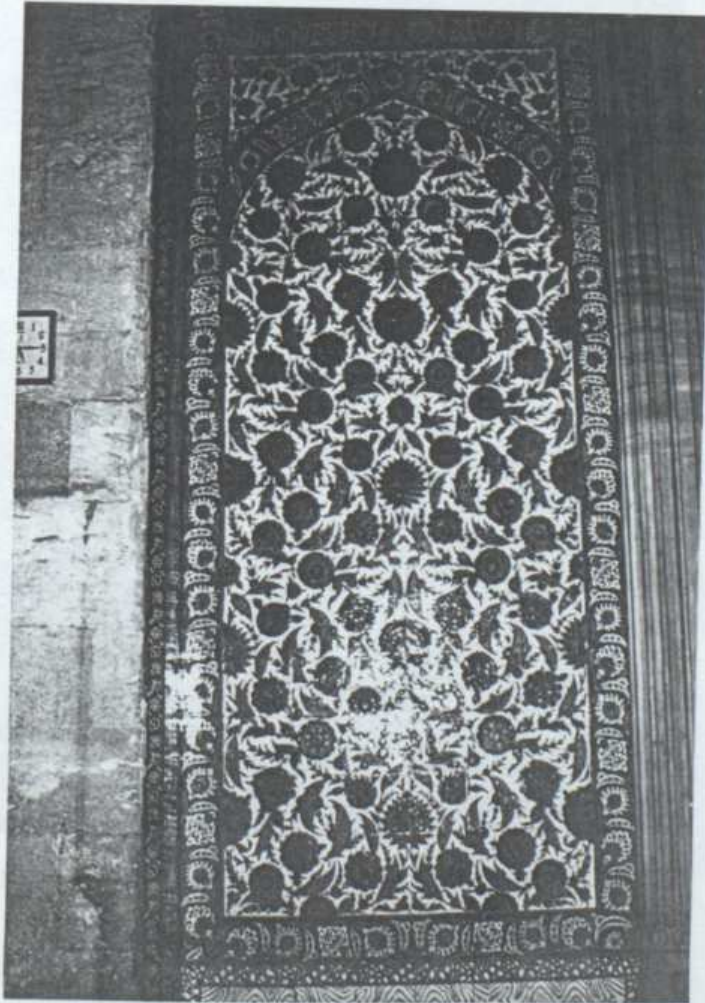
Fotoğraf.455. Çini Yazılardan Birinin Merkezi Kompozisyonu

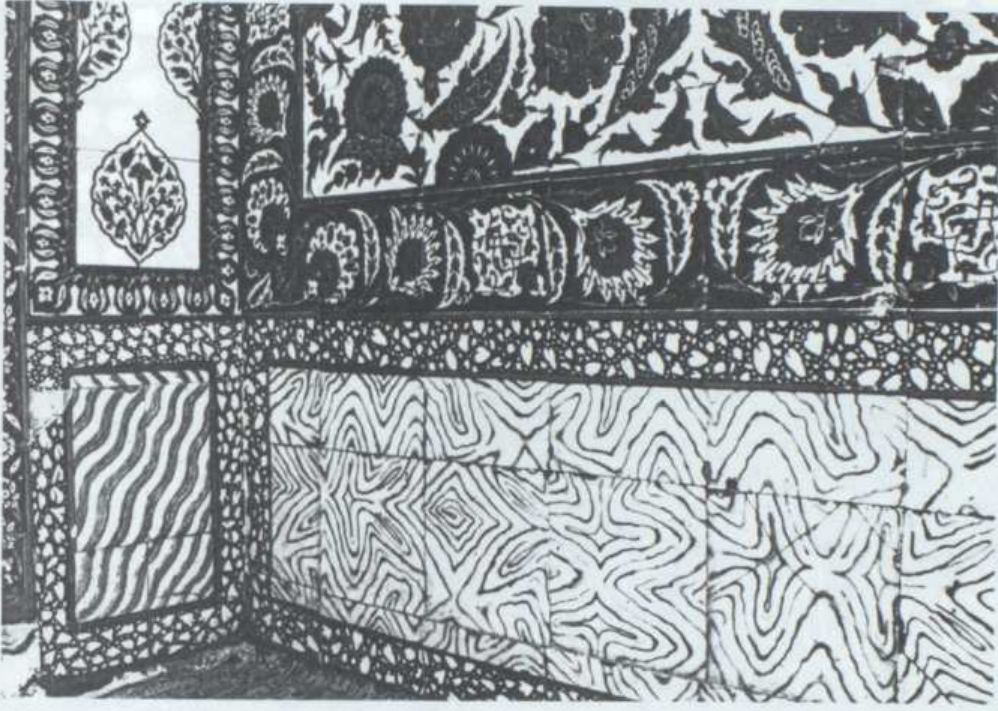
Fotoğraf.456. Ana Kubbe Yazısının Merkezi Kompozisyonu

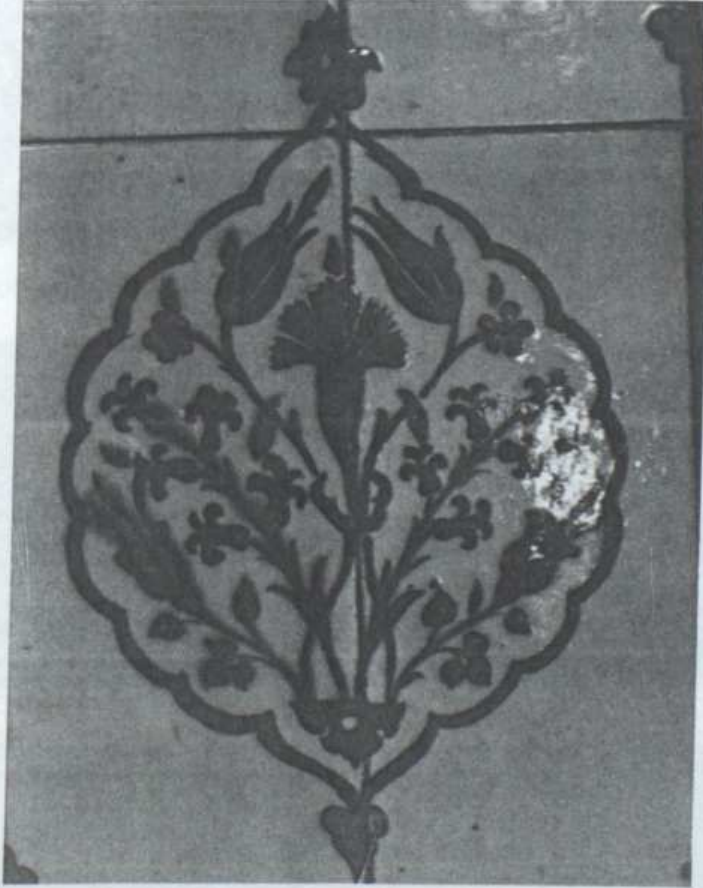
Fotoğraf.457. Mihraptaki Yazı Düzeni

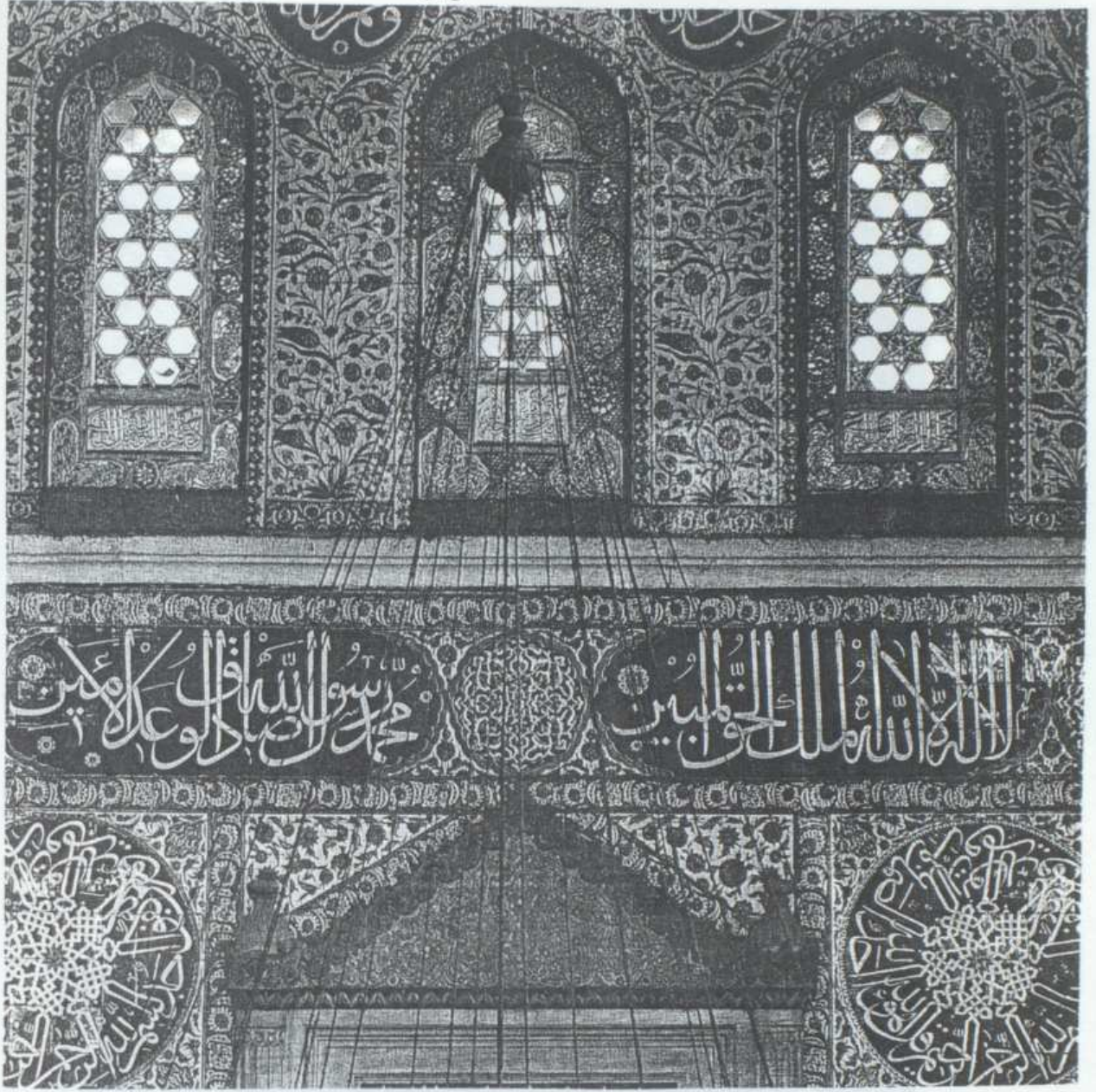
Fotoğraf.558. Mihrabın Solundaki Çini Pano

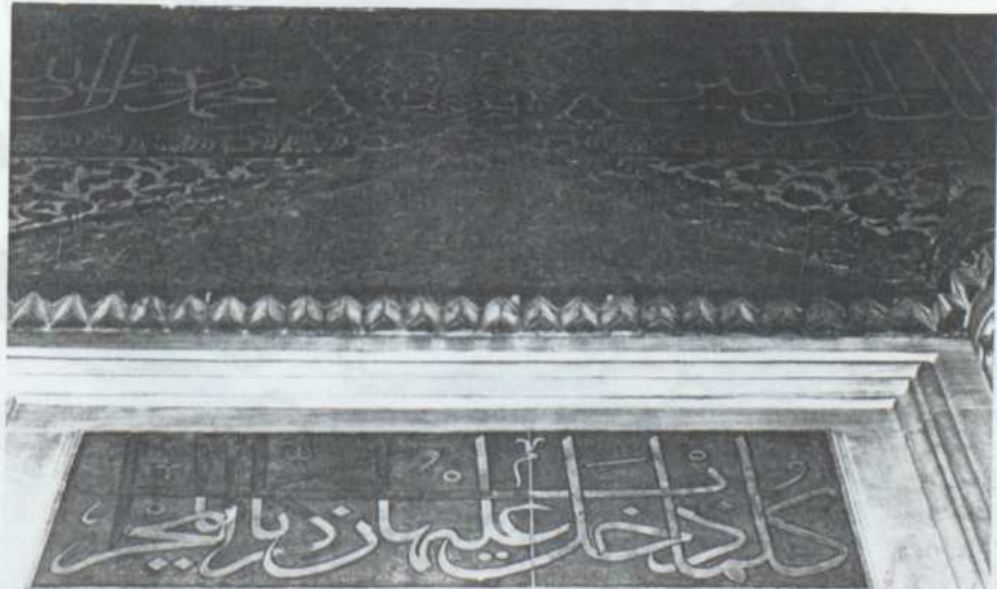
Fotoğraf.459. Mihraptaki Çini Panoların Alt Kısım

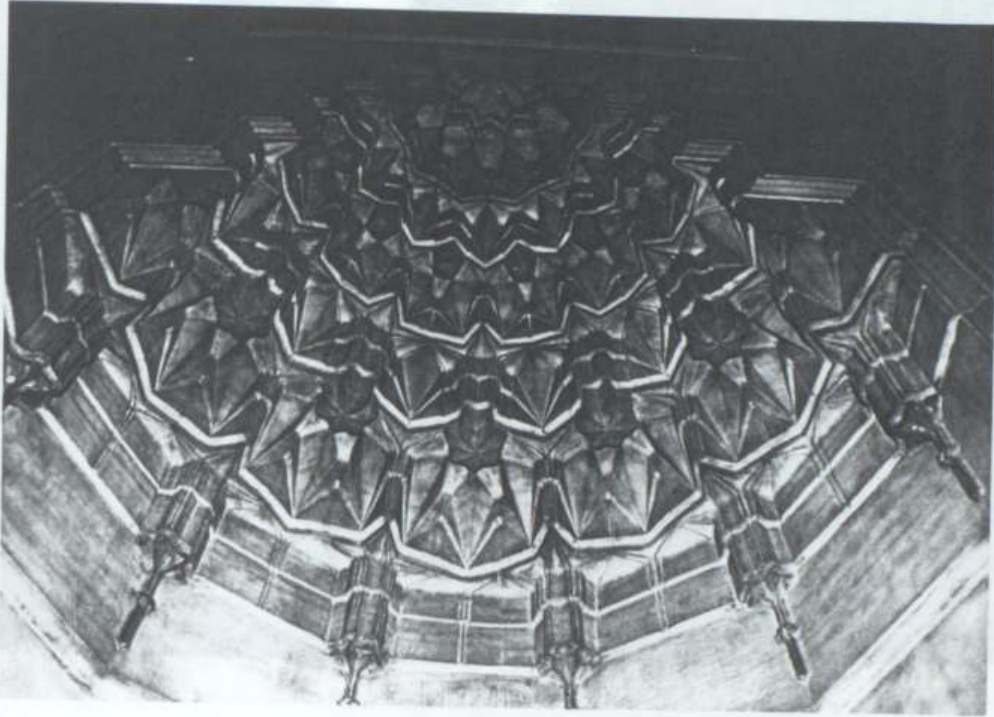
Fotoğraf.460. Mihrap Yanındaki Çinilerden Detay

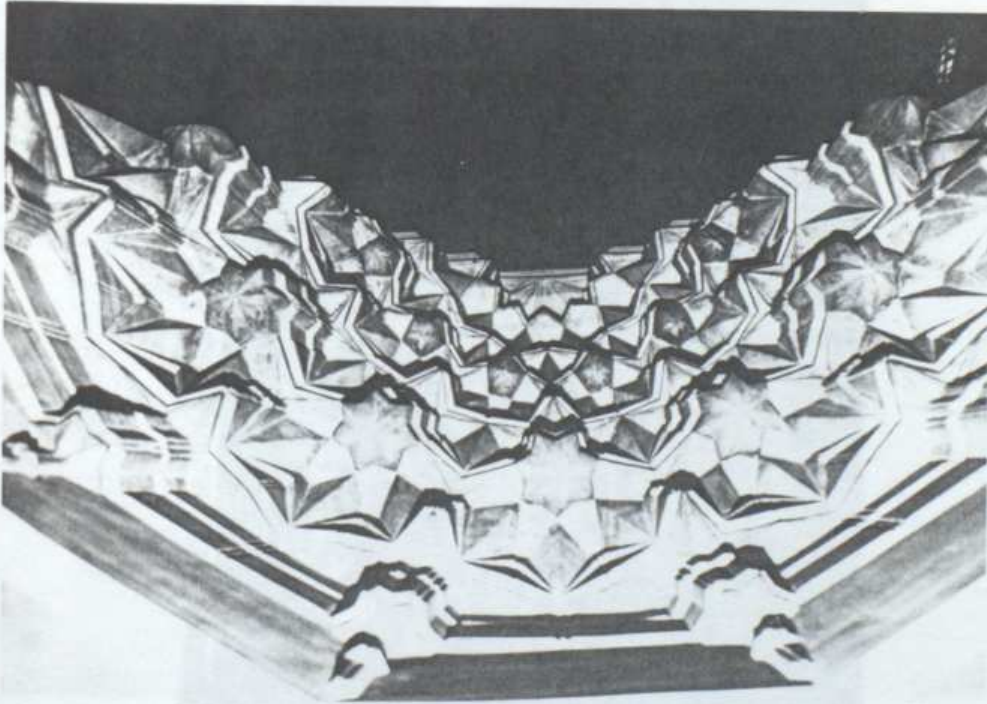
Fotoğraf.461. Mihrap Üstü Üçgen Alınlık ve Çevresindeki Çiniler

Fotoğraf.462. Mihrap Üstü Kitabesi

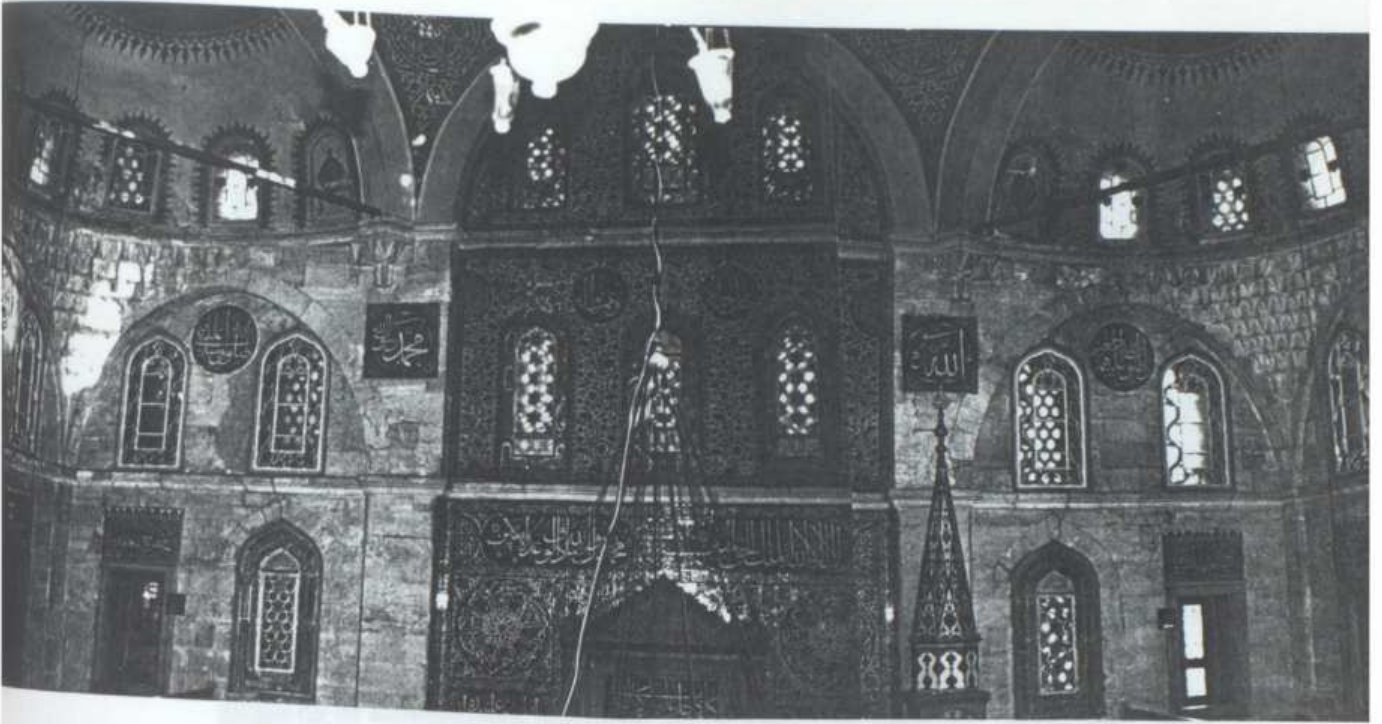

Fotoğraf.463. Mihrap Kavsarasının Önden Görünüşü

Fotoğraf.464. Mihrap Kavsarasının Alttan Görünüşü

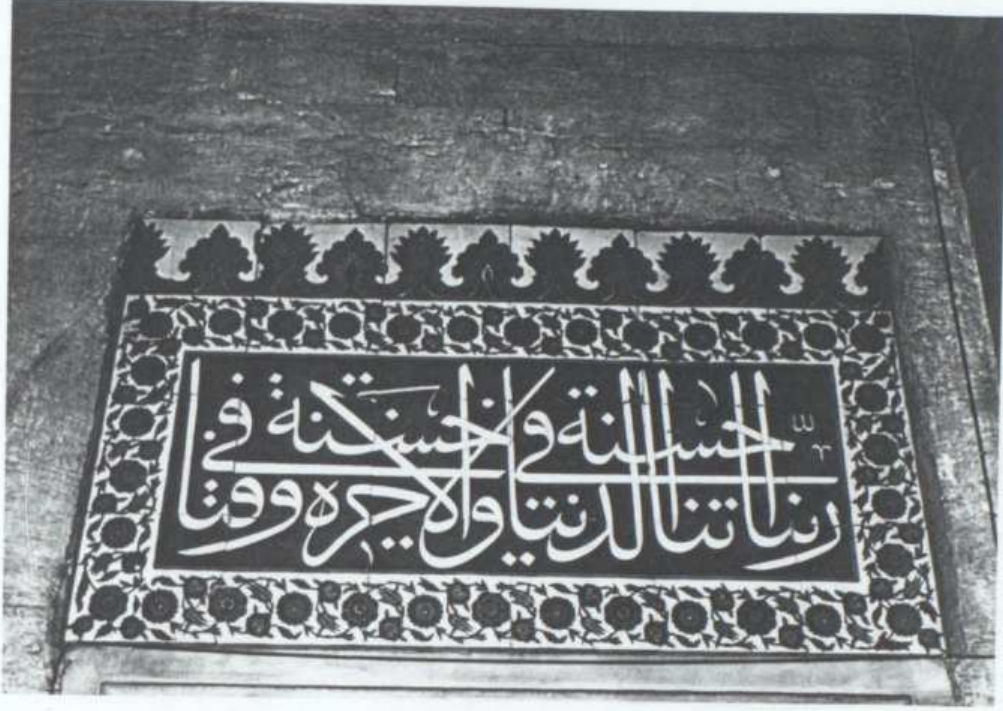

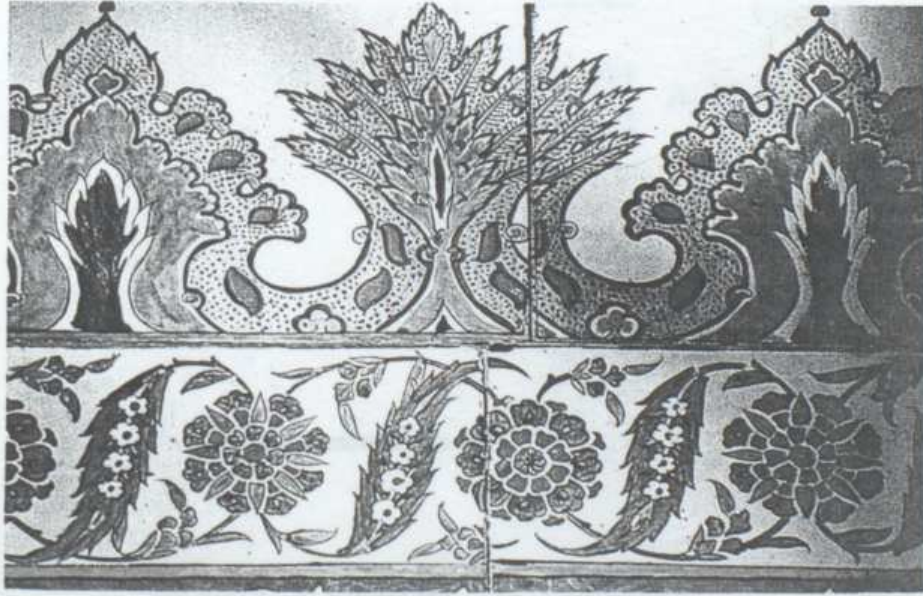
Fotoğraf.465. Mihrap Duvarı Üstü Yazı Düzeni Genel Görünüşü

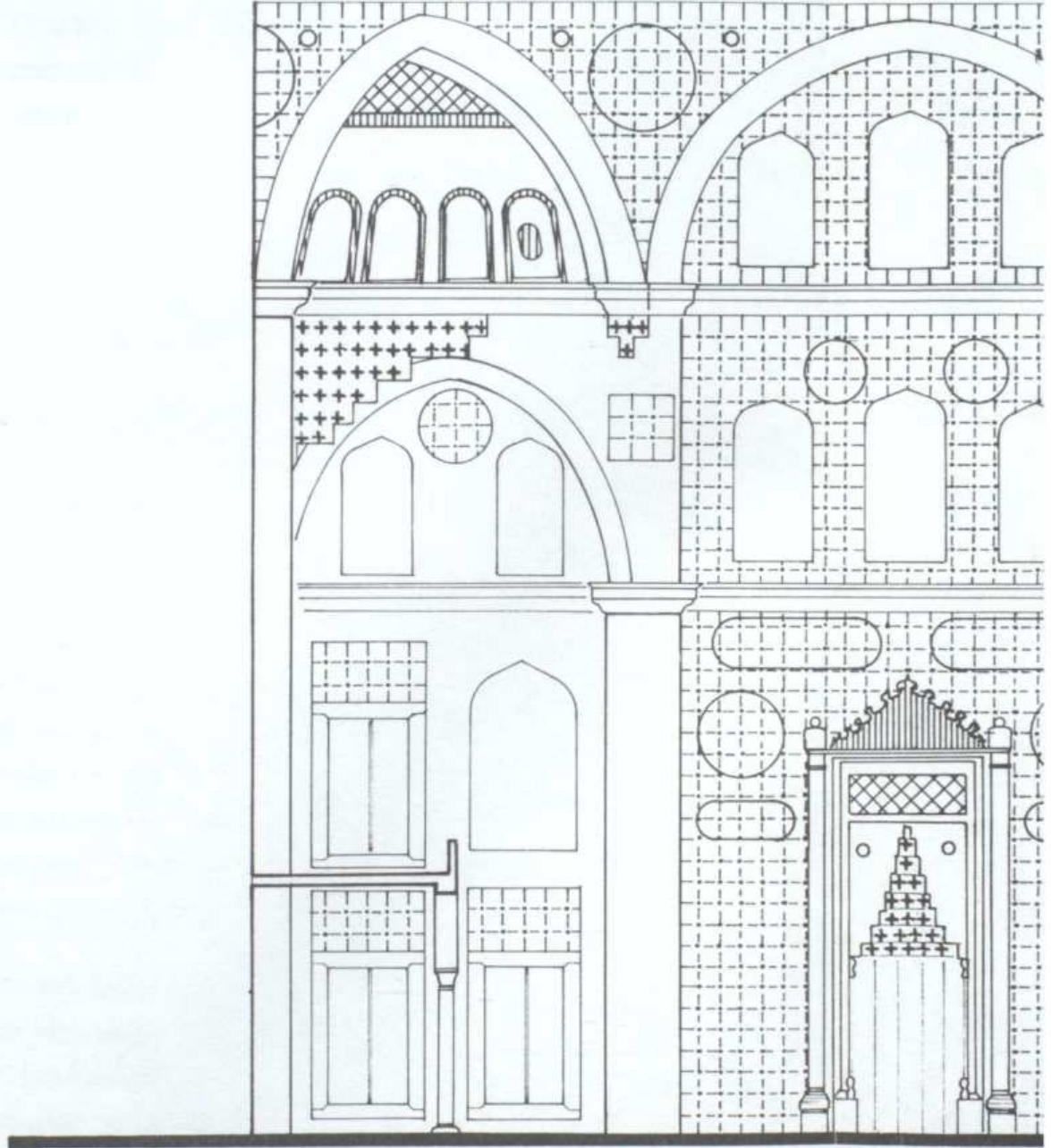
Fotoğraf.466. Mahfel Kotundaki Çini Yazılı Pencere Ahnlığı

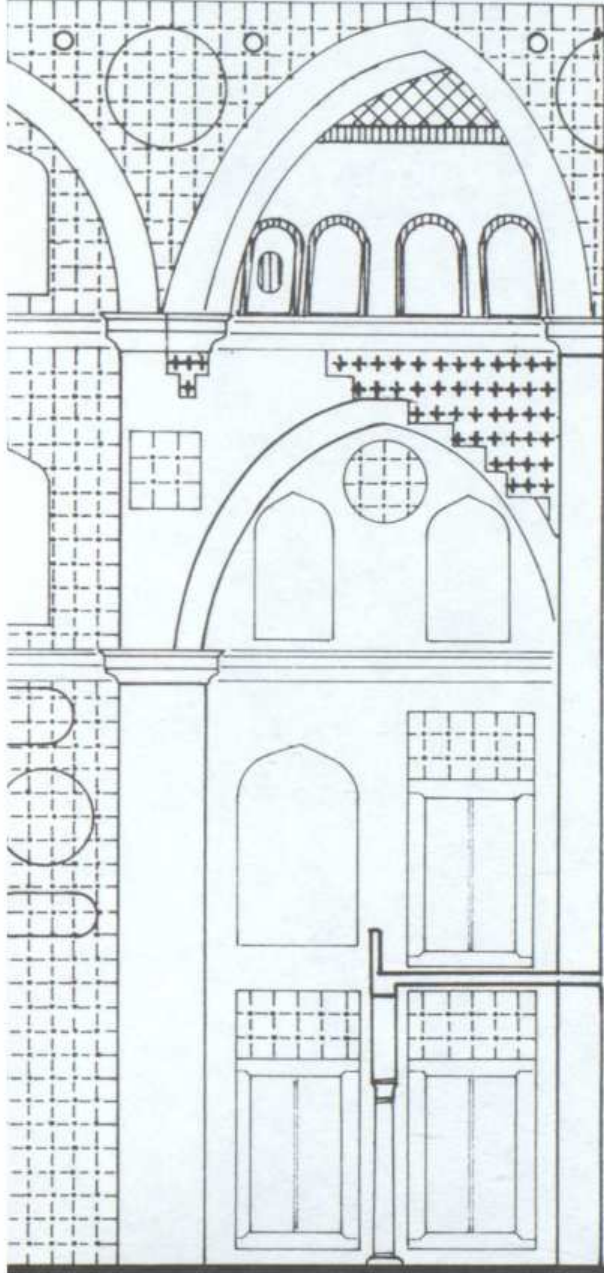
Fotoğraf.467. Çini Yazılı Pencere Alınlığı

Fotoğraf.468. Değişik Motifli Diğer Bir Pano Bordürü

Görünüş.11. Sokollu Mehmet Paşa Camisi Mihrap Duvarı Bezeme Düzeni

LEJANT

	MOTİF	KALEMİŞİ
	HAT	
	ÇİNİ	
	MUKARNAS (taş - alçı)	
	MALAKARİ	
	AHŞAP	

KADIRGA SOKOLLU CAMİİ

Minber : Mermer işçiliğinin mükemmel bir örneğidir. Taçlı girişte Arapça kitabe yer alır. La İlahe İllallah, Muhammeden Resulallah sülüsle yazılmıştır (*Özsayiner, 1993, s.115*). Üstte iki sıra mukarnas, rumili-palmetli firiz ile taçlanmıştır (Fotoğraf 469). Geometrik mermer şebeke, minber köşküne kadar uzanır ve kökşün iki yanında devam eder. Minber yan yüzü üçgeni mermer oyma sanatının fevkalade bir örneğidir. Ortadaki yıldız etrafında rumi-palmet,lotus motifleri bir kompozisyon içerisinde bezenmişlerdir (Fotoğraf 470). Üçgenin etrafını bir bordür sarar. minberin köşk kısmının külâhı da çini kaplıdır. Külâhın sivrilğine göre, beyaz, lacivert baklava ve üçgenlerin içi ahenkli bir bezeme gösterir (Fotoğraf 471, 472). Sekiz yüzlü kasnağında beyaz zemine kırmızı, mavi ve yeşil renk ile klasik motifler işlenmiştir. Kasnaktan külâha geçişte ahşap firiz çepeçevre yerini almıştır. Yine sekiz yüzlü külâh bir beyaz zemine bir lacivert zemine alternatif olarak motiflerle dolgulanmıştır. Alemleri bakırdır ve altın varakla kaplıdır (Fotoğraf 473).

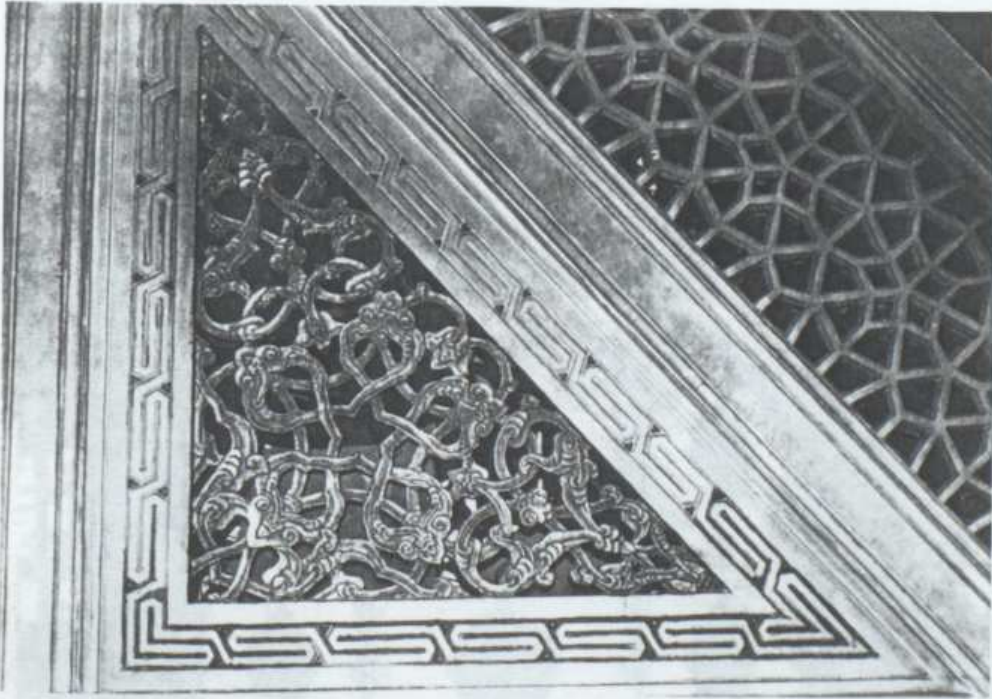
Doğu ve Batı Duvarı : Yarım kubbelerin altındaki mukarnas bezeme, yan duvarların içine gömülü olan ayakların üzerinde de devam eder (Fotoğraf 474). Bu süreklilik çok ahenkli bir şekilde çözülmüştür. Ayağın orta aksında üstte dikdörtgen formunda yazılar yerleştirilmiştir. Yüzlerinin yivliliği alt silmeye kadar devam eder (Fotoğraf 475). Silme altından zemin kotuna kadar beş yüzlü devam eder, heryüzde üstte birer rozet işlenmiştir. Taş işçiliğinin cami içindeki en başarılı örneklerini Sokollu Cami'nde görmek mümkündür. Duvardaki kemer aynaları içerisinde ikişer tepe penceresi, alt hizalarında da mermer söveli dikdörtgen formlu pencereler yer alır. Tepe pencerelerinin arasında madalyon içerisinde lacivert zemine beyaz hat ile yazıları, (Fotoğraf 476) alt pencere alınlıklarında ise yine lacivert zemine beyaz hat ile ayet yazıları görürüz (Fotoğraf 477). İkişer geniş kemer ortasında küçük sivri kemer ve üstündeki yazı mimaride hareketliliğin bir örneğini teşkil eder (Fotoğraf 478, 479).

Mahfel altı galeri tavanları alçı malakâridir. Sonradan bilinçsizce boyanmıştır (Fotoğraf 480, 481). Ayaklar hizasında daralan tavan ise taş üzerine kalemişi bezelidir. Galerilerde zemin kotundaki pencerelerde çini alınlıklar birer pano halindedir. Üst sırada palmet-lotus dizisi beyaz zemine işlenmiştir. Altında panonun bordürü dört kenarında devam eder. Ortada beyaz zemine rumi dolgulu merkezi kompozisyon, hançer yaprakları, şakayıklar çok ahenkli ve canlı görünümleri ile yer almışlardır (Fotoğraf 482).

Kuzey Duvarı : Örtü sistemini iki yarım kubbe ile bir askı kemeri oluşturmuştur (Fotoğraf 483). Kemerin içinde kalemişi bezeme görürüz. Üç tane merkezi kompozisyon, iki taraftan bordürle çevrelenmiştir (Fotoğraf 484). Askı kemeri aynasında

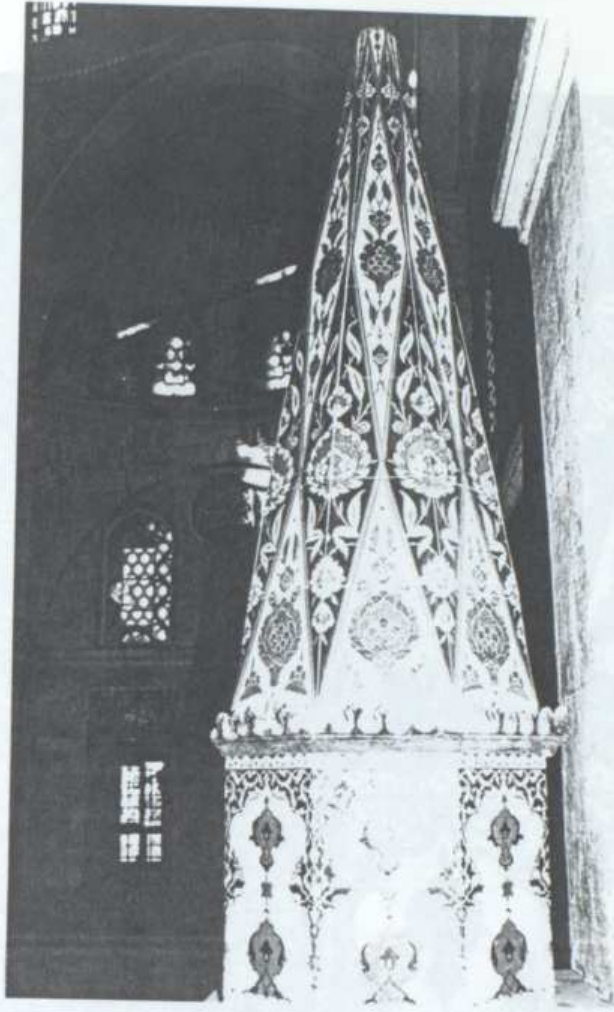

Fotoğraf.469. Minber Kitabesi ve Kapı Üstü Tacı

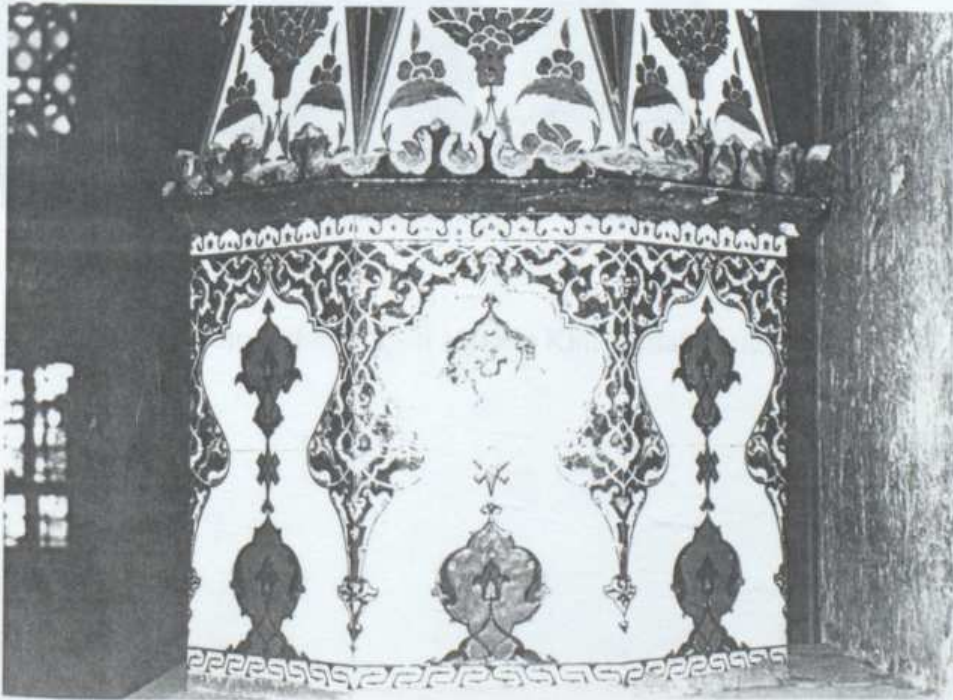

Fotoğraf.470. Minberin Mermer Şebekelerinden Detay

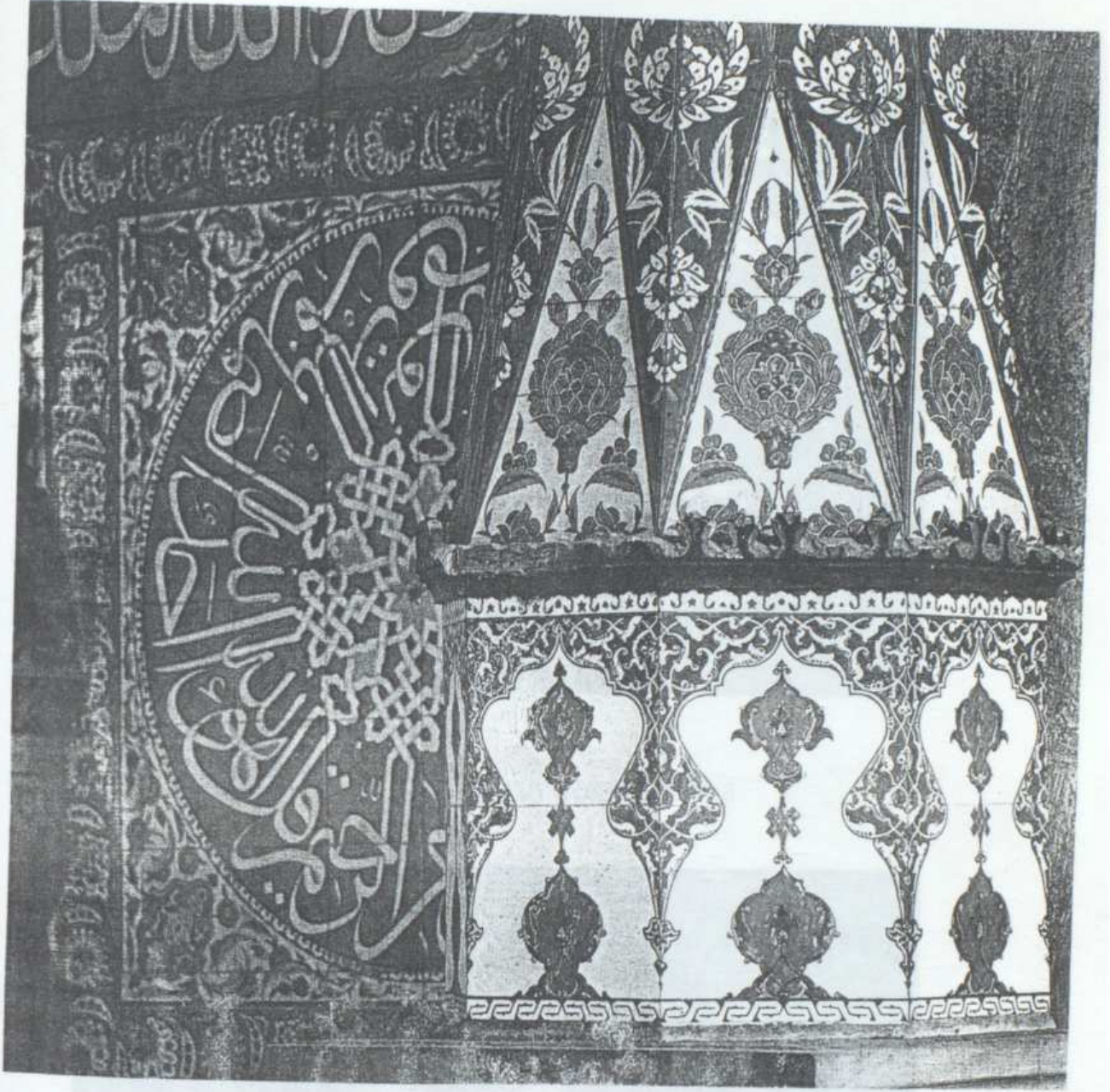

Fotoğraf.471. Çini Kaplı Minber Külâhı

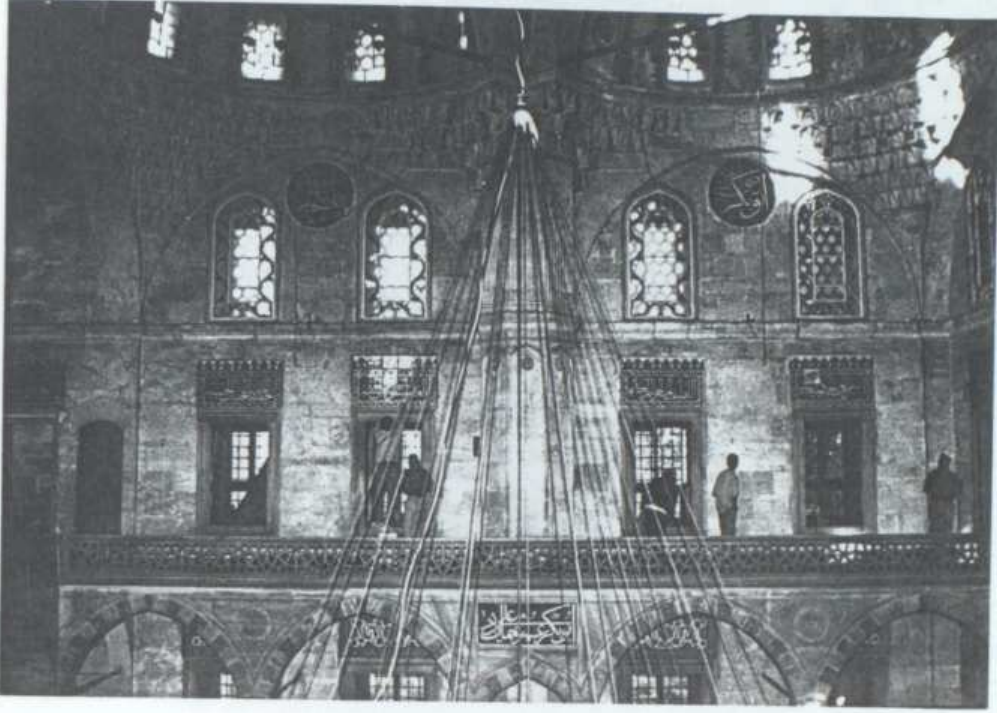

Fotoğraf.472. Çini Kaplı Külâhın Tamburu

Fotoğraf.473. Çini Minber Kûlahından Detay

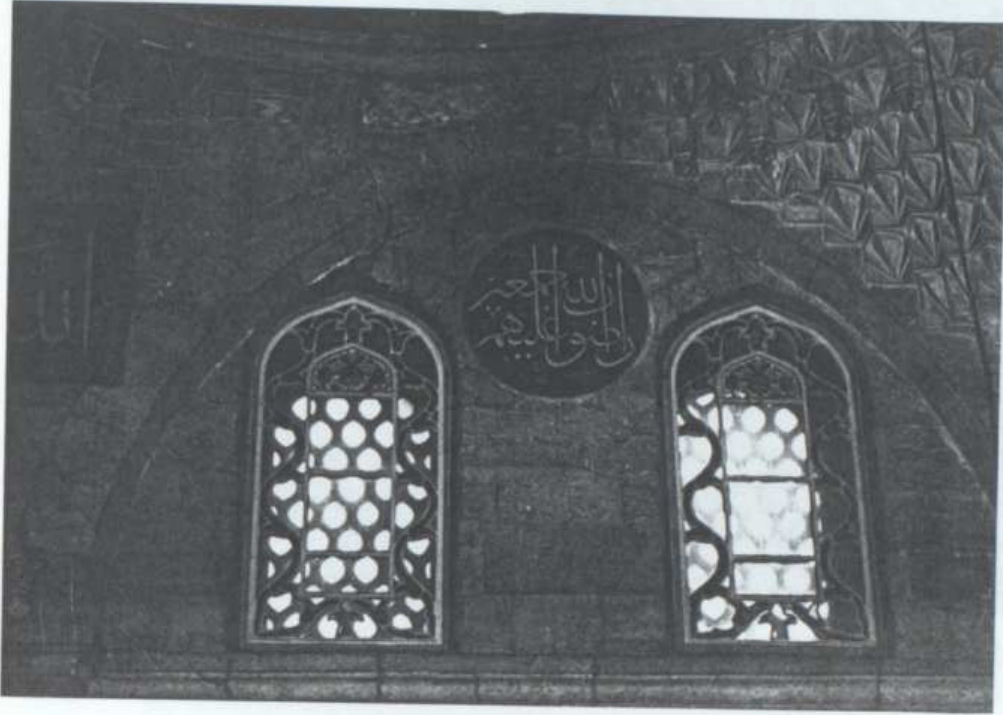

Fotoğraf.474. Doğu Duvarı Genel Görünüşü

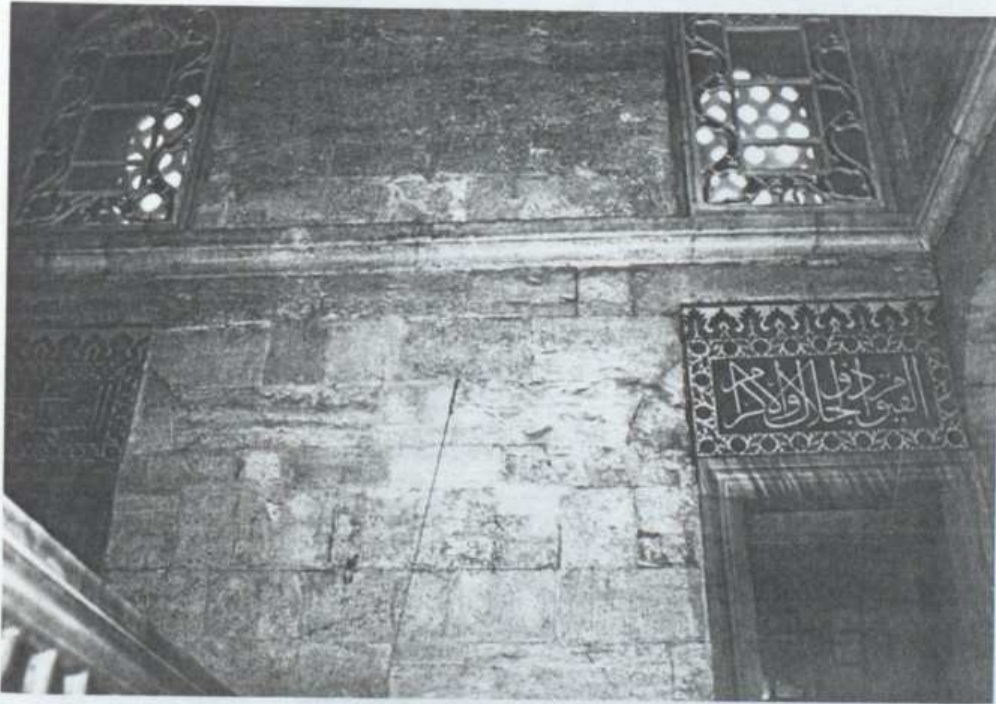

Fotoğraf.475. Ayaklardan Birinin Üst Bağlantısından Detay

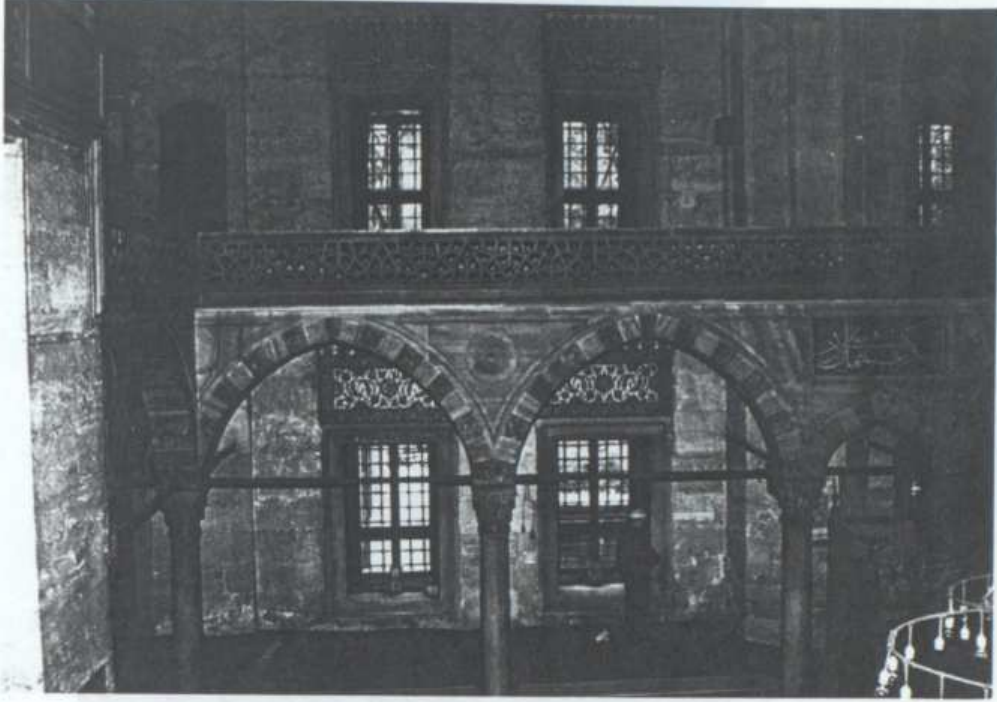

Fotoğraf.476. Tepe Pencereleeri Arasındaki Çini Madalyon Yazılardan Biri

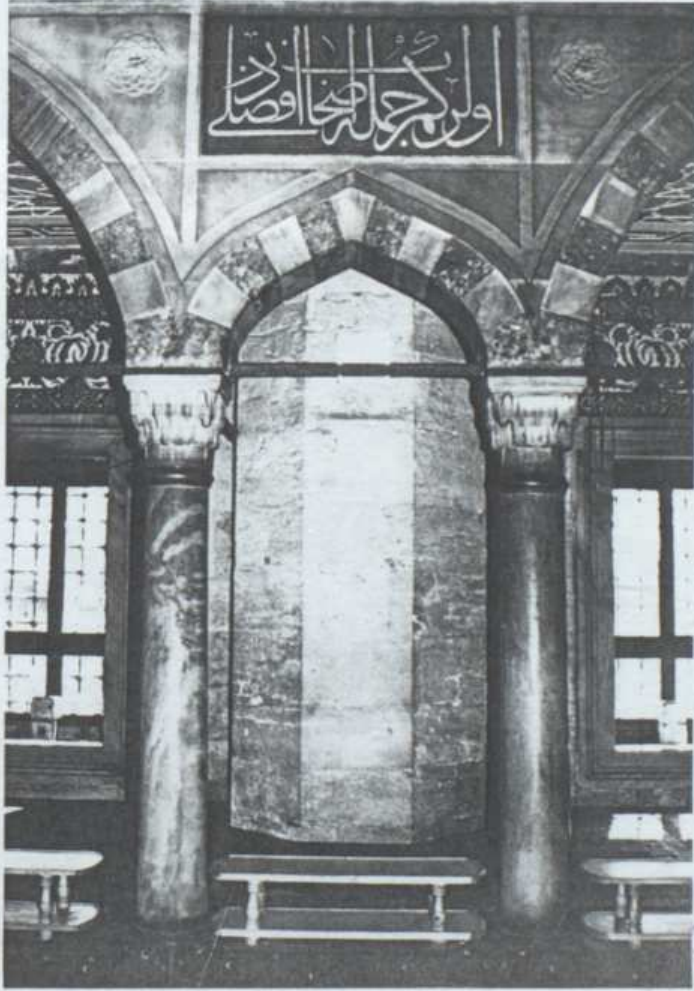

Fotoğraf.477. Zemin Kotu Pencereleeri ve Çini Alınlıkları

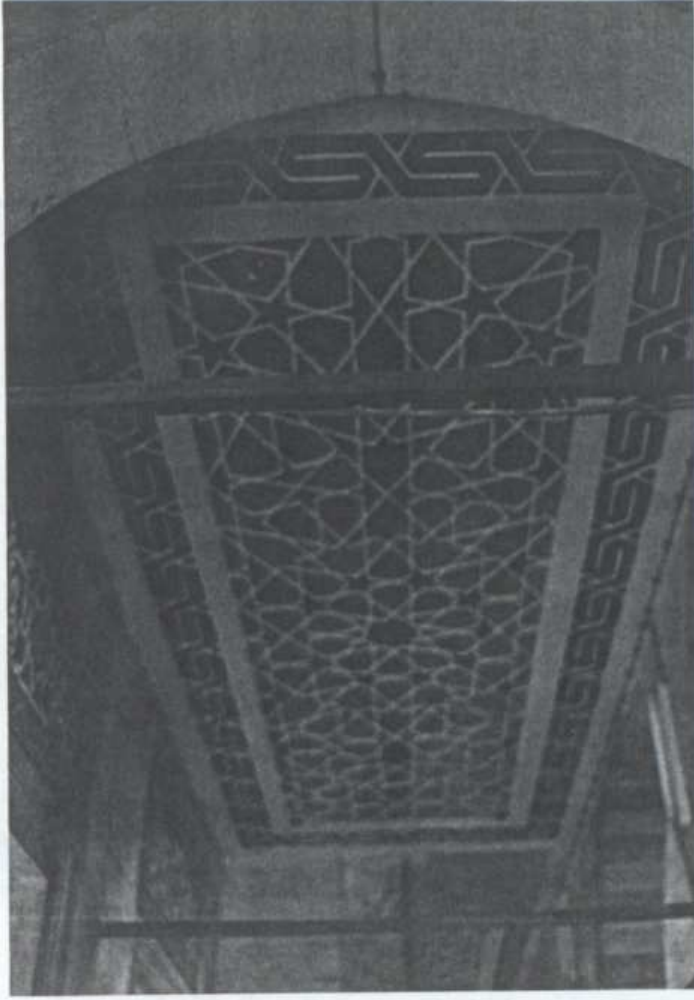

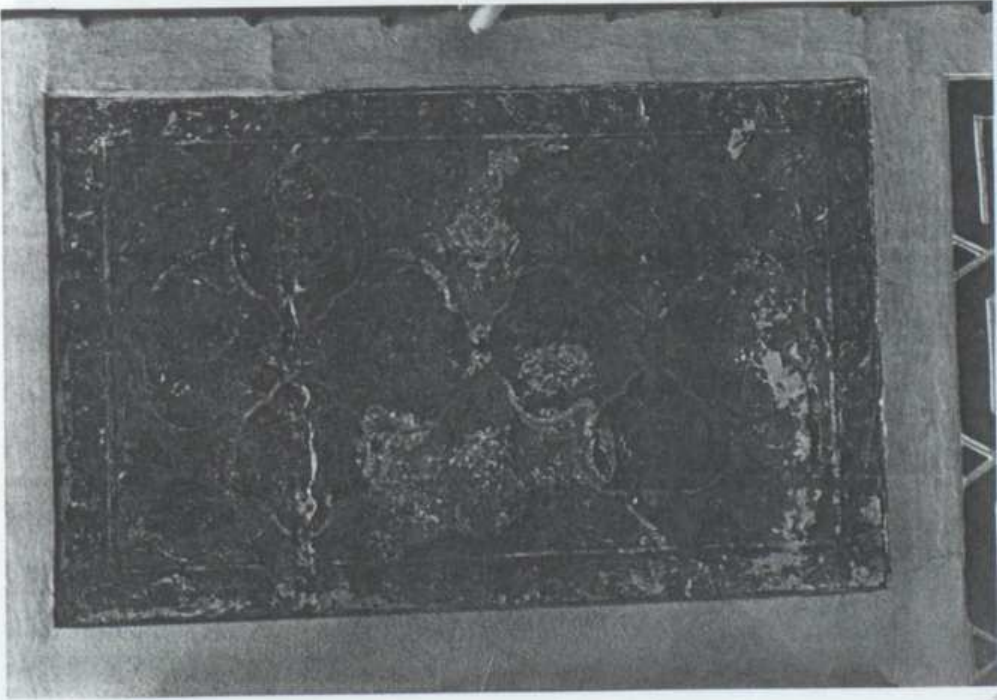
Fotoğraf.478. Mahfel Altı Mermer Sütun ve Kemerleri

Fotoğraf.479. Galerilerin Kemerlerinden Ortadaki Küçük Kemer ve Üstündeki Yazı

Fotoğraf.480. Galeri Tavanının Görünüşü

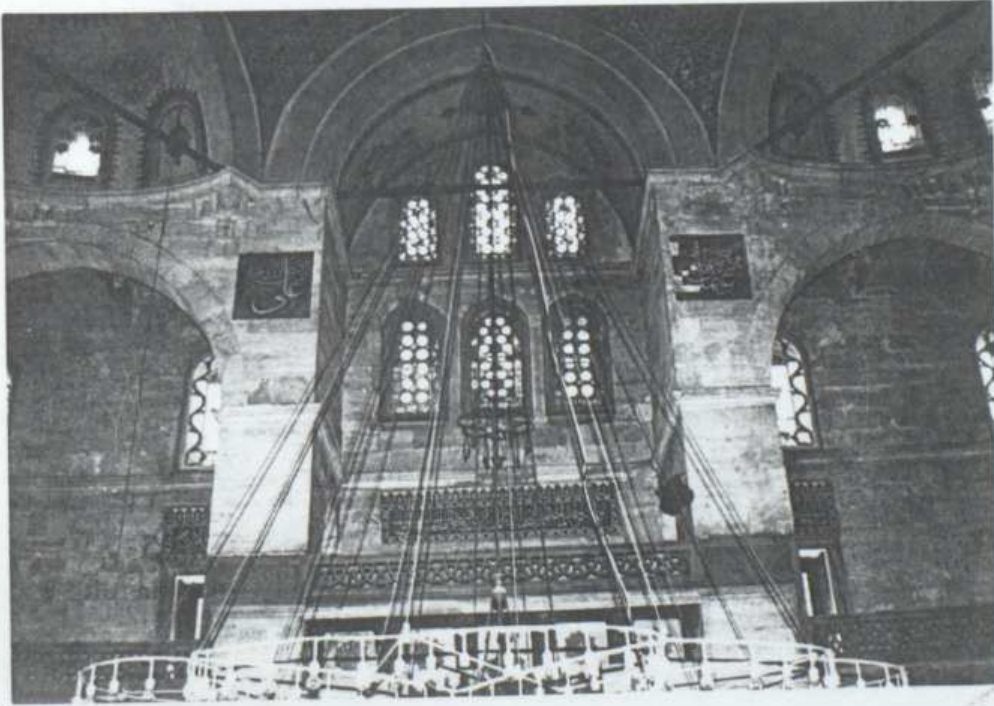

Fotoğraf.481. Tavandan Detay

Fotoğraf.482. Çini Pencere Alınlıklarından Biri

Fotoğraf.483. Kuzey Kapı Üstü Kemer

iki kademede üçlü gruplar halinde tepe pencereleri vardır. Onların altında çini yazı pano lacivert zemine beyaz hat ile yer alır. Ayaklar üzerinde de kare formunda çini yazılar bulunur. Mahfel kotu burada yükselmiştir, mermer şebekeli korkuluğu ve iki yanındaki yazıları ile dikkat çeker (Fotoğraf 485, 486).

Yarım kubbelerin alt kademesinde yer alan ve mahfelin örtü sistemini tamamlayan ikişer küçük kubbecik mimarideki çözümlerin küçük ve estetik bir örneğidir (Fotoğraf 487). Kubbelerin dörder tane de trompları, pandantifleri ve mukarnas bezemesi oldukça nispetlidir. Kubbe ortalarında ve altı pandantifte kalemişi bezeme vardır. Dairesel formdaki alçı pencerelerden ışık alırlar (Fotoğraf 488). Mahfel çıkmasının taş tavanı beş bölümlüdür, dört tam iki yarım konsolla taşınır (Fotoğraf 489,490). Tavan yüzlerinde ve konsolların üç yüzünde klasik kalemişi motiflerle bezelidir. Kapı sövesi üzerindeki duvar yüzeyinde dört rozet (Fotoğraf 491) ortada ise klasik motiflerle dolgulanmış merkezi kompozisyon yer alır (Fotoğraf 492). Mermer söve üstü daha küçük boyutta motiflerle taçlandırılmıştır. Mermer kapı sövesi Bursa Kemerli biçimindedir. Kapı aralığının taş tavanı da kalemişi bezelidir (Fotoğraf 493). Kitap cildi düzenindeki kompozisyon klasik üslupludur (Fotoğraf 494) (Görünüş 12).

Müezzin Mahfeli : Cami içerisinde kuzey batı köşede yer alır. Mermer sütunlar üzerindedir. Korkuluğu, üst mahfel korkuluklarının aynısıdır. Korkuluğun altında iki sıra mukarnas işlenmiştir (Fotoğraf 495). Mahfelin künde-kârî ahşap tavanı, klasik Osmanlı Bezeme Sanatı'nın en seçkin örnekleri arasında sayılmaya layıktır. Hem bezemesi ve hem de ahşabın kuruluş tekniği bunu göstermektedir. Ortada oniki kollu yıldız kompozisyonu, geometrik sistemi oluşturan çıtalarla şekillenmiş, tüm yüzeyde aynı şema çok başarılı ve ahenkli bir biçimde oluşturulmuştur (Fotoğraf 496). Çıtaların arasında kalan alanlar kalemişi bezelidir. Ahşap üzerindeki örneklerin ortak özelliklerinden olan altın yıldız bu örnekte de bol kullanılmıştır (*Demiriz, 1989, s.321*). Lacivert zemin üzerinde altın yaldızlı rumiler ve hatailerin en olgun formlarını buluruz (Fotoğraf 497). Tavanın etrafında lacivert zemine işlenmiş çerçeve vardır (Fotoğraf 498).

Son Cemaat Mahalli : Yedi kubbeli son cemaat revakı kubbeleri sivri kemerler ile mukarnas başlıklı mermer sütunlara taşınmıştır (Fotoğraf 499). Cümle kapısı üstü kubbesi mukarnaslarla, diğer kubbeler pandantiflerle desteklenmiştir. Orta kubbe göbeği kalemişi bezelidir (Fotoğraf 500). Diğer kubbelerde de kasnak seviyesinde ve pandantiflerde kalemişi görülür (Fotoğraf 501). Cümle kapısının iki yanında iki sıralı, ikişer pencere yer alır (Fotoğraf 502). Zemin kotundakiler mermer sövelidir, alınlıkları çini yazılı panolarla bezenmiştir (Fotoğraf 503, 504, 505, 506). Tepe pencereleri daha

küçük ebatta ve mermer sövelidir (Fotoğraf 507). Zemin kotundaki pencere aralarında mukarnas yaşmaklı birer mihrabiye yer almıştır (Fotoğraf 508). sağ baştaki minare kapısı ile sol baştaki mahfel kapısı üstünde de çini yazılı panolar yer alır (Fotoğraf 509, 510). Panolarda celi sülüs hattı ile Fatiha suresi yazılıdır. Çini panolarda yazılar lacivert zemine beyaz ile yazılmıştır. Çümle kapısının tamamı mermerdir. Sekiz sıradan oluşan mukarnaslı yaşmak mermer işçiliğinin güzel bir örneğidir (Fotoğraf 511). Kapı yan sövelerinin dışında birerkum saati yerini almıştır (Fotoğraf 512). Taç kapının üstü üçgen biçiminde bir taç ile bitirilmiştir (*İşleyen, 1995, s.235*) (Fotoğraf 513). Kapı kitabesinde Yasin Suresi, 58, celi sülüs yazı çeşidi ile yazılmıştır (*Özsayiner, 1993, s.109*) (Fotoğraf 514). Kapının sağ yanında Vakıflar Umum Müdürlüğü'nün 1940 tarihli onarım kitabesi yer alır (Fotoğraf 515) (Görünüş 13).

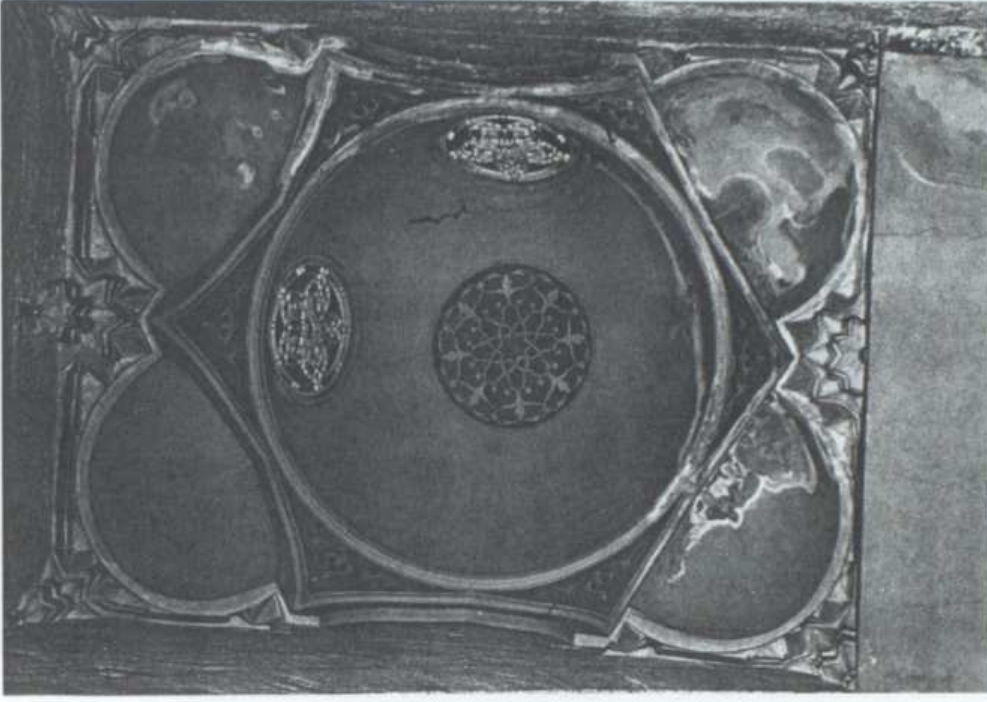
Fotoğraf.485. Kapı Üstü Mermer Kitabelerinden Biri

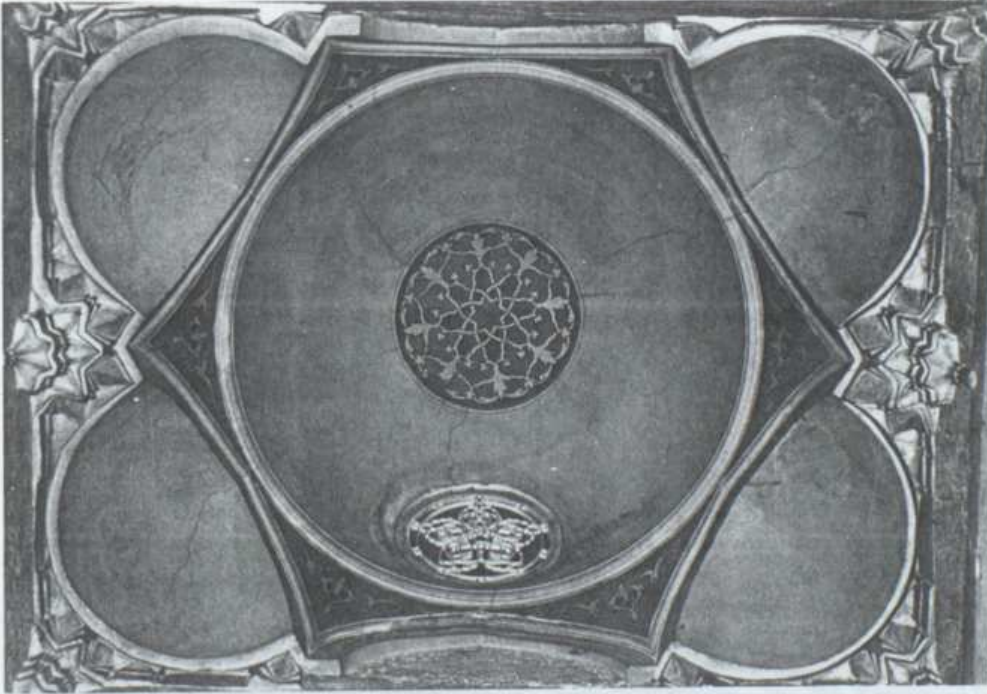

Fotoğraf.486. Kuzeydoğu Köşe ve Kapı Üstü Kemerli Genel Görünüşü

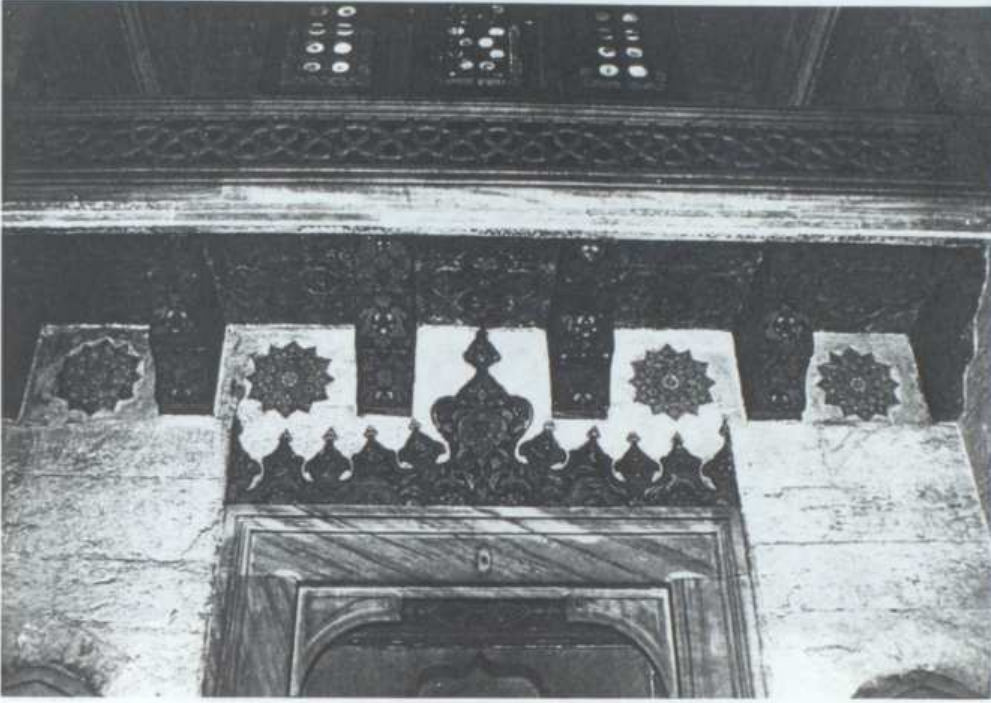

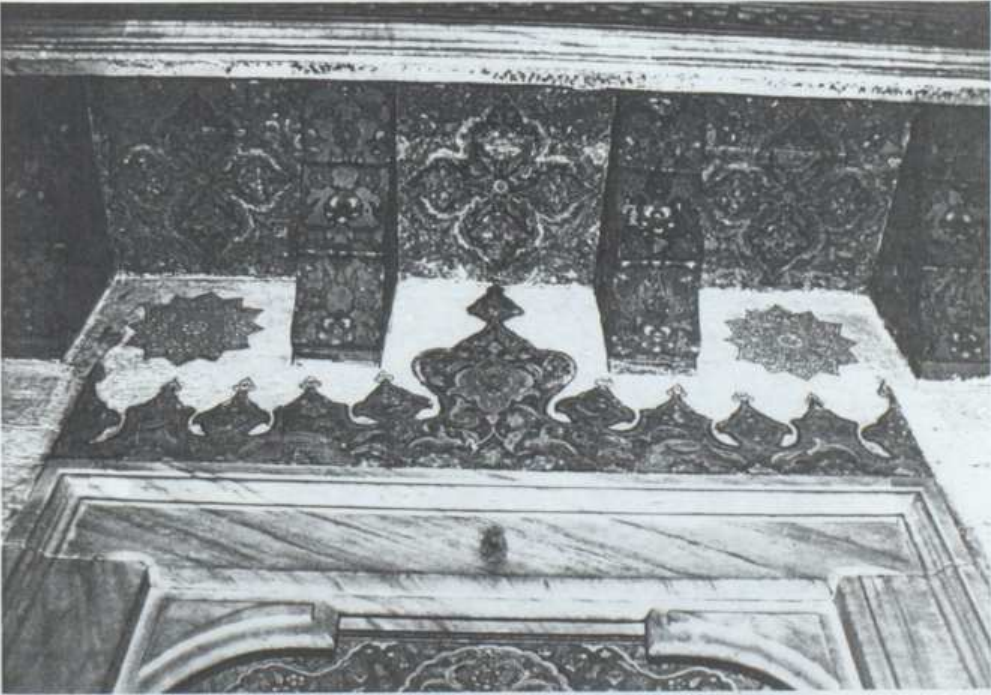
Fotoğraf.487. Mahfellerin Üzerindeki Küçük Kubbelerden Biri

Fotoğraf.488. Mahfellerin Üzerindeki Küçük Kubbelerden Biri

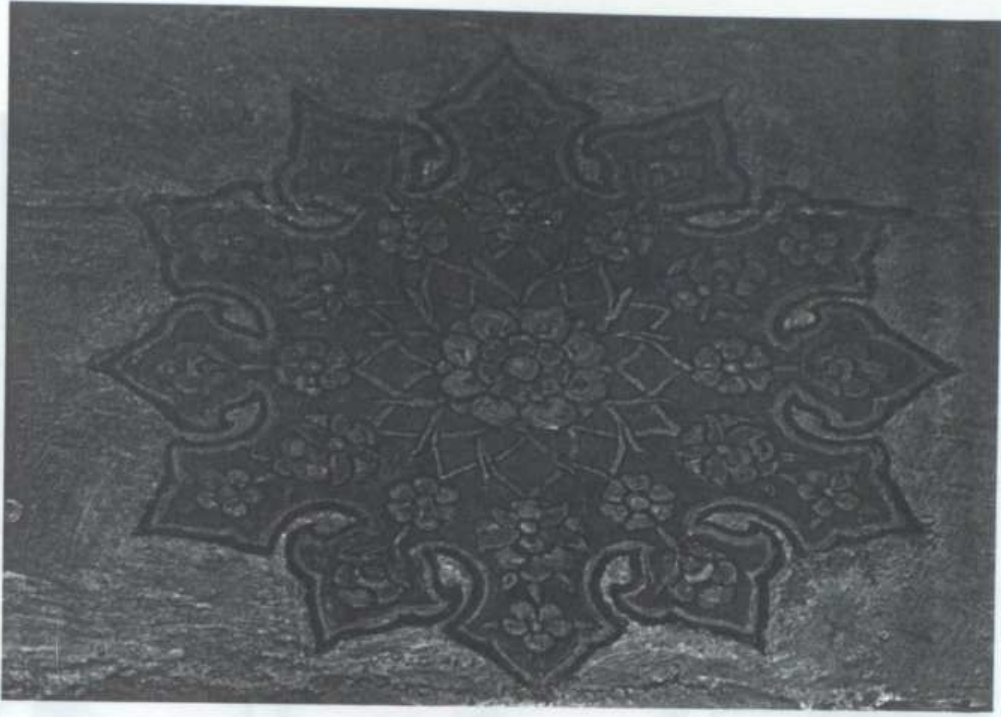

Fotoğraf.489. Mahfel Önündeki Taş Çıkma ve Bezemeleri

Fotoğraf.490. Taş Çıkma ve Konsolları

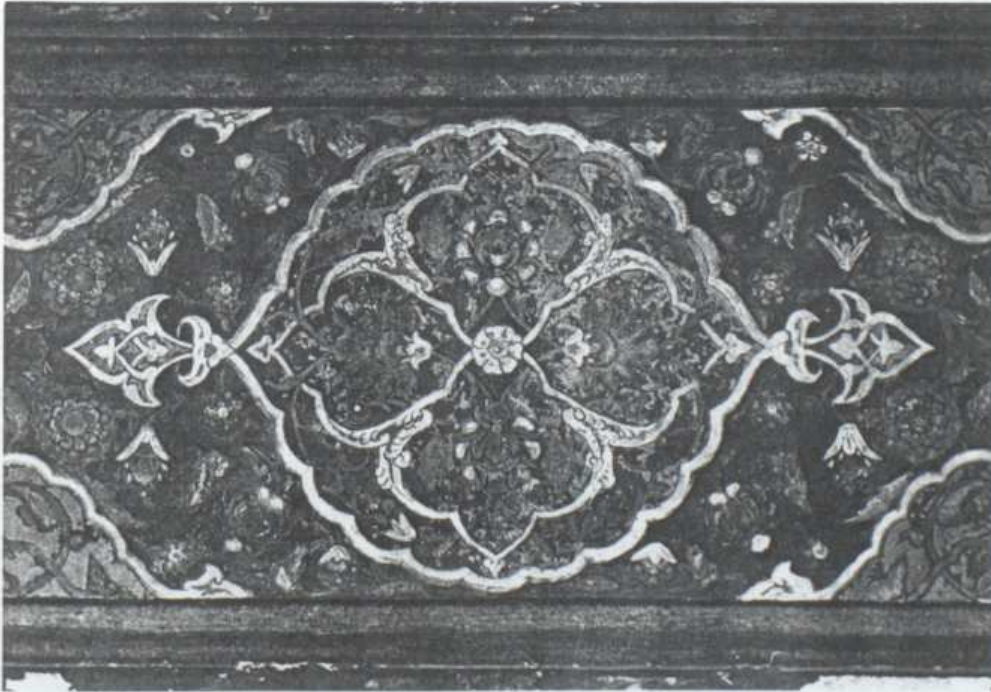
Fotoğraf.491. Taş Üzerine İşlenmiş Kalemîşi Bezeme

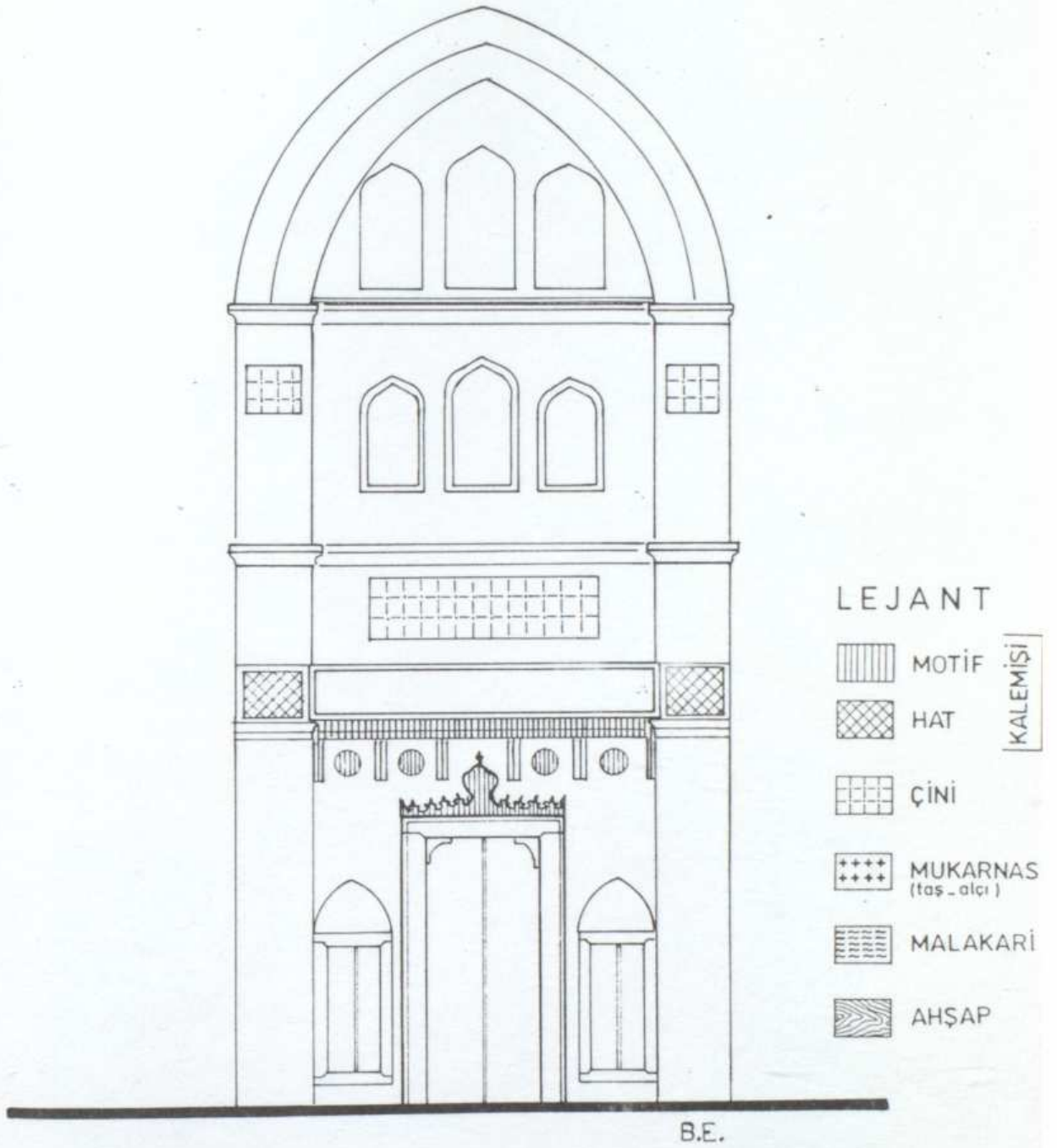
Fotoğraf.492. Tam Ortadaki Kalemîşi Kompozisyon

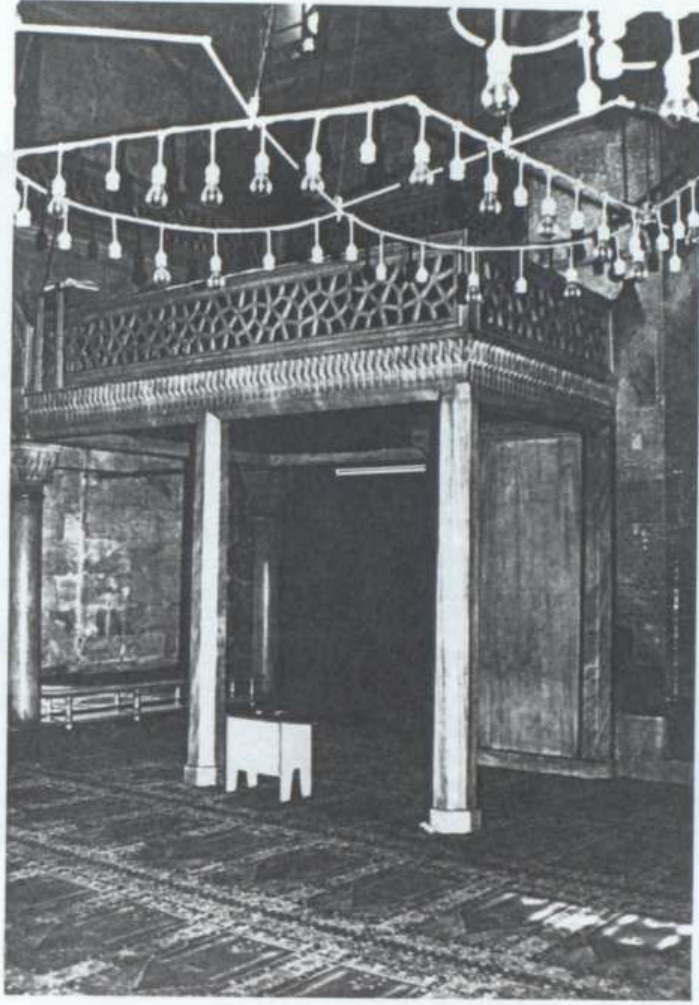
Fotoğraf.493. Cümle Kapısı Üstü Taş Tavanı

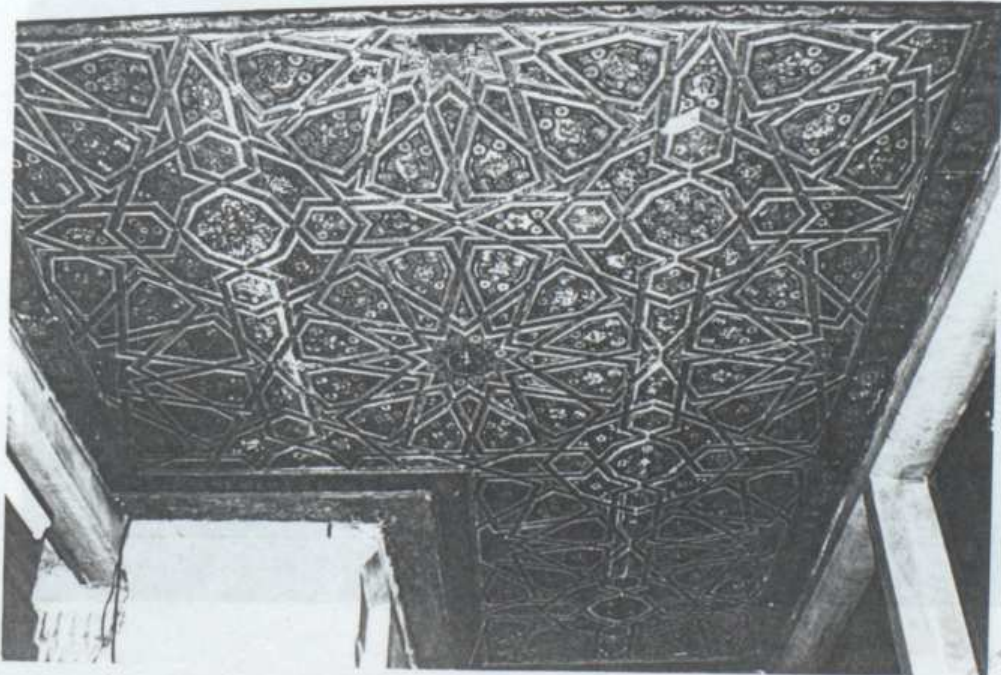
Fotoğraf.494. Taş Tavan Üzeri Kalemîşi Bezenesi

KADIRGA SOKOLLU CAMİİ

Fotoğraf.495. Müezzin Mahfeli

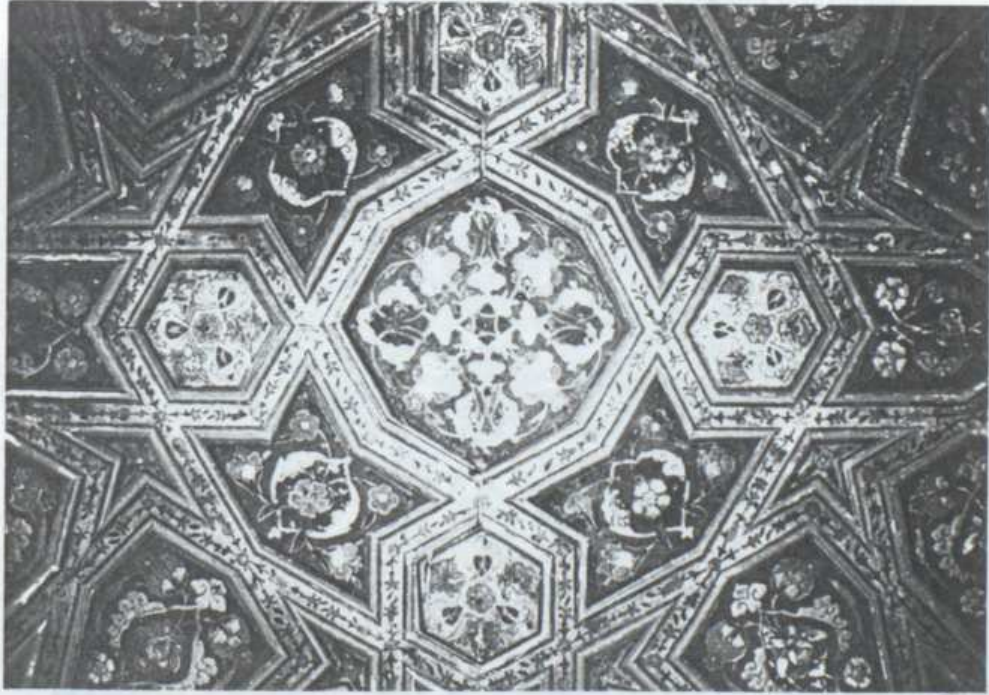

Fotoğraf.496. Müezzin Mahfeli Ahşap Tavanı

Fotoğraf.497. Ahşap Tavandan Detay

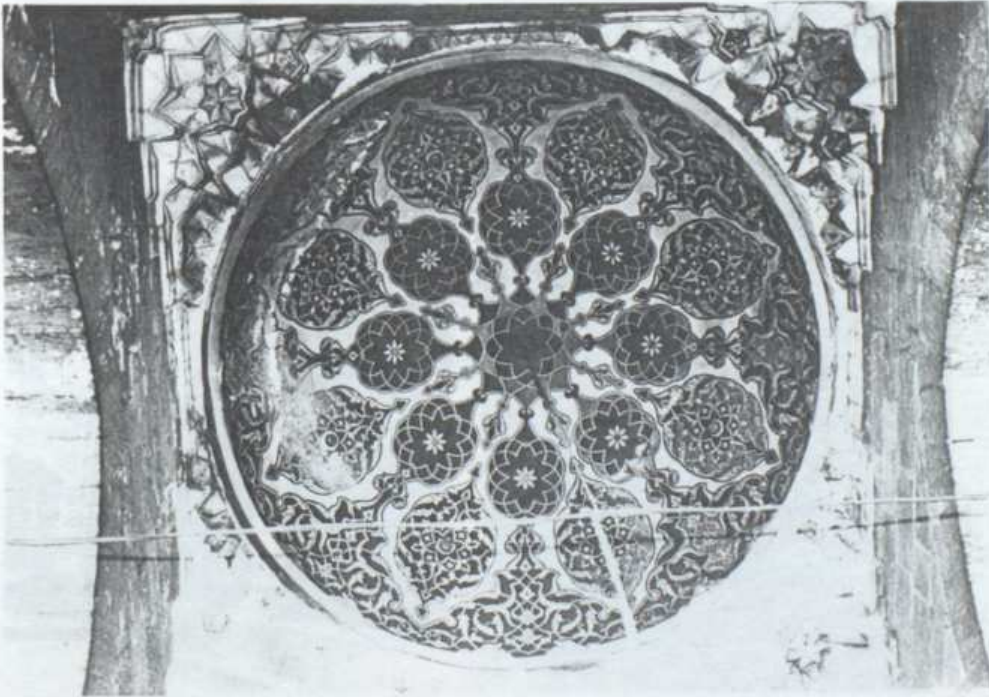

Fotoğraf.498. Ahşap Tavandan Detay

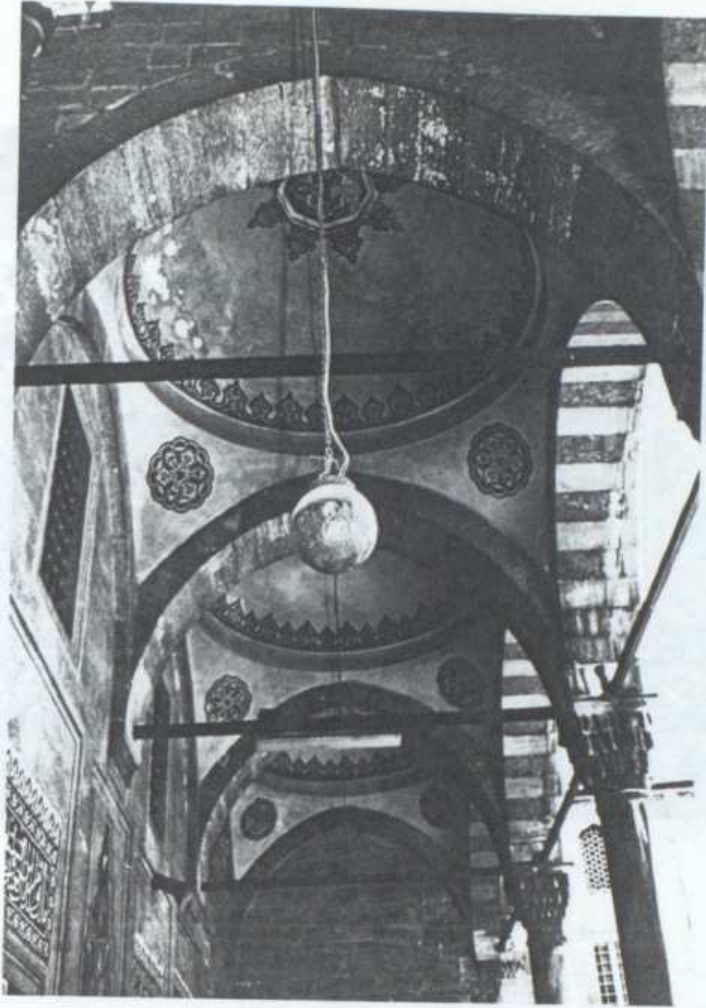

Fotoğraf.499. Son Cemaat Revaklarının İç Avludan Genel Görünüşü

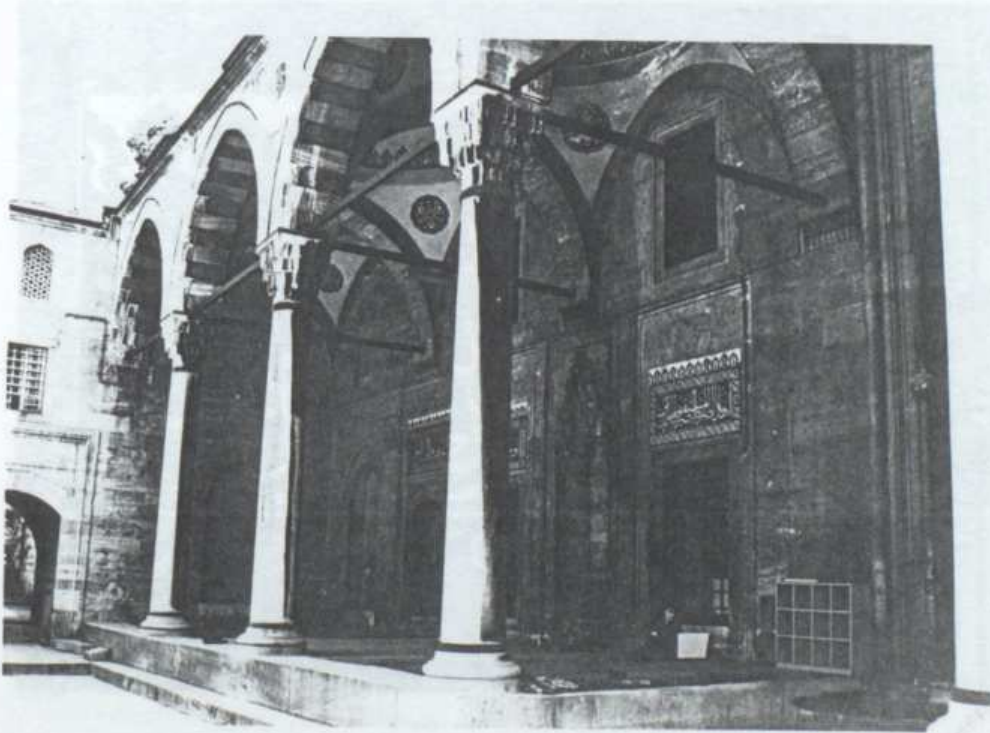

Fotoğraf.500. Kubbe Ortası Kalemîşi Bezemeleri

Fotoğraf.501. Son Cemaat Yan Kubbeleri

Fotoğraf.502. Son Cemaat Zemin Kotu Pencereleri

Fotoğraf.503. Çini Pencere Alınlığı

Fotoğraf.504. Çini Pencere Alınlığı

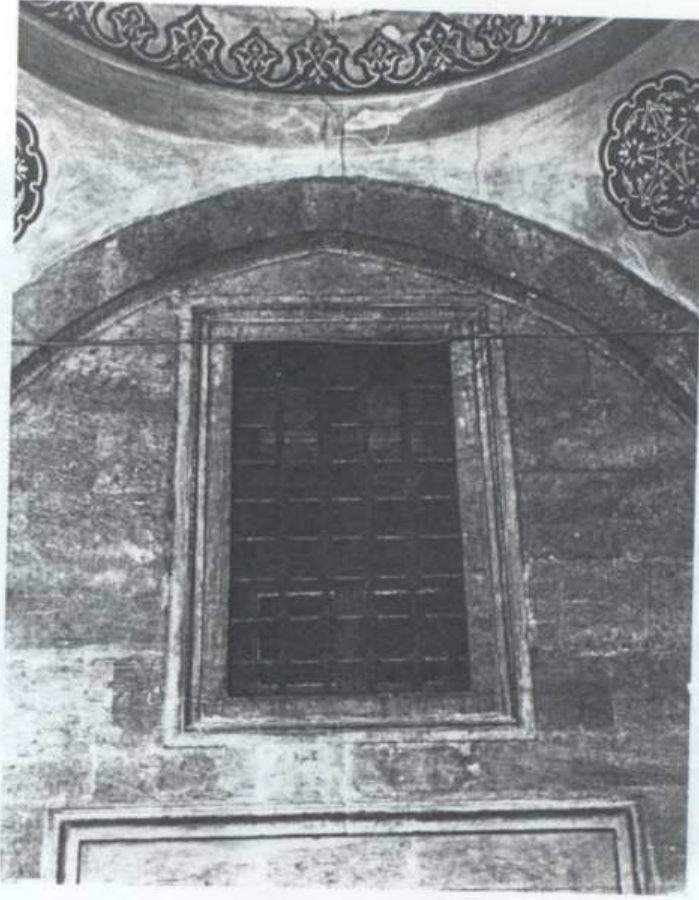

Fotoğraf.505. Çini Pencere Alınlığı

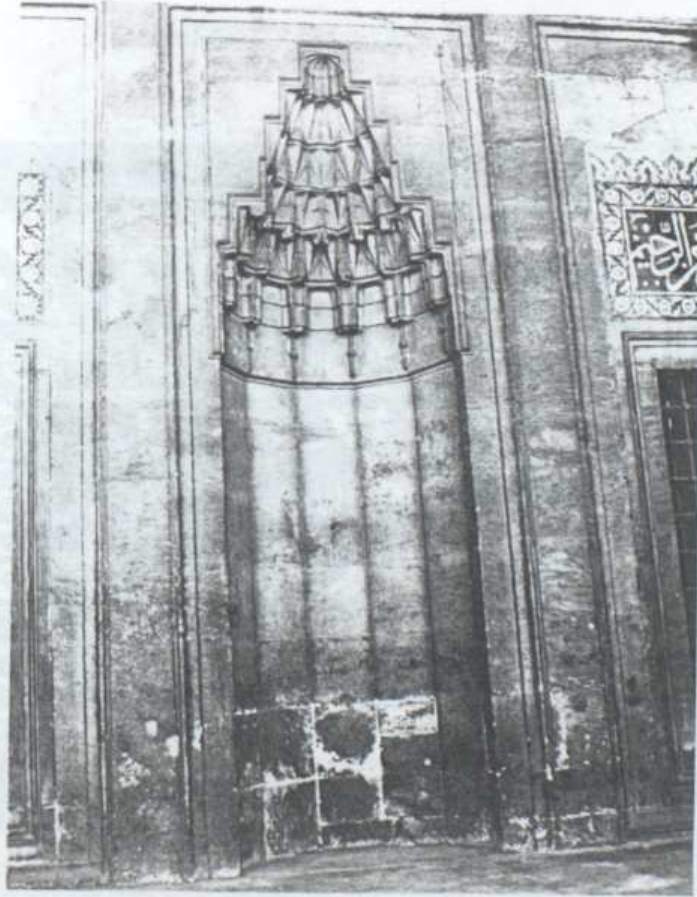
Fotoğraf.505. Çini Pencere Alınlığı

Fotoğraf.506. Çini Pencere Alınlığı

Fotoğraf.507. Son Cemaat Duvarındaki Tepe Pencerelerinden Biri

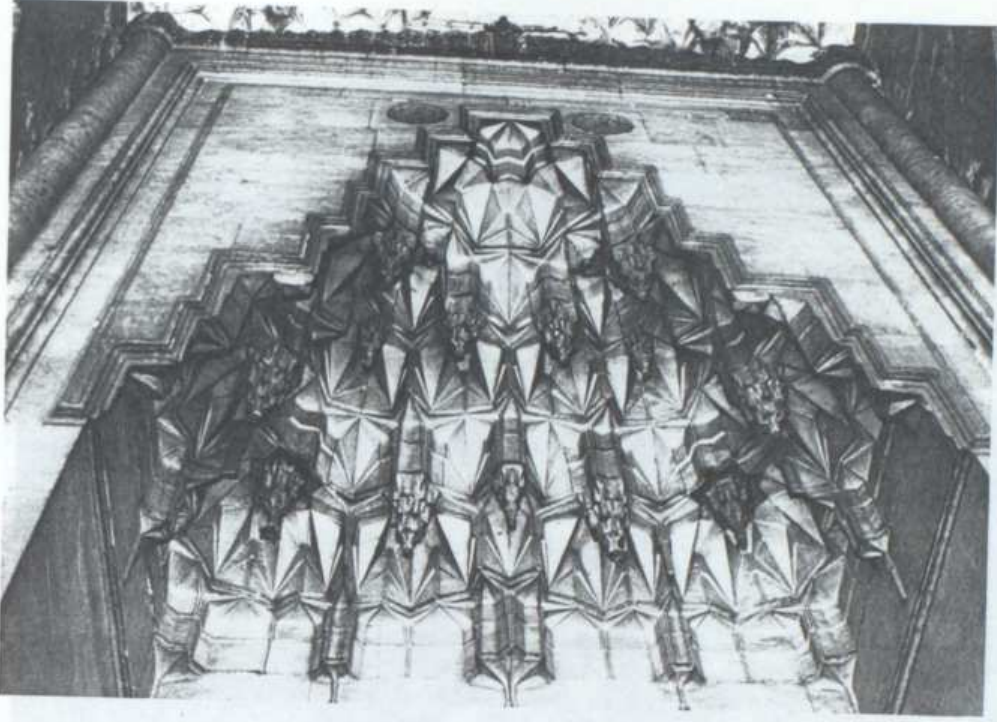
Fotoğraf.508. Mihrabiyelerden Biri

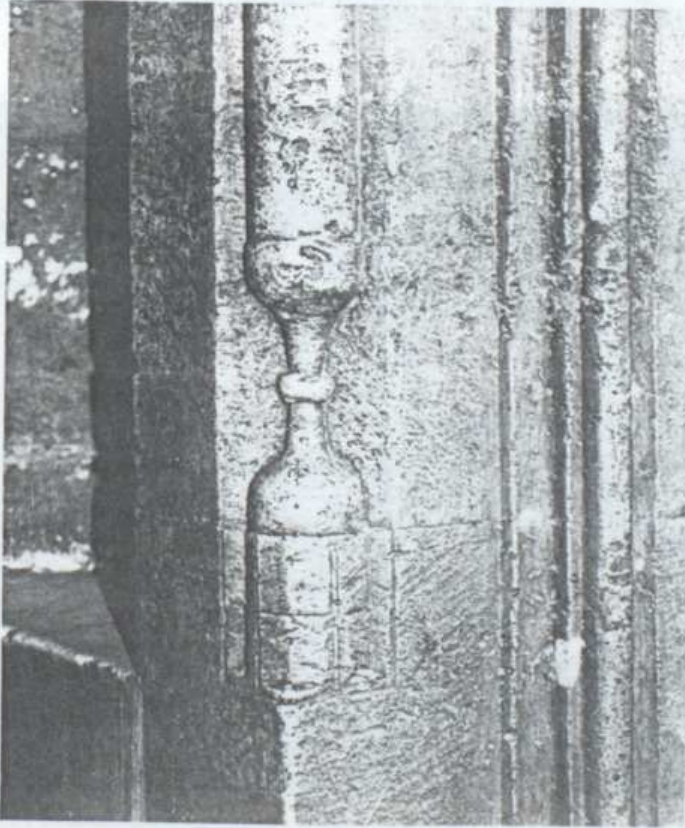
Fotoğraf.509. Sağdaki Minare Kapısı Alınlığı

Fotoğraf.510. Soldaki Mahfel Kapısı Alınlığı

Fotoğraf.511. Cümle Kapısı Mukarnaslı Yaşmağı

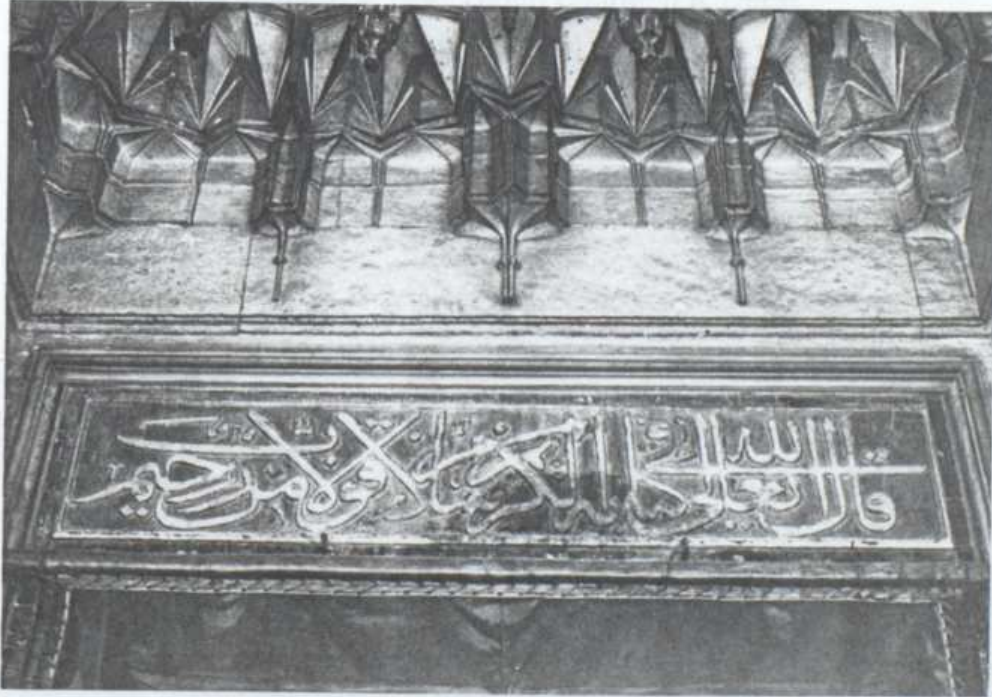

Fotoğraf.512. Kumsaati Şeklindeki Sütunçelerden Detay

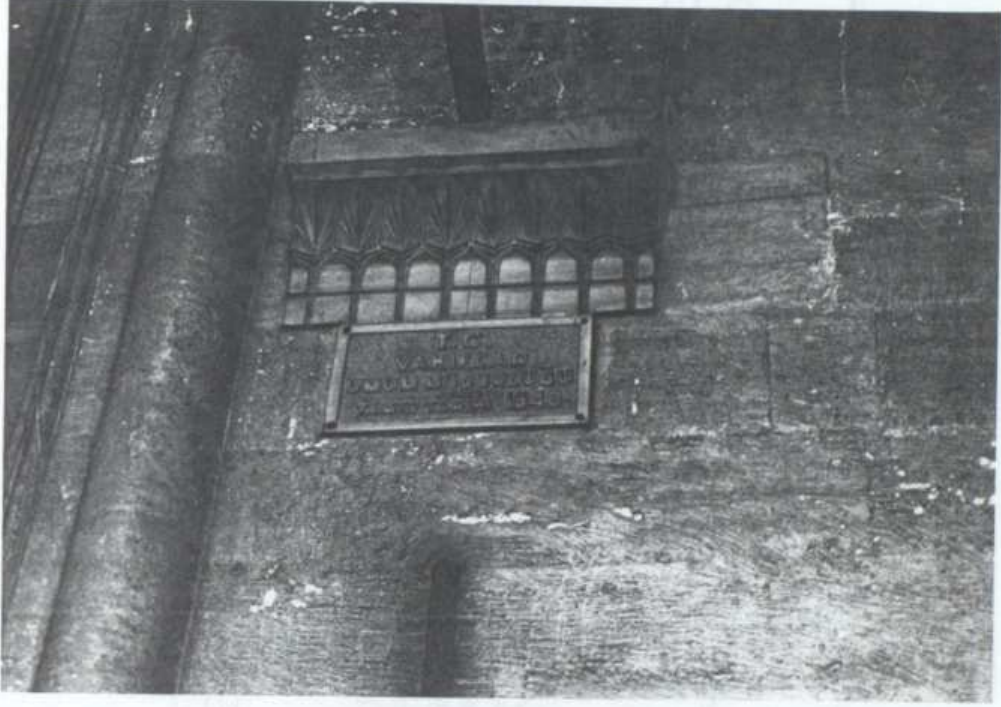

Fotoğraf.513. Cümle Kapısı Üstündeki Mermer Üçgen Alınlık

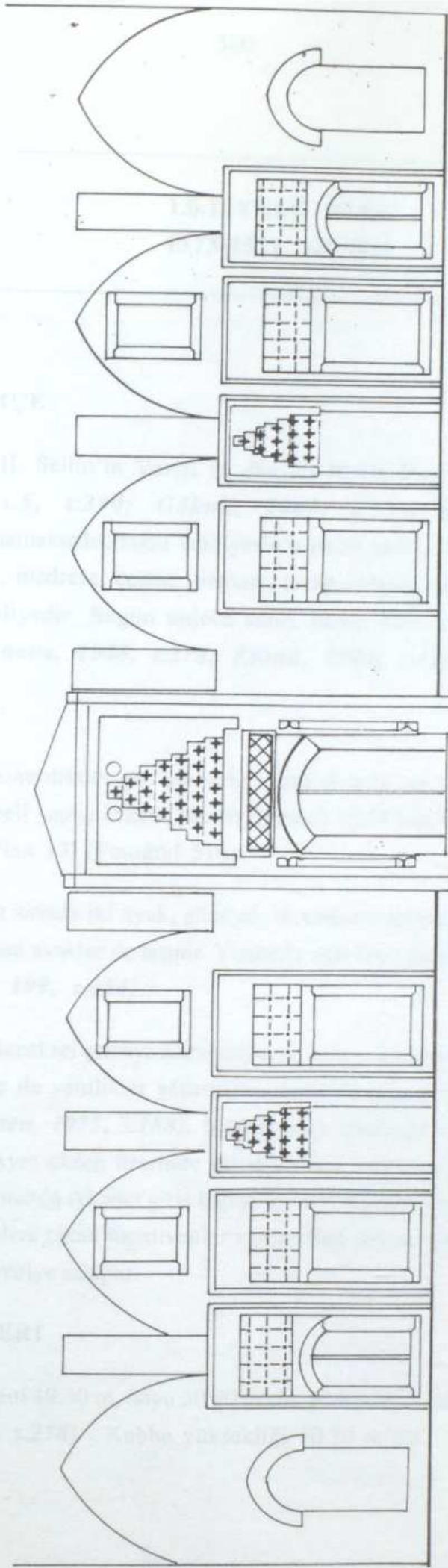
Fotoğraf.514. Cümle Kapısı Üstü Kitabesi

Fotoğraf.515. 1940 Tarihli Onarımın Kitabesi

SOKOLLU CAMII

0 1 2 3 4 5m B.E.

LEJANT

- KALEMİŞİ
- MUKARNAS
- ÇİNİ
- AHŞAP

1.6. PİYALE PAŞA 1573-1577 (H.981)

TARİHÇE

Sultan II. Selim'in Veziri ve damadı Piyale Paşa tarafından yaptırılmıştır (*Arseven, Fas.5, s.390; Göknıl, 1987, s.137, Kuran, 1986, s.113*). Kitabesi bulunmamaktadır, fakat vakfiyesinin tescil tarihi olan 1573-4 (H.981) yılına tarihlenir. Cami, medrese, çeşme, hamam, türbe, sibyan mektebi, tekke ve çarşıdan oluşmuş bir külliye'dir. Bugün sadece cami, türbe, hamam ve çeşmenin bir kısmı kalmıştır (*Aslanapa, 1986, s.278; Kuran, 1986, s.118-120*).

PLAN

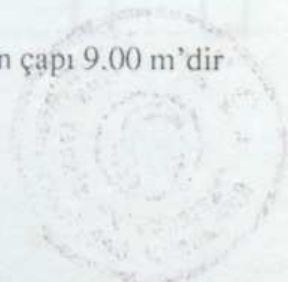
Enlemesine dikdörtgen planlıdır. Örtü sistemi, eş büyüklükte altı kubbeden oluşur. Çok kubbeli yapısı Erken Dönem Osmanlı Ulu Camileri'nin tipindedir (*Kuran, 1986, s.292*) (Plan 13) (Fotoğraf 516).

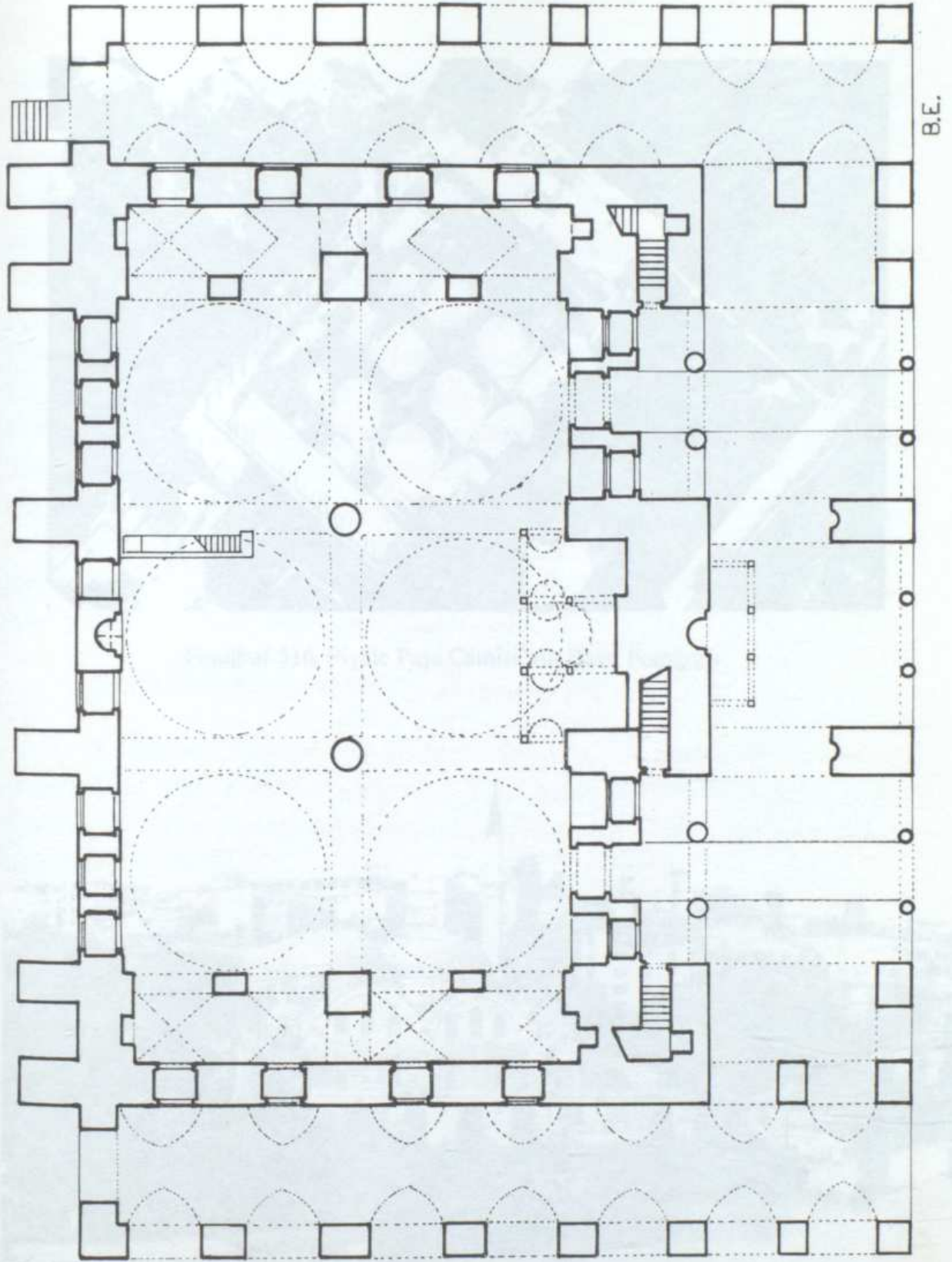
Kubbeler ortada iki ayak, güneyde duvarların içinde, yanlarda ve kuzeyde iç mekâna doğru taşan ayaklar ile taşınır. Yanlarda ayakların oluşturduğu nişlerde galeriler vardır (*Göknıl, 199, s.154*).

Sinan geleneksel şemayı tekrarlamasına karşın, kendine özgü estetik formları da katarak bu eserde de yenilikler getirmiştir. Tonozlu galeriler ile yapı enine gelişme göstermiştir (*Sözen, 1975, s.188*). Mihrap aksı üzerinde kuzeyde minare yer alır (Fotoğraf 517). Aynı eksen üzerinde niş içerisinde müezzin mahfili yerleştirilmiştir. Mahfilin sağ ve solunda iki adet giriş kapısı yer alır. Caminin kuzey-doğu ve kuzey batı köşelerinde galerilere çıkan merdivenler vardır. Son cemaat yeri ayaklarla desteklenir, esere özgü bir mimariye sahiptir.

ÖLÇÜLERİ

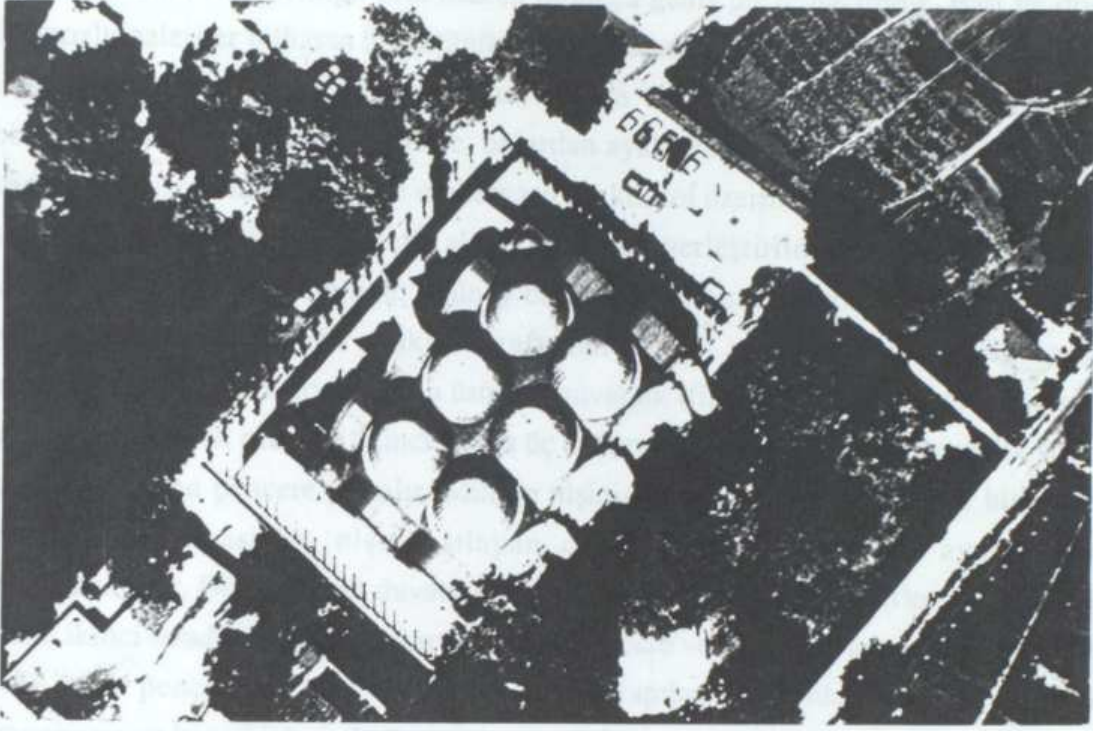
Caminin eni 19.50 m, boyu 30.50 m'dir. Kubbelerin her birinin çapı 9.00 m'dir (*Aslanapa, 1986, s.278*). Kubbe yüksekliği 10.50 m'dir.

Plan.13. Piyale Paşa Camisi Planı

İÇ MEKAN ÖZELLİKLERİ

Fotoğraf.516. Piyale Paşa Camisi'nin Hava Fotoğrafı

Fotoğraf.517. Cami'nin Genel Görünüşü

İÇ MEKAN ÖZELLİKLERİ

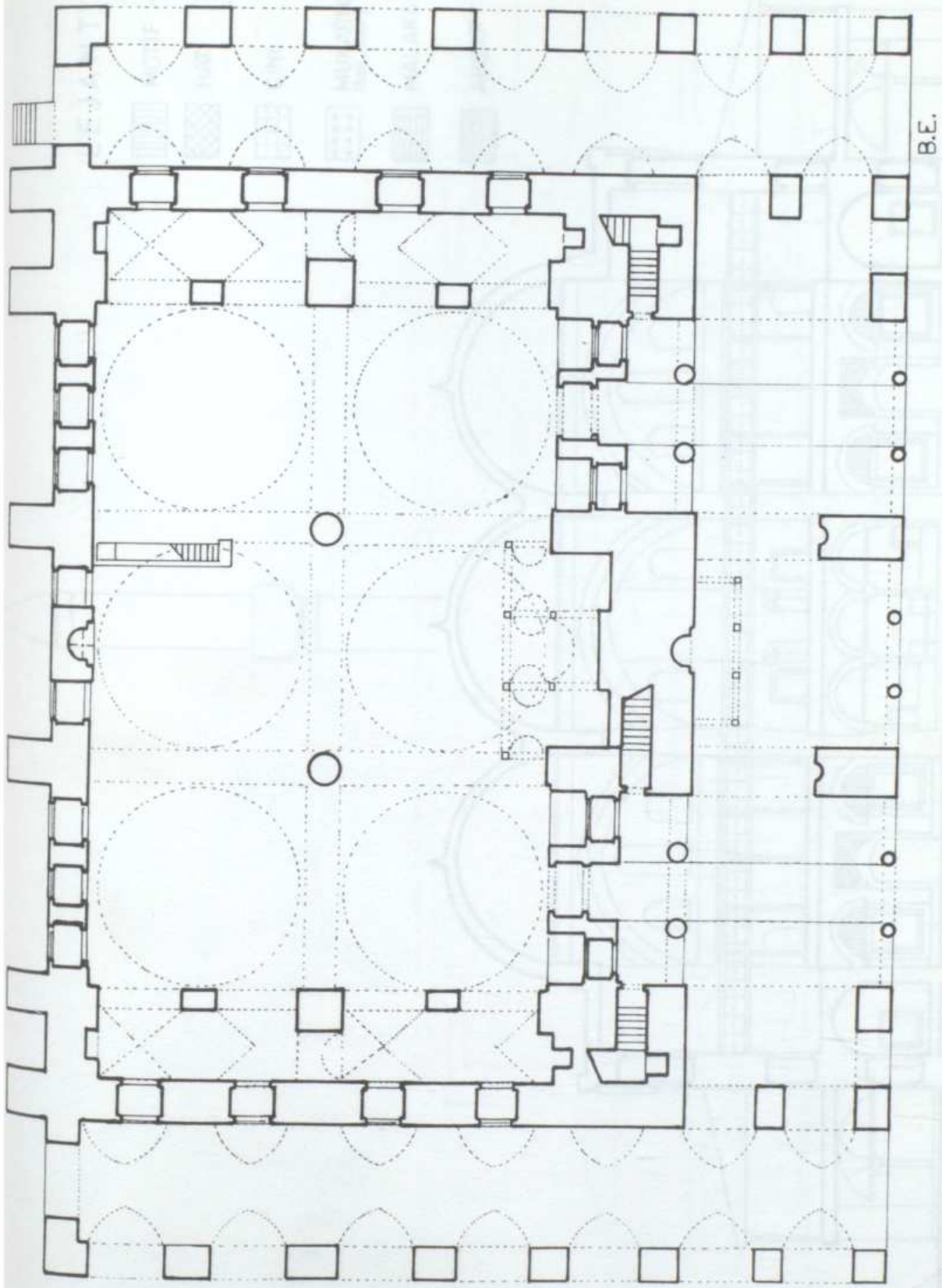
Altı kubbenin örttüğü orta mekân oldukça geniş bir iç hacimdir. Batı ve doğu daki tonozlu galeriler bilhassa üst örtünün algılanmasında önemli faktördür. Mihrap aksı yanlarında hakim duran iki granit sütun, mekan tesirini olumsuz yönde etkilemez. Kubbelerden pandantiflerle kemerlere, onlardan ayaklara örtü yükü aktarılır. Minare iç mekanda, giriş üzerindeki galeride mukarnaslı bir konsol üzerine oturtulmuştur. Cephede minarenin alt tarafında üç kemerli alçak bir revak yerleştirilmiştir. Bu revakın arka duvarında bir mihrap nişi bulunur. Güney cephesi, örtü sistemini oluşturan üç kubbeyi taşıyan kemerlerin oturduğu ayaklar tarafından üç eşit yüzeye bölünür. Sağ ve sol yüzeyde dört kat pencere görürüz. En üstte üç yuvarlak (fil gözü) pencere, onların altında beş adet sivri kemerli pencere, ikinci sırada üç adet renkli camlı alçı pencere ve ilk sırada üç adet dikdörtgen pencere yer alır. Mihrap nişinin bulunduğu orta yüzeyde birinci ve ikinci pencere sırasının, nişe rastlayan orta pencereleri dışında aynı sistem tekrarlanmaktadır. Doğu ve batı duvarlarında ise kubbeleri taşıyan kemerler içerisinde üç pencere, ikinci sırada dikdörtgen formda ikişer pencere ve birinci sırada yine dikdörtgen formda ikişer pencere yer alır. Kuzey duvarında kapıların yanında dikdörtgen formda ikişer pencere ve kemer içlerinde üçer pencere vardır.

BEZEME PROGRAMI (Plan.14, Kesit.9,10)

Kubbeler: Yapının örtü sistemini oluşturan altı adet kubbe içinde ve kemerlerinde bezeme görülmez (Fotoğraf 542). Ancak 1940 tarihli V.G.M. Arşiv fotoğrafında kubbe eteğinde, kemerlerde ve pandantiflerde kalemişi bezemeler dikkat çekicidir (Fotoğraf 5257).

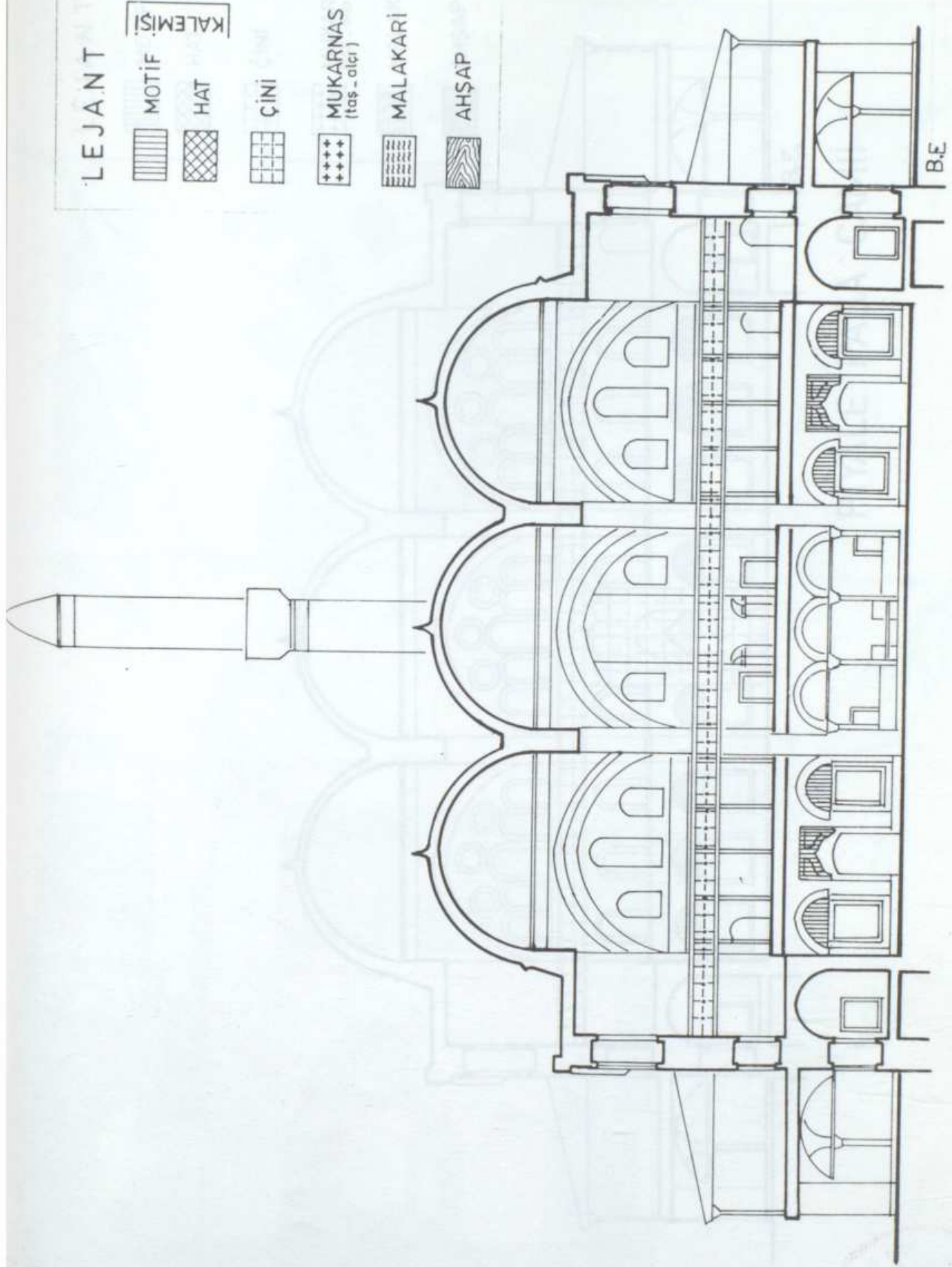
Mihrap Duvarı: Cami içerisinde bezeme konusunda mihrap ilgi çekiyor (Fotoğraf 526). Oldukça sade olan yapıda çini süslemenin en güzel örneklerini taşıyan mihrap ve çini Kitabe şeridi ile pencere alınlıklarındaki kalemişleri dikkate değerdir (*Aslanapa, 1984, s.267*) (Fotoğraf 527). Mihrabın sağ ve solundaki yüzeylerde yer alan pencerelerin alınlıklarında kalem işleri vardır. Son onarımlarda, aynı duvardaki diğer alınlıklarda da bu türden süsleme başarılı bir şekilde tekrarlanmıştır (*Demiriz, 1989, s.321*) (Fotoğraf 528). Avrupa müzelerinde Piyale Paşa pencere çini alınlıklarının teşhir edildiği kaynaklardan öğrenilmektedir (*Süslü, 1970, s. 48*) (Fotoğraf 529).

Caminin mihrabı 16. yüzyıl İznik Çinileri'nin çok kaliteli örnekleriyle bezelidir (Fotoğraf 530). Mukarnaslı mihrap nişinin içi, beyaz zemin üzerine yeşil şeritlerle ovalere bölünmüştür (Fotoğraf 531). Ovaler iri şakayıklarla birleşmiştir. İçlerinde yine

PİYALE PAŞA CAMİİ

Plan.14. Piyale Paşa Camisi Planda Bezeme Düzeni

PIŞALE PAŞA CAMİİ

Kesit.9. Pişale Paşa Camisinin Kuzey Duvarı Bezeme Düzeni

LEJANT

KALEMİŞİ

MOTİF

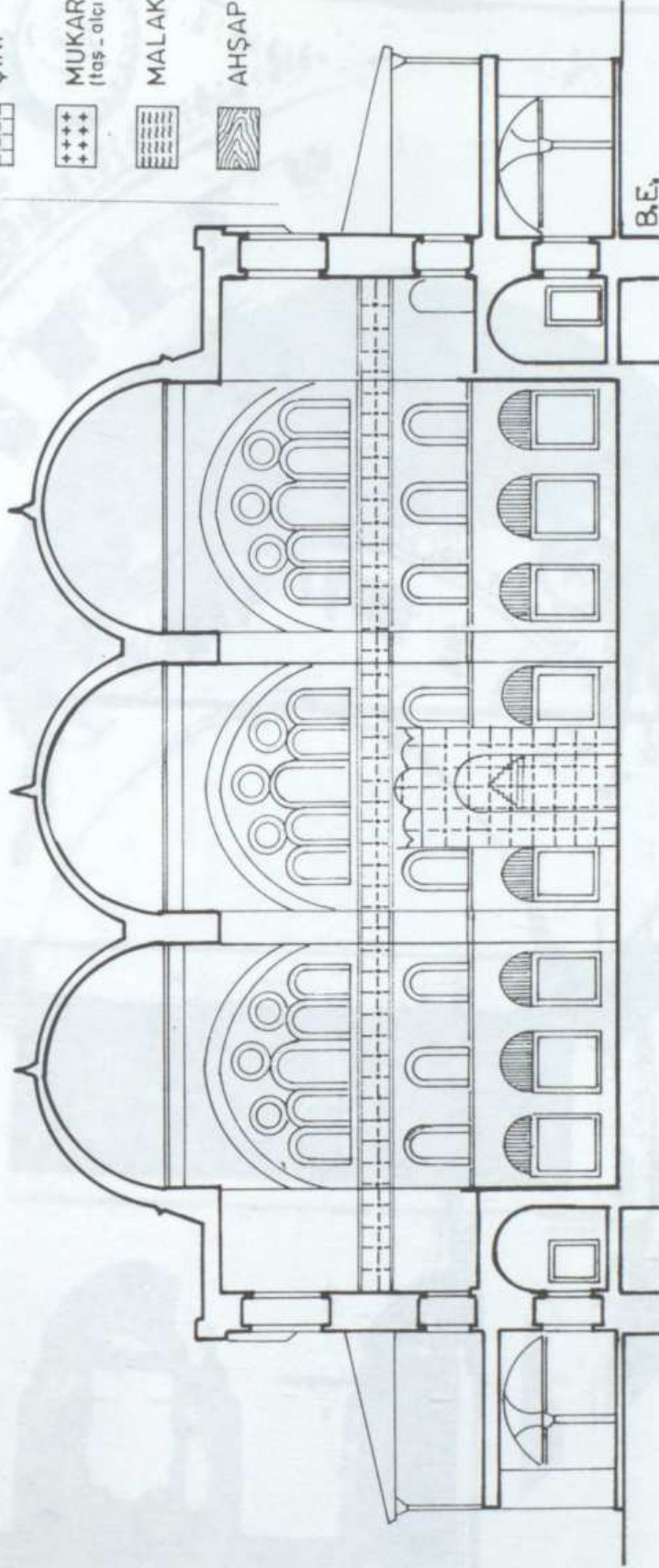
HAT

ÇİNİ

MUKARNAS
(taş - alçı)

MALAKARİ

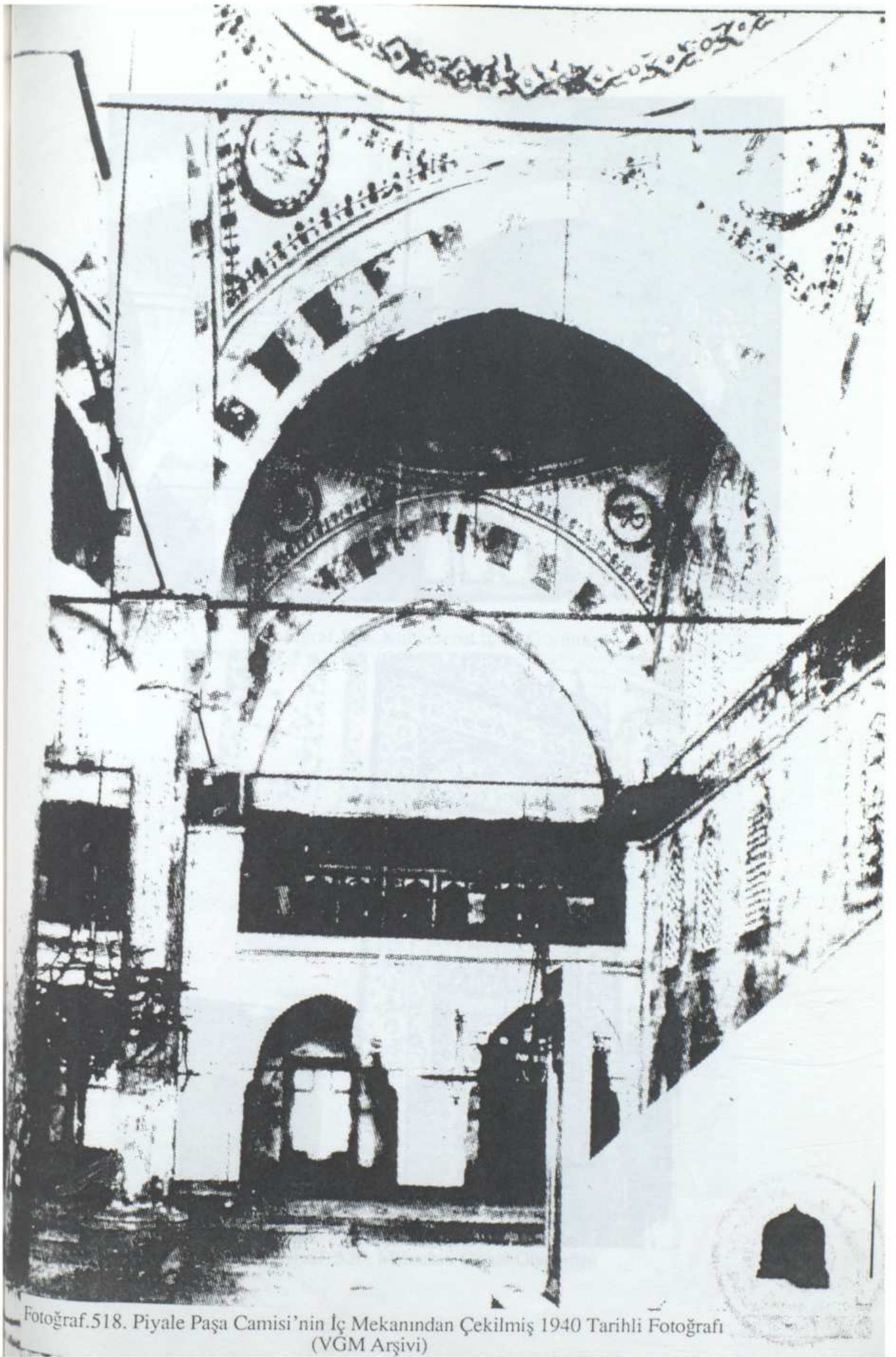
AHŞAP

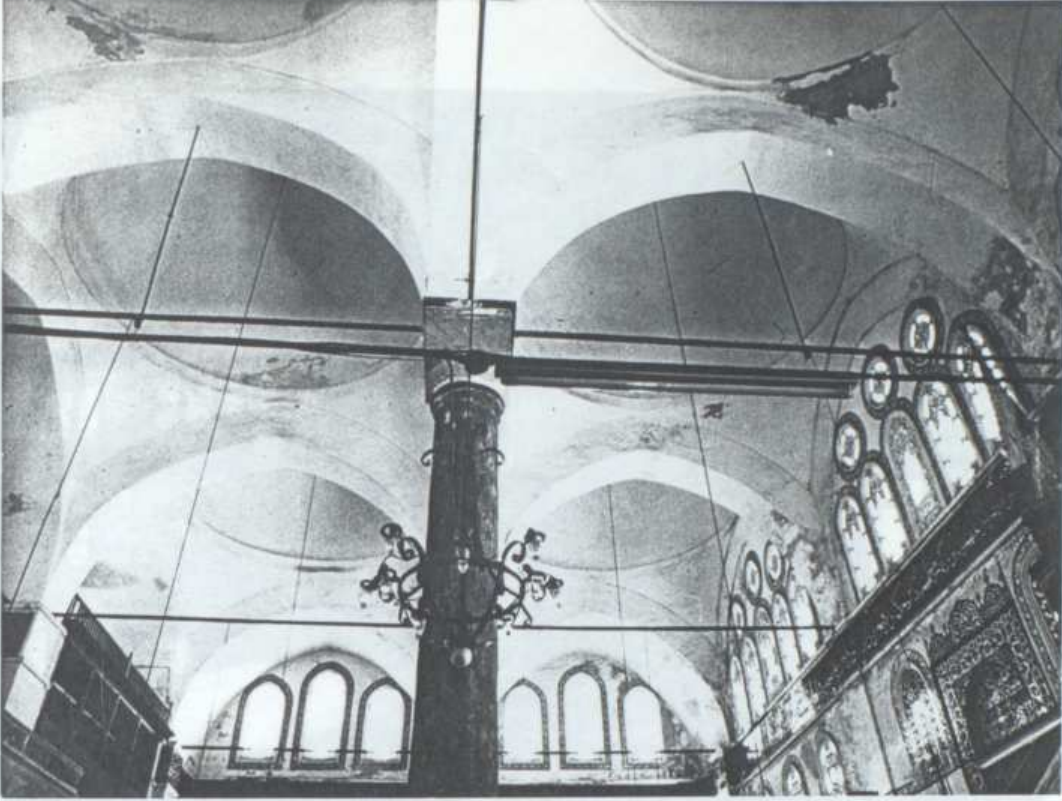
PİYALE PAŞA CAMİİ

Kesit.10. Piyale Paşa Camisi'nin Kesitte Mihrap Duvarı Bezeme Düzeni

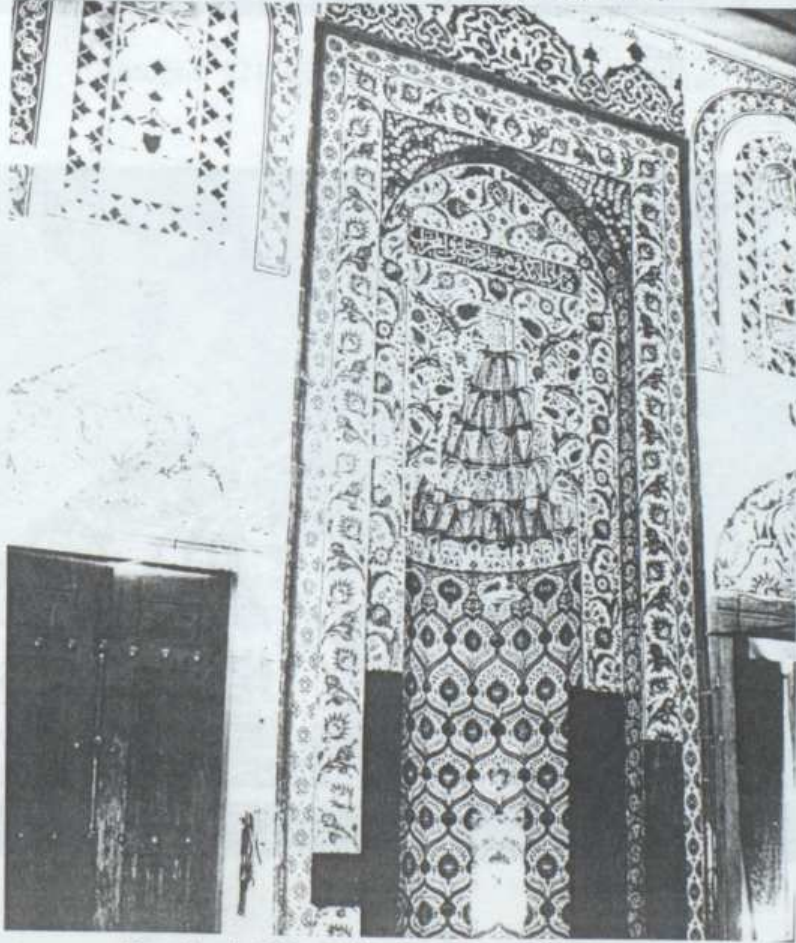

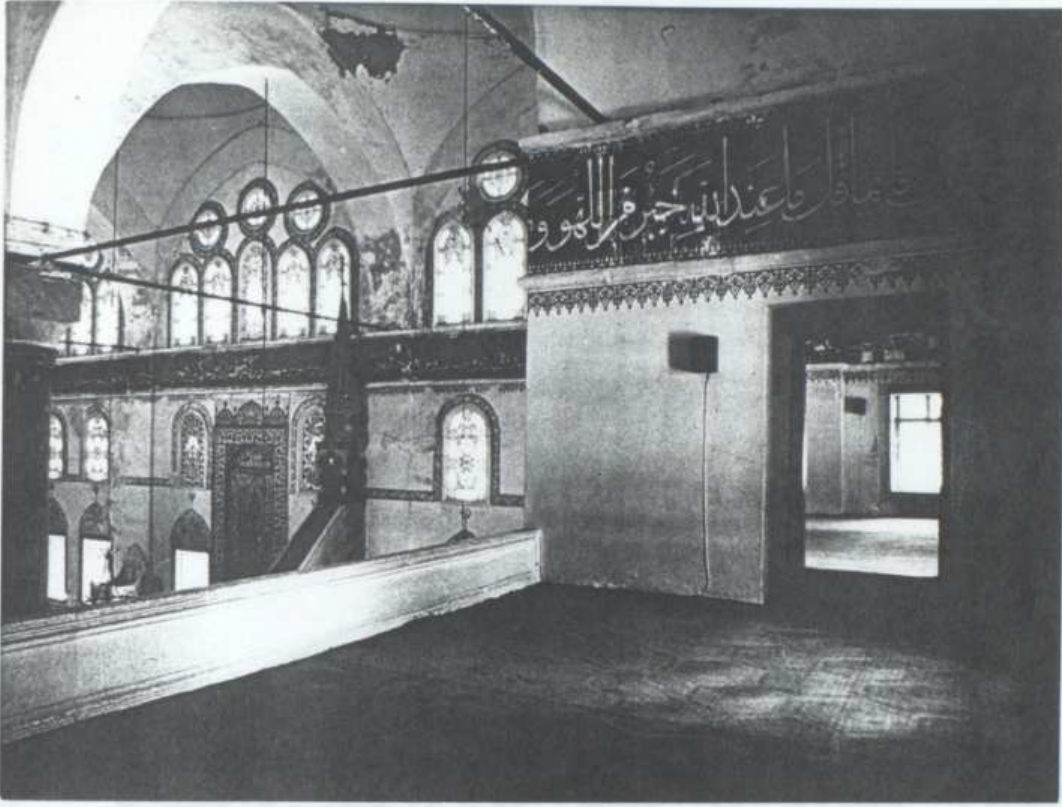
Fotoğraf.518. Piyale Paşa Camisi'nin İç Mekanından Çekilmiş 1940 Tarihli Fotoğrafı
(VGM Arşivi)

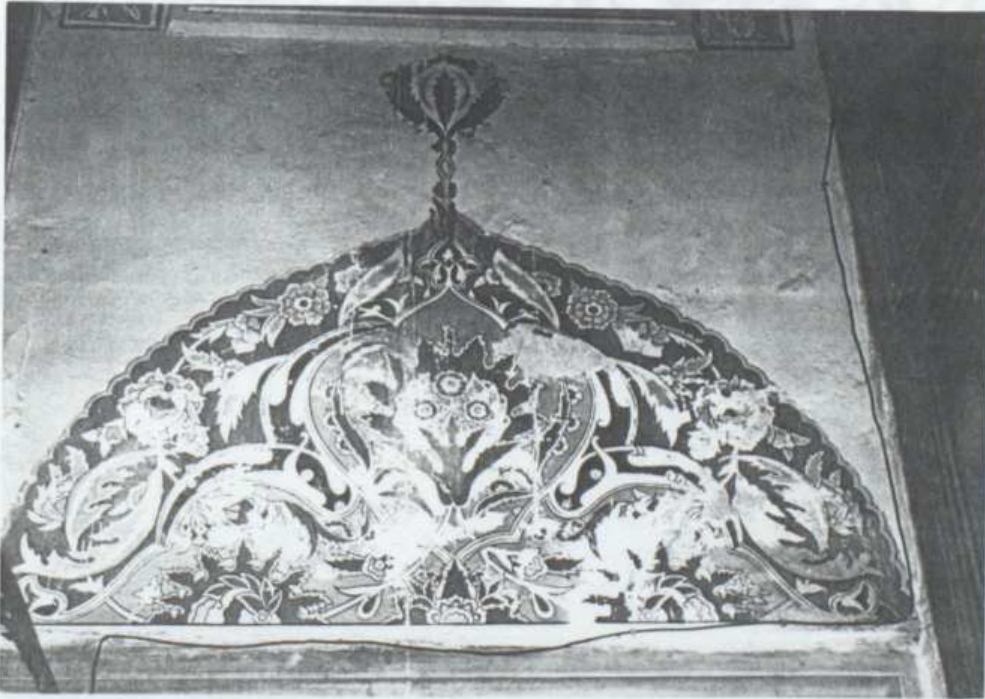
Fotoğraf.519. Kubbelerin İçten Görünüşü

Fotoğraf. 520. Mihrabın Genel Görünüşü

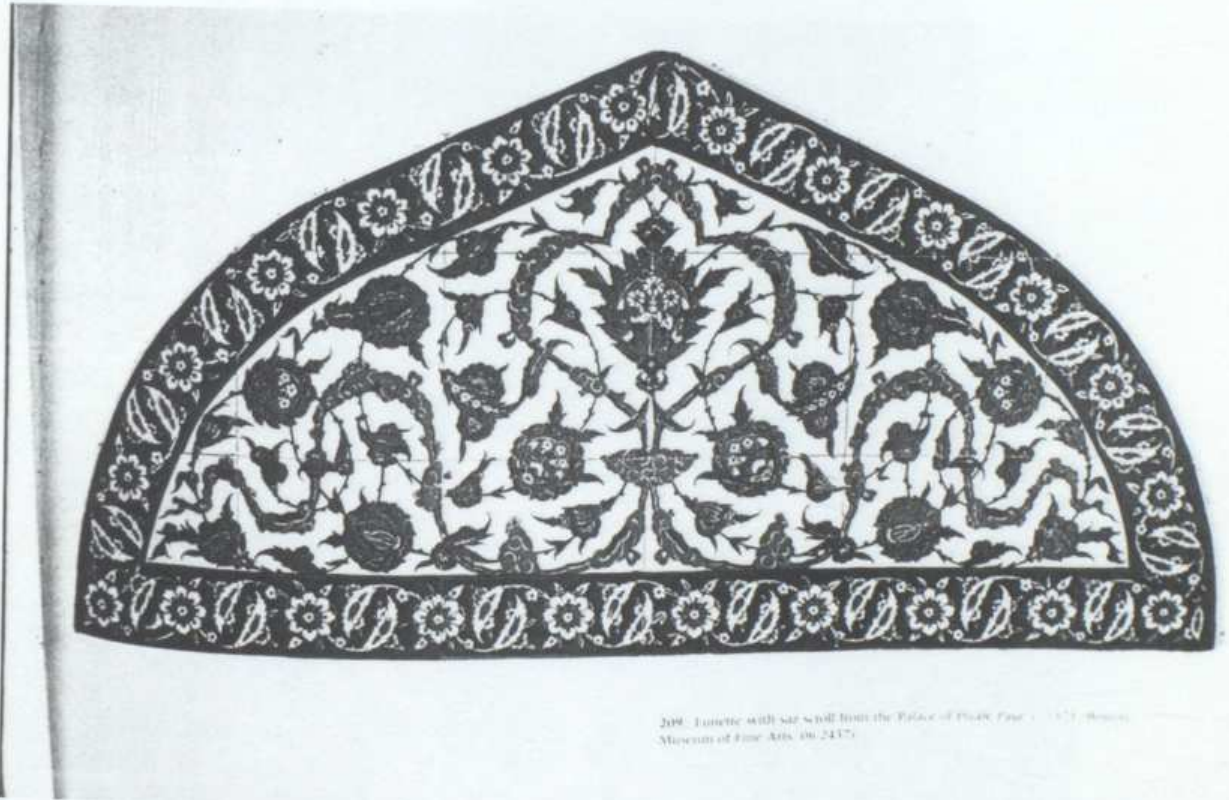

Fotoğraf.521. Çini Kitabe Şeritinin Bir Bölümü

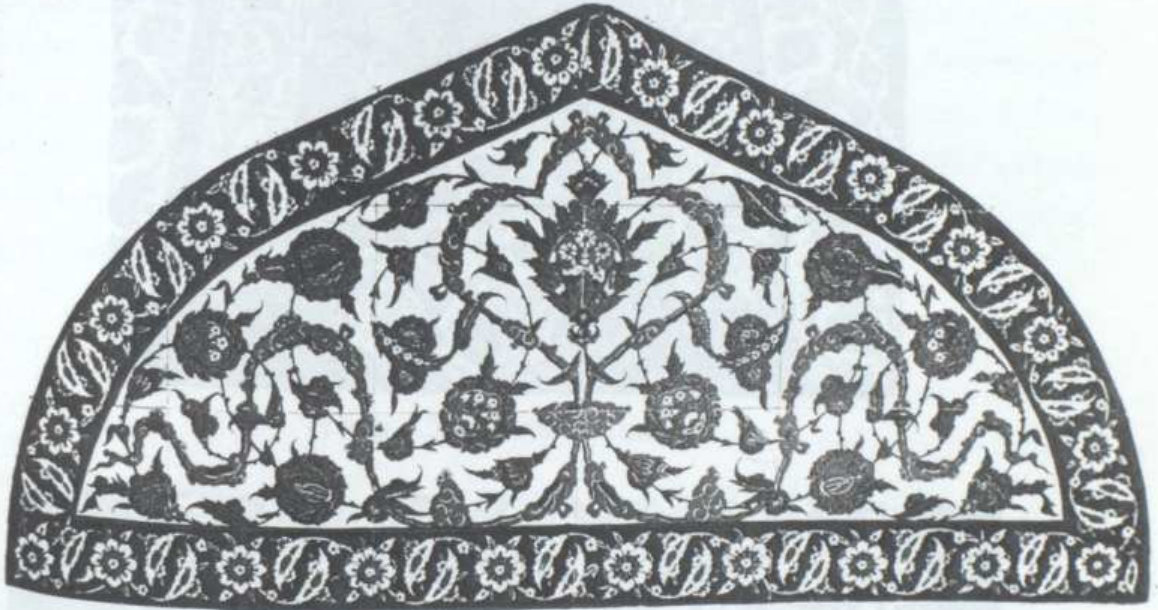
Fotoğraf.522. Kalemîşi Pencere Alınlığı

Fotoğraf.523. Çini Pencere Alınlığı (Avrupa'da Boston Müzesi'nden)

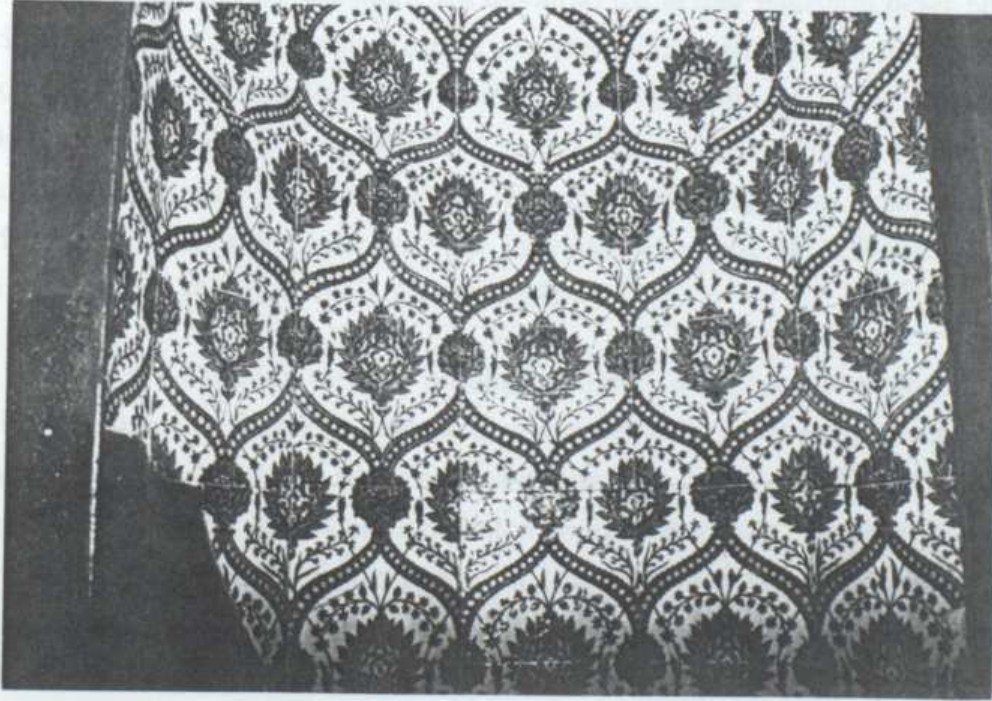
209. Chinese wall tile with floral design, from the Palace of the Summer Palace, Beijing, China. Museum of Fine Arts, Boston, MA.

Fotoğraf.523. Çini Pencere Alınlığı (Avrupa'da Boston Müzesi'nden)

Fotoğraf.524. Mihrap Çinileri

Fotoğraf.525. Mihrap Nişi Çinileri

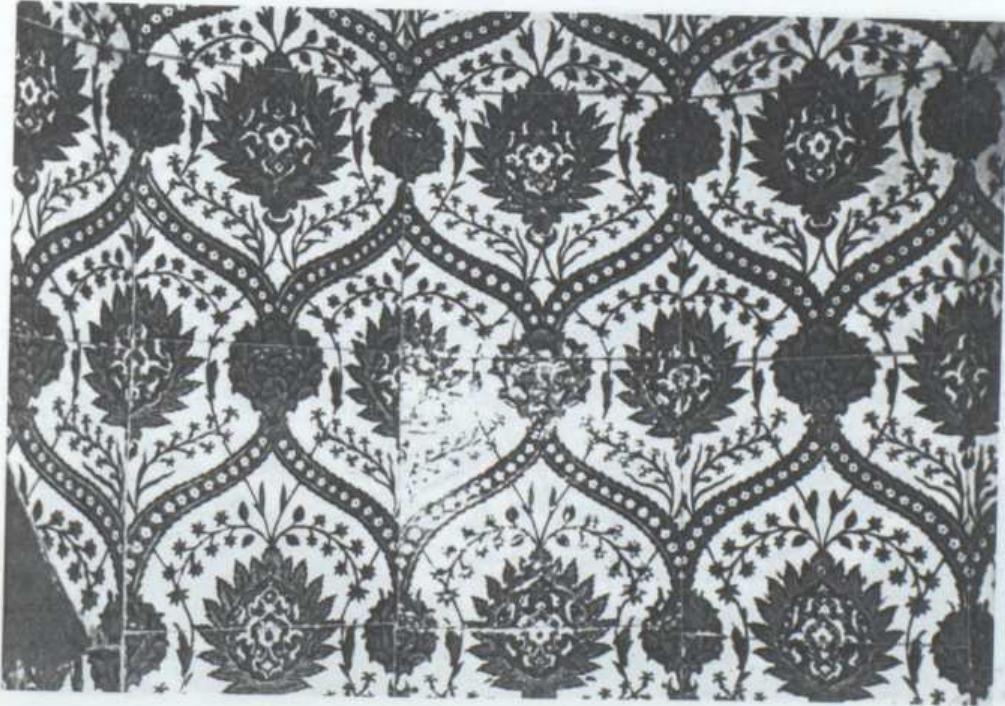
iri şakayıkların ince dallı sümbül ve nergislerle birleşmesinden meydana gelen ikinci bir ovalin kesişmesi ile meydana gelen, devrin kumaş desenlerinde görülen bir kompozisyon vardır (Fotoğraf 526, 527). Mihrabın altı sıralı mukarnas kavsarası, tamamen rumiler ve çin bulutları işlenmiş, yerine göre şekillendirilmiş mukarnas biçimli çini levhalarla kaplanmıştır (Fotoğraf 528, 529). Ayrıca mihrap nişini çevreleyen geniş bordürde, yukarı doğru uzanan dal üzerinde, saz üslubundaki sivri dişli kıvrık yapraklar ve şakayıklar, aradan çıkan iri laleler, gül ve nergislerle kesişmekte ve usta bir nakkaşın elinde, naturalist üslupta, saz üslubunun bir bordür deseninde de birleşilebileceğini göstermektedir. Kompozisyon mihrap kemerinin üzerindeki sülüs kitâbeyi çevreleyecek şekilde, simetrik bir dağılışıla yayılarak yerine uygun zarif bir dolgu yapar. Mihrap kemerinin köşelerindeki üçgen alanlar, yerine uygun bir şekilde bahar çiçekli dallarla dolgulanmıştır. Mihrabın etrafını, dışta madalyonlu ince bir bordür, içte ise kıvrık yapraklı ve şakayıklı dal geniş bir iç bordür çevreler (Fotoğraf 530, 531). En üstte rumi dolgulu, üç dilimli palmetli tepelik mihrabı taçlandırmaktadır. Yapının güney, doğu ve batı duvarlarını (ikinci ve üçüncü sıra pencere arasında) çepeçevre dolaşan kitabe kuşağı çinidir. Lacivert zemine beyaz ile yazılmıştır. Görsel bütünlüğü ile önemli etki yapar. Cuma suresinin tamamı Arapça yazılıdır (Yetkin, 1988, s.491-492) (Fotoğraf 532, 533).

Mihrap ayeti de lacivert zemin üzerine beyaz ile sülüs hat ile yerini almıştır (Özsayiner, 1993, s.122). Mihrap duvarının pencere sistemini diğer cephelerden ayıran kitabe kuşağının üst kısmıdır. Bu duvarda; üst kemer içlerinde beşer adet sivri kemerli pencere üzer adet de daire formu pencereler dizilmiştir. Hepsi renkli camlı alçı içliktir. Bunların alt sırasında ise; mihrabın iki yanındaki alçı içlik pencerelerden sağdakinde Allah ve La İlahe İllallah, soldakinde Muhammed ve Muhammeden Resulallah sülüs hattı ile alçıya işlenmiştir (Fotoğraf 534, 535). Aynı sırada altı pencere daha dizilidir. En alt sıradakiler mermer sövelidir (Fotoğraf 536). Hepsinin alınlığı kalemîşi panoludur (Fotoğraf 537) (Görünüş 14).

Minber : Mermer minber oldukça sadedir. Merdiven korkuluğu düzdür. Yandaki açıklıkları ile oldukça değişik bir düzenlemedir. Minberlerde genelde köşk altında olan açıklık, bunda üç adet yanyana yapılmıştır (Fotoğraf 538). Minber köşkü külâhı ahşaptır (Fotoğraf 539). Caminin çinilerden sonra en özgün örneğidir. Tamburu ve külâhı üzerinde klasik motifler devreni aittir (Fotoğraf 540). Minber kapısı üzerinde Kelime-i Tevhid yazılıdır, üstü mukarnashıdır (Fotoğraf 541) arkası da aynı düzendedir (Fotoğraf 542).

Fotoğraf.526. Mihrap Nişindeki Çinilerden Detay

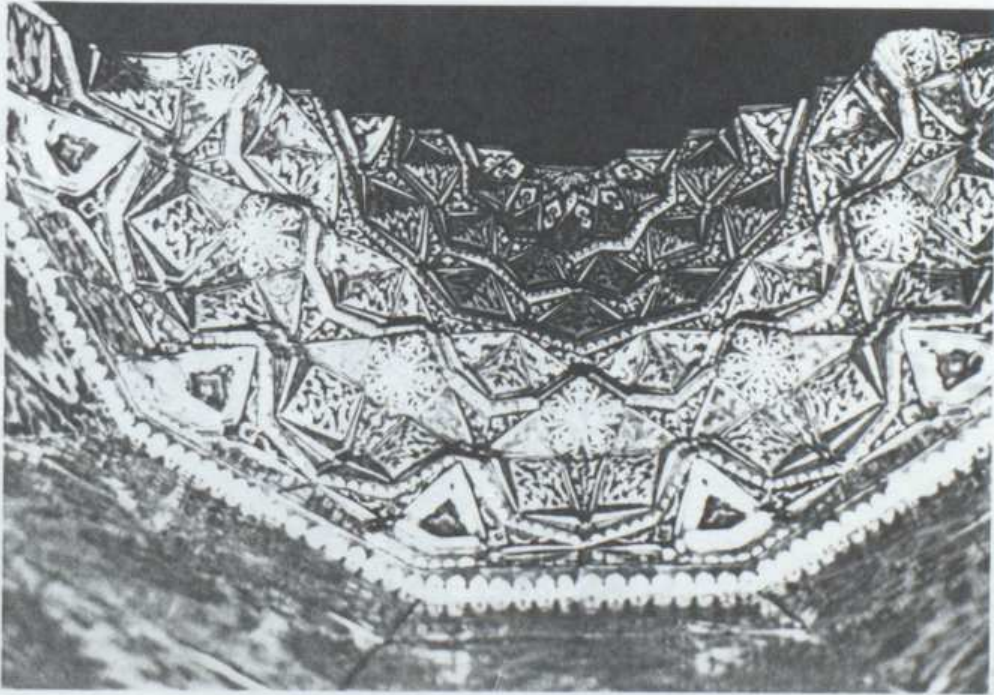

Fotoğraf.527. Mihrap Nişi Çinilerindeki Ovaller

Fotoğraf.528. Mihrap Nişi Kavsarasındaki Çiniler

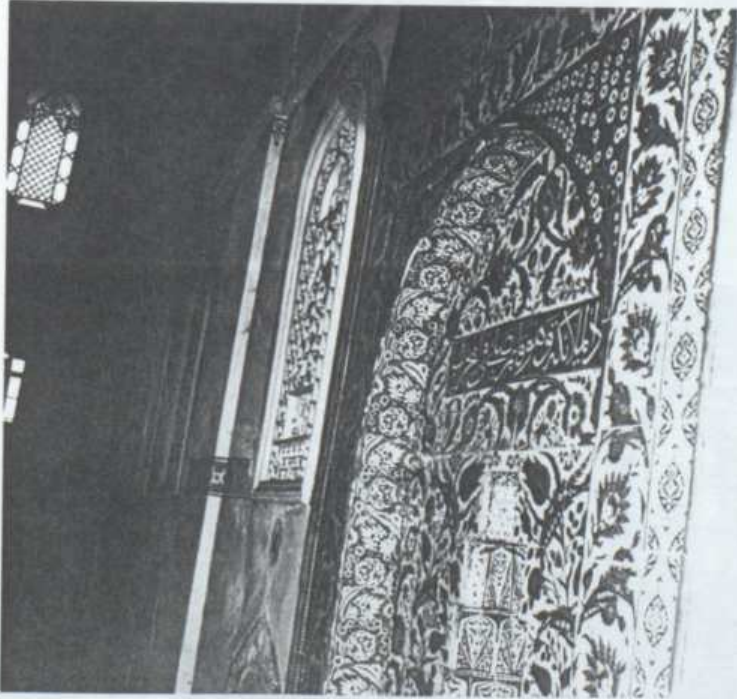

Fotoğraf.529. Mihrap Kavsarasının Altan Görünüşü

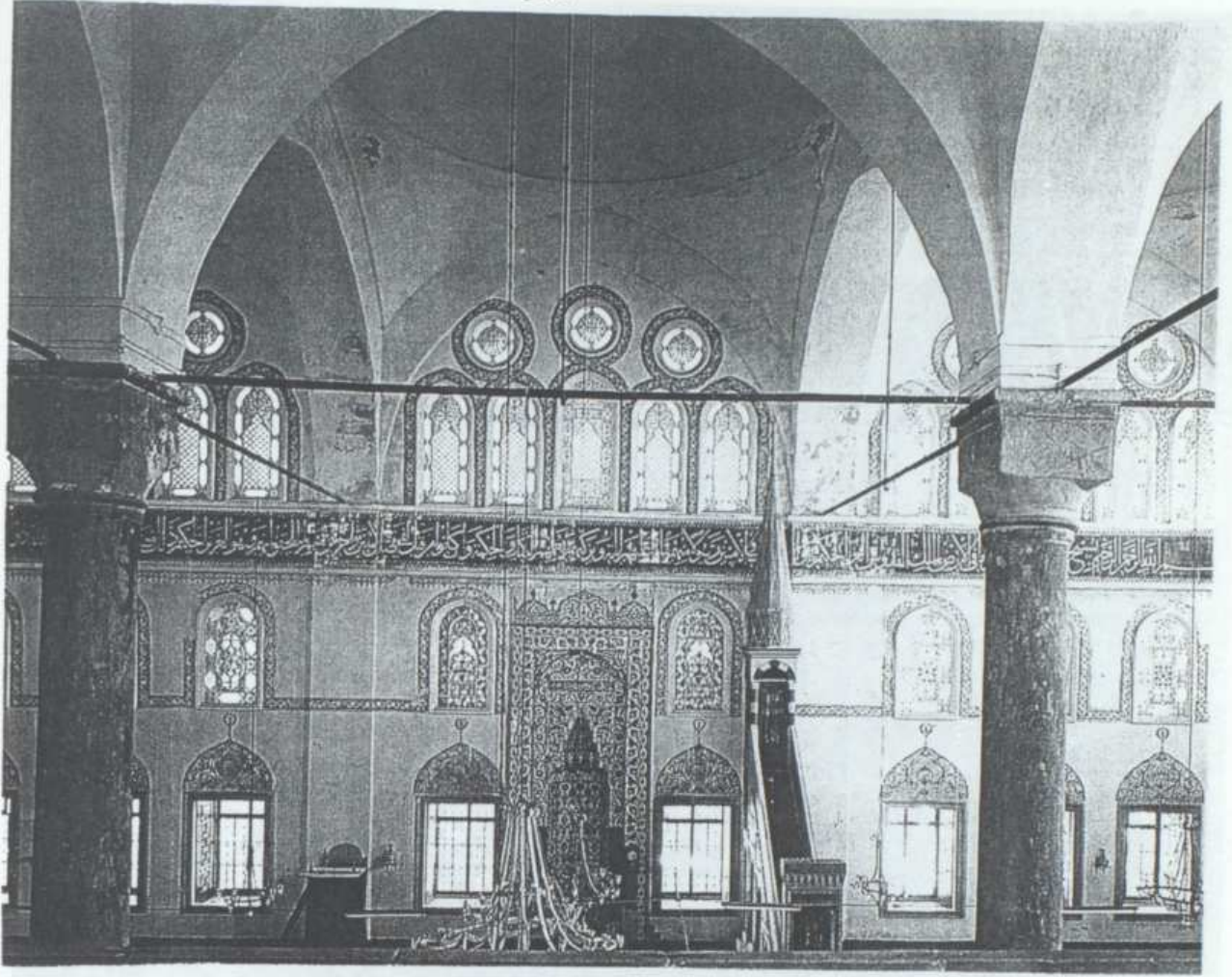

Fotoğraf.530.Mihrap Üstü Çini Kitabesi

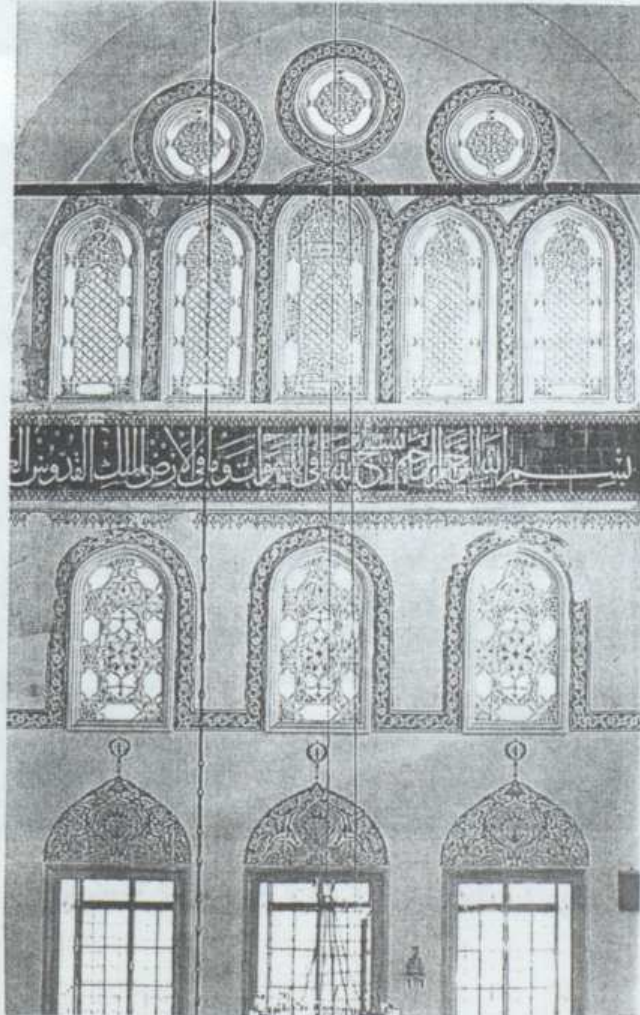

Fotoğraf.531. Mihrap Çevresindeki Çini Bordürler

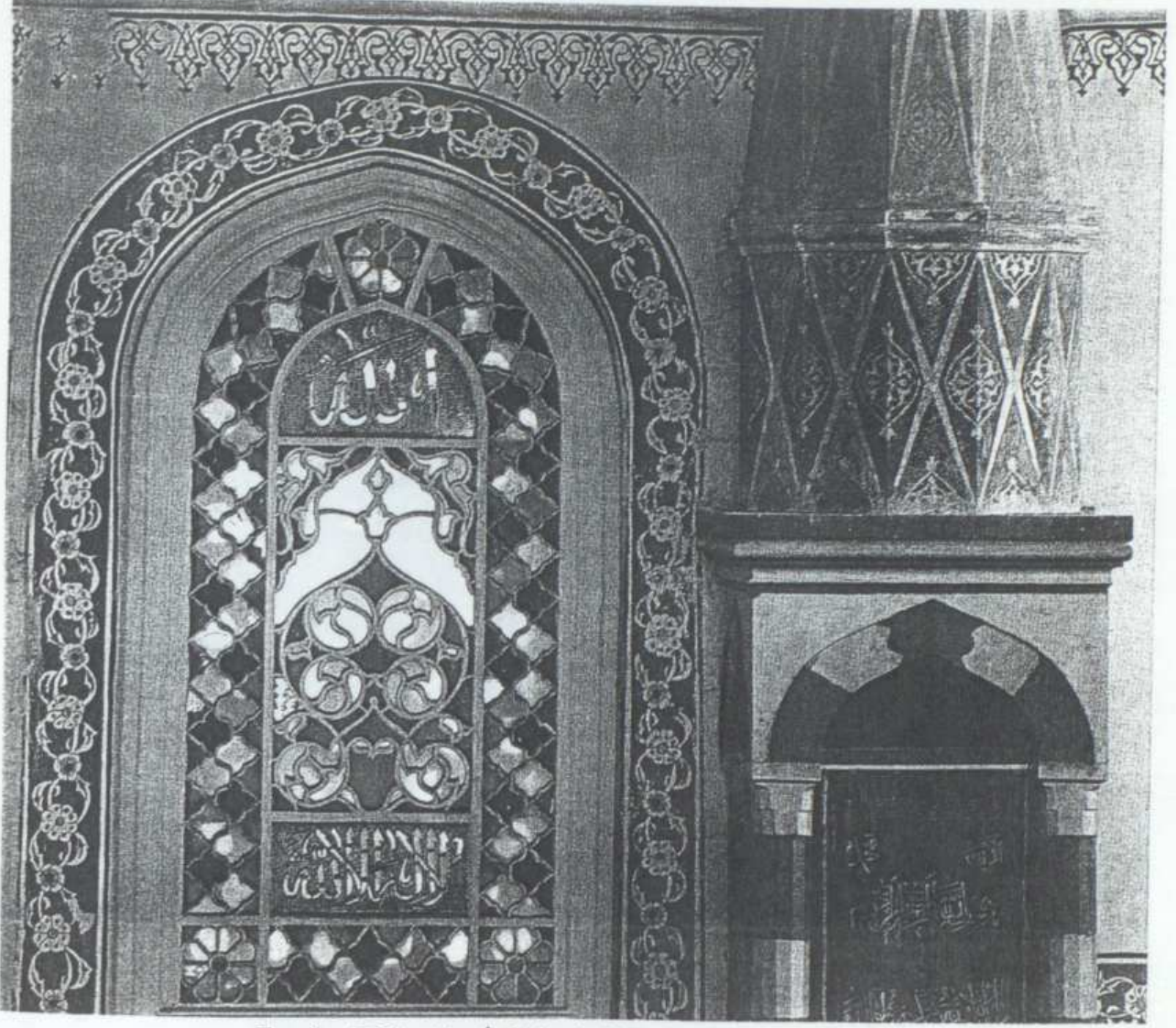

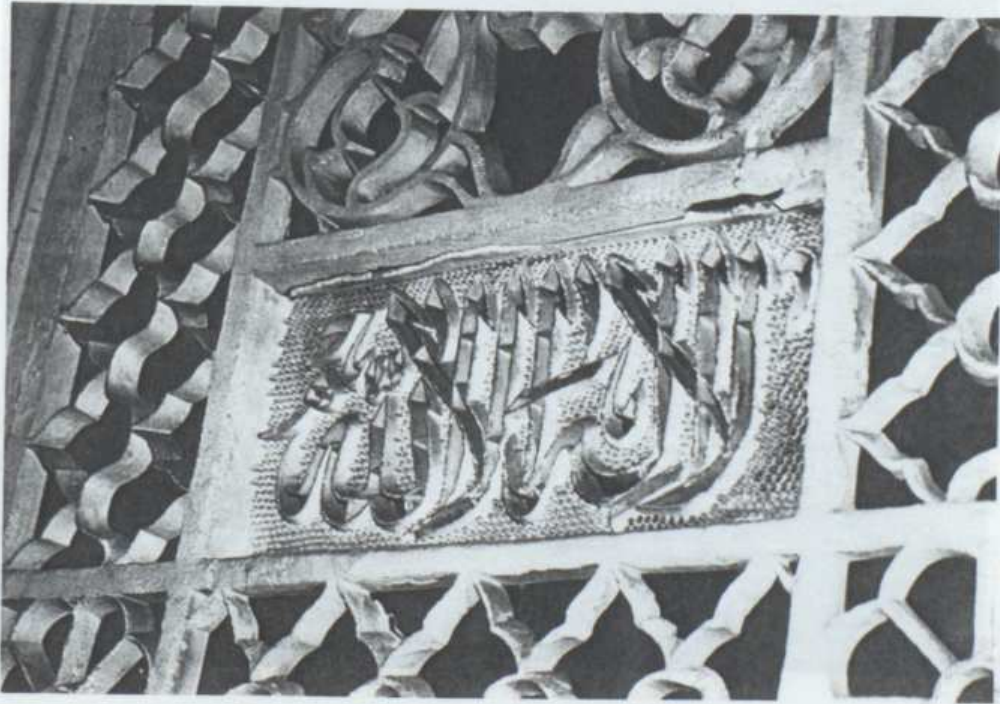
Fotoğraf.532. Çini Kitabe Kuşağı ve Mihrap Duvarı

Fotoğraf.533. Kitabın Rast ve Pencere Sistemi

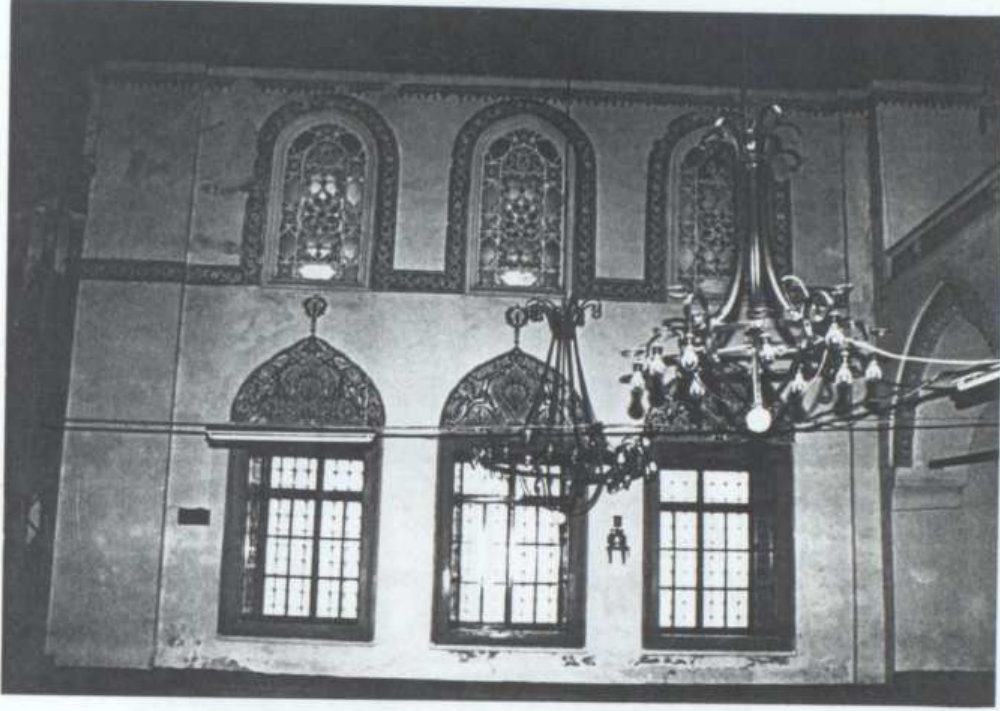

Fotoğraf.534. Alçı İçliklerde Yazılar

Fotoğraf.535. Alçı İçlik Yazılarında Detay

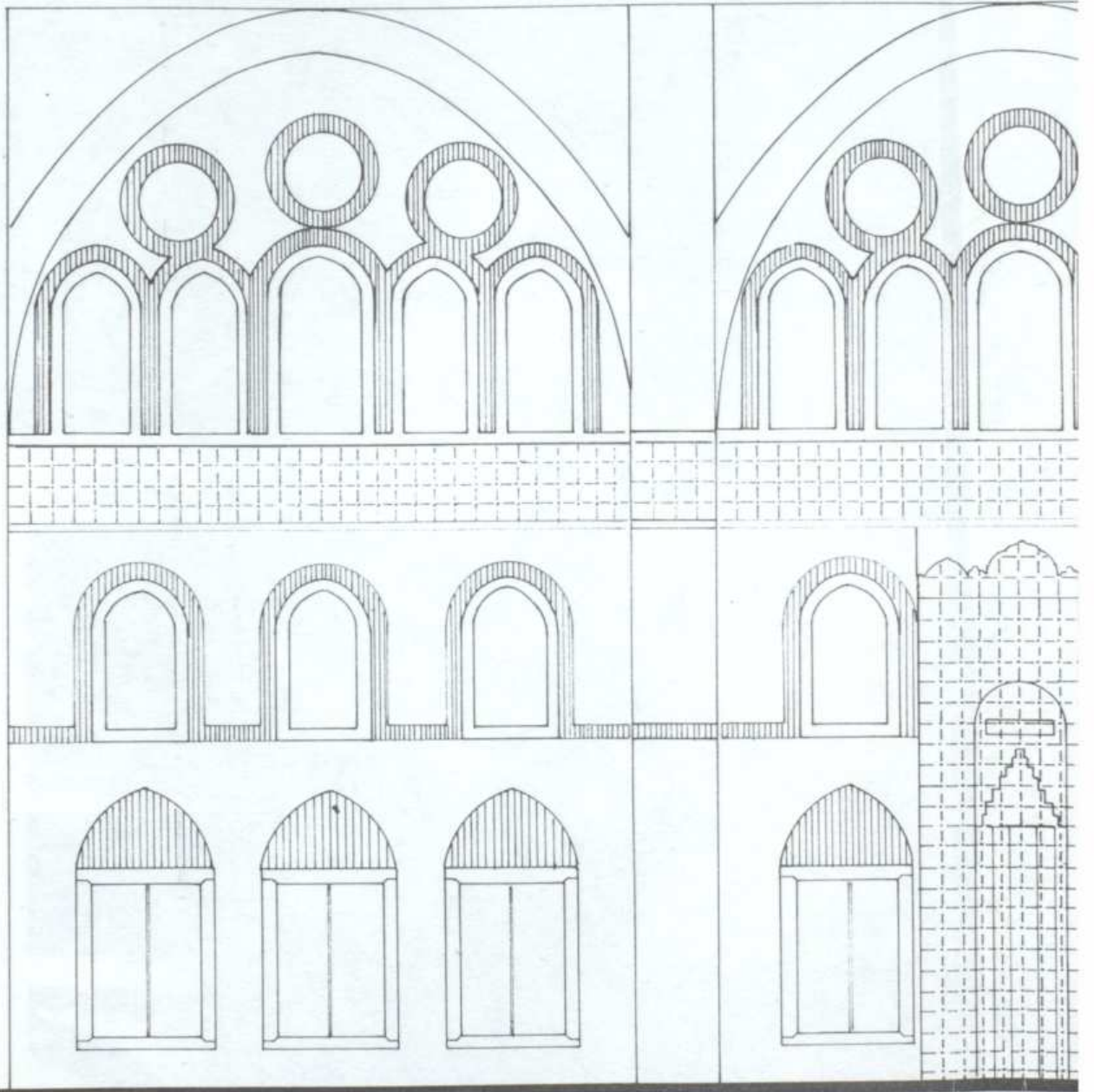

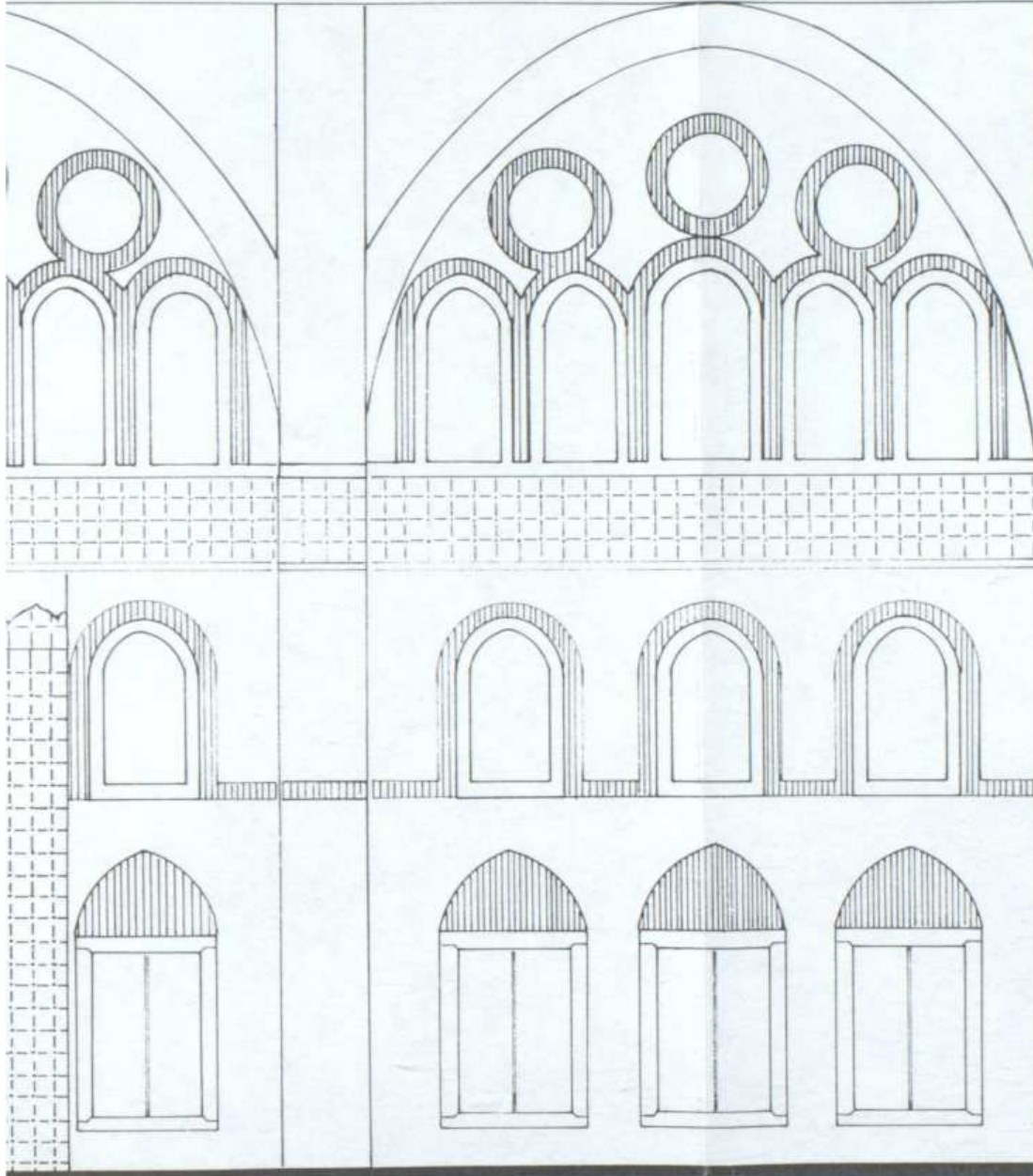
Fotoğraf.536. Zemin Kotundaki ve Tepedeki Pencereleler

Fotoğraf.537. Pencere Alınlığı Kalemışleri

Görünüş.14. Piyale Paşa Camisi Mihrap Duvarı Bezeme Düzeni

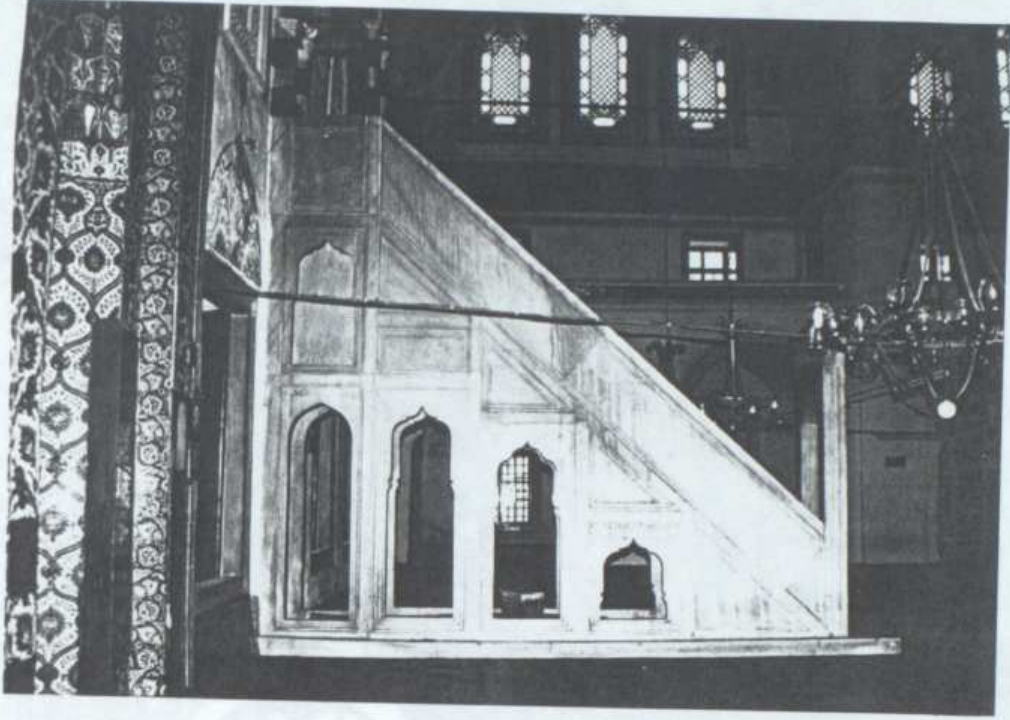
LEJANT

	MOTİF	KALEMİŞİ
	HAT	
	ÇİNİ	
	MUKARNAS
(taş - alçı)	
	MALAKARİ	
	AHŞAP	

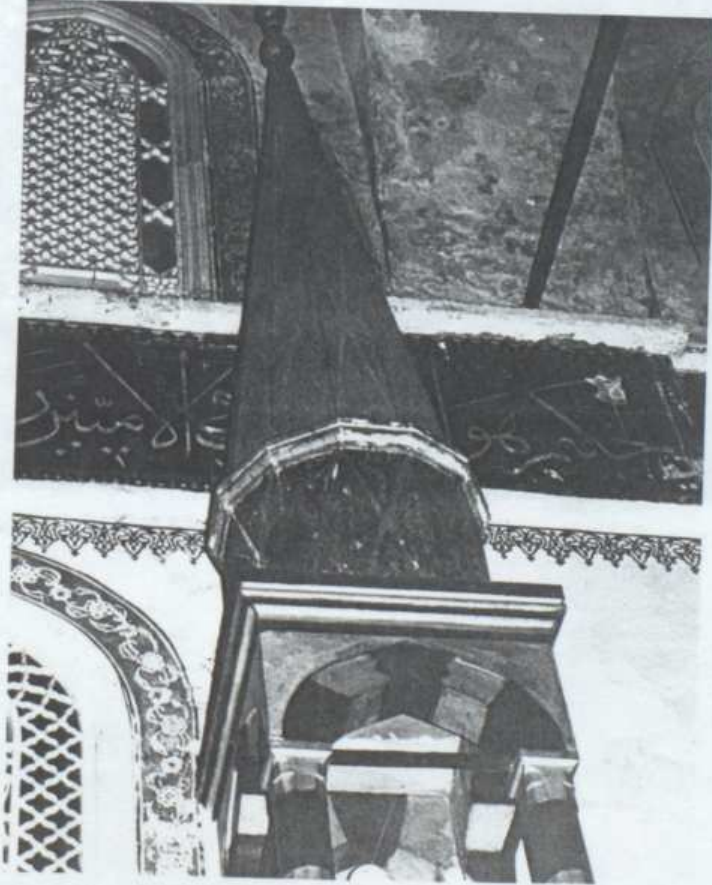
B.E.

PİYALE PAŞA CAMİİ

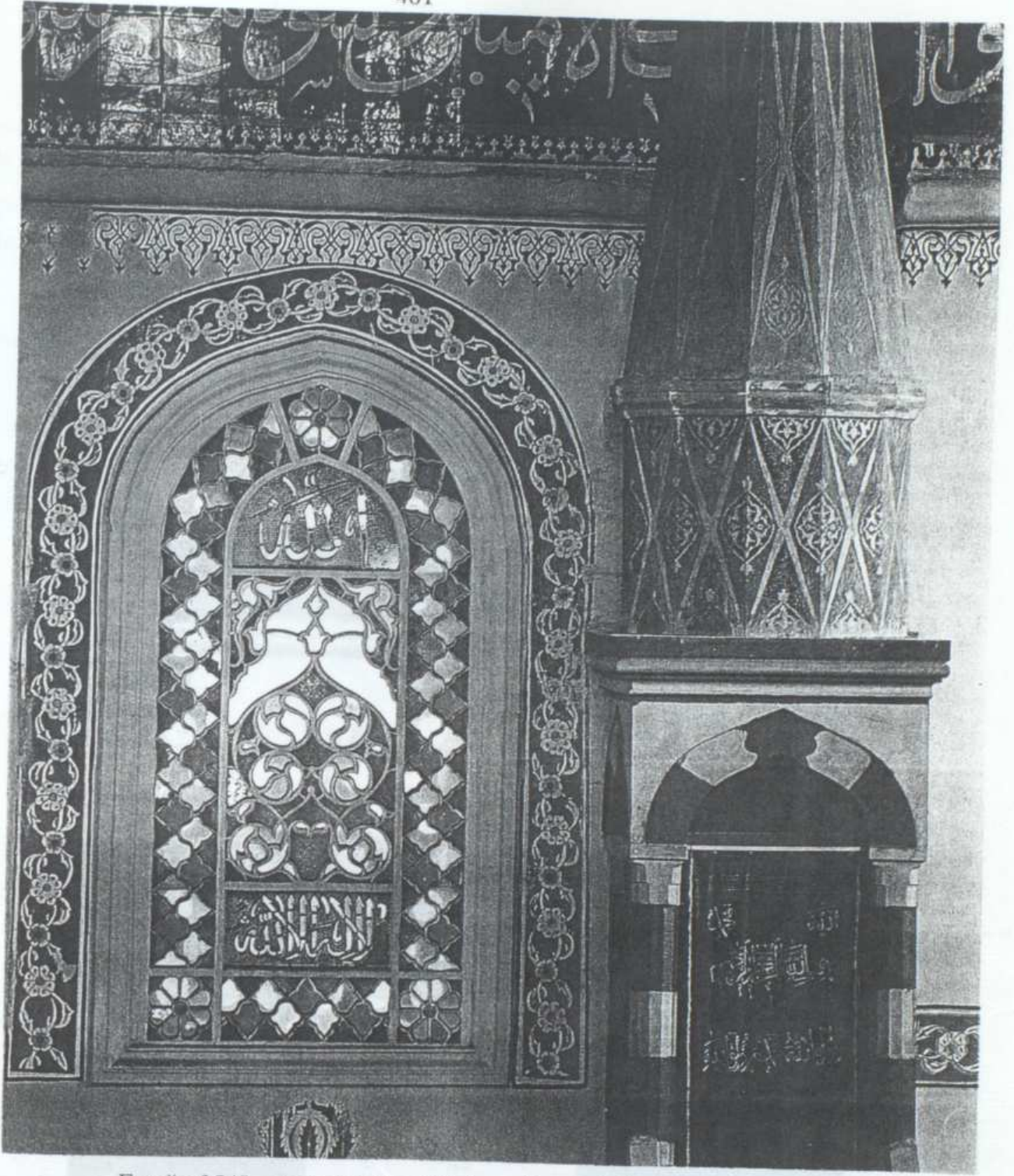

Fotoğraf.538. Mermer Minberin Yandan Görünüşü

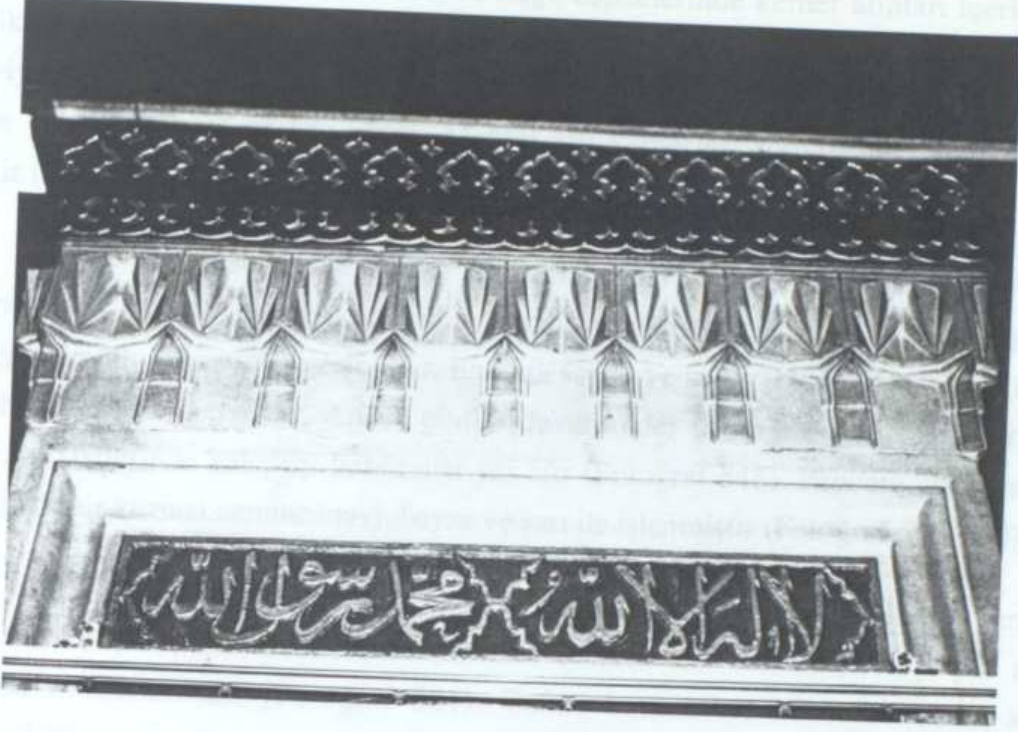

Fotoğraf.539. Minber Köşkü Ahşap Kûlahı

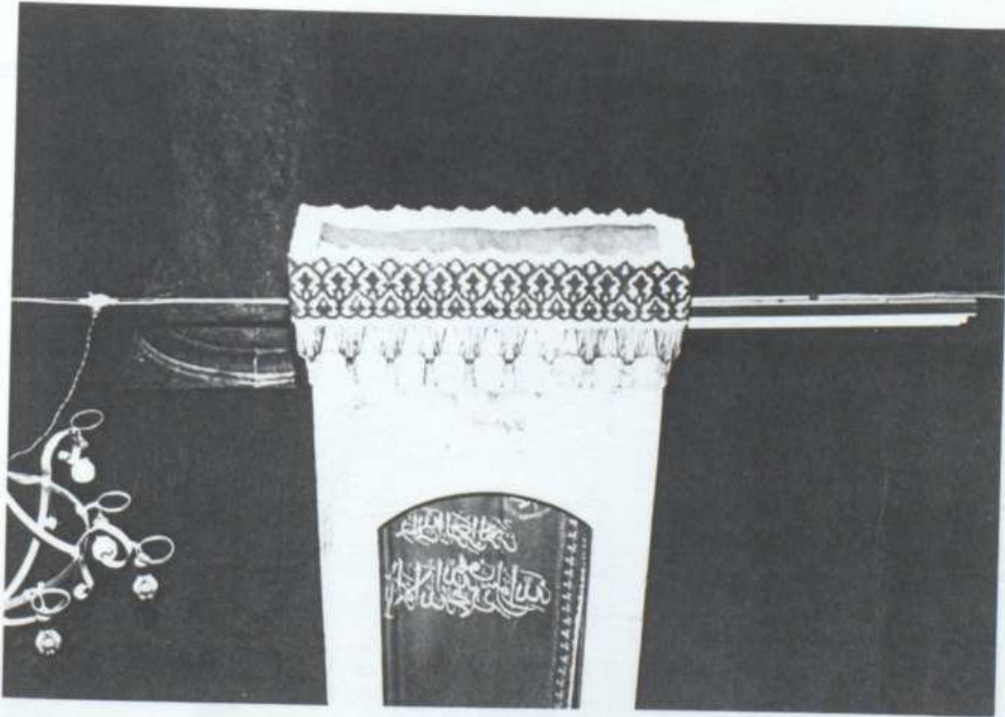

Fotoğraf.540. Ahşap Minber Kûlahı ve Üzerindeki Bezemeleri

Fotoğraf.541. Mihrap Kapısı Üstü Detayı

Fotoğraf.542. Mihrap Kapısı Arkası Görünüşü

Batı ve Doğu Duvarları: Batı ve doğu cephelerinde kemer alınları içerisinde alçı içlikli üçer pencere yer alır. Onların da altında mermer söveli ikişer pencere bulunur. Bu seviyede mahfeller vardır. En alt pencere sırasında dört adet dikdörtgen formlu pencere yer alır (Fotoğraf 543, 544). Mahfel altı kemerleri somaki taklidi kalemişi bezelidir (Fotoğraf 545).

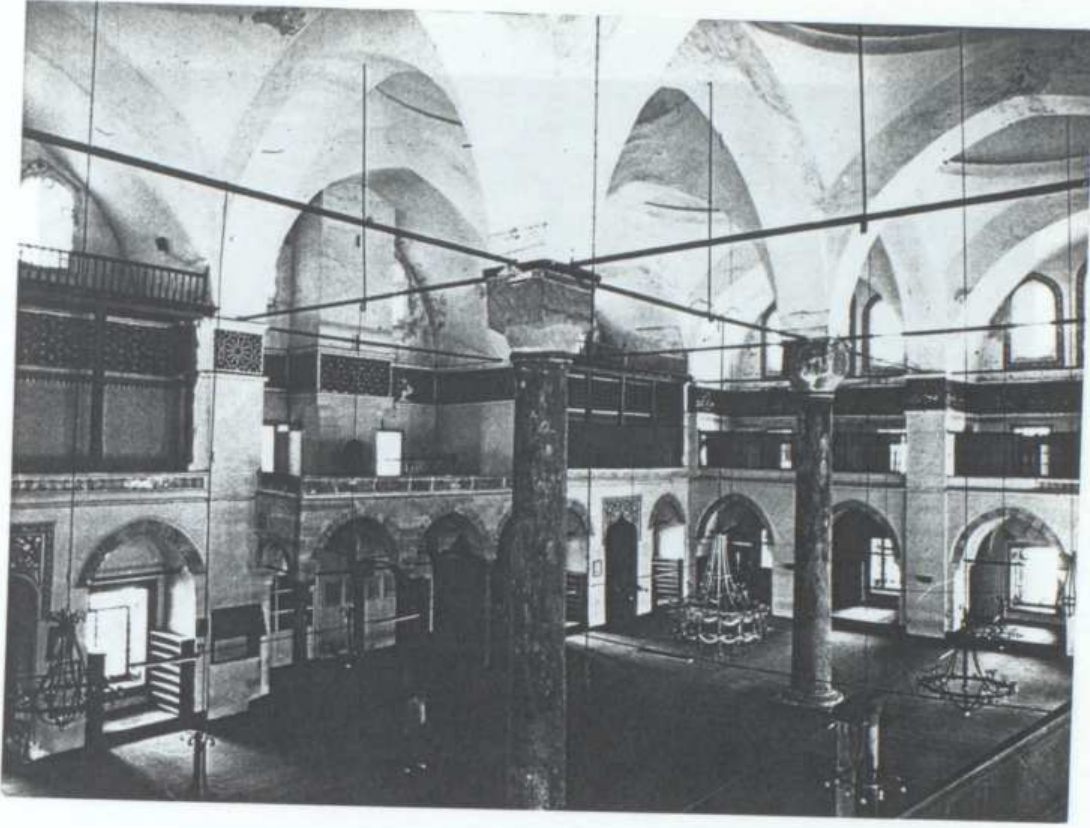
Kuzey Cephesi: Üstte kemer alınlıkları içerisinde üçer pencere yer alır (Fotoğraf 546). Yalnız ortada iki adettir. Burada minare yükselir. Bu sıranın altında dikdörtgen formlu pencereler yerini alır. En altta sağda ve solda iki kapı yer alır. Kitabe kuşağı bu cephede yazısızdır. Ancak çiniler devam eder (Fotoğraf 547). Kapılar kaş kemerlidir. Üstlerinde kalemişi bezemeler yer alır (Fotoğraf 548). Pencere üstlerindeki kalemişi bordür kırmızı zemine mavi, beyaz ve sarı ile işlenmiştir (Fotoğraf 549, 550).

Son Cemaat Mahalli: Kuzey cephesinde iki revak bulunur. İçtekinin mermer sütunlarının başlıkları mukarnalıdır. Minare önünde bir mihrabiye nişi yer alır. Kavsarası mukarnalıdır (Fotoğraf 551). Tufe-i hattatin'de Müstakimzâde, kapı üzerindeki "Selâmün Aleyküm Tıbtüm.." ayetinin Karahisari hattı olduğunu kaydeder (*Derman, 1989, s.288*) (Görünüş 15).

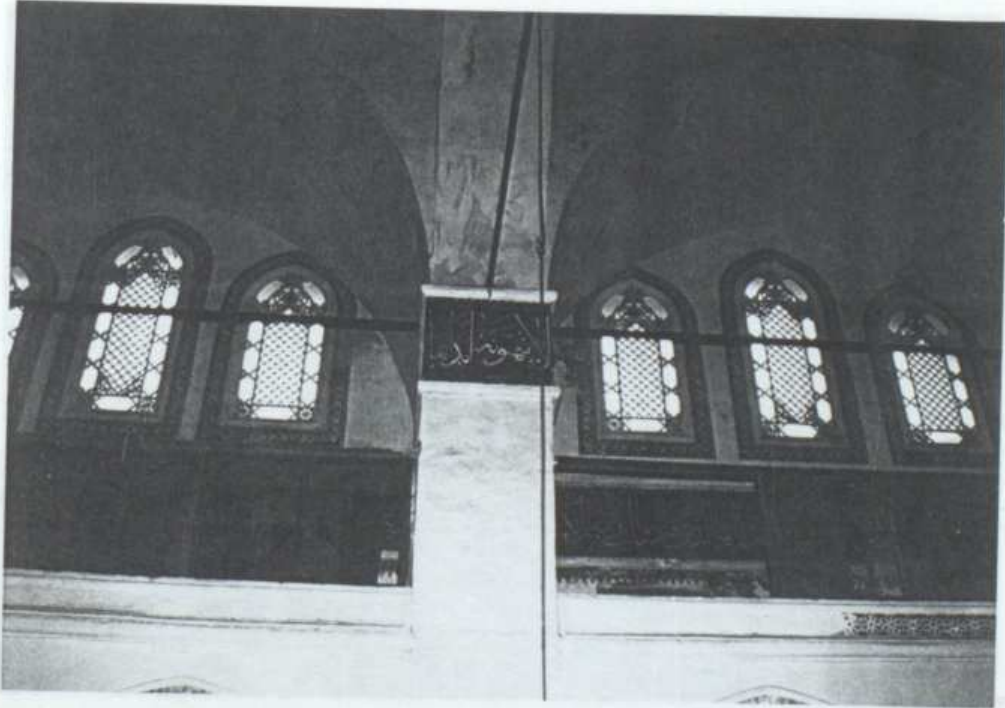
GEÇİRDİĞİ TEHLEKİLER VE ONARIMLAR

1952-1968 yılları arasında Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce içinde restorasyon gerçekleştirilmiştir. 1990 da ise kurşun işleri, taş işleri yapılmıştır.

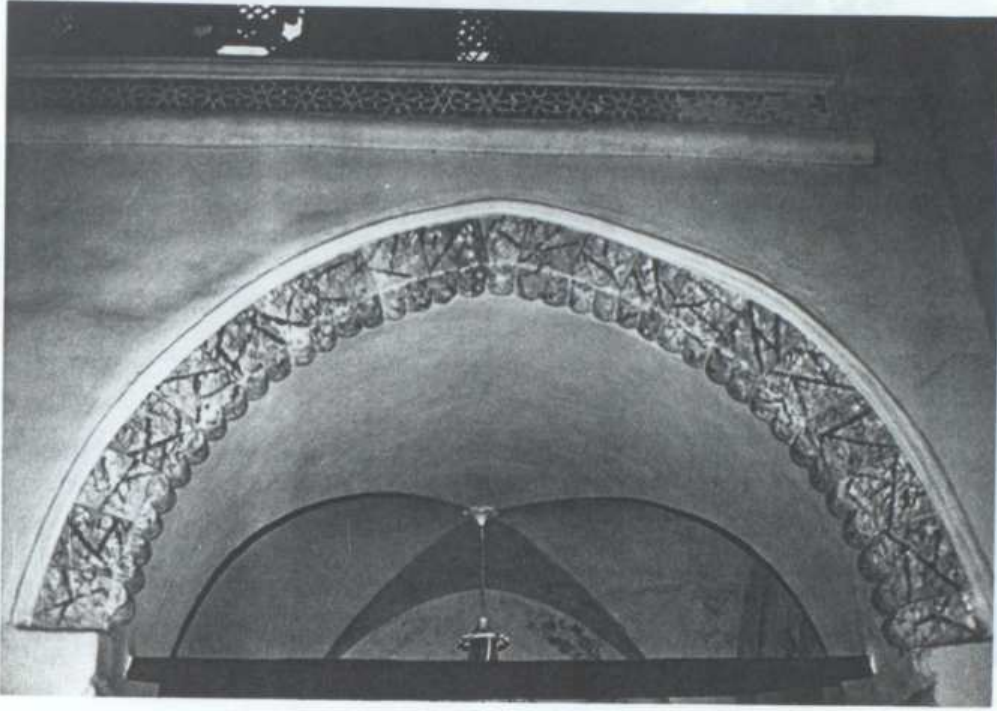

Fotoğraf.543. Doğu Duvarı ve Kuzeydoğu Köşesi

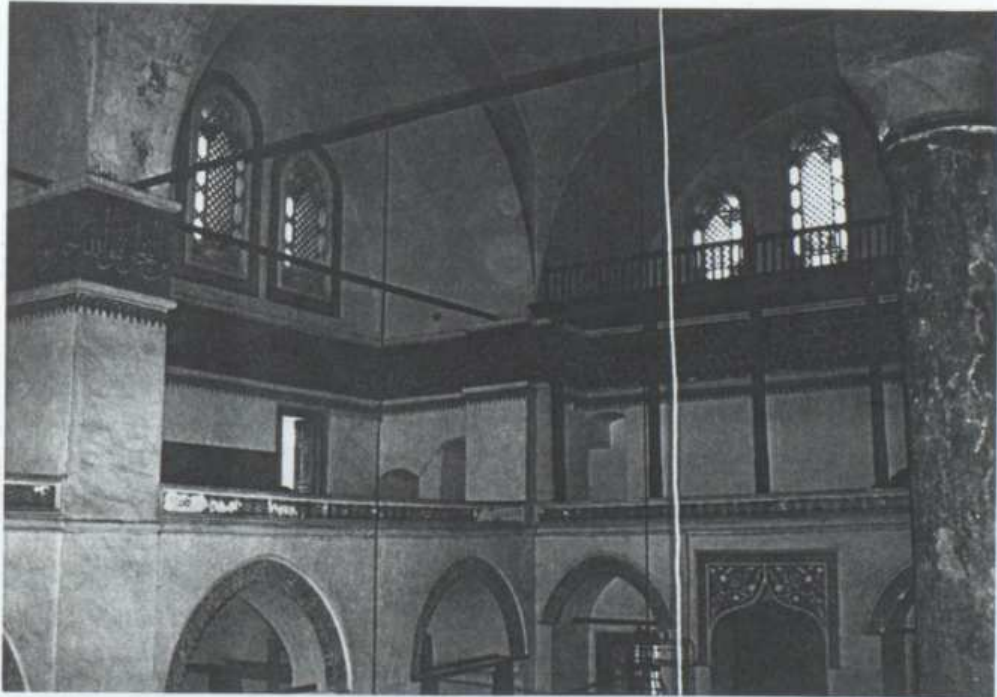

Fotoğraf.544. Mahfellerin Bir Bölümü

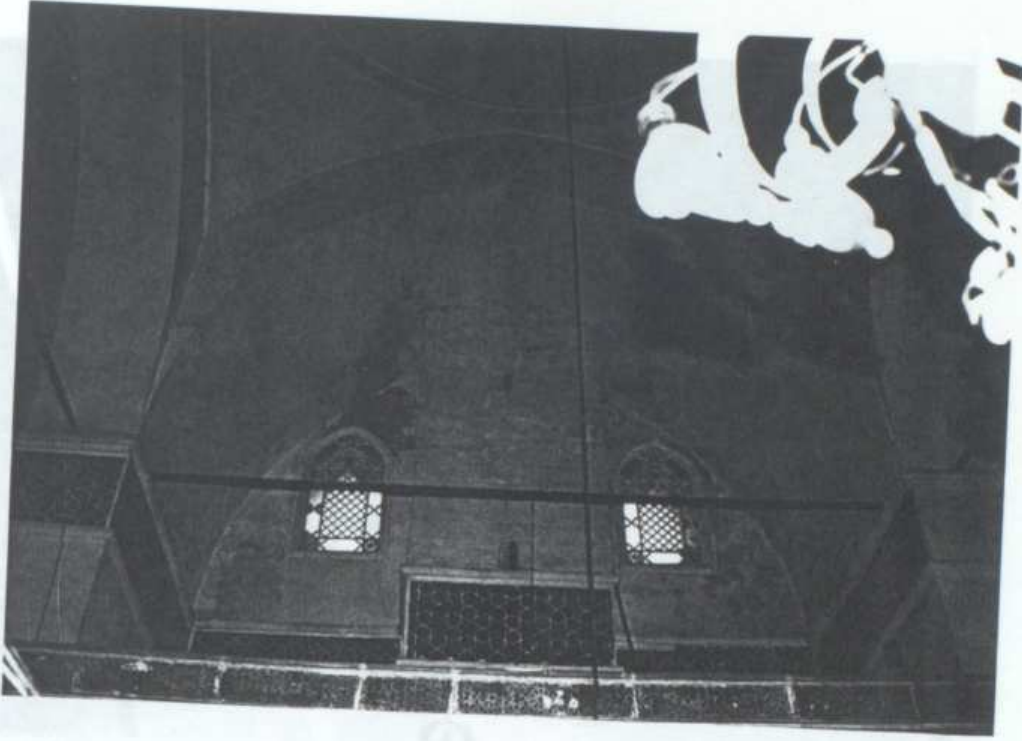

Fotoğraf.545. Mahfel Altı Kemerlerinden Biri

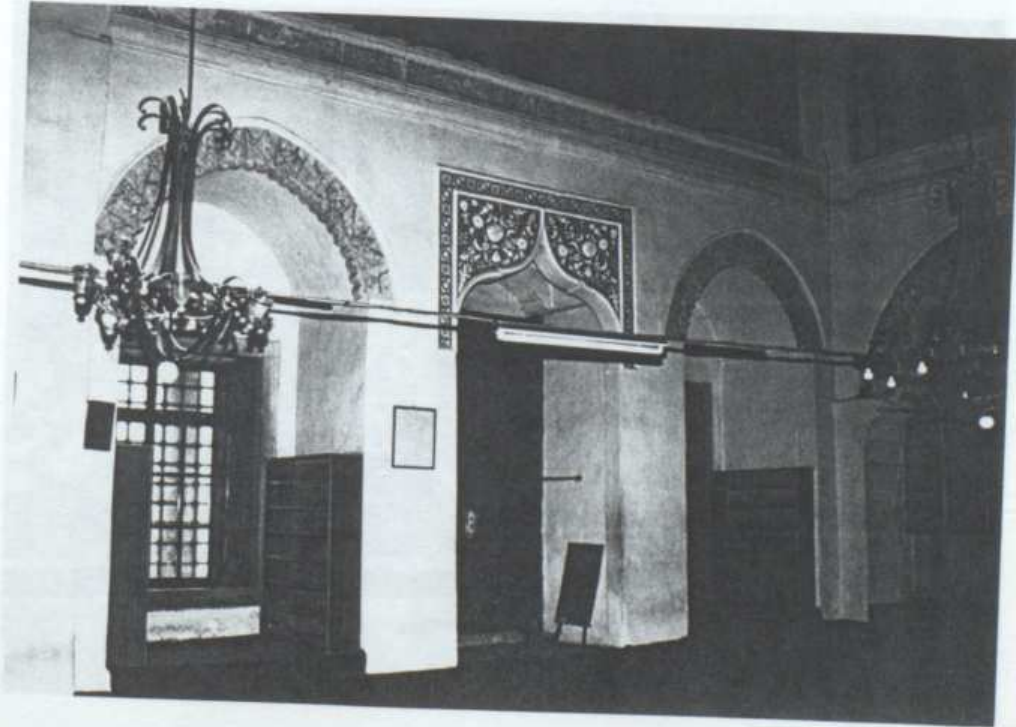

Fotoğraf.546. Kuzeybatı Köşesi ve Mahfeller

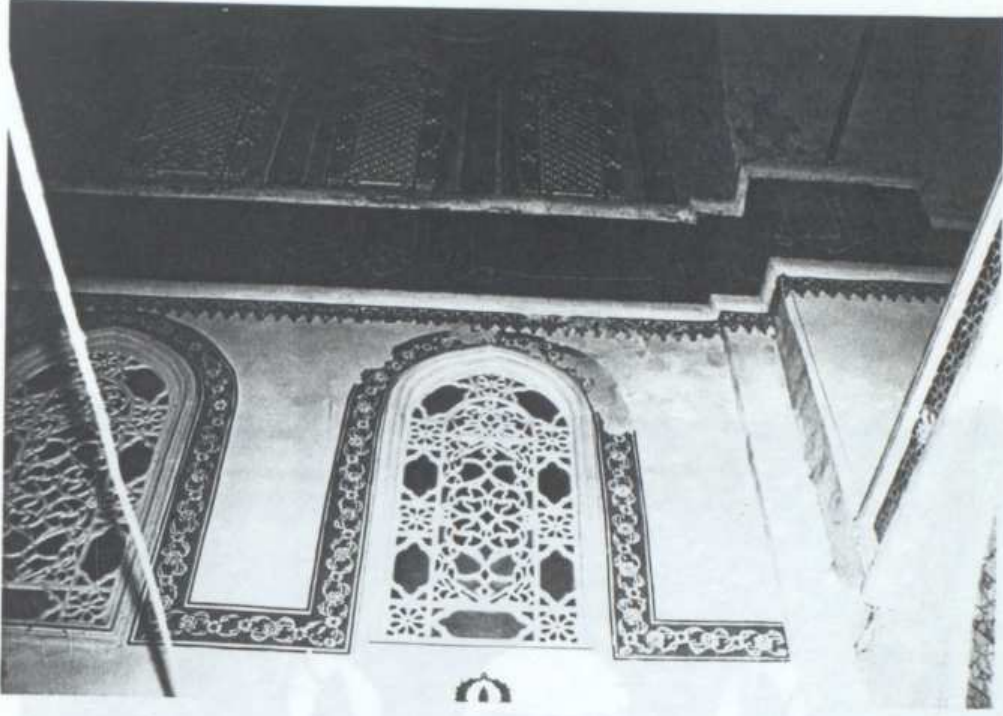

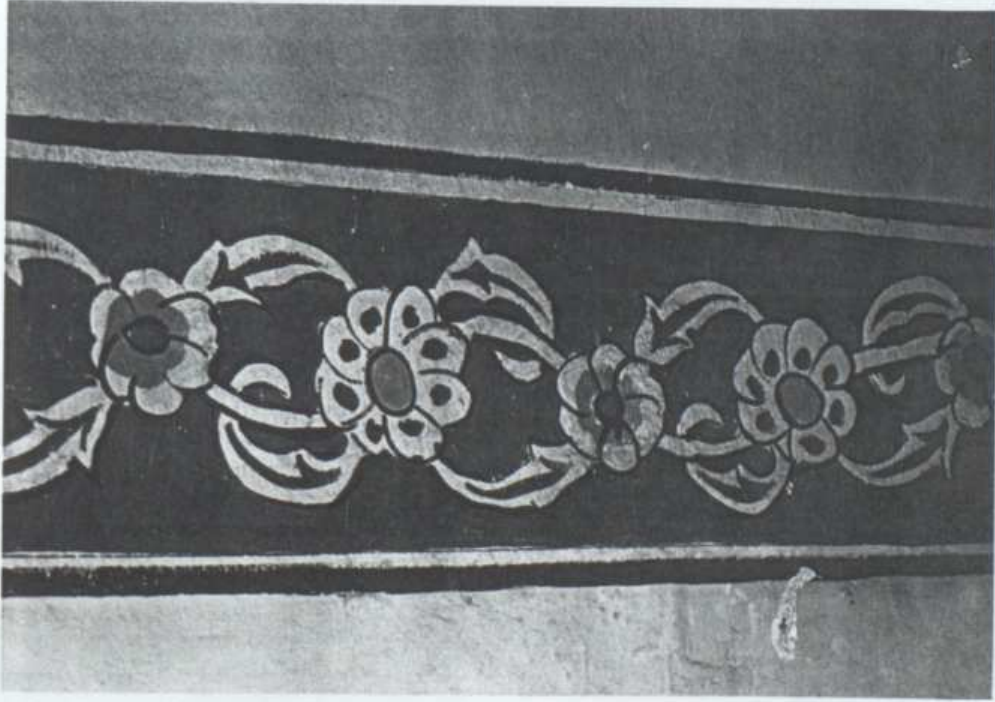
Fotoğraf.547. İÇeriden Minarenin Yükselişi

Fotoğraf.548. Giriş Kapılarından Biri

Fotoğraf.549. Pencere Çevresindeki Kalemîşi Bordür

Fotoğraf. 550. Kalemîşi Bordürden Detay

13. KILIÇ ALI CAMII

1571-1572

TARİHÇE

1571'de Gazi-Konstantin Çelebi

Fotoğraf.551. Son Cemaat Revakının Görünüşü

ÖLÇÜLERİ

Caminin eni 20m, boyu 38,50m. 22. Katman (1978-1979) Yünlükliği 28,50m'dir.

1.7.KILIÇ ALİ PAŞA CAMİSİ 1580 (H.988)

TARİHÇE

1571'de filo komutanı olarak İnebahtı Deniz Savaşına katılarak başarı kazanan Kılıç Ali Paşa, II. Selim tarafından Kaptan-ı Derya'lığa atanmıştır. Tunus Fatih'i de olmuş, 27 Haziran 1587 tarihinde vefat etmiştir. Cami onun Sinan'a siparişidir (*Arseven, Fas.5, s.350; Aslanapa, 1986, s.294; Göknil, 1987, s.148-9*). Cami, medrese, hamam, türbe ve sebilden oluşan bir külliye'dir (*Öz, 1986, C.2, s.40; Sezgin, 1984, s.157*). Cami kitabesinde 1580 de bittiği yazılıdır (Gravür 3).

PLAN

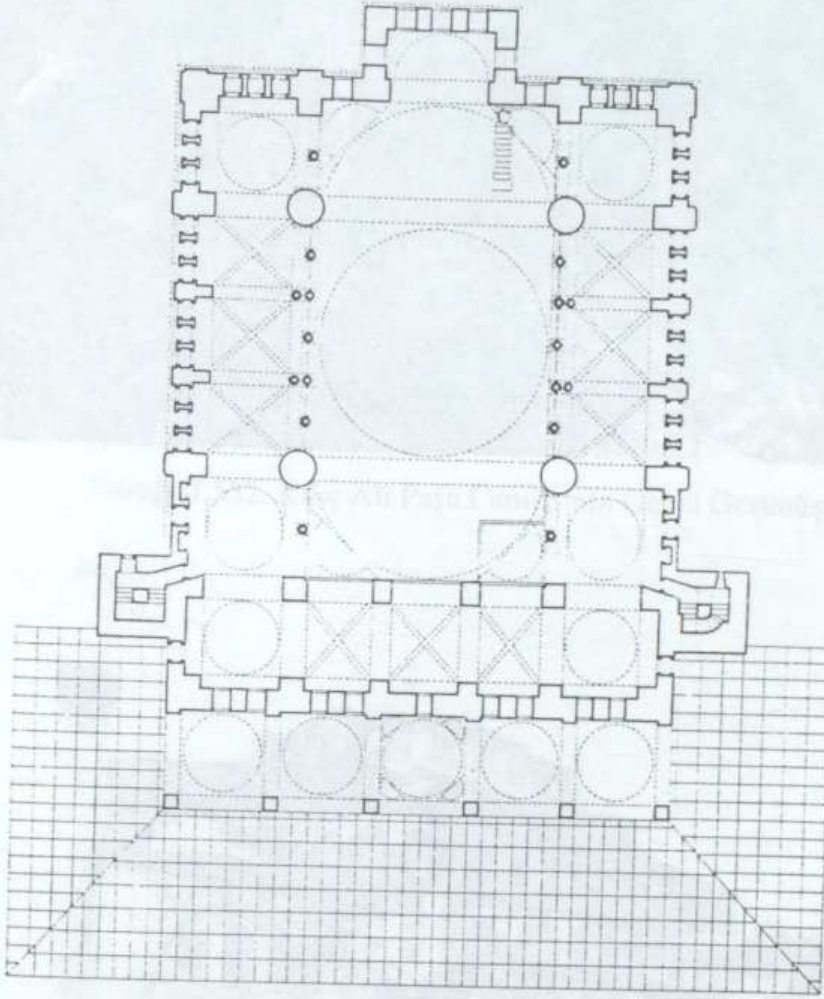
Kılıç Ali Paşa Camisi, Bayezit ve Süleymaniye örneklerinden sonra üçüncü bir denemedir (*Sözen, 1975, s.205*). Süleymaniye Camisi ile aynı mekân şemasına sahiptir (*Kuban, 1958, s.36*). Ortada bir kubbe, buna bağlanan kuzey ve güney yönüne ilave edilen iki yarım kubbe ve mekânı üç yönde saran çapraz tonozlu yan mekânlarla çevrilmiştir (*Koepf, 1984/6, S.58, s.44; Sözen, 1975, s.205*). Galeriler, çapraz tonozlu yan nefler üzerinde, kadınlar mahfili olarak devam etmektedir. Yarım kubbelerin sağ ve solunda köşelerde kubbeler yer alır. Dışarıya taşan mihrap hüccresinin arkasında, Kılıç Ali Paşa'nın türbesi bulunur (*Aslanapa, 1984, s.267-68*) (Fotoğraf 552).

Mahfile çıkan merdivenler caminin kuzey köşelerinde çıkıntı yaparlar. Batı'da bir şerefeli minare yükselir. Caminin iki kademeli son cemaat yeri iç revakı beş kubbelidir (*Kuran, 1986, s.212*) (Plan 15) (Fotoğraf 553).

ÖLÇÜLERİ

Caminin eni 29m, boyu 38.10m dir. Kubbe çapı 12.70m (*Kuran, 1986, s.209*). Yüksekliği 26.50m'dir.

Plan.15. Kılıç Ali Paşa Camisi'nin Planı

Fotoğraf.552. Kılıç Ali Paşa Camisi'nin Genel Görünüşü

Fotoğraf.553. Mihrap Cephesi Görünüşü

İÇ MEKAN ÖZELLİKLERİ

Kılıç Ali Paşa Camisi'nin iki yarım kubbe ile desteklenen ve yanlarda birer çift büyük kemer ile payandalanan ana kubbe sistemi, orta mekânı üç yandan saran sahnalar ve özellikle bunların çok sütunlu cephe düzeniyle Ayasofya'nın küçük bir modeli görünümündedir (*Kuran, 1986, s.214*) (Fotoğraf 554).

Sinan'ın eseri olan diğer camilerden farklı olarak galeriler oldukça yüksektirler ve iç mekânı yüksekliğine bir gelişme getirirler (*Göknil, 1987, s.154*). Güney yarım kubbe eksedraları beş pencerelidir. Orta kemer içerisinde de üç pencere bulunur. Batı ve doğu taşıyıcı kemer içerisinde bir yuvarlak üstte olmak üzere sivri kemerli iki sıra pencere vardır. Birinci sırada beş, altı sırada yedi pencere sayılır. Bu duvarlara paralel asıl beden duvarlarında da mahfel düzeyinde iki sıra halinde onüçer pencere sıralanmıştır. Mihrap yönünde, minberin dayandığı duvar ve simetrisindeki diğer duvar yüzeyinde de üç sıra pencere sistemini görürüz. Mihrap nişi duvarında üç sıra pencere, kubbe içerisinde ise beş adet pencere vardır. Kuzey duvarında cümle kapısı sağında ve solunda iki sıralı ikişer pencere vardır. Üstte mahfel düzeyinde ise sekiz pencere sayılır. Ana kubbe kasnağında 24 adet pencere yer alır. Kubbe dört pandantifle taşınmıştır. Cami içerisinde çok geniş ve yüksek algılanan bir iç mekân yaratılmıştır. Süleymaniye ile de benzerliği olmasına rağmen daha loştur. Yapının bütününe yarattığı etki, sınırsız yaratıcılık ile geleneğin mirasının bir bileşkesidir. Eserde biçim kaygısı geçmişle geleceği canlı tutmakla hissedilmiştir.

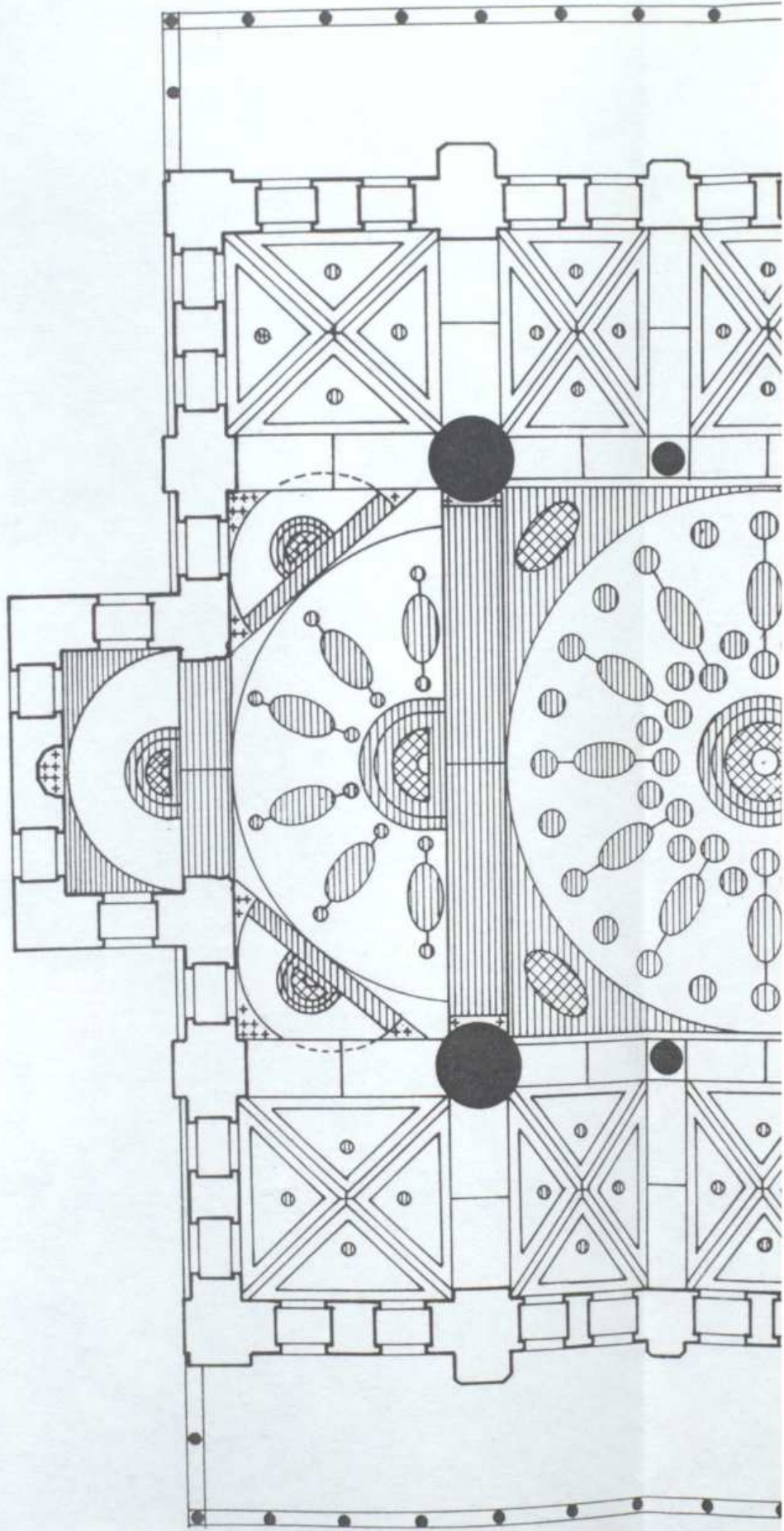
BEZEME PROGRAMI (Plan 16, 17, Kesit 11,12, 13)

Cami içerisindeki kalemişleri 1912 ve 1959-60 yıllarındaki onarımlarda yenilenmiştir.

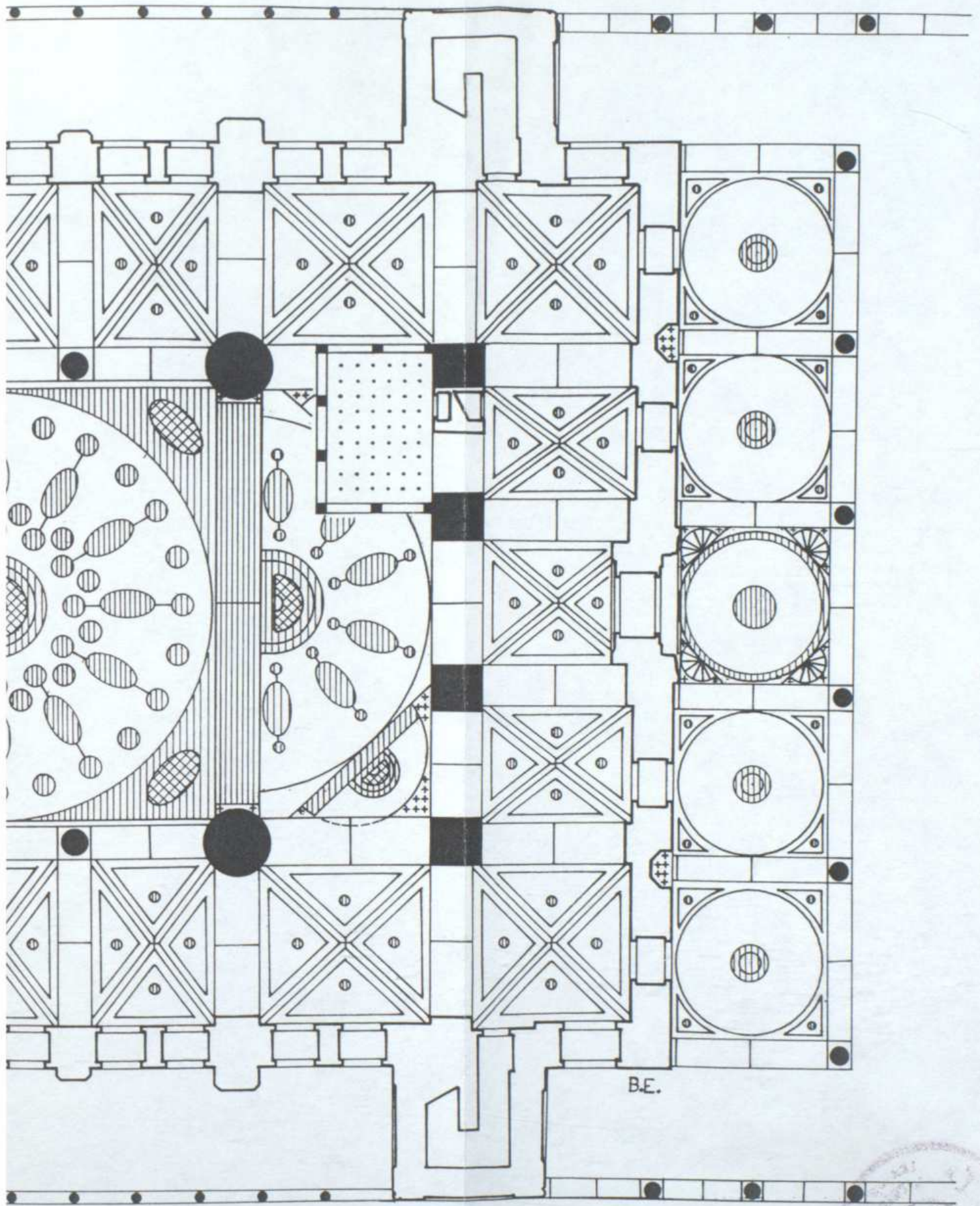
Ana Kubbe: Kubbenin tam ortasında, avize askısının çevresinde, kırmızı ve beyaz renklerle oluşturulmuş dairesel merkezi kompozisyon yer alır. Onu da bir yazı kuşağı sarar. İhlâs Suresi celi sülûs yazılmıştır, hattatı Demirci kulu Yusuf Efendi'dir (1514-1611) (*Özsayiner, 1993, s.141*) (Fotoğraf 555). Yazının da çevresinde kırmızı zemine mavi ve beyaz renklerle kalemişi bezeme işlenmiştir. Dışında oniki adet yarım kartuş dizilmiştir. Bunlar da aynı renklerle rumi-palmet motiflerini içerirler. Kubbe içi ışınal simetrik bir sistem ile kasnak ve pencere üstlerine kadar bezelidir. Şemse ve kartuşların birleşmesi ile düzenin ana teması oluşturulmuş, aralarına ardarda ikişer çarkifelek rozeti yerleştirilmiştir (Fotoğraf). Renkler yine kırmızı beyaz ve lacivettir. Kasnaktaki yirmidört pencere üstü dairesel kemerlidir. Pencerelemin etrafı kırmızı beyaz

Fotoğraf.554. Cami İçi Genel Görüntüsü

Plan.16. Kılıç Ali Paşa Camisi'nin Birinci Kademe Planında Bezeme Düzeni

KILIÇ ALİ PAŞA CAMİİ

LEJANT

MOTİF

HAT

ÇİNİ

MUKARNAS MALAKARİ
(taş - alçı)

MALAKARİ

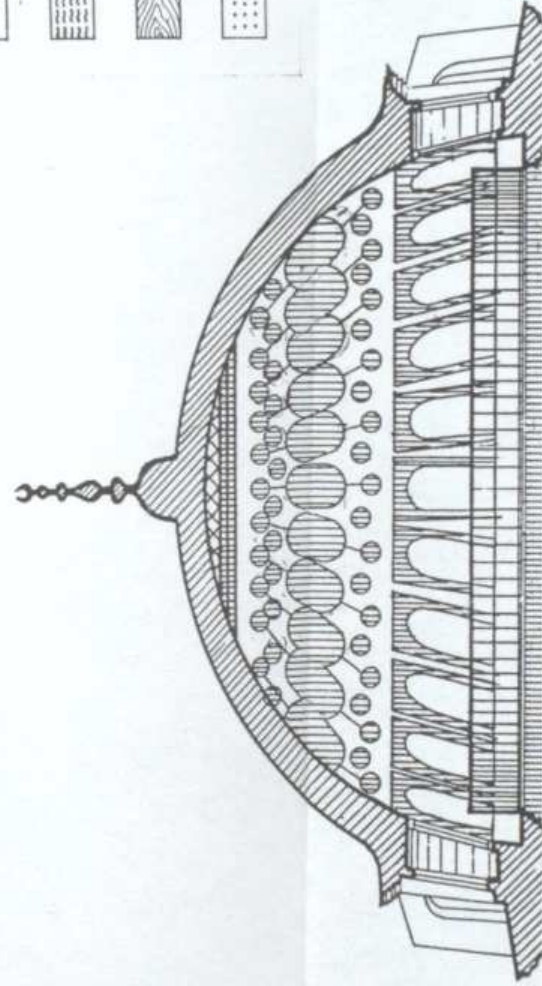
AHŞAP

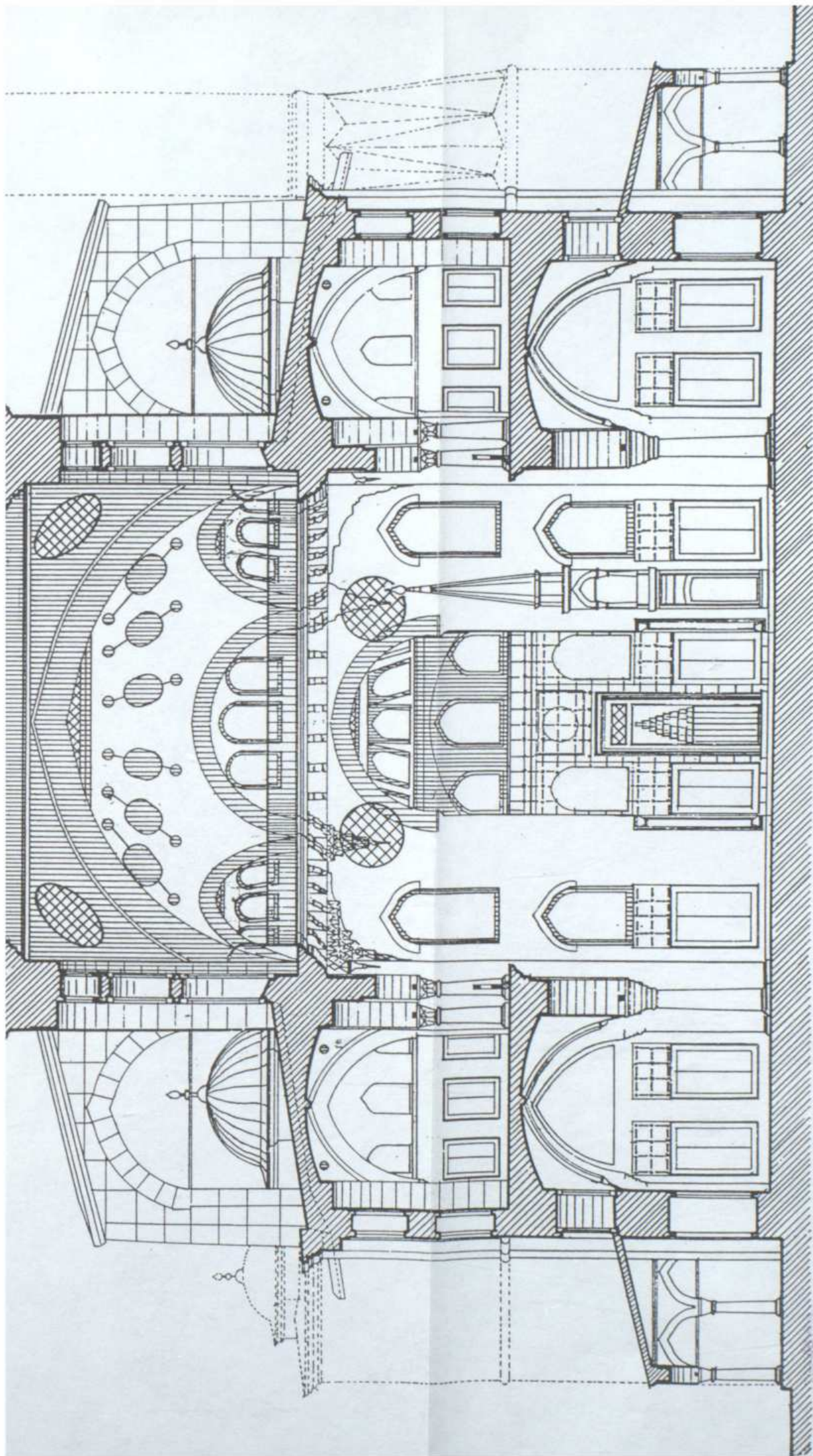
DER

KALFİMİSİ

LEJANT	KALEMİŞİ
MOTİF	HAT
ÇİNI	MUKARNAS (taş - alçı)
MALAKARİ	AHŞAP
DERİ	

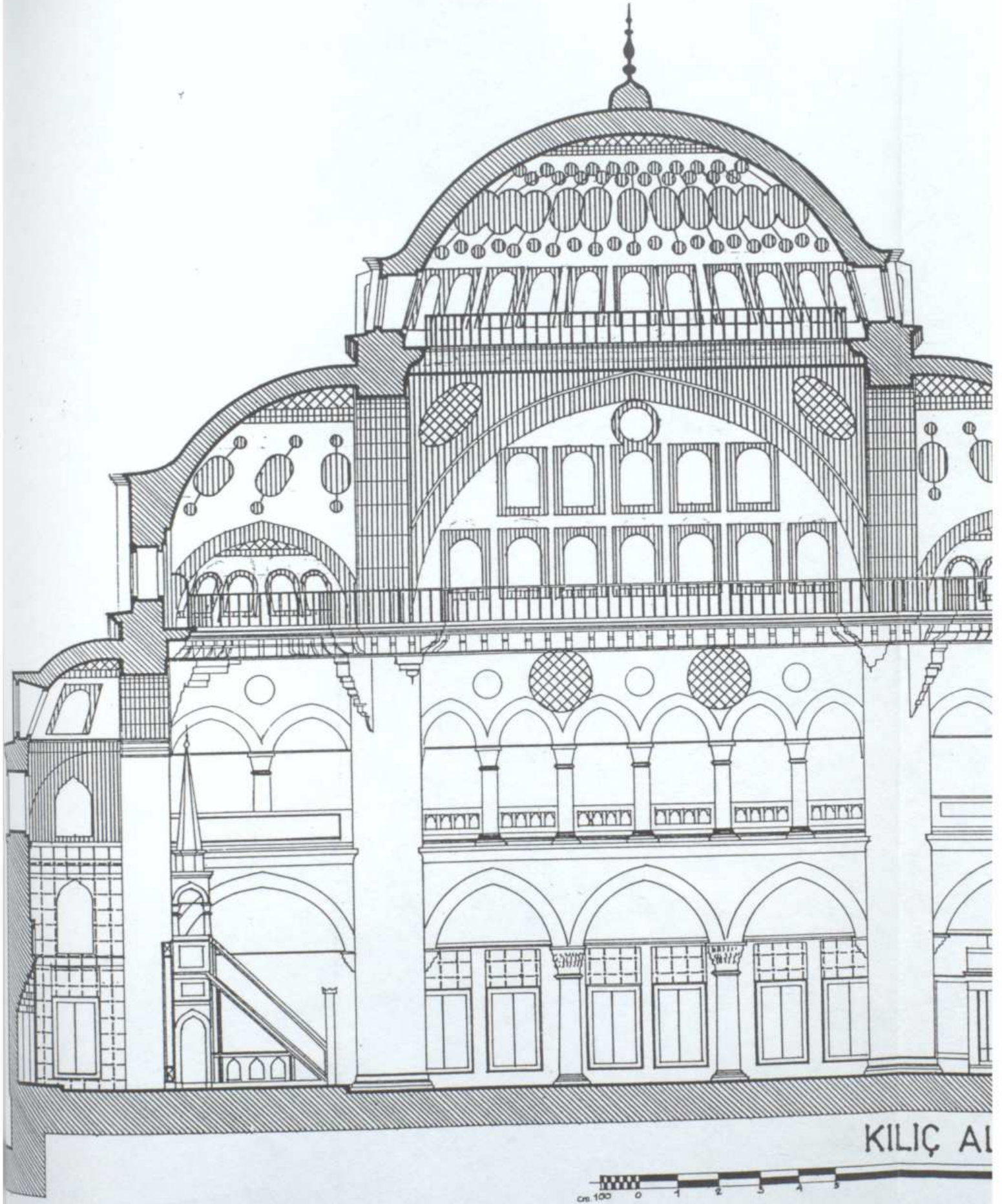

Kesit.11. Kılıç Ali Paşa Camisi'nin Mihrap Duvarındaki Bezeme Düzeni

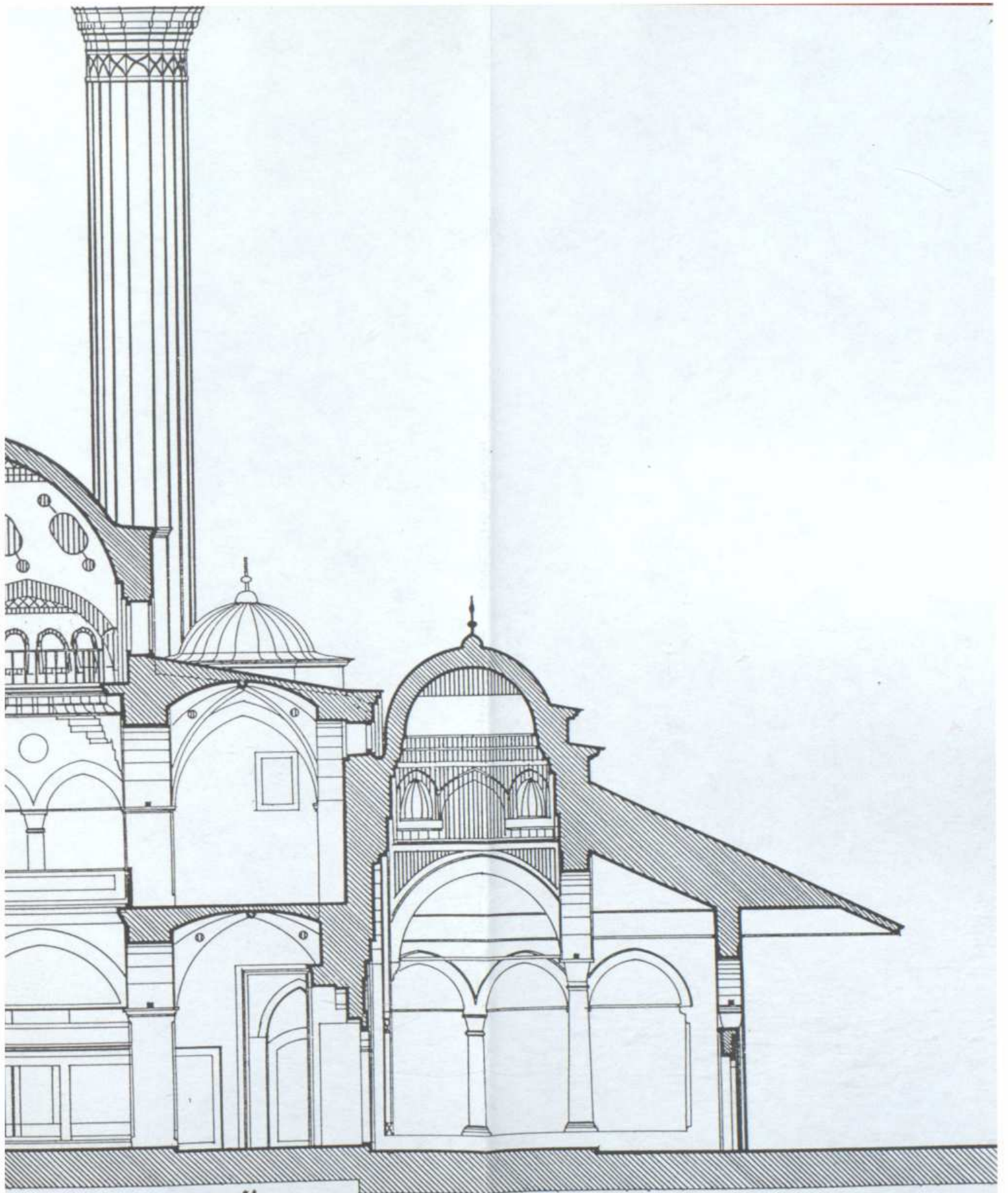

KILIÇ ALİ PAŞA CAMİİ

Kesit.12. Kılıç Ali Paşa Camisi'nin Batı Duvarındaki Bezeme Düzeni

LI PAŞA CAMİİ

B.E.

LEJANT

MOTİF

HAT

ÇİNİ

MUKARNAS
(taş - alçı)

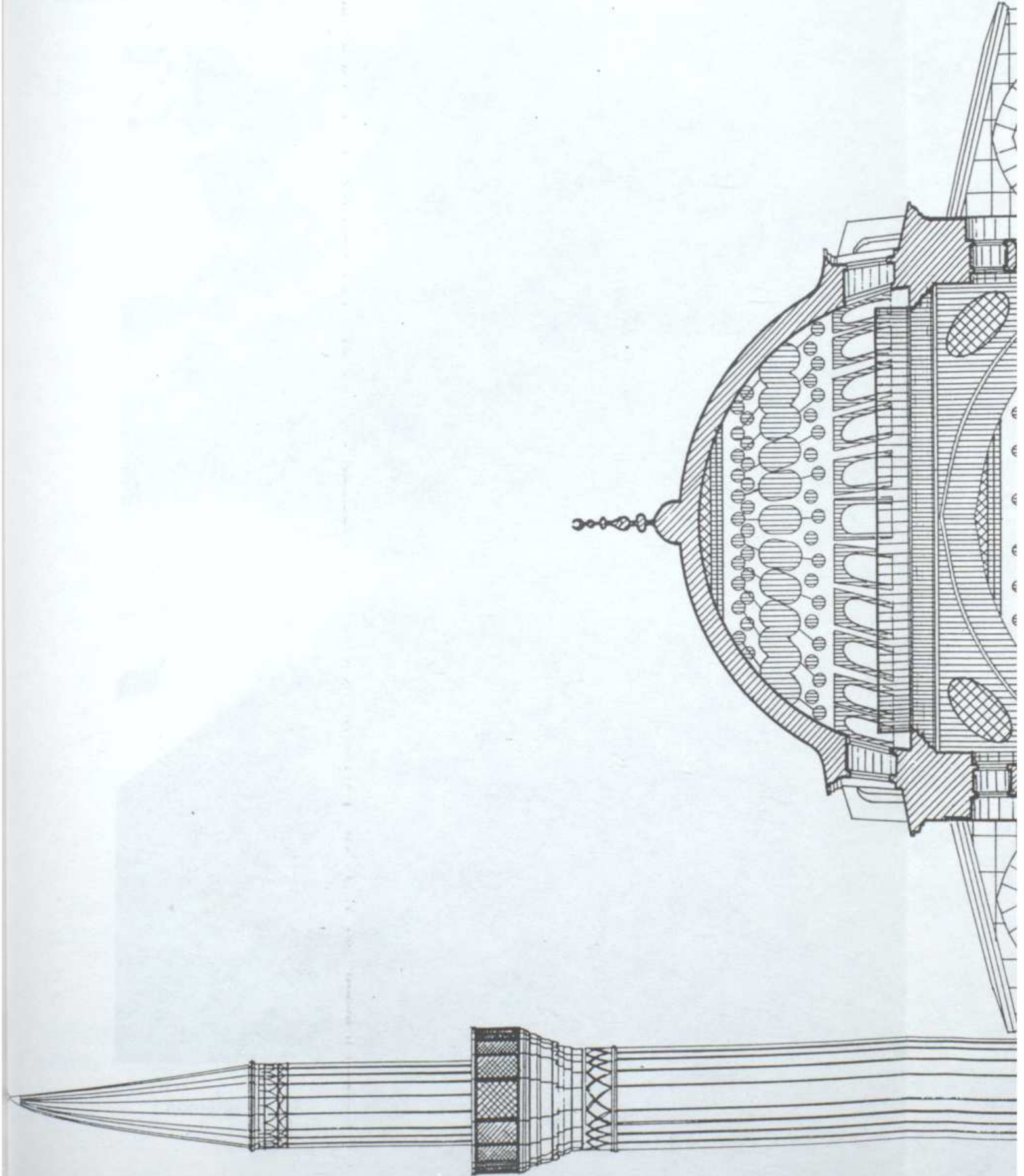
MALAKARİ

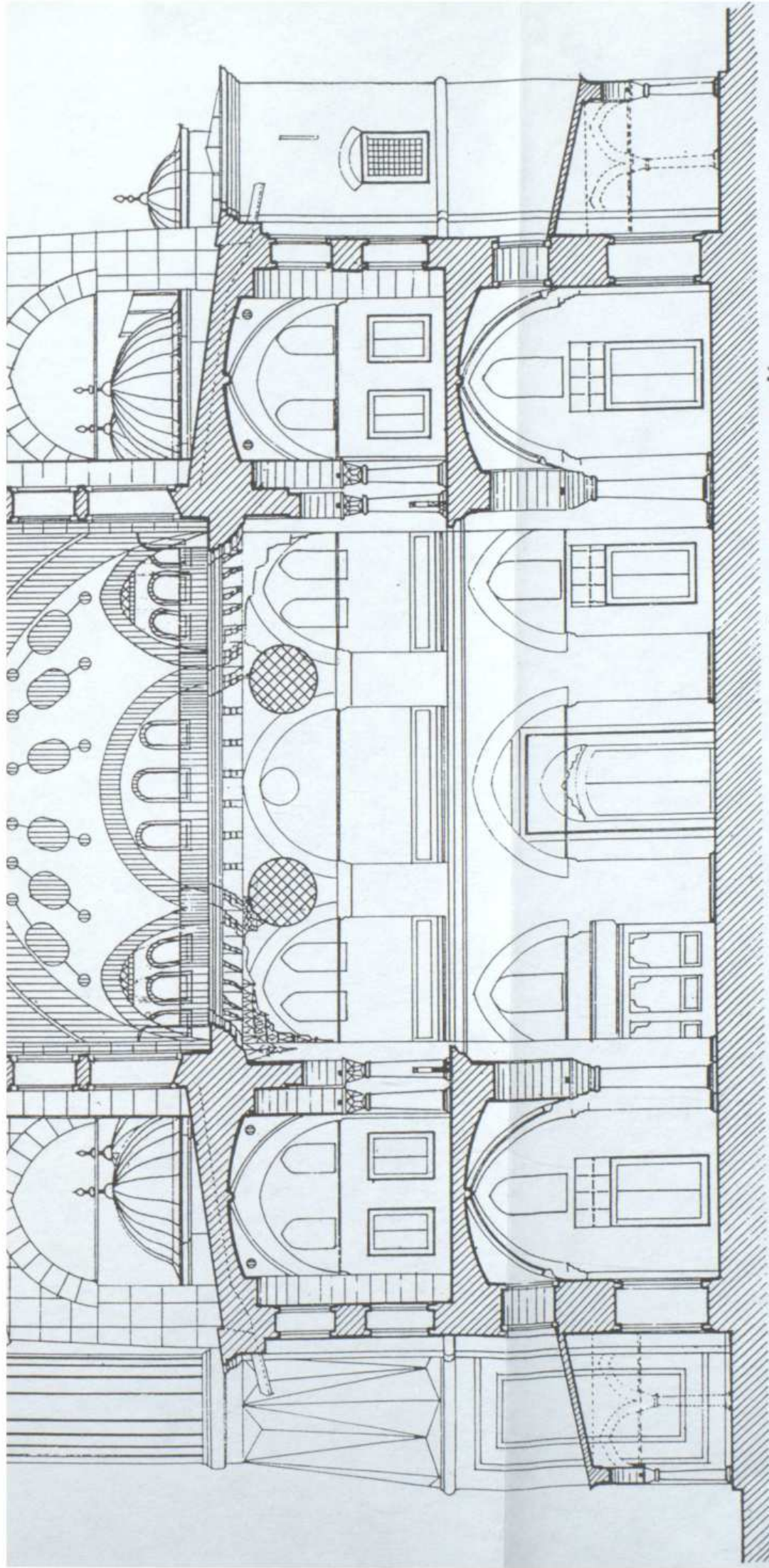
AHŞAP

KALEMİŞİ

Kesit.13. Kılıç Ali Paşa Camisi'nin Kuzey Duvarındaki Bezeme Düzeni

KILIÇ ALİ PAŞA CAMİİ

LEJANT

MOTİF

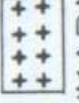

HAT

KALEMİŞİ

ÇİNİ

MUKARNAS

(taş - alçı)

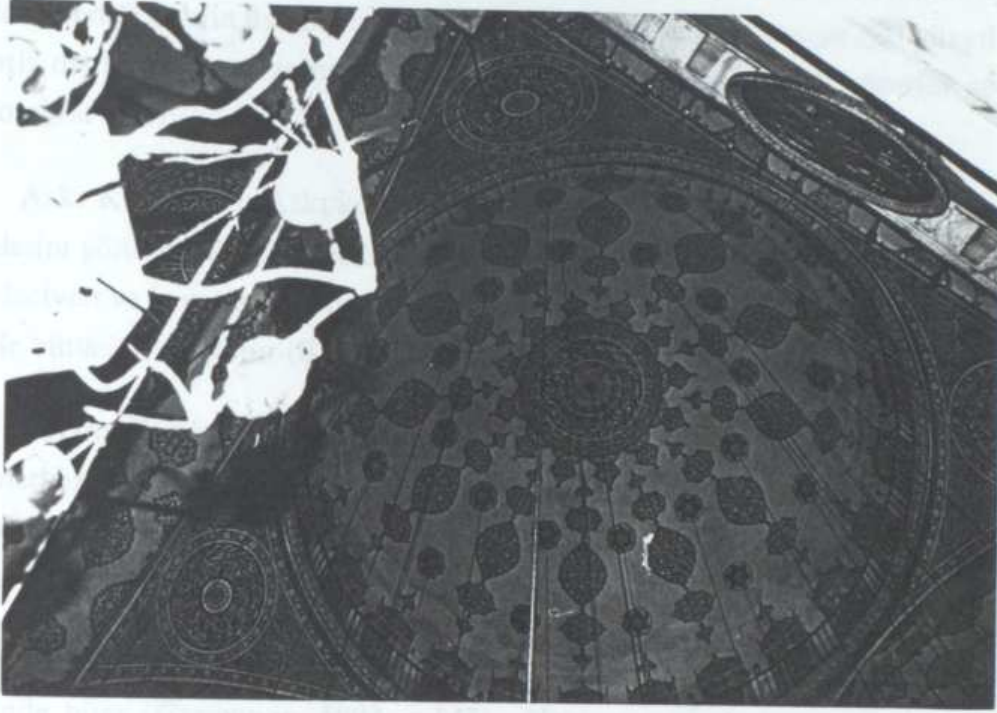

MALAKARİ

AHŞAP

renkli çerçeve ile sarılıdır. Üstleride mavi zemine beyazla işlenmiş alınlıklarla taçlandırılmıştır. Gezinti altı taş silmesi üzerinde kalemişi bezemeyi görüyoruz. Onun da altında mavi zemine işlenmiş geniş bir bordür kubbeyi çevreliyor (Fotoğraf. 556) .

Fotoğraf.555. Ana Kubbe'nin Genel Görünüşü

Fotoğraf.556. Merkezden Kasmağa Uzanan Kalemişi Bezeme

Pendantifler: Pendantif ortalarında kırmızı ve mavi renkli bir rozetin etrafını celi sülüs hattı ile yazı kuşağı sarar. Lacivert zemine beyazla Cuma Suresi'nin 9,10,11. ayetleri yazılmıştır (*Özsayiner, 1993, s.144*) . Yazıların etrafında dairesel bir bordür vardır. Mavi, kırmızı ve beyazla bezelidir. Pendantif üçgenleri, kırmızı zemine beyaz ve mavi ile işlendiği devrin üslubunu aksettiren motiflerle dolgulanmıştır (20.yüzyıl başı). Pendantif dışını da mavi zemine beyaz ve kırmızı ile işlenmiş bir bordür çevreler (Bkz.Fotoğraf 555).

Askı Kemerleri: Askı kemerleri üzerinde şemselerin ve kartuşların alternatif dizildiklerini görürüz . Bağlantı noktalarında düğüm motifi yer alır. Şemse ve kartuş içleri kırmızı lacivert ve beyazla işlenmiş motiflerle dolgulanmıştır. Şemse ve kartuş dizilişi ana kubbe ile bütünlük oluşturur (Bkz. Fotoğraf 555).

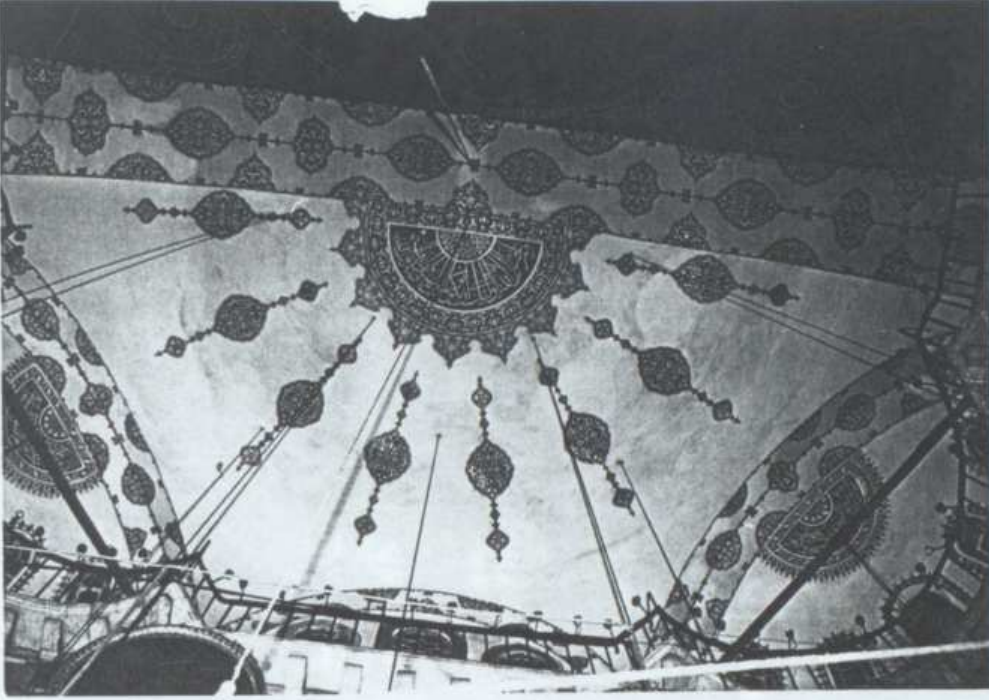
Yarım Kubbeler: Yarım kubbe ortalarındaki kalemişi kompozisyon, ana kubbe merkeziyle benzelik gösterir. Ortada yarım daire içerisinde yine kırmızı ve beyaz renklerle oluşturulmuş göbek yer alır. Çevresinde lacivert zemine beyaz ile celi sülüs yazı görürüz.

Yazı Tevbe Suresi, 18'dir. Güney yarım kubbesinden başlar, kuzey yarım kubbesinde biter (*Özsayiner, 1993, s.143*) . Yazı çevresinde kırmızı zemine beyaz ve mavi ile işlenmiş rumi-palmet motiflerini içeren bir bordür görürüz. Bordür çevresinde yarım kartuşlar dizilmiştir. Onların içleri de bezelidir. Yarım kubbelerin içi de ana kubbedeki ışınsal düzende dizilmiş şemselerle bezenmiştir. Şemse içleri de mavi-kırmızı-beyaz renkle motiflerle dolgulanmıştır (Fotoğraf 557).

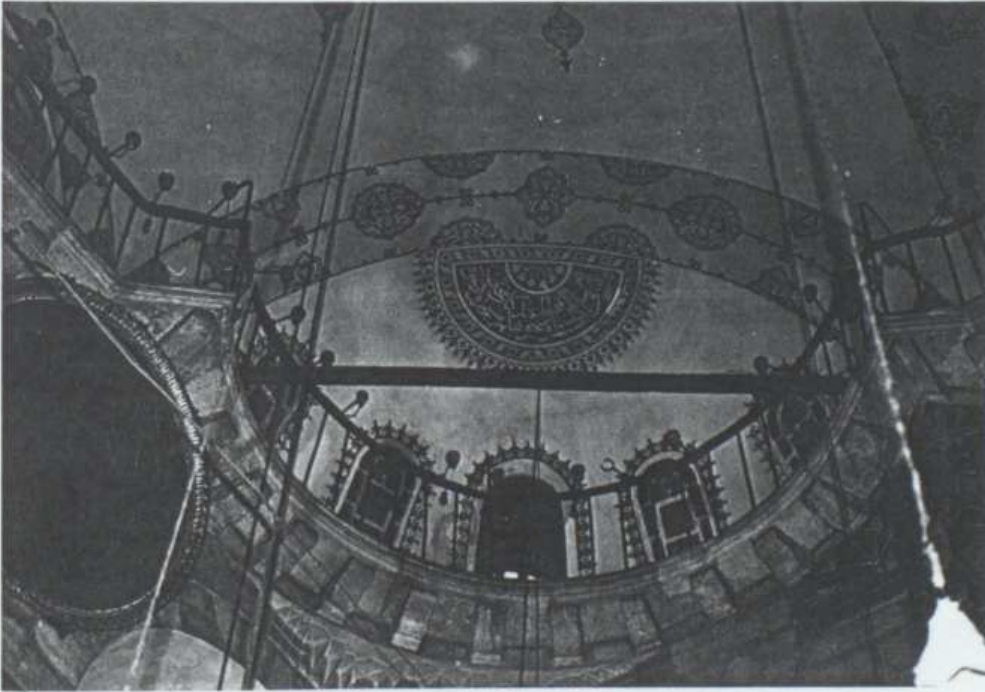
Eksedralar: Yarım kubbeleri destekleyen ikişer eksedra ortalarında, yarım rozet onun çevresinde ayet yazı yer alır. Bu kompozisyonu kırmızı zemine işlenmiş çiçekler ve yaprakları ile bir bordür çevreler. Bordürün çevresinde kırmızı tığlar görürüz. Eksedralar'da Ankebut Suresi, 45 celi sülüsle yazılıdır (*Özsayiner, 1993, s.143*). Beş adet pencere çevresinde kalemişi tığlar işlidir. Bunlar birer atlayarak kırmızı ve siyah renktedirler. Kemer içlerinde kartuş ve şemseler alternatif dizilmişlerdir. Aralarında düğüm motifini görürüz. Eksedraların hemen altındaki geniş taş silme ve profilli konsolları camiyi çepeçevre dolaşır (Fotoğraf 558).

Bu özeliğiyle Süleymaniye ile beraberlik gösterir. Eksedraların beş sıra mukarnas bezemelerinin malzeme ve konumları dikkat çekicidir : İki duvar köşesinde olanlar taş, taşıyıcı ayağa bitişik olanlar mermerdir (Fotoğraf 559).

Fotoğraf. 557. Yarım Kubbenin Görünüşü

Fotoğraf. 558. Eksedranın Görünüşü

Fotoğraf.559. Silindirik Filayağının Mekândaki Konumu

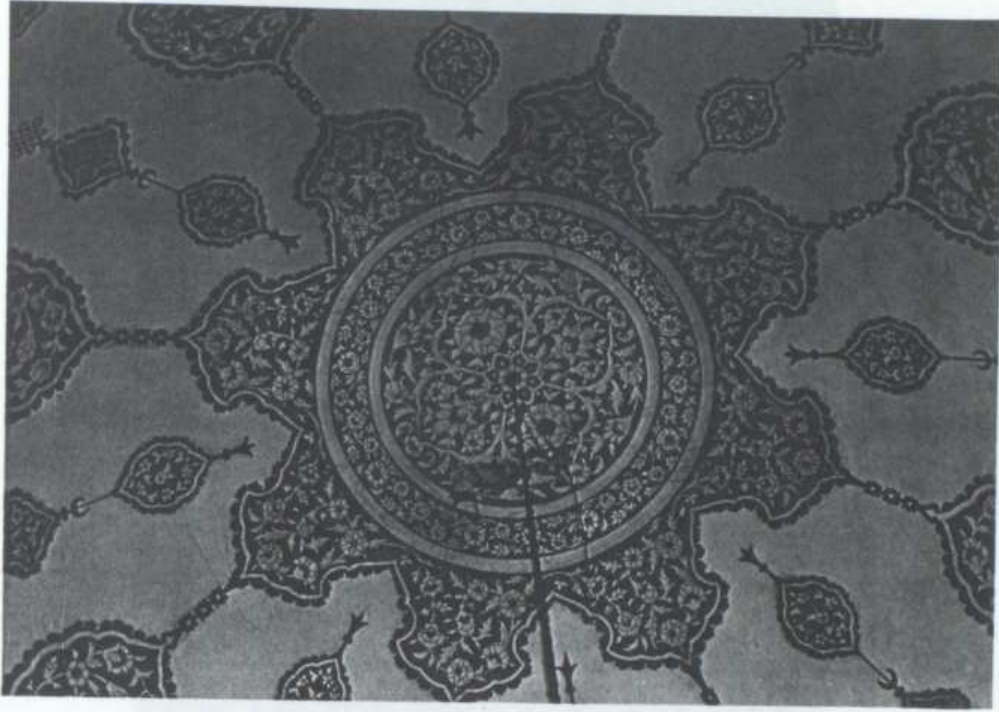

Köşe Kubbeleri: Uzunlamasına dikdörtgen plânın köşelerinde dört adet kubbe yerleştirilmiştir. Bunlardan mihrabın solunda doğu köşedeki daha yoğun bezemelidir. Ortada mavi, kırmızı, sarı ve beyaz renklerle oluşturulmuş dairesel kompozisyonun çevresinde kırmızı, mavi ve beyazrenkli bordür görürüz. Bordür çevresinde sekiz adet yarım kartuş dizisi yer alır. İçleri mavi, kırmızı ve beyaz renklerle bezenmiş desenlerle dolgulanmıştır (Fotoğraf 560). Uçlarında şemse formunda kompozisyonlar yer alır. Bunların içi de mavi zemine sarı ve beyaz ile işlenmiştir. Şemselerin aralarında da daha küçük boyutta şemse ve kartuşlar yerleştirilmiştir. Kubbe eteğinde çepeçevre dizili onaltı adet yarım kartuş ile birleşirler. Bunların içi kırmızı zemine mavi ve beyazlarla işlenmiş motifler ile doludur (XX.y.y). Hemen altta mavi zemine beyaz ve sarı ile işli bir bordür yer alır. Onun altında profilli alçı korniş, bir altta kırmızı zemine mavi ve beyazla işlenmiş bir başka bordür, onun altında mavi zemine kırmızı, sarı ve beyazla işlenmiş yine kalemişi bezeli bir bordür daha yer almıştır (Fotoğraf 561). Dört pendentif de yoğun bezelidir. Ortalarındaki üçgenin içi mavi zemine beyaz ve sarı ile işlenmiştir. Uçları lotus formu ile sonuçlanır. Çevresini kırmızı zemine beyaz ile işlenmiş rumili bir bordür sarar (Fotoğraf 562). Köşe kubbeleri mahfel seviyesinde olduğundan, duvarlarında iki sıra pencere yer almıştır. Üçlü grup oluşturan bu pencerelerin altta olanları mermer söveli, tepe pencereleri alçı içliklidir (Fotoğraf 563). Diğer dört köşe kubbe içleri sade görünümündedir. Sadece kubbe ortalarında bir kompozisyon vardır. Kırmızı zemine beyaz ile işlenmiş palmet-lotus rumi grubunun ile dolgulanmıştır (Fotoğraf 564).

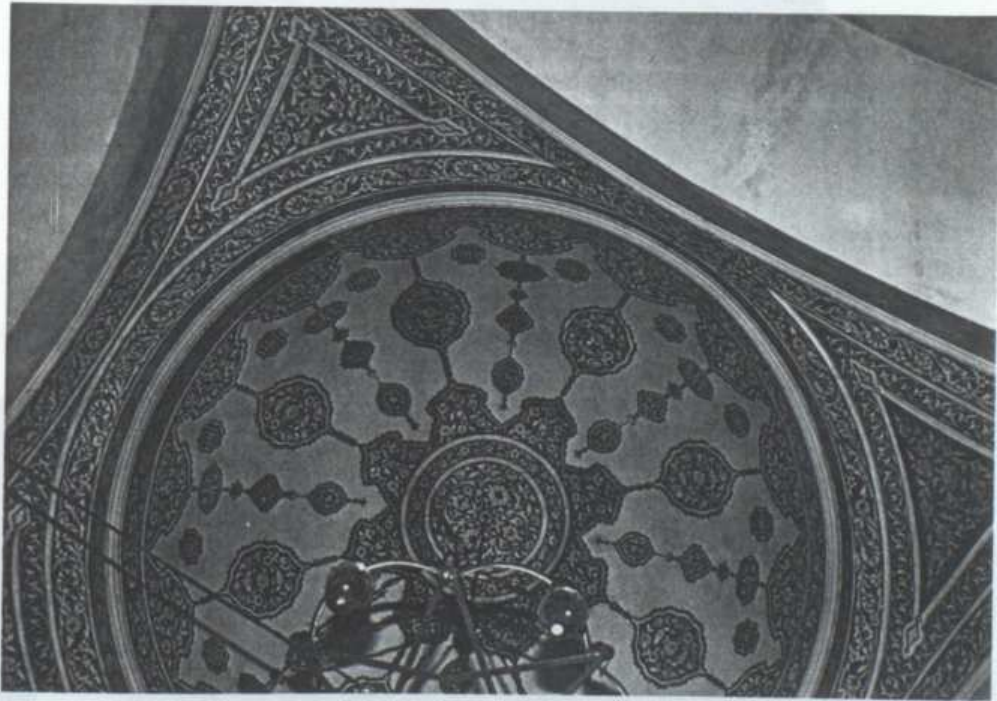
Filayakları: Ana kubbeyi destekleyen dört adet silindirik filayağı mermer kaplıdır. İbadet mekânından bakıldığında mahfel ile bütünleştiği farkedilir. Yarım kubbeler yönünde mermer mukarnas bezeme ayaklara bağlanmıştır. Mahfel üzerinden bakıldığında silme ve mukarnaslar çok estetik yerleştirilmişlerdir (Fotoğraf 565). Ayakların cami zeminine oturduğu genişsilme de mermerdir .

Mihrap Duvarı: Mihrap hücresinin üzerindeki yarım kubbe ortasında yarım rozet, onun çevresinde bir yazı kuşağı yer almıştır. Hac Suresi'nin 77. ayeti celi sülüs ile yazılmıştır (*Özsayiner, 1989, s.18*). Yazı çevresinde kırmızı zemine mavi ve beyaz ile işlenmiş bir bordür görürüz. Onun çevresinde yarım kartuşlar bir büyük, bir küçük alternatif dizilidir. Kartuşların içi mavi zemine beyazla işlenmiş çiçeklerle dolgulanmıştır . Yarım kubbenin beş tepe penceresi alçı içliklidir. Pencere çevreleri kalemişi bezelidir. Kırmızı zemine beyaz ile işlenmiş bordür, alçı içliklerin etkisini bozmuştur. Üstteki taçları da kalemişidir, mavi zemine kırmızı ve beyazla işlenmiştir (Fotoğraf 566).

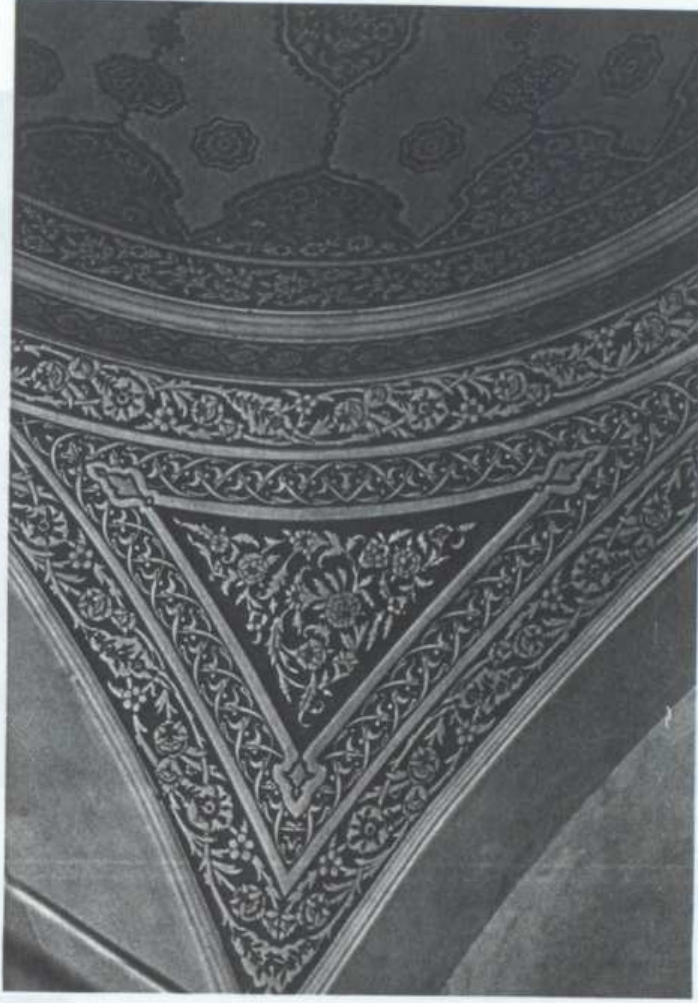

Fotoğraf.560. Güneydoğu Köşe Kubbesi Ortası

Fotoğraf.561. Güneydoğu Köşe Kubbesi Kalemîşi Bezemesi

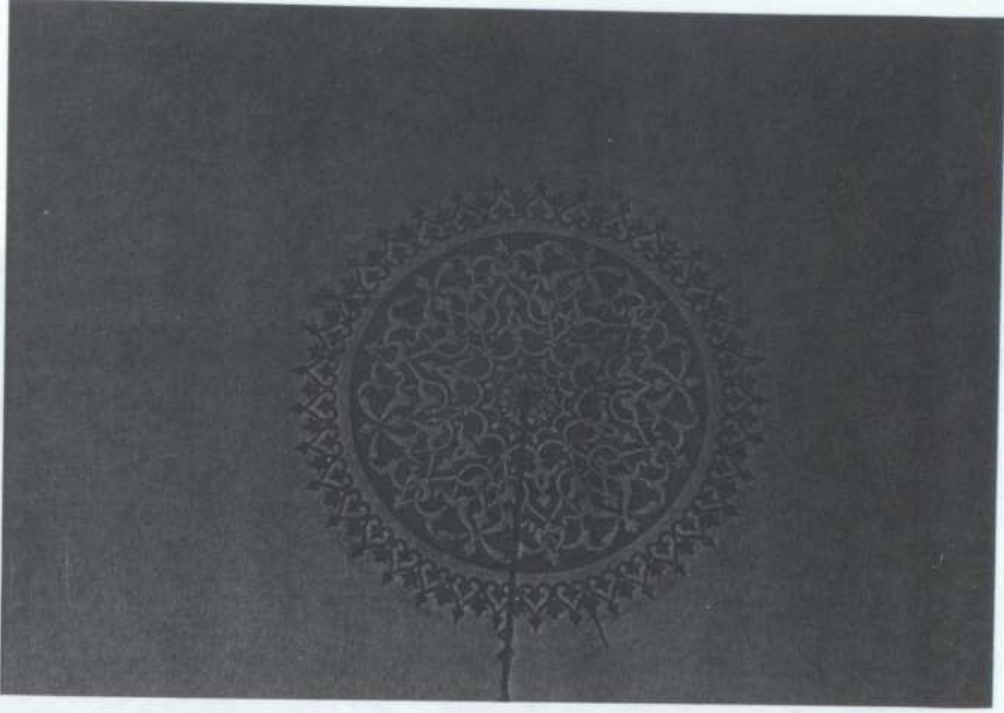

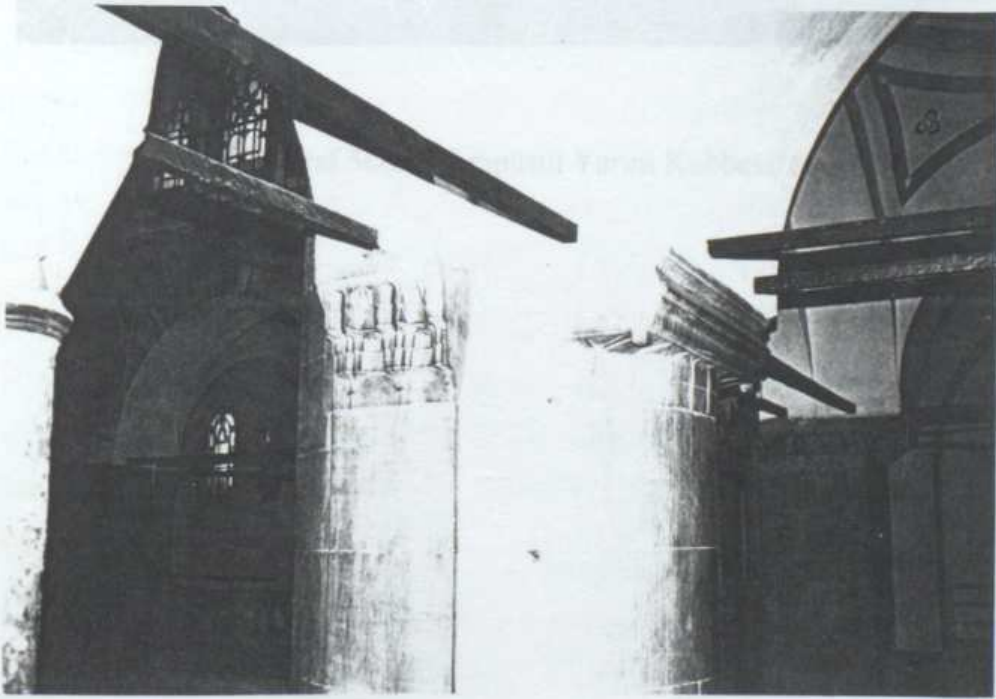
Fotoğraf.562. Güneydoğu Köşe Kubbesi Pandantifi

Fotoğraf.563. Güneydoğu Köşe Kubbesi Altı Pencere Sistemi

Fotoğraf.564. Güneybatı Köşe Kubbesi Göbek Kompozisyonu

Fotoğraf.565. Filayakdan Detay

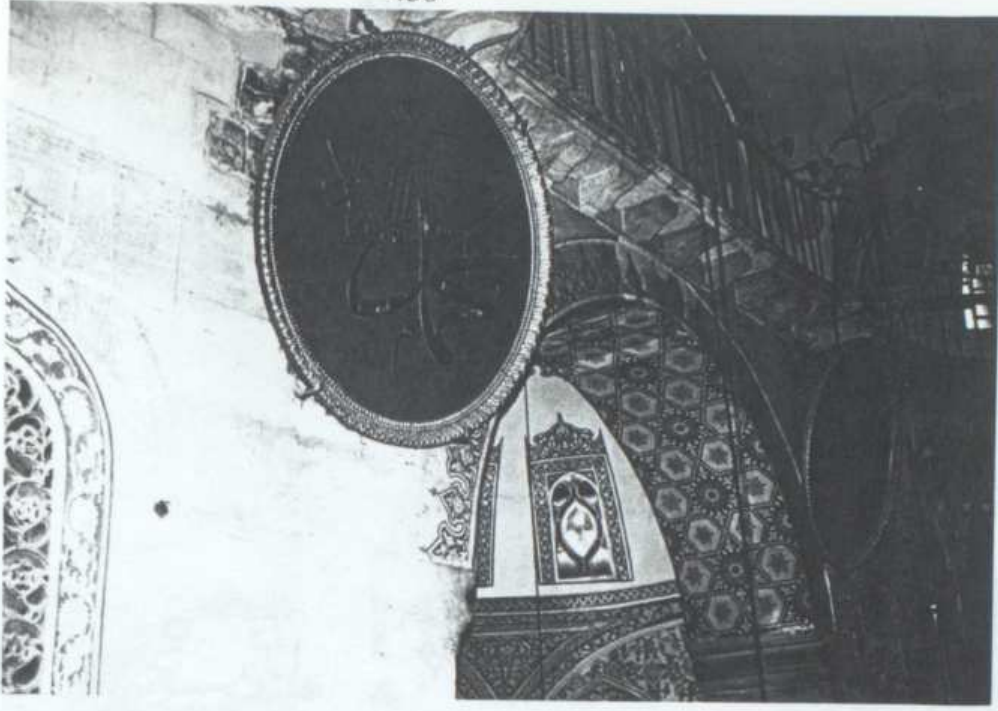

Mihrap üstü yarım kubbesinin geniş kemerinin içi ve ön yüzü kalemişi bezelidir. Yıldızların çevresinde altı altıgen yer alır. Mavi, kırmızı ve beyaz renkler kullanılmıştır (Fotoğraf 567). Yarım kubbenin iki pendentifi de yoğun kalemişi bezelidir. Bordür mavi zemine kırmızı ve beyaz renkle içteki bordür kırmızı zemine beyaz ile işlenmiştir. üçgen içleri mavi zemine beyazla ve kırmızı ile bezenmiş çiçeklerle dolgulanmıştır. Mihrap üzerindeki üç adet ve yanlardaki birer adet tepe penceresi alçı içliklidir. Çevrelerindeki duvar yüzeyi de tamamen kalemişi bezelidir. Pencerelemin hemen altından başlayan çini bezeme zemine kadar tüm yüzeyleri kaplamıştır (Fotoğraf 568). Mihrabın üzerinde dairesel formda Ya Henna, Ya Menna hattı lacivert zemine beyazla yazılmıştır. Mihrap ayeti de onun hemen altında mermere oyulmuştur. Ali İmran Suresi'nin 37 ayetidir (Özsayiner, 1989, s.18). Yeşil zemine altınvaraklıdır (Fotoğraf 569).

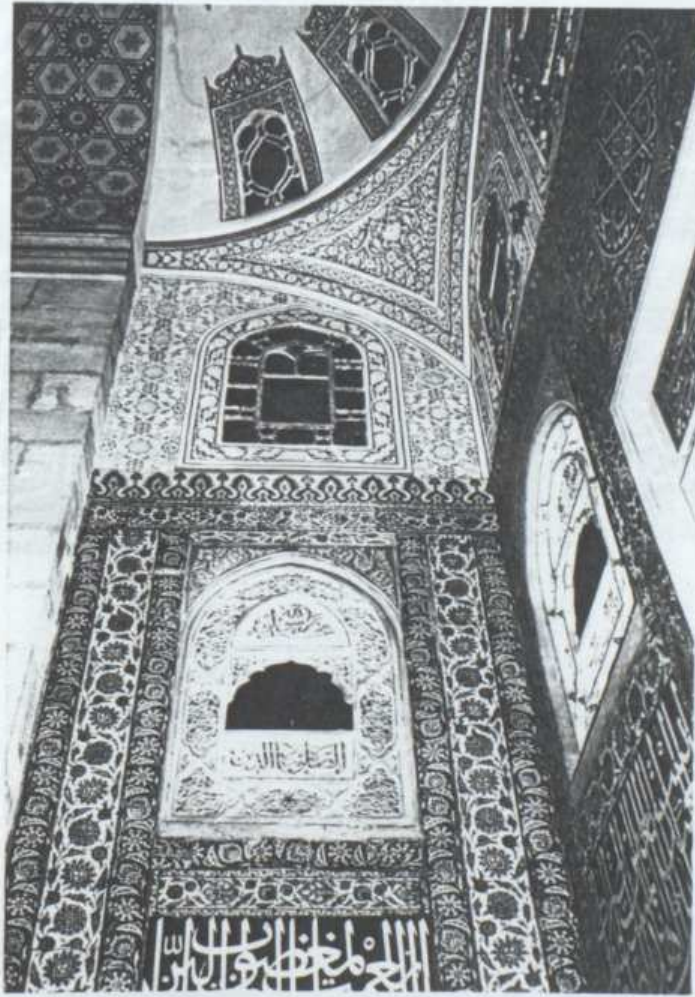
Çevresi çini bezeme olan müzeyyen alçı içliklerde renkli camlarla yazıları görürüz. Amel-i Tevfik, Bursa, sene 1331 yazısı bu içliklerin 1912 de yapıldığını belgeler (Kuran, 1986, s.24). Bu pencerelerin altında yine çini ile lacivert zemine beyaz ile yazılmış yazı başlamaktadır. Mihrabın solundan başlayıp bu kotta camiye çepeçevre dolaşan yazı Fatiha Suresi'dir (Özsayiner, 1989, s.18) (Fotoğraf 570, 571). Mihrap mermerdir. Niş üzerindeki kavsarası mukarnas bezemelidir. sağ ve solunda mermer söveli dikdörtgen formunda pencereler yer alır. Çiniler sadece mihrap üstünde, üst pencerelerin altına kadar uzanan duvarda ve pencere alınlıklarında yer alır. Mihrap üstünde, merkezde düğümlü bir örgü meydana getiren beyaz renkte sülüs bir yazı lacivert zeminli iri yuvarlak bir madalyon içinde yer alır. Etrafı Firûze zemin üzerine beyaz yarım palmet ve rumillerle kuşatılmıştır. Sinan daha önce de çeşitli yerlerde kullandığı bu iri dairevî yazı motifini bu defa yalnız mihrap üstünde değerlendirmiştir. Özellikle mihrabın iki yanında uzanan geniş bordürlerde, mercan kırmızısı dilimli madalyonlar içindeki çiçek buketleri ile çok kaliteli çiniler yer alır (Yetin, 1988, s.489) (Fotoğraf 572, 573, Bkz Fotoğraf 569).

Mihrap duvarında, hücrenin sağ ve solundaki yüzeylerde üç kat pencere vardır. İki sıra tepe penceresidir ve alçı içliklidir. Çevrelerinde kalemmeşi bordür işlenmiştir. Attakiler mermer söveli ahşap künde-kâri kepenklidir (Bkz. Fotoğraf 570) (Görünüş 15).

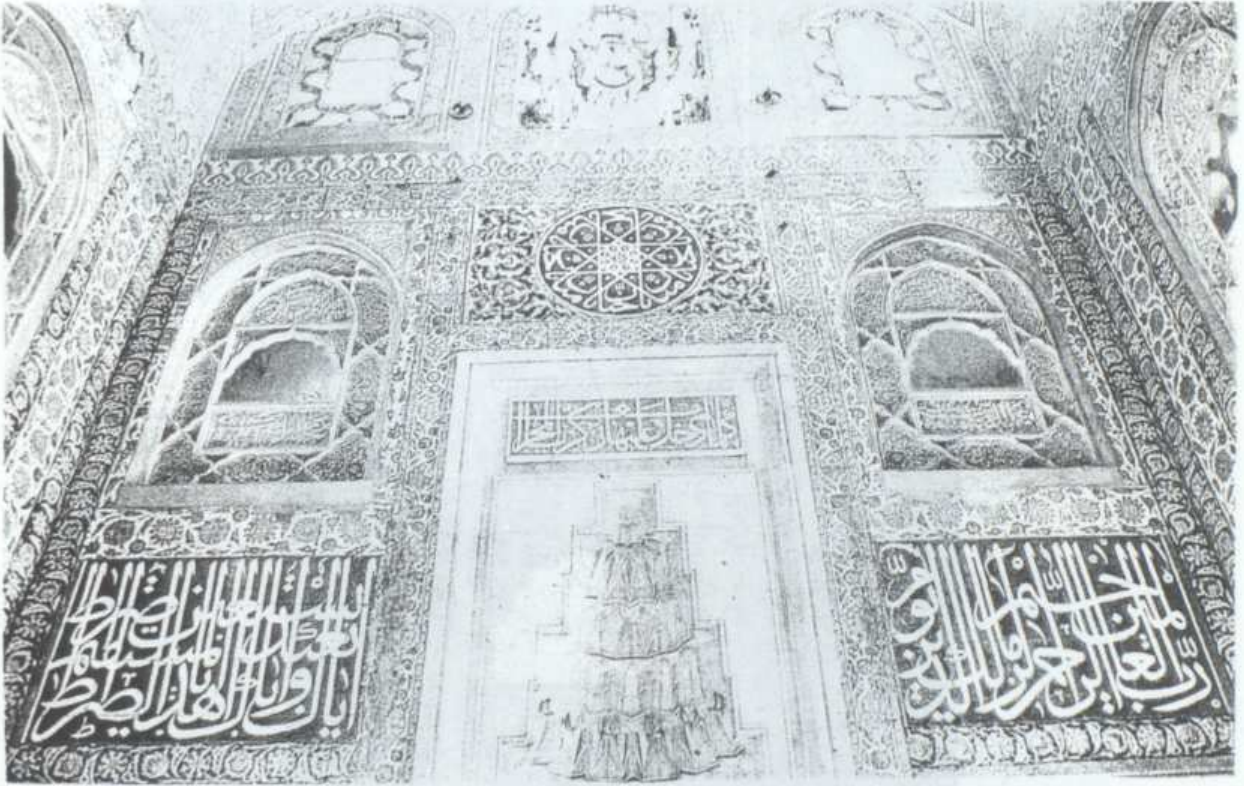
Minber; mermerdir (Fotoğraf 574). Devrinin mermer işçiliğinin ve bezeme sanatlarının muhteşem örneğidir. Şebekeli korkuluğu, yanlıkların dahi üçgenlerinin şebekeli göbekleri dikkat çekicidir (Fotoğraf 575). Külâhı ahşaptır, üzerinde kalemişi bezeme vardır. Alemi bakırdır, altın varaklıdır. Kapısında Kelime-i Tevhid yazılıdır (Özsayiner, 1989, s.18) (Fotoğraf 576).

Fotoğraf.567. Mihrap Hücresi Üstü Kemer

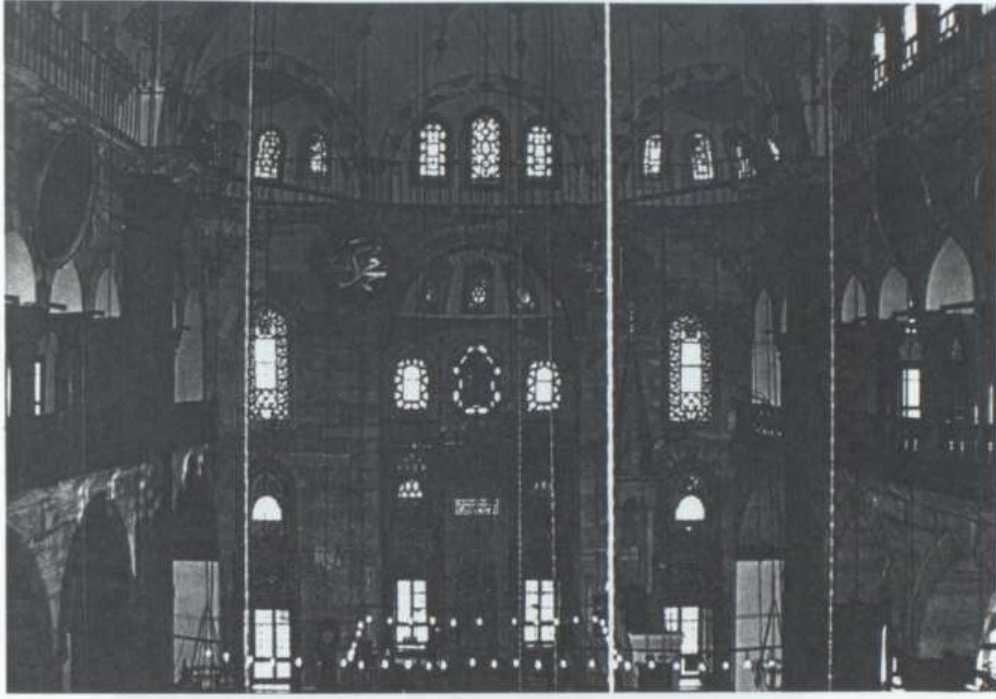

Fotoğraf.568. Mihrap Hüçesi Yan Duvarı

Fotoğraf.569. Mihrap Nişi ve Çevre Bezemesi

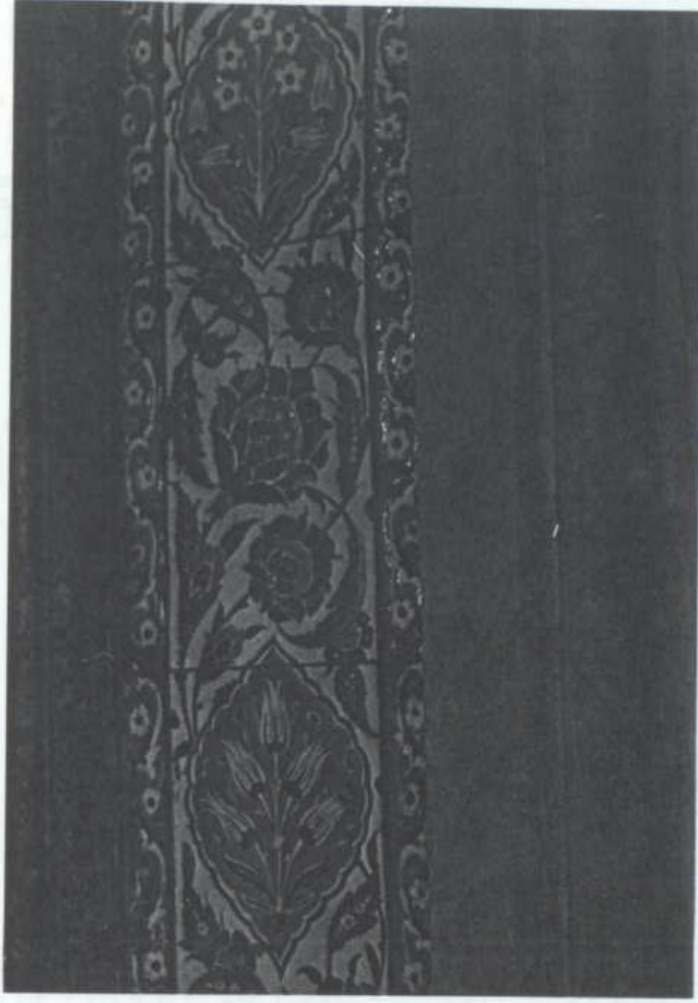

Fotoğraf.570. Mihrap Duvarı Genel Görünüşü

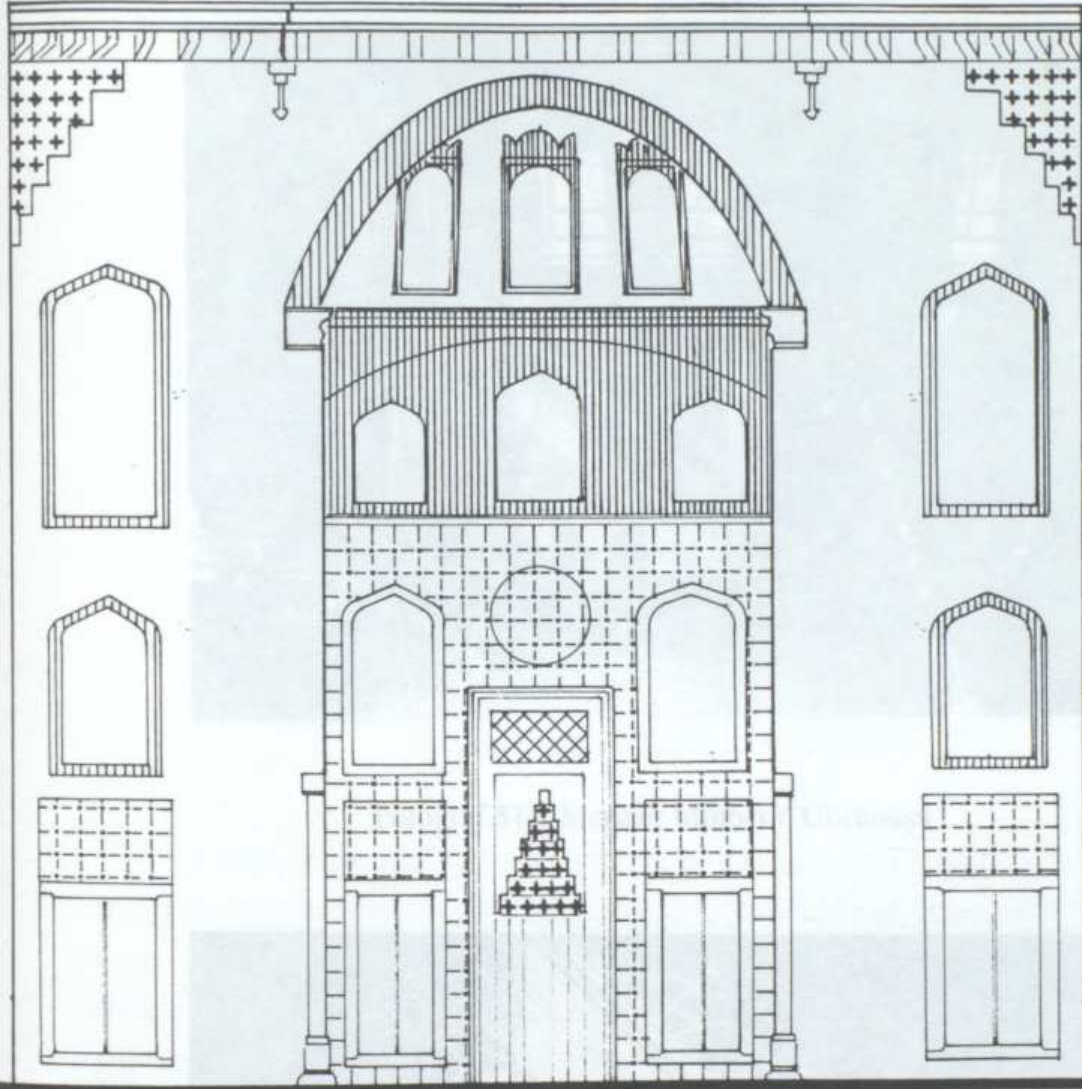
Fotoğraf.571. Fatiha Suresi'nin Yazılı olduğu Çini Panolardan Biri

Fotoğraf.572. Mihraptaki Çinilerden Detay

Fotoğraf.573. Mihraptaki Çinilerden Detay

KILIÇ ALİ PAŞA CAMİİ

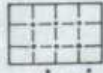
LEJANT

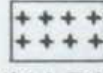
MOTİF

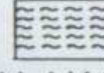
HAT

ÇİNİ

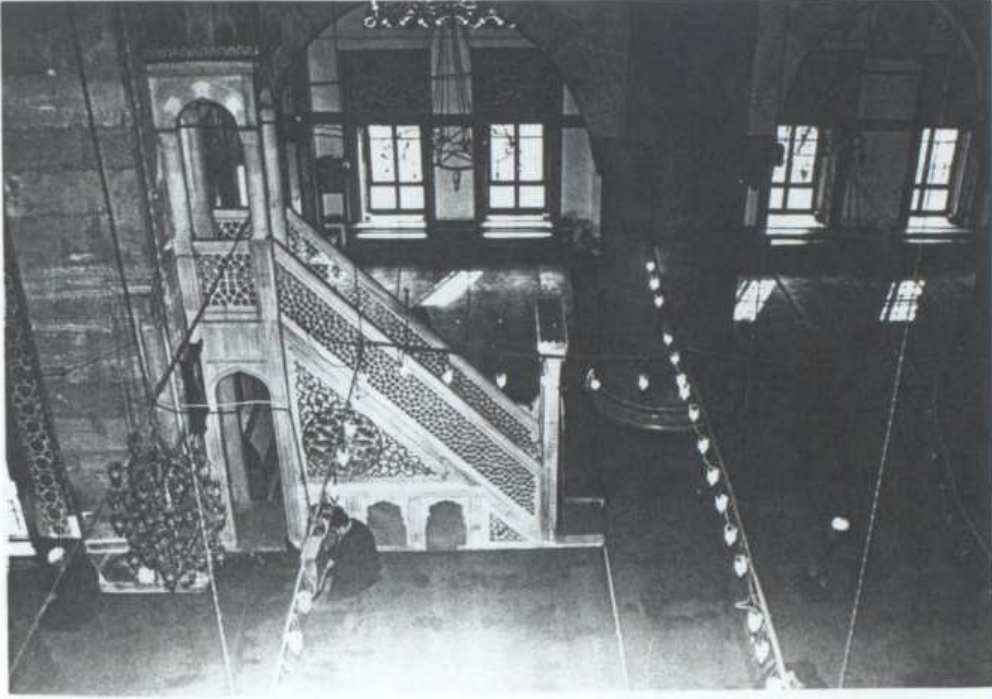
MUKARNAS MALAKARİ
(taş - alçı)

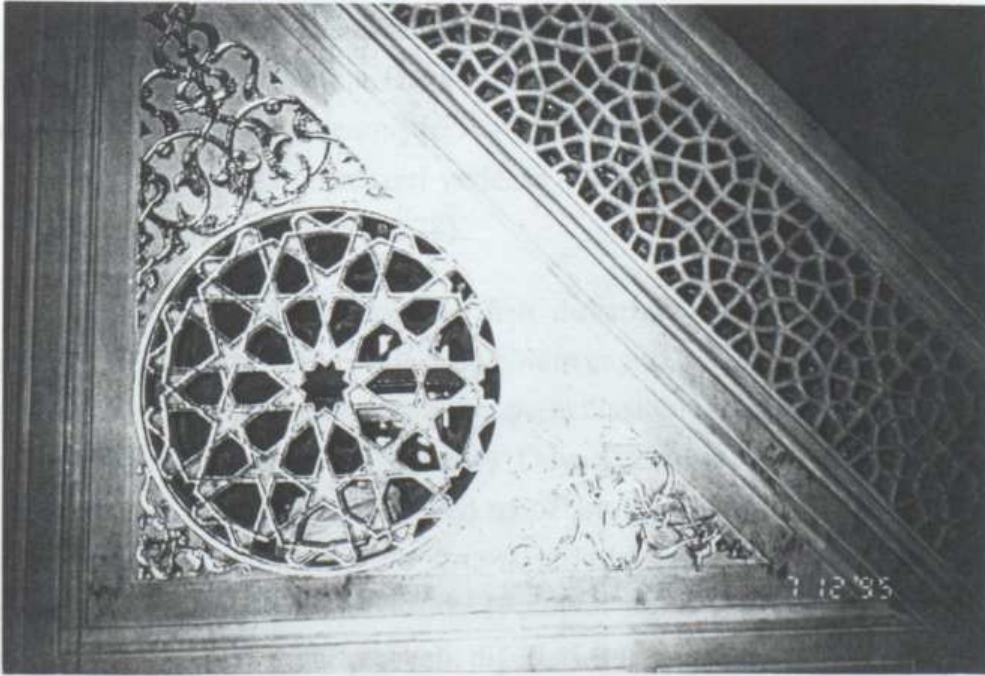
AHŞAP

KALEMİŞİ

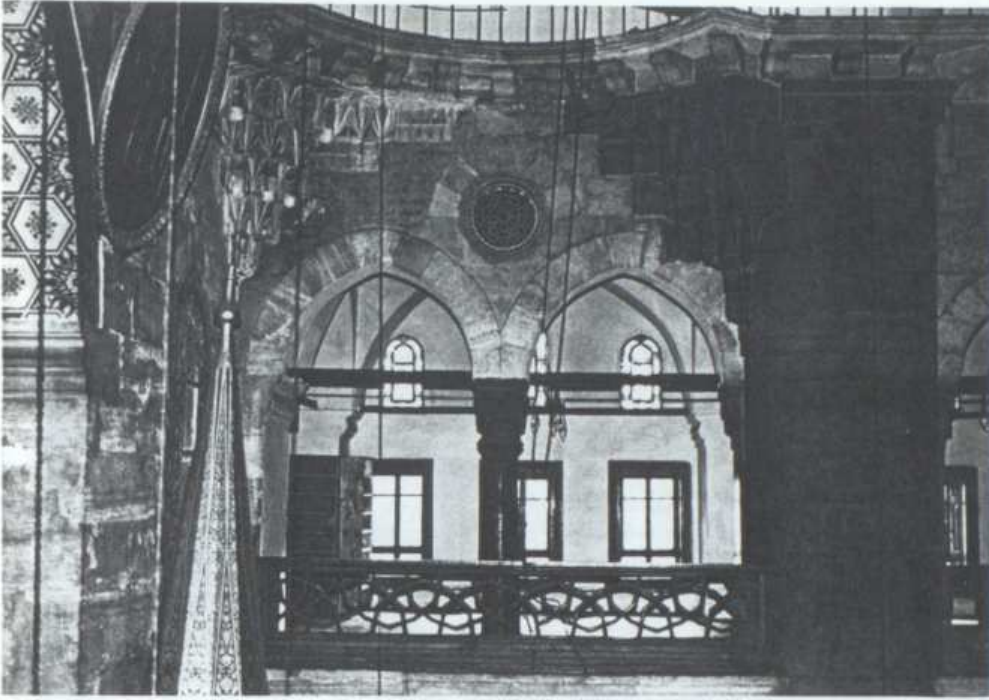
Görüntü 15. Kılıç Ali Paşa Camisi Mihrap Duvarı Bezeme Düzeni

Fotoğraf.574. Mermer Minberin Görünüşü

Fotoğraf.575. Minberden Detay

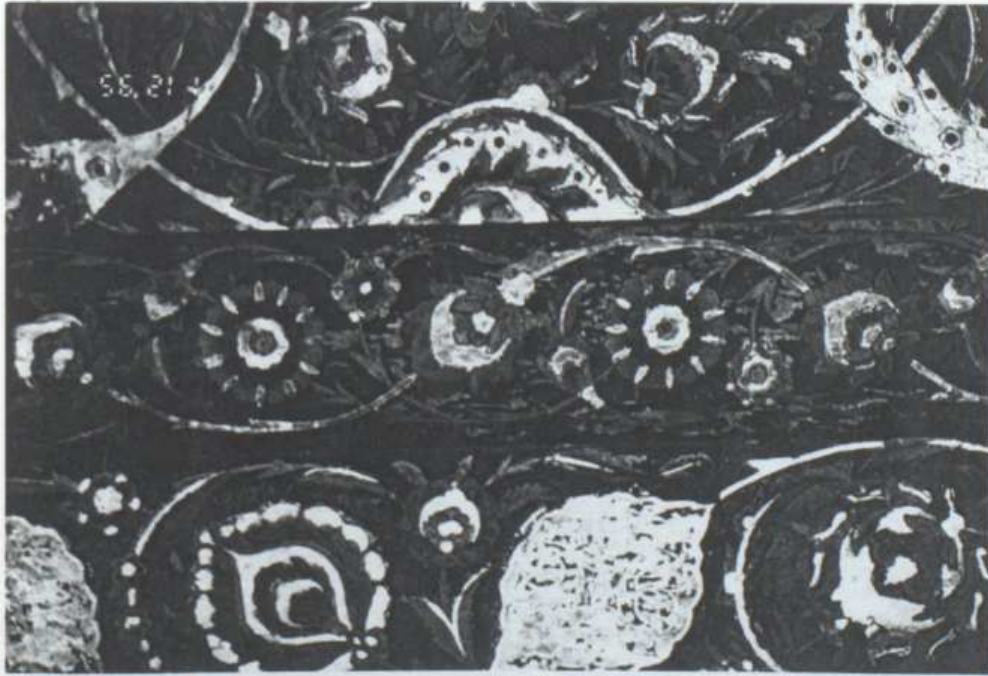
Fotoğraf.576. Minber K  lahı ve   lemi

Müezzin Mahfeli : Tavanında renkli nakışlar deri üzerine işlenmiştir. Ana süsleme iri hatailerden oluşmaktadır (Fotoğraf 577). Koyu renk zemin üzerinde, dönemin kuma   desenlerini andıran bu kompozisyon, son yıllarda saz üslubu olarak adlandırılmaya ba  lanan gruptandır. Daha açık renkte bir zemin üzerinde, yine aynı tür motiflerden bir bordür ile   vrelenmi  tir. Altın yaldızın da k  llanıldı  ı süsleme, kitap ciltlerinde, yazı takımlarında ve benzeri yerlerde kullanılan lake i  lerini andırmaktadır (*Demiriz, 1989, s.321*) (Fotoğraf 578).

Doğu ve Batı Duvarı: Doğu ve batı duvarları önünde mahfiller yer alır (Fotoğraf 579). Köşeler kubbeli, ortadaki     bölüm çapraz tonozludur. Tonozların dört bölümü de kalın kırmızı bantlarla bezelidir. Bantların oluşturduğu üçgen alanlar içeresinde    l     intemani motifi yer alır (Fotoğraf 580). Duvarlardaki iki sıra pencerenin tepede olanları alçı i  iklidir (Fotoğraf 581). Galeri tonozlarını destekleyen mermer sütunların dizilişi ilgi çekicidir. Bir atlayarak sırt sırta iki  erlidirler.   ndekilerin hepsinin sütun başlığı staktitli, arkasındakiler baklavalıdır (Fotoğraf 582). Mermer korkuluk mihrap duvarındakiler geometrik mermer   bekeli, diğerleri Bursa kemerlidir. Mermer sütunlar üzerindeki on adet sivri kemerin taşıdığı duvar yüzeyinde beş adet mermer   bekeli dairesel formda pencere yer almıştır (Fotoğraf 583, 584). Bunların arasında yine dairesel

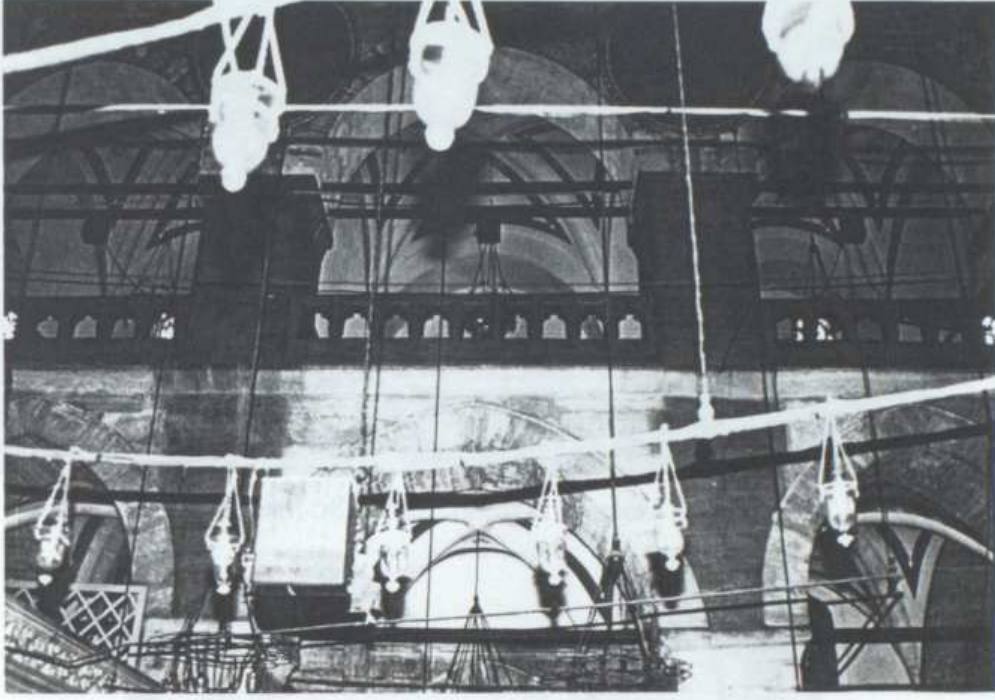

Fotoğraf.577. Müezzin Mahfeli Tavanı

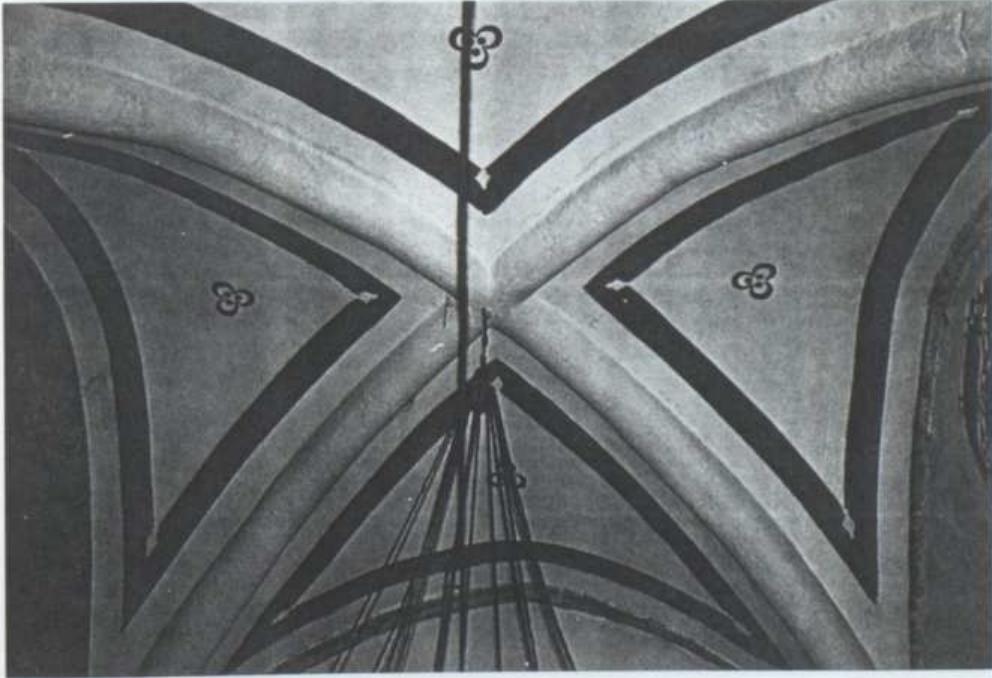

Fotoğraf.578. Müezzin Mahfeli Tavanından Detay

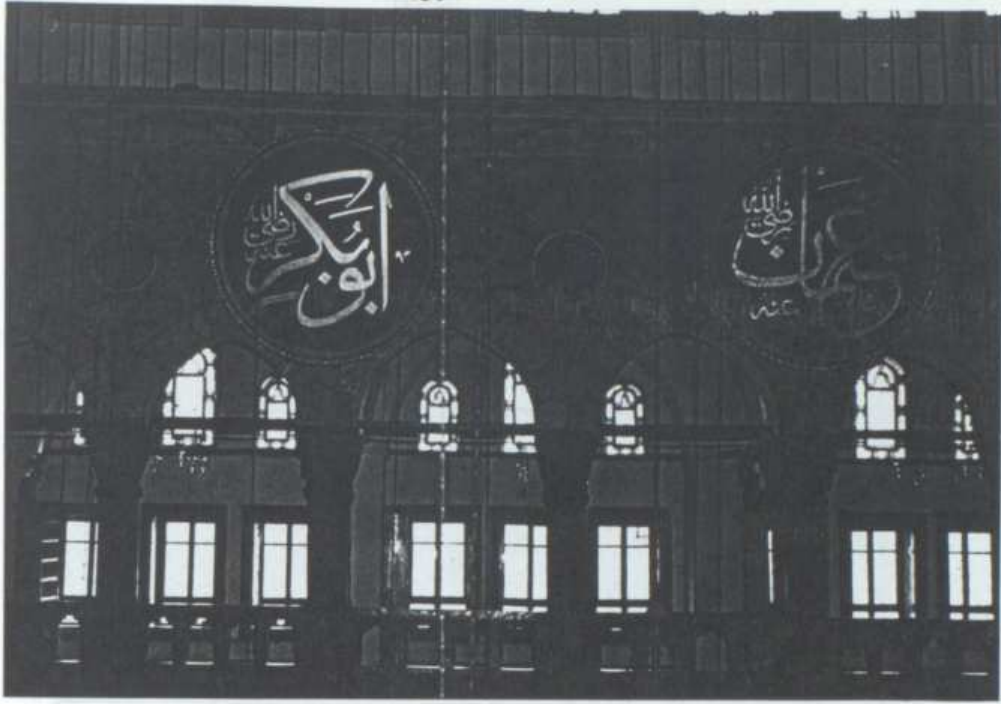

Fotoğraf.579. Yan Galerilerin Görünüşü

Fotoğraf.580. Yan Galeri Tonozlarından Biri

Fotoğraf. 581. Galerilerdeki Pencere Sistemi

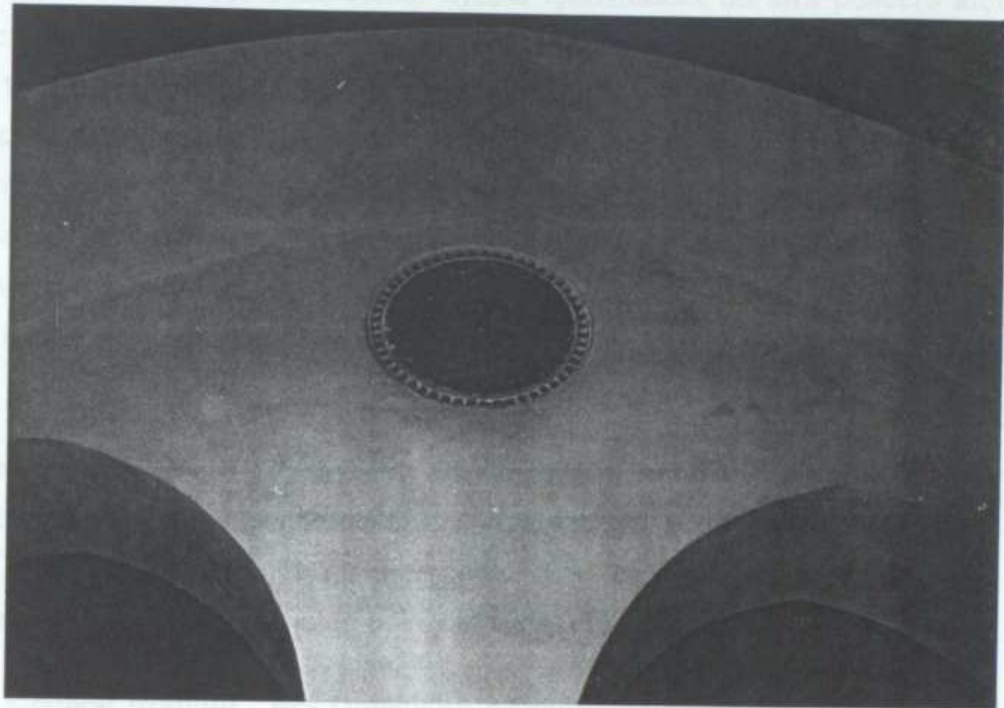

Fotoğraf.582. Galeri Tonzlarını Destekleyen Mermer Sütunlar

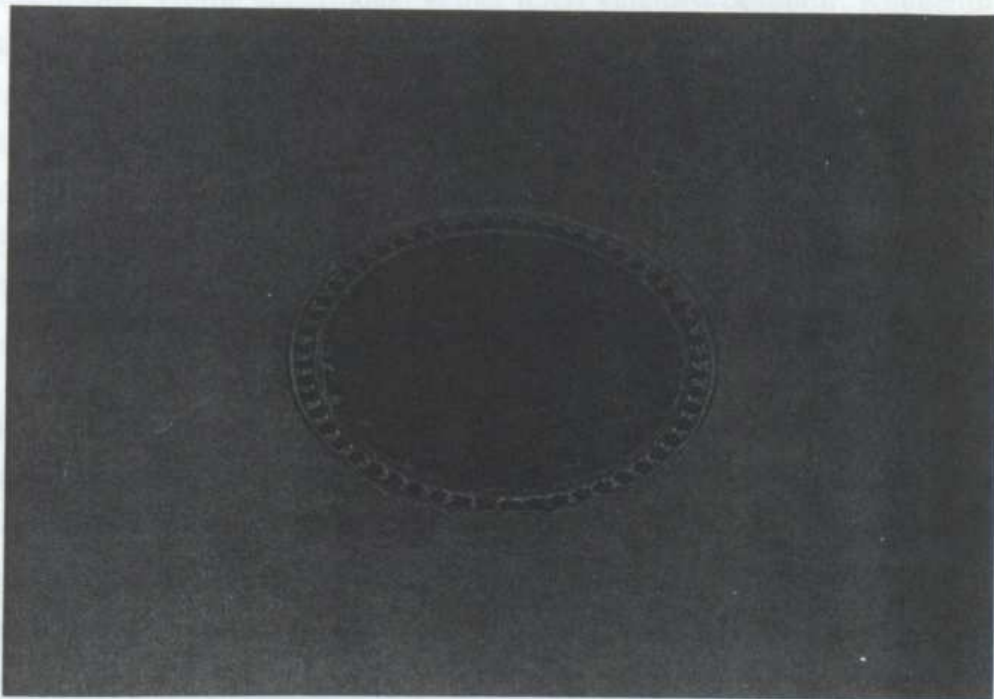
Fotoğraf. 584. Mermer Zeybekli Portallarda Döşer

Sum

Fotoğraf.583. Mermer Şebekeli Pencere

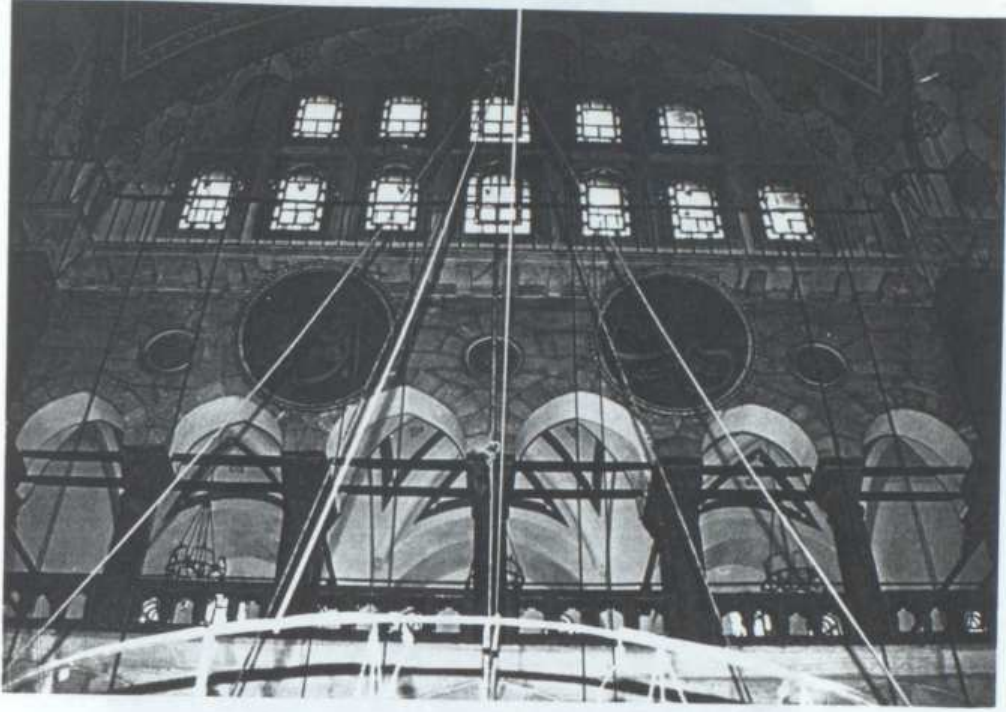
Fotoğraf.584. Mermer Şebekeli Pencereden Detay

formda yazı levhaları asılıdır. Hattat padişahlarından Sultan Abdülmecid (1823-1861)'e aittir (*Derman, 1989, s.291*). Üstte kemer aynası içerisindeki iki sıra pencere alçı içliktir. Çevrelerinde dikdörtgen formda kalemişi bezeme bulunur (Fotoğraf). Alt galeriler de tonozlarla örtülüdür (Fotoğraf 585). Galerileri duvarlarının alt kademe pencereleri iki sıradır. Alttakilerin üzerindeki dikdörtgen formunda çini alınlıklar yer alır. Lacivert zemine beyaz hatla yazılıdır. Çerçeve bordürleri kırmızı zemine beyaz ile şakayık, rozet ve içi küçük çiçek dolgulu sivri yapraklar sıralanır (*Yetkin, 1988, s.489*). Alınlıkların en üstündeki sırada ise palmet-lotus dizisi yer almıştır. İkiz pencerelerin tepesinde sivri kemerli, müzeyyen alçı içlikler görürüz (Fotoğraf 586, 587, 588).

Kuzey Duvarı: Mahfel kuzeyde de kapı üzerinde devam etmiştir. Mahfel alçı içlik pencerelerle aydınlanır. Solda müezzin mahfeli yer alır. Cümle kapısı aralığı üst örtüsü taşır (Fotoğraf 589, 590). Kapı kanatları künde-kârî tekniğindedir (Fotoğraf 591). Fildişi, abanoz ve gümüş kakma flotoları çok önemlidir (Fotoğraf 592).

Son Cemaat Mahalli : Beş kubbelidir. Kalemişi bezemelerinin oldukça yeni olduğu gözlenmektedir (Fotoğraf 593). Cümle kapısı üzerindeki kubbe içi bezemesi daha yoğundur. Ortada dairesel bir mompozisyon mavi ve kırmızı renklidir. Kubbe eteğinde kartuş dizisi yer alır. Dört köşedeki yivli tromların içi sadedir, alt sırasında iki sıra mukarnas sıralanmıştır. Tromp aralarındaki kemer içleri kalemişi bezelidir. Kubbenin sezik pandantifi de mavi ve kırmızı renklerle işlidir (Fotoğraf 594). Diğer kubbelerin içi daha sade bezenmiştir. Pandantiflerinde, içerideki tonozlarda gördüğümüz çintemani motifi yer alır (Fotoğraf 595). Cümle kapısı üstü oldukça sade bir düzenlemedir. Mermere oyularak yazılmış yazı Müsennâ Celî Sülûs ayet ve altın dahi kitabe Demirci kulu Yusuf Efendi (1514-1611)'nindir (*Derman, 1989, s.291*) (Fotoğraf 596). Son cemaat mahalli duvarındaki zemin kotu pencereleri, alınlıkları çinidir. Mavi zemine beyaz ile yine Demirci Kulu Yusuf Efendi hattıdır (Fotoğraf 597, 598, 599, 600) (Görünüş 16).

Geçirdiği Tehlikeler ve Onarımlar: Yangın ve depremde zarar görmeden, zamanımıza ulaşmış bir yapıdır. Herhangi bir yapısal değişikliğe de uğradığına ilişkin kaynak bilgisi yoktur. Yalnız minare gövdesinin Kırım Savaşı'ndan sonra yenilendiğini öğreniyoruz (*Eyice, 1963, s.57*). Vakıflar idaresince 1959-60 yıllarında onarılan camide kalemişleri ve alçı içlikleri elden geçirilmiştir. XIX.yüzyılda ve XX. yüzyılda başında onarım gördüğü yapı içerisindeki tarihlerden anlaşılmaktadır (XIX.yüzyıl Cihayarı Güzin Levhalar'dan, 20.yüzyıl ise alçı içlik pencerelerdeki tarihten öğrenilmiştir). Cami içindeki mevcut kalemişi bezeme XX. yüzyıl başına aittir.

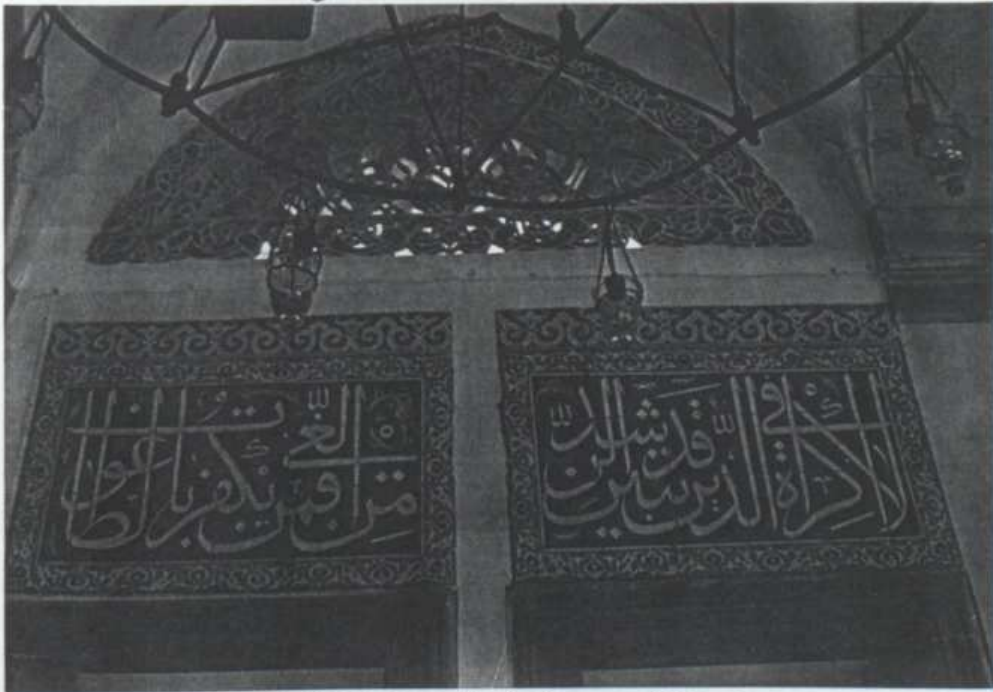
Fotoğraf.585. Sultan Abdülmecit'e Ait Yazı Levhaları

Fotoğraf. 586. Alt Galerilerin Görünüşü

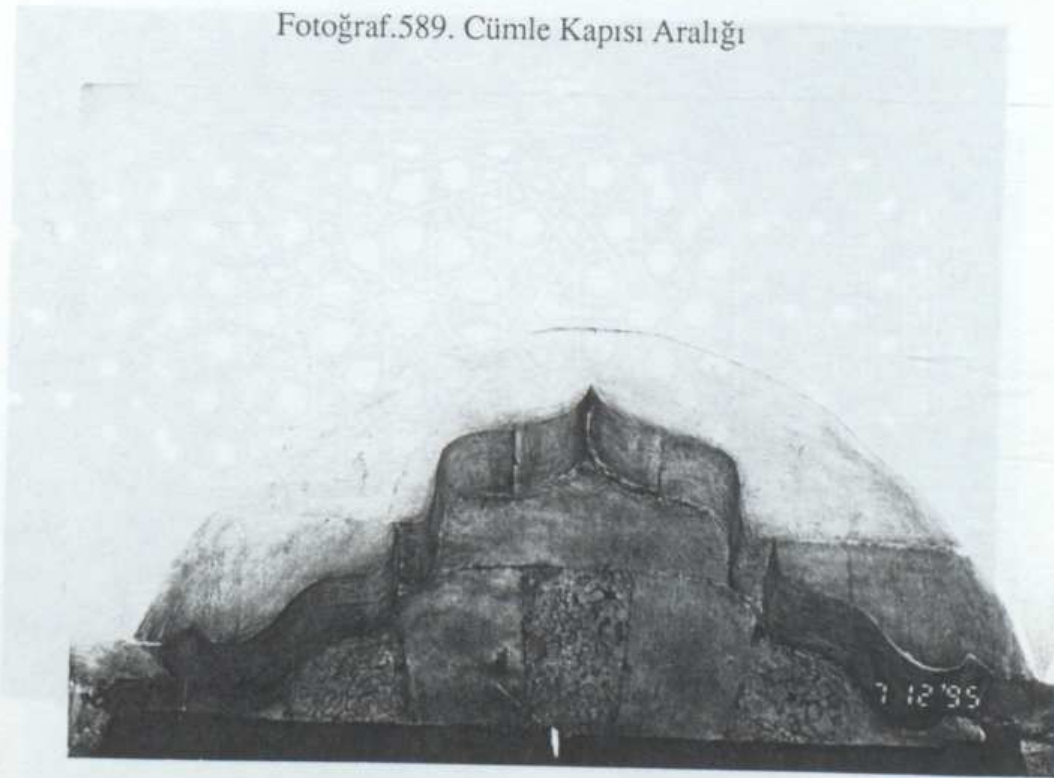
Fotoğraf.587. Mahfel Altı Galerileri

Fotoğraf.588. Galerilerin Pencere Sistemi

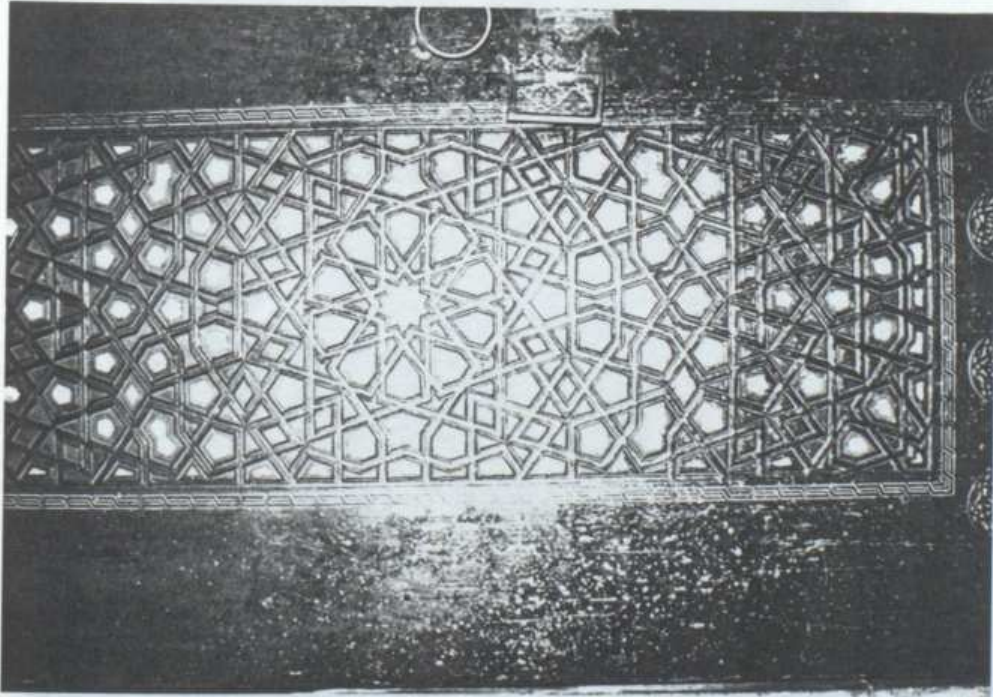
Fotoğraf.589. Cümle Kapısı Aralığı

Fotoğraf.590. Cümle Kapısı Üstünden Detay

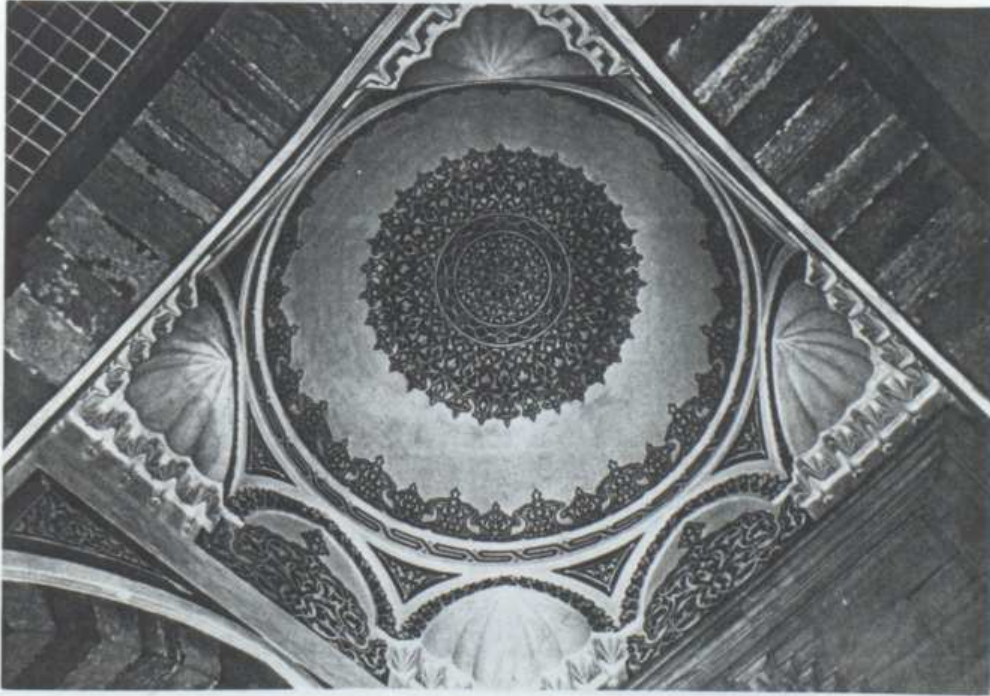
Fotoğraf.591. Kündekâri Cümle Kapısı Kanadı Üst Panosu

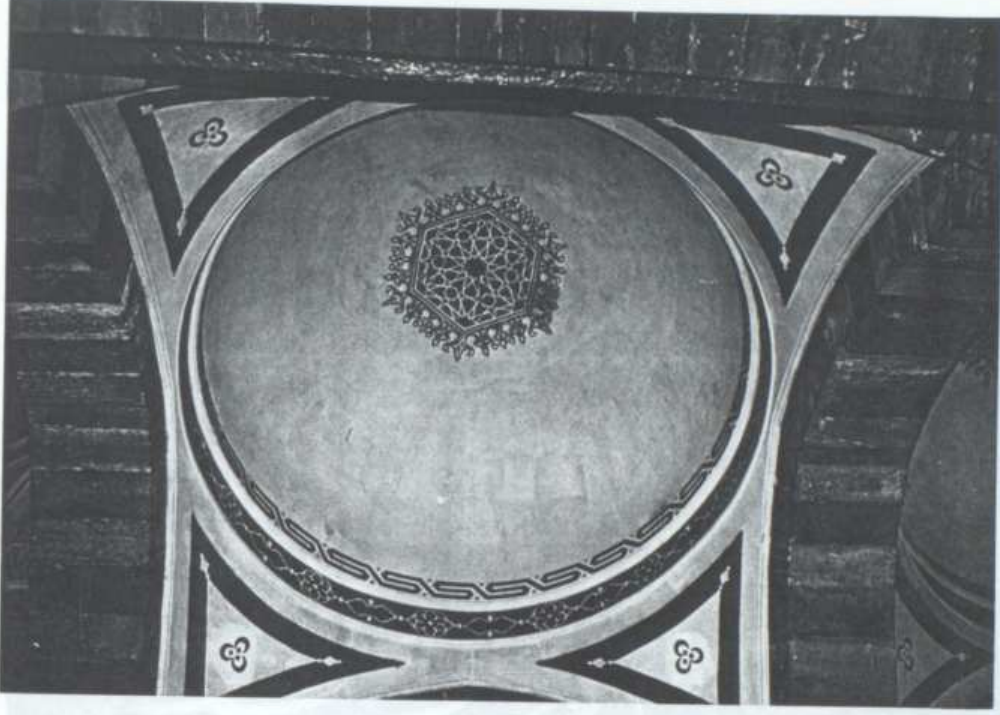
Fotoğraf.592. Cümle Kapısı Kanadı Orta Panosu

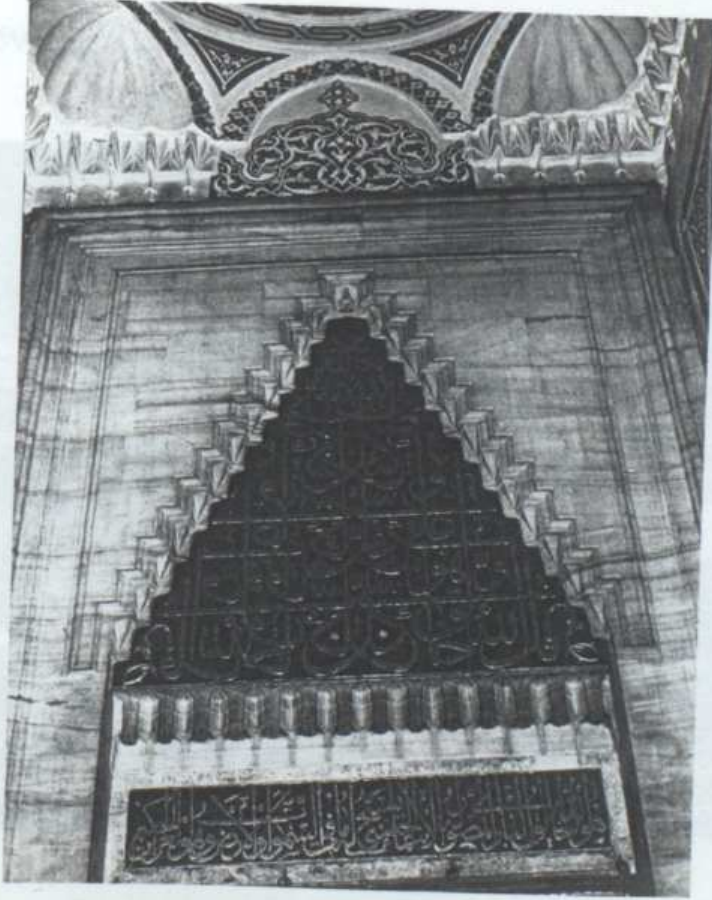
Fotoğraf.593. Son Cemaat Kubbeleri

Fotoğraf.594. Son Cemaat Orta Kubbe İçi

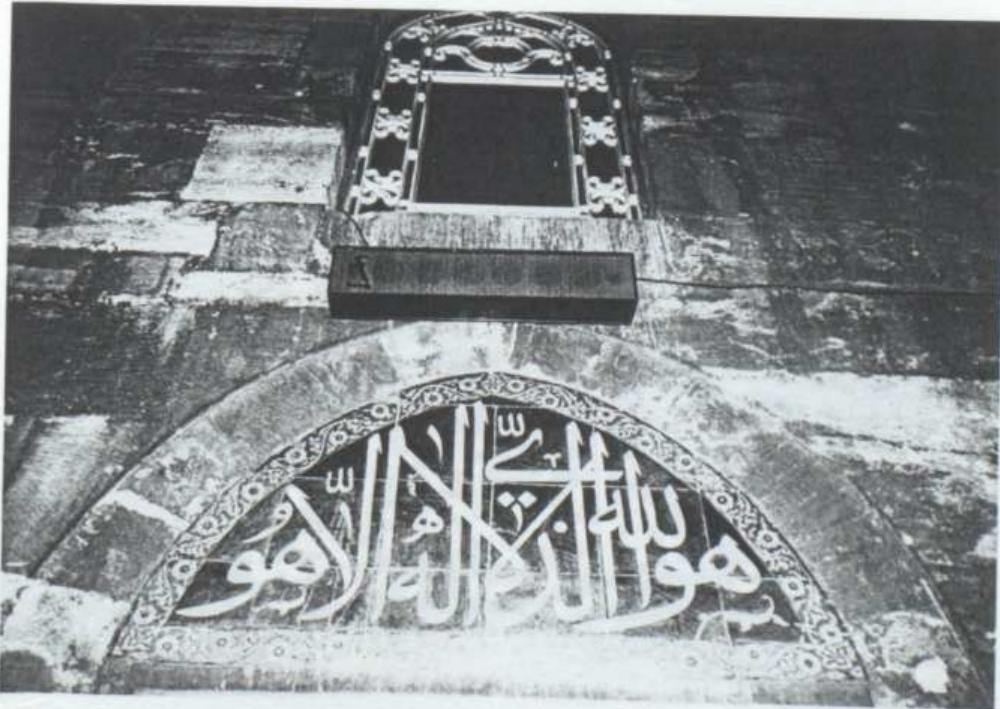
Fotoğraf.595. Son Cemaat Mahalli Kubbelelerinden Biri

Fotoğraf. 596. Cami Cümle Kapısı Kitabeleri

Fotoğraf.597. Son Cemaat Mahalli Çini Pencere Alınlıklarından En Baştaki

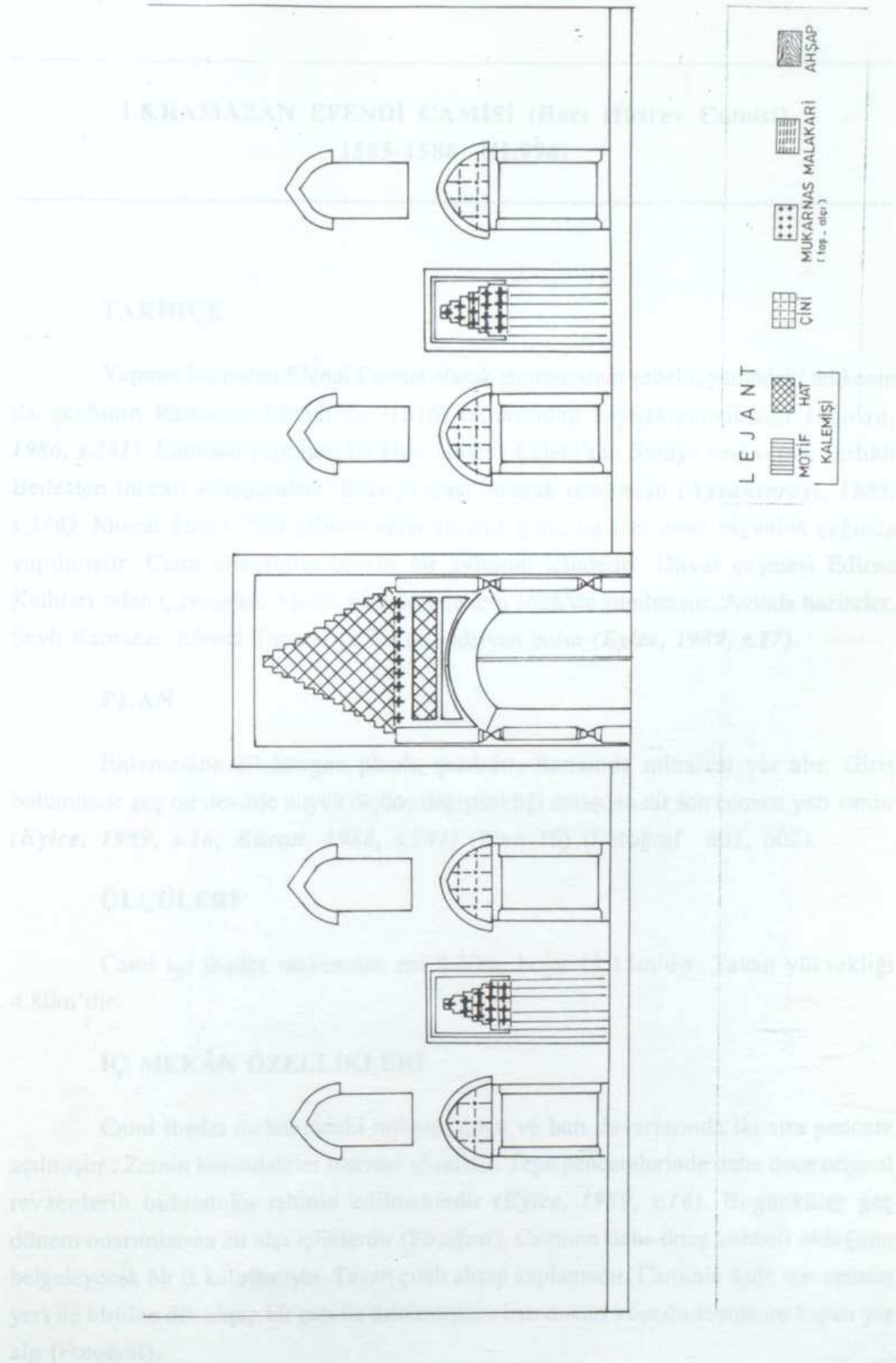
Fotoğraf.598. Çini Pencere Alınlığı

Fotoğraf.599. Çini Pencere Alınlığı

Fotoğraf.600. Çini Pencere Alınlığı

Görünüş.16. Kılıç Ali Paşa Camisi'nin Son Cemaat Yeri Duvarının Bezeme Düzeni

1.8.RAMAZAN EFENDİ CAMİSİ (Hacı Hüsrev Camisi) 1585-1586 (H.994)

TARİHÇE

Yapının Ramazan Efendi Camisi olarak tanınmasının sebebi, yanındaki tekkenin ilk şeyhinin Ramazan Efendi (....-1616) olmasından kaynaklanmaktadır (*Kuran, 1986, s.281*). Caminin yaptıranı ise Hacı Hüsrev Çelebi'dir. Saraya mal veren, varlıklı Bedesten tüccarı olduğundan "Bezirgânbaşı" olarak tanınmıştı (*Ayvansaray, 1985, s.376*). Mimar Sinan 1588 yılında vefat ettiğine göre, bu eser onun olgunluk çağında yapılmıştır. Cami duvarlarla çevrili bir avlunun içindedir. Duvar çeşmesi Edirne Kadıları'ndan Çavuşzâde Ahmet Efendi ruhu için 1696'da yapılmıştır. Avluda hazireler, Şeyh Ramazan Efendi Türbesi ve bir de şadırvan bulur (*Eyice, 1989, s.17*).

PLAN

Enlemesine dikdörtgen planlı, çatılıdır. Batısında minaresi yer alır. Giriş bölümünde geç bir devirde büyük ölçüde değiştirildiği anlaşılan bir son cemaat yeri vardır (*Eyice, 1989, s.16; Kuran, 1986, s.281*) (Plan 18) (Fotoğraf 601, 602).

ÖLÇÜLERİ

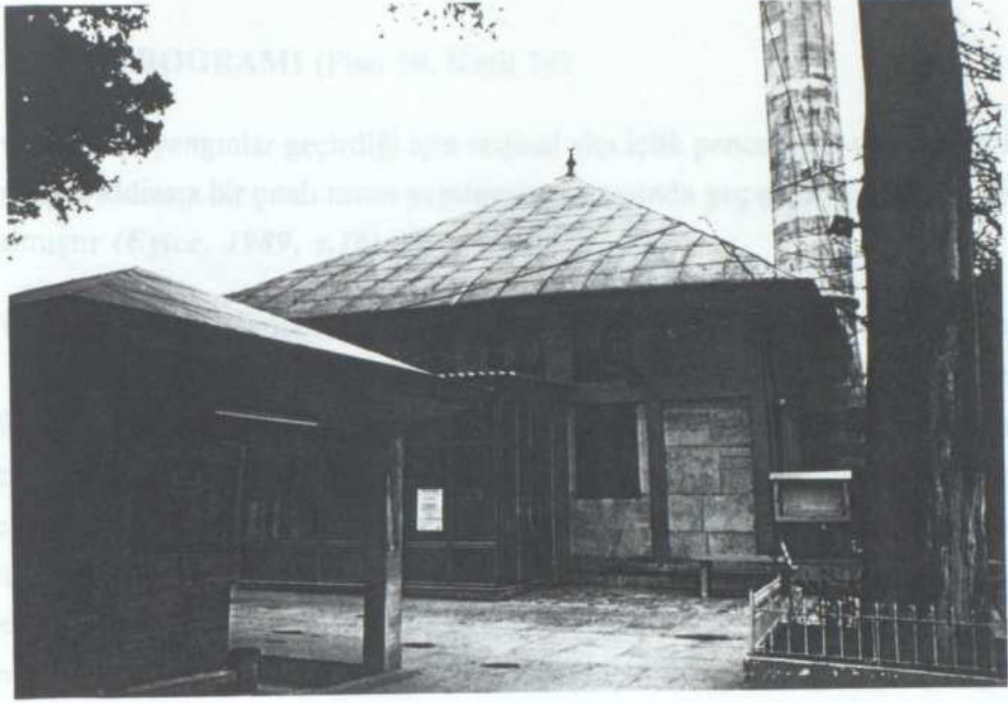
Cami içi ibadet mekanının eni 8.30m, boyu 12.15m'dir. Tavan yüksekliği 4.80m'dir.

İÇ MEKÂN ÖZELLİKLERİ

Cami ibadet mekânındaki mihrap, doğu ve batı duvarlarında iki sıra pencere açılmıştır. Zemin kotundakiler mermer sövelidir. Tepe pencerelerinde daha önce orijinal revzenlerin bulunduğu tahmin edilmektedir (*Eyice, 1989, s.16*). Bugünküler geç dönem onarımlarına ait alçı içliklerdir (Fotoğraf). Caminin daha önce kubbeli olduğunu belgeleyecek bir iz kalmamıştır. Tavan çıtalı ahşap kaplamadır. Caminin üstü, son cemaat yeri ile birlikte dik ahşap bir çatı ile örtülmüştür. batı duvarı köşesinde minare kapısı yer alır (Fotoğraf).

Plan 18. Ramazan Efendi Camii Planı

Fotoğraf.601. Ramazan Efendi Camisi Genel Görünüşü

Fotoğraf.602. Cami Duvarındaki Mermer Yazıt

BEZEME PROGRAMI (Plan 19, Kesit 14)

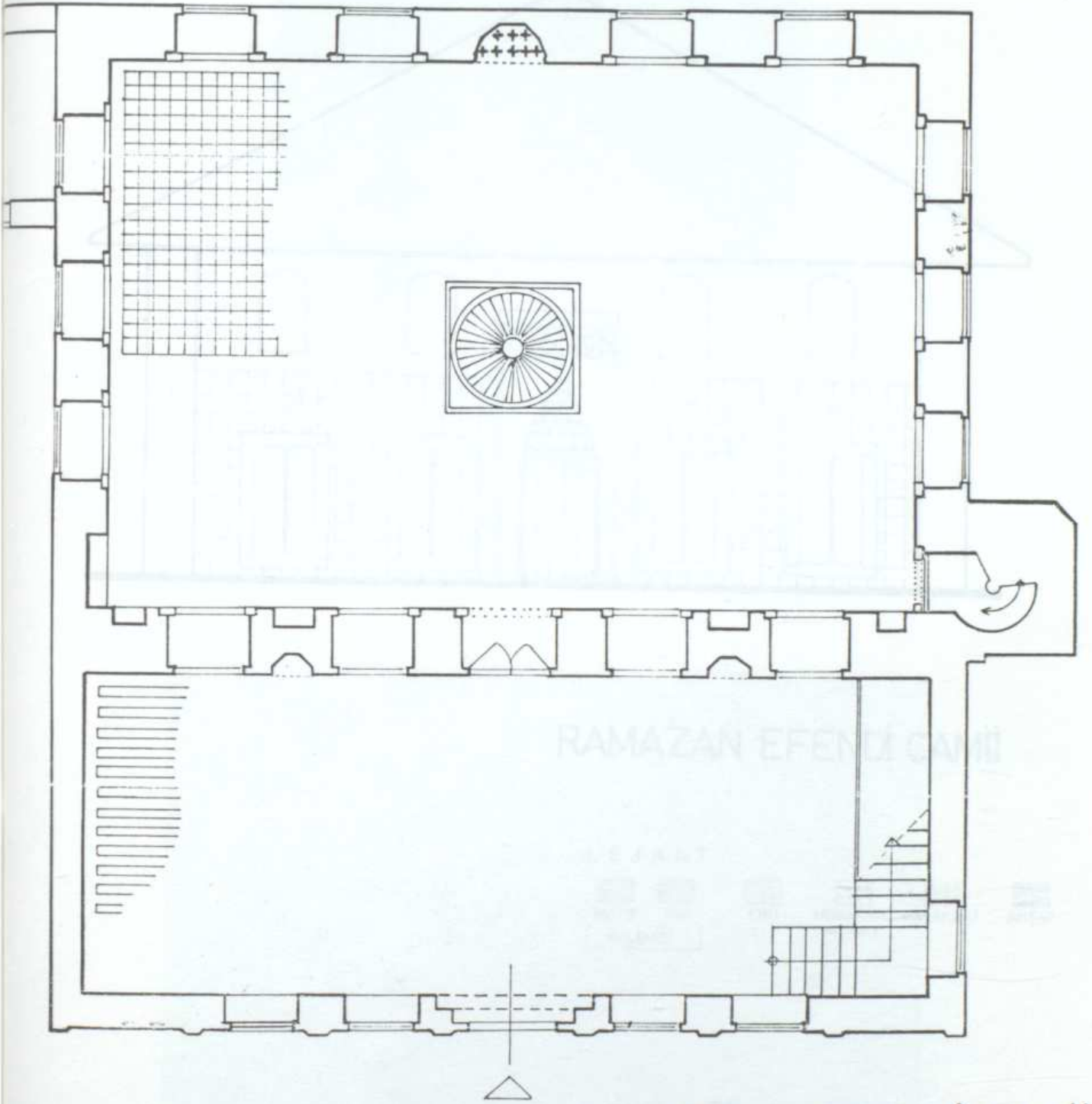
Tavanı: Yapı yangınlar geçirdiği için orijinal alçı içlik pencereleri ve çatısı yok olmuş, yerine düz, iddiasız bir çatalı tavan yapılmıştır. Ortasında geç devir üslubunda bir göbek yer almıştır (*Eyice, 1989, s.16*) (Fotoğraf 603, 604).

Mihrap Duvarı: Ramazan Efendi Camisi'nde mihrap duvarı gibi diğer duvarlar da çini kaplıdır (*Yenişehiroğlu, 1989, s.303*). Özellikle pencere üstlerinde, sivri kemerli alınlık şekli başarı ile uygulanmıştır. Beyaz zemin üzerine iri şakayıklar ve kıvrık hançer yaprakları ile alınlığın şekline uygun bir kompozisyon yapılmıştır. Alınlığı dikdörtgene tamamlayan bürdürü sivri tepeliği kesmektedir. Alınlık kemerinin köşe dolgularında, lale, karanfil ve nergis çiçekleri, ince dallarla berleşerek bulundukları yere uygun bir bezeme oluştururlar (Fotoğraf 605). Pencere aralarındaki duvar bölümleri ise; beyaz zemin üzerine kırmızı, yeşil, mavi renkli, hançer biçimli kıvrık yapraklar, şakayık ve laleler taşıyan, dairevi kıvrımlar yapan dallı bir kompozisyona sahip çini karolarla kaplıdır (*Yetmin, 1988, s.490*) (Fotoğraf 606).

Mihrap duvarındaki dört pencere üzerinde yine dört adet pencere alınlığı yer alır (Fotoğraf 607, 608). Tam ortadaki mihrap mermerdir. En üstte mermere oyularak rumi-palmet-lotus motiflerinden oluşmuş 30cm genişliğinde bir firiz yer almıştır (Fotoğraf 609). Tam altında yazı levhası asılıdır. Levhada mihrap ayeti Ali İmran Suresi yazılıdır (Fotoğraf 610). Mihrap kavsarası altı sıralı mukarnastan oluşur. İkinci mukarnas sırasında beş adet sarkıt vardır. Mihrap nişi beş yüzlüdür. Her yüzün üst kısmında bir sıra halinde rozetler dizilmiştir. Mihrabın iki yanında kum terazileri yerini almıştır (Fotoğraf 611). Zemin kotundaki pencerelerin üstlerindeki tepe pencerelerinde geç dönem alçı içlikleri yer alır (Fotoğraf 612) (Görünüş 17).

Minber: Mermer minber yapı ebatları ile nisbetlidir ve devrine aittir. Tahminen sadece ahşap külahı yangından nasibini almış olacak ki sonradan tekrar yenilenmiştir (*Eyice, 1989, s.16*) (Fotoğraf 613, 614). Köşk duvarı beyaz zemin üzerine mavi, kırmızı, yeşil renkli şakayıklar ve hançer yapraklarından oluşan kompozisyona sahip çinilerle kaplıdır (Fotoğraf). Minberin mermer şebekeleri ve köşke çıkış kapısı mermer işçiliğinin güzel örnekleridir (Fotoğraf 615, 616).

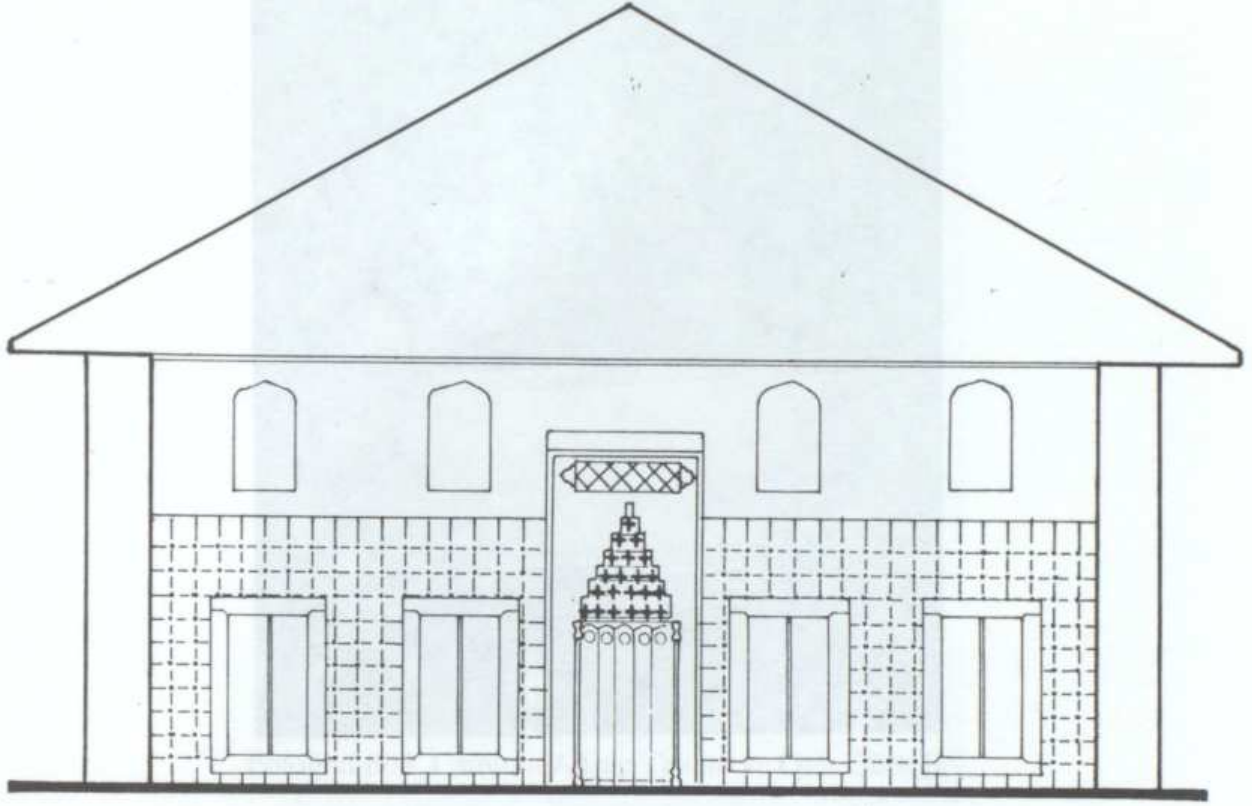
Doğu ve Batı Duvarları: Duvarlar üçer pencerelidir. Her pencere üstünde çini alınlıklar tekrarlanır ve pencere aralarındaki duvar bölümleri mihrap cephesinde olduğu gibi yine çini kaplıdır (Fotoğraf 617, 618).

RAMAZAN EFENDİ CAMİİ

Plan.19. Ramazan Efendi Camisi Planda Bezeme Düzeni

RAMAZAN EFENDİ CAMİİ

LEJANT

MOTİF

HAT

KALEMİŞİ

ÇİNİ

MUKARNAS
(taş - alçı)

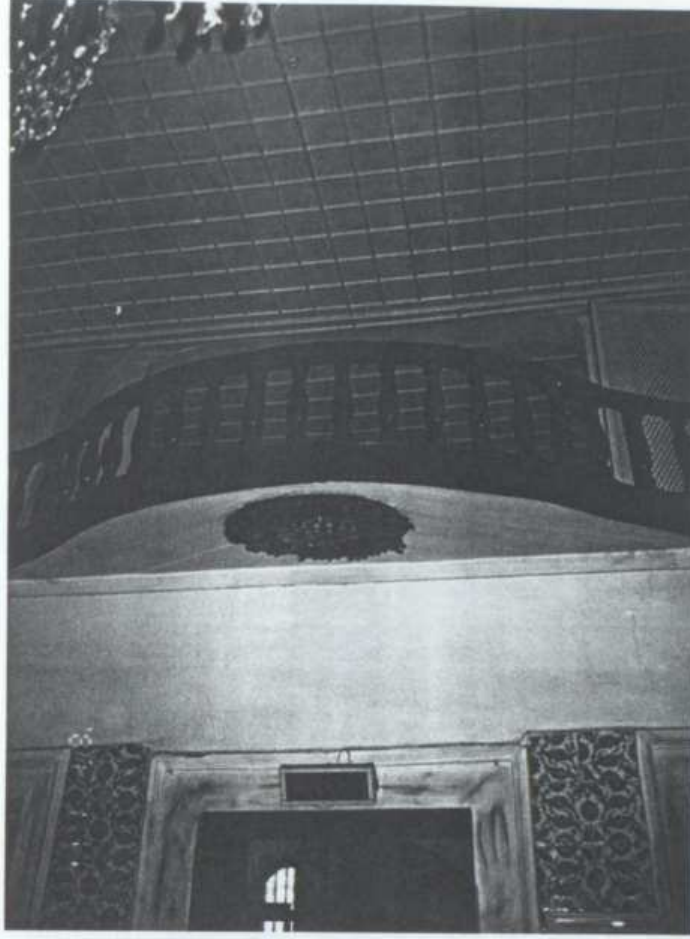
MALAKARİ

AHŞAP

Kesit.14. Ramazan Efendi Camisi Kesitte Bezeme Düzeni

Fotoğraf.603. Caminin Ahşap Tavanı ve Orta Göbeği

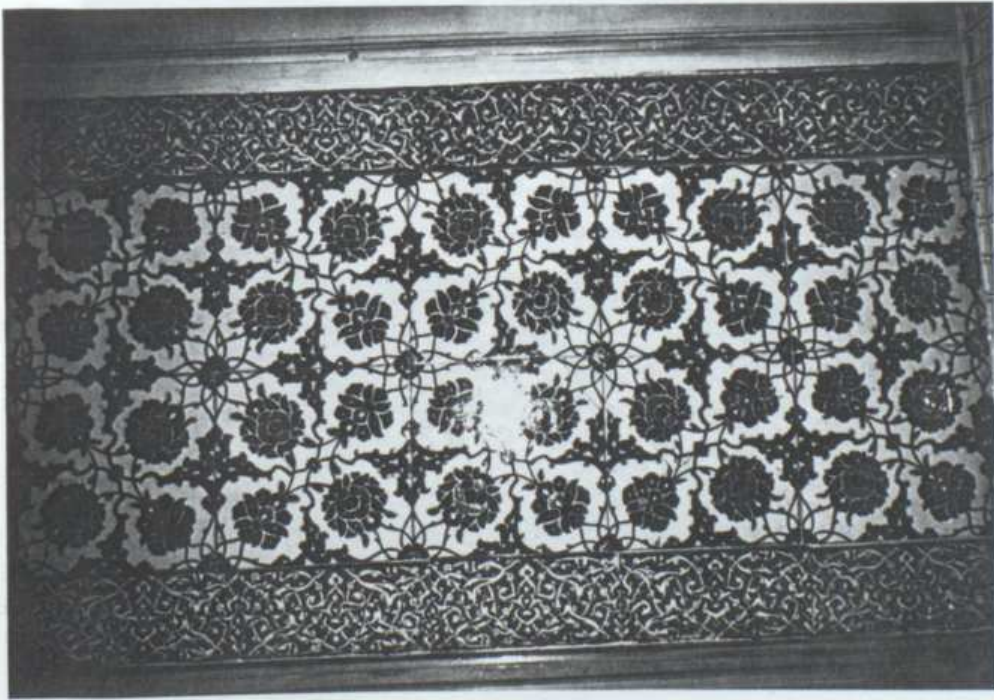

Fotoğraf. 604. Çıtalı Ahşap Tavandan Diğer Bir Görünüş

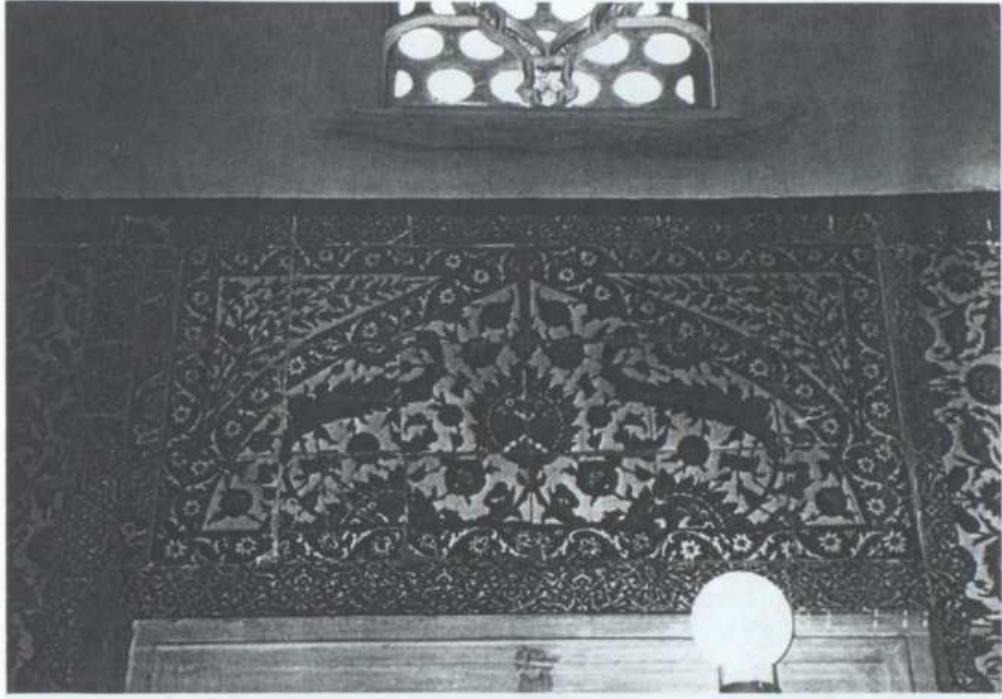

Fotoğraf.605. Pencere Çevresindeki Çiniler

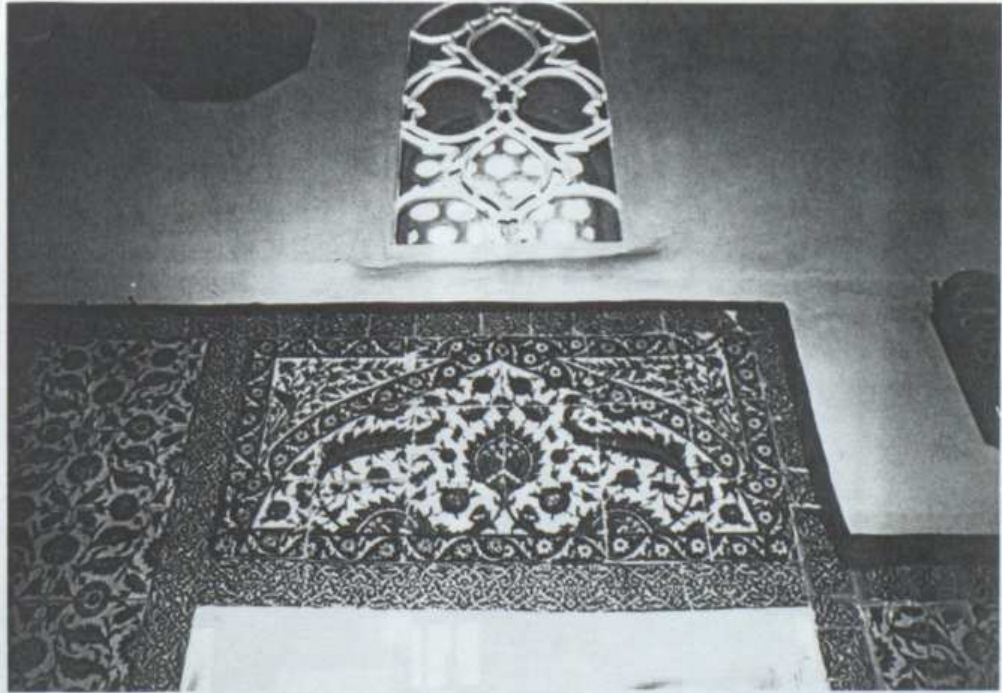

Fotoğraf.606. Duvarlardaki Çini Panolardan Biri

Fotoğraf.607. Çini Pencere Alınlığı

Fotoğraf.608. Çini Pencere Alınlığı

Fotoğraf.609. Mermer Mihrabın Görünüşü

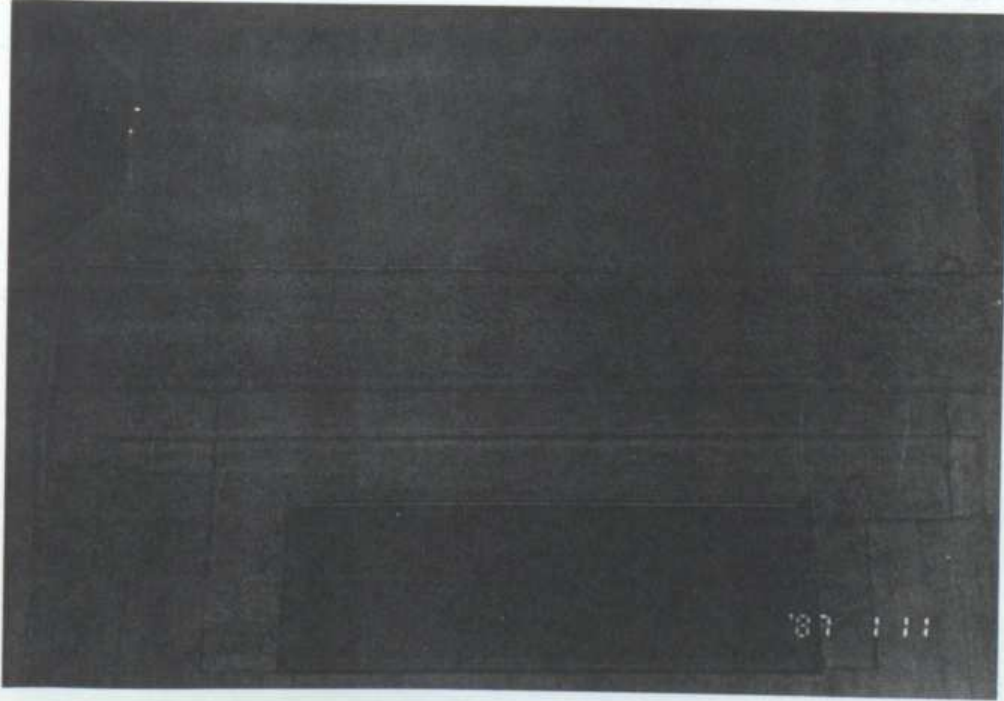

Fotoğraf.610. Mihrap Üstü Detayı

Fotoğraf.611. Mihrap ve Yan Duvarlarının Çini Bezemesi

Fotoğraf.612. Pencere Alınlıkları Çinidir

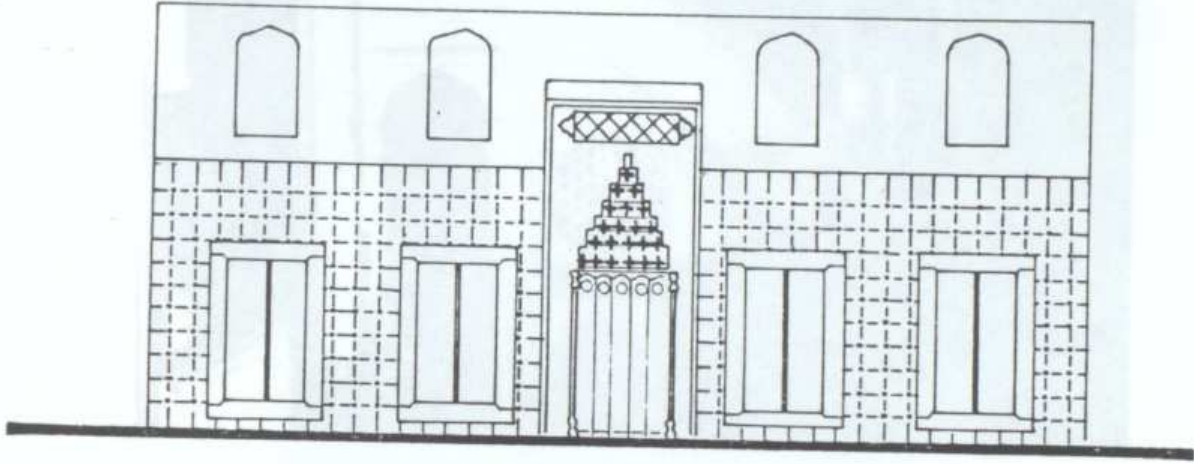

Fig. 17. 17. Ramazan Efendi Camii Mihrap Duvarı Bezeme Düzeni

RAMAZAN EFENDİ CAMİİ

LEJANT

ÇİNİ

MUKARNAS
(1 top - 4 alt)

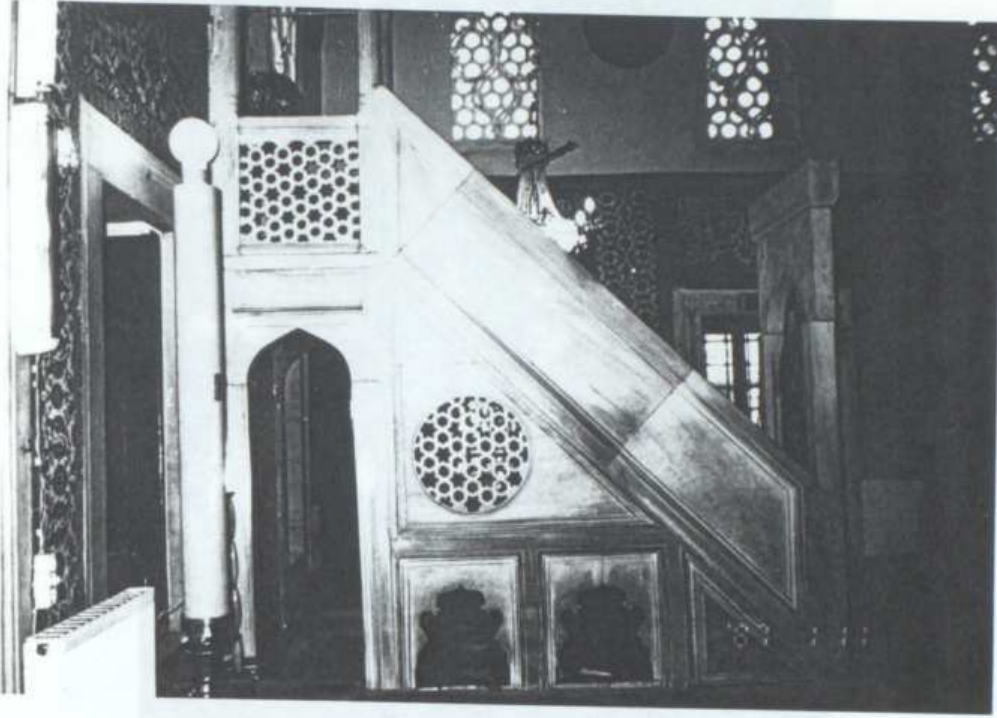

MALAKARİ

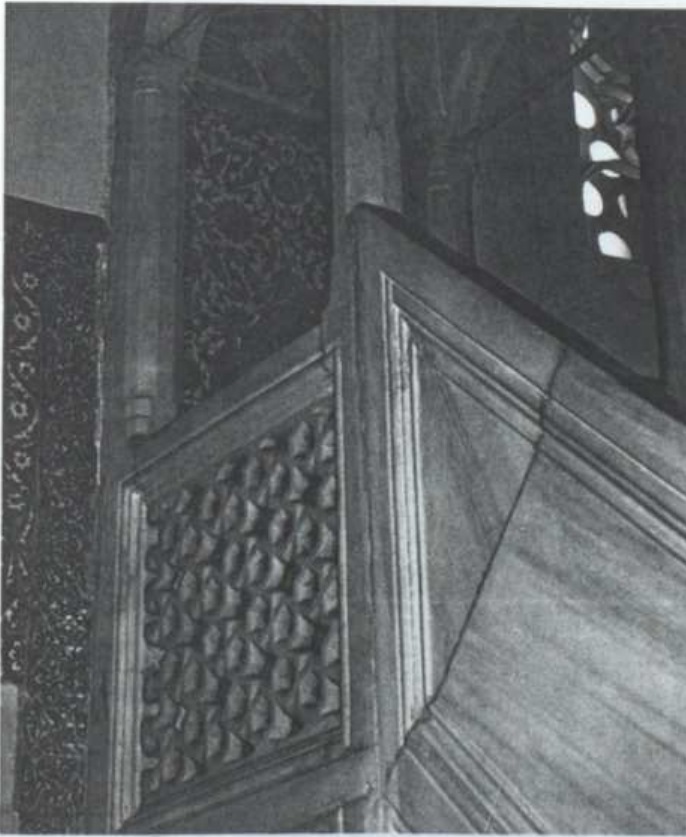

AHSAP

Görünüş. 17 Ramazan Efendi Camisi Mihrap Duvarı Bezeme Düzeni

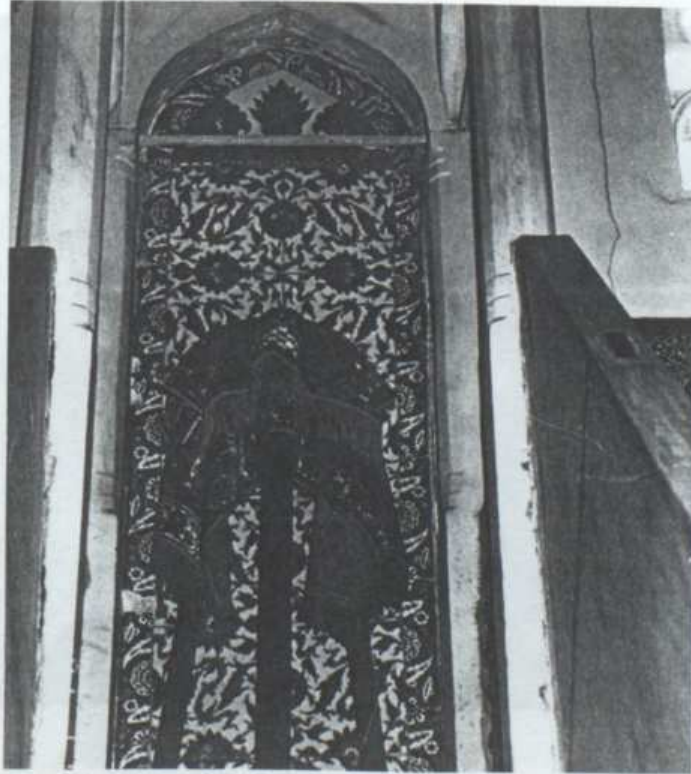
Fotoğraf. 613. Minber Yanlıkları ve Korkuluğu

Fotoğraf. 614. Mermer Şebeke

Fotoğraf.615. Mermer Minber

Fotoğraf.616. Minber Köşkü Duvarı Çini Kaplıdır

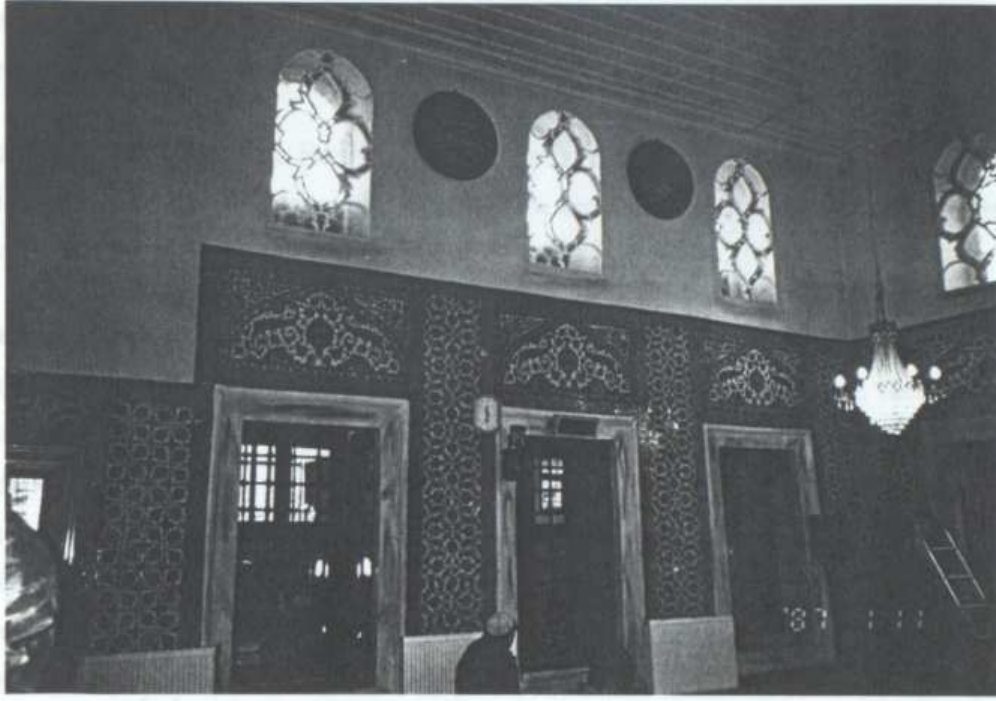

Kuzey Duvarı Ortadaki büyük alüminyum kapının iki yanında çini panolar yer alır. Üste mahfilin çarşafı ile süslenmiştir (Fotoğraf. 619). Çarşafın alt kısmı alüminyum kapıya (göbeği) eşkenar bir düzende alt altına yerleştirilmiştir (Fotoğraf. 620). Kapının sağ ve solundaki pencere aralıkları çarşaf ile kapatılmıştır.

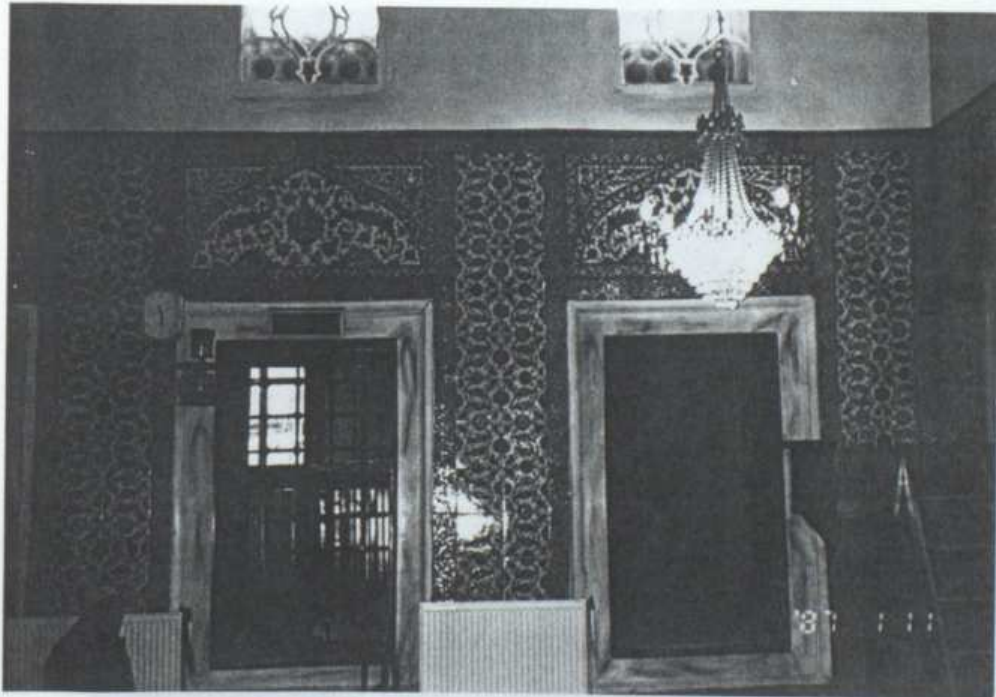
Se
Kilit tepni
623) Sağ v

G
krizinde h
Ali Paşa
yanğın ve
anlatımın
görmek
olduğu m
İsmail Ert

aktarılmaktadır - "Derviş İsmail Efendi 1818-19 yıllarında yaşadığı ve yaşadığı dönemi anlatmaktadır. Böylece 1818-19 yıllarında yaşadığı dönemi anlatmaktadır (Erdi, 1997, s.102).

Fotoğraf.617. Doğu Duvarı Çinileri

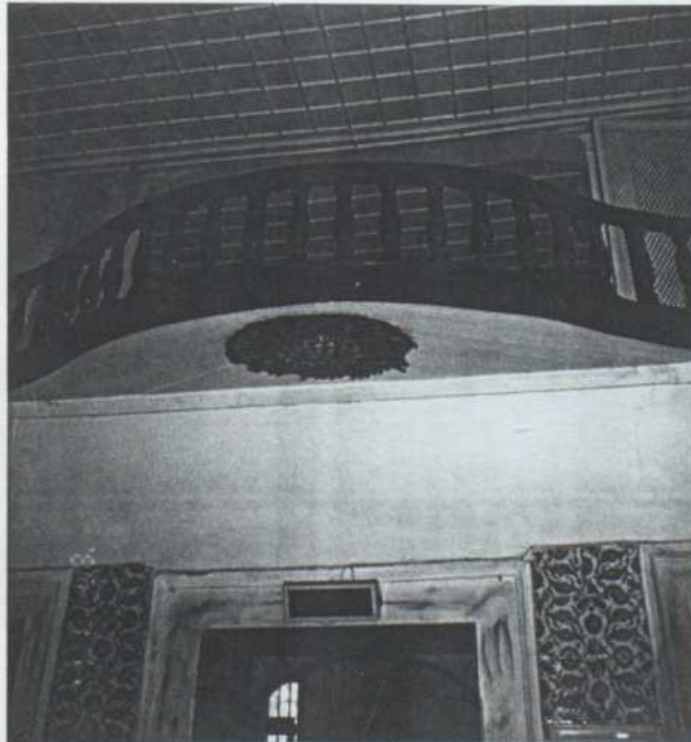

Fotoğraf. 618. Doğu Duvarı Pencereleri

Kuzey Duvarı: Ortadaki mermer söveli kapının iki yanında çini panolar yer alır. Üstte mahfel çıkması ahşap korkulukludur (Fotoğraf 619). Çıkmanın altındaki ahşap göbeği erken bir döneme ait olduğu bellidir (Fotoğraf 620). Kapını sağ ve solundaki pencere araları çini kaplıdır . Mahfel duvar boyunca devam eder (Fotoğraf 621). Minare çıkışı çevresi de çini kaplıdır (Fotoğraf 622).

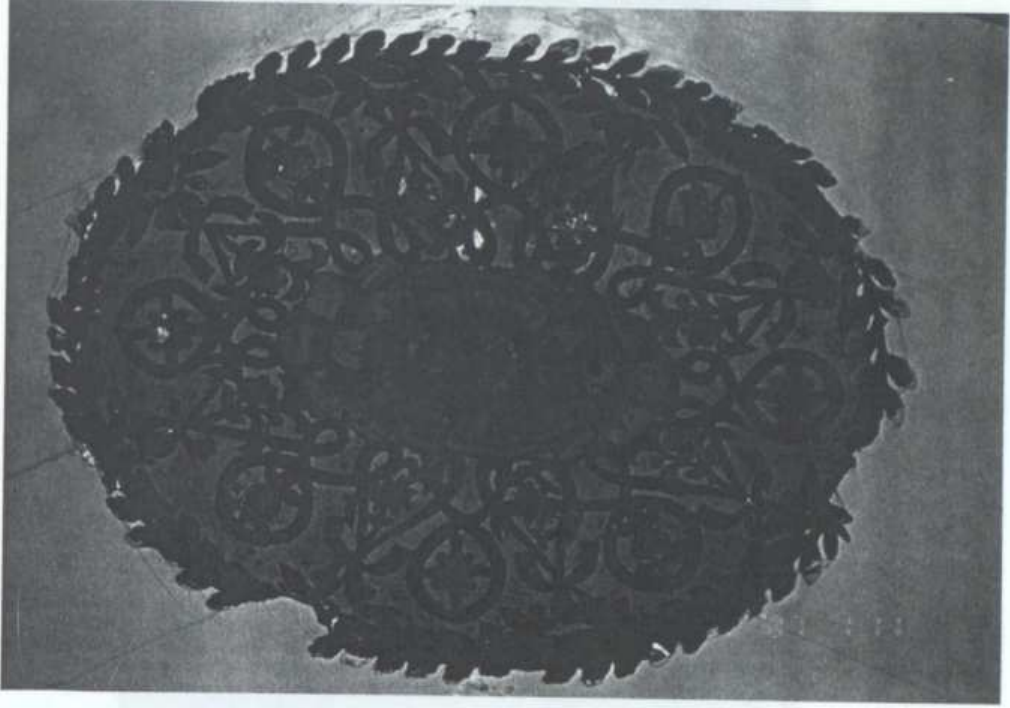
Son Cemaat Mahalli: Basık kapı kemeri kırmızı-beyaz taşlarla örülmüştür. Kilit taşında rozet vardır. Kapı üzerinde altı beyitlik Osmanlıca kitabe yer alır (Fotoğraf 623). Sağ ve solda ikişer pencere vardır (Fotoğraf 624).

Geçirdiği Tehlikeler ve Onarımlar: 13 Şaban 1896 (1782)'de Haliç kıyısında başlayan yangın güneye doğru uzanarak Cerrahpaşa, Davut paşa, Hekimoğlu Ali Paşa ve Koca Mustafa Paşa çevresini kül etmişti (*Cezar, 1963, s.361*). Bu yangının verdiği zarar Derviş Mustafa Efendi tarafından, Harik Risalesi başlıklı kitapta anlatılmıştır. Bu korkunç felaketin tam içinde olan Ramazan Efendi Camisi'nin zarar görmeden kurtulabilmiş olmasına ihtimal verilemez. Ahşap kısımlarının bu yangında yok olduğu tahmin edilmektedir (*Eyice, 1989, s.15*). Hadikatü'l Cevami'nin ek notlarında İhsan Erzi tarafından yayımlanan baskısında bazı yazma nüshalarında cami ile ilgili bilgi aktarılmaktadır : "Derviş İsmail Efendi 1818-19 yıllarında camiye onarmıştır" denilmektedir. Böylece bu yapının XIX.yüzyıl başlarında önemli ölçüde onarıldığı anlaşılmaktadır (*Erzi, 1987, s.102*).

Fotoğraf. 619. Cümle Kapısı Üstü ve Mahfel Çıkması

Fotoğraf.620. Mahfel Çıkması Altı Ahşap Göbeği

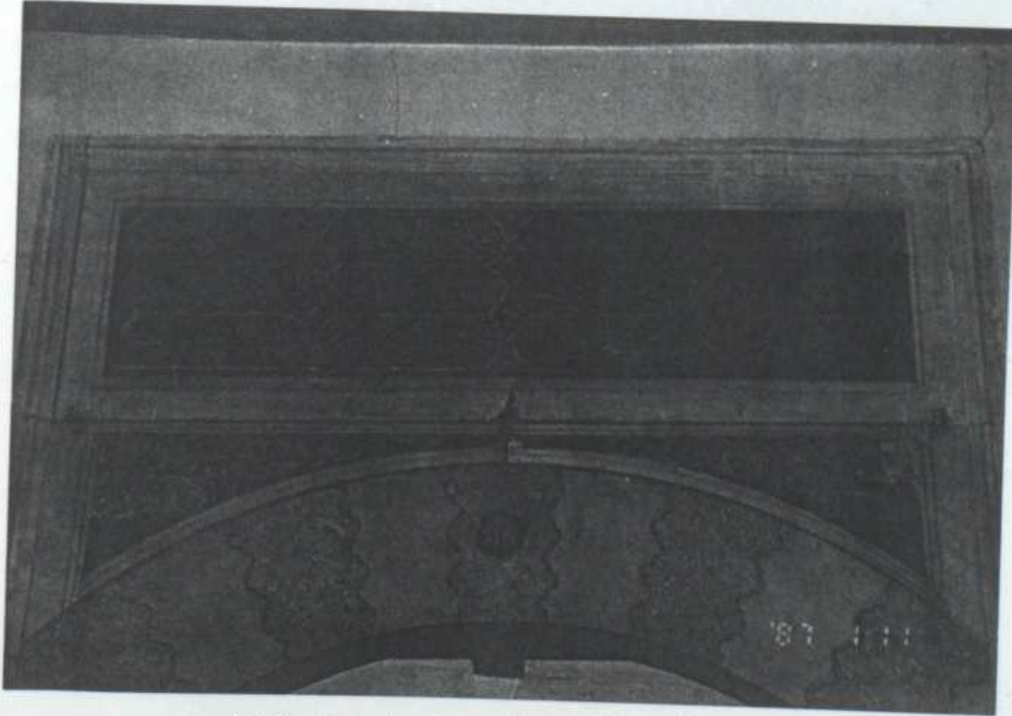

Fotoğraf. 621. Mahfel ve Duvarlar

Fotoğraf.622. Minare Kapısı ve Kuzey Duvarı Köşesi

Fotoğraf. 623. Cümle Kapısı Basık Kemer ve Kitabesi

Fotoğraf. 624. Son Cemaat Mahalli Duvarı

